

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

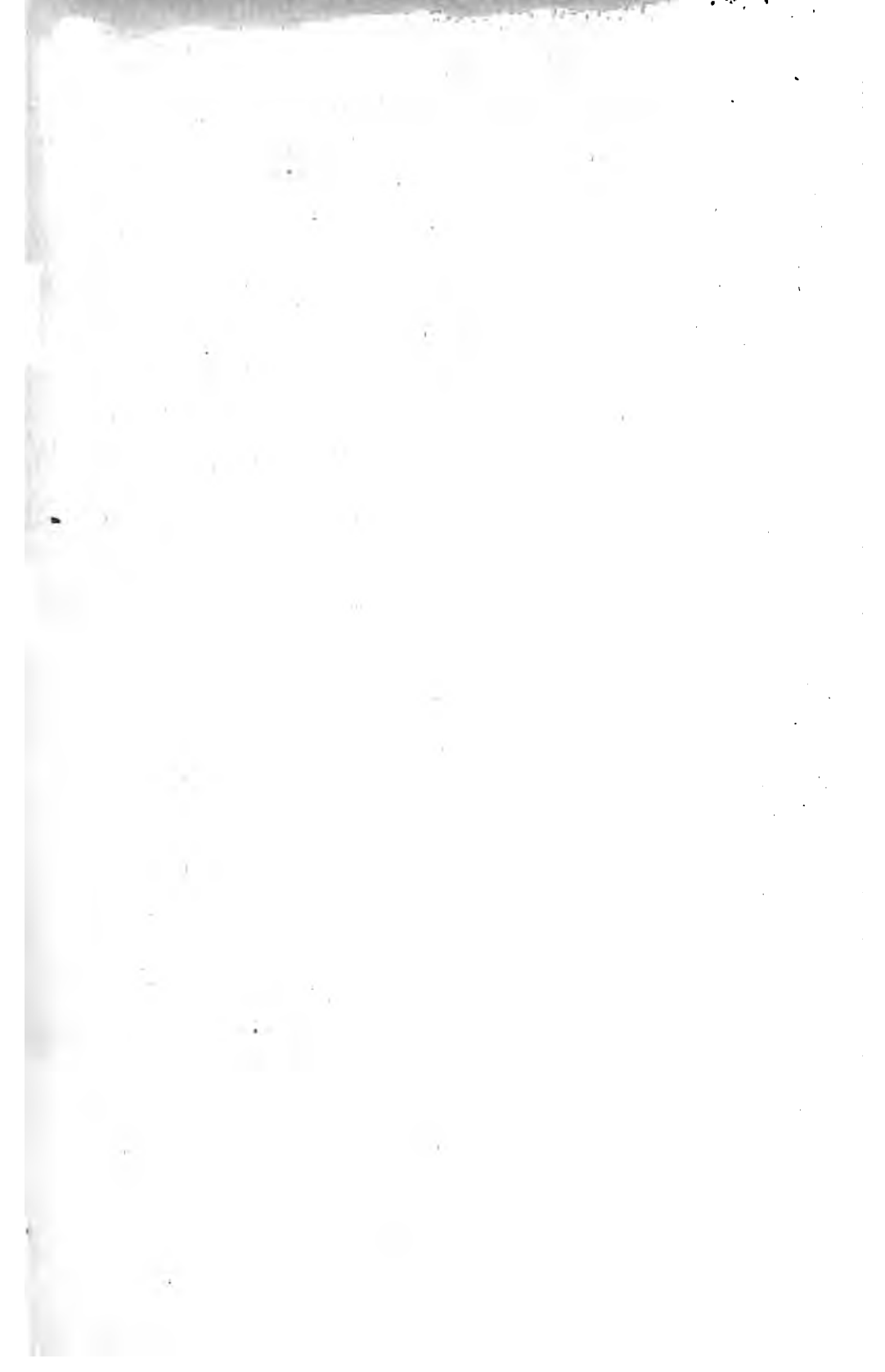
3433 06819817 9

Ø

Strausz.

ZBIM

MAGYAR NÉPRAJZI KÖNYVTÁR.

I. SZÁM.

BOLGÁR NÉPHIT.

IRTA:

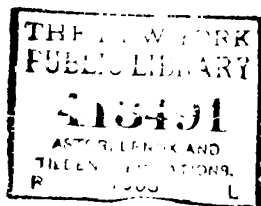
STRAUSZ ADOLF.

BUDAPEST, 1897.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

Ára 4 frt.

ELŐSZÓ.

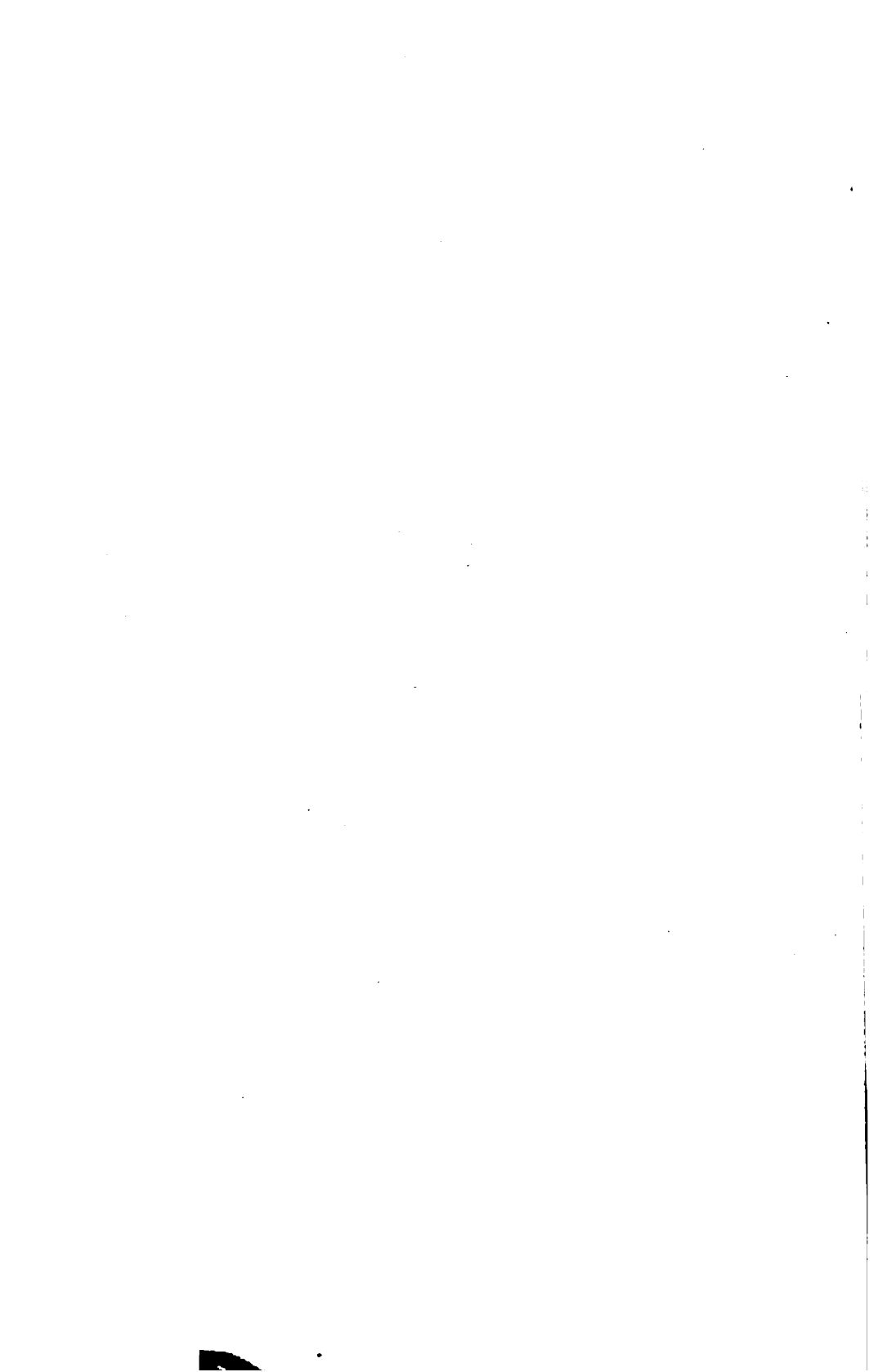
Százötven éve annak, hogy egy nápolyi földműves szántás közben márványtöredékekre és szokatlan alaku ércz tárgyakra bukkant. Nem volt ugyan elég képzett arra, hogy megítélhesse leletének archaeologikus becsét, de elég értelmes és becsületes, hogy olyan embereknek adja át, a kik meg tudták becsülni igazi értékét. Ama bizonyos földművesnek lelete — Pompei és Herculanium fölfedezésének kulcsa volt. A vastag lávaréteg alatt alvó városok, melyek lételét vitatta ugyan a tudomány, de még senki sem fürkészte ki, ekképen kerültek ismét a föld színére és megnyíltak a bámuló világ előtt, mely először birt mélyebben betekinteni a római kor társadalmi, családi és egyéni életébe.

A szerző nem óhajt egyebet, minthogy ennek a földművesnek szerény érdeme legyen az ő osztályrésze. Ekéjével felbarázdálta a bolgár nép rég letűnt korszakainak mondáit és szokásait, melyekben teljes erővel nyilatkozik ama rég sejtett igazság, hogy a magyar és bolgár nép szoros történeti kapcsolatban élt az őshazában. A szlávsnak vastag lávarétegei alól kiásott néhány tiszta, ősrégi bolgár folklorisztikus adat még a régi hazából került Moesiába. Átadja leleteit a hivatottaknak, a kiknek tudománya biztosítékot nyújt arra, hogy a napvilágra hozott kincseket érdemük szerint fogják méltatni.

Strausz Adolf.

Adolf Strausz 22. 1908. 12. 17.

ELSŐ RÉSZ.

KOZMOGONIAI NYOMOK.

Eddigelé Európa tudományos irodalma a bolgár néphitről nagyon kicsit tudott, ámbár a legujabb időben a bolgár nép ezen a téren is bámulatra méltó tevékenységet fejtett ki. A „Sbornik“ ezimü nagy gyűjtemény néhány év óta a bolgár néphit mélységes forrásából sok kincset hozott napfényre s a néphit gazdag tárházát hozzáférhetővé tette.

Azonban daczára ennek, a külföld tudományos köreire nézve ezen anyag többé-kevésbé ismeretlen maradt és csak jelen műben lesz a bolgár ethnikum, ha csak szük keretben is, a külföldi tudomány számára némileg hozzáférhetővé téve. Jelen műben nem csupán azon fejedelemség jön tekintetbe, melyet 1878-ban a berlini kongressus létesített, sem az a terület, melyet a bolgárok az 1885-ik évi unio által teremtettek, ez a Bulgária csak földrajzi fogalom; ezuttal a Balkánfélsziget összes bolgárságát vettem tekintetbe.

Amennyiben az összehasonlító módszer érvényesülhetett, ezt a jelen munkánál már azon oknál fogva is számba vettük, hogy a magyar és általában ugor néphit rokon vonásaira utalhassunk és ez által az ujjabb magyar nyelvészek és népkutatóktól felállított véleménynek új támpontot szolgáltatassunk, mely vélemény szerint a bolgár és magyar nép az őshazában szoros kapcsolatban állott egymással.

Ezen módszeren alapulnak az idevágó ujjabbkori kutatások meglepő eredményei. A Kelet és Nyugot minden rokonmondájának összehasonlítása, melyet a népajkáról vagy régi irott feljegyzésből gyűjtöttek, képezi a kapcsolatos lánczot, mely a hagyomány elhomályosodott alakjainak változatossága daczára azon meggyőződésre vezetí a kutatót, hogy a mondavilág megfejtése korántsem megoldhatatlan probléma.

Az összehasonlító uraltaji nyelvészet terén eddigelé tett kutatások eredménye elvitázhatatlan tényül kimutatta, hogy a magyar szókincsben előforduló török elemek másai főleg a Volga vidékén lakó esuvasok nyelvében található meg. A Volga melletti régi bolgár birodalom területén talált feliratok pedig azt bizonyítják — amint ezt Ilmínszky és Radloff orosz tudósok már rég kimutatták — hogy a esuvasok mai nyelve a régi volga-bolgár nyelv újabb képzése.¹⁾ Már 922-ben a volga-bolgárok felvették az izlam-vallást és amint arab írók tudósítanak, nyelvök a kazárokéval rokon volt; tehát török nép volt, mely a népvándorlás idejekor a szomszédos ugor népekre kétségkívül nagy mivelődési befolyást gyakorolt.²⁾ Ibn Rosteh, kinek tudósításai a magyar nép legrégibb ismert történelmi korszakára vonatkoznak, a madžar-okat mint a bolgárok szomszédjait ismeri. A Volga vidékén legújabb időben ismeretessé vált földrajzi nevek: Madjar, Madjarovo, Možarovo, Možarka, Možary stb., valamint a régi orosz kéziratokban előforduló népnév možar, mažar, mažarin, možerjan a mellett szólanak, hogy az korántsem valami képzelődés, a mit Julián szerzetes tudósítása a Volga vidékén fekvő „Magna Hungaria“-ra vonatkozólag tartalmaz. Ezen az alapon tehát történelmileg is egész biztonsággal a magyaroknak a bolgárokkal való szoros érintkezése vándorlásaik közben feltételezhető. A esuvas alaku török elemek a magyar nyelvben pedig még régibb jelleget árulnak el, mint azt a volga-bolgárok keletkezésére kronologice általában megengedik.

Már az a körülmény, hogy a magyar nyelv török kölesönsvazai csak délibb vidéken vállhattak ezen nyelv alkotó részévé (v. ö. oroszán, teve, gödény, kaplan, parduez, szőlő, búza, borsó, körte, tengeri stb.) határozottan ezen feltevés ellen szól, másrészt pedig korántsem lehet kimutatni, hogy a magyarok valaha a Volga vidékén tartózkodtak volna. A legrégibb görög tudósítás őket Lebediában ismeri, a fekete tenger partján és ugyanazon területen a régibb források az ugorokat is ismerik.

1) V. ö. ó-bolgár šegër: csuv. sager = 8 (török sekiz); ó-bolgár tviz: csuv. togor = 9 (tör. tokuz); ó-bolg. več: csuv. viššé = 3 (tör. ücs); ó-bolgár tut: csuv. téwattê = 4 (tör. tört); ó-bolg. somor: csuv. širém = 20 (tör. jigirmi); lásd Munkácsi Bernát az „Ethnographia“ V., 1. füz. és Kun Géza gróf „Relationes Hungarorum“

2) Lásd *Munkácsi B.* az „Ethnographia“ VI. 180, és u. o. V. 171.

Az ugor törzsek ottani telepeiről egészen határozottan Zemarchosz tudósít bennünket útleírásában, midőn 568-ban az Aral- és Kaspi-tó vidékéről a török fejedelem udvarából Byzanczba visszatérve, az Adil (Volga) és Kophen (Kuban) folyók közt az ugurok földjén áthatolt, mely ugor népben más körülmények egybevetése mellett a magyarokat ismerhetjük fel.

Nagyon korán, néhány századdal időszámításunk előtt kezdődött az ugorok kivándorlása az őshazából. A legrégebb tudósítást erre vonatkozólag a Kr. e. első században élő Strabónál olvassuk, ki szerint „az egész tengermelléki vonalon a Borysthener (Dnjeper) és Istros (Duna,) között legelőbb a géták pusztasága fekszik; azután a tyrigéthák tartománya következik, ezután a szarmát jazygeké, ezután a királyiaknak nevezetteké (t. i. a királyi szkzytháké), ezután az urgoké (*Ούργοι*). Ők nagyobb részt nomádok; kevesen földmiveléssel is foglalkoznak. Gyakran laknak állítólag az Istros két partján is.¹⁾ A magyarok egy része már az őshazából kivándorolt és az Istros partjain kóborgott, míg végre mostani hazáját elfoglalta; másik rész pedig az őshazában visszamaradt, a bolgárok szomszédságában. Az ugor törzset a hunoktól kiszorított avarok, jobban mondva az emezektől szorongatott szabirok zavarták ki ősi lakhelyeikről s akkor történhetett, hogy a vogulok és osztjások, sőt úgy látszik, egyes magyar nemzetségek is éjszakkabra a Tobol, Irtis és Ob vidékeire szorultak, a legdélibb unyor-magyar ág pedig legalább nagyobb részében az Alsó-Volga és Kaukaszus közti vidékekre költözött, amely hazájukról Zemarchosz hagyott fönn számunkra értesítést. Itt jutottak ez utóbbiak a bolgárok szomszédságába, kiknek a byzancezi írók tanúsága szerint Kuvrát alatt 635 tájt alattvalói is voltak s kikkel amugy is igen szoros kulturális érintkezésben kellett állaniok, amint ezt a magyar szókinsnek bolgár-csuvas jellegű török elemei bizonyítják.²⁾

¹⁾ . . . ἢ σὶ ὑπερκειζέτην πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος ζεταξὺ Βορυσθένους καὶ Ἰστροῦ πρώτη ῥέν ἐστιν ἢ τῶν Γετῶν ἐγηγία, ἔπειτα οἱ Τυριγέται, ζεθ' εὖς οἱ Ἰάρυγες Σαρξῆται καὶ οἱ Βασιλῆοι λεγόμενοι καὶ Οὐργοί, τὸ γέν πλέον νοσάδες . . . τοὺτους ἡμεῖς καὶ παρὰ τῶν Ἰστροῦ οἰεῖν ἐφ' ἐκάτεροι πολλὰ κίς
Egy kéziratnak lapszéli jegyzete az *Οὐργοί* szóban egyenesen, *magyarokat* vél:
Οὐργοί νῦν, οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ Τοῦρκοι λέγονται (l. Gust. Kramer, Strabonis Geographica. Berlin 1847. II. 32. l.)

²⁾ Lásd Munkácsy B. az „Ethnographia“ V. köt. 21—24. l. és u. o. V. köt. 174. l.

Tudvalevőleg a K. u. VI. századbeli volga-bolgár birodalom Kuvrat fejedelem halála után — kinek birodalma a fekete tengertől észak felé terjedt — támadt népvándorlással összefüggött, midőn t. i. a bolgárok egy része Asparuch fejedelem alatt Mösiába vándorolt és ott a mai Bulgáriát alapította; a másik rész pedig Bathai vezérlete alatt a mai Kázán vidékén és annak környékén, a Volga és Kama között, új honra talált.

Az összes nyelvi adatokat egybefoglalva, azon feltevést fogadhatjuk el, hogy a magyar nyelv esuvas, tehát ó-bolgár elemei nemcsak a két népnek a Volga vidékén történt érintkezéséből, hanem a fekete tenger éjszakai partvidékeinek a bolgárok által való elfoglalása idejéből származnak. Ép úgy azon körülmény is, hogy a magyarokkal politikailag szövetkezett bolgároknak elszakadása a voltaképeni okot szolgáltatotta arra, hogy a magyarság egy része szintén Moesia felé vonuló bolgárokat követte, a kazárok szomszédságába; a másik része pedig az észak felé vonuló bolgár töredékkel indulva, a Volga vidékén letelepedett; végül az u. n. „Nagy-Magyarország“ szomszédsága a volga-bolgár birodalommal, a legrégebb bolgár-magyar szövetséggel összeesik. De mivel a nyelvi érintkezés nagyon intenzív természetű lehetett, mely a primitív kulturfogalmakon kívül (marhatenyésztés, földmivelés, írás, hadászat stb), az ige- és viszonszóakra is kiterjedt, úgy ezen nyelvi befolyás csakis a szoros ethnikai érintkezéséből magyarázható meg. Eszerint a bolgár nép ethnikumában azon ethnikai anyag oldódott fel, mely ezer év előtt a honfoglaló magyaroknak kulturális vonásait képezte.

Ez okból még a mai bolgár és magyar néphitben — ámbár előbbire a bogomilismus többé-kevésbé befolyással volt az ősrégi néphitre — meglepően hasonlatos vonásokra találunk.

A pogány népmítológia, a kereszténység és bogomilismus daczára, Bulgáriában a mai napig fenntartotta magát.

A kereszténységgel egyidejűleg terjedt el a bogomilismus, mely dualistikus jellegű volt és Ázsiából származott. A Balkán-félszigeten való keletkezésének legközelebbi indoka az örmény Paulikanusoknak letelepítése a bolgárok közé volt¹⁾ Csakhamar fellépett Bogomil, kitől aztán az egész felekezet nevét kapta és

¹⁾ Pypin A. M. és Spasovič V. D. „Geschichte der slavischen Literaturen“ Deutsch von Fr. Rech. 90. l.

aki neki szláv-nemzeti színezetet adott, a mainál könnyebben volt eszközölhető, mivel a bolgár néphit és kosmogonia ősidők óta dualistikus jellegű volt.

Hogy a bogomilismus minő arányban egyesült a nemzeti világnézettel és minő nemzeti elemek mentek át a bogomilismusba, azt az összehasonlító módszer útján, legalább nagyjában, meghatározhatjuk. Ha a magyarok kosmogóniáját és a velők rokon vagy történelmi vonatkozásban állott népek világnézetét a bolgárokéval összehasonlítjuk, úgy azt találjuk, hogy a bogomilismus a néphit nagyon sok elemeit felvette magába és a bolgár néphagyományra csekély mértékben birt megváltoztató befolyással.

Valamint számos más népek kosmogoniai hagyományai-ban, úgy a bolgár néphitben az ördögnek eredetileg demiurgikus szerepe volt, mely csak a kereszténység befolyása alatt változott át diabolikussá. A bolgár mondákban Isten és ördög közösen működnek; az ördög Istennek segít. Ilyen nyomot a következő bolgár mondában is találunk.¹⁾

„Kezdetben nem volt sem föld, sem emberek, mindenütt víz volt, csak az Isten és a Sátán éltek együtt. Az Isten így szóla Sátánhoz: — „Teremtsünk földet és embereket!“ — Teremtsük meg őket! — felelt a Sátán. — De honnan vegyünk földet?“ — „A víz alatt van föld, szállj alá s hozz!“ — szólt az Isten. — „Jó!“ — mondá a Sátán. — „Midőn azonban a vízbe szállsz, ezt kell mondanod: „Az Isten és az én segítségemmel! akkor eléred a feneket és találsz földet.“ A Sátán lemerült a vízbe; de az Isten parancsa helyett azt mondá: „Az Én és az Isten segítségével!“ És ezért nem tudta a tenger fenekét megtalálni. Visszatért tehát az Urhoz. Másodszor is alá szállott; de most sem jutott a fenékgig. A mikor azonban harmadszor kellett lemerülnie, már úgy mondá, a hogy az Isten parancsolta és elérte a feneket, ahonnan körmével egy kis földet kapart. Azt a csipetnyi földet az Isten a vízbe vetette s ebből támadt a föld. A hogy a Sátán az óriási földet meglátta, az jutott eszébe, hogy az Istent elpusztítja, a vízbe dobja, a földet birtokába veszi és egyedül lesz a föld megteremtője. Az Isten természetesen tudta a Sátán gondolatát, és azért lefeküdt,

¹⁾ „Obst. Trud.“ 1868. II. köt. 73—78. l.; „Blgarskata Hristomatia“ Vasov-tól, Velič'ov 46—49. l.; M. Dragomanov, Sbornik VIII. 256. l.

mintha aludna. A Sátán hirtelen megragadta az Istent és a víz felé vitte, hogy bele hajtsa. A hogy azonban a víz partjára ért, a föld hirtelen nagy gyorsasággal nőni kezdett, úgy, hogy nem tudta a vizet elérni. Sietve megfordult és egy másik part felé tartott, de a növekedés itt is oly gyors volt. És ahogy egy harmadik oldalon sem tudta a vizet elérni, az Istent a földre csusztatta és maga is lefeküdt melléje. A mint egy kissé aludt, ismét felragadta az Istent és egy negyedik vizpart felé tartott, de itt sem sikerült terve. Felkölté tehát az Urat és mondá: „Kelj fel Isten, hogy megáldjuk a földet!” — „A hogy te engem a négy tájék felé czipeltél, hogy a vízbe dobj és testemmel keresztet irtál le, már megáldottam a földet, hogy nőjön és szaporodjon!” mondá az Isten. Ez annyira megdühítette a Sátánt, hogy elhagyta az Istent. A mint az Isten egyedül maradt és a föld már oly nagy volt, hogy a nap be sem tudta takarni, szelleméből angyalokat teremtett és elküldé hadi angyalát a Sátánhoz, hogy mit csináljon a földdel, mely még mindig nagyobbodott. Időközben azonban a Sátán egy kecskét készített s a mint az Istenhez ment volna, a kecske hátára ült, melynek álla alá földből szakállt csinált. Ez időtől kezdve van a kecskéknak szakálluk. A mint az angyalok a kecskén lovagló Sátánt meglátták, nevetni kezdtek; ez annyira felbőszíté a Sátánt, hogy visszafelé nyargalt. E pillanatban egy méhét teremtett az Isten, melyhez így szólott: „Repülj gyorsan a Sátán után, szállj vállára s hallgasd meg gondolatait s értesíts engem!” A méh épen akkor szállt a Sátán vállára, a mikor ez a következőket mondá: „Oh! ez a bolond Isten, nem tud egy botot a kezébe venni, melylyel a négy tájék felé keresztet vágna s mondaná: „Eddig és tovább nem! Nem tudja, mit csináljon.” — A hogy a méh ezt meghallotta, sietve vissza akart szállani, a Sátán nyomban észrevette s azt kiáltotta utána: „Egyen meg, a ki kiküldött.” A hogy visszatért az Istenhez, elmondá, hogy mit hallott. Az Isten úgy cselekedett és a föld megszűnt nagyobbodni. A méhhez pedig így szóla az Ur: „Nálad édesebb ne legyen!” Ezután sárból embert formált az Isten, és a hogy nagyon elszaporodtak és halni kezdtek, magához hívatta a Sátánt, hogy vele együtt éljen. A Sátán el is ment, de azzal a kikötéssel, hogy az élő emberek az Istené, a holtak pedig az övé legyenek. Hogy az emberek ne haljanak meg oly gyorsan, életüket 200—300 évre meghosszabbította. A

mikor az Isten látta, hogy több halott, mint élő ember van, fel akarta oldani a Sátánnal kötött szerződését, de nem tudta hogyan. Több ember tanácsát kikérte magának, pl. Ábrahám, Mózes és Józsefét, megkérdezte az angyalokat — de senki sem tudott neki tanácsot adni. Az emberek kikérdezték ez ügyben a Sátánt. A ki azt mondá: „Az Isten egyedül nem képes szerződésünket megszegni, ha azonban szelleméből olyan férfit teremt, a ki nem lesz olyan, mint a többi emberek, akkor megmásítja a szerződésünket.“ A mint ezt az Istennek elmondták, gondolkozni kezdett, hogy teremthetne szelleméből egy olyan fiut. Miután nem tudta kitalálni, megkérdezte a Sátánt, hogy gondolta ezt Ő. — „Az nagyon könnyű“, felelt a Sátán. „Köss a bazilium virágból egy csokrot, tedd a párnád alá és aludj rajta egy éjszaka, miközben arra gondolj, hogy isteni szellemből egy fiu fog születni. A mikor felkelsz, vidd el a csokrot az érintetlen szüzi ékességü szerény Máriához, Jordán testvéréhez, hogy megszagolja, a mitől teherbe esik!“ — Az Isten úgy tett, a mint a Sátán mondta és Gábriel őrangyallal Máriához küldé a baziliumcsokrot. Az angyal így szólt Máriához: „Istentől hozok neked ajándékot, szép virágokból csokrot, szagold meg és érezni fogod, mily illatos!“ Magához vette, megszagolta és két-három nap alatt más állapotba jutott. Fivérével rögtön a templomba sietett, de Jordán félt, hogy a nép a hugának külseje miatt ki fogja nevetni, hogy leány létére terhes, ezért azt mondá neki, várjon míg hazamegy és visszatér érte. Jordán haza is ment, magához vette a sótartót és azt Mária kebléhez hajította, de Mária kezével felfogta — mondá: Várj bátyám, míg a sót letörlöm, nehogy az emberek azt mondják, te megütöttél. És alsó ruhájával letörlé vérző sebé. Jordán megszökött és a sebből, melyet a fivér keze ejtett rajta, született a kereszténység és Mária mégis érintetlen maradt. — A mint Isten meghallotta, hogy Jézus Krisztus megszületett, harminczharmadik évében megkereszteltette. Jordán messze szökött, de amikor egy pár év múlva meghallotta, hogy mily csoda történt testvérével, visszatért és mély alázattal bocsánatát kérte. A leány így szólt hozzá: „Ha belátod, hogy vétkeztél, vágd le kezedet, melylyel megsebesítettél, akkor megbocsátok.“ Levágta a kezét és szent lőn. — Jézus Krisztus pedig Isten helyett így szóla a Sátánhoz: „Elveszem tőled a halott embereket, hogy az enyimek legyenek!“ — „Hogy ve-

szed?” — kérde a Sátán. — „Hiszen atyáddal szerződést kötöttem, melynek alapján az élők az övéi, a halottak pedig az enyéme!” — „Te az atyámmal kötötted ki, és nem velem!” felelt Jézus. A Sátán nem tudott tovább felelni, mert önön magát csapta be. Így oldódott fel az Isten és a Sátán közötti egyetértés, mely nyolczszázezer évig tartott. A mikor Jézus elvette a Sátántól a halottakat, rábeszélte a zsidókat, hogy Jézusnak ne higgyenek. A zsidók megfogadták a tanácsot és keresték Jézust, hogy megöljék; de nem találták. Kiküldötték tehát Judás nevű szolgájukat, hogy kerítse kézre Jézust. — „Egy néhányan jöjjenek velem — szolt Judás — oda, a hol Jézus tartózkodik, borral fogom őt és 12 apostolát megvendégszolgálni, ezután kölhögni fogok s közétek visszatérek; erről Krisztusra ismerhettek és elfoghatjátok őt!” Judás ki is szolgáltatta Jézust, de miután tudta, hogy föltámad halottaiból, elbujdosott és felakasztotta magát. A mikor Jézus feltámadt és a halottakat vissza akarta adni az életnek, Judást is életre akarta hívni, de e közben Judás a pokolba került.“

E monda rövideb változatát Drinov a bolgár tudományos társaság füzetében (VIII. 1884.) közli, mely így hangzik:

„Mint öreg emberek beszélnek, a Sátán ép oly hatalmas és erős volt, mint az Isten, a miért is Isten gyakran tanácsért hozzá fordult. Hogy honnan volt a Sátánnak akkora hatalma, azt a következőkép beszélnek: Isten erdőn, mezőn át vándorolva gyönyörködött a teremtés művében. Öröme azonban nem volt teljes, társ után vágyódott, kivel beszélgethetett volna, hogy az idő jobban teljen. A mint egyszer ismét a napfényes mezőn sétála, meglátta árnyékát s mondá: „Kelj fel kísérem!” és az árnyék azonnal mint valami ember életre kelt. Mint kíséző és barát Istenhez csatlakozott. Az Isten megszerette Sántát és mindent megtett kedvéért. — Sánta azt kívánta, hogy Isten ossza két részre a világot s felét adja neki. — „A föld az enyém legyen” — mondá Sánta, „az ég a tied; és az embereket is osszuk kétfelé; az élők a tied legyenek, a holtak az enyéme!” — „Legyen úgy, a hogy akarod!” mondá az Ur. — „Szép!” szolt Sánta; „de hogy ezt meg ne lehessen másítani, add ezt nekem írásban.” Az ajándékadást írásba foglalták és ezen írást átadták Sántának. A mikor aztán Ádámot kizavarták a paradicsomból, Isten munkálkodásra földet adott neki. Mihelyt Sánta látta, hogy Ádám meg Éva szántanak, hozzájuk

menve, kiáltá: „Hogy mertek e földön a tulajdonos tudta nélkül szántani?” — „Hiszen mi az Ő földjét használjuk,” szölt Ádám és Éva. — „A tulajdonos én vagyok!” kiáltott Sátán; „ti nem kértetek tőlem engedélyt! Hagyjátok a földet nyugodtan és többet egyiktök se merje bántani!” A mint ezt Isten hallá, megbánta, hogy a földet a Sátánnak adta. A mikor aztán az emberek megszapordtak, Sátán egyformán kinozta a jókat is, a rosszakat is. Isten most már arra gondolt, hogy megvonja a Sátántól a szerződést. Összehívta az angyalokat és elébük terjesztette: hogy ne vonja-e vissza a szerződést? Az angyalok megfontolták a dolgot és az egyik angyal vállalkozott a feladatra. Emberi alakban felkereste Sátánt, és szolgáljaul ajánlkozott, csakhogy ellophassa tőle az írást. Sátánnak megtetszett az angyal, de az írásra vigyázott, eldugta jól. Egyszer a tengerparton sétáltak s az angyal kérdé Sátánt: „Tudnál te a tenger fenekéről egy marék homokot felhozni? Erősebb és ügyesebb vagy ugyan nálamnál, de azért még sem tudnád ezt megtenni; én azonban megteszem!” — „No, szeretném látni!” szölt a Sátán. Az angyal levetette ruháit, lemerült a tenger fenekére s csakhamar visszatért egy marék homokkal. A Sátán most már szintén levetközött és a vízbe ugrott. Fele uton azonban visszatért, mert eszébe jutott, hogy az írást mellénye zsebében feledte. Visszatért tehát, hogy társa nem vette-e el az írást. A mint az ellenkezőről meggyőződött, visszatért a vízbe és lemerült a fenekére. Könnyű volt lemerülni, mert ő nehéz volt, de annál nehezebben tudott a felszínre jutni; amint a hullámokkal küzdött, az angyal kikutatta zsebeit és a megtalált írással ég felé repült. Sátán gyorsan utána szállt, utól is érte és megharapta talpát, de még se bírta visszarántani, mert az angyal már Isten közelében volt: dühében csak egy darab hust tépett ki az angyal talpából. Elveszítvén most már hatalmát, ördög lett belőle. A midőn aztán az angyal sántitva Isten elé lépett, elpanaszolta, hogy a Sátán egy darab hust szakított ki talpából, így szölt Isten: „Nem baj! valamennyi embert úgy teremtem, hogy ne szégyeld magad!” Azóta néz úgy ki talpunk, mintha egy darab hus hiányoznék belőle.

A világ teremtéséről egy ukrainai monda, melyet Bulgáriában is ismernek, a következőket beszéli:*)

„A hogy Isten a világ teremtésére gondolt, legidősebb angyalához, a Sátánhoz így szölt: „Nos arkangyalom gyerünk

*) M. Dragomanov: Sbornik VIII. k.

a világ megteremtésére!“ — „Gyerünk Isten!“ válaszolt Sátán. Egy mély tengerhez mentek, mely feneketlennek látszott, ott az Isten így szólt Sátánhoz: „Látod ezt a szörnyet?“ — „Látom, Isten!“ felelé Sátán. — „Merülj e szörny fenekére,“ mondá Isten „és hozz egy marok homokot fel. S a mint kezdedbe veszed, mondd: „Az Ur nevében viszlek!“ — „Jó!“ szólt a Sátán s leereszkedett a tenger fenekére. A hogy a homokot markába szoritá, a következőket mondá: „Magammal viszlek az Ur és az én nevemben!“ E szavakat hangoztatta mindaddig, míg a tenger felszínét elérte. De bárhogy szoritotta ujjait, a hullámok kimosták kezéből a homokot; ahogy pedig a felszínre jutott, nem volt homok a kezében. — „Ne légy csalárd Sátán,“ szólt Isten, „merülj le ismét a fenékre, de ne ismételd a nevedet!“ Sátán újra lemerült, de ismét azt mondá: „Magammal viszlek az Ur és az én nevemben!“ A homokot újra elmosta kezéből a víz. Harmadszor azonban Sátán csak az Ur nevét hangoztatta, sikerült is ekkor a homokot felszínre hoznia anélkül, hogy az ujjait össze kellett volna szoritania; és átadá az Urnak. Isten a homokkal a tengerhez közeledett és elhinté fölötte. A Sátán azonban megnyalta ujjait, gondolta magában: „Legalább egy magocska maradjon nálam, később majd csinállok földet a magam számára!“ A hogy Isten a homokot szétszórta, kérdezte Sátánt: „Nincs több homokod?“ — „Nincs Isten!“ felelt Sátán. — „Nos akkor megáldom őt,“ mondá Isten, és kiterjeszté karjait a négy tájék (világrész) felé. A hogy megáldá, nőni kezdett a homok; de az is, a mely Sátán szájában volt, úgy hogy arcza majd szétesattant. — „Köpd ki Sátán,“ szólt az Isten. A hogy Sátán elkezdett ugrádozni és köpködni, a földön hegyek támadtak és ott, a hová ugrott, völgyek keletkeztek, ezért nem egyenletes a föld színe. — „Nem marad más hátra,“ szólt az Ur, mint hogy a földet megáldjam, hogy csak nőjön! Addig pihenjünk.“ — „Jó,“ mondá Sátán. Lefeküdtek és aludtak. Isten rögtön elaludt, Sátán pedig azon gondolkodott, hogy az Istent a vízbe dobja, hogy a föld az övé lehessen. Megragadta Istent és a tengerhez szaladt vele. Elmúlt egy nap, elmúlt a másik s még mindig nem talált tengert; bejárta a négy világrészt, de tengerre nem bukkant. Belátván, hogy mit sem tehet, visszavitte Istent fekvőhelyére és maga is mellé feküdt. Egy darabig ott hevert, aztán felkölté Istent: „Kelj fel Isten, hogy megáldjuk a földet!“ — „Ne törődj vele,

Sátán,“ mondá Isten, „megáldottam az éjszaka a világ mind a négy tájékát!“ . . .

Mint más népek hagyományában, úgy a bolgárokéban is a Sántán eredetileg demiurg, ki Istennel együtt alkotja meg a világot és csak később, keresztény befolyás alatt változik át diabolus-sá. Ilyen nyomot a következő bolgár mondában is találunk:

„A mikor Isten a földet és az eget teremtette, azt látta, hogy az ég nem takarja el a földet. Isten aztán észrevette, hogy a Sántán morog valamit magában. Kiküldte tehát a méhet, hogy ez az ördögöt kihallgassa. — „Az Isten nem is tudja“, mormogott az ördög, „hogy egy bottal addig kellene ütni a földet, míg hegyek és völgyek támadnak; ezáltal a föld kisebb lenne és az ég betakarhatná!“ A mint a méh ezt hallotta, visszarepült az Istenhez és elmondta neki; az Isten pedig hegyeket és völgyeket teremtett, a méhet pedig megáldá, hogy keresztelésre és esketésre viaszkot és mézet termeljen . . .¹⁾

A hegyek és völgyek teremtésére vonatkozólag a bolgár hagyomány a következőket is mondja:

„Az Isten egy lisztes zsákot czipelt a hátán; a zsák lyukas volt; a hol a liszt nagyobb mennyiségben hullott a földre, ott hegyek és völgyek keletkeztek . . .“²⁾

A méhről pedig a bolgár tradíció ezt beszéli:

„Egyszer az ördög társa volt az Istennek. Az öreg Isten meg akarta házasítani a napot és mindenkit meghívott, az ördög azonban boszankodva távozott. Megharagudott az Istenre és egy nyulon ellovagolt. Az Istennek eszébe jutott az ördög és kiküldé a méhet, hogy hallgassa ki, mit beszél az ördög. A méh utólérte az ördögöt és kalapjára szállt, hogy meghallja beszédét. — „Ah! mily régóta nem gondol rám az Isten!“ mormogá az ördög; „nem akar a lakodalomra meghívni. Nem tudja, hogyha a napot férjhez adja, az emberiséget elégeti ez!“ A méh hallotta e szavakat és zum! zum! tova repült. Az ördög azonban észrevette és utána iramodott, hogy megölje. A mikor már majdnem utólérte, utána lőtt puskájával. A méh egy fűfára repült és ott elbujt. Az ördög másodszor is rálőtt, de a méh a fű másik oldalára került. Addig hajtott, míg sikerült rálőnie, mi által teste két részre szakadt. Nagy nehezen tovább repült és Istenhez érve mondá: „Az ördög meg akart lőni és

1) Iliá Danev (Etropol,) Sbornik IV. 129. 2) l. u. o.

csak nehezen birtam tőle, súlyosan megsebesülve, menekülni!“ — „E percztől kezdve,“ szolt az Isten, „hátsó részed legyen a legdrágább, mindenki egye, előrészed azonban maradjon ugy, a hogy van, erősödj és ne érezz fájdalmat!“ A méh erre elmondta, hogy mit mormogott az ördög. Isten azonnal abbahagyta a lakodalmi készülődést és nem adta férjhez a napot. Így tehát a nap szüzen maradt s azóta legédesebb a méh előteste, a hátsó része pedig megnagyobbodott. Így rendelte ezt Isten . . .¹⁾

Magyar hagyomány szerint is az Isten teremti a méhet; az ördög is akart egyet teremteni, de csak legyet alkotott; a csuvasok azt hiszik, hogy a méh a „nagy Isten“ (Mun Túre) köldökéből bujt elé: az oroszok pedig Jézuséból származtatják, midőn ez a keresztfán szenvedett.²⁾ Mordva néphit szerint a méh az istennek kedvenc állata;³⁾ a vogul hagyomány szerint az ördög teremtette a legyet, a darázst.⁴⁾ Mindez oly érintkezési pont, mely közös őshazára visszautalhat.

A rokon népek idevágó hagyományaiban szerfelett sok az érintkezési pont.

Munkácsi Bernát nem rég⁵⁾ egy érdekes idevágó összeállításat bocsátott közre. Ezen össszállításban foglalt vjatkabeli monda szerint az Isten, Szavaoth, a vizre köp, mire a vizen kis buborék támad, melyből aztán Szataniel kijön. Szataniel aztán leszáll a tenger fenekére és lába tenyerében, valamint szája pofájában földet hoz. A lába tenyerében hozott földet átadja az Istennek, de a pofájában levőt eltitkolja, mert magának külön földet akar teremteni. Az Ur szétszórja a földet s az növekedni kezdett; egyidejűleg a Szataniel pofája alatt levő föld is növekedett, a mitől képe feldagadt. Az Isten nagynehezen kivette a földet és szétszórta a már létrejött sík földre; ebből keletkeztek a hegyek. Hogy az élők társaságát nagyobbítsa, az Uristen két követ kétszer egymáshoz ütött, mire két arkangyal termett elő. Szataniel is ily módon sok ördögöt teremtett magának. Az Uristen aztán felhőre ülve angyalaival, a magasba szállt, hogy a föld fölött megteremtse az eget. Szataniel ördögeivel még magasabbra szállt és megteremté a második eget. Az Uristen aztán szintén magasabbra szállva, meg-

1) Sbornik IX. 134. 2) M a g n j i c k y, Matjerialy ko objasneniju staroj čuvašskoj véry. Kazan, 1881. 251. l. 3) B a r n a: A mordvaitak pogány istenei 10. l. 4) M u n k á c s i Bernát, Vogul népkölt. I. 163. 5) Ethnographia V. 265.

alkotá a harmadik eget. Egymással versenyezve, ily módon már a kilencedik eget is megteremtették volt. De midőn Szataniel a tizedik ég megalkotásához fogott, az Uristen ledobta őt ördögeivel együtt. Kiki amilyen helyre esett, ott maradt. Az Uristen aztán az ember teremtéséhez fogott, földből bábút készítvén, azt kemény testtakaróval borítá be, olyannal mint az emberköröm. Mielőtt lelket adott volna alkotmányának, felment az égbe, hogy kipihenje magát, az ember mellé rendelvén az ebet, hogy őrizze ezt az ördög rontásától. Az ördög aztán szőrruhával ajándékozta meg az ebet a bekövetkezendő tél hidege ellen, mire ez őt az emberhez bocsátotta, kit leköpött. Az ember körömszerű bőre erre lágygyá változott, kivéve az ujjak végét . . .

Bolgár hagyomány szerint Ádám és Éva bőre pikkelyes volt; de midőn a tiltott gyümölcsből ettek, lehullott a pikkely és csak az ujjakon maradt meg nyoma.

„A kázánvidéki hegyi cseremiszeokról“ szóló tanulmányában (Gornye čeremiry kazariskavo krajo. Vjestnik Jevropy 1868. IV.) Znamenszkij a következőleg adja elő a néphagyományok alapján Keremet részvétét a világteremtésében:

„Keremety him kacsá képeben uszkált a vizen, midőn Juma a szárazföldet megteremteni óhajtvá azt parancsolta neki, hogy bocsátkozzék alá a vízbe és hozzon föl a fenékről földet. Keremety hozott földet, de nem adta át mind Jumának, hanem egy részét elrejtette szájában. Midőn Juma a földre lehelt s a víz felületére sik földet terített, Keremety kikezdte köpködni elrejtett földjét és ily módon nagyszámu magas hegyet rakott a sik földre. Az ember teremtésekor Keremety fölhasználta az időt, midőn Juma az égbe ment lélekért, leköpdöste amának testét tetőtől talpig annyira, hogy Juma megtisztítani nem bírta, hanem egyszerűen a test külsejét befelé fordította. Ezért lett az ember belseje tisztátalanná. Ugyanekkor Juma megátkozta az ebet is, amely az ember őrizetére volt rendelve, de Juma parancsától eltántorodott, t. i. nem tudva eltűrni a Keremetytől rábocsátott hideget, szőrruhát kapott, viszonzásul pedig Keremetyt az emberhez bocsátotta. Juma szikrákat esiszolt a kőből, melyek angyalok alakjában repültek tova. Keremety megügyelte ezt, s midőn Juma elaludt, ő is hozzáfogott a esiszoláshoz, melyből azonban ördögök támadtak . . .¹⁾

¹⁾ Lsd. Ethnographia V. 268. — Lsd. Szmirnov M. könyvét. Čermisy Istriko ethnografičeskij očerk. Kazan 1889. 220—21. l.

Rittich A. F. ¹⁾ csaknem szószerint közli e cseremiszi regét, még pedig azon kiegészítéssel, hogy Keremety öcsese volt Jumának, kit emez gőgje és uralomvágya miatt ledobott a menyekből. Az emberörző ebről megjegyzi, hogy „amerikai fajta“ volt.

Az erza-mordinok ugyan e tárgyú regéjét Melnyikov P. I. közli²⁾, mely Barna Ferdinánd fordításában³⁾ így hangzik:

„Midőn Csám-Páz a világ teremtését elhatározta, egy szellemet teremt, a ki majdnem mindenben hasonló volt hozzá, és a kinek segítségére kell vala lenni a világ teremtésében és kormányzásában. Ez az ő teremtette szellem Saitán vala.“

A Szamarai kormányzóságbeli Buguruszlan kerület Veikamova falujában 1853-ban egy Saverski Fedor nevű pap horogra keríté Saitánt s tőle hallá a világ teremtését tárgyazó következő tudósítást:

„Egyszer, mikor még a világon vizen kívül semmi egyéb nem volt, Csám-Páz a nyílt tengeren egy kőszálon hintálódzott, magában azon tanakodván, hogyan teremtsen meg és kormányozza a látható világot. Mondá tehát: „Se testvérem, se olyan társam, a kivel e dolgot megbeszélhetném.“ Így szólván, kedvetlenül a tengerbe pökött, s tovább haladt. Darab utat uszkálván, körültekinte Csám-Páz, s észrevé, hogy a nyála egy nagy hegygyé változott, mely utána uszik vala. A hegy elpusztítása czéljából, Csám-Páz ráütött botjával. Legott elöugrék belőle Saitán s így szóla: „Nagy gondban vagy Ur a miatt, hogy nincs se testvéred, se oly társad, a kivel tanakodhatnál, s megbeszélhetnéd a világ teremtését; én, ha úgy tetszik, kész vagyok testvéreddé lenni.“ Megörült neki Csám-Páz s mondá: „Jól van, légy nekem nem ugyan testvérem, de társam. Alkossuk meg a földet. Miből csináljuk? Vizen kívül itt semmi egyéb nincs?“ Saitán hallgat, dehogya tudja ő, miből kellene a földet megalkotni. „Bukjál alá bajtárs, a tengerbe“ mondá neki Csám-Páz, „a fenéken fővény van. Hozz belőle egy keveset, majd abból csináljuk a földet.“ — „Én épen azt akartam mondani, bátya,“ okoskodék Saitán, a ki nem akará mutatni Csám-Páznak, hogy őt magánál többnek és többet

¹⁾ Materiali dlja etnografiji Rossiji, Kazanskaja gubernija. Kazan 1870. II. 166. l.

²⁾ Russkij Vjestnik 1867. évfolyamában.

³⁾ A Mordvaiak pogány istenei 6--9. l.

tudónak tartja, s Csám-Pázt folyton testvérének szólítja, vala, holott ez őt csak bajtársnak fogadta el. — „No szállj tehát alá a fenékre fővény-hozni“, mondá neki Csám-Páz, „de arra vigyázz, hogy mikor hozzá akarsz kezdeni, az én nevemet emlited.“ Saitán alábukott a fenékre. Hanem büszkesége nem akará Csám-Páz nevét említeni, hanem a helyett a magáét emliti vala. Azért tehát egy szemet sem kaphatott: a tenger fenekéről láng csapa fel és Saitánt köröskörül megégeté. Így megéve felszálla a tenger színére. „Nem tudok, bátya“, mondá Csám-Páznak, „egy szemet sem felhozni, mert a tenger fenekéről láng üti fel magát, majdnem egészen tönkre tett.“ — „Eredj még egyszer, bajtárs, a tenger fenekére,“ mondá ismét Csám-Páz, „csak nevemet emlited s nem fog bántani a láng.“ Saitán ismét lement a tenger fenekére, de gögje most sem engedi vala a Csám-Páz nevét említeni. Saitán ismét csak a maga nevét emlité és a tüzláng keményen megperzselé újból. Saitán imét fellszálla s Csám-Páz előtt megint fővény nélkül jelenék meg. „Hát hogy mint jártál bajtárs? Hoztál-e fővényt?“ kérdé tőle Csám-Páz. — „Nem hoztam, bátya, a tüzláng az előbbinél is jobban megégetett.“ — „Emlited-e, bajtárs, az én nevemet?“ kérdé Csám-Páz. Saitán, mivel okosabbat tenni nem tudott, megismeré, hogy a Csám-Páz nevét nem említette. „Micsoda nevet említettél, bajtárs?“ — „A magamét, bátya“, felelé Saitán. — „Hallod, bajtárs“, mondá erre Csám-Páz, „eredj harmadszor is a tenger fenekére, hozz onnan fővényt az én nevemet említvén. Hanem tartsd eszedben jól, bajtárs, hogy ha megint nem az én nevemet emliteded, tehát a tüzláng egészen meg fog égetni, úgy, hogy nem marad belőled semmi.“ Saitán tehát harmadszor is lemene a tenger fenekére, s csakugyan most félelmében a Csám-Páz nevét emlité és hozá is egy tele szájnyi fővényt. A tenger felszínére jutván, át is adá a fővényt Csám-Páznak, de nem mind, hanem egy részét visszatartá a pofájában, így gondolkozván magában: legyen, hadd teremste meg a bátya a maga földjét, majd én is megteremtem a magamét.“ Csám-Páz elkezdé a fővényt a tengeren ide s tova szórni, mely növekedés által földdé alakult át. Hanem azon mértékben, melyben a fővényyszemek a tengeren növekednek vala, azon módon kezdének azok is duzzadni, melyek a Saitán pofájában elrejtve valának. A feje egész hegygyé nőtt tőlük. Kiállhatatlan fájdalmat érezvén, elkezdett Saitán

szörnyen ordítani. „Minek kiáltsz, bajtárs?“ kérdé tőle Csám-Páz. Saitán nem tudott jobbat tenni, mint megvallani: „Nem köptem ki, bátya“, mondá, „a földet egészen a számból, mert a föld elkezdett nőni a fejemben s tűrhetetlen fájdalmam van tőle.“ Csám-Páz megüté kormánypálcájával Saitán fejét s mondá: „Köpd ki a fővényt, bajtárs és gyógyulj meg!“ Saitán elkezdé a fővényt kiköpni a szájából, de oly erővel, hogy a nyirkos s még nem eléggé szilárdult föld rengni kezdett bele, s ezen földrengésből támadtak a mélységek, hegyhasadások és völgyek, abból a fővényből pedig, melyet Saitán kiokádott, a halmok, hegycsúcsok és bérezek támadának. A mint Saitán a bajtól megszabadult, mondá neki Csám-Páz: „Nem való vagy te nekem bajtársnak, mert rossz vagy, én pedig jó vagyok; légy tehát átkozott s eredj a tenger feneké alá, a más világra, abba a tűzbe, mely megégetett, mivelhogy gögöd nem engedte emlitened teremtd nevét. Üljj ott, s szenvedj mindörökké.“ — Valamint az embert, úgy Csám-Páz többi teremtményeit is meg akarta Saitán rontani. Csám-Páz az embert sárból képezé, de még a lélek nem vala belé lehelve. Egy pereznyi időre másfelé fordula élet-adás végett és az ebet rendelé a teremtette testek őrizésére, nehogy Saitán hozzájuk férhessen és megcsúfolhassa őket. Az eb azelőtt tiszta állat vala, semmi szőr nem vala rajta. Saitán szörnyű fagyot támaszta, s a kutya majdhogy bele nem vészett; tehát az ebnek azt az ajánlatot tevé, hogy öltözzön szőrbe a hideg ellen, hogy így a Csám-Páz teremtette, akkor még lélektelen emberhez férközhessen. Az eb beleegyezék. Saitán az embert köröskörül összeköpdösé, s ezekből az undokságokból betegségek támadának; azután az emberbe a gonosz szellemét is belefualá. Csám-Páz arra felé menve, elüzé Saitánt s az eben örökre rajta hagyá tisztátalan szőrét. Hogy a Saitán megundokította ember testét meggyógyíthassa, egészen kifordította; de mindannak ellenére is benne maradának a Saitán nyálából támadott betegségek. Azután elhagyá az embert, miután abba belelehelte saját jó lelkét. Ezen oknál fogva van az embernek hajlandósága mind a jóra, mind a rosszra; a jó hajlamok a Csám-Páz leheltétől, a rosszak Saitán fuvallatától vannak. Midőn így az ember meg volt teremtve. Saitán az emberre mutatva, így szóla Csám-Pázhoz: „Félig az én lelkem van benne, félig a tiéd. Osszuk kétfelé az embereket, legyen fele az enyémm, fele a tiéd!“ . . .

Pápay Károly, korán elhunyt tudósunk hagyatékából Munkácsi a következő osztják regét közli: ¹⁾

„Midőn Isten az embert teremtette a kutya erős volt, mint a szarv. Ez a kutya őrizte az embert, nem bocsátott hozzá senkit. Eljött hozzá Jung-jelemte-jung és azt kérdi tőle: „Ide adod-e nekem ezt a subát“ (t. i. az emberét)? „Ha odaadom, akkor a gazdám megver engem.“ „Ne félj, nem ver meg.“ A kutya 2—3 napig ellentállt; aztán pedig odaadta neki. Ezután maga az Isten jött és megtudta, hogy megcsalták. Kérdi a kutyát: „Miért öltötted föl ezt a bőrt“ (t. i. saját szőrös bőrét?) „Egy ember jött, az kérte és én odaadtam neki.“ „Nincs neked eszed. Téged majd véges-végig tartanak (az emberek), hogy ganajt egyél.“ És kutyáink ma is esznek olyant . . . ; Isten egy férfit és nőt bocsátott a földre: Ezek születtek és éltek. Ugy éltek, hogy sem ruha, sem lábravaló nem kellett nekik, mint az anya szülte, úgy éltek. A férfi mondja: menjünk asszony almát enni. Elmentek, kerestek, találtak és megették, azután haza mentek. A férfi a hátsó sarokba ment, a nő az elsőbe: szőgyelték magukat. Az Isten mondja: megnézem őket mit csinálnak. Megnézi: mindenik meztelen, az egyik az első, a másik a hátulsó sarokban. „Miért vagytok ti ott?“ „Meztelenek vagyunk.“ „Jőjjetek ki!“ — mondja a férfinak. — „Nem lehet, meztelenek vagyunk.“ „De parancsolom, jőjjetek ki.“ Az ur ruhát ad neki, és az asszonynak is. „Ti majd minden időben enni kerestek.“ És elkezdtek keresni. Az asszony fiut szült, később leányt szült, azután megint fiut szült és utána megint leányt. A nagy fiut és a nagy leányt összeházasítá és ezektől születtek a mi nemzetségünk . . .“

Egy török legenda, melyet Kunos Ignác²⁾ Stambulban hallott, a következőt beszéli el:

„Megalkotta Álláh az embert és a földet jelölte ki lakóhelyéül. És midőn megjelent a földön az első halandó és gyönyörködtek az égiek Álláh e csodálatos alkotásán, eljött a rossz szellemek ősapja és irigység szállotta meg lelkét. Rontani akart a jóságos alkotásán és ráköpte kárhuzatos nyálát az első ember tiszta testére. Ott érte a mocsok a köldöke táján és ezzel akarta a bünöket beléplántálni. De elősietett az emberi

1) Ethnographia id. h.

2) „Élet“ folyóiratban I. 1. sz.

faj védője, a legirgalmasabb Álláh, kiszakította azt a husdarábot a hova a nyál odatapadt volt és lecsapta a földre. Így támadt az emberi testen a köldök. Az a husdarab pedig és a beléje gyömöszölt nyál új életre éledt a porban és az emberrel majdnem egyidejűleg megtermett a kutya. Fele részében emberi testből, másik felében meg ördögi nyálból. Innen ered, hogy sohse bántja a mozlim a kutyát, de másrészt még a világerért sem túrné el a házában. Mert emberi hushól eredt, megvédi; mert ördögi nyálból fajzott, megveti. A mi szelidség és hűség van benne, azt az embertől örökölte, a mi vadság és pedig éktelen düh, azt a sátáni rész teszi. Ugy mint keleten, nem is szaporított el sehol sem az állat, mert ellensége egyuttal a védője is, és mert e védője a — müzülman.“

Az erdélyi cigány népköltészetben is fordul elő egy idevágó monda, mely így hangzik :¹⁾

„Mikor a világ még nem volt meg, csak egy nagy víz létezett, akkor Istenünk azt gondolá, hogy majd teremt világot. Nem tudta, hogy és milyen világot készítsen. És azon bosszankodott, hogy neki nem volt se testvére se barátja. Haragjában a botját a vízbe dobta. Akkor csak látja, hogy botjából egy nagy fa lett, és a fa alatt nevetve ott ült az ördög és mondá: „Jó napot, édes testvérem! nincs neked se testvéred, se barátod és én testvéred és barátod akarok lenni!“ Isten örvendett és mondá: „Ne légy testvérem, légy csak barátom! senki sem lehet az én testvérem!“ Kilencz napig együtt voltak és a nagy vizen ide-oda járkáltak és Isten belátta, hogy őt az ördög nem szereti. Egyszer mondá az ördög: „Kedves testvér! mi ketten rosszul élünk, ha nem leszünk még többen; szeretnék még másokat is teremteni!“ — „Teremts másokat is!“ mondá Isten. — „De én nem tudok!“ válaszolt az ördög; „teremtenék én ám akár egy nagy világot is, de nem tudok, kedves testvér!“ — „Jól van!“ mondá Isten, „világot akarok teremteni! merülj a víz alá és hozz fel fövényt, a fövényből földet alkotok.“ — Arra mondá az ördög: „Hogy akarsz a fövényből földet alkotni? nem értem!“ — És Isten mondá: „Kiejtem nevemet s föld lesz a fövényből! Menj és hozz fövényt!“ — Az ördög alámerült és gondolta, hogy ő magának fog világot teremteni és midőn

1) Wlislöckí, A. d. Volksleben d. Zigeuner; magyarul az „Olcso könyvtár“ 189. füzetében,

fövényt talált, saját nevét mondá. De a fövény megégette és ő eldobta. Midőn Istenhez visszatért, mondá: „Nem találok fövényt!“ — Isten mondá: „Eredj csak és hozz fövényt!“ Kilenecz napig keresett az ördög fövényt és mindig saját nevét mondá; de a fövény mindig megégette és ő eldobta. Oly izzó lett mindig a fövény, hogy az ördögöt összeégette és ő a kilenchez napon fekete lett. Istenhez jött, és ő mondá: „Te fekete lettél! Te nagyon rossz barát vagy! Eredj és hozz fövényt, de ne ejtsd ki a te nevedet, mert különben elégsz!“ Az ördög ismét elment és fövényt hozott. Akkor Isten földet teremtett és az ördög nagyon örvendett annak és mondá: „Itt a nagy fa alatt én lakom és te kedves testvér keress számodra más lakást.“ Erre megharagudott az Isten és mondá: „De nagyon rossz barát vagy! nem kellesz többé; eredj innen!“ Akkor jött egy nagy bika és elvitte az ördögöt. És a nagy fáról hús esett a földre, és a nagy fa leveleiből emberek termettek. Így teremté Isten a világot és az embereket . . .

Az orosz hagyomány szerint a kutya elalszik, mialatt az ördög ráköp az emberre. Isten aztán subát ad az ebnek, hogy máskor hidegben is örködjön.

Ha most már a bolgár nép világteremtési hagyományát összehasonlítjuk a bogomilismus tradícióival, úgy az idevágó még kezdetleges kutatások daczára is, majdnem biztosra vehetjük, hogy a bogomilismus a bolgár néphitből új életerőt szívott azon néphitből, melyet a bolgárok még az őshazából magukkal hoztak. A bogomilismus ezen dualistikus, már az őshazában uralkodó kozmogonikus világnézet szilárd alapján tovább fejlődhetett. A bogomilok által szerkesztett népies könyvek közül „János, a theologusnak, az Úrhoz intézett kérdései“ című mű a legnagyobb hírnévnek és elterjedésnek örvendett. E könyvben többek közt az is áll, hogy a földet két czethal tartja a hátán. Ezt a hiedelmet nemcsak az orosz, de a magyar néphitben is találjuk.¹⁾ Kérdés, hogy ezen néphiedelem forrása a biblia-e, melyben két állatról történik említés: a Behemot- és Leviathanról, mely utóbbit néhányan elefántnak, néhányan pedig czethalnak tartanak. Egy angolszász irodalmi emlék Leviathant szintén czethalnak mondja. Egy 16. századbeli bogomil kéziratban a föld négy elemei köztkező kérdésekben és feleletekben

¹⁾ K á l m á n y, Világunk alakulása 9. 1.

tárgyaltatnak: „Kérdés: Mond meg, mi tartja a földet? — Felelet: A nagy víz. — Kérdés: Mi tartja a nagy vizet? — Felelet: Egy nagy kő. — Kérdés: S mi tartja a követ? — Négy arany ezthal. — S ki tartja ezeket? — Egy tüzes folyó. — S mi tartja ezt? — Egy tűz, mely melegebb minden tűznél¹⁾ . . .

A fenti könyv tartalmát kérdések képezik, melyeket János, a theologus Krisztushoz intéz, ki mindezekre a kérdésekre megadja a kellő feleletet. A kérdések tárgyát a rossz szellemek állapota bukásuk előtt, azután a világ teremtése, az emberek teremtése és Krisztus visszajövele képezi.

János ezt a kérdést intézi: Minő dicsősége volt Sátánnak bukása előtt? — Krisztus felel: A mennyei seregek főparancsnokságát bírta s a pokolból a mennybe és onnan a pokolba jöttment, s a láthatatlan atya trónusa körül időzhetett. Aztán gőgös lett, fellázadt Isten ellen és az angyalokat is fellázította. S látva annak dicsőségét, ki a mennyeket igazgatja és eszébe jutott, hogy trónust emeljen magának a fellegek fölé, hogy a Mindenhatóhoz hasonló legyen. S midőn a levegőbe leszálla, így szólt a levegő angyalához: „Nyisd fel számomra a levegő kapuját!“ Az angyal felnyitá. Odább menve találkozott az angyallal, ki a vizeket gondozza s mondá: „Nyisd fel számomra a vizek kapuját!“ Az angyal engedelmeskedett. És tovább haladva látta, hogy az egész földet víz lepte el. S látta azt a két ezthalat, mely egymáshoz kötve, mint két ökör a járomban, a láthatatlan atya parancsára hátán tartja a földet²⁾ . . .

Egy orosz kozmogoniai műben, melynek neve: „Szent könyvek tekerese“ s melynek tartalma már a 15. és 16. században ismeretes volt, a következő regét találjuk:

„És Isten a levegőből leszállt a tengerre . . . és látott ott a tengeren egy kacsát (gogol) uszkalni és ezt Sátánnak hívták; a tenger iszapjában megakadt a lába. S Isten szóla Sátánhoz, mintha nem is ismerné: „Ki vagy te?“ Sátán felelt! „Én Isten vagyok!“ — „S hogy nevezzenek engem?“ — Sátán felelt: „Te az Istenek Istene, az urak ura vagy!“ Ha így nem szólt vala Sátán, úgy Isten őt ott a tiberiási tengeren elpusztítja. S Isten szólt most Sátánhoz: „Szállj le a tengerbe

1) Sbornik IX. köt. 131. l.

2) Sbornik IX. köt. 126. l.

és hozz fel fövényt és kavicsot! Sátán engedelmeskedett, alámerült a tengerbe és fövényt és kavicsot felhozva, azt e szavakkal hinté a tiberiási tenger fölé: „Legyen vastag és széles föld!“ Isten egy kavicsot vett kezébe és azt két részre törve, a jobbkezében levőt megtartá magának, a balkezében levőt pedig Sátánnak adá. S Isten fövényt vett s elkezdé ahhoz a kavicsot verni. És Isten szólt: „Repüljetek elé angyalok és őrangyalok és ti összes mennyei seregek!“ A kavicsból szikra meg tűz pattant ki és így teremté Isten az angyalokat, az őrangyalokat. Sátán látván, hogy mit teremtett Isten, ő is kezdé a kavicsot verni, melyet neki Isten balkezeből adott vala, mire aztán Sátán angyalai megjelentek és ő is teremtett magának egy mennyei sereget. Isten őt ezen angyalok parancsnokává tette. (Buslaev másolata szerint a rege így hangzik: Sátán egy kavicsot hozott a tenger fenekéről, a kavicsot két részre törték; az egyik feléből, melyre Isten kormánypálczájával ütött, „tisza szellemek“ szálltak fel; azon részből pedig, a melyre Sátán ütött, „tisztátalan“ szellemek. A tiberiási tengeren harmincz czethakat teremtett, melyek hátán a föld nyugszik.) Sátán látva, hogy tiszteletben részesül, gőgös lett és Istenhez hasonló akart lenni. Isten aztán megparancsolá arkangyalának, hogy az ördög-sereget dobja le, de sátán tüze megégette az arkangyalt, s visszátért, anélkül, hogy a parancsot végrehajtotta volna. Isten ellátta a szerzetesi tonsurával és Mihálynak nevezte el (egy másik kézirat szerint Isten szerzetes öltönyt ad neki „egyszerű kereszttel diszitve, Krisztus, Isten fiának, jelvényével.“) És Isten másodsor is kiküldé Mihályt, ki kormánypálczájával elüzte Sátán seregét, mely mint az eső, földre hullott. Most már Mihály lett az angyalok feje és az angyalok mondák: „Amen!“ Ez a szó az ördögök seregének egyikét a hegyekben találta, a másikat a folyón, a harmadikát levegőben és ott megakadtak kezükkel, lábukkal a fellegekben és ott vannak még manapság is.“

E helyen mellékesen felemlítjük a következő bolgár mesét:

„Egy faluban élt egy korcsmáros. Valamelyik éjszaka az ördög jött hozzá és megkérte a korcsmárost, hogy engedje a házában aludni. Éjjel felfalta az ördög a korcsmárost. Másik estén egy keresztény rézműves jött a faluba s miután keresztény fogadóban nem talált helyet, elment ebbe a korcsmába. Az emberek tudták, hogy a korcsmában szellemek járnak; mert a fuvarosokat, kik ott töltötték az éjszakát, az ördög mind elragadta és fel-

falta. Ezt megmondták a rézművesnek. Kemény feje volt a rézművesnek, nem hallgatott reájuk és ott maradt a koorsmában. Tüzet rakott, előszedte boros üvegét, kenyeret meg túrót és vacsorához fogott; szándéka volt, hogy ezen az éjjelen nem alszik, hogy a történeendő dolgokat megfigyelhesse. A szoba szép volt s a midőn evett, apadláson olyan zaj támadt, mintha ezer meg ezer állat ugrándoznék. A rézműves csendesen viselte magát; sajtot és kenyeret evett és egy csepp bort ivott. Midőn a tűz közelébe ült, a kéményből egy nagy fekete emberláb hullott a tűzbe. Ő csendesen ült, mire aztán egy másik emberláb hullott alá. A rézműves nem zavartatta magát nyugalmaiban. Rövid idő múlva egy kéz hullott alá, s csakhamar egy másik is; végül egy fej gurult le. Mindebből egy arab támadt, ki szóltanul a rézművesre pillantott. A rézműves hallgatott, mert tudta, hogy ily alkalommal a hallgatás a legjobb. Ivott egyet az üvegből s aztán az arab felé nyujtá; de az nem akart inni, hanem csak fejét billegteté ide-tova. A rézműves egy ásóval fejére ütött. Az ördög meghátrált s kérte a rézművest: mérjen még egy ütést a fejére, hogy végkép oda legyen. De a rézműves modá: „Anyám is csak egyszer szült engem, nem kétszer!“ S az ördög megpukkadt. Másnap az emberek a rézművest ép-ségben, egészségben látták s kérdezték, hogy minő rabló tanyázott ottan. Ezentúl bárki ott tölthette az éjszakát, nem történt semmi baja . . .¹⁾

Hogy miért van az ördögnek egy lába, erről a bolgár néphagyomány a következőket beszéli:

„Amint egyszer az Isten a világot teremté, azt mondta az ördögnek, hogy csináljon egy állatot, mely farkas legyen. Az ördög meg is csinálta és bele lehelte a lelket, de nem akart életre kelni. Istenhez ment tehát panaszkodni, hogy a farkas nem akar életre kelni. Az Isten így szólt: „Menj és mondd, farkas fogd meg az ördögöt lábainál és felfog éledni.“ Az ördög visszament a farkashoz, de nem úgy mondta, a hogy Isten tanította, hanem azt mondta: „Kelj fel farkas és fogd meg az Istent lábánál!“ A farkas azonban nem éledt fel. Nem merte azonban Isten parancsa szerint életre hívni, mert attól félt, hogy a farkas lábánál fogva elkapja. Egy lábón a vizig vitte, a hol egy lábbal beleállott a vízbe s aztán mondá: „Kelj fel farkas, csipd meg az

¹⁾ St. I. Stajkovski közleménye Pirdopból. Benedek Elek „Magyar Mese-és Mondavilág“-jában több változata van e mesének, a rézműves helyett rendszeren az obsitos szerepel.

ördög lábát. “ A farkas fel is ugrott s leharapta az ördögnek parton levő lábát. Ez időtől kezdve van az ördögnek csak egy lába.

A bogomilismus sohasem hódított tért Magyarországon, s bárha érintetlenül hagyta a magyar népet, mégis a magyar hagyományban is bukkanunk rokon vonásokra. Magyar monda szerint Mihály arkangyal dobja le az égből a gonosz szellemeket s hova egyik-másik bukott, ott is maradt.¹⁾ Altaji világteremtési mondákban Mandi-Sire legyőzi Erlik seregét, s kiki ott maradt, a hova esett.) Bukovinai magyar hagyomány szerint Illés 40 napig villámokat szórt és azután lehajigálta az ördögöket az égből. Magyar néphiedelem szerint ezen bukott lények néha „megrázkódnak,“ akkor szél támad; Luczifer bukás közben a holdon megakadt és még maig is ott van.²⁾

A fent közölt világteremtési mondák analogiáit a szláv népköltészetben megtaláljuk bőven és teljes szin pompájában. Az ördögnek a tengerbe való alámerülése és a földnek fővényből való teremtése orosz legendákban is ismétlődik. (Jakuškin-nél, Afanasjev-nél); egy kárpáti orosz koljadában, (karácsonyi énekben Kortomarovnál) két galamb hozza a fővényt a tenger fenekéről és teremti a földet; egy kárpáti orosz mesében szintén az ördög hozza a fővényt és részt vesz a világ teremtésében; egy szerb hagyományban az angyalokkal egyrangú;⁴⁾ ugyanezt az orosz hagyomány is meséli;⁵⁾ egy kisorosz karácsonyi énekben Péter és Pál apostolok vesznek részt a világ teremtésében:

Történt ez még akkortájt
A világnak kezdetén, —
Háborgott a kék tenger;
A kék tenger partján
Három nagy fa állott;
Három galamb ült rajta.
Isten ült az elsőn.
A másik galamb hátán
Szent Pál üldegéle,
A harmadik a hátán
Szent Pétert tartotta . . .
Péterhez szólt Isten:
„Tenger alá merülj,

1) Kálmány. Világunk alak. 28.

2) Radloff, Proben d. Volkslitt. d türk. Stämme Süd-Sibiriens 181.

3) Kálmány 28.

4) Pypin A. N. és Spasovič V. D., Geschichte der slavischen Litteraturen I. 104.

5) „Osznova“ 1861. jun.; Dragomanov Malor. nar. predanija, 1876 Kiev, 89. l.

Hozzál onnan fővényt,
 Szórd el a világra,
 Teremtsd meg óh Péter,
 Az eget a földet,
 Eget csillagokkal,
 Földet virágokkal!¹
 Péter alászállta,
 De nem talált fővényt,
 Nem szórhatta el azt,
 Nem is teremthette
 Meg az eget, földet,
 Eget csillagokkal,
 Földet virágokkal.
 (Ugyanez ismétlődik Pállal.)
 Tengerbe szállt Isten,
 Fővényt Isten hozza,
 Egyedül teremte
 Eget is meg földet,
 Eget csillagokkal,
 Földet virágokkal . . .¹)

Nagy jelentősége van az összehasonlító vallástörténelemre nézve ama bolgár néphagyománynak is, mely a föld és az ég teremtéséről szól. E monda a következő:²)

„A mint az Isten megteremté a földet, eleinte sima és egyenlő volt. Utána teremté az eget s kendőhöz hasonlóan körülakarta vele a földet. A hova végig tekintett munkáján, azt látta, hogy a föld nagyobb az égnél, összeszorította tehát minden oldalról, hogy kisebb és kerek legyen. Az egyik oldalon jobban összeszorította s körülakarta így az égboltozattal. Ezóta ilyen a föld mostani állapota és így lett hegyes is a föld. A napot, holdat és a csillagokat az Isten azonban épen úgy akasztotta föl, mint a hogy a lámpást szokták a mennyezetre felakasztani. Ezeket az angyalok gyűjtják meg, mint a hogy a templomban szokták a gyertyákat meggyújtani.“

E mondának másik váriánsa így hangzik:³)

„A mikor Isten a földet megteremtette, az minden oldalról szabad volt. A hegyeken tésztából az Isten megcsi-

1) A „Magazin für die Litteratur der Auslander“ egyik régi folyamában Schott (Sch.) egy idevágó eszt mondát közöl.

2) Ilia Danov (Etropol.) Sbornik IV.

3) S a p k a r e v, Blg. Narod. Starini.

nálta az eget. A mikor azonban látta, hogy a föld nagyobb, mint az ég, hosszasan utána gondolkozott, míg el nem találta a dolog nyitját. Kezeibe vette a földet s minden oldalról nyomkodni kezdte, hogy sűrűbb és lapdához hasonló legyen. Ezután kiterjeszté fölötte az eget úgy, mint azt napjainkban látjuk. A napot, holdat és a csillagokat azonban úgy akasztja fel az égre, mint a lámpákat szoktuk a szobában felakasztani. A csillagokat az angyalok ép úgy gyujtják meg, mint a templomban a gyertyákat.“

Egy másik bolgár hagyomány pedig így hangzik :

„Még mielőtt a föld meg lett volna, Krisztus már megszületett s mint kis gyerek tipeget az Úr oldalán, erősen belekapaszkodva ruháiba. Akárhova ment az Úr, Krisztus mindeütt követte. Már terhére is volt, hogy soha el nem hagyta s ezért szóla : „Fiam ne kövess mindenfelé, hanem ülj le a földre s játszszál, mint a többi gyerekek szoktak !“ A hogy Krisztus ezt hallotta, rögtön leült a földre s játszani kezdett. Első játéka volt, hogy a földből sarat gyúrt, ebből lapdát formált és a napon megszáritá. Az Úr jókedvüen közeledett a hely felé, hol Krisztus játszadozott. A hogy sáros kezekkel és ruhával meglátá, nyájas szavakkal kérdé : „Ej ! hol piszkoltad össze fiam annyira magadat ? Miből csináltad a sarat ?“ — „Lapdát csináltam, játszani ! — felelt Krisztus. — „A lapdáid szépek — szólt az Úr — de mit akarsz annyi lapdával ?“ — Felhajítom a levegőbe, hogy játszani tudjak velök.“ — „Vedd hát, a legnagyobbat, mondá az Isten s hajtsd fel, hadd látom, mily magasra tudod hajítani !“ A legnagyobb örömmel kapta fel Krisztus a legnagyobb lapdát s felhajitá az égbe. Az Isten áldásával a lapda csodálatos magasra repült, egy helyütt megállt s a nap lett belőle. Egyszerre elkezdett világítani oly erősen, hogy az emberek nem tudtak bele nézni. Krisztus kezeit szemei elé tartotta, hogy figyelemmel kísérje napjának világítását. „Látod fiam,“ szólt az Úr : „hajtsd fel a többit is, hogy lássuk, mi lesz belőlük.“ — „Valamennyit felhajítottam atyám,“ szólt Krisztus ; „de csináld őket is oly fényessé, hogy láthassam !“ — „Jó fiam, csak hajtsd őket fel !“ Krisztus erre mindkét kezével hajította fel lapdáit ; egyiket jobbra, másikat balra. Isten megáldá őket, s a hova estek, az egyikből lett a hold, a többiből pedig a különböző csillagok lettek. A hogy Krisztus látta, hogy nincs

több lapdája, egy marék földet hajított fel, melyből aztán Isten áldása folytán az apró csillagok támadtak.“¹⁾

E helyen megemlítjük, hogy a tejutat a bolgárok a „koma szalmájának“ is hívják. „Egyszer valakinek nem volt szalmája és kosárral lopott komájától. Hazafelé tartva, a szalmából itt is, ott is el-elhullajtott. Rossz tettének büntetésekül Isten az elhullott szalmaszálakat csillagokká változtatta s ez a tejut . . .“²⁾

Magyar hagyomány szerint szalma vagy széna hull le a kocsiról. Ugyanezt beszélik a szyr, török, perzsa,³⁾ szláv és román⁴⁾ idevágó mondák. Egy magyar monda szerint Jézus és szt. Péter kocsijáról hullott a szalma; egy másik magyar monda szerint pedig szt. Péter szalmát lopva, azt elhullatta; más magyar mondában a lopást a cigány végzi.⁵⁾

A nap és éj változásáról a bolgár hagyomány a következőt beszéli Zepenkov Prilipből:

„Az Istennek két fedője volt; egyik fehér, a másik fekete volt; mintkettő egymással össze volt kötve. Ha a fehéret lebontotta, nappal volt; s ha a feketét oldotta fel, éjszaka lett. A két fedőt összekötő czérna oly hosszú volt, hogy mire a fehéret felcsavarta, éjszaka lett; s mire a feketével készen volt, nappal lett. Isten egyszer a fekete czérnából egy darabkát a fehérhez kötött. Így lett, hogy télen a nap rövidebb és az éj hosszabb, nyáron pedig a nap növekszik és az éj rövidebb.“

Bolgár tradíció szerint a napnak eleinte két szeme volt. A mikor egyszer a patakhoz ment vizet inni, az ott levő kigyók egyike kiszívta egyik szemét. Azóta a napnak csak egy szeme van. Ki egy kigyót agyonüt, az jót cselekszik . . .⁶⁾ A bolgár hagyomány azt is beszéli, hogy a nap éjjel a tengerbe megy aludni. Ez által a tenger vize annyira felmelegszik, hogy a föld alól mint melleg forrás tör elő . . .⁷⁾

A télről pedig a bolgár nép azt beszéli:

„Egy időben nem volt tél, mint most; akkor mindig nyár volt és több állat is élt, melyek erősebbek voltak a mostaniak-

1) Sbornik VIII. 181.

2) Sapkarév id. h. III.

3) Tylor. A szult. tört. I. 354.

4) Schatt, Walach. Märchen 285.

5) Kálmány, A csillagok a néphitben, 5.

6) Sbornik VIII. 139.

7) Sbornik III 135.

nál. Egy békának megtetszett egy leány és ő annak megtiltá, hogy máshoz menjen férjhez. A leány apja elment Istenhez panaszra. Isten monda: „Eredj haza és mondd meg leányodnak, hogy hívja össze lakodalomra az összes állatokat.“ Az ember engedelmeskedett, és a béka meghívta lakodalomra az állatokat. Az egész fensik tele volt lakodalmassokkal. — „Nyisd ki ezt az ajtót,“ szolt most Isten az apához, és rámutatott egy ajtóra, mely mögött a szelek voltak elzárva. A hogy az ember kinyitotta az ajtót, a szelek mind kitódultak s havazni kezdett. Az állatok egy része a hegyek közé, más része a vízbe menekült; de sokan elpusztultak. A hegyek közé menekült állatok még most is ott élnek; a vízbe menekültek szintén ott maradtak. Akkor rendelte Isten a telet s monda: „Félévig legyen nyár és száradjon minden; félévig legyen tél és a fölösleg pusztuljon el azalatt.“

Hogy a nap miért világít nappal és a hold éjjel, arról a bolgár monda ezt beszéli:¹)

„A mikor az Isten a napot és a holdat megteremtette, mindkettő egyformán világított, s úgy rendezte, hogy a nap nappal, a hold éjjel világítson. A hold azonban mindig czivakodott, a mikor ugyanis az Isten megteremtette, dicsekedve szolt a naphoz: — „Szebb vagyok mint te, erősebb a fényem is és nagyobb is vagyok.“ Egy darabig csak hallgatta a nap, de azután megsokalta s így szolt: „Nagyon is tolakodó vagy hold s azért azt kívánom, hogy szádat ökörfarkkal tömjék be!“ És egy felkapott ökörfarkot úgy a hold szájához vágta, hogy megsértette vele arcát és szemeit is. Ezóta sápadtabb és szégyenlősebb is a hold.“

A holdban levő foltokról egy bolgár monda következőket beszéli:

„Amikor Kain megölte testvérét, Ábelt, az Isten kérdé, ki ölte meg Ábelt? Kain így felelt: „Nem vagyok őrzője Isten, hogy lássam, ki ölte meg éjszaka!“ Az Isten pedig megharagudott ezekre a hazug szavakra s a holdban felakasztá, hogy örként lássa, a mi rossz a földön történik, féljen és reszkessen mint a falevél. Mindenki láthatja Kaint, ha telt hold van.“²)

Egy másik bolgár monda Sapkarev szerint így szól:

1) Sapkarev id. h.

2) Sbornik VIII. köt. 139. l.

„Egy cigány egyszer felnézett a holdba s azt látta, hogy az nem világít szépen. Rákiáltott tehát a holdra, mondván: „Én már akkor is világítottam, mikor a világra jöttem!“ És nagy hirtelen beleugrott a holdba és azóta ott kóborol. Ez idő óta láthatók a holdban az úgynevezett „foltok.“

A földrengésről ezt meséli a bolgár monda:

„Az Isten a földet kötélre kötötte és az összes kötelek végét balkezében tartotta. Habár a kötelek száma milliókra ment, Isten mégis tudta, hogy melyik kötél, melyik világrészhez tartozik; ott, a hol az emberek rosszak voltak, megrántotta a kötelet, s ezáltal keletkezett a földrengés. Ha erősen húzta meg a kötél végét, a földrengés is erősebb volt.“

Egy másik bolgár monda következőket beszéli a földrengésről:

„Az örökkévalóság egy mély völgy volt, melynek fenekét emberi szem nem is láthatta; a völgyön egy hid vezetett, melyen minden halott léleknek keresztül kellett menni. Ha vétkes volt, a völgybe esett, de ha lelke tiszta volt, úgy a hidon át a paradicsomba jutott. A föld azonban két oszlopon állott, és a két oszlop két ökrön, ha az ökrök egyik fülét megvakarta, úgy a föld reszketett; ezek az ökrök örök életűek voltak és évente szőrüket és bőrüket változtatták.“¹⁾

E bolgár monda az ó-perzsa világteremtési mythos gyenge reminiscenciáját tartalmazza. Az ősbika Abudad, mely mint minden élet összfogalma az őstengerből felszáll, az ó-perzsa mythosban a földet jelképezi. Az őstenger fogalma a régi ázsiai ókorba visszanyúl, melyből ezen bika, mint az élet jelképe felszínre jön. Perzsia későbbi mohamedán irodalmában is még mindig előfordul ez az őstenger, melyben egy bika állt és szarván hordozván földet, életre gerjeszté azt. A fenti bolgár hagyományban is a természet ezen ősrégi nagy felfogásának gyöngé utóhangját halljuk. S az a hid is, mely a bolgár monda szerint egy mély völgyön vezet át, a melyen a holtak átkeltek. A régi bolgár hagyományban bizonyára az élet-folyó vezetett át, mely az árja mondákban a lét és nem-lét határát képezi.

A nap férjhezmenetéről is van egy bolgár hagyomány.

„A nap férjhez akart menni és kérdé Istent: „Férjhez menjek-e?“ — „Majd megmondom“, felelt Isten és az Ördögöt

¹⁾ Sapkarev id. h. III. köt. 19. l.

e felől kikérdezte. Az Ördög válaszolt: „Te Isten vagy, tehát tudnod kell, hogy mit tégy!” Nem akart többet mondani és szamarával távozott. Isten a népet utána küldé, hogy hallgassa ki. Az Ördög egy folyóhoz érve, így szólt szamarához: „Igyál, szamaram; Isten férjhez adja a napot és aztán elég a föld.”¹⁾

Ez is ama számos mythos utóhangja, mely szerint a viharban képzelt lényt a nap kérőjének és férjének képzelték.²⁾

Hogy a nap miért nem lépett házasságra senkivel, arról is értesít a bolgár hagyomány:

„Egykor a nap nagyon alacsonyán állott a föld fölött és házasságra gondolt. Az emberek ijedten mondták: „Most csak egy nap süt s nyaranta oly nagy a hőség, hogy fa és kő megmegreped; ha most a nap megházasodik, több nap jön a világra, s akkor a hőségben elveszünk!” Arra gondoltak tehát, hogy mitevők legyenek, hogy a nap ne házasodjék meg. Egy furfangos legény elvállalta a dolog rendezését; új ruhát öltött magára és bokrétával kezében a naphoz ment. A nap megpillantván őt, kérdezte: „Pajtás, mért diszitetted fel magad anynyira? „Hiszen legény vagyok, azért új ruhában járok és oda megyek a hová ép akarok!” — Nehány év múlva férfi lett a legényből. Ócska ruhát öltött magára és ismét a naphoz ment, ki felismerve őt, kérdezte: „Pajtás, mikor legelőször jöttél ide, csinos voltál, mért jársz most ilyen ócska ruhában?” „Óh akkor még legény voltam s keresményemet magamra fordithattam; de most már nős vagyok; feleségem és gyermekem van és keresményemet rájuk kell forditanom!” S midőn a férfi megöregedett, legrongyosabb ruháját magára öltve, a naphoz ment és így panaszkodott: „Pajtás, eljöttem, hogy megmondjam neked, hogy a házas élet rossz dolog ám! Ne házasodjál meg! Hiszen láttad, hogy mily szép ruhában jártam, midőn még legény voltam; ime, milyen rongyos ruhában vagyok most! Megházasodtam, gondoskodtam családomról, és midőn gyermekeim felnőttek, mindenemet elvették és elűztek házamból, úgy, hogy most koldulni járok! Pajtás, ha megházasodol, te is így jársz!” A nap ezt hallva, mondá: „Ha így áll a dolog, úgy nem házasodom!” S mai napig sem házasodott meg . . .³⁾

1) D. Strikov (Sofia), Sbornik IX. köt. 12. lap. — A korán elhunyt Matov több folklore cikkelyében tesz erről említést.

2) Schwartz W., Indogerman. Volksglaube 47. s. k. l.

3) Stoikov N., Sbornik VII. köt. 131. l.

A mi az első emberek teremtését illeti, a bolgár hagyomány nagyjában hasonlít a bibliai tradícióhoz. Isten kezdetben az úgynevezett židove-embereket teremté, kik szerfelett nagyok és erősek voltak; de ha a földre leestek, nem kelhettek fel többé s oda veszték. Nem féltek még a mennydörgéstől sem, hanem ilyenkor egy követ tettek fejükre, és kiálták: „Fejem kőből! való, nekem semmi sem árthat!“ Ezért tavaszkor első mennydörgés alkalmával jó egy követ a fejre tenni s ugyane szavakat mondani; akkor az ember egész éven át nem kap főfájást. Bulgária számos helyein sok és szerföltt nagy csontokat találnak, melyet a nép a židovék csontjainak mond. Isten ezt az emberfajt elpusztítá és apró törpe embereket teremtett, kik a földből szálltak fel. Akkori időben a marhák kecskenagyságuak voltak és ha az ólból kiszabadultak, a fákra és a háztetőkre másztak s ott bőgték. Ezeket az állatokat idővel nagy kigyók falták fel. Isten látva, hogy ezek az emberek nem alkalmasak munkára, elpusztítá őket. Végül középnapyságu emberek szálltak a földből annak felszínére, kik még ma is léteznek. Ezeknek megparancsolá Isten, hogy övet viseljenek annak jeléül, hogy ők középnapyságu emberek . . .

Iskrec faluban (Sofia mellet) egy bizonyos Atanasov György ezt a mondát beszélte el a židoveról:¹⁾

„Midőn Isten az első világot a kis emberekkel elpusztította volt, más világot, magas, nagy embereket teremtett. Ezek neve žid (többese židove) volt és oly nagyok voltak, hogyha az egyik az egyik, a másik a másik hegyen volt, ők egymásnak mindenfélét átnyujthattak. Így Iskrec faluban is, hol éjszaka a Nogaja-hegy, keleten pedig a Gerkovo-brdo-(hegy) emelkedik, a melyen egy žid szántott. Eltört az ekéje, és fejszójét otthon felejtette. Kölesön kért tehát egy fejszét azon žid-től, ki a másik hegyen tartózkodott; ez rögtön oda is nyujtá neki a fejszét. A židek rút emberek voltak és csak egy helyen szerettek időzni. Utközben hosszú, éles kaszát vittek magukkal és azzal a bokrokat vágták le, mivel azokban rendesen megakadt lábuk, és ők elesvén, meghaltak. Midőn Isten látta, hogy ezen emberek sokáig nem létezhetnek, elpusztítá őket. Iskrec-falu közelében a havasokon és a völgyekben is sok csontot (židove-nek nevezve) találhatni, melyek kétszer oly hosszúak és erősek, mint a mostani embereké . . .“¹⁾

¹⁾ W. Velčinov közlése.

Egy másik bolgár monda pedig ezt beszéli :

„Az Isten először nagyon magas és erős embereket teremtett, a žideket. Ha ezek elestek, betörték homlokukat és nem tudtak többé felkelni; a hová estek, ott maradtak, szaporodni nem tudtak. A mikor az Isten látta, hogy nem jó művet teremtett, megsemmisítette őket. Teremtett más embereket, kik lábnyi magasságúak voltak és szakálluk ökömnyi hosszú volt. Ha ezek az emberek dolguk után jártak, a bokrokra másztak, hogy ökreiket keressék. Ez az emberfaj is nem volt alkalmas; még a hangyák és méhek is rájuk nézve veszedelmesek voltak, mivel fészket raktak a fejükön. Isten megbánta művét és őket is megsemmisítette. Aztán közép nagyságú embereket teremtett. Isten belátta, hogy az embereknek izmosabbaknak kell lenniök; hogy azzá tegye őket, sárból készíté őket és az árnyékba tette, hogy a szél szárítsa meg őket, aztán a napra tette, hogy az is szárítsa. Ekkor oda jött az ördög, hogy Isten szép művét elrontsa. Botjával több helyen keresztül szurta az embert és nyomorékká tette. A mikor Isten meglátta, hogy mit művel az Ördög, fűvel betömte a lyukakat, bevonta ismét sárral s kitette újból száradni. Azon füvekből, melyekkel Isten a lyukakat betömte, származnak a gyógyfüvek.“¹⁾

Az emberek tovafejlődéséről egy bolgár népmese a következőket beszéli :

„A mikor az Isten megteremtette az emberiséget, valamennyi szent összegyűlt tanácskozni, hogy szaporodjanak az emberek tovább. A tanácskozásban elhatározták, hogy a férfi és a nő egymás szemébe való nézésével gyermekek szülessenek. Azután asztalhoz ültek. Szent János rendezte az asztalt, ő egyuttal szakács is volt s felhordta az ételeket. A mikor a levest megízlelték, így szóltak : „János, a leves sótalan. Hozz sót!“ Szent János hozott is sót, kezével mozgatta is a tálak fölött a levegőt, de sót nem hullatott ki ujjai közül. A hogy ismét megízlelték, ismét felszólaltak, mondván : „Te János, a leves még mindig sótalan!“ Szent János ismét belenyult a só-tartóba, kezét a tálak fölé emelte, de a só nem hullott ki ujjai közül. — „Kóstoljátok csak!“ — szólt János, — de a szenteknek még most is sótalan volt, mire szent János sót tett a levesbe. Mikor a szentek ismét megkóstolták, szóltak : „Elég, már elég sós!“ — „De hát miért nem lett sós a leves — kérdé

¹⁾ Sbornik II. 164. Slaveikov közlése, ki különösen Tirnovo vidékén gyűjtött erre vonatkozólag becses anyagot.

szent János — először és másodszer, a mikor pedig a kezem a tál fölé emeltem?“ — „Mert nem tettél sót bele!“ — szoltak a szentek. — „Hogy születhessék akkor gyerek egyedül a tekintettől?“ — kérdé szent János. És a szentek meglepetve néztek össze s szoltak: „Te arany száju vagy János!“ És elhatározták, hogy a férfiak és nők házasságra lépjenek, hogy megtermékenyedjenek. Szent János száját pedig megaranyozták s azóta őt arany száju szent Jánosnak hívják.“¹⁾

Az első születésről, mely a világon történt, a bolgár monda a következőket beszéli:

„Először az asszony és valamennyi nőtény állat jött a világra, még pedig oly kicsinyeknek születtek, mint pl. ma napság egy kis gyermek. A hogy az Isten a birkától egy kis bárányt, a tehéntől egy kis borjut, a kanczától egy kis csikót elvett, ezeket egy kis patakon keresztülhajtotta s megáldá, hogy születésük után azonnal lábaikra állva járn tudjanak. Az Isten el akarta venni az anyától is kis gyermekét, de ez nem akarta odaadni. Könnyörögve fordult az Urhoz, mondván: „Hadd nálam Uram!“ Mindketten magukhoz huzták a kis gyermeket, de a mikor látta az Isten, hogy az anyától nem veheti el, szolt: „Légy áldott anya, de mert nem akartad a gyermeket ide adni, hogy őt is a patakon általdobja, úgy mint a többi állatokat: azért gondoznod, karjaidon kell czipelned egy évig mig megerősödik!“²⁾

E bolgár monda egyik érdekes változata a következő:

„A nő és a nőtény állatok legelső szülöttéi nem tudtak kezdetben lábukon megállani. Isten észrevette ezt és összedte valamennyi szülöttét. A juhtól elvette a bárányt, a tehéntől a borjut, a kanczától a csikót, s azután őket egy dombon áthajította, úgy, hogy mindnyájan talpra estek és rögtön járn tudtak. E percztől kezdve az állatok születésükkor talpra esnek. Az Isten el akarta venni az asszonytól is kis gyermekét, hogy azt is a dombon áthajítsa, de a szegény anya átölelte és nem akarta odaadni; úgy, hogy Isten nem vehette el tőle. Végül mondá Isten: „Légy áldva asszony, de miután nem adtad ide gyermekedet, hogy a többi állatokhoz hasonlóan a dombon áthajítsam, viseljed hát karjaidon egy évig, mig megerősödik s járn tanul.“³⁾

1 Sbornik V. köt. 150. I.

2) Z. Gintčev (Tironvo) Sbornik II. köt.

3) Változata B. E. M. V. 5. köt.

Régibb mondának tünik fel az első, mert ebben az Isten az ujszülötteket vizen dobja át. A legtöbb néphitben a víz képezi a határt az élet és halál közt. A víz elüzi a rossz szellemeket, a viznek tisztító hatása van és már Euripides mondta, hogy az emberiség bűneit viz mossa le.

Hogy miért szül csak a nő, arról a bolgár hagyomány a következőt beszéli:¹⁾

„A mikor az Isten megteremtette a férfit és a nőt, megáldá mindkettőt, hogy gyermeket szüljenek; a férfi is, a nő is. De Isten mégsem bizott úgy a férfiban, mint a nőben. Egy idő múlva mindketten teherbe estek. Nemsokára elérte a nőt a szülési fájdalom. Meghúzódott egy félreeső helyre, világra jött gyermekét bepólyázta és mellén szoptatta. A férfi mindezt végig nézte s nem tetszett neki a dolog. — „Ah! hát nekem is ennyi fájdalmat okozzon gyermekem? Ne legyen se éjjel, se nappal nyugalmam? Nem, ha a gyermek már lelkében hordja a paradicsomot, úgy se kell nekem gyermek. Majd kitalálok valamit, majd megtanítom én azt a gyermeket!“ Így gondolt a férfi. S midőn szülnie kellett, felmászott egy körtefára s ott világra hozta a gyermeket. A szegény gyermek leesett a fáról és meghalt. Ez volt a férfi szülésének eredménye. Ezért a férfi többet nem is szült; az Isten ez okból csak a nőt áldotta meg, hogy ha gyermeke sír, sohasem az atyját, hanem mindig az anyját szólítsa.“

A magyar hagyomány szerint a férfi a vízben szült, mely elvitte gyermekét. Büntetésül bajuszt növesztett neki az Isten. Egy másik magyar monda szerint kezdetben a kis gyermek rögtön járt; de egyszer egy asszony látva, hogy gyermeke el akar esni, felkiáltott, mire Isen mondá: „Ha úgy nincs jól, mint én rendeltem, akkor hát vidd karjaidon egy évig, míg megtanul járni . . .“²⁾

Mongol monda szerint, hajdan az éjjel szülöttek reggel már a tűz körül szaladgáltak.³⁾

Megvan a bolgár hagyományban is azon általánosan elterjedt monda, mely az ember életének, életkorának meghosszabbításáról szól. A bolgár változat így hangzik:⁴⁾

1) Sbornik XII.

2) K á l m á n y, Világunk alakulása 39. — Vsd. ö. az oláh mondát: Müller, Siebenbürgische Sagen: „Strafe des Ungehorsams.“ Erdélyi, Mondák: „Az engedetlenség büntetése.“

3) P a l l a s, Sanml. hist. Merkw. über d. mongol. Völkersch. II. 32. l.

4) V. K. Zepenkov (Prilep), Sbornik XI.

„Mídon Isten a világot megteremtette vala, hozzájött egy ember és szólt: „Megteremtettél; de most már mondd meg nekem: meddig élek, mivel táplálkozom és mi legyen a hivatásom?“ Isten csak ezt válaszolta: „Harmincz évet élj s mindennel táplálkozzál, a mi egészségednek nem ártalmas!“ Az ember mondá: „Óh Istenem, köszönöm ezt a szép életet, melyet nekem adományoztál, de az életidőt mégis csak rövidnek tartom.“ Isten mondá: „Menj oda az ut mellé, ülj le ottan és várj!“ S az ökör jött Istenhez és mondá: „Állatnak teremtettél e világra; hogyan fogok élni, mit kell dolgoznom és miből fogok élni?“ Isten válaszolá: „Látod ott azt az embert az út mellett ülni? Az lesz a te urad; az fog neked eledelet adni; dolgozni fogsz, jármot és szekeret húzni, eledeled fű és szalma lesz és harmincz évig fogsz élni!“ Az ökör el kezdett jajgatni: „Óh, Istenem, oly rosz legyen az én életem! Rövidítsd meg élttem idejét!“ Az ember ezt hallva, kezével intett Istennek és halkan mondá: „Végy el tőle néhány életévet és add nekem!“ Isten mosolyogva mondá: „Jó, legyen meg, ha mindkettőtök hasznára válik!“ és az ökör életidejéből elvett 20 évet és az embernek adá. Azután jött a kutya is és így szólt Istenhez: „Istenem, te engem kutyának teremtettél, mondd meg tehát, meddig élek, hogyan és miként fogok élni?“ Isten válaszolá: „Látod azt az embert ott az út mellett ülni? Ez lesz a te urad és te neked kell urad juhait és vagyonát őrizned; hulladék és csont lesz az eledeled, melyet ő ad teneked; és harmincz évig fogsz élni!“ A kutya könyörgött: „Óh Istenem! Ilyen nyomorult legyen az életem! Kérlek, az évek egy részét vedd el tőlem!“ Mídon ezt az út mellett üldögélő ember hallá, intett Istennek és halkan mondá: „Végy el tőle néhány évet és add nekem!“ Isten ismét mosolygott és mondá: „De azért legyetek háladatosak irányomban!“ S elvett a kutyától 20 évet és így az embernek 70, a kutyának 10 évet adományozott. Végül a majom is eljött Istenhez és mondá: „Te majomnak teremtettél Istenem; mondd meg tehát: meddig élek és mit kell dolgoznom?“ Isten válaszolt: „Látod ott azt az embert az út szélén ülni? Ez lesz a te urad, ki téged dióval, mogyoróval táplálni fog; tenéked öt mulattatni kell és gyermekeit gyönyörködtetni!“ Erre a majom mondá: „Istenem rövidítsd meg életem idejét!“ Isten tehát elvett a majomtól 20 évet és az embernek adta, a kinek most már 90 éve volt. Az ember tehát 30-ik

éveig emberi életet él, a 30—50-ig marhaéletet, gondok gyötrik, kinlódik, dolgozik, hogy nejét és gyermekeit fenntartsa és keresetét felemészti. Ha elérte 50-ik évét, megváltozik életmódja, összegyűjti keresményét és őrzi azt kutya módjára. Az élet 50—70-ik éveig a kutyaéhoz hasonlít; egész napon át veszedik társaival, káromkodik és kiabál. A 70—90-ik évig az ember majomkorát éli. Mindenütt boszantják és kinevetik, mert miután rendeltetését teljesítette, gyerek gyanánt vagy majomképen a földön mászkál . . .¹⁾)

A nőre vonatkozólag a bolgár hagyomány a következőket beszéli:?)

„Nem minden nő volt Noé leánya. A mikor a vizözönkor bárkáját csinálta, három mestert fogadott; az egyik azonban csak akkor akart neki segíteni, ha hozzá adja leányát. Noé nem akarta odaadni. De a másik két mester is nőt kívánt. Noé tehát megáldá a macskáját és a szamarát s azok virradóra leányokká váltak. Most már három leánya volt, kiket a három mesterhez adott. Egy idő múlva találkozott az egyik vejével és kérdé: „Egészséges vagy és jól érzed magad? Hogy élsz leányommal?“ — „Jól élek apám,“ szolt az ember, „csak ha dühös, úgy kiált, mint a szamár!“ — „Aha!“ gondolta magában Noé, „ez az, a ki szamár volt!“ Másnap találkozott a másik vejével, a kintől szintén kérdezte: hogy él leányával? — „Jól élünk apám,“ szolt az ember, „csak ha haragszik, karmol mint a macska!“ — „Aha!“ gondolta magában Noé, „ez az, a ki macska volt!“ Harmadik napon találkozott a harmadik vejével, s ettől is kérdezte: hogy él leányával. — „Nagyszerűen;“ felelt az ember; „alig lehet hallani, hogy nő van a házban!“ — „No,“ mormogá Noé, „ez az, a ki a szívem részét kapta“. Ettől a három asszonytól származnak a nők, az egyik kiált mint a szamár, a másik karmol, mint a macska.

Magyar monda szerint a macska ellopta Ádám egyik bordáját, a melyből Isten a nőt akarta teremteni; utána sietett, de csak a farkát kaphatta el, a miből Évát teremtette. Egy másik magyar hagyomány szerint, a kutya, kire az élettelen testet bizta volt Isten, elfutott, miután az ördögöt odaengedte. Isten utána futott és lekapta a farkát, melyből az első nőt teremté; azért olyan bolhás a nő . . .³⁾)

1) Változata B. E. MV. 4. kötetében.

2) Sbornik XI. k.

3) K á l m á n y id. h. 23.

A bolgár hagyomány még ezt is beszéli a nőről: ¹⁾

A nő az ördög farkából készült, azért oly nagy ördög is. A hogy Isten az első embert, Adámot, sárból megteremtette, lelket lehelt beléje és életre keltette. Azután így szólt önmagához: „Ennek az embernek szüksége van valakire, a kivel beszélgethessen.“ Oda hívott egy angyalt s így szólt: Hallod-e te angyal! Menj el a kertbe, ahol Adám most alszik, észrevétlenül vedd ki bal oldalából egyik bordáját s hozd ide; de vigyázz, hogy fel ne ébredjen!“ Az angyal a kertbe lopózkodott az alvó Adámhoz és anélkül, hogy ez felébredt volna, ellopta egyik oldalbordáját és Istenhez vitte. De ekkor Isten is aludt és ő nem merete felkelteni. Odaállt a kapuhoz várva, míg felébred az Ur. A hogy körülnézett az angyal, meglátta az Ördögöt. „Miért ülsz itt?“ kérdé az Ördög, „miért nem mész be?“ — „Nem akarom Istent felkölteni!“ „De nini! mit tartasz a kezekben?“ folytatá az Ördög. „Ádám egyik oldalbordáját!“ felelt az angyal. „Kérlek, add ide,“ szólt az Ördög; hadd lássam, hogy néz ki!“ Az angyal átadta az oldalbordát az Ördögnek, ki nyomban elszaladt vele. Az angyal utána iramodott és mindenütt nyomában volt. Az Ördög beszaladt egy lyukba és az angyal megragadta farkát. Az Ördög a lyukba akart húzódni és a sok huzavonában az angyal kiszakította az Ördög farkát. Hogy adjam most Istennek a bordát? gondolta magában az angyal. Mire Istenhez ért, ez még mindig aludt. „Felköltsem, ne költsem?“ habozott az angyal; azt fogja mondani, hogy miért költöttem fel! Erre aztán kiabálni kezdett: „Istenem! óh Istenem!“ — „Eredj csak tovább,“ szólt Isten halkán, „s a mi a kezekben van, azzá legyen, a minék szántam!“ Így lett az Ördög farkából a nő, a ki Éva nevét kapta.

Az ugor népek mondáinak ezen szembetűnő megegyezése a bolgár hagyománnyal nem lehet pusztá véletlen játéka; okát a bolgároknak az ugor népekkel való rokonságukban kell keresni.

A vogul Elm-pi az embert szintén „tisztának“ teremtette; az altaji mondákban a démiurg Pajana az ember teremtése után a mennybe ment a nagy Kudaihoz, hogy lelket hozzon az ember számára, kinek testét az eb őrizetére bizza. A diabolus Erlik, rászedve az ebet, a testet leköpdösi, minek folytán abban

¹⁾ Konstanèev (Stip.) Sbornik IX. 155.

betegségek támadnak. Ha már most a szibíriai török Sal-Jime-t, a mongol Jaman-daga-t¹⁾, az ó-irani Jima-t és az ind Jama-t egymás mellé állítjuk és demiurg szerepüket összehasonlítjuk, úgy azt találjuk, hogy ezen nevek nemcsak hangra nézve rokonok, hanem ezen lények a hatáskörre nézve is megegyeznek egymással. Az ó-irani Jima²⁾ az ember teremtője és Ormuzd parancsára benépesíti a földet s oktatja az embereket. Jima eredetére nézve identikus Jamával³⁾, kiről tudjuk, hogy az eb hűséges követője volt. Iráni befolyás érvényesül az ebre vonatkozólag a közölt mondáinkban, mely az ugor népeknek a szibíriai törökséggel való érintkezés folytán még az őshazában kifejezésre jutott.

De térjünk most át az egyes népek származására.

A bolgár hagyomány ez irányban is sok érdekes vonást tartalmaz.

Igy egy bolgár monda a következőket beszéli:⁴⁾

„Volt egyszer egy császárnak egy nagyon könnyelmű leánya, ki sok szégyent hozott a fejére. Megparancsolta tehát két bizalmasának, csalják ki leányát valami pusztai vidékre és öljék meg ott, hogy se ne lássa, se ne halljon többé felőle. A hogy kocsira ültek, a leány kutyáját is magával vitte. A mikor kiértek a pusztai helyre, kiszálltak a kocsiból és a két kísérő bevalotta, hogy minő parancsot kaptak a császártól. A leány sirt, könyörgött életeért és erősen fogadta, hogy ott marad örök életében a pusztában. Megsajnálta és kutyájával együtt életben hagyta. Visszatértek a császárhoz, kinek jelentették, hogy parancsához hiven megölték a leányt. A pusztában élve, a hol nincs ember, nem is vétkezhetett s kezdte belátni, hogy milyen életet folytatott addig. De nem szórakozhatott senkivel, csak kutyájával, mely kan volt és ő ezzel élt. A kutyától más állapotba jutott s fia született. A mikor ez felnőtt, vadászni ment s táplálékot hozott anyjának. A könnyelmű asszony azután szégyenletes dolgokat kezdett neki beszélni. Egyszer kérdezte any-

1) Bastian, Die Völker d. östl. Asien. VI. 569.

2) Roskoff, Geschichte des Teufels I. 107.; Zeitschr. d. deutsch. morgenländ. Gesellsch. IV. 417. XXV. 60.

3) Gubernatis, D. Tiere in der indogerm. Mythol. 355.

4) N. Stoikov (Gabrovo), Sbornik XI. Schischmanov: A népethimológiájáról szóló nagy tanulmányában szól az osmaciról valamint Matov cikke a Pregledben.

ját: „Ha egészen megnövök, honnan szerzek számomra nőt? Vagy téged vegyelek el?“ — „Ha vizért a kutra mész“, felelt anyja „majd talász ott leányokat!“ S midőn egészen felnőtt a fia, a kúthoz vezette s mondá: „Fogj itt egy nőt és vedd feleségül!“ Midőn a fiu a kútnál várakozott, anyja jól eltakarta arcát és más úton szintén a kúthoz ment. Elfojtott hangon és szégyenletes szavakkal fordult hozzá. Az asszony ajánlatára elhatározták, hogy a legény máskor is eljön a kúthoz. Aztán elváltak és kiki a maga útjára tért: az asszony hamar levette áruháját s leült a földre, hogy bevárja fiát. A hogy a legény oda érkezett, elbeszélte anyjának, hogy talált egy nőt, ki felesége fog lenni. Az anya aztán megtanította, hogy mit csináljon a nővel, ha a kútnál ismét találkoznak. A mikor érkezett annak ideje, eltakarta ismét arcát és más úton szintén a kúthoz sietett és mindaddig ingerelte fiát, míg vétkeztek . . . és aztán az asszony megmutatta arcát. Ez időtől kezdve együtt élt fiával, a kitől teherbe jutott és nyolcz gyermeket szült. Miután annyi teje nem volt, a fiu vadászni indult s egy eleven vaddisznót fogott, mely azután a nyolcz apró gyermeket táplálta. Ettől a nyolcz gyermektől származnak a törökök, a kiket még ma is „Osmaci“ (=nyolczasok)-nak neveznek. Az ősapjuk a kutya, az ősanjuk a disznó volt, mert az ő tején nevelkedtek fel. Ezért nem esznek a törökök disznóhúst és szeretik a kutyát. Ezért hívják ők maguk is vallásukat „kutya-vallás“-nak. Miután ősanjuk eltakarta arcát, a mikor fiát elesábitotta, a török nők is eltakarják arcukat, ha férfi látja őket.“

Török monda szerint ősapjukat nőstény farkas szoptatta; ezt zászlójukon is jelképezték.¹⁾

Ember és állat közti nemi érintkezésről gyakran mesél az ó- és ujkor népeinek mondavilága, ép úgy az ezen érintkezésből származottakról. Grimm többek közt azt mondja: „Nemcsak az állatok külső hasonlatossága az emberhez, szemök fénye, tagjaik formás szépsége, ez a mi bennünket hozzájuk vonz; hanem különböző ösztöneik, művészi hajlamuk, kívánságaik, szenvedélyeik és fájdalmaik észlelése arra kényszerít bennünket, hogy bensőjünkben a lélek egy analogiáját feltételezzük, mely az emberi lélekből való nagy eltérése daczára is az embert

¹⁾ Gibbon, Dec. and Fal. 42.

érezhető viszonyba hozza az állattal, úgy erőszakos ugrás nélkül is az emberi kedély tulajdonságai az állatokra és állati kinyilatkozások az emberre ruházhatók át. Ha a valódi határvonalak mindig megjelölve maradnának, úgy a gazdag fantáziájú őskor mégis csak átlépné ezt a határvonalat. Valamint a gyermek ezt a különbséget kevésbé érezve, az állatokat majdnem maga fajtabelieknek tekinti és úgy bánik el velök, úgy a régi kor is (erre vall a mai vad népek észjárása is) az ember és állat közt létező különbséget egészen másképp fogja fel, mint a későbbi kor.“

A bolgár monda is, mely manapság a legmélyebb megvetés gerjesztésére szolgálhat csupán, ősrégi képzeleteken alapul, melyek egykor a bolgár nép körében is éltek s a melyeknek utóhangja ép a fentti monda.

Hogy mennyire elterjedt ezen hiedelem, melyben rendszeren a farkas, vagy a vele rokon kutya lép fel, a legkülönbözőbb népek számos mondáiból kiviláglik; a Soa-Gui-nép (Kaotre) vagy a Tele-nép (Chili) egy hun királyleánytól származtatja magát, ki egy farkassal nemileg érintkezett; a mongolok hagyománya szerint szintén farkastól származnak.²⁾ A kutya nem ritkán, mint egyes népek és nemzetségek, sőt az egész emberi nem ősapjaképpen szerepel. Egy eszkimó monda elbeszéli, hogy egy nő kutyával nemileg érintkezve, számos gyermeket szült.³⁾ Az Aino-nép beszéli, hogy midőn a világ az iszaphól felbukkant, egy nő élt a világ legszebb szigetén, mely az Aino-népnek volt rendelve; a nő egy nap észrevett egy nagy kutyát, mely gyorsan feléje uszott, és midőn ő a fürdőből elmenekült, utána szaladt és kiáltá: „Engedd, hogy melletted maradjak; társad és oltalmazód leszek és nincs mitől félj többé!“ A nő beleegyezett és ezen viszonyból származik az Aina nép, azaz az emberek egyáltalában.⁴⁾ A Jeji-folyó partlakói azt beszélik, hogy messze délen fekszik egy Dsur-lo-wato vagy nő-falu, melyben csak nők laktak, kik kutyákkal közösültek és vagy bakkutyákat, vagy leánygyermekeket szültek.⁵⁾ A tibeli Tufan-

1) T y l o r, Anfänge der Cultur I. 490.

2) Zeitschrift f. Ethnol. I. 58.

3) Rink, Quindens og Hundens Afkom (az „Eskimoiske Eventyr“ című műben. Kopenhagen 1866.)

4) L i n d a u, Voy. autour du Japon, Paris 1864.

5) Zeitschr. f. Ethn. II. 138.

nép is kutyából származik és ugyanezen származás miatt a Hiongnu-népet a chinaiak Ti-nek nevezik.¹⁾

Egy másik bolgár monda pedig a törökök származásáról ezt beszéli:²⁾

„Midőn Agara Ábrahámtól teherbe esett és Sára ezt látta, elkergette őt. Midőn Agara észrevette, hogy Sára nem akar vele egy föld alatt élni, szemeit kezével elfödte és a havasok felé ment. A havasokban egy forrásra talált, mely mellett kunyhó állott; és ezt lakásul használta, magánosan élt ott. Bejárta a havasokat, eledelt keresve s mint egy szuka mindig visszatért kunyhójába. Ott szülte Iszmaelt és felnevelé. Midőn nősülésre alkalmassá lett, anyja arra gondolt, hogy nőt szerezzen. Izmael minden nap vadászatra ment, hogy eledelt szerezzen. Midőn Izmaelt az anya a nősülésről felvilágosította és ő aztán vadászatra ment, az anyja más ruhába öltözködve, szintén a havasokra ment és elriasztá a vadat; aztán haza ment. Midőn aztán Izmael zsákmány nélkül hazatért, az anyja kérdé, hogy miért nem lőtt vadat. Ő mondá, hogy egy nő elriasztotta a vadat s ő mit sem lőhetett. „Ez a nő gyermekem Istentől lett a te számodra rendelve s ha te őt holnap látod, fogd meg és hozd haza“, mondá az anya. Másnap Izmael ismét vadászatra ment és Agara más uton szembe jött vele.; ő megfogta és haza vitte. Midőn a kötelet leoldta róla, látta, hogy ez a nő az ő anyja. „Mért hazudtál nekem, anyám, hogy téged nőül vegyelek?“ kérdé Izmael. „A te és az én boldogságom miatt, gyermekem, válaszolt Agara, „hogy általunk a föld benépesítették.“ Izmael örült, mert most már jó dolga volt. Ezen naptól kezdve Izmael Agarával élt, úgy mint a férj feleségével szokott élni; néhány év alatt Agara nyolcz fiut szült vala és ezek törököknek „Osmaci“-nek (nyolczasoknak) nevezték magukat. A török nők azért földik le arcukat, mert Agara is fia elcsábításánál elfödte volt arcát . . .“³⁾

A cigányok származásáról szóló bolgár monda már azért is érdekes, mert úgy látszik, hogy azon mondából veszi eredetét, melyet a cigányok magok, Közép-Európában való első megjelenésükkor koholtak; de lehet az is, hogy a bolgár

¹⁾ Ztschr. f. Ethn. I. 55. V. ö. Liebrecht, Zur Volkskunde 18. s. k. l.

²⁾ M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik XI.

³⁾ V. ö. Schischmanov Ivan, Ethym. tanulmányait, melyek a Sbornik külön lenyomataképen könyva'akban is megjelentek Sofia, 1894.

néptől vették át és vándorutjukon hasznukra fordították. Az illető bolgár monda ezt beszéli:

„Szt. György egy egyiptomi czárnak még az ősi időben volt a fia. Nem nélküli volt, a miről csak anyjának és nagyanyjának volt tudomása. De mikor házasulandó legény lett, anyja elbeszélte apjának, nagyanyja pedig nagyapjának. Tanácskozásra gyűltek össze szülői és nagyszülői és elhatározták, hogy a birodalom egy részét neki adják. Annyira megszerette alattvalóit Szt. György, hogy minden adó és czári szolgálat alól felmentette őket; a kik pedig a vallást nem tisztelték, azokat büntette; szigoruan üldözte azokat, kik az isteni törvényeket nem tisztelték, csaltak, loptak vagy öltek. Egy pár év alatt alattvalói úgy meggazdagodtak, hogy mindent kétszeresen birtak; de mivel szigoruan büntette őket, mert a vallást már nem igen tisztelték, fellázadtak ellene. Azt akarták, hogy nekik senki se parancsoljon, hanem mindent a saját eszük szerint csináljanak s hogy ezt elérjék, bepanaszolták a nagy czárnál Szt. Györgyöt. Azt hazudták, hogy Szt. György erkölcstelen életet él, hogy valamennyiök leányait megbecstelenítette már és kérték, hogy szabadítsa meg őket fiától. A czár maga elé hívatta fiát, a ki meg is jelent, hogy védje magát. „A mit a száj kimond, az mind igaz?“ kérdi apjától és nagyapjától. — „Nem!“ feleltek azok. — „S a mit a szem lát, el lehet azt tagadni?“ kérdé tovább Szt. György. — „Nem!“ feleltek azok. Aztán levette ruháit és rágalmazói is láthatták, hogy ő nem nélküli. A czár oly dühre gerjedt, hogy megparancsolta, hogy fia városában minden férfit meg kell ölni. Szt. György azonban térdre borulva könyörgött atyjához, mondván: „Ne, ne tedd meg atyám, bocsáss meg nekik, hiszen nem voltak a hazugok háromnál-négynél többen. Engedd apám, hogy megátkozzam őket, s mondd te is reá: Ámen!“ A czár beleegyezett és Szt. György elkezdé átkozni őket, mondván: „Ezeket az embereket szerettem, sok jóban részesítettem és vallásuk megtartására kényszerítettem őket; ezentúl ne szeresse senki őket, jót ne tegyen velük senki, ne legyen hitük! Megóvtam őket verekedéstől, lopástól, hazugságtól, de e percztől kezdve ne legyen közöttük rokonság, ne legyen törvényük és hazudozniok kelljen, hogy fentarthassák életüket. Alattam gazdagok voltak és békében éltek, mostantól kezdve ne legyen sehol sem hazájuk! Koldulásból éljenek; meztelen járjanak és senki se fogadja be őket!“ — Így

átkozta meg Szt. György alattvalóit, apja és nagyapja pedig rámondták: „Amen!“ És átka megfogant. A kiket ő megátkozott, ezekből lettek a cigányok; ezért bolyongnak még ma is az egész föld kerekiségén; sehol sines cigány város vagy falu, nincs sem törvényük, sem rokonságuk, koldulásból és hazugságból élnek. György később szent lett és az „áldott“ melléknevet kapta. A mikor ő megátkozta őket, felpakolták holmijukat szamaraikra s szétfutottak a világba. Elkezdtek bolyongani, koldulni és hazudozni, egyik városból a másikba vándoroltak, míg Szt. György maga köré nem gyűjtötte és elvezette őket a tengerig. Ott Szt. Balázs védelmére bizta őket, hogy ez tovább vezesse őket. Varázsvesszőjével előbb rásuhintott a tengerre s ez kétfelé nyilott. — „Lássátok, a tenger megállott előttetek, hogy átkelhessetek!“ mondá Szt. Balázs és behajtá őket a tengerbe, a víz azonban összeesapott fejük fölött; egy részük ugyan megpróbált úszni, de ezeket madarakká változtatta, csak néhányat hagyva meg, hogy szaporodjanak. A cigányok e naptól kezdve Szt. Balázs napját nagy ünneppel ülik meg.“¹⁾

Az oláh cigányok származásáról a bolgár monda ezt beszéli :²⁾

„Egy ember mindig ugyanegy mértékkel ivott vala bort, és soha többet, mint a mennyit ez a mérték tartalmazott. Egyszer ezen mértéke nélkül ivott s miután szomjas volt és nem tudta, hogy mennyit iszik, leitta magát és részegen a földön fetrengett. Három fia volt; a legidősebbik derék, a két fiatalabbik pedig könnyelmű ember volt és atyjukat ki nem állhatták, mivel folyton veszekedett velök. Az idősebbik nem volt otthon és nem emelhette fel apját a földről; a két fiatalabbik pedig ott hagyta heverni. Midőn végül észrevették, hogy részeg, harapófogókkal ránczigálták ruháit és gúnyolva őt, végig hurczolták a földön. Midőn az idősebbik hazatért és ezt látta, rájok kiáltott és elvéve tőlük a harapófogókat, mondá: „Adjátok ide azokat a harapófogókat, mert azokat majd a ti számotokra fogják használni!“ Aztán felemelte apját és ügyelt arra, hogy senki se lássa, mert ő is szégyelte a dolgot. A házba vitte és betakarta, hogy aludja ki részegségét. Midőn aztán felébredt és megtudta, hogy a két fiatalabbik fia mit művelt vele, kiát-

1) Sbornik III. 177.

2) Stoikov (Gabrovo) Sbornik XI.

kozta őket mondván: „Legyetek tőlem és Istentől kiátkozva; cigányok legyetek; ne legyen otthonotok; csak a tüzzel tudjatok banni!” Az apa átka beteljesedett, oláh cigányokká váltak, kik kunyhókban laknak s akik, ha ma itt vannak, holnap már máshová vándorolnak, és csak a tüzet tudják éleszteni. Azért olyanokról, kik nem laknak állandóan egy helyen és folyvást vándorolnak, szokás mondani: „Vándorolnak, mint az oláh cigányok!” . . .

A bolgár cigányok származásáról pedig a bolgár hagyomány ezt mondja:¹⁾

„A bolgár cigányok, kik mostanában mint üstfoltozó népek élnek, az első bolgároktól származnak, kiket egy püspök elátkozott. Egy városban sok éven át székeltek egy püspök és az emberek nem találhattak okot arra, hogy elűzzék onnan. A gazdag földesuraknak nem volt inyökre, mivel ő jó volt és a szegényeket pártolta. A gazdag emberek sokáig kerestek okot arra, hogy őt eltávolítsák; de nem találtak, mert ő óvakodott a rossztól és nem az ördögöt, hanem az Istent szolgálta. Midőn a gazdagok látták, hogy eltávolítására nem találnak okot, még jobban haragudtak rá és az ördög buzdítá őket, hogy valami rosszat fogjanak rá. E célra felbéreltek egy könnyelmű nőt, kinek pénzt adtak. Ennek az volt feladata, hogy korán reggel a püspök lakásába lopózzék és ott lepettesse meg magát, hogy aztán elúzhassék a püspököt. Ez a nő kuszált hajjal, gyűrött ruhában, mintha ágyból kelne, korán reggel a püspök lakásába ment és meghuzódva egy sarokba, várt, míg a püspök felkelt s kijött; mire aztán hálószobájába lopózkodott. A püspök megmosta, megfésülte magát. A gazdagokat az udvaron jönni látta, behívta őket szobájába, leültette őket és kérdezte, hogy mi járatban vannak. E perczben a nő kiugrott egy szekrényből és mellettük elszaladt. A gazdagok mosolyogva egymásra pillantottak és aztán kérdezték a püspököt: „Tisztelt szent püspök! Ilyen tiszta és igazságos vagy tehát? Most már láttuk, hogy milyen a te szeplőtelen séged és becsületed!” A püspök észrevette a furfangot és megátkozta őket: „Legyetek tőlem és Istentől megátkozva, legyetek cigányok és ne legyen közületek egy se pap vagy püspök!” Midőn elátkozta őket, megváltoztak; csunykák, rútak és nagyok lettek, úgy hogy ők maguk meg-

1) Stoikov p. (Gabrovo) Sbornik XI.

ijedtek maguktól. S ezentul mint tisztátalanok nem részesültek az urvaesorában. Ezen gazdag földesurakból származnak a bolgár ezigányok, szaguk ép olyan mint a törököké, mivel a püspök megátkozta őket; az erdeiket is elátkozta a püspök, úgy hogy azok kiszáradtak. A ezigányból tehát, ha bolgár is, sohse lesz pap és püspök. Mivel tisztátalanok, tőlük a pap nem fogad el kenyeret, ha valamelyikök meghal,¹⁾ hanem csak a bolgároktól, melyet aztán a bolgárok közt szétoszt . . .“

Valamint a magyar monda szerint Szt. Péter a ráczot fúrás által teremtette,²⁾ ép oly módon jön létre a bolgár monda szerint az oláh, illetve görög.

„Vett egyszer egy bolgár egy vastag fát, hogy abból két tengelyt faragjon; midőn a fát már kifaragta volt, kezébe vette a fúrót, hogy lyukat fúrjon; ekkor emberek jöttek hozzá és végig nézték munkálkodását. Furta a kemény fát a fúróval és a fa mondá: „Gerp, Gerp, Gerp!“ Az emberek szóltak: „Mit csinálsz? hisz a fa úgy szól, mint egy emberfej!“ Isten áldása folytán a fából ember támadt, ki így szólt: „Gerp, Gerp, én Gerp vagyok, azaz görög!“ Ezt mondván a folyó partján leült és csodálkozva kiáltá: „Moré, mily nagy víz!“ Az emberek aztán még Morénak is hívták. A bolgár aközben a lehullott forgácsokat hordóba tette és elkezdte azt hengergetni. A falusiak kérdezték: „Mit hengergeted a forgácsot? mit akarsz csinálni?“ Hengergetés közben úgy tetszett neki, mintha a hordóból e szavakat hallaná: „Vlak, Vlak, itt a Vlak!“ Csakhamar egy oláh támadt, ki ezt mondá: „Vlak, Vlak, én Vlak (azaz oláh) vagyok forgácsból, hulladékból: Czinezi, czinezi!“ És a bolgárok aztán az oláht Czinezinek (azaz Czinczárnak) nevezték el.³⁾

Egy másik bolgár monda pedig az oláhokról a következőt beszéli:⁴⁾

„Régi időben, mikor még a latin római világ létezett, az országban emberek jelentek meg, kik loptak, gyilkoltak; nagyon veszedelmes emberek voltak. A lakók ezen emberek miatt

1) Ez a kenyér a zadušnica áldozat, melyet temetéskor a templomba hoznak.

2) K á l m á n y id. h.

3) M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik. XI.

4) M. II I. Daskalov, Sbornik IX.

gyakran panaszkodtak a királynál, kérve őt, hogy szabadítsa meg őket ezen rablóktól, de ő erre mit sem felelt, mert azok is latinok voltak. De midőn a rablók a végletig mentek, kiadta a parancsot, hogy fogják el s vezessék elibe. Megfogták s megkötözték ezen embereket és a király elé vezették. A király nem akarta őket kivégezni, hanem életfogytiglanra ítélte és megparancsolta a katonaságnak, hogy kergesse őket a mai Oláhországba, és ne adjanak nekik se marhát, se eledelt, se nőket, csakis macskákat adjanak, melyekkel szántsanak, szekerezzenek és azokkal azt csináljanak, a mit ép akarnak, míg meg nem javulnak. Eledelül halat rendelt nekik, melyeket maguk fogjanak a Dunából és azokkal kereskedést üzzenek. Büntetésül nem engedte meg nekik, hogy házakat építsenek, hanem földalatti lyukakban kellett lakniok, melyeket náddal befödtek. A katonaság úgy cselekedett, a hogy a király parancsolta, a Dunához kergette őket és ott hágyta. Mivel nem volt itt senki, kit kirabolhattak volna, a Dunához mentek halászni és hallal táplálkoztak. Ily módon néhány száz éven át embert nem láttak, elfelejtették nyelvüket, egészen elvadultak, úgy, hogy semmi egyebet nem mondhattak, csakis: „O-o-o-pesté!” (Halat!) Ezen elvadult emberek nem ismertek se királyt, se püspököt, senkinek se fizettek adót, nem jártak templomba, mert nem volt hitők. Nem beretváltak, nem mosakodtak és mivel meztelenül jártak, egész testük beszőrösödött vad állatok módjára, miért is az emberek őket „Vlari“-nak nevezték, mivel szőrösök voltak. De egyszer megsajnálta őket a bolgár czár, ki a Duna mentén uralkodott és megkereszteltette s megszelidítette őket. Papokat küldött hozzájuk, hogy megkereszteljék őket; de ők elszaladtak és náddal fődött lyukaikba bujtak. Mikor a czár ezt látta, katonákat küldött oda és elfogatva őket, maga elé vezettette, hogy megkereszteljék őket. „Hol és hogyan fogtad meg ezt?” kérdé a czár. „Ezt egy lyukban találtam,” felelt a katona, „a mint épen macskáját hallal etette, midőn megpillantott, elszaladt. Utána kiáltottam: Staj (állj!) De ő tovább szaladt és nem hallgatott rám, de én megfogtam és most már mit csináljak vele?” — „Kereszteljétek meg és nevezzétek Stánjnak!” válaszolt a czár. „Ez sokáig vonakodott, míg végre ide hoztam,” szólt egy másik katona. „Kereszteljétek meg és nevezzétek Opró-nak, mert vonakodott!” válaszolt a czár. „Mit csináljak ezzel a gyermekkel?” kérdezte egy harmadik katona,

karján levő gyermekre mutatva. „Ezt is kereszteljétek meg, még pedig Jonica névre,“ szólt a csár. „Ez úgy áll itt mozdulatlanul, mint egy nyíl,“ szólt egy másik katona. „Kereszteljétek Stankulra!“ válaszolt a csár. Ilyeténképpen valamennyi oláht elfogtak és megkeresztelték őket s e neveket viselik még ma is. Amikor valamennyi oláh meg volt keresztelve, a Duna mellé hajtatta őket egy pár évre, hogy beszélni tanuljanak. De nem tudták a bolgár nyelvet jól megtanulni s idegen szavakat keverték bele, mint napjainkban is. Amikor már egy kis tudásra tettek szert, megparancsolta nekik, hogy ezentul adót fizessenek neki, vallásukat megtartsák és évenként egyszer, husvétkor templomba jöjjenek, hogy a szent áldást megkapassák. Eltávoztak s előlről kezdték régi foglalkozásukat. Halakat fogtak, melyeket áruba bocsátottak, a pénzen pedig összevásárolták mindazt, a mire szükségük volt. Szántani, vetni nem tudtak. A hogy eljött a husvét, összegyülekeztek valamennyien a templomba, hogy a szent áldásban részesüljenek, a hogy a csár azt nekik megparancsolta. Az oláhok az egész évre megkapták az áldást (nafora), melyet skatulyába tettek, s hazavitték lakásukra. Nehogy azonban valaki megegye, miután nem akarták senkinek sem odaadni, rákötötték egy agár farkára, a ki segítette őket átuszni a Dunát. Az oláhoknak ugyanis nem volt csolnakjuk, hanem uszva igyekeztek a vízben tova haladni, ha pedig elfáradtak, vagy a víz sodrát nem ismerték, belekapaszkodtak egy-egy nőstény agár farkába. Hogy azonban a kutya meg ne szökjék, s az áldást meg ne egye, „s-s-sjj“-t kiáltottak. Azért mondják, ha valaki azt kérdi, hogy megkaptad a szent vacsorát? — „S-s-sjj!“ Az oláhok manapság is legjobban szeretik a halat. Az oláh úgy szereti a halat, hogy ha meghal, jobb kezébe halat, bal kezébe pedig gyertyát tesznek . . .“

Hogy miért nem nyiratják le az oláhok a hajukat s miért borotváltatják fejüket a cigányok, egy bolgár népmonda a következőket beszéli:¹⁾

„Amikor az Isten az arkangyallal a földön vándorolt, egyszer egy házhoz értek. Az arkangyal be akart menni a házba, hogy lássa, ki van oda benn s be is lépett, de mit látott? Tele volt a ház oláhokkal és cigányokkal. Az oláhok és czi-

¹⁾ Daskalov, Sbornik IX.

gányok összejövetelükkor nem szoktak beszélgetni, hanem kiabálni, amit a szent arkangyal arra magyarázott, hogy egymással veszekednek, kihuzta tehát kardját s valamennyit levágta. Azután visszatért az Úrhoz, aki kérdé tőle, hogy hol volt oly sokáig? Amire elbeszélte, hogy valamennyi oláht és cigányt levágott. Megharagudott erre az Isten, s meparancsolta, hogy térjen vissza és keltse életre valamennyit. „Hogy hozzam őket életre?” — kérdé az angyal. — „Menj vissza, emeld fel a fejüket s mondd” — szólt az Úr — „Isten azt akarja, hogy valamennyien ismét életre keljete! és valamennyien fel fognak éledni.” És az arkangyal úgy cselekedett, ahogy Isten meparancsolta és mindannyian életre keltek. Amikor azonban levágott fejüket rakta volna helyre, megtévedt, és a cigányok fejait az oláhokra, az oláhok fejait a cigányokra tette. Azért borotválják tehát fejüket a cigányok, hogy az idegen haját eltávolítsák, az oláhok pedig megnövesztik, hogy az idegen fejet betakarják vele . . .“

E népmondákkal kapcsolatban még a következő bolgár mondát is felemlíthetjük:

„A mikor még a szentek a földön jártak és az embereket keresztelték, hogy keresztények legyenek, azt mondták az embereknek, hogy a ki megkeresztelkedik, az a mennybe, a többi pedig a pokolba jut. Egy ember szintén meg akarta magát kereszteltetni, de előbb látni akarta a menyországot és a poklot is. A szent nagyon szerette volna felvenni végleg a keresztények közé, mert vallás dolgában nagyon jártas volt, de akárhogy is akarta lebeszélni, az ember erővel a paradicsomot és poklot kívánta látni. Fájt a makaesség a szentnek s leborult könyörögni az Úrhoz, hogy nyissa meg a paradicsomot és poklot a hitetlennek. Hirtelen szózatot hall a szent a fellegekből, mely azt mondta neki, hogy menjen az emberrel a „Planina“-ra (fensik), a hol meg fogják látni a két helyet. Felmenének tehát a fensik legmagasabb ormára s elfáradva várakoztak egy fa tövénél. — „Milyen emberek vannak a paradicsomban?” — kérdezte az ember a szenttől. A szent azt válaszolta, hogy ott minden népből vannak emberek. Beszélgetve elaludtak s álmukban a paradicsomban voltak. A hogy a kapu elé értek, a szent arra kérte szent Pétert, hogy engedje az embert belépni. — „Igenis! szólt szent Péter és kinyitotta a paradicsom kapuit. Bementek tehát s megnyílt a hitetlen szemei

előtt a szépek legszebbje. Tele volt fehérruhás, megkoszosított emberekkel, akik muzsika és dal kíséretében vándoroltak. Az ember valamennyit megnézte, hogy tulajdonképpen milyen emberek is lehetnek s megkérde szent Pétertől, van-e közöttük zsidó? — „Nem, emberke, szólt Szt. Péter, — itt nincs zsidó!” — „Vannak-e örmények?” — „Nincsenek!” — „Vannak francziák?” — „Nem!” — „Vannak olaszok?” — „Nincsenek!” — „Vannak angolok?” — „Nem!” — „De görögök csak vannak?” — „Még azok se!” — „De hát miféle emberek jutnak ide, miért nem mondd?” — „Ide, barátocskám, szólt Szt. Péter, csak keresztények jutnak!” Lementek a pokolba is és ott is megkérdezték, hogy milyen emberek vannak ott? Volt ott mindenféle nemzetiségű és nyelvű, csak keresztény nem. Magába szállt erre az ember s elhatározta, hogy megkeresztelteti magát, hogy mint jó keresztény ő is a paradicsomba jusson. Futni kezdtek tehát, a mire felébredtek. A szent elbeszélte a maga álmát, a mire az ember is elbeszélte a sajátját és a mikor látta, hogy az övével mindenben megegyezik, megkereszteltette magát . . .¹⁾

Egy magyar népmonda hasonlót mond el egy magyarról, a ki szintén látni akarta a mennyet és a poklot. Isten teljesítette a kívánságát. A mikor a mennyet meglátta, kérdé: hogy ott németek, oláhok stbiek vannak-e? — „Nem, — volt a válasz, — itt csak magyarok vannak!” A mikor pedig a poklot tekintette meg, kérdésére azt a választ kapta, hogy ott mindenféle ember van, csak magyar nincs . . .²⁾

Egy bolgár népmese a következőkép beszél az ácsról:²⁾

„Egyszer egy ács annyit keresett egy nap alatt, hogy pénzzel telt zsebbel tért hazafelé; találkozott Istennel, a ki azt kérdé: „Mester! mit viszesz zsebedben?” — „Fahulladékot, — felelt az ács — hogy gyermekeim felmelegedjenek!” E naptól fogva szegények lettek az ácsok, akármennyit dolgoznak egész nap, este még sem visznek haza egyebet fahulladékoknál . . .

Hasonlóképen a szabókról a következő népmesét mutatjuk be:

„Valamikor csak egyetlenegy szabója volt valamennyi embernek. Egyszer azt álmodta, hogy mindaz, a mit eddig lopott, reá ragadva lógott rajta s az Ur angyala azt mondá neki: „Hé

1) Sbornik XI.

2) D. Stoikov (Sofia) Sbornik III. ; IX.

szabó, látod ezt a tüneményt? mindaz, a mit életedben loptál, rajtad lóg! És így fog az történni az örökkévalóságig! Ha az Isten meg akarja javítani az embereket, képmásukat mutatja meg nekik, hogy elszégyenüljenek önmaguktól, ez történt most veled is. Javulj tehát meg s dolgozz becsülettel!“ — A mikor a szegény szabó felébredt, nagyon megijedt. Elbeszélte mindenkinek álmát s megfogadta, hogy megjavul. Attól kezdve megbánta lopásait. Egy nap azonban megtörtént, hogy egy drága szövetből valamit készített s egy darabot magának akart tartani. Legényei ezt látva, figyelmeztetve mondták: „Mester az álomkép! Mester az álom!“ Negyedszer is kiabáltak: „Mester, az angyal figyelmeztetése!“ Megijedt erre, hogy nem tartva meg fogadalmát, lopott a szövetből. A mikor a vevő eltávozott, szóltak a legények: „Tehát hiába figyelmeztettük a mestert. Mégis csak lop?“ — „Oh legények, ti fiatal gyerkőcök — szólt a mester — hiszen ebből a szövetből álmomban nem lógott semmi sem! Ha még egyszer látjátok, hogy valamiből elveszek, csak figyelmeztessetek álmomra; de csak úgy — tréfából. És ha Isten még hosszú életet ad, még egy kis vagyont is gyűjthetek!“ És tovább lopott . . .“

Az állatok teremtésére vonatkozólag a bolgár hagyományban is találunk érdekes vonásokat.

„A bolgár nők azt hiszik, hogy a kakuk valaha asszony volt, a kinek egyetlen fia Gugó, meghalt. Annyira sajnálta a szegény asszony fiát, hogy minden este meglátogatta sirját, a hol aztán keservesen sirt. Zokogását egy alkalommal meghallotta az Ur is és kérdezte: „Miért sirsz te itt a sir mellett?“ — „A mig csak élek öreg apó,“ felelt az asszony, „nem szünik meg sirásom! Óh, Gugó, Gugó, Gugó, kedves fiam!“ Isten erre megáldá az asszonyt, mondván: „Légy megáldva és légy kakuk, hogy élted végeig mindig „Gugót“ kiálthass!“¹⁾

Egy másik bolgár monda pedig a kakukról ezt beszéli:

„Egykor a császár birodalmában szokás volt, hogy a legények minden évben márcziuskor háboruba vonultak, s csak kaszálás vagy csak aratás idején tértek haza. A legényekkel azok hugai is mentek és fákra másztak, hogy onnan a csatát végig nézzék. S amott a fákon sirdogáltak: „Bratu! bratu!“ (fivér, fivér!) Mivel a lányok annyira siratták a legényeket, kakukká

1) M. K. Zepenkov, (Prilip) Sbornik III. 138.

váltak és tovább siratták fivéreiket. Azért a kakukok a fákon ide-tova repdesnek és siratják fivéreiket. Ma napság sem kötölnak, hiszen ők leányok . . .¹⁾

A következő bolgár dal is a kakuk teremtéséről szól:

Hej mi fénylik a Stara Planinán?²⁾

Nem fehér hó, a mi ottan fénylik?

Juhnyáj, talán fehérszörű juhok?

Nem a hó, a fehér, fénylik ottan,

Nem a juhnyáj, fehérszörű juhok!

Hisz' ha ottan fehér hó most volna,

Az a hó ott hamar elolvadna!

S elszaladna az a fehér juhnyáj!

Jankulának fehér sátra áll ott,

Amott hever fehér sátor alatt,

Amott hever Jankula, a Junak,³⁾

Kilencz éve fekszik ő már ottan,

Kilencz sebe tátong ott a testén,

Nem épül fel, nem tud ő meghalni!

Imádkozik hős Jankula ottan:

— Könyörülj te rajtam, kegyes Isten!

Nem épülök fel és meg sem halok,

Meguntam én rég már életemet,

Kilencz éves nehéz betegséggel,

Kérve kérlek: életemet vedd el!

Szóla most az Isten két angyala:

— Hej, te Junak! hej te hős Jankula!

Ketten jöttünk immár hozzád, Junak,

Hogy elvigyük most már a te lelked!

De mért ül itt a te kedves hugod,

A te hugod, a bánatos Jána?

Küld el: hozzon vizet néked, frisset,

— A Dnának fehér vizét hozza!

Szólt Jankula, szólt a Junak halkán:

— Menj el hugom a fehér Dunához,

Hozz csak nekem fehér vizet, frisset!

Szólt a huga, a bánatos Jána:

— Halld csak Junak, édes kedves bátyám,

1) Sbornik VII. 137.

2) Fennsik, havas.

3) Fiatal hős.

Messze van a Duna, édes bátyám!
 Mig átmegyek a Zagorja-mezőn,
 Mig átmegyek a magyar hegységen
 Eltévedek sűrű nagy erdőben!
 Szóval mondja hős Jankula mostan:
 — Édes hugom, vedd az én kis késem,
 Vágd fel hamar az én kilencz sebem,
 Fogd fel hamar a fekete vérem;
 Zöld erdőbe aztán menj, oh hugom,
 A Zagorja mezejére szaladj, fuss csak,
 Minden kő ott fehér, édes hugom,
 Rájok öntséd a fekete vérem!

Bánatosan hallá ezt a huga,
 Megragadja Jankula kis kését,
 Fel is vágja az ő kilencz sebét,
 Fel is fogja a fekete vérét;
 Gyorsan szalad a Zagorja-mezőn,
 Hol meglátja a sok fehér követ,
 S rájok önté bátyja sötét vérét,
 Fekete vért önt ő gyorsan rájok.
 Midőn aztán zöld erdőbe ére,
 Midőn aztán haladt zöld fák alatt,
 Mindenüvé fekete vért cseppent,
 Így ért aztán a fehér Dunához.
 Vizzel tölté meg az arany bögrét.
 Visszatért most a bánatos Jána,
 Gyorsan akart a lány visszatérni, —
 Isten küldte azt a sötét felhőt,
 Az eget is elfödte egészen,
 Ereszkedik le a sötét köd is,
 Hull a harmat, apró cseppek hullnak,
 S a mint aláhull az apró harmat,
 Lemosta az a fekete vért mind,
 Eltűnt a vér mindenünnen gyorsan,
 És eltéved most a szegény Jána,
 Három nap és három éjjel téved,
 Elhagyatva zöld erdőben járkal,
 Sir és jajgat most a szegény Jána,
 Zöld erdőben sirva fohászkodik:

— Könyörülj te rajtam, édes Isten!

Nem bánom, ha szürke kakuk leszek,
 Zöld erdőben repüljek én gyorsan,
 Panaszoljak ott Blagovec-napján,
 Repdessek én ottan Enov-napig,
 Fáról-fára szálljak én ott gyorsan
 Kiáltsam ott a Jankula nevét,
 A bátyámat keressem én ottan,
 Hátha akkor látom fehér sátrát! —
 És kakuk lett a szép Jána lányból,
 Zöld erdőben repdes most már gyorsan,
 Kiáltja most nevét Jankulának,
 Bátyja nevét, fáról-fára szállva.
 S ránk maradt így az a szürke kakuk,
 S róla maradt ránk e szép kis dal is,
 Elmondtuk e szép dalt énekszóval,
 Egészséget az Úr Isten adjon . . . 1)

Érdekes a bolgár monda, mely a kutya teremtését beszéli el:

„A mikor az Isten még a földön járt, egyszer egy nyáját őrzött, hogy erre is megtanítsa az embereket. Oda kullogott a farkas, hogy a nyáj együtt tartásánál segítségére legyen. Egyszer egy juh nem akart helyéről mozdulni, a mire a farkas dühbe jött és marczangolni kezdte. Előkapta az Ur a keztyűjét és a farkashoz hajítva, mondá: „Te ő utána!“ S a keztyűből kutya lett, mely a menekülő farkas után iramodott. Ez időtől kezdve a kutya őrzi a nyáját és üldözi a farkast.“²⁾

Egy másik bolgár monda pedig a kutyáról ezt beszéli:

„Midőn Ádám aratott vala és a gabonát két fiával, Kainnal és Ábellel csépelte, mindkét oldalra egy-egy lapát gabonát szórt. A fiatalabbik fia látva ezt, kérdé: hogy miért szórtá oda a gabonát? Ádám válaszolá, hogy áldozatot hozott, hogy a földön levő állatoknak is eledelök legyen. Erre aztán Ábel azt mondá: „Nem kellene ezt az áldozatot az Urnak is bemutatni?“ Ádám megengedte ezt neki. S Ábel legjobb bányát áldozta. Kain ezt látva megharagudott reá és agyonverte, mikor nyáját őrízte.

1) Sbornik X. köt. 16. l. Karácsonykor szokás énekelni e dalt lányos ház előtt.

2) N. Stoikov (Sofia,) Sbornik VII., III. 184.

Midőn Kain öcsese nélkül tért haza, azt kérdezte Adám: „Hol van Ábel öcséd?” Kain azt válaszolta, hogy ő nem tudja. Midőn később a juhok pásztoruk nélkül haza tértek, Adám fia keresésére indult és két-három nap múlva agyonverve, nyüvekek megrakottan találta meg. Ekkor Adám megáldotta a nyüveket, hogy kutyák legyenek belőlük és Ábel helyett ők őrizzék a nyáját és rögtön kutyákká váltak. Ez időtől fogva minden nyájnál kutyák vannak, melyek azt őrzik . . .“

Ugyancsak erre vonatkozólag a bolgár monda szerint egy vadász csak a zőrejen ismerte meg a mellette elosonó állatokat. Egyszer Kain szaladt el mellette és ő azt hívén, hogy állat, megölte őt. Nyüvek fődtek Kain testét, melyek Isten akarata szerint kutyákká váltak. Ha egy kutyát ütnek agyon, azt mondják, hogy a kutya ezt ordítja: „Kaine, Kaine!” azaz Kaint hívja segítségül . . .¹⁾

Bolgár monda szerint az egerek az ördögből, a macskák pedig a pap keztyüjéből lettek :²⁾

„A mikor az emberek még nem voltak megkeresztelve, az ördögök közöttük bolyongtak, a mikor azonban megkereszteltették magukat, futottak előlük. Egy ördög nem szökött meg. Emberi alakot öltött, bement a templomba, végig hallgatta az Istentiszteletet, de mikor keresztet kellett volna magára vetnie, a mikor ugyanis a pap mondá: „S jöjjön el a te országod!” . . . kifutott a templomból. Ezt nem egyszer látta a pap és eszébe ötlött, hogy ez nem lehet ember, hanem ördög. Egy nap megparancsolta a pap, hogy istentisztelet közben ajtót és ablakot zárjanak be. Azután megkezdte a misét. A mikor e szavakhoz ért: „És jöjjön el a te országod“ ki akart futni az ördög, de nem tudott. Hirtelen légygyé változott, hogy az ablakon tudjon kimenekülni, de ezeket is zárva találta. Erre a pap ismételte előbbi szavait, amire az ördög dühödten egérré változott; de a pap utána hajította keztyüjét, a miből macskák lettek, melyek rögtön az egér után szaladtak, hogy elfogják. Így támadtak a pap keztyüjéből a macskák.“

Magyar monda szerint ily módon jött létre a mecska. A mikor ugyanis a vizözön alkalmával az ördög egész alakjá-

1) S o p k a z e v, Nazodni Starini III.

2) N. Stoikov Sofia, Sbornik VII.

ban ki akarta rágni a bárkát, Noé utána hajította a keztyűjét és ebből lett a macska.¹⁾

A denevérről pedig a bolgár hagyomány azt tudja, hogy kezdetben ő is csak egér volt. De midőn egyszer a templomban az úrvacsorára szánt kenyeret megrágtá, szárnyat kapott, hogy a levegőben repülhessen. Az ur büntetésül nappalra elvette szemevilágát, úgy, hogy ő csak éjjel lát. Egyszersmind megátkozta, hogy csak lakatlan, elhagyott épületekben, romokban tanyázzék.²⁾

A medvét Isten bolgár hagyomány szerint következőképen teremté:

„Egy asszonynak egyszer két leánya volt; az egyik saját gyermeke volt, melyet jobban szeretett a másik mostoha leányánál. Egyszer a mostoha leányát fehér gyapjuval a patakhoz küldte, hogy addig mossa, míg fekete lesz a gyapju. A leány mosta, mosta, hogy fekete legyen. Öreg ember jött oda és kérdé: „Miért mosod a gyapjut?“ — „Mostoha anyám azt mondta, hogy addig mossam, míg fekete lesz!“ szolt a leány. — „No hát akkor csak mosd, ha azt parancsolta,“ mondá az öreg. A leány tovább mosott és a gyapju aranynyá változott. A leány haza vitte. A mikor mostoha anyja ezt látta, kiküldte édes leányát is fehér gyapjut mosni, míg az fekete lesz. A leány azoban csak addig mosta, míg el nem fáradt; ekkor leült pihenni. Őt is megkérde az öreg ember, hogy mit mos? „Eh mi közöd hozzá, eredj csak utadra!“ felelt a leány. És Isten, a kit a leány így megsértett, megátkozá őt. „Vedd hátadra a gyapjut és vadállatként bolyongj az erdőben“, szolt Isten és a leányból medve lett.“³⁾

Némi bibliai háttérrel bir a következő bolgár monda a medve teremtésére vonatkozólag:

„Volt egyszer egy város; ezen városban az emberek nagyon bünösök valának. Isen mondá, hogy vizözönnel fogja őket büntetni. Egy prófétát küldött a városba, ki az utcákon megtérést, bünbánást prédikált. Élt abban a városban egy pap, kinek felesége és három leánya volt; az egész városban csak ők voltak az igazságosak; azért a próféta a paphoz ment és megmondta neki, hogy meneküljön a városból, mert Isten vizözönt ereszt a városra; egyszersmind meghagyá, hogy ne pil-

¹ Kálmány id. h

² Sopkarev id. h. III.

³⁾ Sopkarev, Sbornik III.

lantsanak maguk mögé. A pap szót fogadott és menekült. Útközben az egyik leány így szólt a másikhoz: „Hugaim, pillantsunk magunk mögé, hadd lássuk, mi történik a városban!“ Hátra pillantottak és azután folytatták utjukat. Útközben kérdezte a pap leányaitól, hogy mit láttak. „A városban csak a templomok állanak még“, válaszoltak a leányok. Erre aztán a pap mondá: „Mivel hátrafelé pillantottatok és nem tartottátok meg a próféta parancsát, úgy sujtson átkom, világ végeig emlékezzenek meg rólam és rólatok. Az egyik legyen medve, a másik majom, a harmadik bagoly.“ És a leányok menten ilyen állatokká változtak át . . .¹⁾

Ez a bolgár monda Lóth feleségére emlékeztet.

A bolgár hagyomány a medvéről ezt is beszéli:

„Kezdetben a medve engedelmeskedett az embernek, mert ez erős és bátor volt, s minden állatot legyőzött; s az állatok menekültek előle, mihelyt megpillantották. A medve, mint bátor állat, gondolta magában, hogy az emberhez megy s beszéd közben kikérdezi ereje felől. Útra kelt, ment és mendegélt és az úton egy lóval találkozáván, kérdezte azt: „Ló, milyen az ember? Hozzá akarok menni!“ — „Ne menj hozzá“, válaszolt a ló, „az ember nagyon rossz. Te még nem tudod, hogy ha ő akarja, zablyát tesz vasból a számba, nyeret köt hátamra, rám ül és ha sarkával rugdosni kezd, oda úz, a hova ő akar.“ A medve nem hallgatott e szavakra, hanem tovább ment. Ment, mendegélt és találkozott egy ökörrel, tőle is kérdezi: „Mondd csak, milyen az ember? Hozzá akarok menni!“ — „Ne menj hozzá“, válaszolt az ökör, „oly rossz, hogy már rosszabb nem is lehet. Te persze nem tudod, hogy fából igát csinált, azt nyakamra teszi és nekem egész napon az ekét és a szekeret kell húznom. Nézz ide, mivé lett a nyakam, pedig én nagyobb vagyok!“ Midőn ezt a medve hallá, még jobban csudálkozott és tovább ment. Végül találkozott az emberrel, de nem ismerte fel, tőle is kérde: „Te vagy az ember? Én az embert keresem!“ — „Igen én vagyok az“, felelt az ember, „mért keressz?“ — „Szeretnék veled beszélni“, szolt a medve. Az ember válaszolt: „Beszédemet egy távoli helyen hagytam; előbb el kell azt hoznom, akkor beszélgethetünk egymással. Maradj itt azalatt; de félek, hogy megszököl; azért engedd, hogy ezen fához kösselek; akkor elmegyek, hogy be-

¹⁾ Zepenkov, Prilip. Sbornik VII.

szédemet elhozom!“ A medve beleegyezett s az ember egy fához kötö; aztán pedig elment, hogy beszédét elhozza. Vágott magának egy nagy dorongot és visszatérve kegyetlenül elverte a medvét. Aztán szabadon bocsátotta és mondá: „Most már menj az erdőbe és ha ezentúl embert láatsz, szaladj, ahogy csak szaladni tudsz!“ Azért a medve még manapság is szalad, mi-helyt egy embert megpillant, ámbár ő az embernél sokkalta erősebb . . .“¹⁾

Hogy miért vadulnak meg az ökrök, azt szintén tudja a bolgár hagyomány:²⁾

„Valaha a juhok voltak félénkek, vadak, az ökrök pedig szelidek. Kimene egyszer Isten megnézni, hogy a juhász mit csinál. És a mikor odaért, látja, hogy törött és meztelen láb-bal szaladgál a juhok körül, nehogy széjjel szaladjanak. Még annyi ideje sem volt, hogy leülhessen törött lábát bekötözni. — „Fiam“, szól az öreg Isten, „nagyon szomjas vagyok, nem hoznál egy kis vizet?“ — „Hozok neked, öreg“ felelt a juhász, „de a juhok vadak s nem lehet őket egyedül hagyni. A mint látod, még annyi időm sincs, hogy törött lábamat bekössem!“ — „Eredj csak és hozz vizet!“ felelt az isten, „majd vigyázok én addig a juhokra.“ Felkelt, hogy összeterelje a juhokat. A juhász pedig rögtön elfutott és vizet hozott. Az Isten ivott és megáldá a juhászt, mondván: „Fiam! a miért engedelmesked-tél, adja Isten, hogy birkáid megszeliđüljenek, legyenek szeli-dek, hogy legyen időd törött lábadat bekötöni!“ Ez időtől kezdve a birkák szelidek és pásztoruk leülhet, ha elfárad. — Az Isten most már az ökörpásztorhoz ment. Az ökrök nyugodtan legelésztek, pásztoruk meztelen lábbal aludt. „Eredj, fiam“, kérte az Úr, „hozz egy kis vizet, nagyon szomjas vagyok!“ — „Nem tudsz magad venni s a kútnál inni!“ felelt a pásztor, „meztláb keljek fel s hozzak neked vizet!“ Megátkozá erre az Isten, mondván: „Ne legyen neked többé időd, boeskorod fel-kötésére, hanem meztláb kelljen ökreid után szaladni!“ Az ökrök erre rögtön megvadultak, ide-tova szaladtak, és a pász-tor meztelen lábbal szaladt utánuk, hogy összeterelje őket. Ez időtől kezdve félénkek az ökrök és szelidek a juhok.“

Egy másik bolgár változat ezt így adja elő:

„Azon időben, mikor Isten a földet teremtette vala, és a

¹⁾ Sbornik VII. 134. Ugyanennek magyar változata Benedek : M. V. 4. köt.

²⁾ D. Stoikov, Sbornik IX.

népeket s állatokat, az emberek még jók voltak; Isten nem félt semmitől és a földön járt-kelt. Ez időben a marhák a déli melegben pihentek, a juhok pedig ide-tova futkároztak. Egyszer Isten gyalog vándorolt és mivel meleg volt, elfáradt és szomjas lett. Az ut közelében egy marhapásztor hevert, mialatt a marhák az árnyékban pihentek. Isten vizet kért a pásztortól, hogy szomjuságát oltsa, a pásztor nem adott neki vizet, de a földről föl se kelt, hogy megmutassa neki a forrást, hanem lábát a forrás irányába nyújtva, mondá: „Amott a forrás; menj oda, ha inni akarsz!” Isten tovább ment és találkozott egy juhászszal, ki szaladgáló juhait födetlen fővel akarta összeretelni. Isten hozzá közeledve, mondá: „Jó napot fiam!” — „Adjon Isten, öreg!” felelt a juhász. „Van-e vized, hogy ihassak?” kérdé Isten. „Nincs, kifogytam belőle, öreg,” válaszolt a juhász; „én is innék, de nem hagyhatom itt juhaimat, hogy vizet hozzak!” Isten mondá: „Menj csak fiam, menj! addig én őrizni fogom a juhokat!” A juhász vizért ment, Isten pedig levette sapkáját és megáldá a juhokat, melyek Isten sapkájának árnyékába egybegyültek, a marhák pedig szétfutottak és a pásztoruknak födetlen fővel kellett utánuk szaladni, hogy egybe gyűjtse őket, a mi nem igen sikerült neki. Ez időben Isten megáldá a juhászokat és a juhok dél idején pihentek, a marhák pedig szétoszlani kezdtek, hogy pásztoruknak baja legyen.¹⁾ — Más alkalommal Isten öreg ember képében a juhászhoz ment, hogy megtudja, vajjon ez emlékszik-e még arra a jóra, melyet ő vele tett; így szólt tehát hozzá: „Jó napot fiam!” Emez válaszolt: „Adjon Isten öreg!” — Van-e egy kis vized, a mivel egy öreg ember szomjuságát lecsillapíthatná?” kérdé Isten. „Nincs öreg,” de azonnal hozok, ma ugy is rajtam a sor a farkast megvendégetni.” Ez ideig a juhászok nem tudták a farkast nyájuktól távoltartani és sorban kellett nekik egy-egy kövér bárányt a farkasnak adniok. „Jól van fiam, jól van!” szólt Isten, „mutasd csak meg, hogy melyik bárányt adjam neki; te csak szaladj vizért!” A juhász megmutatta neki a legkövérebb bárányt és aztán vizért ment. A farkas megjelent, hogy a bárányt elvigye, de Isten nem a legkövérebbiket adta neki, hanem a legsoványabbikat. A farkas megharagudott és a legkövérebbik két bárányt akarta megragadni; de Isten botjával egy ütést mért hátára és két oldalbordát tört ki belőle, melyekből két kutya

¹⁾ Változatát találjuk Benedek : M. V. 4^l köt.

támadt, egy him és egy nőstény, ezeket azután Isten rá uszította. A farkas megijedt és zsákmány nélkül szaladt el. Midőn a juhász visszatért a vizzel, így szólt hozzá Isten: „Fiam, ezen túl a farkasnak mitsem adjatok, hanem azokkal a kutyákkal kergessétek el, melyek azon két kutyától fognak származni!”¹ Ez idő óta gyáva lett a farkas és kutyák űzik őt el a nyájtól.“

Ugyanezt a magyar hagyomány is beszéli, csak azzal a különbséggel, hogy Krisztus lép fel, tejet kérve a pásztoroktól.¹⁾

A bolgár hagyomány továbbá azt is elbeszéli, miért szalad el a farkas az ökör elől?

„Midőn Isten a földön járt-kelt, hogy az embereket szántásra tanítsa, ökröket fogott az eke elé és szántani ment a mezőre. Szántott, szántott és délben az ökröket legelni engedte, ő pedig lefeküdt aludni. Mialatt az Úr aludt, a farkas megtámadta az egyik ökröt. Az Úr felébredve, észrevette, hogy kárt vallott; s az ökör helyébe a farkast fogta az eke elé és elkezdé ütni, hogy szántson. A másik ökör tovább haladt az igával, de a farkas összerogyott. Ekkor az Úr így szólt hozzá: „Látod, farkas, hogy az ökörnél sokkalta gyengébb vagy és nem mérkőzhetsz vele! Ezentúl az ökör szarvával fog döfni és te megfutamodol előle!” Ezért a farkas manapság megfojtja a lovat, a juhot, de az ökörtől megszabad.“

A tehénről és öszvérről a bolgár monda így szól.

„Midőn az Istenanya a kis Istent (Jézust) szülte vala, a jászolban szalma alá rejté. Ott egy tehén és egy öszvér is volt. A tehén orrával befődte a kis Istent, de az öszvér mindig feltakarta. Az Istenanya megátkozta ezért az öszvért, hogy soha se lássa utódait; a tehenet pedig megáldá, hogy minden évben borjut szüljön, néha ikerborjut is.“²⁾

Hogy mikép kapta a szamár nevét, egy bolgár monda a következőkép beszél el:³⁾

„Mikor Noé elkészült a bárkával, egy kalapácsesal megkopogtatta mind a négy oldalát, hogy minden állatot megmentesen a vízbefulladásától. S az állatok össze is gyűltek a bárkába. Meghajtották magukat előtte s mondták: „Élj egészségben!” Ő is neveiken szólítá őket, mondván: „Egészségben, elefánt!” — „Egészségben ló!” — „Egészségben tehén!” és így tovább.

1) Sbornik VII 132.

2) Sbornik II. 162.

3) K. Zepenkov (Prilip), Sbornik X.

Most már azon állatok jöttek, melyek nevét nem tudta Noé. Jött a szamár is és Noé nem tudván nevét, mondá: „Egészségben szamár!“ A mikor ezt meghallották a többi állatok, hogy őt Noé „szamár“-nak nevezte, nevetni kezdtek, és gunyolva mondogatták: „Szamár, szamár!“ Elszégyelte erre magát a szamár és jajgatni kezdett, mintha az ég szakadt volna reá. Az állatok eleinte csodálkoztak a jajgatáson, de mikor látták, hogy a szamár az, nyugodtan tovább mentek. Panaszkodva ment vissza Noéhoz a bárkába és elmondta jajgatva, hogy ezen-túl az állatok őt szamárnak fogják nevezni. „Csak nem akarsz hosszú fülű nyúl lenni?“ kérdé Noé, „hiszen akkor még jobban nevetnének és te még jobban sirnál!“ — „Óh Noé“, felelt a szamár, „engedj engem nyúlnak lennem! — „Ha te engem nem értesz“, szólta Noé, „hát akkor legyen hosszú nyúlfüled!“ És alighogy kimondá ezt Noé, a szamárnak hosszú fülei nőttek. Amiért Noé e nevet adta neki, azért sír még máig is a szamár. A mi azonban nem sokat használ neki, mert mégis csak szamár marad. Még ma is lehet hallani a szamarakat sirni, ha többen együtt vannak.“

A magyar hagyomány szerint Noé adja az állatoknak az illető neveket.¹⁾

Bolgár monda szerint Ádám nevezi el az állatokat:

„Midőn Isten a világot teremtette volt, Ádámot és minden élő lényt alkotta, mely a világon létezik. Azután maga elé rendelte az élő lényeket, hogy nevet adjon nekik. „Ádám, Ádám“, szólta az Úr, minden állatot elédbe hoztam, hogy nevet adj nekik és egyet közülök társul válassz magadnak, hogy egész életeden vele élj jóban is, rosszban is; nyisd ki szemedet és válaszd magadnak azt az állatot, mely neked tetszik; hoztam annyi állatot elédbe, hogy választhass magadnak!“ Ádám leült egy székre, szemlét tartván az állatok fölött, hogy nevet adjon azoknak. Megpillantá a hangyát (mrava) „kicsi“-nek (mravička, malečka = kicsi) nevezte. A többi állatok felé pedig kiáltá: „Hé, szóljatok állatok, hogy mindegyik hangját halljam!“ Az állatok saját hangukon elkezdtek kiáltani. Midőn Ádám hangjukat hallá, mindegyiknek hangjának megfelelő nevet adott. Miau lett a macska neve. A szamarat is hangja után nevezte el. A kakuk kiáltá: ku-ku-kuk! és ő elnevezte

¹⁾ Kálmány, Világ. alak. 13.

kukavica-nak. A kacsá megszólalt: ut, ut! és ő utkának nevezte. A bagoly kiáltá: buhu, buhu! s ő buv-nak nevezte el. S ily módon Ádám minden állatnak nevet adott. Aztán végig nézte őket, hogy válasszon magának egyet. De egy se tetszett neki. Miután befejezte művét, az Úr is oda jött és kérdezte őt: „Hé, Ádám, mit csináltál? Elvégezted, a mit rád bízam?“ — „Igen, uram“, válaszolt Ádám, „de nem egészen, mert nem találtam társat; ime, itt ülök és csodálkozom, hogy szivem egy állatot sem szeretett meg!“ — „No, no!“ szolt Isten, „feküdj le és aludj, Ádám! Ha aztán felébredsz, akkor talán találsz egy pajtást, a ki tetszeni fog!“ Ádám lefeküdt és elaludt. Az Úr aközben Évát teremté. „Kelj fel Ádám!“ kiáltá Isten. Ádám felébredt s megpillantá az ő képére teremtett Évát: „Evo, Evo, Eva tuk, mert izlésem szerint vagy!“ Valamint az állatoknak, úgy Évának is nevet adott és társul vette.¹⁾

A vakond teremtéséről ezt beszéli a bolgár monda.²⁾

„A vakond egy emberből lett, még pedig egy pap fiából. Egyszer ugyanis két testvér volt, mindketten egy pap fiai, az egyik gazdag és könnyelmű, a másik ellenben szegény és jó volt. Hiába igyekezett a szegényebbik fivér valamire jutni, semmi sem sikerült neki, mivel gazdag fivére mindig ellene dolgozott. Nem tudott ellene semmit sem tenni, mert a törvény is rendesen a gazdagabbiknak adott igazat. Istenhez fordult tehát buzgó imával s arra kérte, hogy változtassa őt át állattá, mely a mezőkön szabadon élhet. Az Isten meghallgatta kérését és vakonddá változtatta. A mikor fivére tanácsára a törvény emberei a szegényeket összegyűjtötték és kiveztették őket a mezőre, a vakonddá változott fivér feltúrta előttük a földet. Megijedtek erre a törvény emberei s mondák: „Ott lakjanak a szegények, a hova Isten őket rendelte!“ A szegényebb fivér pedig vakond maradt s ott dolgozik a föld alatt, a hol neki tetszik.“

A baglyokról a következőket beszélük:

A bagoly valaha egy féleszü ember volt, a kit Krisztus változtatott bagolylyá. Az öregek erről a következőket beszélük: A mikor Krisztus a földön vándorolt s zöldsütörtökön épen az Úrvacsoráját osztá ki az embereknek; a templomban egy da-

¹⁾ Sbornik, VIII. 180. Ustadzima mondta el Prilipben.

²⁾ Zepenkov (Philip), Sbornik X.

rabka a földre esett; a bagoly hirtelen utána kapott és felfalta. Az úrvacsora azonban meg volt áldva Krisztustól s a bagolynak szárnyai nőttek, mint a fecske úgy kezdett repülni. De csak éjszaka röpködött, mert úgy látta ezt nagyapjától és nagyanyjától is. A mikor pedig az úrvacsora darabját lenyelte, szintén este volt, s így lett a bagolyból éji madár.“

A sirályról pedig a bolgár nép ezt beszéli:

„A sirály egyszer játszani kezdett a halakkal s végre valamennyit felfalta. Isten megátkozta, hogy naponta csak egy halat fogjon, s a többi eledele béka legyen.“¹⁾

A fecske teremtéséről is beszámol a bolgár hagyomány:

„Egy időben nagyon szégyelték magukat a fiatal asszonyok anyósaik előtt. Akkoriban még az volt szokásban, hogy az új asszonynak, a mikor beköltözött férje házába, három évig nem volt szabad beszélnie. Egyszer egy olyan fiatal asszonyt vittek férje házába, aki anyósa előtt szégyenletében kilencz évig nem beszélt. Szidalmazni kezdték, hogy miért nem beszél, de ismét eltelt három év és még sem beszélt. „Kilencz éve hogy menyünk vagy, de még nem hallottuk hangodat! Csak nem vagy néma, hogy nem beszélsz? Hozzunk hát egy más feleséget fiunknak, aki majd beszélni fog!“ És eljegyezték fiukat egy másik leánynyal. Már haza is vitték az új asszonyt, de a régi még mindig nem akart beszélni. Este volt, a mikor az új asszonyt haza hozták. A régi asszony még világitott neki a vacsoránál, miközben megszólalt: „Átkozott legyen az olyan asszony, a ki anyyira szégyenlős, mint én!“ Alig hogy kimondta, hirtelen felrepült a kémény felé; anyósa azonban egy zsinóron fogva tartá, úgy hogy csak a kéményig tudott szállni. Fecske lett belőle. S a fecske még manapság is kémény mellé, vagy eresz alá rakja fészket és hogyha csicseregni kezd, mindig azt mondja: „Átkozott legyen az olyan szégyenlős, mint én!“ Azóta meg is szűnt az a szokás, hogy a fiatal asszonynak nem szabad beszélni anyósa előtt.“²⁾

A galambról szintén vannak bolgár mondák.

Egyik bolgár hagyomány szerint egy pap gyermekeiből lettek, a kik tavaszkor nagyon is sokat énekeltek. Énekeik azonban nem voltak vallásos tartalmuak, hanem azokban a papot átkozták, mert az nem küldte őket a tanítóhoz, hogy

1) Sbornik II. 162.

2) Sbornik VII. 137.

könyvekből tanulhattak volna. Ének közben azonban magukat is átkozták és galambokká váltak. Atyjukra a következő verset énekelték :

„Vak legyen a pap,
Mert könyvet nem ad,
Hogy belőle tanuljunk !
S így valamivé legytünk!“¹⁾

Egy másik bolgár monda pedig ezt beszéli :

„Az erdei és mezei galambok így szóltak egymás közt : „Nézzétek csak, testvérek, mennyi a búza itt a földön ; torkig jól lakhatunk ! De miért is nincs nekünk raktárunk ?“ Télen pedig így szóltak : „Óh, testvérek, raktárunk volna, de nincs benne búza!“²⁾

A balhák és tetük teremtéséről a bolgár hagyomány ezt tudja :

„Volt egyszer egy nagyon öreg asszony, a ki minden foglalkozás nélkül ült napestig egy helyen. Nagyon nehezőre esett, hogy semmit sem csinálhatott s Istenhez fohászkodva, kérte : „Óh Istenem, adj nekem valami munkát, hogy így ülve foglalkozhassam valamivel, mert megöl az unalom!“ Isten balhákat adott neki, a melyek elkezdtek csipni. Meg akarta fogni, de vagy elbujtak ruhái ránczai közt, vagy pedig oly nagy ugrásokat tettek, hogy nem tudta őket elfogni. — „Óh Istenem!“ fohászkodott ismét, „adj valamivel szelidebb állatokat, mert ezek oly vadak, hogy nagy fáradság mellett sem tudom őket elfogni!“ És az Isten ismét meghallgatta őt, tetüket adván neki. Azóta keresgélnek magukon még manapság is az asszonyok, ha megöregedtek, és munkaképtelenné váltak. Az Isten adott nekik valamit, hogy öreg napjaikban is foglalkozni tudjanak.³⁾

A pókról ezt az érdekes mondát beszéli a bolgár nép :

„A mikor Isten megteremtette a világot, lelkeket is teremtett, hogy ezek mindig körülötte legyenek, és kiszolgálják. Egy pár lélek fellázadt Isten ellen. Isten megharagudott s megátkozá őket, mondván : hogy senki se szeresse, kerülje mindenki őket és csak rosszat beszéljenek róluk. Ezután pedig kizavarta őket a mennyországból. Eltávoztak tehát és elbujtak Isten elől ; egyik a vízbe, másik a földbe, harmadik a barlangba ; de volt

1) Zepenkov (Prilip), Sbornik X.

2) U. o.

3) Sbornik IV. 90.

olyan is, a ki a levegőben maradt, a felhők között lebegve. Azóta úszik a pókháló még manapság is a levegőben, mint az ördög; s ha az ember egy pókot lát, bátran megöli, mert vétkezik Isten ellen, ha életben hagyja. Ezek a lelkek mind ördögökké váltak a vízben, a felhők közt és a földön. A kik a vízben élnek, azok veszélyeztetik a vizen járó embereket; a kik a felhők közt bujkálnak, azok mennydörgéssel és villámlással tesznek kárt; a kik pedig a földön járnak, azok éjjel a szellemek órájában kísértik az embereket. Azért óvakodjanak az emberek az ördögtől, mert őket Isten megátkozta.¹⁾

A dohány teremtésénél már meglátszik a török befolyás. A bolgár népmese a dohányról a következőket beszéli:

„Egyszer, mikor még Mohamed a földön járkált, egy kígyót látott, mely meg is harapta. Kiszívta a seb vérét és azt a földre köpte; a hova pedig köpött, egy növény termett, melyet először a törökök kezdtek szívni, a miért ép Mohamed teremtette. Ezt a növényt a törökök nevezték először „tütün“ — dohányynak.

Egy másik változatnál már belejátszik a kereszténység befolyása is:

Egyszer fogadott ugyanis a török szent, Mohamed, a keresztény szenttel, Illéssel, ki tud közülök hangosabban és hosszabban kiáltani. Mohamed egy magas fára kapaszkodott, s ott a mint csak tudott, elkezdett kiáltozni, azután leszállt a földre. — „Te csak így kiáltasz?“ kérdé szent Illés. — „Igy, kiált most te is!“ felelt Mohamed. Szent Illés pedig felszállott a felhők közé s úgy megrázta őket, hogy a föld is reszketni kezdett bele. Úgy megijedt erre Mohamed, hogy szükségét kellett végezni, s mikor felkelt, végeléből a dohánylevél virágozott ki. Mikor a törökök ezt meglátták, nagy ájtatossággal mondták: „Ezt a növényt fel kell használni!“ A leveleket megszáritották s elkezdték szívni. Azért tartják a törökök a dohányt szent növénynek.

Magyar hagyomány szerint az ördög kártyára, ivásra és dohányzásra tanította az embereket, ép úgy mint egy bolgár népmesében:

„Az ördög és szt. Péter fogadtak egymással, hogy ki tud hangosabban kiáltani. Az ördög fölment egy fára, s ott oly erősen kiabált, hogy vizelete megeredt s a földre hullott; ebből

1) Sbornik VII. 132.

nőtt a szőlőtő, melynek nedve a bor, mely megbolondítja az embereket. Szt. Péter azonban az égbe röpült fel, a hol oly erősen kiáltott, hogy a hegyek belereszkettek. Az ördög erre úgy megijedt, hogy félelmében kiszorította végbelét, mely jó darabig kin is lógott. A hova pedig egy darabka hullott végbeléből, ott egy sajátságos növény kelt ki, melyet dohányynak neveztek.“

Bolgár hagyomány szerint a fokhagyma Krisztus sirján nőtt először; aki azt gyakran eszi, egészséges marad.¹⁾

A furulyát bolgár monda szerint Isten teremtette:²⁾

„Nyárban a juhok nem akarták a juhászt követni; hiába verte, űzte őket, nem mozdultak helyökből. Ekkor Isten jött oda és a juhok elé állva elkezdett furulyázni és a juhok követték őt. Ez idő óta a juhász furulyán játszik, hogy a juhok kövessék őt. Így tehát Isten maga tanítá őt erre.“

A bünesést a bolgár hagyomány így adja elő:)

„Midőn Isten a világot megalkotta, az embert is teremté; és akkor nem volt se éj, se nap, s az emberek gyapjasok voltak. Kezdetben csak Ádám és Éva élt és Isten adott nekik egy kertet és abban egy házat. A kertben sok gyümölcsfa volt, s köztük egy almafa is. Isten megparancsolta nekik, hogy ezen almafáról ne egyenek. Történt, hogy egyszer egy kígyó jött a kertbe és felmászott a fára; és midőn megpillantá Ádámot és Évát, mondá: „Egyetek ezen almafáról; gyümölcsei nagyon jók; Isten azért tiltotta meg, mert ha ezen fáról esztek, olyanok lesztek mint ő!“ Midőn ezt Éva hallá, beleharapott egy almába és Ádámnak is adott belőle. Miután az almába beléharaptak vala, felébredt bennök a tudat, hogy ők meztelenek, s bementek a házba és bezárkóztak. Jött aztán Isten hozzájuk, de a ház be volt zárva; kiáltani kezdte, de ők azt felelték, hogy nem jöhetnek ki, mert meztelenek. „Az almából ettetek“, szólt Isten, „azért szégyenkeztek!“ Éva válaszolt: „Jött ide egy kígyó s az beszélt rá bennünket!“ — „A kígyó rábeszélte Évát és Éva engem“, szólt Ádám. Ekkor Isten megátkozta a kígyót, hogy a földön mászszon és az embereket megmarja. A kígyó Istenhez fordult és kérdé: „Hová marjam meg?“ Ekkor Istennek eszébe jutott, hogy a kígyó majd

1) Sbornik IV. 90.

2) D. Stoikov, Sbornik IX.

3) Ilia Danev, Sbornik IV.

minden embert meg fog marni; tehát mondá: „A szeme közé!” Ádám és Évához pedig szólt: „Te Ádám, egy napig dolgozzál, s abból egy évig élj; te pedig Éva egy napig dolgozzál (legyen vajudásod) és azt (a gyermeket) aztán hord egy évig karodon!” Miután Isten ezt Ádám és Évának kijelentette volt, Ádám számára ekét készítet, hogy azzal tartsa fönn magát. Ez időtől fogva szánt az ember. Midőn az emberek nagyon elszaporodtak, barázdákra kezdték a földet szántani. De mivel nem volt éjszaka, az emberek szántáson kívül semmi egyebet nem csináltak, szántottak s ettek; mert akkori időben az emberek nem aludtak. De midőn a föld látta, hogy nem tud nekik eleget természeteni, akkor elpanaszolta ezt Istennek, hogy nem táplálhatja az embereket. Isten válaszolt: „Az emberiség tőled táplálkozik, te pedig elemészted az emberiséget; de mivel nehezedre esik ez, úgy felosztom a szántóföldet, és megteremtem az éjszakát és napot!”

A bibliai tradícióval ellentétben tehát, bolgár hagyomány szerint, kezdetben folyvást nappal volt. Egy másik bolgár monda szerint az ördög az, a ki az első emberpáron segít és a sötétséget eloszlatja, s a nappalt teremti. A bolgár monda így hangzik:¹⁾

„Midőn az Úr Ádámot és Évát a paradicsomból kiűzte volt, félték ezek a sötétségben, mely őket környezte. Midőn e miatt panaszkodtak, az ördög mellettük elhaladt és hallá panaszkodat; felbiztatta őket, hogy lépjenek vele szövetségre; akkor majd szerez ő világosságot nekik. Sátán mondá: „Üss csak Ádám, erre a kőre és mondd azt, a mit én most mondok: „Ezentúl csak a te családod leszünk; a mig a család él, legyen az a mienk; a halál után családunk a tied legyen!” Az ördög körmével megsebzé Ádám ujját és a vérrel ezen fogadalmat felírta a kőlapra. Ennek története után az ördög a követ elsülyeszté a Jordán legmélyebb helyén. Mikor aztán Ádám és Évához visszatért, fényes nappal lett. Midőn hozzájuk érkezett, így szólt: „Látjátok, hogy világosságot hoztam; most már benneteket házat építeni tanítlak!” Fából, kőből építé Ádám az első házat, úgy, a hogy azt szokták építeni. Midőn ez elkészült, lefeküdtek a házba felhalmozott fűre és aludtak. E naptól kezdve hí szolgái lettek az ördögnek, mistem törődve azzal,

1) M. K. Zepenkov, Sbornik VII. 167.

hogy gyermekeiket halálok után az ördögnek odaigérték. Midőn Ádám meghalt, az örök kinok országába jutott és ott addig ült, míg Jézus a földre jött és a Jordán vizében megkereszteltette magát.“ Az ördögnek tehát itt is demiurgikus szerepe van.

Összefüggésben áll azon bolgár hagyománnyal, mely szerint Isten készíti Ádám számára az ekét, a következő bolgár monda is: 1)

„Midőn az első ember elkezdé a földet szántani, Isten öreg ember képében odalépett és megállott, mintha a szántást bámulná. „Hé, mit ácsorogsz itt, öreg?“ kérde a szántó ember, „vagy talán nem tetszik szántásom?“ — „Bizony nem, mivel magadat és ökreidet igen fárasztod“, szól az öreg, „mért szántasz úgy, hogy az egyik barázda végeztével, üresen visszatérsz, és újra azon a végén kezdesz szántani; szánts a végeig, s ott fordítsd meg az ekét és kezdjed onnan az új barázdát szántani; ily módon hamarabb szántod fel a mezőt és nem fárasztod magad annyira; próbáld csak meg s csakhamar belátod!“ A szántóember megpróbálta, jónak találta, és ez időtől kezdve mai napig is így szánt. Másnap az Úr más alakban jött a szántóemberhez és kérdezte őt: „Pajtás, mondd meg nekem, hogy ki tanított így szántani?“ Az ember válaszolt: „Az Úr tanított rá, ki más!“ — „Az Úr könnyen taníthatott rá“, mondá Isten, „és ő meg is áldja a magot, melyet elvetsz, hogy egy szemből legalább negyven teremjen számodra és a mi él, tőled nyerje eledelét!“

Magyar hagyomány szerint az ördög az, a ki a szántásnál tanácsot ad az embernek; itt is még demiurgikus szerepe van. 2)

A következő bolgár mondában szintén az ördög lép fel szántás alkalmával:

„Midőn az Úr Ádámot a paradicsomból kiüzte, megátkozta őt: „Menj Ádám a paradicsomból, mert nem tartottad meg azt, a mit én teneked parancsoltam; szánts és kapálj egész életedben; és kenyérrel táplálkozzál!“ Ádám lehorgasztá fejét, kezénél fogva nejét, elhagyá a paradicsomot. Ez nagyon fáj Ádámnak, de az anglyaltól való félelmében nem tehetett más-kép, ki két kigyóból font ostorral ijesztgette. Mióta vétkezett

1) Shornik VII. k.

2) K á l m á n y, „Világunk alakulása“ 32. l.

vala, belátta, hogy itt már nincs helye és sirva távozott; nejével együtt a paradicsomból. Egész nap a paradicsom körül ólalkodott, hogy valahogy oda visszalopódzhasson; de az angyal ostorával kezében a kapu előtt ült, és semmi élő nem eresztett be. „Óh, feleség“, szólta Ádám, „mért csábitottál el, hogy Isten ellen vétkezzem; most te is, én is nyomort szenvedünk; s mit együnk most, hogy élhessünk?“ — „Szánts, kapálj, férjem“, válaszolt a nő, „hogy megélhessünk; ha az eszünk így akarta, tehát szenvedjünk!“ Ádám belátta, hogy számára mi sem marad egyéb hátra, megragadta a kapát és kapálta a mezőt. Midőn elfáradt, beszüntette munkáját; de mennyit kapált? Félre dobta a kapát és ekét készítette magának, hogy azzal szántson. Befogta az ökröket és egy barázdát szántott; még egy barázdát szántott és a harmadik barázdánál a szántást könnyebbnek találta, mint a kapálást. „Az ekét húzó ökrökkel nem kinlódom annyira, mint a kapálással“, szólta Ádám, „s a mint észreveszem, az eke is mindinkább könnyebb lesz; asszony, gyere és hajtsd az ökröket, mialatt én szántok!“ Midőn Ádám e szavakat kiejtette, megjelen a szörny és az ökrök elé állott. „Kitől kértél te engedélyt, Ádám“, mondta, „midőn elkezdtél szántani?“ — „Hát a tied ez a föld?“ kérde Ádám, „mért nem hagysz szántani?“ — „Persze, hogy az enyém; eredj innen!“ szólta az ördög. Ádám más helyre ment s ott kezdett szántani; de az ördög itt is az ökrök elé állott és elkergette őt. A harmadik helyről is elűzte. „De ember“, szólta Ádám, „mért nem engeded, hogy egy darab földet fölshántsak magamnak, hogy megélhessek?“ — „Nem hagylak szántani, mert enyém a föld“, válaszolt az ördög. — „Hát mit csináljak, hogy megélhessek?“ kérde Ádám. — „Az a te dolgod“, válaszolt az ördög, „én csak úgy adom meg az engedélyt, ha írást adsz nekem, hogy a családból az élők a tied, az elhaltak pedig az enyémekek legyenek.“ Ádám tanácskozott nejével és végül keze vérével egy kőtáblára kiállította az írást. Az ördög magával vitte a kőtáblát és a pokolban az üst alá helyezte. S minden meghalt ember az üstbe jutott, míg Krisztus pokolba szállott s a kőtáblát elpusztította, melyre Ádám az írást kiállította volt. Ily módon adta át az ördög Ádámnak az engedélyt, hogy szánthasson és magát táplálja, miután őt Isten a paradicsomból elűzte. ¹⁾

1) Sbornik VI. 113.

Az izlam szerint Gábor angyal tanítja Ádámot szántani; az eke mindaddig magától megy, míg Ádám nem vétkezett.¹⁾ Mint ide tartozót, a következő bolgár mondát is közöljük:

„A szent Atanász remete volt az erdőben. Odajött az ördög és mondá: „Apám, társad akarok lenni!“ — „Nem lehet, nem kellesz nekem!“ válaszolt a szent. — „Dehogy nem, dehogy nem! segíték neked!“ szólta az ördög. A szent beleegyezett. Egy napon szólta a társ: „Atyám, gyere, menjünk lopni, hogy egyet-mást gyűjtsünk magunknak!“ — „Nekem semmi sem kell!“ válaszolt a szent; de az ördög rábeszélte és lopni mentek. „Bármilyen történjen,“ szólta a társ, „menjünk lovat lopni!“ Szt. Atanász egy házba ment vele; kivezették a lovakat; a társ mondá: „Állj meg velük itt a kapunál; én bemegyek még valamit lopni!“ Ő semmit sem lopott, hanem így szólta a házbelihez: „Valaki ellopta a lovaitokat, fogjátok meg!“ Megfoglák, bezárták és néhány hónapot a börtönben töltött. Midőn belátták, hogy társa beszélt rá a lopásra, szabadon bocsátották. Remetelakába visszatért. Az ördög újra hozzá jött, de ő elűzte. Aztán Szt. Atanász zárdát építtetett az ördögökkel és annak kupolájába zárta be őket; most is Sveta-Gorában²⁾ a kolostor kupolájában ördögök vannak bezárva.“

Az „Ádámesutka“ keletkezéséről következőt beszéli a bolgár hagyomány:³⁾

„Midőn Krisztust keresztre feszítették, egy mestert hittak, hogy az a keresztet elkészítse, s egy egiptomit (ezigányt) is, hogy négy szeget csináljon, melyekkel Krisztust a kereszthez szegezzék. Se a mester, se az egiptomi nem tiltakozott az ellen, ámbar tudták, hogy Krisztus lesz keresztre feszítve. A mester elkészítette a keresztet, úgy, a hogy a zsidók parancsolták volt; és az egiptomi négy szeg helyett ötöt kovácsolt. „Miért készítettél öt szeget?“ kérdezték tőle a zsidók, „mi csak négyet rendeltünk; kettőt a kezek, kettőt a lábak számára!“ — „Igen, így rendeltétek“, szólta az egiptomi, „de én másképp gondoltam és egyet a szív számára is készítettem.“ — „Helyesen gondoltad“ mondák a zsidók. Midőn ezt mondták, szavaiikat meghallá egy juliász, ki a közelben állott; nagyon sajnálta Krisztust, és hogy ne verjék a szeget szívébe, ellopta a szeget.

1) Weil, Biblische Legenden der Muselmänner, 40.

2) Athos-hegység.

3) Sbornik VIII. k.

A zsidók nem vették észre, hogy egy szeg hiányzik és Krisztust keresztfára feszítették; két szeget kezein, két szeget lábain vertek át; és midőn a szeget szive számára keresték, nem találták azt meg. A zsidók azt hitték, hogy a körülállók valamelyike ellopta a szeget és a katonáknak megparancsolták, hogy kutassanak ki mindenkit s a kinél a szeg találtatik, annak szívébe verjék azt. Midőn a juhász ezt hallá, nagyon megijedt, s az utolsó pillanatban Isten azt a gondolatot támasztá benne, hogy nyelje le a szeget, nehogy a zsidók azt nála találják. Az utolsó perczen lenyelte a szeget, mely torka végén megakadt. Ezért sok embernek a torka végén szeg (Ádámsutka) van, mivel ezen juhásztól származnak. Jó tette miatt Isten megáldotta a juhászt, hogy elszaporodjék nyája; az egyiptomit pedig megátkozta, hogy mesterségével sohase gazdagodjék meg. Ez okból ezen mesterségnél nincs egy gazdag sem. Midőn Krisztust keresztre feszítették és a szeget nem találták meg, sokan e fölött csudálkoztak és hinni kezdtek benne.“

A szegekre vonatkozólag a bolgár hagyomány azt beszéli, hogy azokat Mária fazék alá rejtette és innen ered az a szokás, hogy a bolgár nő mindig hamut tesz a kályha azon helyére, a honnan egy fazekat elvett.

A helyes szövéstre bolgár hagyomány szerint Isten tanítja az embereket:¹)

„Vásznat szöve ült egy nő szobájában, és midőn a fonalt az egyik oldalról a másikra dobta, elszakadt a fonal. Öreg ember képében, hófehér szakállal Isten oda jön és csodálkozva így szólt: „Ne csináld úgy, kedves asszonyom; ne tépd el a fonalat, hanem dobd szépen jobbról-balra és aztán balról-jobbra!“ Midőn a nő így akarta tenni, a hogy Isten mondta vala, úgy ezt jónak találta és ezután mindig így szótt. Történt, hogy aztán Isten egy más nőhöz jött és kérdezte: „Ki tanított úgy szöni, hogy nem téped szét a fonalat?“ — „Ki tanított volna“, válaszolt a nő, „én magam jöttem rá. Hát még annyit se tudnék; vagy olyan ostobának tartasz engem, öreg?“ — „Mivel hazudtál“, szólt Isten, „úgy szakadatlanul dolgozzál és ne mozdulhass el munkádtól. Munkádat pedig, melyet végezned kell, czipeld mindig öledben!“ Így tehát a nők ölükből czipelik mindig munkájukat. Erre átkozta őket Isten még ősi időben.“

¹) M. K. Zepenkov (Philip), Sbornik I.

Bolgár hagyomány szerint volt idő, a mikor a favágók az erdőbe mentek és a levágott fákat összekötve, azokat vesszővel érintették, mire azok maguktól haza mentek: nem kellett őket szekéren haza vinni. Egyszer egy nő az erdőbe ment és fát gyűjtve, összeköté azt; aztán ráült, hogy ez vigye haza őt is. Ekkor Isten megharagudott, elrendelte, hogy ezentúl a fa ne menjen magától haza, hanem kocsin vitessék el.¹⁾

Midőn Jézust temetni akarták, beszéli a bolgár hagyomány, követte őt anyja, a tiszta, szeplőtlen Mária. Midőn maga mögé pillantott, látta, hogy a z s e l k a is követi a halottat. Az Istenanya elmosolygott, de csakhamar megbánta mosolygását és megátkozta azt: „Bárcsak számból hernyók támadnának, mivel mosolygott.“ Rövid idő múlva köpött az Istenanya és ime, minő csodát látott? Szájából egy hernyót köpött k; s ez a selyemhernyó volt.²⁾

Az Istenanya is szerepel a teremtésnél. Bolgár monda szerint a „viseletet“ is ő teremtette.³⁾

„Midőn az Istenanya élt, faluról-falura, városról-városra járt, hogy az emberek lássák, hogy ő minő ruhába öltözködik és hogy a nők példát vegyenek maguknak. Eljött tehát az első faluba és midőn őt a nők megpillantották, nagyon tetszett nekik az ő ruhája és ők is olyant készítettek maguknak. Az Istenanya más ruhában egy másik faluba jött. Midőn a nők megpillantották, megtetszett nekik a ruhája és ők is olyant készítettek maguknak. Az Istenanya a harmadik faluba jött, de ismét más ruhában. Így az Istenanya faluból-faluba, városból városba jött és mindenütt más-más ruhája volt; innen van az, hogy minden faluban, minden városban a nők más-más ruhát viselnek.“

A világ kormányzásában bolgár hagyomány szerint minden szent részt vesz és bizonyos szolgálatot teljesít⁴⁾; szt. Illyés például a „szörnyeteget“ (a felhő-sárkányt) az eső felszívásában akadályozza és tüzes kövekkel hajigálja; szent Miklós mint a vizek ura, az embereket megóvja a vízbefulástól; szt. Bertalan a tizenkét apostollal a naphoz fohászkozik, hogy

1) Sbornik V. 109. Benedek Elek „MV.“ 4. köt. 304.

2) Sapkarev, Narodni Starini III.

3) M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik XI.

4) U. o.

a télből a nyárba átmenjen; szt. Jeremiás a kigyók és gyíkok felett őrködik; szt. Haralampia a Csumát (pestist) lábánál fogva tartja, hogy ne „verje“ az embereket; szt. Kusman és szt. Dámján betegségeket ingyen gyógyítanak; Naum, Andronia és Spiridon szintén ezt teszik; a szt. arkangyal az emberek lelkeit elragadja.

Összefüggésben ezzel az „osztályok alkotásáról“ szóló bolgár hagyomány némileg az Edda „Rigmál“ című dalára emlékeztet:¹⁾

„Miután Isten már nehányszor kívánta volt, hogy Évát meglátogassa, egyszer egy angyalt küldött hozzá, ki jelenté neki: „Isten látogatásával fogja megtisztelni házatad, várd be és főzzél számára!“ Midőn ezt az öreg Éva hallotta, örömeben kitisztította házat és megtett Isten fogadtatására minden előkészületet. Gyermekeit maga köré gyűjté, megmosta s megfésülte őket és tiszta ruhát öltött rájuk, hogy legalább ez irányban tisztán jelenhessenek meg Isten előtt. Kezei nem győzték a sok munkát, s ő nem tudta, mihez fogjon: az ételek készítéséhez, vagy a gyermekek öltöztetéséhez? Csak egyszerre a gyermekek lármázva hozzák a hírt, hogy Isten közeledik. Ekkor gyorsan megragadva a félig meztelen, félig mosdatlan gyermekeket, bezárta azokat egy szobába, mert szégyelte, hogy Isten azokat piszkosan lássa. És Isten csakugyan szentjeivel és angyalaival megérkezett és vendége lett az öreg Évának, ki mint szegény asszony, nagy előkészületeket tett vala. Éva mindennel megvendégelte Istent, amit ez neki adott volt, kenyérrel, sóval stb. És aztán Isten távozásra készült. Ekkor Éva gyorsan szőnyeget terített Isten elé, hogy ez ne piszkolja be lábait s ő előtte letérdelhessen, kérve az ő áldását. „Megáldalak leányom“, szólott Isten, „nagy áldással áldom fiadat, mivel így megvendégeltél. Áldom a legidősebb fiadat, hogy a császárok császára legyen; a másodikat, hogy király legyen; a harmadikat, hogy fejedelem legyen; a negyediket, hogy herezeg, vagy helytartó legyen; az ötödiket, hogy tábornok legyen; a hatodikat, hogy polgármester legyen; a hetediket, hogy kapitány legyen; a nyolczadikat, hogy hadnagy legyen; a kilenezediket, hogy őr legyen; a tizediket, hogy csorbadi (jómódu polgár) legyen; a tizenegyediket, hogy földbirtokos

¹⁾ M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik II.

legyen; a tizenkettediket, hogy tanító, a tizenharmadikat, hogy rabló, a tizennegyediket, hogy pap, a tizenötödiket, hogy püspök s a tizenhatodikat, hogy szerzetes legyen; a tizenhetediket megáldom, hogy egyházi legyen; a tizennyolczadikat, hogy kadi (bíró), a tizenkilenczediket, hogy orvos legyen; a többiek pedig legyenek gazdag kereskedők a gazdag keleten.“ Midőn az öreg Éva hallá, hogy mindazon gyermekeket megáldotta, kik előtte voltak, úgy ez nagyon nehezére esett, és hamar kibocsátotta azokat is, kiket Isten előtt elrejtett vala. „Kérlek Isten“, szolt Éva, „áldd meg kegyesen ezen gyermekeket is, ha nincsenek is megmosdva és tiszta ruhába öltöztetve, mert így nem bocsáthatam szined elé!“ — „Jól van leányom“, válaszolt Isten, „az egyik legyen bátyjánál, a császárnál, ajtónálló; a másik szakácsa; a harmadik kávéfőzője; a negyedik pipahozója, az ötödik kocsisa; a hatodik háremőre és a többi is legyen olyasmi. A kik még hátra vannak, legyenek: földmivesek, kovácsok, molnárok, szénégétők, üstfoltozók, drótosok, szabók, vargák, kőmivesek, mészárosok s olyasmi; dolgozzanak, hogy fenntarthassák magukat. S most már egészséget kívánok neked, leányom, Éva; gyarapodjanak és szaporodjanak gyermekeid mindörökké! Ámen!“

Bolgár monda szerint Noé teremti a szöllőt:

„Midőn Noé a szöllőt felfedezte, levágott egy venyigét és elültette azt, de nem vízzel, hanem vérrel öntözte. A vér pedig a báránytól, az oroszlántól és a disznótól származott. Miután megöntözte, eképpen megáldá: „Ki bort iszik, legyen vidám mint a bárány, ki többet iszik belőle, legyen borzasztó hős, mint az oroszlán; ki mértéken felül iszik, az bukjon el és legyen olyan mint a disznó.“¹⁾

Ugyanezt a magyar hagyomány is beszéli.

Egy bolgár változat pedig azt mondja, hogy egy juh tette Noét a szőlőre figyelmessé. Egyszer Noé látta a juhot szöllőt enni és aztán vigan ugrándozni. Így aztán rájött a szőlőnedv tulajdonságára.

De menjünk ezen a téren egy lépéssel tovább.

A bolgár hagyomány ezt beszéli:²⁾

„Egykor a kalász nagyon hosszú volt, a szál gyökerétől egészen hegyéig ért, nem úgy, mint most és akkor késsel arattak és a szalmát nem ismerték. Egyszer egy asszony aratott a

¹⁾ Sbornik III. k. Benedek Elek „M. V.“ 5. köt. 219. l.

²⁾ Stoikov. Sbornik IX.

mezőn és karján tartá kis gyermekét, a ki bepizskolta volt magát. Az asszony kalászkokkal tisztítá meg a gyermek fenekét. Emiatt Isten megharagudott és mondá: „A gabonával, melyet tinektek adtam, letörlöd azt! No várjatok, elveszem tőletek, hogy szalmát használjatok ilyesmire!” S elrendelte, hogy a kalász kisebb legyen, s ez a szál hegyére húzódtott fel. Az asszonynál volt egy kutya, s midőn ez a kalászt kisebbbedni látta, elkezdett vonítani: „Óh Istenem, Istenem, hagyj a kalászból számomra is valamit!” S ekkor Isten a kutya számára is hagyott valamieskét hátra. E pillanattól kezdve a kalász kicsinynek nőtt, mely hegyében a kutyanak szánt részét tartalmazza.”

A magyar monda is ugyanezt, de terjedelmesebb alakban adja elő.¹⁾ A nő vétkére vonatkozólag egy votják monda²⁾ azt beszéli, hogy hajdanta az ég mélyen leereszkedett a földre, egy nő pedig piszkos pólyáját ráakasztotta, mire aztán az ég magasra felemelkedett, a gabonaszál pedig, mely eddig a tövé-től a hegyéig kalász volt, ezóta csak hegyén hajt kalászt. Egy néger monda szerint³⁾ az eget, mely mélyen leereszkedett s a melyről a halak bőven hullottak a földre, szintén egy nő sértette meg.

Bolgár monda szerint szt. Alajos is pártfogásába részesíti az embereket:⁴⁾

„Midőn a szentek a földön jártak, az emberek egyszer megkérték szt. Alajost, hogy menjen Istenhez és kérje tőle számukra a következőt: „Áldásul szolgáljon, ha valaki esőt kér szántójára, vagy süssön a nap, vagy fujjon a szél, úgy, a hogy azt a szántó föld kívánja; szóval, a mire valakinek szüksége van, azt mondja ki és Isten teljesítse azt azonnal!” Ezt kívánták az emberek. Midőn ezt szt. Alajos hallá, sajnálta az embereket és Istenhez ment. Szt. Alajos sokáig könyörgött, míg Isten meghallgatta kérését, mert ő nagy kegyben állott Istennél. Szólt Isten: „Menj és vigy az embereknek egészséget!

1) Kálmány, Világunk 35. V. ö. Grimm, Kinder- und Hausmärchen: „Die Kornähre“; Weil, Bibl. Legenden d. Muselmänner 26. Benedek „M. V.“ 5. köt. 211.

2) Munkácsi Bernát, Votják népkölt. hagyományok 53.

3) Petermann, Mitteil. aus Justus Perthes geogr. Anstalt 1856. 465. l.

4) M. K. Zepenkov (Prilip) Sbornik II.

Meghallgatom kérésedet és mindenkinek azt adom, a mit kér és a mire szüksége van!“ S szent Alajos leszállva a földre, közlé az emberekkel, hogy Isten most már mindenkinek megadja azt, a mit kér. Ez időtől kezdve mindenki megkapta azt, a mit kívánt: esőt, vagy napfényt, Isten megadta neki. E módon áldásos volt a mezei munka, mert minden kívánatot beteljesedett, s az aratás oly kitűnő volt, mint soha azelőtt. „Ez aztán a valódi áldás;“ mondták az emberek, „mert úgy, a hogy szükségünk van, esőt, vagy napfényt kapunk; nem úgy, mint azelőtt, mikor a háromszáz vértanu kinjait végig kellett szenvednünk! Mert ha szép időre volt szükségünk, eső hullott; ha csépeztünk, eső volt; szóval, rosszul volt az időjárás beosztva, nem úgy, a hogy kellett volna! Úgy, hogy mi szegény emberek háromszázféle kint szenvedtünk és kényszerítve voltunk, a szent Alajost megkérni, hogy adjon Isten olyan időt, a melyre ép szükségünk van. Senki se merészelje szent Alajost bántani, mert ő eszközölte ki számunkra ezt a dús áldást!“ Tengerivel, gabonával, szőlővel megteltek házaik. A hordók tele voltak borral, pálinkával. Nem mosakodtak többé vízzel, hanem borral, csak buzalisztet használtak, csak pogácsát sütöttek és lerészegedtek a bortól. Megvendégelték egymást s utoljára azt találták, hogy a pogácsa és a bor keserű. „Vagy csak én találok annak?“ szólt az egyik a másikhoz. Lárma támadt, kiabáltak, köpdös-tek és végül belátták, hogy ők maguk kérték szent Alajostól ezt a nagy bőséget.

Elindultak tehát, hogy felkeressék őt és megkérik, hogy vegye vissza ezt a bőséget és hogy az időjárás ismét Isten akaratától függjön és ő bocsássa meg vétkeiket. Midőn végül megtalálták szent Alajost, megkérték, hogy könyörögjön Istenhez, hogy ez bocsásson meg nekik. És Isten megbocsáta nekik.“

Ezen bolgár monda valószínűleg a bogomilismus alatt öltött keresztény színezetet. A rokon magyar mondában az ördög tanítja az embereket a pálinkafőzésre, mivel annyi gabonájuk termett, hogy nem tudták, mit csináljanak vele.¹⁾ Saitán tanítja a mordvaiakat a sörkésztítésre²⁾, a diabulus Kere-

1) K á l m á n y, Világ. 15.

2) B a r n a, Ösvallásunk kisebb isteni lényei 5.

met a votjåkokat a kumyskåra,¹⁾ a finnek Osmatårtól tanulták a szeszes italok készítését.²⁾

A „szerencsének“ az egyes népek közt való felosztásáról a bolgár hagyomány ezt beszéli:³⁾

„Midőn az Úr a szerencsét felosztá az emberek közt, legelőször a törökök jöttek Isten színe elé, hogy tőle ajándékot kérjenek. Isten szabad akaratából az uralmat adta nekik. Hallották a bolgárok, hogy Isten kegyeket oszt szét, ők is hozzámentek, hogy nekik is adjon valamit. „Mért jöttetek ide, bolgárok?“ kérdé Isten. „Uram, hallottuk, hogy te kegyesen, ajándékokat osztasz szét,“ válaszoltak a bolgárok, „kérünk, adj nekünk is valami ajándékot!“ — „Hát mi kell nektek?“ kérdezte őket az Úr. — „Add nekünk az uralmat,“ válaszolták a bolgárok. — „Az uralmat már a törököknek adományoztam; más valamit kérjete!“ szólta az Úr. — „Mit cselekedtél? Mért adtad az uralmat másoknak? Nekünk csak az kell, azt add nekünk!“ válaszoltak a bolgárok. „Kedvesek vagytok én előttem, ti bolgárok,“ mondá ekkor az Úr, „de az ajándékot nem vehetem vissza; de más valamit adok tinektek: a munkát; távozzatok egészségben!“ Hallották ezt a zsidók. Ők is az Úrhoz jöttek. Kérdezte őket az Úr: „Mért jöttetek ide, ti zsidók?“ — „Azért jöttünk mi ide, óh Úr“, válaszoltak a zsidók, „hogy valami ajándékot adj nekünk!“ — „Mit adjak nektek?“ kérdezte őket az Úr. — „Az uralmat akarjuk,“ válaszoltak ők. — „Azt már mások nyerték el,“ felelt az Úr. — „Óh, minő számítással élsz, Uram?“ szólta a zsidók, „az nekünk kell!“ — „No, a számolás legyen a tietek,“ szólta az Úr. Hallották ezt a francziák. Ők is Istenhez ajándékért jöttek. Kérdezte az Úr őket: „Miért jöttetek ide?“ A francziák feleltek: „Hogy valami ajándékot adj nekünk!“ — „S minő ajándékot akartok?“ kérdé Isten. — „Az uralmat akarjuk,“ válaszoltak a francziák. — „Az uralmat már mások kapták,“ felelt az Úr. — „Óh, minő bolondságot követtél el, Isten! Mért adtad másoknak?“ szólta a francziák. — „No, a bolondság legyen a ti ajándéktok!“ szólta az Úr. Hallották ezt az egiptomiak (czigányok) és szintén Istenhez jöttek. „Mért jöttetek, egiptomiak?“ kérdezte őket az Úr. „Jöttünk, Uram, hogy nekünk is adj

1) B u c h, Die Wotjåken 136.

2) Kalévala XX. 167.

3) Sbornik III. k.

valami ajándékot,“ felelték az egiptomiak hangosan. — „S mit adjak? kérdé az Úr. „Az uralmat akarjuk!“ felelték az egiptomiak hetykén. „Az uralmat már másoknak adományoztam,“ mondá Isten. „Óh, s mi oly szegények vagyunk, kinban és nyomorban élünk,“ szoltak az egiptomiak. „No, hát szegények legyetek és kinban s nyomorban éljete,“ mondá az Úr. Végül a görögök jöttek. „Mért jöttetek, ti görögök?“ kérdezte az Úr. „Jöttünk, Uram,“ válaszoltak a görögök, „hog adj nekünk ajándékot, még pedig mindenek közt a legnagyobbikat!“ — „Hát mit kívántok?“ kérdé Isten. „Az uralmat akarjuk!“ felelték a görögök. „Későn jöttetek, ti görögök,“ szolt az Úr, „számotokra, úgyszólva, mi sem maradt! Az uralmat a törökök kapták, a munkát a bolgárok, a számítást a zsidók, a bolondságot a francziák, íkint és nyomort az egiptomiak. Számotokra semmi sem maradt!“ — „Ki követte el ezt a csalást, hogy mi ezt nem tudtuk meg és későre jöttünk ide az ajándékért!“ kiálták a görögök haragosan. „No, ne haragudjatok,“ szolt az Úr, „nektek is adok valamit; üresen ne távozzatok innen; a család legyen a tiétek!“¹⁾

Hogy az ember mily könnyen eljátszhatja szerencsáját, arról a bolgár mondák a következőt beszélik:²⁾

„Egy aggastyánt nagyon bántotta az ő szegénysége; Istent akarta felkeresni, hogy megkérdezze, tulajdonképen miért ő olyan szegény. Ekkor találkozott egy emberrel, aki a következőt mondá: „Menj ezen folyóhoz, hogy azon vidd által az embereket; és ha Isten jó, őt is vezesd át!“ Elment tehát a folyamhoz és egy ideig át is vitte az embereket; egyszer egy aggastyán is jött, hogy magát a folyamon átvitesse; az mondá: „Vigyél keresztül!“ Ez őt hátára vette s a mint a víz közepén volt, nem bírta tovább vinni. Zsebében egy tű volt, azt elővette és megszúrta az aggastyánt, a ki az Isten maga volt, mire megkönnyebbült. Tehát a vizen átvitte. Ekkor kérdé Isten: „Kit kereszsz?“ — „Istent keresem!“ felelt az ember. „Én vagyok az,“ mondá Isten, „ha nem szúrtál volna meg, a mint a vizen át czipeltél, úgy örök életedre meggazdagodtál volna; de a miért megszúrtál, így életeden át mindig szegény maradsz!“

Egy másik bolgár monda pedig ezt beszéli:³⁾

¹⁾ Benedek Elek „M. V.“ 4. köt. 251. l. 2) M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik II. ³⁾ l. u. o.

„Hogyek, meg szép völgy között egy szegény ember járt-kelt, a ki Istent akarta felkeresni, miután hallotta, hogy ez az Istennek tartózkodási helye. Három éjjel és három napig tengődött azon a környéken; de már második nap kenyere fogytán volt. Megijedt a szegény ember, hogy most éhen kell meghalnia. Negyedik nap sem előre, sem hátra nem tudott menni; lábai az éhség miatt már nem birták. „Óh, én szegény ember, ebben a vadonban kell elpusztulnom, anélkül, hogy Istennel találkozhattam volna,“ jajgatott a szegény ember és keservesen sirva, leült. Amint esteledni kezdett, az átellenben levő magas térségen valami füstölgött, majd lángoszlop lebegett a magasba. „Gondoltam én mindjárt,“ mormogá a szegény ember, „itt pásztorok tartózkodnak; hozzájuk megyek, majd adnak kenyeret s úgy erőhöz jutok ismét!“ Nagy fáradtsággal a tűzhöz vánszorgott, melynél öreg ember ült és melegedett. „Jó estét, öreg, mit csinálsz itt? hogyan érzed magad?“ mondá a szegényember. „Isten minden jót adjon neked,“ felelé az öreg, „én hála Istennek jól érzem magamat. De hogy érzed te magad? miért csavarogsz ebben a vadonban? Mi kinez téged és mit keresel itt?“ — „Az én főbajom az, hogy már két napja még kenyeret sem ettem,“ felelé a szegény ember. „A mi a kenyeret illeti,“ jegyzé meg az öreg, „úgy a miatt ne aggódj, mindjárt adni fogok; de mondd meg az igazat: mit keressz ezen a vidéken? Akarom tudni, tisztességes, becsületes ember, vagy szegény ember, vagy mi vagy?“ — „Kedves öregem,“ felelé a szegény ember, „én sem jó, sem rossz nem vagyok! rosszaságom abból áll, hogy szegény vagyok. Feleségem és kilencz gyermekem van és még száraz kenyeret sem adhatok nekiök többé. Most valami után nézek. Csak annyiban vagyok rossz, hogy szegény vagyok. Azért jöttem erre a vidékre, mert itt az Istent akarom felkeresni. Szerencsét kérnék tőle; azt mondják, ha egy embernek szerencséje van, akkor már nem szegény többé.“ — „Ne törődj szegény ember,“ jegyzé meg az öreg, „Isten még a tyukokat is gondozza.“ Az öreg, ki az Isten maga volt, megérinté rózsafüzérét, a mire két angyal jelent meg, kiknél vacsorát parancsolt előkészíteni. Először tizenkét gyertyatartót hoztak. A tartók végén gyertya helyett csillagok voltak. A tartók előtt tálaták elé a pompás ételeket. „Nos, fiam egyél!“ mondá Isten. A szegény ember elbáméskodott a sok, mindenféle étel láttára. „Egyél és lakjál

jól!" mondá Isten ismételtén. A szegény ember evett és jól lakott; de aztán kezdé: „Engem a kiváncsiság nyugtalanít: hogy te vajjon Isten lennél? vajjon téged kerestelek?” — „Mert kérdezősködöl,” felelé az öreg, „úgy hát meg is mondom. Igen, én az Isten vagyok.” Ezután egy csodálatos tüncményt látott: Isten karjából ég felé hid keletkezett, ekkor Isten úgy fordította meg, hogy felső végével lefelé állott. Aztán többször egymás után ide s tova forgatta Isten a hidat. „Kérlek, Isten,” mondá a szegény, „csak mondd nekem és helyetted magam fordítanám a hidat.” — „Néhány este még vendégem leszel,” jegyzé meg Isten, „és ha szófogadó vagy, a mit itt látsz, mindenről felvilágosítalak.” Második este az angyalok hat gyertyatartót hoztak hat csillaggal és hat tál ételt; a harmadik este három gyertyatartót, három csillaggal és három tál ételt hoztak az angyalok; a negyedik este mit sem hoztak. Ekkor Isten a hid felső végét lefelé fordította és az alsó részét fölfelé. Nagyon sötét volt, a hold nem világított. „Nos, édes fiam,” mondá Isten, „hát tudni akarod, hogy mind az, miket láttál, mit jelent?” — „Hát hogyne akarnám tudni,” gondolá a szegény ember, „hogyan mit jelent, hogy az első estén tizenkét gyertyatartó és tizenkét tál ételt hoztak; a második estén hat gyertyatartó és hat tál étel; a harmadik estén három gyertyatartó és három tál étel; a negyedik este semmit sem hoztak, hanem a hid felső vége alólrá, az alsó vége felülre kerekedett?” — „Jól van fiam, megmondom, hogy a négy este mit jelent,” mondá Isten. „A leggazdagabb emberek olyan estén születtek mint az első; a kevésbbé gazdagok, mint a második, a harmadik estén azok születtek, kik a szegény emberek munkái után élnek; a negyedik estén pedig magad-féle emberek születtek, kiknek még kenyerük sincs. Az emberek azt hiszik, hogy a hid egy örökkévalóságig tart, azonban miként láttad, én forgatom; a kik alól vannak, majd felül kerekednek.” — „De Isten,” felelé a szegény ember, „hisz ez mind nem tartozik én rám. Kérlek, add nekem a harmadik estét.” — „Halld édesem,” folytató Isten. „Ha Isten valamit megígér, azt meg is tartja. Kinlódtál, mig megtaláltál; üres kézzel nem is hagylak távozni. Mikor holnap utra kelsz, egy faluba fogsz érkezni. Állj a falu közepére, hogy láthassanak. Az emberek a disznópásztori állással fognak megkinálni és te fogadd el; de azt tanácsolom neked: vasárnap hagyj fel

a munkával, az a sok eszköz, miket az emberek pénzbeszerzésre használnak, vasárnap nyugodjon. Ezt hirdesd köztük nevemben és vasárnap minden szerszámot gyűjts egybe.“ Reggel Isten utra való kenyeret adott és a szegény ember rátalált a falura s minden úgy történt, miként Isten előre megmondá. Az emberek, kiknek Isten ígését hirdette, ég felé tekintve hallgattak reá. A király is meghallotta ezt az esetet s ő is a csillagokra nézve, ég felé emelte szemeit. Minden alattvalója, ki ezt megtudta, maga is égre emelte tekintetét. Ha a csillagok eltűnének, megijedtek, hogy azokat valaki ellopta. Az alattvalók sok pénzt gyűjtöttek, a szegény embernek adták, hogy az a királynak vigye. A királynak is tudtára adta, hogy Istent valóban megtalálta. A király, ki még mindig a csillagokat nézte, azon nagyon örült, a pénzt átvette s őt gazdagon megjutalmazta. Akkor aztán a király lement a kertbe és a szőlőtövek alá ült, hol egy gyík szökött kezébe. A szegény ember a királyhoz jött, ez pedig kérde: „Mi van a kezemben?“ A szegény ember felelé: „Egy gyík!“ A király nagy összeg pénzzel ajándékozta meg. A szegény embernek nem esett rosszul, hogy Istent felkereste; mert habár a szegények estéjén született, mégis gazdag ember lett belőle.“

Ezt a mondát a boszniai cigányok is ismerik, csak más régibb elemet tartalmazó befejezéssel. A cigány monda befejezése t. i. így hangzik:

„A király háza előtt ült egy nagy fa alatt. Ekkor egy kis kigyó ölébe szaladt. Midőn a szegény cigány közeledett, a király befodta a kigyót kabátjával, kérdezve: „Ha megmondod, hogy mit tartok ölemben, akkor még több pénzt adok!“ — „Egy kis kigyót!“ felelt a cigány, és ez a te elhalt apád, aki eljött, téged megdicsérni, mivel te is szereted a nagy Istent!“ A király most már még gazdagabbá tette a cigányt.“

Valószínűleg a fenti bolgár monda régibb, de eddigelé előttünk ismeretlen változatában úgy mint a cigány mondában a kigyó is fellép; mert aránylag legnagyobb elterjedéssel bir azon hit, hogy az elhalt lelke kigyó képében tovább él és mint olyan, a ház tájékára el-ellátogat. Ez irányban a néphitben két vélemény mutatható ki; az egyik szerint a lélek kigyóalakú, mielőtt elhagyja az ember testét, a másik vélemény szerint az ember kimúlása után lelke egy kigyó testébe

költözik.¹⁾ Maguk a kigyók tulajdonságai megmagyarázzák annak szerepét a mythosban. Már Bybisi Philo²⁾ megjegyzi: „Ezen állat a legszellemesebb a hüllők közt, valami tüzes természetű van. A mellett valami felülmulthatatlan gyorsaságot fejt ki, kéz vagy láb, vagy más végtag nélkül.” Ezen állat nem hal meg természetes halállal, hanem csak úgy, ha erőszakos ütést kap.³⁾

Tényleg ezen állatra még csak a halhatatlanságot kellett ráfogni, hogy benne az ember saját lelkének képzelt alakját megtalálja, mondja Lippert (id. h. 38). A mi a kigyót olyan „szellemféle“ lénynek feltüntette, hogy őt magát szellemnek, kézzelfogható léleknek tarthatták, az első sorban meglepő gyorsasága volt ellentétben teljesen tagnélküliségéhez és fogának pusztító tüze, ellentétül teste hidegségéhez, oly ellentétek, melyek őt a többi állatoktól elkülönítik. Hozzá járul még zajtalan mozgása, váratlan megjelenése és eltűnése, okossága és butasága, végül sirok közelében való gyakori megjelenése. Ő is, mint a szellemek, ellentétben a többi állatokkal, majd jó, majd rossz természetű. Így tehát ezen állat nagyon könnyen a testen kívül időző lélek képzetével egyesülhetett és ha aztán ezen képzelet annyira elhalványodott, hogy a lélek nem annyira egy kigyó, mintsem inkább előszeretettel kigyóba búvik, úgy persze analóg képzetek végtelen sorának megnyílt a továbbfejlesztés lehetősége a néphiedelemben.⁴⁾

A szentek is szerepelnek a „szerencse” felosztásánál mint az emberek pártfogói.

Egy bolgár monda ezt beszéli:⁵⁾

„Egyszer egy szegény ember, ki a hegyeken fát gyűjtött, a hátán bevitte a városba, a hol eladta. s annak az árából tengette tovább napjait. Egyszer fával terhelten egy pataknál szent Illéssel találkozott. Miután egymást köszöntötték, az öreg ember leült pihenni; a mint tovább akart menni, a teher úgy megnehezedett, hogy nem birt felkelni. Szent Illést kérte, hogy könyörögjön számára Istennél egy számáért, mely neki

1) Lippert, Seelencult. (Berlin 1881.) 38. l.

2) Müller, Historicum Graecorum fragmenta 9.

3) Baudissin, Studien II. 268.

4) Lippert, Religionen der europäischen Culturvölker 300.

5) Sbornik VIII, 189.

a fát czipelje. Szent Illés megkönyörült a szegényen, s megígérte, hogy Istentől egy szamarat fog számára kérni. Elváltak, miután elhatározták, hogy másnap ugyanazon helyen találkozni fognak. Szent Illés Istenhez ment és a szegény ember számára egy szamarat kért, mire Isten azt mondta, hogy a szegény ember kérjen tőle szomszédja számára két szamarat s a maga részére egyet. A mint szent Illés a szegény emberrel találkozott és közölte neki Isten akaratát, a szegény ember így felelt: „No persze, én Istenhez könyörögjek, hogy szomszédomnak két, nekem pedig egy szamarat adjon! Oh, Szent Illés, ne kérj Istentől egyet sem; sem szomszédomnak kettőt, sem nekem egyet. Tudd meg, hogy éjjel-,nappal Istenhez fohászokodom, hogy szomszédom két szamarát vegye el, melyekkel már bir.“ — „Menj tehát, te balga!“ felelé szent Illés, „sem szamarad, de még munkád sem lesz többé, meghalsz s nem fogsz Isten paradicsomába jutni. Isten tudatta velem, hogy ez a te sorsod.“

Máskép jár azon ember, kit Mózes pártfogásában részesít. Erről a bolgár monda ezt beszéli:

„Élt egyszer egy öreg ember, ki napjait csekély hulladék-ból tengette, melyeket a konyhákból kapott. Különbösen favágással kereste meg kenyerét. Favágásból családjának még a kenyeret is alig bírta megkeresni. Ágakat, gyökereket gyűjtött, melyeket a vásáron eladogatott. A mint egyszer egy hegyen ülve, a felett gondolkozott, miként vihetné az összegyűjtött rőzsét a városba, Isten prófétája, — Mózes — jött a hegyre imádkozni. Az öreg ember utána kiáltott, hogy várákozzék reá, mert valami mondani valója van. Mózes várákozott és a szaladás-tól izzadtan mondá az öreg: „Kérlek szent próféta, kérd te Istent, hadd mondja meg: meddig fogok még ezzel a rőzsével kinlódni és még annyit sem szerezhetek vele, a mivel jól lakjam. Kérd őt, adjon kissé könnyebb munkát számomra s a minél több pénzt is szerezhetek.“ Mózes meghallgatta kérését, s megígérte, hogy Istennel is tudatni fogja. Mózes a hegytetőn a szegény emberért is imádkozott. Isten megígérte, hogy a favágó életét megkönnyíti és kincseket fog számára adni. Visszajövet Isten elhatározását elmondta az öregnek. Alkalmilag, a mint Mózes ismét a hegyre ment Istenhez fohászolni, a szegény öreggel találkozott, ki megint utána kiáltott: „Mózes, Mózes! egy pillanatig várj, valamit akarok mondani!“ És a mint Mó-

zes megállott, mondá: „Ha most is Istenhez mégysz, kérj tőle számomra sok kincset, mondd, hogy a másik világon mi sem kell többé, csak ezen a világon legyenek dúsgazdag és mikor meghalok, szabadjon az enyémet magammal vinni.“ Mózes ismét a szegény emberért imádkozott. És Isten mondá: „Hát teljék öröme ezen a világon a kincsekben.“ Visszajövet, Isten szavát tudatta Mózes az öreggel. Az öreg Isten és Mózesnek köszönetet mondott, ásót fogott és egy törzset kezdett kiásni. A mint a fatörzset kitépte, egy ajtó volt látható. Az öreg belépett, egy hordó aranyat és más drágaságokat látott ott. A mennyit csak akart, annyi aranyat vett magához, mestereket fogadott s a faluban egy nagy palotát építtetett, meg egy nagy udvart. A föld négy világtáján egy-egy tornyot építtetett, mindenikbe egy embert tett bele, távcsővel a kezében, hogy az lássa, ki jön-megy a falun át. Ha egy lovas haladt el a torony alatt, úgy a toronyőr azt a gazdag öreg vendégeül hívta meg, s zsebkendőjét pénzzel töltötték meg. Így egyszer Mózes is arra járt s ő is kapott enni-inni. Mózes ezen nagyon csodálkozott, semmihez sem akart nyulni, de az öreg azt mondta, hogy ez nála rend; mindenki enni, inni kap s pénzzel telt zsebkendőt. Mózesnek engednie kellett s a kincsesel telt zsebkendőt el kellett fogadni. Mózes útközben egy emberrel találkozott, annak adta a zsebkendőt, s aztán felment a hegyre, Istenhez imádkozni. Amint Istenhez könyörgött, sirva mondá: „Az öreg kényszerített enni, és hogy a pénzt elvegyem; ha te jónak látod, vedd vissza a kincseket, melyeket tőled számára kértem, mivel ő imádságomban zavart, melyet tehozzád intéztem!“ — „Mózes, Mózes!“ mondá Isten, „könyörgésedet, melyet hozzám intézel, mindig egyforma kegygyel fogadom, akár éhesen, akár jól lakva intézed azokat hozzám.“

Egy másik bolgár mondában Isten maga lép fel.

„Élt egyszer egy özvegy, kinek 3—4 gyermeke volt s nagyon szegény vala. Amint egyszer a gyermekek kenyeret kértek s neki nem volt, elővett egy kötelet, hogy magát a tűzhely fölött felakaszssa. Amint a kötelet igazgatta, egy koldus az ajtóban kenyeret kéregetett, mire ez asszony megmondta, hogy neki igazán nincs. „Neked nincs kenyered,“ mondta a koldus, ki maga az Isten vala, „jer a padlásra, ott van liszt.“ Amint aztán a lisztet lehozták, a koldus azt mondotta, csináljon tüzet, hogy a gyermekeknek

süssön. Az asszony nehezen csinált tüzet; amint a kenyér megsült, a gyermekeknek adott belőle. Ekkor kérdé a koldus: „Van gabona a kamrában?” Az asszony felelé, hogy kamrája üres. A koldus viszonzá: „Legyen telve!” Amint az asszony a kamrából visszatért, senkit sem talált a szobában, mert Isten eltünt.“

Egy papról pedig a bolgár monda ezt beszéli:

Egykor Isten egy papnak tele hordó pénzt ígért, ha Istenhez való szolgálatát anélkül végzi el, hogy a hordóra gondoljon. A pap egy ideig rá sem is gondolt, de végül mégis eszébe jutott, hogy a hordó széles és mély lesz-e. Így Isten megvonta tőle a pénzt . . .

A következő bolgár mondában szt. Péter a közbenjáró:

Szent Péter Jézushoz mene. Volt egy szegény kőfaragó. Szent Péter mondá: „Isten adj ezen embernek szerencsét, hogy megélni tudjon.“ „Az nem megy, mindenki földbirtokosnak nem született! Ha vagyont adok neki, büszke lesz,“ felelé Isten. „Kérlek nem lesz ő büszke,“ viszonzá szent Péter. „Felbőszül és az embereket agyonüti,“ folytatá Isten. „Nem fogja megtenni Istenem, miért bőszüljön fel?“ veté ellene Péter. — „Ah,“ mondá Isten, „itt van egy elhagyatott legelő, ott ásson és pénzre fog lelni.“ Szent Péter mondá az embernek: „Eredj amoda, ássál és vagyont szerzel.“ Ásott és kincsre tett szert. A köveket abbanhagyta, munkásokat fogadott, házat építtetett és előkelő emberré lett. Eltelt két-három év, és mondá Isten: „Eredj Péter, nézz barátod után.“ (Isten jól tudta, hogy az mit csinál.) Ő elmene. A szolgák, kik a kapunál voltak, bebocsátották. A szent barát ruhába volt öltözve. A mint az előkelő megpillantotta, kiáltá: „Miért bocsátjátok hozzám ezt a csuhás embert? A lépcsőről taszítátok le!“ Ledobták s egészen a lépcsők aljára esett. Ott üldögélt, gondolkozott s tovább ment. Isten látta őt s mondá: „Nos, hogy érzi magát barátod? Nem mondtam, hogy büszkévé lesz.“ — „Mit jónak tartasz Istén, azt cselekedd,“ mondá Péter. Isten elvette az embertől a vagyont s megint köveket faragott. Isten tudja, kinek mit ad és kinek nem.

A következő bolgár mondában is szt. Péternek hasonló szerepe van:

„Szent Péter kérte Istent, hogy ne legyen többé se szegény ember, se tél; és Isten teljesítette kérését. Eljött a

nyár és a borzok és kigyók elszaporodtak. Szent Péternek volt egy szép leánya s ki kérte azt meg? Egy borz. Elment Istenhez és mondá: „Mit csináljak? Ha látnád Istenem, hogy minő állat kérte meg leányomat! Azt már nem éli tul, meghal!“ Isten mondá: „Majd tuléli azt is!“ „Oh Istenem, ne tedd azt!“ — „Add oda!“ Odaadta, mit tegyen? Isten mondá: „Mikor a vad lakodalom megtartatik, az erdőben zenéljenek a borszok és a kigyók. Az emberek elbujnak és várni fogják az új házásokat. De amint szokás mondani: A kő megreped, de a sziv nem!“ Midőn a borzok serege megérkezett, a palota megtelt velök. Ekkor Isten ujra telet rendelt és váratlan hideget; ahol egy borz állott, ott a kő megrepedt. — „Oh, Istenem, köszönöm!“ szólt Péter, „Isten tudja, hogy mit tesz; de mi vétkezünk!“

Szent Jánosról a bolgár monda ezt beszéli:

„Történt, hogy midőn egykor szt. János egy hegyre ment, hogy ott Istenhez imádkozzon, az ut mellett embereket látott ülni, kik a nagy hőség miatt a fűben telepedtek és szent János napján mulatva, bort és pálinkát ittak. Midőn közelükbe ért, mindenki egy pohár borral vagy pálinkával kínálta meg, de ő megköszönte a meghívást és megáldá az italt, anélkül, hogy egy cseppet ivott volna belőle. Tovább is ment és egy óra mulva egy patakhoz érkezett, melynek partján emberek ültek és a fürdőzőket szemlélték. Szent János is megállt és szemlélte őket, a mint testi fogyatkozásait mosták. Más helyt megpillantott egy mindkét szemén vak gyermeket, ki a játéktól felvidítva, fejét mindig arra felé fordítá, a honnan kaczagás hallatszott. Az ördög is a parton állott és végig nézte a mulatozást. Szt. János nagyon sajnálta a vak gyermeket, midőn a hegyre felment, letérdelt és a vak gyermekért imádkozott, Istenhez fohászzkodott. Eleinte Isten nem akarta meghallgatni szt. Jánost; de midőn ez könnyes szemekkel tovább fohászzkodott, Isten kegyesen megáldá a gyermeket. Midőn a fiu szeme kinyílt és fürdőző társait megpillantotta, ő is úgy fürdeni és játszani akart, mint a többi. A partról nádat vágott magának, meghegyezte azt és a patakba szállt. És mi történt most? Rövid idő mulva fiuk jöttek hozzá, kik szemeit akarták megnézni és aztán vele játszani. Hangosan kaczagva a vízbe ugrottak, de a hegyes nádba esve, szíven szurták magukat, vérök megfesté a patak vizét. Csakhamar sok ember tódult oda,

hogy megnézzé e csodát. Majd szent János is oda jött és megdermedve nézte a gyermek okozta szerencsétlenséget. S midőn látta a bárány módra leszurt gyermekek siró anyáit, visszasiott a hegyre és térdelve könnyes szemekkel Istenhez fohászzkodott, hogy bocsássa meg a vétket, melyet a vak gyermek elkövetett. Isten így szólt hozzá az égből: „Halldd csak szent János! megbocsátok, de tudd meg, sohse kérj olyasmit tőlem, mert én mindent igazságosan rendeltem el, ha ez néked más-ként tűnik is fel. Csak hosszú könyörgés után hallgattam meg ama vak gyermek anyját, ki magának fiut kívánt, és én adtam neki egyet, de vakot és hülyét. Most már te is meggyőződél arról, hogy a gyermek rossz és azért vaknak teremtettem!” Mélyen meghajolt szent János és elment. Midőn a fiuhoz érkezett, látta, hogy ez újra vak, és a megölt gyermekek anyái megvigasztalódtak. Midőn aztán szent János tovább ment, azon mulató emberekhez érkezett, a kik ettek, ittak s látta, hogy ezek verekednek és kiálták: „Üssétek le!” Részegek voltak és verekedtek, a mit nem tettek volna, ha ő a bort és a pálinkát meg nem áldotta volna. Ekkor egy völgybe érkezett, hol az emberek csendesen, békésen ültek és bort ittak; megelégedés, öröm sugárzott arcukról. „Ezen emberek számára,” szólt szent János, „a bor mindörökre áldva legyen!” Így tehát manapság vannak emberek, kik azért nem isznak bort, mert nincs áldás rajta, de vannak olyanok is, akik azért iszzák, mert az meg van áldva . . .”

Egészen keresztény színezetűek, csak imitt-amott pogány reminiscenciákkal vegyítvék azon bolgár mondák, melyek Isten gondviseléséről szólnak. Egy bolgár monda ezt beszéli:1)

„Küldte egyszer Isten angyalát, hogy egy szegény asszony lelkét hozza el neki. Az angyal elment és látta, hogy a nőnek két kis ikergyermeke van, kik még szopnak. Az angyal nagyon megsajnálta őket és visszatért Istenhez. „Miért nem vetted el a lelkét?” kérdezte Isten. „Nagyon sajnáltam,” válaszolt az angyal, „midőn láttam, hogy ikret szoptat. Egyik a másikon hevert, és azt gondoltam, ha az anya lelkét elveszem, ki fogja őket táplálni?” Isten mondá: „Szállj le a tengerbe és hozz fel egy kavicsot.” Az angyal leszállt és felhozott egy kavicsot. Isten ketté törte azt és ime egy hernyó volt bensejében. „Ki

1) Sbornik IV.

táplálja ezen hernyót a kavicsban?“ kérdé Isten. „Te Istenem,“ felelt az angyal. Isten erre mondá: „Amint ezen hernyó gondját viselem, úgy a gyermekekről is gondoskodni fogok. Menj és hozd el az anya lelkét.“ Az angyal elment és elhozta az asszony lelkét. Néhány év múlva Isten az angyallal a földön vándorolt és ekkor két lovassal találkozott. „Felismerted azt a kettőt, kik mellettünk elhaladtak?“ kérdezte Isten az angyalt. „Nem, Istenem,“ válaszolt ez. — „Az ikrek voltak,“ szölt Isten.

E körbe tartozik a következő bolgár monda is :¹⁾

Isten angyalát küldé, hogy egy ember lelkét elvegye. Az angyal bement a szobába, hol öt kis gyermek atyjukat szorongatták, ez az öt siró kis gyermek igazi angyalokhoz hasonlított, nagyon szegények és teljesen meztelenek voltak a gyermekek, anyjuk is csak úgy rongyokba burkolódzott. Ezen szegénység és nyomorúság láttára megszánta az angyal. Egy már nagyon öreg emberhez ment s annak lelkét vitte Istenhez. Amint Isten látta, hogy nem a szegény ember lelkét, hanem egy öreg emberét hozta el, kérdé Isten az angyalt: „Mondd csak angyal, miért nem hoztad el azon szegény ember lelkét, kihez küldtelek?“ — „Isten, előtted nincs hazugság,“ mondá alázattal az angyal, „öt gyermeke és felesége miatt nagyon megsajnáltam, kik sirva álltak körül meztelen, mezt láb!“ „Szállj angyal,“ mondá Isten, „a tenger legmélységesebb fenekére, s hozz onnan egy követ!“ Az angyal leszállt s hozott egy követ. Isten megparancsolá, hogy törje szét a követ; amint az angyal a követ széttörte, nagy meglepetésében annak belsejében egy férget talált. „Tudod-e, hogy ki gondoskodik a kő belsejében ezen férgről?“ kérdé Isten. — „Te Istenem!“ viszonzá az angyal. „Te táplálsz őt! Bocsd meg ellened elkövetett vétkemet!“ — „Ha a kőben levő férget eltartom,“ jegyzé meg Isten, „úgy hat emberről sem feledkezem meg, nemde? vidd vissza az öreg ember lelkét, s hozd el a szegény emberét! — Cselekedeteim indokát soha senki sem fogja kitalálni!...“

Hasonlót beszél a következő bolgár monda is :²⁾

„Egyszer Krisztus angyalát küldte, hogy egy szegény asszony lelkét hozza el, kinek öt gyermeke volt. Amint az asszony házába jött, látta, hogy annak erős kövér testét rongyok takar-

1) M. K. Zepenkov, Sbornik II. Benedek: M. M. V. 2. köt. 206. l.

2) M. K. Zepenkov, Sbornik I.

ják. A gyermekek egészen meztelen álltak körül, egyik kiáltá: „Enni kell!“ A másik kiáltá „Kenyeret!“ és a szegény asszony semmi enni valót nem talált. A tűz mellett öreg, pupos ember ült, ki az eleven szénre épen két darabka fát tett, hogy meggyuljon s melegedjék, ámbár nyár — Péter-Pál napja — volt. Az öreg ember pipára gyujtott és dohányzott; akkor aztán fel akart kelni, de nem tudott, míg lánya kezét nem nyujtá. Lassan-lassan csoszogott előre, épen mint az utszéli csiga; lábai már alig birták. Az angyal csodálkozott, hogy Krisztus az anya lelke után küldte és nem az öreg emberé után, ki már oly soká élt; így az öt gyermek apa-anya nélkül maradjon és pedig az öregnél, ki az öt kis gyermeket még nem is láthatja. Az angyal megállott s a fölött gondolkozott, hogy már most mit csináljon. Elhatározta, hogy az egészséges anya lelkét nem viszi el, hanem az öreg emberét, ki már egyik lábával ugysis a sirban áll. Helyesnek találta, hogy az öreg ember meghaljon, s az öt gyermek anyja, az özvegy, életben maradjon. Elővette kését és kivette az öreg ember lelkét, ki azonnal halva rogyott össze. A mint ezt a szomszédok hallották, örültek; azt gondolták, hogy Isten az öregség és szenvedéstől váltotta meg. Amint az angyal az öreg ember lelkét Krisztushoz vitte, mondá Krisztus: „Oh, angyal, angyal! Miért lépted át parancsodat! Én a szegény asszony lelkéért küldtelek és te az öreg emberét hozod. Gyorsan vidd vissza és hozd el az özvegyét.“ — „Ne vedd el azét,“ kérte az angyal, „öt gyermeke van, kik minden nélkül maradnak, míg az öreg ember már életét? is megunta, hisz helyébe hat embernek kell meghalnia. Különben legyen meg szent akaratom, én megyek.“ Az angyal elment, visszaadta az öreg ember lelkét, de az özvegyét magával vitte. Amint az emberek az özvegy haláláról értesültek, mindenki azt mondta: „Isten igazságtalanul cselekedett.“ És a mint a gyermekek sirva álltak körül a holt anyát, mindenkinek majd a szive szakadt meg a keserüségtől, az angyal is nagyon sajnálta a gyermekeket, de nem cselekedhetett máskép. Elhozta Krisztushoz a lelkét s elbeszélte, hogy mi történt. „Nagyon sajnáltad őket?“ kérdé őt Krisztus. „Igen, az öt gyermek s a tehetetlen öreg miatt!“ viszonzá az angyal. „Tehát bebizonyítom neked, hogy minden titkos cselekedetem csodálatos,“ mondá Krisztus,“ és biztosítlak, hogy soha rosszat nem cselekszem. Hágj föl a legmagasb hegyre, végy egyik oldaláról egy követ

magadhoz, melyet senki sem vehet el s hozd ide.“ Az angyal elment, hozott követ s négy részre törte el; ime lásd! egy kis béka volt benne, mely a követ kivájta. A béka felszökött s örült, hogy egy tóba kerülhet. „Lásd csak angyal,“ mondá Krisztus, „ki táplálja ezen békát?“ — „Isten!“ jegyzé meg az angyal, „bocsáss meg bünömért.“ — „De tudd meg, hogy többet ne vétkezzél,“ mondá Krisztus, „eredj öt birtokoshoz és juttasd szivükbe azon indulatot, hogy mindenik az elhalt anyá gyermekéből egyet-egyet vegyen magához, hogy meggazdagodjanak; azonkívül, az öregről is gondoskodjanak, hogy éljen addig, mig eljő utolsó órája.“ És mindez csakugyan meg is történt.

A kő, melyet az angyal ezen mondákban a tenger fenekéről hoz, a fővényre emlékeztet, melyért az ördög a világ teremtése alkalmával szintén a tenger fenekére leszáll.

Ide tartozik némileg azon általánosan elterjedt mese is, mely „az emberről, ki az arkangyalt hittá meg komának“ szól. Bolgár változata a következő :

Történt egyszer, hogy egy szegény embernek gyermeke született. A szegény ember komát keresni indult. Utközben egy öreg emberrel találkozott, kit, köszöntött. „Adjon Isten szerencsét!“ mondá az öreg, „hova vezet utad?“ — „Isten adjon,“ felelé az ember, ujszülött gyermekemnek keresztapát keresek, ki fiamat keresztviz alá tartsa; de nagyon félek, mert eddig még mindenik gyermekem meghalt, báresak ez legalább megmaradna!“ — „Az már csakugyan szerencsétlenség,“ mondá az öreg, „majd nem hallatlan dolog, hogy mindenik gyermeked meghalt, de ha akarod, majd leszek én komád!“ — „Te épen tetszel nekem,“ mondá a szegény ember; „de előbb mondd: ki vagy te?“ — „Én Isten vagyok,“ mondá az öreg, s így jobb keresztatyát nem egyhamar találsz.“ — „Ugy, te vagy az Isten?“ — kiáltá a szegény ember; „menj-menj szemem elől! Annyi gyermeket adtál és mindenik meghalt, mig a másoké mind élnek. Sok gonosz embert azért teremtettél, hogy csak gazdagsághoz jusson, mig nem egy tisztességes ember jutalma, hogy minden falat kenyérért kinlódjék. Engem is azért teremtettél, hogy pénzben és tudásban szegény legyek. Nem kellesz komának!“ A szegény ember tovább ment és Isten három-négyféle alakban jelent meg előtte s mindig kérdé, hogy kapott-e már komát?“ A szegény ember csak haladt előre, végül

egy ifjuval találkozott, ki őt köszönté: „Adjon Isten egészséget testvér! hová mégy és mi fölött gondolkozol?” „Hát én komát keresek,” mondá a szegény ember, „ki ujszülött gyermekemet keresztvizre tartsa. Egy öreget nem akarok komának, mert eddig született gyermekeim mind meghaltak és az asszonyok azt mondották, hogy azért nem maradtak életben, mert nem fiatal keresztszülőjük volt. Tehát én olyant keresek, fiatal barátom! — „Ha akarod, én leszek komád,” mondá az ifju. — „Jól van,” mondá az ember, „de mondd: ki és mi vagy te?” „Én az arkangyal vagyok, ki az emberek lelkét elviszi,” felelé az ifju. — „Én ép olyant keresnék,” válaszolt az ember, a ki a haszonra is néz, nem úgy mint Isten; te leszel fiam keresztatyja!” Lakására vezette, s miután jól megvendégelte, megajándékozta, hazafelé még egy kissé el is kísérte. Mondá ekkor az angyal: „Halld komám! Mondani akarnék valamit és azt jegyezd meg jól magadnak: Mától fogva nagy bevételeid lesznek, miáltal meggazdagodol. Ha valaki megbetegszik, menj el hozzá, és ha az illető fejénél találsz állani, akkor meg ne gyógyítsd; de ha lábánál találsz állani, gyógyíthatod, mert amugy is felgyógyul. Ezen a módon dusszaggá leszel!” Az ember úgy is cselekedett s három év alatt nagyon meggazdagodott. Történt egyszer, hogy egyedül ült a korcsmában és azon gondolkodott, miként lehetne ő a város leggazdagabb embere? Egyszerre késsel a kezében előtte állott az arkangyal és így szólalt föl: „Jó napot öcsém! Lelkedért jöttem!” — „Ugyan ne beszélj komám!” jegyzé meg az ember, „hát ilyen koma vagy te! Hát a földön már mindenki meghalt, hogy ép az én életemet kívánod? Kérlek, hagyj legalább még öt évig élni, hogy élvezhessem gyűjtött kincseimet.” És az arkangyal még öt évet engedett. Öt év multán ismét megjelent az embernél, hogy lelkét elvigye. Ismét kérésre került a dolog, hogy legalább három évet engedje még élni; de az arkangyal nem egyezett bele. Végül csak három órát kért az ember, hogy még élhessen, hogy barátaitól a vásártéren elbucsuzhasson. Ennyit még engedett az angyal. Az ember kisietett a vásártérre, de mit csinált ott? Olyan ruhát vásárolt magának, a minőt abban a városban nem viseltek, onnan meg a kávéházba ment, a hol sok szekeres volt, közójük vegyült és kávékat adott magának. Eltelt három óra és ő még mindig nem tért haza. Elmene az angyal a kávéházba és így szólott: „Kelj fel öcsém, eredj

haza, a három óra már eltelt!“ — „De barátom,“ viszonzá az ember, hisz ruháimon láthatod, hogy szekeres vagyok és nem ebből a városból. Valószínűleg valakit keresel, a ki hozzám hasonlít!“ De az arkangyal nem ismerte a tréfát, hanem elvitte a lelkét. Akik a kávéházban voltak, mind nagyon esodálkoztak hirtelen halálán. El akart bujni, de sorsa mégis utól érte . . .“¹⁾

Ezzel összefüggésben állanak még a következő bolgár mesék :²⁾

„Amint Krisztus tizenkét apostolával a földön vándorolt, egy szunyog-emberhez³⁾ érkezett vendégül vacsorára. Etek, ittak, a mit Isten rendelt s a mit a házigazda készített. Ott is éjszakáztak, s reggel tovább készülődtek menni. Ekkor mondá Krisztus a szunyog-embernek: „Kérj valamit, hogy vacsoráért megajándékozzalak.“ — „Nem tudom mit kérjek, Krisztus,“ jegyzé meg a szunyog-ember, „hanem áldd meg mesterségemet.“ — „Miféle mesterséged van?“ kérdé Krisztus. — „Hát te Krisztus nem tudod?“ felelé a szunyog ember, „hogy mi az én mesterségem? A kártyajáték az én mesterségem; mindig „szunyogósdit“ játszom. Ha akarod, áldd meg kártyáimat, hogy senki a játékban le ne győzhessen, így a kártyajáték nagy mestere leszek, s ezáltal meggazdagszom.“ Krisztus nevetett s megáldá kártyáit és nyereségét. Nem egy napot töltött a szunyog-ember a kávéházban és „szunyogósdit“ játszott. Mindig nyert. Rövid időre gazdag ember lett. Évek mulva Isten magához akarta venni lelkét s ezért egyik apostolát küldé hozzá. Az apostol eljött a szunyog-emberhez, s megmondta, készüljön meghalni, mert Krisztus lelkét kívánja. A szunyog-ember nagyon kérte az apostolt, hagyná őt még néhány évig élni; de mindez nem használt. Végül mondá: „Kérlek apostol, utolsó kívánságomat halldd meg életemben: ülj le s játszál velem még egy kis „szunyogósdit.“ Ha nyersz, vedd el életemet, de ha én nyerek, úgy engedj még három évig élni.“ Az apostol játszott, vesztett és a szunyog ember lelke nélkül ment az égbe Krisztushoz. „Miért foglalkozol olyan dolgokkal, mi nem mesterségedhez tartozik, miért nem

1) Sbornik III. Benedek M. M. V. 2. köt. 87. l.

2) M. K. Zepenkov, (Prilip) Sbornik IX.

3) „Szunyog“ egy kártyajáték (= komarja, komardzija) neve; rendőri leg eltiltott hazárdjáték s a ki ezt űzi: komardzija v. i. szunyog-ember.

teljesíted parancsomat?“ mondá Krisztus. „Menj te Péter apostol a szunyog-emberhez és vedd el lelkét; de te is, mint öcséd, játszál vele kártyát.“ Szent Péter elmene a szunyog-emberhez, s megmondta, készülődjék a halálra. „Kérlek, ülj le, szent Péter!“ mondá a szunyog ember, „meghalni, az még a legkevesebb! Jer, játszunk még egyet a kártyákkal, s ha nyersz, vidd el a lelkemet; de ha én leszek a győztes, akkor még három évig engedj élni!“ — „Csak feküdj le s halj meg!“ ismétlé szent Péter, „hogya a túlvilágon játszassunk, úgy magammal viszem kártyáidat, csak indulj előre!“ A szunyog-ember belátta, hogy nincs más mit tenni, zsebrevágta kártyáit és szent Péter előtt ég felé tartott. Amint az ég első részébe jutottak, hol az ördögök az emberek vétkeiket átveszik, őt is előszedték, hogy vétkeiket elvegyék. Most úgy egyezett meg az ördögökkel: játszának véle egy játszma kártyát és ha ők nyernek, akkor örökre vegyék őt el, de ha nyer, engedjék meg, hogy a paradicsomba egy embert vihessen magával. Az ördögök beleegyeztek és vesztettek; az öreg ördög ezért nagyon is szégyelte magát. Még egyszer elkezdtek játszani s mindenik ördög ellene játszott, de ismét vesztettek. Most az első ördög a paradicsomba vezette. Mindannak daczára, hogy szent Péter játszani engedé őt, gondolta magában: „No, itt már szeretném látni, hogy megszentelt kártyáival mit csinálhat!“ Az első részből a második, s így a többi, míg végre a tizenegyedik paradicsom részébe kerültek. Minden részben legyőzte játékával az ördögöket. Szent Péternek tetszett, hogy az ördögök a szunyog-embert elvesztették. Most azon részbe jutottak, hol a legnagyobb kinok vannak és mindenik ördög szövetekezett, hogy tőle megmeneküljenek. De már most mi fog történni; az ördögök nem akarták a paradicsomba bebocsátani. De mégis nem erőszakoskodhattak, mert játszás közben ők vesztettek. „Miért bosszankodtok ti ördögök; busultok öcsétek után?“ kérdé a szunyog-ember. „Adjatok nekem tizenegy embert és vegyétek vissza a tizenegy ördögöt!“ — „A mi ezt illeti, ez már csekélység!“ felelének az ördögök. Az örökkévalóságnak tartott, magával vitte tizenegy barátját és így Krisztushoz ment a paradicsomba. „Miféle társaság ez?“ kérdé Krisztus, „én csak téged hivatalak s nem a többieket!“ — „Az igaz!“ mondá a szunyog-ember, „de a mint te jövél hozzám, tizenhárman voltatok, de mi csak tizenketten vagyunk, egygyel kevesebben, hogy ne bossz-

szankodjál! Mondd csak: Isten hozott! úgy, mint egyszer én is neked mondtam és aztán készen vagyunk!“ Krisztus nevette és mondá: „Ha úgy tetszik, hát jer mind a tizenegygyel a paradicsomba, hisz kedvéért nekik is megbocsátok!“

Egy bolgár változat ezt így beszéli el:¹⁾

A mint Krisztus tizenkét apostolával a földön vándorolt, sok gazdag ember hívta meg őket vendégül. Élt egyszer ebben az időben egy szegény ember, kinek egy tyukja és 2—3 oka lisztje volt csak, ez mondá feleségének: „Tudod mit gondoltam feleség? Öld le a tyukot, a lisztből süssél hozzá tésztát; Krisztust vacsorára fogom hívni!“ — „Jól van!“ felelé az asszony és hozzálátott a vacsora készítéshez; az ember pedig elment Krisztushoz, hogy őt meghívja; de csak őt magát hívta el, mert még a 12 apostolnak is nem jutott volna mit enni. Este Krisztus tizenkét apostolával jött a vacsorához; amint a szegény ember és asszony az ajtón őket bejönni látta, ijedtökben kezöket csapdosták össze, mivel az étel nem volt elég; de Krisztus már a küszöbön megáldá az ételeket, hogy azok megsokasodjanak. Amint ettek, szent Péter mondá a szegény embernek! „Kérj valamit az Urtól, hogy adjon neked valamit!“ — „Nem tudom szent Péter, hogy mit kérjek!“ — felelé a szegény ember: „Kérj egy helyet magadnak a paradicsomban, hogy haláloed után ott lakhassál,“ mondá szent Péter. A szegény ember azt kérte, s Krisztus teljesítette is kérését. Szent Péter megint bátorította, hogy valamit kérjen. A szegény ezt kérte: „Senki se vehessen az udvaron lévő almafa gyümölcséből, mert a kik átmennek, ha mindig szakasztanak egyet, számomra egy sem marad, a mit gyűjtsek, eladjak, s így pénzhez juthassak!“ És Krisztus mondá: „Aki a fához almát tépni közeledik, annak keze akadjon a fán, s addig szót sem szólhasson, amig onnan meg nem szabadítják!“ A szegény embert ismét kérésre nógatta szent Péter, ekkor a szegény ember azt kérte, hogy játszó kártyáit áldja meg az Ur. Krisztus megáldá. Másnap reggel felkelt a szegény ember, elment a korcsmába, elkezdett játszani, s az emberek pénzét elnyerte; így meggyőződött, hogy Krisztus megáldá kártyáit. Évek multán megjelent Isten angyala, lelkét Istenhez viendő. „Mindjárt jövök,“ mondá az angyalnak. — „De siess gyors-

¹⁾ M. K. Zepenkov, Sbornik II.

san, mondá az angyal. „Már ha így van a dolog, hozzál kérek egy almát a fáról, hadd egyem meg, mielőtt meghalok,“ jegyzé meg az ember. Az angyal almát akart szakgatni, de keze oda ragadt a fához. „Mindjárt hozok almát, de kezem odaragadt!“ kiáltá az angyal. — „Megszabadíthatnálak,“ felelé az ember, „de ígérd meg, hogy husz évig még élhetek.“ Az angyal engedett még 20 évet élni, s az ember megszabadította kezét. Husz év múlva megint eljött az angyal az ember lelkéért. Amint az ember megpillantotta, megint almáért küldte, de az angyal nem ment, hanem mondá: „Jer barátocskám, nem csalsz meg többé. Csak rajta, semmi reményed ne legyen, mert most már csakugyan elviszlek.“ Amint az ember ezt hallotta, feleségétől elkérte a kártyákat, zsebébe tette és elment az angyallal. Amint a pokol előtt elmenének, az ördögök élészaladtak és a pokolba akarták huzni. Az ember mondá: „Ti ördögök a pokolba akartok vinni! Jól van! Valamelyitek elébb jöjjön velem kártyázni, ha le tudtok győzni, veletek megyek, ellenben ti jöttök velem.“ Az ördögök ráállottak, játszottak és vesztettek, és így az ember egyiket magával vitte, amire az ördögök dühbe jöttek s megint játszani akartak, de hiába, az ember még tizenegy ördögöt nyert, kikkel a paradicsomba ment. A kapu előtt kiáltá: „Szent Péter nyiss ajtót, hogy a paradicsomba mehessünk; te tudod, hogy nekem ott helyem van!“ „Ha te biztosítottad is a magad helyét,“ jegyzé meg szent Péter „de ez a tizenkettő, kik veled jönnek, mit akarnak, számukra nincs hely!“ — „Te csak hallgass,“ mondá az ember „jól tudod te szent Péter, hogy Krisztust én is csak egymagára hívtam meg vacsorára és mégis még tizenkét vendéget hozott magával. A mint ő velem, úgy cselekszem én is vele!“ Elég az hozzá, szent Péter kinyitá a paradicsom ajtaját és bebocsátotta őket . . .¹⁾

Ezzel összefüggésben még a következő bolgár mondát is közöljük:²⁾

„Volt egyszer a paradicsomban egy gyermek, ki folyvást énekelt. Egyszer észrevette Isten, hogy nem énekel többé és hozzá küldte angyalát, hogy kérdezze meg: mért nem énekel többé. Midőn az angyal a gyermekhez jött és megkérdezte, ez így felelt: „Hogy énekeljek, ha anyám meghalt és most a po-

¹⁾ Benedek: M. M. V. 3. köt. 192. l.

²⁾ Ilia Danov (Elropol), Sbornik IV.

kolban van!" Az angyal ezt tudtára adta Istennek, ki őt aztán a pokolba küldte; hogy kérdezze meg az anyát: adott-e valaha életében valakinek valamit ajándékba. Az angyal oda ment és háromszor nevén kiáltá: „Kata!" Midőn az asszony megjelent, kérdezte az angyal, hogy valaha életében ajándékozott-e valakinek valamit? Az asszony azt válaszolta, hogy ő bizony nem ajándékozott semmit. Az angyal visszament és közölte ezt Istennel. Akkor Isten másodszor elküldte őt, hogy kérdezze ki az asszonyt. Az angyal tehát másodszor odament, hogy a nőt kikérdezze, de ugyanazt a feleletet nyerte. „Én feljegyeztem magamnak" szölt most Isten, „hogy ő egyszer egy szegény asszonynak egy zöld hagymaszálat adott!" Az angyal most már harmadszor hozzá ment, hogy kikérdezze őt, de most is csak azt az egy feleletet nyerte. „Gondolj csak utána," szölt az angyal, lehet hogy elfelejtetted!" — „De mire való ez," mondá a nő, „egyszer adtam életemben egy szegény asszonynak egy zöld hagymaszálat!" Midőn ezt az angyal hallá, visszatért Istenhez és közlé ezt vele. Most már Isten azt mondta az angyalnak, hogy vegyen egy zöld hagymaszálat és vágja oly vékony szeletekre, mint a czérna és azzal aztán húzza fel a nőt a pokolból. Az angyal úgy cselekedett és a czérnát leeresztette a pokolba, melyet az asszony megragadott. Midőn a pokolban a többiek látták, hogy Kata felemelkedik, ők is felugrottak, hogy kijussanak. Midőn Kata ezt észrevette, elkezdte őket szidni és gyalázni: „Mért kapaszkodtok belém; ez a czérna az én hagymaszálamból készült!" Midőn ezt kiejté, a czérna elszakadt és Kata visszaesett a pokolba.

S mint idetartozót még a következő bolgár mesét is közölhetjük, mely az Ábrahám pátriárka áldozatával hasonlatos:

„Élt egyszer három fivér, kik nagyon szegények voltak és semmivel sem bírtak. Elhatározták egyszer, hogy felkeresik Istent, ha ez a földön jár, és megkérdezzük: ad-e ő nekik valaha annyit, hogy valahogy megélhessenek. Utnak indultak tehát, jártak-keltek és végül egy öreg emberrel találkoztak. „Jó találkozást (dedo) öreg apó," mondták a fivérek. „Adjon Isten gyermekeim!" válaszolt az öreg, „mi járatban vagytok?" „Oh öreg apó," válaszoltak a fivérek, „mi hárman testvérek vagyunk, nagyon szegények vagyunk, semmink sincs, mivel táplálkozhatnánk, utra keltünk tehát, hogy megkérdezzük: ad-e Isten valaha annyit, a miből megélhetünk!" Ekkor az öreg ember kérdezte a legidősebbik fivért: „És ha Istenhez jössz, mit kérsz

tőle?“ „Nyáját kérek tőle és tanyát építek magamnak, hogy minden járó-kelőt ingyen megvendégelhessenek,“ felelt a legidősebbik fivér. Volt ott egy térség tele kavicskövel. Az aggastyán, ki maga az Isten volt, mondá: „Kerüld meg ezen köveket!“ Ő megtette és a kövekből juhok lettek, úgy hogy most nagy nyája volt. A legidősebbik fivér most már ott maradt, tanyát épített magának és legeltette juhait. A másik két fivér tovább ment, hogy Istent felkeressék. Mentek, mendegéltek és egy erdőbe jutottak, hol egy sziklából sok víz bugyogott elé s ott a forrás mellett ült egy aggastyán. „Jó találkozást, öreg apó,“ köszönték a fivérek. „Adjon Isten, gyermekeim,“ válaszolt az öreg, „mi járatban vagytok?“ — „Oh öreg apó!“ feleltek „mi ketten fivérek vagyunk, nagyon szegények vagyunk, és elindultunk, hogy Istent megkérdezzük: ad-e nekünk annyit, a miből megélhetünk!“ Isten kérdé a középső fivért: „S mit kérnél Istentől?“ — „Vendéglőt kérnék magamnak, s minden utazónak ingyen az italt!“ — „Erre a sziklára építs magadnak egy vendéglőt!“ mondá az aggastyán; s midőn a fivér megfordult, látta, hogy a sziklából víz helyet bor és pálinka bugyog elé. Ott maradt és vendéglőt épített magának. A legfiatalabbik most már egyedül indult, hogy Istent megkeresse. Ment mendegélt s végül egy mezőre érkezett, hol szépen termett a vetés, egy szép leány aratott, de oly rövidre vágta a kalászt, hogy a mag mind kihullott. Ugyanott egy aggastyánnal is találkozott. „Jó találkozást!“ üdvözölte a fivér. „Adjon Isten, fiam!“ válaszolt az öreg, „mi járatban vagy?“ „Oh, öreg apó,“ felelt a fivér, „mi három testvér vagyunk, és nagyon szegények voltunk, elindultunk, hogy Istent megkérdezzük: ad-e nekünk annyit, hogy megélhessünk. Testvéreimnek adott és ők elmaradtak tőlem, én pedig tovább mentem!“ „S ha, fiam, Istenhez jössz, mit kérsz tőle?“ kérdé az aggastyán. „Öreg apó,“ válaszolt a fivér, „én csak egy jó leányt kérnék magamnak feleségül, hogy együtt dolgozzunk és tűzhelyet alapítsunk!“ Ekkor az öreg mondá: „Vedd ezt az arató leányt feleségül; ő jó!“ A legfiatalabbik fivér szót fogadott és nőül vette a leányt. Ez az aggastyán Isten maga volt. Most öreg ember képében mankóval utra kelt, hogy a három fivért felkeresse, hogy lássa: mikép élnek és megtartották-e szavukat? Legelőször is a legidősebbik tanyájára ment. Ez juhász volt és nagy nyájjal, sok turóval, zsírral és tejfel birt. „Segítsen Isten, fiam!“ szölt Is-

ten. „Neked is öreg,” válaszolt a legidősebbik fivér. „Utas vagyok, fiam, s éhes vagyok, nem vendégnél meg valamivel?” kérde Isten. „Oh öreg apó, ha minden utast megvendégnél, csakhamar mi sem maradna az én számomra!” válaszolt a legidősebbik fivér, mert nem tudta, hogy ez az aggastyán Isten maga. Ekkor Isten mondá: „Csa! ra! ra!” Egy pillantás alatt a juhok sasokká változtak át s ég felé repültek. Innen az öreg ember a középső fivérhez a vendéglőbe ment. „Segítsen Isten fiam!” köszönt az öreg. „Neked is öreg apó,” felelt a középső fivér. „Fiam, én szegény utas vagyok,” szolt most az öreg; „adjon Isten szerencsét üzletedhez! Nem akarsz egy keveset megvendégnél és valami italt adni!” — „Oh öreg apó,” mondá a középső fivér, „ha mindenkit, a ki hozzám jön, megvendégnél, csakhamar misem maradna az üzletből az én számomra!” Ekkor Isten mondá: „Sor! sor!” És a sziklából ismét csak viz bugyogott elé. Végül Isten a legfiatalabbik fivérhez ment. Ez feleségével kis kunyhóban lakott és nagyon szegény volt. Midőn Isten hozzájuk jött, a fiatal asszony azonnal elébe ment, nem tudták, hogy ki ő, de nagyon örültek, hogy egy ember meglátogatja őket és mondták: „Oh, öreg apó, légy üdvözölve: már rég óta, hogy itt letelepedtünk, de mivel szegények vagyunk, senki se látogat el hozzánk!” Nagyon örültek, hogy az aggastyán eljött hozzájuk, bevezették a kunyhójukba és leültették. A legfiatalabbik fivér most már tanácskozott nejjével, hogy mivel vendéglék meg az aggastyánt, mivel szegények voltak és semmijök sem volt. De volt már egy fiacskájok. Midőn Isten ezt hallá, mondá: „Gyermekeim, hosszú utról jövök és nagyon éhes vagyok, ha tehát semmiték sincs, úgy öljétek meg a gyermeket, készítsétek el és vendéglétek meg azzal.” Ők válaszoltak: „Oh öreg, mi szegények vagyunk és nincs semmink, mivel megvendéglhetnénk, de mivel megszűnően jövel házunkba és éhesen nem engedhetünk el, úgy tehát megöljük gyermekünket. Isten majd mást ad helyébe!” Az apa megölte a gyermeket, az anya megkészítette és a kemenczébe tette, hogy megsüsse. Egy idő múlva az aggastyán így szolt a nőhöz: „Eredj s nézd meg, hogy megsült-e a gyermek; hadd egyek!” S midőn a nő a kemence ajtaját felnyitá, a gyermek ott ült élve, a kemenczében és egy halom arannyal játszott. A nő csodálkozva a kunyhóba szaladt és elbeszélte ezt férjének; az aggastyán eltűnt. . . .⁽¹⁾

1) Benedek Elek: M. M. V. I. köt. 459. l.

Végül különösen fontos okból bolgár mondákat közlünk „Krisztus keresztfájáról“ :¹⁾

„Midőn Ádám meghalt, Éva eltemette őt és a paradicsomban evett alma három magját szájába dugta. Ezt a három magot találta és az a gondolat, hogy ő vétkezett, nem hagyott neki nyugtot; a három magot tehát Ádám szájába dugta, hogy Isten előtt vétkeiktől tisztázza magát. Idővel Ádám fejéből három fa nőtt, melyeknek nem volt gyümölesük és nem volt árnyékuk, melyekről mindenki, a ki őket látta, csak rosszat mondott, mivel se gyümölesük, se árnyékuk nem volt. Azt persze senki sem tudta, hogy azok az Éva által Ádám szájába dugott három magból termettek. Hogy a dolgot tisztázza, Isten nagy szelet indított a három fa ellen, mely őket gyökerestől kitépte a földből. A nép odaszaladt és megbámulta a gyökerestől kitépott fákat és sokan jónak mondták, hogy a szél ezt a három undorító fát kitépte. Sokan ágakat tördeltek, hogy azzal tüzet rakjanak, de az ágak nem gyultak meg, mire mindenki mondta: „Átkozott fa, életedben nem termett rajtad gyümöles, árnyékot nem nyujtottál, és most nem akarsz égni!“ Ezen időtől fogva az emberek undorral pillantottak nemcsak a fára, hanem azon helyre, a hol nőtték volt, s mindenki azt hitte, hogy Isten ezt a helyet megátkozta. Egy napon hullott az eső, midőn egy lovas katona, lándzsával vállán ezen a helyen ellovagolt, hol e fák állottak; midőn ott egy gödröt megpillantott, leszállt lováról, hogy oda meneküljön az eső elől. Midőn lovával a gödörben állt, észrevett ott egy emberfejet. Midőn az eső megszűnt, a katona elment a bíróhoz és feljelentette a dolgot. A törvény emberei kimentek és midőn ázni kezdtek, egy emberfőre bukkantak. Most már a papok, püspökök és tudósok összegyűltek, hogy kiderítsék: kié ez a fej? Végül az egyik azt mondta, hogy a fej az öreg Ádámé, mire a papok azt kövekkel dobálták és megátkozták, mivel Ádám vétkei miatt a paradicsomból kiűzetett és vele együtt minden ember, hogy most már mindenki kinlódjon és szenvedjen. S az Ádám fejét átkozó emberek elkezdtek kiabálni: „Döbujuk ezen fákat a vízbe, azok is átkozottak, mert Ádám fejéből nőtték ki!“ És az emberek a közelben folyó patakba dobták a fákat. Sok éven át ott heverték, s a ki látta őket, az megátkozta. Minden évben Isten angyala a patakhoz jött és a fákat megtisztogatta a sártól. Történt, hogy egyszer egy beteg ember azt álmodta, hogy ő

¹⁾ M. K. Zepenkov (Prilip) Sbornik VI.

ezen patak vizében megmosdott és az által visszanyerte egészségét. A beteg ember tehát a patakhoz ment, megfürdött és egészséges lett. Ez a hír elterjedt és sokan jöttek a patakhoz, de egy se nyerte vissza egészségét, mire aztán átkozódva mondták: „Ezen vízben, melyben ezen megákozott fák hevernek, nem épül fel senki!“ Évek multak és csak egy ember áldá a patakot, melyben a három fa sárosan hevert, míg azt sokan megátkozták. Évek mulva, midőn a Megváltó a földön járt és a nép őt keresztfára akarta feszíteni, akkor a papok és a rabbinusok a három fára visszaemlékeztek, és elhatározták, hogy azokat kiszedetik a patakból és három keresztet készíttetnek belőlük: egyet Krisztus számára s egyet-egyet a két rabló számára. „Helyes!“ kiálták a zsidók, „ez ép ezen emberek számára való, erre az átkozott fákra kell őket feszíteni!“ Sőt voltak olyan emberek is, kik Krisztust ép úgy megátkozták, mint a három fát, mert ő is az embereket ezen patakhoz küldte, melyben a három fa feküdt. Kihúzták a patakból és tanácskoztak: hogy hol állítsák fel a keresztet, melyre Krisztust és a két rablót feszítsék? Elhatározták, hogy a keresztet megákozott helyen állítják fel, még pedig oda, a hol Ádám feje fekszik. És midőn ezen a helyen a Megváltót keresztre feszítették, vére Ádám fejére folyt és ez által Ádám is megkereszteltetett és bűneitől megváltatott . . .“

Összehasonlító szempontból a következő bolgár monda is fontossággal bír:1)

„Miután Loth és leányai vétkeztek, nagy bubánat fogta el lelküket. Loth tehát zárdába vonult vissza és szerzetes lett, hogy bűneitől megszabaduljon. Mikor a pap Loth borzasztó bűnét megtudta, a következő nehéz feladat megoldását adta neki: „Nagy vétked miatt, a melyet elkövettél Loth, nem ígérhetek neked bocsánatot; de ha a következőt végrehajtod, Isten neked meg fog fog bocsátani!“ — „Oh, szólj!“ mondá Loth, „szólj, mindent megteszek, csak menekülhessek bűnömtől és örömöm legyen, melyet most éjjel-nappal nélkülözök!“ — „Hogy bűnödől megszabadulhass,“ válaszolt a pap, „mosd meg magad szabályszerűen, menj egy keresztutra és ültess oda három száraz ágat, melyet előbb tűzben tartottál. Három éven át naponkint öntözgesd meg és ha bimbót és levelet hajt, tudd meg,

1) M. K. Zepenkov (Prilip), Sbornik VI.

hogy Isten megbocsátott; ellenkező esetben pedig nincs meg-
 bocsátva!“ Ezek voltak a pap szavai; a mint Loth meghallotta,
 reszketve szaladt a hegyre, hol a három ágat kiásta, a tűzben
 megégette, keresztutra ültette, s ez időtől fogva kezdé öntöz-
 getni. Börből kulaesot készített magának, melyet patak vízzel
 töltött meg. A mint visszajött, az ördöggel találkozott, ki majd
 szomjan halt s mondá: „Ember kérlek, adj vizet, mert megégek
 a szomj és forróságtól!“ Alig hallotta Loth az ördög' kérését,
 oda nyújtá kulaesát, hogy oltsa szomját. „Oh, mint lehűtött
 ezen isteni ital,“ mondá az ördög Lothnak, ki bámulva tapasztal-
 ta, hogy a kulaesot teljesen kiitta. Visszament a patakhoz,
 hogy megint megtöltse, hogy az ágakat megöntözhesse. „Három
 évig naponként öntözzessed, ha bimbóznak és levelet hajtanak,
 tudd meg, hogy Isten megbocsátott, ellenkezőleg nincs meg-
 bocsátva!“ Ezek valának a pap szavai. És Loth öntözni sze-
 rette volna az ágakat, de az ördög nem engedte meg, mert
 mindig más alakban jöve vizet kérni. Loth adott is vizet,
 de aztán tovább ment, de az ördög megint más alakban meg-
 jelent, és ismét vizet kért, mit Loth habár nehéz szívvvel, de
 teljesített, mert a pap azt mondá, hogy mindenkinek adjon vi-
 zet, ki neki azt mondja: „Isten bocsásson meg!“ ha naponkint
 negyvenszer is jönnek, mondva: „Isten bocsásson meg neked!“
 De az ördög naponként harminczkilencszer jöve, kiitta a vizet
 s minden szó nélkül tovább állott. Így két-három napig jött
 az ördög és már három éven át mindig kinozta. Isten mégis
 megkönyörült Lothon, és megparancsolta az ördögnek, hogy
 mikor a vizet megitta: „Isten megbocsásson“ kell mondania.
 Ezen a módon szabadult meg Loth bűneitől, s kezdett remélni,
 hogy engeszteléshez fog jutni, az üres kulacsosal mene a há-
 rom ághoz és mindenikre egy-egy csöpp vizet csöppentett, és
 esodák esodája! Az ágak bimbózni, levelezni kezdettek. Amint
 így nőni kezdének, három hónap alatt akkorák lettek, mintha
 már három évesek lennének, és az egész környékben hire ment
 ezeknek a fáknak. Multak évek, és eljöve az idő, midőn böles
 Salamonnak a szt. Zsófia templom építéséhez három nagy,
 vastag oszlopra volt szüksége. Embereit a hegyek erdeibe
 küldte, ahhoz való fát keresni. Miután czélszerűre nem találtak,
 megemlékezének Loth fáiról, és Salamonnak megmondották.
 Amint a király ezt meghallotta, mestereket küldött oda, hogy
 a fát nézzék és mérjék meg, alkalmas-e levágni? Az emberek

a mint megnézték a fát, szt. Zsófia templomához vitették, arannyal, ezüsttel kiverték, hogy az építkezéshez használhas-sák. A mint a fát egyengették, látták, hogy az alant vastagabb mint fölül. Több munka után is a fa nem váltott más alakot, megmondták Salamonnak, hogy csalódtak. Salamon király maga látta, hogy a fával nincs rendben a dolog, a fát meg-átkozta, s megparancsolta, hogy a közeli patakra hidat csinál-janak belőle, és azt „átkozott fa hidjának“ nevezzék. Krisztus idejében történt, hogy egy királyné sétaközben mindenről kér-dezősködött, a mit látott. A mint a három fához értek, kérdé-vezetőjétől, miként hívják ezen hidat, az meg felelé: „Kegyel-mes királyné, ezen hid „három elátkozott fa hidjának nevez-etik.“ A királyné nem értette jól s kérdé: „Hogyan a „három áldott fa hidjának?“ — „Nem áldott, hanem „átkozott fa“ hidjának, felelé a vezető. — „Mikép? Hogyan? három áldott fa?“ mondá ismételten a királyné. Salamontól megátkozva, s a királynétől kérdései által megáldva lettek a fák. — A mint a zsidók Krisztust keresztalálra ítélték, a hóhérok elhatározták, hogy Salamon három fáját fogják használni, melyekből a hidat csinálták. A zsidók vidáman mentek a fát elhozni, melyből három keresztet csináltak, egyikre Krisztust, másik kettőre két rablót akasztottak fel. A három keresztet egy árokba dobták és a hóhérok elrendelték, hogy az emberek a gödörbe dobják szemetjüket, hogy senki sem tudja meg, hogy a há-rom kereszt hol van eltemetve. — Sok évre rá Konstantin ki-rály és Irene királyné uralkodtak Byzanczban. Konstantin tag-szaggatásokban szenvedett és a zsidó rabbik tanácslák: Kereszt-ény gyermeket ölessen meg s annak vérével mossa magát, akkor meggyógyul. Egészsége helyreállításáért gyermekeket gyűjtetett össze, de Isten nem akarta így és a királyné azt álmodta, hogy a király Krisztus keresztjét ásassa ki, mosassa meg s azzal a vízzel mosakodjék, ettől meg fog gyógyulni. A királyné Jeruzsálembé ment, meg akarta tudni, hogy a kereszt hol található, de az első hóhéron kívül senki sem tudta, kit fenyegetésekkel sem birt arra, hogy őt felvilágosítsa. Addig nem akarta megmondani, míg a királyné egy máglyát nem készítettett, egy nyársat s szolgálai míg fiát meg nem fogják, hogy őt elégessék. Ekkor félelemből a hóhér megmondta, hogy szemét-domb alatt van a kereszt, mely fölött káposzta nőtt, mindannak daczára, hogy azt naponként a zsidók kitépik. Isten

áldásából még dusabban nő. A királyné a szemétdombhoz ment, emberekkel felásatta, s miután pénzt osztott szét, addig dolgoztak, míg a keresztre találtak. De a királyné most már nem tudta, hogy melyik Krisztus keresztje, amint ép egy halottat vittek a temetőbe. A királyné kiáltá: „várjatok, várjatok, én őt a keresztre akarom feszíteni, amelyiken csoda történik, az lesz Krisztus keresztje!” Mind a három keresztre felfeszítette, de Krisztus keresztjén feléledt a halott. A királyné magával vivé ezen keresztet. Egy szegény asszony ajánlkozott a keresztet megmosni, hogy a császár aztán abban a vízben fürödve, meggyógyuljon. Ezen időre esik a császár és Irene császárnő megkereszteltetése. Krisztus keresztje nagyon nagy volt, a császár mindkét végéről levágatott, és abból több kisebb keresztet csináltatott, ép úgy zászlórudat is készítettett serege számára belőle, néhányát királyi lakjára, némelyiket azoknak ajándékozta, kik a keresztet készítették, a nagy keresztet pedig kincsei közé csukta, hol ez időtől fogva a kincsek megsokasodtak, de mihelyt a keresztet elvitték, a kincsek is megfogytak. A kereszt forgácsait lepedőbe gyűjtötték össze és a császár azt folyékony arany és ezüst közé vegyítette, és arany-ezüst pénzeket veretett belőle, melyeken Irene császárné és saját képe volt vésvé. Ezeket a pénzdarabokat azon gyermekek közt osztotta szét, a kiket le akart mészároltatni. Konstantin császár és Irene császárné pénze jó befolyással volt a betegekre, ártatlanokra, igazság ellen. Ezen emlékérmek kis pohárkához hasonlóan öblösek voltak; úgy hogy vizet lehetett benne tartani, melylyel a beteget itatták és mosták. Igen, még manapság is léteznek ilyen emlékérmek, melyben vizet tartanak, mivel megigézett gyermeket szoktak megmosni . . .“

Ezen bolgár mondák némileg modifikált változatai az Edda Baldur mondájának és a Firdusi-féle perzsa Isfendár-mondának.

Ezen bolgár mondák még csak néhány kiválóbb vonásokban árulják el rokonságukat fenti mondákkal, mely egyébiránt még azon időből ered, mikor még istenek és hősök közt nem létezett különbség, a mikor még csak egy csodálatos lényről meséltek, mely sérthetetlennek látszott, de mégis egy sajátságos fa által elpusztult. Az euphemeristikus alakulás daczára, melyben a mythos ezen bolgár mondákban feltűnik, mégis régi mythosi elemek maradtak meg bennök.

Igen messze vinne és nem itt a helye, hogy ezen bolgár mondák magvát kifejtsük és az ind Vrtras-mondával, a perzsa Isfendiar- és az ó-éjszaki Baldur-mondával összehasonlitsuk, főleg miután ezt a három utóbbi mondára vonatkozólag már Schwartz W.¹⁾ megtette.

Ezen keleti mondák, melyekből valószínűleg a zsidó mű „Máase Talni,“ azaz „az akasztott történetéhez,“ vagyis a „Toledoth Jeschu,“ „Jézus születése“ keletkezett, ezen mondák mind talán a Baldur-monda is, közös indógermán mondából származhatnak, melyhez legközelebb az ind monda áll.

A bolgár mondában előforduló átok, a „Toledoth Jeschu“ ezen helyére emlékeztet: „Ép a Passah-ünnepet megelőző nap volt. De nem várták be az ünnepet, hanem még azon a napon a kövezőhelyre vezették és kövezéssel halálát okozták. Este egy fára akasztották. De a fa nem tartotta magán. Ő a fákat, midőn még élt, a Sem hammephorás által eskübe vette vala, hogy őt ne fogadják magukra, ha őt majd akasztani akarják.“

Hogy a fák megátkozása az említett mondák mindenikében előfordul, azt bizonyítja, hogy ősi typosok nem a héber műben keresendő. Létezett egy bolgár monda, mely az ősi typosból keletkezve, a bogumilismus idejekor keresztény elemekkel vegyítve, az idők folyamában a mai alapját nyerte.

---

¹⁾ Indogermanischer Volksglaube, Berlin 1885.

MÁSODIK RÉSZ.

A DAEMONOK.

Tekintve az összehasonlító mythologia terén tett kutatásokat, csak természetes, ha a bolgárok néphite és vallásos szertartásai között az ősrégi és a nép szellemi kincsét alkotó képzetek mellett oly elemekre is akadunk, melyeket a szomszédos népek néphitéből és vallásos szertartásaiból kölcsönöztek, és most az előbbiekkal annyira összeforrtak, hogy az ősbolgár mythológiának rendszeres megírása — ezen az alapon — lehetetlen.

A szakkörökben mindegyre több hivatkozást látunk azon nézet, hogy nincs már messze azon időpont, a mikor a tudományos valláskutatás már nem fog beszélni ősbolgar, ősbolgar vagy ősbolgar finn mythológiáról, hanem az európai vagy ázsiai ősbolgar felkeresése és összeállítása leendő. Persze míg odáig érünk, addig a mythologiai kutatások terén még nagy anyaghalmozatra lesz szükség, hogy a népgondolat dómját, melyet atyamesterünk, Bastián, kezde építeni, méltóképen fejezhessük be. A dolog természetében rejlik, hogy a néphite és a népek vallásos szertartása sokoldalú összefüggésben áll a népek lakhelyeinek sajátlagosságával és életviszonyaival. Ezért érzik meg rajtuk a föld. Ezt bizonyította be Kuhn, mikor a mythoszokat a vadász-, pásztor- és földműves-népek szerint osztályozta, ezt bizonyította Steinthal is, a mikor a szemita és indogermán mythologia különbözőseit az éghajlati viszonyok eltéréseiből iparkodott megértelmezni; ezt Müller Miksa is, a mikor arra vállalkozott, hogy a mythológiában kimutassa a műveltség, a vérmérséklet és nemzeti jellem észrevehető befolyását. Valamennyien egy célra törnek.

A bolgár néphite daemonjainál is könnyen ráakadhatunk a környezet és az életviszonyok befolyásaira, könnyen megvonhatjuk a meglepő párhuzamot a bolgár és más néphite lényege között.

A hitregével foglalkozó tudósokra nézve oly fontos, a daemonokkal, a szellemtannal általában foglalkozó fejezet, a népképzelet ős-typusait ismerteti meg, a melyek, úgy látszik, mindenütt és minden időben ugyanazok, de később muló helyi viszonyok befolyása alatt a különféle népeknél sajtászerűen alakították át. E hit, a mint azt egy ethnologus találóan megjegyzi, kaleidoskop, melyet csak érinteni kell, hogy mindig újabb és újabb képeket nyerjünk. Az ősanyag ugyanaz marad, csak különbözőképen csoportosul. A daemonologia, bárminő alakban jelenjék is meg a népek öntudatában, mindig lényege fog maradni a vallástörténelmi kutatásoknak, a melynek feladata: egybegyűjteni az idevágó tényeket.

A hegylakók daemonjai különböznek a síkságok fiainak daemonjaitól; sőt elmondhatjuk azt is, hogy a daemonokba vetett hit jobban ki van fejlődve az előbbieknél, mint az utóbbiaknál: a sűrű ködök is lassabban foszlanak szét a hegységek között. Ez az oka annak, hogy a természet, melyben a bolgár nép él, daemonológiájában hiven tükröződik vissza. Országának jellege, egének színe, mely munkájára, örömére, keservére, reményeire és óhajaira borul, a bolgár nép daemonológiájára is sajátos jelleget nyom.

Az emberek és a népek egymást váltják föl, az alakok széttörnek és újra képződnek, de a népek szelleme csak úgy, mint az egyes embereké, osztatlan egészként, egybefüggő haladásban fejlődik. Így a néphit is. Régi alakjai szétmállanak, hanem ismét meg is ujulnak: a régi mag azonban ugyanaz marad.

Ezen okból akadunk például a bolgárok és a magyarok daemonológiájában sok közös vonásra, melyek valamennyien a két nép közös hazájába vezetnek vissza. Később a helyi viszonyok befolyása következtében látszólag egymástól különböző alakokat öltöttek, de a mag, a lényeg ugyanaz maradt, e formákból is az ugor elem száll elénk.

A samovilák vagy samodivák alatt a nép rendesen ideális szépségű női alakot ért, lángvörös hajjal, szárnyakkal, melyek gyorsasága elképzelhetlen és fölülmulthatlan. Ezen szárnyasokat régenten morski és gorski névvel jelezték a délszlávoknál. (Tengeri és hegyi samovilák.) ¹⁾

A mi a vila ethymológiáját illeti, úgy Veszeloovszki szerint az elnevezés a dics-izdae ünnep elnevezésétől származott,

¹⁾ Milarev; Irodalom története (Viddin',

amelynek személyesítői volnának a vilák. A vili és a latin virae szók hasonló hangzására is felhívja a figyelmet. (Virae querquetulande = nymphae praesidentes querqueto virescenti.)

A szerb népköltészetben a vila így mondja el származását:

Ős erdő viláját
 Engem az erdő szült;
 Az takar lombjával,
 Az áztat harmattal,
 Vila ápolt engem.
 Hegyi szellők ellen
 Az ringatott engem,
 Az nevelt föl engem.

Ezen és ehhez hasonló költeményekből kitűnik, hogy az elnevezés alatt nymphák rejlenek, akik a fákkal együtt születnek és együtt hálnak meg; gyakran elhagyják az általuk életetett fát és alatta hórót járnak. Ma Bulgáriában ezen lényeket samoviláknak, samodiváknak nevezik. A samovila elnevezés legrégebb értelmezésére egy szerb pergament codexben akadunk; a XVI., XVII. és XVIII. század kézírataiban is sokszor találkozunk e névvel. Rilában is van egy okirat, amelyben el van mondva, hogy a samovilák az Antikrisztus tanítványai. Egy Nagy Sándorral foglalkozó bolgár legendában a Nereidákat samovilák helyettesítik. Nem lehet kételkedni abban, hogy a samovila szó Vilával azonos értelmű. Egy bolgár legendában a Sybilla szerepét egy samovila viseli. Valószínű, hogy a Vila elé egyszerűen odaillesztetett a szláv szamo, épen úgy mint a divánál és a gorskánál (samodiva, samogorska). Hogy ez azonban hogyan történt, az még eldöntve nincs. Lehetséges az is, hogy a Vila megfelel a görög *δωράς*-nak és a samovila, ha az analógiát vesszük figyelembe, *ἀμαδορνας*-nak. A samogorska elnevezést különösen Nyugot-Bulgáriában használják, a gorska elnevezést pedig Macedonia és Kelet-Bulgáriában. Gorska gyakran áll jelzőként a diva előtt, a mely elnevezés a samodiva rövidítése. A gorska csak közelebről határozza meg a diva jelentését, amely szó a csehek, lengyelek és bolgárok diva žena, vagy diva devojka-ira emlékeztet. Az utóbbiakról a Rodopeban például így emlékeznek meg: „Te ezért a samovilát vádolod, pedig talán a diva žena volt.“ Oly asszonyoknak hiszik ezeket, akiknek az ereje a hajukban rejlik, a gyermekeket széttépik és jajgatva bolyongnak az erdőben. Ők idézték elő a harmatesést,

támasztottak nagy szeleket, stb. stb. Ezek a dolgok arra engednek következtetni, hogy a samovilák és a többi említett alakok a nép képzetében a jótékony erőket személyesítették és ennek adtak kifejezést a népköltészetben. Ebben az esetben fontos az a körülmény, hogy ezek belső összeköttetésben állottak folyton a nép legkedveltebb hőseivel. Egyáltalán a samovilákat már foglalkozásuknál fogva, mert elárasztják a földet esővel, ők szárítják fel a földet, stb. magával a földekkel hozták szoros kapcsolatba és így mint földön járó, jótékony erővel ellátott felsőbb lények az emberek életére birtak befolyással. Jelvényük a thymus serpillum (masteriga) virág. Eledelük a pirus aucuparia (brekini) vagyis vad berkenye. Azt képzeltek egyáltalán, hogy a női szépségeket megrontják, míg a férfiakat nemcsak nem bántják, hanem azokkal szemben a legőszintébb barátsággal viseltetnek. Számos epikai és más balladai népdal bizonyítja, hogy egyes előkelőbb hőssel, különösen pedig testi erővel felruházott férfival benső viszonyt folytathat. A samovilák némelyike a népdalok szerint együtt élte boldog házasságát közönségesen ismert egyénekekkel.

A samovilák a környék minden vizét egy fába gyűjtetik. Egy költeményben Markó nem talál vizet a maga és a lova számára. Megátkozza az erdőt, mely azután így felel átkára:

Ne átkozd a szép zöld erdőt.
Nem oka a szép zöld erdő.
Samovila okozta ezt,
A forrást az szárítja ki.
Szár az tölgy áll közelében,
Szár az tölgy áll zöld galyakkal . . .

De legyőzi Markó a samovilát, lovára kap és a

Szár az tölgyet megtalálja,
Fölemeli buzogányát,
Szétzuzza a szár az tölgyet.
Tizenkét kulcs csüngött rajta,
Forrásokat azzal nyitja.

Vannak samovila-fák is, melyeket a nép samodivski-nek hív. Ilyen fák: a tölgy, a nyárfa, a diófa, melyekhez éjjel, kakas-kukorékolás előtt senki sem megy. Ha valaki ily fa alá fekszik, úgy testének valamely tagja beteg lesz. Ez az oka, hogy némely vidéken a faluhoz közel magas fákat nem ültetnek.¹⁾

Halála után a samovila fává lesz, vagy fa nő halálózása

¹⁾ Milarev u. o. G. Lažev (Vadena) Sbornik IV. D. Matov Sbornik IX.

helyén. Egy samovila ellopta egyszer az alvó pásztor furulyáját, szétkergette a nyáját és furulyázni kezdett. A felébredt pásztor halálos ütést mért a samovila szemöldökei közé.

Merre szeme hullott,
Két tó támadt ottan ;
Merre teste hullott,
Lombos fa nőtt ottan ;
Merre haja hullott,
Zöld fü támadt ottan.

Ilyen fákra ruhadarabokat aggatnak, a samovila források mellé kalácsokat raknak áldozatképen¹⁾ samodivski tölgyeknek nevezik azon tölgyeket is, amelyek alatt esőért, vagy valamely rossz eltávoztatásáért könyörögnek.

Igen érdekes az, hogy ezen pogány istenségek, vagy ezen népmythologiai alakok sok énekben a keresztény ünnepek véd-szentjei gyanánt lépnek fel, azokat megvédik, azok megtartására kényszerítik a népet, pedig pogány isteni alakok, s épen az ellenkezőt kellene róluk föltételeznünk.

A legrégibb dalokban, a melyek keletkezését a kereszténység legelső korszakában lehet keresni, számos példa fordul elő, a melyben épen a samovil az, a ki a népet készíti egy-egy keresztény ünnep megtartására. Később azonban, a mikor már Bolgárország a keresztény vallást teljesen elfogadta, nem nagy fanatizmussal ugyan, de minden esetre elég természetes alakban a samovilák működését, hivatását teljesen a saját nézetüknek és hitöknek megfelelőleg módosították.¹⁾

Igy például egyik költeményben :

A VÖRÖSHAJU SZTÁNA ÉS A SÁMOVIL.

Vöröshaju Sztána fölkel
Husvét napján, korán reggel,
Öltözködik, cizfrálkodik,
Hogy templomba menjen korán.
Inti Sztánát édes anyja :
„Lányom Sztána, édes Sztána,
Ne menj korán a templomba.
A templomban sok kispap van,
Reád vetik szemeiket,
Reád vetik, ott felejtik,

1) Marinov : Živa Starina I., 95—96.

2) Iliev tanulmánya. Sbornik III—V.

És a templom összeomlik.“
 Vöröshaju Sztána erre
 Megharagszik, s vásznát veszi,
 Veszi vásznát, fehér vásznát,
 És kimegy a kertbe véle.
 Szagos rózsafa alá ül.
 Egy öltést tesz, első öltést.
 És ott terem a sámovil,
 Sámovil, a samagori,
 Tengeren tülről jövő.
 Megragadja Sztána vállát :
 „Kelj fel Sztána, ajándékozd
 Nekem fehér orczádat.“
 Vereshaju Sztána így szól :
 „Hej, sámovil, jer be velem,
 Az én anyám neked adja
 Az én fehér vásznaimat.“
 „Hej te bolond, vörös haju,
 Ha én fehér vásznat szednék,
 Az erdőt keríteném be,
 Legényt, leányt fognék vele,
 Csak maradj itt, add csak nekem
 Szép fekete szemeidet.“
 „Hej sámovil, jer be velem,

Az én anyám neked dja
 Az én fehér ruháimat.“
 „Vöröshaju, bolond Sztána,
 Ha én fehér ruhát szednék,
 A tölgyeket öltöztetném,
 Csak maradj itt és add nekem
 A te fehér szép nyakadat.“
 Szóval mondja néki Sztána :
 „Jer az anyám neked adja,
 Szépen kivert derék övem.“
 „Hej te bolond, vörös haju,
 Ha én kivert övet szednék,
 Egész hegyet kiverhetnék
 Aranynyal is, ezüsttel is,
 Oda adnám szűz aráknak,
 Jegyben járó legényeknek.“
 Dühre gerjed a sámovil,
 Kiszedi a Sztána szemét,
 Sötét szemét gödreiből,
 Fehér kezét vállairól,
 Gyors lábait térdeiről.
 „Nessze neked, vöröshaju,
 Így himeznek husvét napján,
 Husvét napján, a szent napon !“¹⁾

A sámovilak rendszeren csak kényszerítve kötnek halandókkal állandó házasságot. A ki ellophatja a sámovila szárnyát, az hatalmat is nyer fölötte. A sámovilának minden hová követnie kell a szárny birtokosát ; de ha csak egyetlenegy tollat lop is vissza, máris megmenekül hatalma alól.

Egy bolgár mese így beszél :²⁾

Élt egyszer egy vén asszony. Mikor egyszer ez az asszony vizért ment, a patak partján gyermekekkel játszó királyfi véletlenül egy kövel megdobta. Erre így szólalt meg : „Gyermek, mert felzavartad a vizet, azért soha se legyen feleséged, hanem sámovilát végy el, aki soha se legyen nálad!“ Amint ezt a királyfi meghallotta, felkerekedett feleséget keresni. Előbb azonban megkérdezte az embereket, hogyan fogjon a dologhoz ? Az emberek így feleltek neki : „Végy magadhoz ezer darab aranyat, majd azután akadsz feleségre.“ Elment tehát atyjához, kért tőle annyi pénzt és néhány szolgálval utnak indult. Mindenütt kérdezősködött az emberektől, pénzt adva nekik. Egyszer azt a feleletet kapta : „Látod, itt van egy öreg ember, őt kérdezd meg, majd ő megmondja neked, hol találsz felesé-

1) Strausz : Bolgár népköltési gyűjtemény I. köt.

2) G. P. Russeski (Filippopol) Sbornik V. köt.

get.“ A királyfi odament tehát az öreg emberhez és így köszöntött neki: „Jó reggelt apó!“ „Adjon Isten neked is!“ fogadta ez a köszöntést, „miképen kerülsz te ide, ahova még a madár se repül.“ A királyfi ezt válaszolta: „Az ide való leányokból szeretnék feleséget választani.“ Az öreg erre így szólalt meg: „Nem feleségnek való lányok ezek, hanem samovilák, kik nem a te számodra rendeltettek.“ — „No ha már így van, legalább látni szeretném őket,“ véli a királyfi. — „Ma ez nem történhetik meg, mondá az öreg, mert a samovilák csak holnap jönnek ide; ha úgy akarod, várd meg őket.“ — „Mégvárom,“ hagyta helyben a királyfi. Három patak volt azon a helyen, melyekben a samovilák fürödtek. Az egyik pataknak a vize fekete, a másodiké ezüst, a harmadiké arany volt. Az öreg most ezen kérdéssel fordult a királyfihoz: „Ki mondta neked gyermek, hogy a samovilákat keresd föl és hogy közülük végy feleséget? Nem kár-e érted, hogy ilyen leányok végett életedet koczkáztasd?“ A királyfi bevallotta most: „Egy vén asszony átkozott meg, hogy közülök válaszszak feleséget. Azt gondoltam, hogy tudja Isten, milyen szépek és azért jöttem, hogy megláthassam őket.“ Erre így beszélt az öreg apó: „Holnap ide jönnek fürdeni. Amelyiket feleségednek akarod, annak vedd el a szárnyát és őrizd meg jól, mert ha csak egyetlen egy tollat veszítesz is el a szárnyból, abban a perczen elveszted a feleséged is. Ha visszatérsz atyád palotájába, ásd a szárnyat mélyen a földbe és ragaszd a palota alapkövéhez, hogy egy toll se vesszék el, mert nagy kár volna, ha annyi pénzt haszontalanul elfecsérelve, még feleségedet is elvesztenéd. Azután meg rossz gazdaasszonyok is, nem törődnek a háztartással. Az emberek samovilának nevezik. Kerüld inkább őket!“ Másnap eljött fürdeni a három samovila. Szárnyaikat a parton hagyva ereszkedtek a habokba. A legöregebb fürdött meg először, először az arany patakban, azután az ezüstben s végül a feketében, hogy észre vehessék az emberek, hogy ő a fekete betegség. Ezután a középső fürdött meg és végül a fiatalabbik samovila. Fürdés közben az öreg apó elvette a szárnyakat és megkérdezte a királyfit, melyik leány tetszik neki legjobban? A királyfi azt felelte, hogy a legfiatalabbik. Ennek a szárnyait magánál is tartotta, a másik kettőt pedig az öreg visszatette előbbi helyökre. A fürdés után a két idősebb samovila, kiszállva a habokból, így szólt a legfiatalabbikhoz: „Istenünk!

a te szárnyaid nincsenek itt, csak a mieink vannak itt.“ Erre elrepültek. A legfiatalabb samovila magára maradván kiabálni kezdett: „Hej öreg! hol vagy? Jőjj ide.“ Hanem az öreg helyett a királyfi jelentkezett a hívásra és kérde a samovilát: „Kit hívsz?“ — „Azt, a ki elvitte a szárnyaimat“ felelt. — „Én vittem el,“ mondá a királyfi. — „És miért?“ — „Feleségül akarlak venni, felelt a királyfi, azért jöttem, hogy magammal vigyelek.“ — „Add ide a szárnyaimat, azután majd veled megyek,“ mondá a samovila. — „Nem adom, válaszolá a királyfi, jőjj velem atyámhoz, hogy megtartsuk a lakodalmunkat és én a tied leszek, te pedig az enyém.“ Föltette egy kocsira és elhajtott. Néhány napi házasság után egy háznak az alapját kezdé építeni, hogy az alap alá rejthesse a szárnyakat. „Én, mondá a samovila, ember vagyok, aki röpül és ha csak egyetlen tollat kapok is vissza szárnyamból, mégis el tudok repülni.“ Egy este sétaközben a királyfi elvesztett egy tollat. A samovila fölémelve a tollat, megszagolta és a saját tollára ismert. Elröpülés előtt így szól a királyfihoz: „Atyámhoz, anyámhoz kell repülnöm, ha uram vagy, úgy rám fogsz találni. Mi egy hegyen lakunk, amelyen egy tó van, ott van a mi palotánk. Végy magaddal egy ökröt és sok, nagyon sok pénzt. Az ökörral nem sokára egy sást kell jó lakatnod, a melylyel egy nagy sziklahasadásban találkozol és a melynek a segítsége nélkül, föl nem mászhatsz a hegyre. Űlj a hátára és ha lusta kér, úgy adj neki egy darabot, míg négy erdőn át nem repültök. Ezután nem sokára a mi palotánkhoz érsz. Amint anyám és testvéreim megpillantanak, azonnal szívélyesen fognak üdvözölni és fogadni.“ A királyfi mindenben követte a samovila tanácsát. A palotához érve, be is ment. Amint a samovila atyja és anyja fölismerték a királyfit, így szóltak hozzá: „Fiam, te a mienk vagy, a mi leányunk a tied. Vedd, vezesd atyádhoz és anyádhoz, mert fel tudtad őt keresni.“ Este megvendégelték vejükét, ettek, ittak, mulattak. Éjjel a királyfi kiment, hogy fölfrissítse magát. Ekkor egy farkas rohant elő az erdőből, és úgy megmarta, hogy meghalt. Minthogy sokáig kint maradt, felesége keresésére indult, egy kést is magával vivén. Amint meglátta férjét, ráborult és megölte magát. Később az atyja és az anyja is keresésükre indult és rá is akadtak a két holttestre. Jajok között temették el őket: „Kelj fel, kedves vő, kelj fel, kedves leányunk! Azért jöttetek csak ide, hogy szerencsétlenül járjatok!“

A palota alatt levő kriptába falazták a koporsókat. Aki a kriptán átment, az minden betegségtől megszabadult.

Egy epikai költeményben a hős úgy rabol magának sámovilát, aki később elmenekszik tőle. Az ének így szól:

Popov Iván készülődik,
Készülődik husvét napján,
Husvét napján szántani megy.
Fele utján merre jár már,
Egyszerre csak elébe áll,
Elébe áll a sámovil,
És elállja az ő utját
Sámovil a sámogori.
„Fordulj vissza Popov Iván,
Fordulj vissza és ne menj te
Szántani ma, husvét napján.“
De megfelelt Popov Iván:
„Szaladj, szaladj szép sámovil,
Ne szálljak le szép lovamról,
Az én gyorslábu lovamról,
Meg ne fogjam, ne ragadjam
Hosszu, vörös, dús hajadat.
Ne kösselek gyors lovamhoz,
Gyors lovamnak a farkához,
S ne vonszoljam szép testedet
Mint boronát a szántáshoz.“
Feldühödik a sámovil,
Kibocsátja vörös haját,
Azzal fonja be a lovát,
Hogy kiszívja, megvakítsa,
Megvakítsa sötét szemét.
De Iván is dühre gerjed,
Megragadja erős kézzel
Sámovilnak vörös haját,
Hozzáköti gyors lovához,
Gyors lovának a farkához,
És hurcolja és vonszolja
Szép testét mint a boronát.
Haza viszi Popov Iván,
Haza viszi a sámovilt.
Már távolról hívja anyját,
Már távolról szól anyjához:
„Jőjj csak ide édes anyám,
Nézd, menyecskét hozok neked.
Sámovilát, szép menyecskét.
Téged föl vált a munkában,
Fehérneműt varr atyámnak,
Mégfésüli a bátyámat,

Befonja a hugom haját.“
És bezárja, jól elzárja,
A sámovil jobbik szárnyát,
Jobbik szárnyát a ládába.
Három évig fogva maradt,
Fogva maradt, a mig végre
Meghívták a keresztkomát,
És a fiut, a gyermeket
Hamar meg is keresztelik.
Igy szól most a koma asszony:
„Hej menyecske, szép sámovil,
Tánczolj nekünk egy kis hórót,
Tánczolj hórót, tündér hórót.“
Szép sámovil így felel rá:
„Komám uram, komám asszony,
Bocsássa ki Popov Iván,
Bocsássa ki a jobb szárnyam,
Tánczolk majd hórót aztán.“
„Ej, menyecske, szép sámovil,
Nincsen hited, elmenekülsz!“
És ismét szól a sámovil:
„Hová gondolsz Popov Iván,
Hogyha féltesz, nincs bizalmad,
Csukd be magad a kis ajtót,
A kis ajtót és a nagyot,
Tánczolk majd hórót aztán.“
Becsútták a kisebb ajtót,
A kis ajtót és a nagyot,
És jobb szárnyát a ládából
Kibocsátja Popov Iván.
Szép sámovil tánczra perdül,
S alig fordul, alig perdül,
A kéményen át kireppen.
S hogy föllebbent, hogy kireppent,
Szól utána az anyósa:
„Megállj menyem, szép sámovil,
A bölcsőben sir a gyermek,
Kivánja a ringatásod.“
Válaszol a szép sámovil:
„Hogyha sir a kicsi gyermek,
Ha kivánja emléimet,
Tedd ki őt az eresz alá,
Harmatgyönggyel harmatozom,

Megszoptatom, úgy itatom ;
 Hogyha sir a kicsi gyermek,
 Ha kívánja ringatásom,
 Tedd az ágyba, gyolcsba, lágyba,
 Langyos szellőt hajtok rája,
 Ugy ringatom, úgy dajkálom.“
 Elhiszi az anyós mindezt,
 Megfogadja tündér szavát.
 Mikor sirni kezd a gyermek
 Emlő után, ringatásért,
 Fölteszi a puha ágyra.

Langyos szellő támad, lebben,
 Szép sámovil száll le ebben,
 És elkapja, elragadja
 Siró, rivó kis gyermekét
 Popov Ivánt így köszönti,
 Így köszönti a sámovil :
 „Hallod, hallod Popov Iván,
 Hol volt eszed, hol a szemed ?
 Bolond voltál Popov Iván,
 Mikor sámovilt tartottál,
 Szép sámovilt feleségül !“¹⁾

A samovila legnagyobb büvereje hajában rejlik. Ezt mondja el a bolgár mese.

„Élt egyszer egy szegény iskolás gyermek. A tanító és iskolás pajtásai verték és hogy a veréstől megmenekedhessék, összegyűjté az apjától, anyjától és a másoktól kapott pénzt, s azt a tanítónak és pajtásainak ajándékozta. Megtörtént egyszer, hogy pénzt nem gyűjtött, a tanítónak és pajtásainak nem is adhatott, amiért azután a tanító ismét megverte. De most a fiut erre nagy harag fogta el és úgy megütötte a tanítót, hogy ez összeesett és meghalt. A gyermek megrémülve menekült az iskolából. Szaladt, szaladt, míg egy erdőbe nem jutott, a hol harmincz ifju bajnokkal találkozott, akik egy samovila bogrács körül a zöld gyepen ültek. Ezek itt laktak és egymásnak történeteket beszéltek el. A gyermek hozzájuk érve, köszöntötte őket: „Jó napot, bajnokok.“ Ezután a legközelebbi bajnok mellé telepedett le. A bajnokok vezére most azt sugta szomszédjának, hogy vigye azon helyre, amelyet ki fog neki jelölni. A vezér szomszédja ezt a maga szomszédjának sugta meg, ez is tovább adta, míg a parancs a fiuig jutott, a kinek ezt mondta a szomszédja: „Kelj föl hős és vidd ezt a bográcsot ott a réten lévő fürdőig, kis vártatva majd mi is utánad megyünk.“ A gyermek fölkelt és mintha csak toll lenne, oly könnyen emelte föl a bográcsot. Amint a bajnokok ezt meglátták, mindnyájan megfélemlettek, mert együttesen sem tudták fölemelni a bográcsot. Így szóltak a gyermekhez: „Te légy a mi vezérünk!“ A bogrács a samovilaké volt és nagyon nehéz volt; a fiu azonban a vállaira emelte; a kijelölt rétre vitte, a melynek közepén szép fürdőhely volt és ott letette. Amint a fürdőbe ment, egy arabot pillantott meg, a kinek egyik inasa a szoba párkányzatán, a másik a földön volt. Két szép samovilát is megpillantott, a kik közül az egyik szintén a párkány-

1. Strausz: Bolg. népk. gy. I. köt.

zaton, a másik pedig a padlón volt. A padlón levő így szólt hozzá: „Jöjj, hajolj le egy kicsit hozzám, hogy vállaidra mászhassak és nővéremet leemelhessem.“ A gyermek lehajolt és a samovila rámászott, de a helyett, hogy nővérét leemelte volna, lábait lóbálta és rázta magát. Megszólalt erre a fiú: „Ne rázogasd magad, mert ha megfoglak, akkor semmi sem marad belőled.“ De a samovila nem hallgatott rá, hanem tovább lóbálta magát és pedig úgy, hogy a fiú egész teste is megrendült. Erre a fiú karon kapta és vállairól lerántva, oly erősen csapta a földön fekvő kőhöz, hogy meghalt és haja kezében maradt. Amint ezt a másik meglátta, kitépte haját és elmenekült. A fiú ezt a haját is fölemelte. Most egy zsidó jött a fürdőbe, a ki megpillantva a haját a gyermek kezében, így szólt hozzá: „Gyermek, ez az én hajam, honnan szedted?“ A fiú sietett válaszolni: „Ez nem a te hajad, hogyan mersz te engem lopással gyanusítani?“ A zsidó azonban erősködött: „De igen, ez az én hajam, add vissza, vagy megöllek.“ — „Adj harmincz napi halasztást, hogy magamnak is keressek ilyen haját. Ha ezalatt nem találok, úgy ezt adom neked.“ A zsidó megadta a kért halasztást; a gyermek pedig utnak indult, hogy fölkeresse a samovilákat és tőlük haját kérjen, hogy így bebizonyítsa a zsidónak, hogy az nem az ő haja. Ment, mendegélt és két nap múlva egy tengerhez ért. Itt egy csónakost keresett, a ki a tulsó partra vinné. Talált is egyet, aki azonban így szólt hozzá: „Egyedül magam nem vihetlek át, mert ezen a hegyen egy samovila lakik, a ki egy utast magában nem enged átsolnakázni. El fog téged nyelni.“ A gyermek így beszélt erre: „Vigy csak át és ne törődjél azzal, hogy megess-e engem vagy sem!“ Az ember belenyugodott és amint így befelé csónakáznak, eléjük uszott hal alakjában a samovila és el akarta nyelni a fiút. A fiú az evezővel oly ütést mért rá, hogy azonnal meghalt. Mikor később a vízben fürödtek, így szólt a fiúhoz a csónakos: „Óh! gyermek, az egyiket megölted, hanem a tenger tulsó partján is van egy. Bárcsak ezt is meg tudnád ölni és az utasokat tőle megszabadítani.“ A fiú így felelt ezen óhajra: „Ne félj, öreg, ő tőle is megszabadítalak, evezz csak!“ Mikor a tulsó parton ki akartak szállni, eléjük jött medve alakjában a másik samovila és el akarta nyelni a fiút. De a fiú neki feszítette térdét és az öklével olyant ütött a medve fejére, hogy a tenger szine fölött ájultan

terült el. A gyermek ezután kiszállt a csónakból és folytatta utját. Ment, mendegélt és egy erdőbe ért, melynek közepén gyönyörű, pázsitos tisztás volt, ezen pedig egy óriási kő, melyet harmincz ember még csak helyéből sem tudott volna elmozdítani. A mikor a gyermek a kőhöz ért, félre tolta a követ. Egy nyílást pillantott meg, a melyen át lépcső vezetett egy házhoz, a melyben samovilák laktak. A házban egy samovilát talált, aki éppen főzött és nővéreit várta. Így szólt hozzá: „Jó napot!” — „Jó napot, jó ember! fogadta a köszöntést a samovila, mit keressz te itt? Mi jártban vagy?” A gyermek erre elmondta, hogy a zsidó miatt és hajért jött. Nagyon megijedt most a samovila és kérte a fiut, várjon estig, amikor nővérei megjönnek. A fiu tehát ott maradt; a samovila egy szekrényt nyitott ki és oda rejté, hogy hallhassa mit beszélnek el róla hazatérő nővérei. Este csakugyan megjöttek a nővérek. Mindegyik elmondta, hogy mi történt vele aznap. A legidősebb elbeszélte, hogy miképen törte tagjait a hős fiu; a második a fürdőben történeteket mesélt el; a harmadik az elmenekülést; a negyedik és ötödik azt, hogy hogyan verte le őket a tengeren, mikor el akarták nyelni. Ezután bevallotta a nővér, hogy a hős fiu a szekrényben van. A szekrény ajtait kinyitva, előlépett a fiu is. A samovilák szívélyesen üdvözölték, és így szóltak hozzá: „Mától fogva légy fivérünk.” — „Én szívesen leszek fivéretek“, felelé a fiu, „de sok a főfájásom. Majd ennek az okát is elmondom.“ A samovilák faggatni kezdték, hogy mi az oka főfájásának, talán ők segíthetnének rajta. A fiu elbeszélte most dolgát a zsidóval, aki követeli tőle a haját. A samovilák most a fiu iránti szeretetből neki adák hajtekereseiket. A fiu aztán megkérdezte őket, melyikök tudná őt az ismert helyre vezetni. „Öt nap alatt oda viszlek“, mondá a legöregebb. „Én négy nap alatt“ mondá a második; a harmadik három, a negyedik két nap alatt akarta oda vinni. Most a legfiatalabbik szólalt meg: „Én viszlek oda a leggyorsabban; amikor szemeidet kitörlöd, akkorra már ott leszel.“ Oda vitte tehát a fürdőbe, a hol a zsidó is volt. A fiu oda ment hozzá és megkérdezte: „Tied ez a haj?” — „Igen,“ felelte a zsidó. A fiu ekkor a többi hajfonatokat is megmutatta: „Ezek is a tied?” A zsidó megrázta a fejét és azt mondá, hogy ezek nem az övéi. „Ha nem a tied,“ folytatá a fiu, „úgy miért akarod őket?” A zsidó hallgatott. A fiu erre olyant ütött a zsidó fe-

jére, hogy azonnal meghalt. Ezután visszavitte a samoviláknak a hajukat és náluk maradt, egész életén át fivérük és nagy erejű hős volt.“

A bolgár népköltészetben lépten nyomon találkozunk a samovilákkal. Megszámlálhatatlan énekekben szerepelnek; mert Bulgáriának nincs oly vidéke, a hol e lényekben ne hinnének, nincs egyetlen hely sem, a hol a nép egyik vagy másik hegyet, berket, rétet a samovilák táncz helyének nem tartana, ahol az éjet tánczolva töltik el. Már Constantin Assen (1258—1277.) is említ egy ilyen helyet Prilep mellett. A berlini szerződés is egy ily helyről tesz említést. Ott, a hol a szerb-bolgár határt jelölte ki, a délkeleti részen a Viljo kólójának nevezett magaslat jelöltetik meg határnak. A Viljo kólója pedig nem más, mint az a hely, a melyen a samovilák éjjelenként hórót, vagy a mint a szerbek mondják: kólót járnak. Ilyen helyeken a füvet sohasem kaszálják le. Több költemény tesz erről tanubizonyosságot és arról is, hogy ilyen mulatozás közben megemlékeznek a közönséges emberekről és egy-egy énekest kívánnak maguk közé, hogy annál jobban tánczolhassanak.¹⁾

Igen gyakran pobratimságra, testvérségre lépnek egy-egy előkelőbb falu legényével és számos epikai költeményben a samovil valamely bajba vagy veszedelembé került hősnek segítségére siet. Konstantint, hogy meg ne mérgezzék, egy samovil mentette meg. Az ilyen pobratimságnál azonban a nép inkább azt akarja feltüntetni költészetében, hogy kedvelt hőse oly nagy, hatalmas és előkelő, hogy még a tündérek, a félistenek is érdemesnek tartották barátságukra, s azokkal csak úgy komáznak.¹⁾

Igy egy költemény eképen beszél:

Varju károg az erdőben,
Madarakat csalogatja,
A fekete nagy varjukat,
Jöjjenek le a völgyekbe,
Lakmározni vitézeken.
Hála isten, hála isten,
Egybegyültek a madarak,
A fekete sötét varjuk,
Lerepültek a völgyekbe,
Egy madárra egy vitéz jut,
A szakállas kereszties sas
Neki esik Dojcsin hősnek.
Még lélegzik Dojcsin vitéz,

Sasmadárhoz ekképen szól:
„Keresztes sas, várj egy kissé,
Várj egy kissé, hadd pihegjek.
Irjak meg egy levelecskét,
Küldjem el az udvaromba,
Udvaromba, jó anyámnak,
Sirasson meg édes anyám.“
Megértette ezt a madár,
Dojcsót hagyja pihegni még,
Megirni egy levelecskét,
Elküldeni udvarába,
Udvarába jó anyjának.
El is viszi a sasmadár.

1) Strausz: Bolg. n. gy. előszavában. 2) L. u. o.

Husvét napján, ünnep napján.
 Három hórót jártak éppen.
 Az egyiket Dojcsó anyja,
 Másodikát Dojcsó huga,
 Harmadikát szeretője
 Nagy vigással vezérelte.
 Keresztes sas egyet lebbent,
 Egyet lebbent a szárnyával,
 Földre rázza a levelet,
 Hórót járók közé esik.
 Megpillantja Dojcsó anyja,
 Fájdalmában fölkiáltott.
 „Én istenem, én istenem
 Dojcsó vitéz, édes vérem,
 Várva vártunk mai napra,
 Talán megjössz messze földről,
 S hied vesszük fellegekből.“
 Fájdalmában felkiáltott :
 „Hol vagy, hol vagy szép sámovil :
 Nyomban jelenj meg előttem.
 Megmenteni Dojcsó vitézt.“
 Megjelent a sámovila,

Halkan beszél az anyához :
 „Elveszett már Dojcsó vitéz !“
 Felel neki Dojcsó anyja :
 „Gyorsan, gyorsan szép sámovil,
 Repülj Dojcsó gyermekemhez,
 Érd el Dojcsót, vitéz Dojcsót,
 Érd el hozzá halál előtt,
 Lássa újra öreg anyja
 Dojcsó fiát, vitéz fiát.“
 Halva van már Dojcsó vitéz,
 Hogy odaér a sámovil.
 Egyet lebbent a szárnyával,
 Elrepül a zöld erdőbe,
 Zöld erdőbe a forráshoz,
 Halhatatlanság vizére.
 Megitatta Dojcsót véle.
 Talpán állott Dojcsó vitéz
 Mire anyja megérkezik.
 Dojcsó vitézt egészségben
 Találja már édes anyja.
 Sámovilnek hálálkodva
 Ajándékot ad az anyja.¹⁾

A sámovila gyakran édes anyaként ügyel a halandó emberre, aki azután hősi tetteket visz véghez. Így egy népdalban :²⁾

Áldozóban van a nap már,
 Samovil ül a hegy csucson,
 Mellette van Mircse vajda,
 Tüzes lovát vezetgeti,
 Vörös zászló a kezében.
 Szóla Mircse a hős vajda :
 „Samovil anyácskám, édes,
 Eleget vezettem lovad,
 Eleget vittem a zászlód.“
 A sámovil csak biztatja ;
 „Vezesd Mircse a lovamat,
 Lobogtasd a vörös zászlót,
 Csak még addig a zöld rétig,
 Addig a hős kutforrásig.
 Ott nősul most gonosz Jankul,
 Kilencz hugát csalta már meg, —
 Tizediket meg ne csalja,
 Tizedikét a szép Grunkát.“
 Ül Koprina az udvarban,
 Grunka lányát fésülgeti,
 Fésülgeti, haját fonja,

„Grunka lányom, Grunka édes,
 Hogyha elmegy a bátyádhoz,
 Bátyádhoz a menyegzőre,
 Ne tánczolj te hórót térden,
 Szoknyád földet ne érintsen,
 Szép szemeden tartsd a fátyolt,
 Bátyád téged meg ne lásson,
 Bátyád, Jankul, édes lányom.“
 Elmegy Grunka menyegzőre,
 Nem fogadja anyja szavát,
 Hórót térden tánczol Grunka,
 Szoknyája a földet éri,
 Fátyolát is lebecsátja.
 Látja Grunkát bátyja Jankul,
 Édes szóval így szól hozzá :
 „Fehér lakodalmas népség,
 Puskátokat ne töltsétek,
 Az udvarban a menyasszony !
 Hallja Grunka bátyja szavát,
 Átkot monda, nehéz átkot :
 „Oh irgalmas jó istenem,

1) Strausz : B. N. Gy. I k. 2) L. u. o.

Véres harmatot harmatozz,
 Leglüzesebb égi kövek
 Űssék agyon a bátyámat,
 Bátyámat a hitlen Jankult.“
 Grunka átka megfogamzott,
 Megfogamzott a nagy átok.
 Véres harmat harmatozott,
 A legtüzesebb égi kövek
 Verték agyon bátyját, Jankult.

Az eljegyzett leányokat a néphit szerint szívesen üldözik a samovilák és vőlegényüket, vagy gyakran magát a leányt is megölik. Leheletök éltető, de halálthozó is.

Egy bolgár népmese így szól:¹⁾

„Volt egyszer egy leány, a ki naponként az első kakaskukorékoláskor a forráshoz ment arcát megmosni. — „Leányka! leányka! te nagyon szerelmes vagy és mégis egy holt legénynek leszesz a felesége.“ A kakas minden nap ezt kukorékolta. Ugyanabban a faluban lakott egy legény, aki társait mindenben fölülmulta. E legényt három samovila szerette, de nem tudtak hozzáférközni és az erdőbe édesgetni. Egyszer megtámadták az udvaron. „Mehalt, meghalt,“ kiálták azok, akik most a legényt megpillantották. Anyja a temetőbe vitette és eltemettette. Éjjel azonban eljöttek a samovilák, életet lehelték bele és az erdőbe vezették. Lakhelyök körül a legszebb szántóföldek, a legszebb rétek terültek el; a csodás kerteket szép szobrok díszítették. A legénynek egyetlen óhaja mégis csak az volt, hogy azt a leányt kaphassa feleségül, a kinek a kakas ezt kukorékolta: „Csak halott legénynek leszesz a felesége.“ De hiszen ő már meghalt, el is temették és föl is támasztották. Elmultak már azok a gyásznapi ételeket szoktak hordani. A szegény leány nagyon csodálkozott, hogy az, a mit neki a kakas kukorékolta, beteljesedett. Az ételeket, melyeket naponként a sirra tett, megette valaki. Elhatározta végre, hogy meg fogja lesni, hova megy kedvese, ha az ételeket elfogyasztotta. Mikor tehát egyszer reggel kedvesét eltűnni látta, utána ment egészen a samovilák lakásáig. Ott a samovilák megfogták jegyesét és egy csodálatosan szép kertbe vezették. A leány is utánuk ment és a kerítés mögé bujt el. Itt látogatta meg vőlegénye. Az Isten úgy akarta, hogy a halott vőlegénytől fiu gyermeke szült. Erre nemsokára egy samovila jött arra egy korsó vizért. A

¹⁾ M. K. Zepenkov (Prilip) Sbornik VI.

menyecske egy korty vizet kért, de a samovila nem adott neki. Ezután a második samovila is arra ment, de vizet ez sem adott. Végre a harmadik, a legfiatalabbik samovila könyörült meg rajta és adott neki vizet inni. Mialatt ivott, a korsóba csusztatta a gyűrűjét. Mikor később férje is ivott a korsóból, a gyűrű ennek ajkait érintette. A halott férj fölismerte a gyűrűt és nagyon csodálkozott. Megkérdezte a legfiatalabb samovilát, hogy vajjon nem találkozott-e egy fiatal asszonnyal? A samovila bevallotta, hogy a forrás közelében csakugyan találkozott egy menyecskével. Szürkületkor a samovilák a hegy-ségbe mentek, a férj pedig a forráshoz, a hol feleségét és gyermekét meg is találta és magával is vitte. Ekkor így szólt hozzá a fiatal asszony: „Kedves férjem, miért jársz te ezen ördögi lények után? Vajjon én nem kellek neked? Ne tedd ezt többet, kedves férjem, ne bánjál úgy velem, mintha már meg volnék halva, mintha már el is temettek volna. Látod, az Isten gyermekkel ajándékozott meg bennünket, jöjj, menjünk haza anyádhoz, hogy ő is láthasson, örülhessen látásodnak.“

— „Kedves kis feleségem, válaszolá a férj, szívesen hazamennék én veletek, de a samovilák nem bocsátanak és ha csak egy napon nem volnék náluk, úgy megölnének. Hanem tudod-e mit kell tenned, hogy ne legyen hatalmuk fölöttem? Varrj nekem egy új inget és ha reggel a samovilák értem jönnek, dobd rám. Ezzel megszabadítasz tőlük.“ A menyecske megvarrta az inget és mikor a samovilák megérkeztek, azt férjére dobta. A sietségben az ing nem csuszott le egészen a földig. A samovilák nem tudták ugyan elragadni, hanem a kilátszó térdét ragadták meg és ezt abban a pillanatban megütötte a szél, úgy hogy sehova sem tudott mozogni. A férj most szomorúan szólt feleségéhez: „Lásd, lásd, mi történt velem!“ A samovilák most a lelkemet rabolják el. Siess és készíts elő mindent, hogy tisztességesen temethessenek el.“ A menyecske nagyon megijedt és a bajačkához¹⁾ szaladt, hogy ez segítsen a férjén. Talált is egy az ilyen dolgokban jártas asszonyt. A vén asszony a csillagokból olvasott és így szólt: „Halld meg leányom, hogy mit mondanak a csillagok: ha férjedden segíteni akarsz, úgy csináltass magadnak vas topánkákat (papucsokat) és menj a Napisten anyjához. Ő segíthet férjedden. Mikor hozzá mégysz, az uton egy nagy fát pillantasz majd meg, ez meg fogja mondani, mit kell a nap anyjának monda-

1) Kuruzsló asszony.

nod. Te pedig megígéred, hogy azt fogod mondani, amire megtanít. Azután egy patakhoz érsz, a hol három leányt találsz, ezeknek is csak ezt mond és siess tovább.“ Amint ezt a fiatal asszony megértette, elindult a nap anyjához. Utközben elért a nagy fához, a patakhoz és a három leányhoz és mindenütt ugyanegyet mondott. Alig hagyta el ezeket, máris elért a nap anyjához. „Jó estét öreg. Befogadsz-e vendégnek?“ kérdé a menyecske. „Adjon neked az Isten minden jót, mondá a nap anyja, befogadlak; miért ne fogadnálak be; ugyan^{ki}menekül a vendégek elől? Ül le menyecske; hiszen fáradt vagy, mert azon vidékről jössz, melyet ma napfiam besütött.“ Ezután elrejtette a menyecskét. Alig mult el egy óra és a nap hazaérkezett. „Miféle emberszagot érzek anyám?“ kérdé. „Itt nincs ember, válaszolá a nap anyja, csak egy kis nővért kaptál. Gyere vacsorázzunk, azután majd mindent elbeszélék.“ Egy nagy katlan tejet tett a nap elé, kenyeret tördelt bele. A nap rásütött és enni kezdett. „Anyám, anyácskám, kezdé a nap, el akarom neked beszélni, miféle esodát láttam a földön. A samovilák elvarázsoltak egy férfit az övétől a térdéig. Én nagyon megsajnáltam ezt az embert, mert igen hasonlított hozzám. A samovilák elrabolták a lelkét. Hogy büntesse meg őket az Isten.“ — „És te fiam nem tudod-e, mit kell ez ellen tenni?“ kérde az anya. — „Igen, tudnám, felelé a nap, de mit használ! Az a három falat, ami most a számból kiesett, segítene rajta; de ki viszi neki oda!“ Ezután felkelt a nap és világutjára indult. A nap anyja pedig a nap szájából kiesett három falatot a menyecskének adta, hogy férjén segíthessen. „Maradj egészséges, menyecske! mondá a nap anyja, majd ha hazaérsz, add ezt a három falatot a férjednek és azonnal meg fog gyógyulni. A három samovilának azonban csak három hónap múlva mondd meg; mert máskülönben téged ölhetnek meg. A három leánynak mondd, hogy hagyjanak téged tovább menni, majd azután elmondasz nekik mindent. Ezt mondd a pataknak is. Ha majd a nagy fához érsz, ne szakíts arany almáiból, mert megmérgezhethéd magadat. Mondd neki, hogy hajoljon egy kicsit félre és akkor majd elbeszélsz neki mindent. Ha félrehajol, úgy lökd föl. A gyökerei alatt egy zacskó aranyat fogsz találni, amiből férjeddal együtt megélhettek.“ A menyecske magához vette a három falatot, hálásan megszorította a nap anyjának a kezét és utnak indult. A három leány-

hoz és a patakhoz érve, úgy tett, amint azt a nap anyja meghagyta. A nagy fához érve így szólt hozzá : „Hajolj félre, hogy tovább haladhassak ; azután majd mindent el fogok neked beszélni.“ A fa félrehajolt, a menyecske pedig földöntötte úgy, hogy elszakította a gyökereitől. A gyökerek alatt megtalálta a zsák pénzt és ezt magával haza vitte. A három falatot beadta a férjének, a ki azonnal meggyógyult. Nagy lett a leány anyjának az öröme. Ettől fogva két kincse volt a házában : a kis fiu, a ki egészen apjára ütött és a sok pénz, a miből királyilag éltek.

A halandó emberek, a kik a samovila szeretőivé lesznek, ezeknek a hatalma alul már meg nem menekülhetnek. Elfonynyadnak és meghalnak.¹⁾

A népdal így szól erről :²⁾

Te szép Angelina,
Sámovil rokona,
Ne járd virág-szedni
A berkekbe soha.
Gyógyfüveket ne szedj,
Berkemet ne pusztítsd,
Füveket ne szedj ott,
Hogy bátyádat gyógyítsd,
Bátyád meg se gyógyul,
Mert óh — tudd előre —
Tengeri sámovil
Régi szeretője.
És ha el nem hiszed,
Menj a hegytetőre,
Oda a fensikra,
S nézz le a mezőre.
Ott a mezőn szemed
Lombos fára akad,
Tengeri sámovil
Van ott a fa alatt.
A te édes bátyád
Az ölében nyugszik,
Az ölében nyugszik,
Fürtjeivel játszik.
De ha majd meglátod,
Vigyázz, meg ne rettenj,
Könny fel ne buzogjon
Ragyogó szemedben.
Kezdj majd énekelni,
Próbálj mosolyogni,
Jó kedvet mutatni,
Szép szavakba fogni.

Szólj hozzá : Sámovil,
Sógorasszony, kérlek,
Szabadságát oh add
Vissza a testvérnek.
Felmegy Angelia
Fel a hegytetőre,
Oda a fensikra,
S lenéz a mezőre.
Ott a mezőn szeme
Lombos fába akadt,
A sámovil van ott
A magas fa alatt.
Drága, édes bátyja
Az ölében nyugszik,
Az ölében nyugszik,
Fürtjeivel játszik.
Nem énekelt néki,
Mosolygás helyébe
Sirva fakadt és így
Kiáltott a mélybe :
Bocsásd el bátyámat,
Gonosz sámovil te,
Meg vagyon igézve
Kilenczedik éve.
A sámovil ekkor
Neki dühösödve,
Feldobta egészen
A magas egekbe,
Darabokra tépte,
Kicsi darabokra,
A legnagyobb darab —
Mit elbir a hangya.

¹⁾ Strausz : B. N. Gy. I. k. ²⁾ G. D. Ležev (vodena) Sbornik III.

Ehez hasonlót énekel egy másik népdal is:¹⁾

Sétálni megy Dona
 A tágas mezőre,
 A sziklás tetőre,
 A jávorfa felé.
 Ifju szép legény ül
 A jávorfa alatt,
 S messziről Donára
 Hangosan kurjongat.
 Kiált, és újra mondja:
 „Fordulj vissza Dona,
 Fordulj vissza kedves,
 Ne jöjj ide hozzám —
 A jávorfa alá.
 Elvéssz te itt ifjan,
 Ifjan és virágzón.
 A jávorfa alatt
 Heten ülnek körbe,
 Heten samovilok.
 Fürtjeiket fonják,
 Szived ide vonják,
 És csak terád várnak.“
 Hallja Dona, hallja,
 S alig hogy meghallja,
 Nyomban visszafordul,
 Hazafelé indul,
 S messziről kiáltja
 Az édes anyjának:
 „Jöjj ki anyám, jöjj ki,
 Őreg, édes anyám,
 Hadd lássalak téged.
 Te is láss engem,
 Bocsáss te meg nekem,
 Én is megbocsátok,
 El kell vesznem ifjan,
 Ifjan és virágzón.“

Jön ki édes anyja,
 És biztatja lányát:
 „Ne félj édes lányom,
 Nem fogsz te meghalni,
 Édes apád érted
 Kecske gidát áldoz.“
 Felel ekkor Dona,
 Az ő kedves lánya:
 „Nem kell a judáknak,
 Kecskét nem akarnak.
 Csak embert akarnak.
 Vesd meg jól az ágyam,
 A tiszta szobában,
 Hadd fekszem beléje.“
 És az édes anyja
 Megveti az ágyat.
 Le is fekszik Dona,
 Az ő kedves lánya,
 És ily szóval fordul
 Édes jó anyjához:
 „Eredj édes anyám,
 Hívd a leányokat,
 Kedves társaimat,
 Hadd lássanak engem,
 Én is lássam őket.
 Bocsássanak meg ők,
 Én is megbocsátok.
 Megmondom majd nékik,
 Nekem meg kell halni.
 A sirom csinálják
 Kilencz ajtócskával,
 És ha majd a szél fuj,
 Hordja el a hamvam
 Kilencz féle tájra.“

Ide sorozható a következő bolgár népmese is:²⁾

„Volt egyszer egy pásztorfiu, egyetlen gyermeke anyjának és már kora gyermekségétől fogva árva. Atyja elégséges vagyont hagyott hátra: szántóföldet, rétet, szőlőt és marhákat. Anyja azonban csak az ekeszarvához sem engedte nyulni, inkább maga szántott, és gymekével csak a nyáját őriztette. Este, mikor a nyáj hazatért, az anya a falu előtt egy forrásnál várta gyermekét Demetert. Egy este szintén gyermekét várta, de ez, jól lehet valamennyi pásztor haza hajtotta már a nyáját, még

¹⁾ L. B. N. Gy. I. köt. ²⁾ M. G. Radulov (St. Zagora).

mindig késett. Harmincz helyen is kereste a szegény asszony gyermekét. Végre egy favágóval találkozott, a ki, mert még nem volt elég fája, az erdőbe ment. Ettől is megkérdezte, hogy vajjon nem látta-e gyermekét? A favágó ezt felelte a kérdésre: „Mikor fiammal hazajöttem, Demeter juhait egy csoportban egy dombon láttam. Demeter is ott volt, még át is kiáltottam hozzá: „Hej Demeter, miben töröd a fejedet? Ő azonban nem felelt.” Az anya most haza futott, maga mellé vette egyik szolgáját és a favágóval fia keresésére az erdőbe indult. Mikor arra a helyre értek, ahol a favágó Demetert látta, akkor elkezdték őt keresni, nevét kiáltozni. De senkit sem találtak, senki sem felelt hívásukra. Ezután hazahajtották a nyáját, mely még mindig azon helyen volt, ahol a favágó látta. Az anya nagyon bánatos lett ezután, nem dolgozott, hanem mindenkitől elzárkózva, egyedül élt. A gazdálkodást rokonai folytatták, a nyáját is ezek őrizték. Stojana, Demeter menyasszonya is gyászolt és végre elhatározta, hogy föl fogja keresni vőlegényét. Utnak is indult azon gondolkozva, hogy merre forduljon. Ekkor egy sast pillantott meg. Ennek a röptét követte tehát mindenfelé, azt gondolva, hogy így majd megtalálja Demetert. Este a sas egy facsucsra ereszkedett és fészkébe ült. Stojana egy nagy fát keresett, hogy lombjai alatt tölthesse el az éjt. Vánkosul egy követ hengerített a fa alá és ráhajtotta fejét. Hangot hallott e pillanatban, mely mintha a föld alól tört volna elő. Fölkelt és megkopogtatta a követ: „Bármilyen légy is itt a kő alatt: ember, vampir, vagy samovila, nyiss ki és jőjj elő.” Erre fölemelkedett a kő és egy embert láthatott, aki így szólalt meg: „Mit keressz te itt Stojana, azért jöttél talán, hogy elvigyenek a samovilák?” Demeter volt az, a ki e szavak után ismét a kő alá húzódott. — „Nyisd fel még egyszer, történnék, aminek történnie kell.” A kő ismét fölemelkedett és Stojána alája bujt. Este megérkeztek a samovilák és egyenesen a kőhöz meuve kopogtattak rajta: „Hej Demeter, jőjj elő, muzsikálj nekünk!” Demeter előbujt és furulyázott. Az ördögös leányok pihenés nélkül járták a hórót. „Mit érzek itt? Emberhust!” szólalt meg hirtelen az egyik samovila, testvérünk, anyánk, kívülünk még más valaki is van itt!” Ezután egy másik kiáltott fel: „Ej minő emberszag, gyertek, keressük meg.” Így szólaltak meg még néhányan közülök és már keresni kezdtek volna, ha egy idős samovila meg nem akadá-

lyozta volna őket. Később a kakas kezdett kukorékolni és ekkor a samovilák eltűntek. Ekkor Demeter így szólt Stojanához: „Menj haza hozzánk és mondd meg öreg édes anyámnak, hogy süssön kilencz tiszta pogácsát, hozzon kilencz kosár mézet és így jöjjetek ide. Hagyjátok itt a mézet, ti pedig bujjatok el abba az odvas fába. A samovilák nagyon szeretik a pogácsát és a mézet és megeshetik, hogy megjutalmazzák az ajándékozót. Azután előjöttök az odvas fából és azt fogjátok tőlük kérni, hogy bocsássanak engem szabadon.” Stojana sietett haza Demeter anyjához és zörögni kezdett az ajtón, mert az ajtó be volt pecsételve. Demeter anyja az ajtóhoz jött és kikiáltott: „Hé, gonosz lelkek, ti átkozottak, vigyetek el engem is, amint egyetlen fiamat, Demetert, elvittétek! Nem elégedtek-e meg fiammal?” — „Nyisd ki az ajtót, édes anyám, szólalt meg a leány, nem a gonosz lelkek vannak itt! Én vagyok, fiadnak, Demeternek a menyasszonya; fiadtól hozok jó híreket.” Az anya kinyitotta az ajtót, megölelte Stojanát, aki most így folytatta: „Anyám, Demeter él, tőle jövök; azt izeni, hogy süss kilencz pogácsát, készíts kilencz kosár mézet és jöjj azután velem arra a helyre, ahol a samovilák fogva tartják; lehet, hogy megkönyörülnek és szabadon bocsátják.” Az öreg asszony új életre ébredt, megsütötte a kilencz pogácsát, előkészítette a kilencz kosár mézet és gyorsan utnak indultak. Még elég korán értek a samovilák gyülekezési helyére. Kirakták a pogácsát és a mézet és elbujtak az odvas fába. Este megjöttek a samovilák, kieresztették Demetert és hórót kezdtek táncolni. Ekkor meglátták a pogácsát és a mézet és mindegyik a legtöbbet akart enni. Evés közben az egyik így szólalt meg: „Anyácskák, testvérek, mit adjunk annak, aki ezt nekünk hozta? Megadjunk neki mindent, a mit kér!” A többiek is így beszéltek. Erre előlépett Demeter anyja és menyasszonya és így kezdték: „Mi hoztuk nektek ezt, anyácskák, testvérek, mi csak azt kérjük tőletek, hogy bocsássátok szabadon Demetert.” „Bocsássuk szabadon,” szóltak néhányan. „Adjuk nekik vissza, de csak halva,” kiáltának mások. „Nem, vágjuk le a kezét és a lábát,” mondák ismét mások. „Adjuk vissza, hanem előbb szurjuk ki a szemeit,” tanácsolták többen. — „Így háláljátok meg a jó tettet, nyomorulttá akarjátok a szegényt tenni? szólalt meg végre a legidősebb samovila, úgy adjuk vissza, a mint mi elvettük.” A többi samovila ez ellen semmit sem tehetett. „He, Demeter, folytatá

az öreg samovila, muzsikálj, hogy még egyszer tánczolhassunk és azután elbocsátunk.“ Demeter el kezdett furulyázni, a samovilák pedig veszetten táncoltak az első kakaskukorékolásig. Két vagy három hét múlva Demeter lakodalmát ülte Stojanával.~

Szépen, költői alakban, írja le egy leánynak elrablását a samovilák által a következő dal:~¹⁾

Ott, a hol a szélvész támad,
Messze tájon, napnyugtába,
Az átkozott rémes helyen,
Aludt el az ifju lányka.
S hogy fölébredt, három tündér
Állt fölötte, sámovilek,
Csöndben voltak, úgy suttogtak
Az erdei csodás szüzek.
Egyik mondja : Vigyük el hát
Ezt az ifju szép leánykát!
Játszótársunk, testvérünk lesz,
Hej milyen szép, vigyük el hát.
Másik mondja : Ne vigyük el,
Édes anyja egy leánya.
Lánya nélkül, ez egy nélkül,
Tovább élni nem kívánna.
Harmadik szól : Hej annál jobb,
Hadd sirassa édes anyja,
Könnyhullását, zokogását
Az én szívem megkívánja.
És nem tudnak megegyezni
Az erdei csodás szüzek.
Kelj Czvetána, menj anyádhoz !
Kiáltják a sámovilek.
Mond anyádnak, hogy mi téged
Elviszünk egy más országba.
Erdős hegyen, zöld berekben
Járunk veled szép leányka.
Uj életed lesz Czvetána,
Meg nem szállunk, meg nem hálunk,
Harmat hull ránk énekközben,
Hüvös estén tánczot járunk.
Menj Czvetána, mond anyádnak,
Tán örömmel ad majd nekünk,

És jöttödet ünnepelve,
Tánczot járunk, vigan élünk.
Megy Czvetána és elmondja
Jó anyjának a mit látott,
S a mig anyja szólni készült,
Czveta lelke messze szállott.
Kiteritik szép Czvetánát,
És behintik friss virággal.
Rokonai, barátñoi
Együtt sirnak jó anyjával.
Ki is zöldült sirja szépen,
Öntözték a bú könnyével,
Nappal anyja látogatja,
Sámovilek pedig éjjel.
Szólitgatják szép Czvetánát,
Hallja a szót szép Czvetána,
Jön is már szép koszorusan,
Fehér selyem a ruhája.
Rohannak fel az ég felé,
A hajzatuk szétkuszálva,
Száguldanak hegyen, völgyön.
Rohannak a nagy síkságra.
Pusztá romok közé érnek,
Dalolnak a csöndes vilák,
Órült hóró-tánczot járnak,
Forog velük egész világ.
Éj viharban szélvész dühöng
Sámovilák hórójára,
Szegény anya reszket, reszket,
Kialudt a mécsvilága.
Hallja a szél muzsikáját,
Egész környék hallja, hallja,
Jézus Krisztus légy most velünk.
Ez a Czveta, Czveta hangja.

A samovilák a felhőkbe nyúló hegyesuesokra építik pompás palotáikat, csodás kertjeikkel, ahol aranyat habzó források csergedeznek, ragyogó virágok illatoznak, a megifjító fű nő és az élet vize folyik. Rendesen három nővér lakik együtt. Lakásaikba csak a samovila szerelmese léphet, akit magához akar

1) L. B. N. Gy. I. k.

édesgetni. Gyakran sajátos anyagból vannak e várak és paloták építve. Így egy népdal szerint :

Sámovila várat emel,
Nem az égben, nem a földön,
Hanem fölnt a felhők között.
Minden oszlop egy-egy vitéz,
Kiválasztott hős vitéz volt,
Minden erkély egy-egy szűz volt,
Kiválasztott szűz leány volt,
Minden ablak egy-egy gyermek,
Kiválasztott szép gyermek volt.
Egyre nem telt, épen arra,
Mely a fényes napra nézett.

Van Markónak kicsiny fia,
Kényeztetett kis gyermeke.
A sámovil elviszi azt,
S a hiányzó ablakfának
Odateszi a helyére.
Kéri Markó, kérve kéri :
„Sámovilo, édes testvér,
Szépen kérlek, ugy könyörgöm,
Vigyázz az én kis fiamra,
Nagyon kényes a kicsinyke,
El ne feledd megitatni!”¹⁾

A samovilák nem csak ártalmas, hanem segítő lények is. Az embereknek erőt, egészséget adnak, sőt még halottakat is föltámasztanak ; de ellenkezőleg közvetve, vagy közvetlenül betegségeket is okoznak. A bolgár nép azt hiszi, hogy a samovilák elhagyott utakon, éjjelenként főznek és ételeiket az eresz alatt fogyasztják el. Ha valaki véletlenül leveszi a fazék fedelét és ételeikből eszik, ugy beteg lesz, betegségében meg is halhat, vagy legalább is egész életében nyomorék marad.²⁾

Így beszélnek, hogy néhány pasának sikerült egyszer a samovilákat evés közben meglepni. Testeik azonnal dagadni kezdtek és halálos betegségbe estek. Áldozatokat mutattak be és ennek folytán megszűnt is a betegségük, de az egyik lábuk mégis béna maradt.

Hogy a samovilák a gyermekeknek ne árthassanak, az anyák nem hagyják őket az eresz alatt aludni. Ha azonban a gyermek beteg, vagy hibás testalkatu, ugy célzatosan tesz az eresz alá, hogy meggyógyuljon.³⁾

A bolgár samovilák legtöbb sajátosságával a magyar szépasszony is föl van ruházva. Kálmány Lajos után, a ki a magyar néphit idevágó adatait összegyűjtötte, a következő hasonló sajátosságokat soroljuk elő :

Mindenekelőtt a szépasszonyok száma érdekel, az ugyanis, hogy hány ilyen lény van. Forrásaink e pontnál egymástól elütők. A mult századbéli boszorkánypörökben⁴⁾ és néhány erdélyi

1) L. B. N. Gy. I. k. 2) Milarev : Irod. tört. 3) L. u. o. és Sbornik IV. k 4) Ipolyi, Magyar Mythologia 589. l.

adatban¹⁾ több szép asszonyról van szó; ma azonban a szegedi nép és néhány erdélyi adat csak egy szépasszonyt ismernek.²⁾ A szépasszony lényének a meghatározásánál is eltérnek egymástól a magyar források. A fent említett perben a szépasszonyok lakhelyeiről és multságairól beszélnek. Egy helyen a vádlott (Dániel Rossa) így beszél: „Ez az élet gyönyör, látod milyen szépen élünk; sok szépasszony van.” Más boszorkánypörökből azt tudjuk, hogy az így mulató asszonyok boszorkányok. A székelyek szépasszonyai a nép hite szerint elferdítik annak a száját, aki pénteken mosott inget vesz magára. Hasonlót mondanak a boszorkányokról is. Ennek ellenében azonban a szépasszonyokat a következő hagyományok egészen tündérnek mutatják be: „Erdélyben, Köröspatak falu mellett egy földtöltést a szépasszonyok útjának, de ezenkívül a tündérek útjának is neveznek. Ez a szépasszonyok tündér voltára utal, amire különben a székelyeknek a vászonról szóló mondájából is következtethetünk: A szépasszony hűtlen lett szeretőjéhez, amiért ez arezul ütötte és a feneketlen kristálytöbba dobta e szavakkal: „Ezer évig várj reám!” A szépasszony ezóta folyton várja kedvesét és kiteríti fehér vásznát, a mely az égen a tejutat alkotja. Minden éjjel megöntözi vásznát, melyről a víz azután mint harmat hull alá. („Uj magyar muzeum” I., 253. l.) Megjegyezhetjük itt, hogy a magyarok a tejutat (országut), tündérek útjának is nevezik. A szépasszonyok más és más magyar vidéken más és más alakokká változtattak át a századok folyamán. Így némely vidéken, például a háromszéki székelyek között, boszorkányszerű lények, másutt, például Köröspatak körül pedig a német tündérekhez és a szláv vilákhöz hasonlitanak. Szeged vidékének magyar hagyományai szerint mind a két lénynek a sajátosságait egyesítik magukban. A szépasszonyok ártanak ugyan az embereknek, de az állatoknak nem, aminthogy az állatokat a bolgár samovilák sem bántják. A szépasszony, akár csak a samovila, alakját nem változtatja. A tündérek varázserővel bírtak, tetszés szerinti alakot ölthettek: hattyu alakjában szárnyakkal repültek (Egyházas-Kér); a ki a tündér ruháját elrabolja, az elveheti feleségül; ami a

¹⁾ Lásd „Ethnographia” II. köt. 360 l. és Kozma „Mithologiai elemek a székely népköltészet és életben” 24. l. Ezután „Földrajzi közlemények” XXI. k. 246. l.

²⁾ „Uj magyar muzeum” 1855. évfolyam I. köt. 253. l.

szépasszonyyal nem tehető meg, mert az a férfakkal nem áll szóba. A szépasszony a szeged-vidéki magyar néphit szerint az emberek átka; alig született meg a gyermek, a szép asszony már is a ház körül leleskedik és ha belopózhatik a házba, úgy a gyermeket kiadja a boszorkányoknak. (Szőreg.) Éjjel 11—12 óra között megy bort inni a szépasszony; hétszer iszik, a maradékot pedig az ablakon át a ház végébe önti, mert több szomjas boszorkány kíséri. (Szeged.) A szépasszony kíséretével különösen a gyermekágyas asszonyokra nézve veszélyes. Egyházas-Kéren azt hiszik, hogy a szépasszony és boszorkány-kisérete a betegasszonyt kiemelik az ágyból és a sütőteknőbe teszik. A nép csak a csapat vezetőjét hiszi szépasszonynak. Az a törekvése, hogy a gyermekágyas nőt kivihesse a szabadba, ahol könnyebben elbánhatnak vele. „Barátnőmet, beszéli el egy Szeged-madarásztói vén asszony, kicsalták az ágyból és ha férje észre nem veszi, meg is ölték volna.” Mint a bolgár samovila, a magyar szépasszony is szélben jár-kel. Szőregen beszélik, hogy egy pásztorfiu kését a forgószelebe dobta. A szépasszonyok kinyitották a kést és a fiu lábába dobták. Magyar Szent-Mihályon egy Kállay nevűnek a leányáról beszélik, hogy a forgószelebe vágott egy nagy késsel, amire azután a szépasszonyok megsebeztek. A bolgár néphit szerint a samovilák is forgószelebe tánczolnak és ezzel az embereket elragadhatják. Ezért a forgószelelnél ezt mondják: „Foghagymát eszem, foghagyma után büzlöm.” Erre a samovilák megharagszanak és a szél eláll. A szépasszonynak a fölötték számára is van egy ágya, amelyben a nyavalatörősek és a szifilis betegek fekszenek. (Szeged.) Aki oly helyen jár, ahol nem kellene, annak megromlik a teste, úgy hogy betegen kell feküdnie és ez a szépasszony ágyában fekszik. (Klárafalva.) A felnőttek közül csak a gonoszok csnek a szépasszony kötényébe. „Ha egy részeg ember elesik és esés közben magát megüti, ez a szépasszony kötényébe esik, aki összeveri, hogy megemlékezzék róla. (Ó-Szent-Iván.) Mivel a részeg nagyon könnyen elesik, azért van eléje terjesztve a szép asszony köténye, hogy esése közben magát megüsse. Az ilyen emberre nézve a legveszedelmesebb idő napnyugta után kezdődik, amikor legkönnyebben eshetik a szépasszony kötényébe. A bolgár néphit szerint a gluja doba éjféltől kezdődik, és első kakas-kukorékolásig tart. Ezen időben ártanak legkönnyebben és legtöbbször a gonosz szellemek az

embereknek. A szépasszony hatalma napnyugta után nyilvánul legerőteljesebben. Napnyugta után nem jó moslékot, vagy a gyermek fürdővizét kiönteni, mert ilyenkor a szépasszony mindig oda tartja a kötényét vagy a tálát és aki ilyenkor oda lép, az beteg lesz, az a szépasszony tálába lép, ha azonban elesik és megüti magát, akkor a szépasszony kötényébe esett. (Szőreg.) Legtöbb emberre a szépasszonytála, nevezik szépasszony tányérjának is, a veszedelmes. Nappal 12 óra vagy éjjel 12 óra felé a szépasszony járkal és romlást hint el, árt az embereknek. (Egyházas-Kér.) (L. u. e. Sbornik VI.) Tizenkét óra felé sem nappal, sem éjjel nem tanácsos a szekéruť közepén járni, mert a szépasszony tála van ilyenkor ott; aki belép a szépasszony tálába, az már nem lesz egészséges. (Szeged-Madarásztó.) A magyarok között el van terjedve a hit, hogy a keresztutakon fekvő lópaták és szarvasmarha csülkök a szépasszonyok tálai; ezen dolgok a boszorkányok éjjeli dorbézolásainak a maradékai; aki rájuk lép, az megsántul. Erre vonatkozólag a magyar néphit ezt beszéli: „A lópatákat a boszorkányok gyűjtik; arany poharakat készítenek belőlük a maguk számára; ezekből isznak éjjeli gyülekezésük alatt. (Ó-Szent-István.) Némelyek a czomb elsoványosodását azzal magyarázzák meg, hogy a beteg szépasszony tálába lépett. „Akinek a lába elszárad, az a szépasszony tálába lépett.“ (Egyházas-Kér.) Más értelmezés szerint a szépasszony tála az eresz lesz, ha ezt bemocskitják; azt hiszik a szőregi szerbek is azzal a különbséggel, hogy az ereszt a vila mocskolja be. A szegedvidéki magyar nép a szépasszony tálát a rosszak tálának is nevezi. Szőregen és Gyálán mondják: „Este dobják az ételt a kutyának; ha ekkor a kutya nincs ott, úgy az, aki erről mit sem tud, átmegy rajta és ilyenkor ez a rosszak tálába lép, az illető aszkórba esik és meghal.“ Másutt Magyarországon meg azt hiszik, hogy a bemocskitott nem tála a szépasszonymnak, hanem a szépasszony köpedéke. „Nem jó az eresznél végezni a szükségét, mert abban a szépasszony köpedéke van.“ (Klárafalva.) Gyálában ezt mondják a szerbek: a fehér vila tálába lépett, ami megfelel a magyar mondanak: a szépasszony tálába hágott.

A magyar azt is mondja, hogy ha olyan ember lép a szépasszony tálába, akinek a számára nem volt kitéve, úgy az ilyen ember betegségéből fölgyógyulhat. (Algyő.) Ebből az következik, hogy a szépasszony kiválaszt magának egyes embe-

reket, akik elé tálát teszi. A szép asszony nyálára vagy köpedékére vonatkozólag mondják: „A szépasszony nyála van azon, akinek rossz betegsége van (syphilis)“ (Klárafalva). Ez azonos a szépasszony ágyáról fönnebb említett hittel. A szépasszony nyála katharust (Szöreg, Klárafalva) és fejfájást is okoz. Az ereszt nem jó bemocskitani, mert aki bele lép, fejfájást, katharust kap; ez a szépasszony nyála; tudniillik a fejfájás és a katharus (Szöreg). Klárafalván a szemölcsöt is így nevezik. Ilyen nyálról a szegedi boszorkánypörben is többször történik említés. A szépasszony nyála eszerint tehát betegség, a boszorkánysággal vádolté azonban csak betegséget okozó, úgy, mint a szlávok boszorkánynyála. Az ugor népek demiurgjának a nyálából is támad betegség. A betegséget Szöregen a szépasszony vizének is nevezik. Másutt a szépasszony vizét varázsszernek tartják, melylyel az aszkór fölismerhető. „A varázslónő vize a szépasszony vize; éjjel 12 órakor hallgatagon meritik a kutból, de nem viszik be a házba, hanem egy fa alá teszik; napkeltéig nem szabad bevinni. A varázslónő ennek a segélyével fölismeri az aszkórt; mert a vízben van az, (t. i. a képe) aki meg lett rontva“ (Szöreg). A magyar hagyományok tanúsítják, hogy a néphitben a régibb időkben a szépasszonyok jó-tékony és kártékony szerepet egyaránt vittek. Egyházas-Kéren tudnak a szépasszony mosdóvizéről; aki ebbe lép, az beteg lesz. Erdélyben is ismerik a szépasszony kutját. A szépasszonymnak törülközőkendője is van. Egyházas-Kéren azt hiszik, hogy a szépasszony azért dobja el a törülközőkendőjét, hogy az, aki megtalálja, beteg legyen. A szépasszonyról nevezett növények betegséget nem okoznak. Ilyen növények: szépasszony tenyere, szépasszony füve, szépasszony kalácsa (*carlina acantis*), szépasszony reszketőtűje (*scabiosa atropurpurea*), szépasszony kása (*festuca fluitans*). A szépasszony szele azonban veszedelmes. „A szépasszony szele ütötte meg, akinek félreáll a szája“ (Kübekháza). Betegséget okoz a szépasszony pohara is (Szöreg). Ezen betegségek közül legtöbbet ráolvasással gyógyítanak. Ezt mondja el egy mese: „Volt egyszer Monostorban (Szeged mellett) egy kis leány. A kutyának a válujába dobott moslékjából a szél a leányra fujt valamicskét. A kis leánynak az egész teste tele lett sebbel; már rothadni kezdett, de a világon semmivel sem segíthettek rajta. Egy asszony azt mondta, hogy a kis leány a szépasszony tálába

lépett; ne tegyenek vele mást, csak ezt: mikor sűtnek, mos-
sák meg a kezűket egy edényben; ha a kovászt beleöntik,
szintén mossák meg a kezűket vízben; ha készen vannak a
dagasztással, szintén ugyanabban a vízben mossák meg a ke-
zűket; ha befűtenek és szaggatnak, szintén ugyanabban a víz-
ben mosdózzanak meg. Vezessék oda ekkor a kis leányt és
ez a kemence előtt mossa meg lefelé a sebeit; ezután kezé-
vel öntse a vizet a kemenczébe és mondja: „Szépasszony, te
adtad, te vedd el!“ Háromszor tegyék ezt, háromszori sűtésnél,
amire a kis leány meg fog gyógyulni úgy, hogy csak kis sebei
lesznek.“ „Ha az emberen daganat van, írjon köréje négykraj-
czárossal egy kört és dobja el balkezevel a pénzt. Aki a pénzt
megtalálja, arra megy át a daganat.“ „Erdélyben, Homoród-
Karácsonyfalva mellett van egy Vérpataknak nevezett tó,
amelyhez Szent-György napján senki sem megy: mert a szép-
asszonyok ott végzik gonosz tetteiket. Vagy negyven év előtt
egy Mihály Pál nevű ember arra járt vesszőért. Egy fára má-
szott, hogy vesszőt vágjon. Épen Szent-György napja volt.
Délben a szépasszonyok, mint a forgószeél, jöttek; közöttük volt
Mihály Pál felesége is. Megfogták a férfit, tánczoltak vele,
azután a mély tóba dobták, ahol sokáig eszméletlenül feküdt.
Még ezután is sokáig élt, de megnémult és csak e szavakat
motyogta: „Jó, fiam, jó!“ Fiacskája ennél az esetnél jelen volt.“

A bolgár samovila és a magyar szépasszony némely te-
kintetben a german Hellel rokon lények. Ha a magyar és a
bolgár néphitben a betegségek ma már tárgyak is, melyeket a
samovila vagy a szép asszony készítenek, de azért hajdan ki-
zárólag betegségszellemek voltak és később a szépasszonyok
vagy a samovila gyermekei szintén betegségszellemek. A ma-
gyarok szépasszonyai csak úgy, mint a bolgárok samovilái nem
csak hasznos, de ártalmas lények is. Az ugor népek szellem-
tana sem különböztet meg külön jó és gonosz szellemeket;
hanem e két tulajdonságot egy lényben egyesíti.¹⁾

A bolgár nép e lények mellett szintén ismer tündér-forrá-
sokat és e források jelzőjeül e lények nevét használja. E for-
rások a samovilski kladence (samovil-kutak) Ily helyeken az
utasok, mielőtt vizet merítenek, áldozatot hagynak, hogy ezzel
a vila engedélyét nyerjék meg. Én magam is láttam Berkovica
mellett egy ilyen forrást és láttam azt is, amint egy szegény
fiu a forrás mellett fekvő kőre egy kis áldozat-kalácsot tett.²⁾

1) Marinov Blgarsk. Liter. 2) l. u. o.

A brodnicák, vilák, akik a vizek sekély helyein laknak. Ilyen helyeken az emberek e lényektől való félelmökben csak napal gázolnak át. Ezekhez hasonló lények a stüt-nek nevezett vilák, akik hosszú haju lények és a vizek mély helyein élnek. Az embert lehúzzák a vízbe és megfojtják. Ha futással akar az ember menekülni, hosszú hajukkal mintegy pányvával fogják meg.¹⁾

A samovilához legközelebbi rokon lény a bolgár néphitnek Judite vagy Judája. Ezek csodás szépségű női lények, akik erdőben vagy tópus hegyekben laknak. Főgyűlhelyük a Perin-hegység 77 tavával és 77 esucsával, a hova a nap heve elől menekülnek. Itt fürödnek és tánczolnak. Minden egyes Judának van egy fehér vállkendője, melyet sugárnak hívnak. Míg ez a sugara megvan, addig megvan neki a Juda minden tulajdonsága is. Ha azonban ellopják tőle, akkor közönséges aszszönyynya lesz. E sugarat már sok férfi lopta el szárogatás közben és ezután az illető Judát feleségül is vették, vele családot apítottak. Perin faluban ma is él egy család, mely ilyen házasságból származik. A nép hite szerint a Judák az embernek csak nagyon ritkán ártanak. Ha megharagusznak rá, úgy egész a felhőkig dobják, hogy a földre visszaesve összezuzza magát. A nyári forgószeleket is Judák okozzák a néphit szerint. Némelyek azonban sokszor egész vidéket pusztítanak el és az embereket lelövöldözik.²⁾

A Judidi (judák) szintén a tündérek közé tartoznak. Bár a nép hasonló külsővel ruhazza fel őket, mégis meg kell őket különböztetni a samoviláktól. Inkább lehetne őket azonosítani a stirkekkel. Ezek is vörös, hosszúhaju nők, kik folyókban laknak és az embereket a vízben hosszú hajukkal fogják meg. A hajuk olyan hosszú, hogy a nép hite szerint csakis a hegy legmagasabb tetejére kell menniök, hogy fészülködhessenek. A judidi épügy mint a samovilák, mythologikus alakok, kik igen sűrűn fordulnak elő a bolgár népköltészetben, akár a tulajdonképeni bolgáriban, akár a macedoniaiban.³⁾

A judidi közül némelyek az égben, mások a földön laknak. Az égiek csakis azért jönnek a földre, hogy itt isten akaratát teljesíteni segítsék. A Judákat illetőleg figyelemre méltó Ilievnek a véleménye, mely szerint ezen elnevezés egyetlen régi kéziratban sem fordul elő, szerinte e szó későbbi eredetű. Ethymológiájára vonatkozólag Veselofsky nézete említendő. E szerint a Juda a latin undából ered. A bolgárok Dozonnal más

1) Marinov Blg. hit. 2) l. u. o. 3) Iliev tanulmánya Sbornik III.—IV.

forrást neveznek meg, amennyiben Juda Iskariótból származtatják. E nézetre közetkezésképen jutottak:

Némely kis-orosz és román mesében Judás az ördög komája vagy maga az ördög. A román mesében az ördög neve Iskarióth, ami tulajdonképen Judás helyett van használva. Ugyancsak egy román mese szerint Judás a paradicsomba lopózkodott és onnan ellopta a napot, a holdat, a csillagokat, az Isten trónját, a menyei virágokat, a keresztet, és mindezt a pokolba vitte, mely erre világos, a menyország azonban sötét lett. Az Isten most összehívta a szenteket, hogy Judással harcoljanak. Egyedül csak szent Illés mert erre vállalkozni. Judást legyőzte, megkötözte és a hátán magával vitte. A menyország ismét világos, a pokol pedig ismét sötét lett. Ez időtől fogva kezeli Illés a villámot és a menydörgést és fogja meg velök a sárkányt . . . Ehhez hasonló egy kis-orosz monda, amelyben čuda-juda a napot, a holdat és csillagokat az égről lelopja. A finnek a Juntás gonosz szellemről beszélnek, amely keresztény eredetű és alatta Judás rejtőzik. Így lett Judás Iskarióthból a bolgár Juda. Judást ördögnek hitték, aki lakásába csalja az embereket. A népethymologia nőnemű végzéssel nőnemű démoni lényt csinált belőle. A népkölteményekben a Judát gyakran összecserélik a samovilával, amiből következik, hogy a néphitben a két lény azonos.

Verkovič, a szorgalmas népkölteménygyűjtő, ki különösen a macaedoniai népdalokból adott ki a judidire vonatkozó számos példát, következő judidit különböztet meg: először a cerna juda, vagyis a fekete juda. Ez az embereknek folytonosan csak ártani iparkodik, ahol megjelen, ott baj, szerencsétlenség következik be. Másik a mora juda, ki az embereket vilámmal sujtja agyon. Harmadik a živa juda, ez az embereket olvasni és írni tanítja. Krevna juda, ki a legfelsőbb égi juda, vagyis a legmagasabb valamennyi juda közt, ki az embereknek a közeledő ünnepeket jelentette és képviselője volt a tavasznak, ennek a nagy fogalomnak, mely egyáltalán oly hatalmas szerepet játszik nemcsak a szláv, de minden más népköltészetben. Filka és Mileska szintén égi judák, kik Isten engedelmével lejöttek a földre, hogy elhárítsák és elűzzék a hideget, tehát a tavasz elősegítői. A nebna juda az embereket csillagokká változtatja át. A jura juda különösen juhászok és vitézek között töltötte idejét. Van még egy különös kifejezés,

a deveti. Ez kilenczet jelent, mert egy és ugyanazon fogalomban kilencz juda testvért értenek.¹⁾

Van számos más juda is, melyekről ismét más-más írók és népszokásgyűjtők tesznek említést, akik dal, táncz és vig-ság közt töltik egész életüket, a kiknek legkedvesebb hangszerük a Kavalet. „Stojna és a Judák“ czimű költeményben ilyen tánczoló judákhoz viszik Stojnát és kényszerítik, hogy velök tánczoljon, de ő azt csak keservesen tudta teljesíteni, táncz közben egyre sir, egyre könnyezik. És midőn kérdezik tőle, hogy miért sir a szép menyecske, talán a gyermekért, melyet kénytelen volt otthon hagyni, megnyugtattja az egyik juda és azt mondja :²⁾

Soh'sem aggódj, soh'sem busulj ;
 Arra jártam tegnap este,
 Házad táján, nagy kapudnál.
 A te öreg, jó anyósod
 Kis fiadat elringatta,
 S ezt dudolta altatóul :
 — „Aludj babám, kicsi árva,
 Ha szerencse rád nem várna,
 Gondolj akkor jó anyádra.
 Megsegít az, majd kijárja . . .“

A juhászoknak áldozatot kell bemutatniok a Judáknak, hogy a nyáj legeltetésekor ne háborgassák őket. Így egy költemény szerint :³⁾

Murzso, Murzso, Kara Murzso,
 Három hosszú esztendeje,
 Hogy juhaid itt legelnek,
 És nem fizetsz Otlachot⁴⁾
 Mit miveljek, hogy megfizessz ?
 Szegény Murzsó csak könyörög :
 Juda, Juda nagy hatalmas,
 Légy türelmes, várj egy kissé,
 Gyűjtsek össze néhány garast,
 Kifizessem a meződet,
 Legelődnek kövér fűvét.
 Szóval mondja Juda néki,
 Murzsó, Murzsó, barna Murzsó,
 Garasokat, ha fogadnék,
 Tán ezüstből volna mezőm,
 S nem lehet majd legeltetned.
 Szegény Murzsó csak könyörög :

Juda, Juda, nagyhatalmas,
 Légy türelmes, várj egy kissé,
 Fehér bárányt adok néked
 S kifizetem a meződet.
 Szóval mondja Juda néki :
 Murzsó, Murzsó, barna Murzsó,
 Fehér bárányt ha fogadnék,
 Hófehérré válna mezőm,
 S nem lehet majd legeltetned.
 Szegény Murzsó csak könyörög :
 Juda, Juda, nagy hatalmas,
 Légy türelmes, várj egy kissé,
 Szürke lovat hadd keressék,
 S kifizetem a meződet.
 Szóval mondja Juda néki :
 Murzsó, Murzsó, barna Murzsó,
 Szürke lovat ha fogadnék,

1) Verkovič : Bugarske narodne pesme és I. Marinov Blg. lit. 2) Strausz : B. N. Gy. I. k. 3) I. u. o. 4) Adónem a török időben.

Hamuszürke volna mezőm,
S nem lehet majd legettetned.
Miként tudnánk megegyezni?
Mézes sipod szólaltasd meg,
Apró hórót járjak rajta.
Ha te tovább birsz sipolni,
Mezőm legyen ajándékod.
Ha meg tovább tánczolhatok,
Elragadlak Kara Murzsó,
S így a mezőm kifizetted.
Előveszi Murzsó sipját,
Játszik, játszik mézes sipján,
Juda meg jár apró hórót.

Sipolt Murzsó, tánczolt Juda:
Három napja, három éje,
Murzsó sipol, kéri istent:
Sűrű esőt támassz isten,
Eláztassa Juda szárnyát.
Sötét felhők tornyosulnak,
Sűrű eső kél belőlük.
És elázott Juda szárnya,
Megáll aztán erős Juda,
Nem volt képes már tánczolni.
Tovább sipolt Kara Murzsó,
És a mezőt ő nyerte meg.¹⁾

A következő népkölteményben a Judák is büntetik a szent napok megszegését és a bűnös embert magukkal ragadták.²⁾

Nagycsütörtök napján Stojna,
A szép asszony, szép menyecske,
Varrni ült le, szabni ült le.
Vékony inget varrt Stojánnak,
Fehér főkötőt magának.
És a mint varr, és a mint szab,
Láng se lobban, föld se dobban,
Két Vestricza előttoppan,
És Stojnát, a szép menyecskét
Közre fogták, elragadták.
Fölemelték, tova vitték,
Föl a judák tánczhelyére,
A hol fűrgén perdül pörgén
A sok juda, tánczot ropva.
És keringve tánczba lejtve,
Ugy forognak, hórót roznak,
És felejtve, mit sem rejtve
Vélük ropja a szép Stojna.
Két szeméből könnyje hullott.
A vén juda észreveszi
Stojna könyjét, hulló könyjét,
Meg nem állja, szóvá teszi:

„Stojna lányom, szép menyecske,
Hórát járva, mért hull könnyed?
Fáj a szived, haza vágyol,
Kis fiaddal játszadoznál.
Szerelmeddel, szép hiveddel,
Véle is tán elcizicáznál?“
A szép Stojna, szép menyecske,
Nem szól semmit, hallgat egyre,
Két szeméből könnyje hullott.
A vén juda észre veszi
Stojna könyjét, hulló könyjét,
Meg nem állja, s így folytatja:
„Sohsem aggódj, sohssem busulj,
Arra jártam tegnap este
Házad táján, nagy kapudnál.
A te öreg jó anyósod
Kis fiadat elringatta,
S azt dudolta altatónak:
— Aludj babám, kicsiny árva,
Ha szerencse rád nem várna,
Gondolj akkor jó anyádra,
Megsegít az, majd kijárja!“³⁾

A bolgárok egyik népmeséje ezt beszéli a Judáról:⁴⁾

„Élt egy erdőben egy Juda, akinek sok szántófölde, réte, szóval nagy mezőgazdasága volt. Egy helységben élt kilencz testvér. A legfiatalabbik hibás volt, sántított; testvérei rá sem ügyeltek, csak nevelték. Egyszer a testvérek együtt mentek munkát keresni. Este egy erdőbe értek és nem tudták, hogy ez a

1) Strausz: B. N. Gy. I. k. 2) L. u. o. 3) L. u. o. és 133. l. 4) St. Sis-
kov Sbornik IV.

hely egy Judáé. Tüzet raktak, megvacsoráztak és elhatározták, hogy ott meg is hálnak. Alig vacsoráztak azonban meg, amikor egy szépen öltözött ur jött hozzájuk. A Juda volt, aki meg a karta őket ölni. Megkérdezte tőlük, hogy hova valók és hova mennek. A testvérek azt felelték, hogy aratók és munkát keresnek. A Juda erre felszólította őket, hogy arassák le és csépeljék ki az ő gabonáját, amiért még nagy napszámot is ígért nekik, mert csakugyan sok gabonája volt, de senki sem akart nála dolgozni. Bárki dolgozott ugyanis nála, a munka végzése után nem tért élve vissza. A Juda reggel ismét eljött és elvezette őket aratni. Nappal arattak, éjjel pedig a Juda házában voltak szállva. A testvérek bámulták a szép palotát és a szép nagy kertet. Az egyik fán három ezüst alma volt. És éjjel, mikor a Juda aludt, azt mondta a sánta, hogy ő el fogja lopni az ezüst almákat. Kiment a házból és a kertbe ment. Rázogatta a fát és félvén attól, hogy az ur tetten kapja, egy fa alá bujva hallgatódzott. Ugy tűnt föl neki, mintha maga a földes ur állt volna az ezüst almafa alatt. Megfordult, hogy meggyőződjék, csakugyan egyedül van-e? És ime mit látott! A Judát. Visszament, hogy meghallhassa azt, amit a Juda magában beszél. Ez pedig megrázta a fát és így szólalt meg: Ha-va-a! Épen kilenczen vannak, akik aratnak és azután megeszem őket. Egy darabig magában beszélgetett, azután elhallgatott és elaludt a fa alatt. A sánta visszament a szobába aludni. Testvérei nem hallottak semmit. Reggel a testvérek aratni mentek és a Juda, mint ember ügyelt rájuk. Délben elment tőlük. Távollétében a sánta elbeszélte testvéreinek azt, amit látott és hallott. Erre a testvérek elhatározták, hogy az elmondottak igazságáról meg fognak győződni. Nappal arattak, este pedig a Judával együtt visszamentek a Juda házába. Éjjel a legidősebb testvért küldték ki leleskedni. Ez szót fogadott a sánta testvér utasításának és meg is győződött a hallottak igazságáról. Ezután visszament a szobába, és elmondta a látottakat és hallottakat testvéreinek, akik még abban a pillanatban megszöktek. A sánta azonban még ott maradt, hogy ellopja az ezüst almákat. Reggel sirva fakadt, amit mikor a Juda meghallott, azonnal hozzá sietett és megkérdezte, hogy miért sir? „Ha-a-a-a, testvéreim megszöktek és engemet itt hagytak,” mondá a sánta. „Hallgass! Neked háromszoros napszámot fizetek; a többiek pedig nem kapnak semmit. Mondd

meg, mily irányba mentek?“ kérdé a Juda. „A-a-a, e-e-e-ei, ebbe az irányba,“ felelé a sánta. „Maradj te csak itt, én majd visszahozom őket,“ mondá a Juda és az erdőbe sietett utánuk. Alighogy elment hazuról a Juda, a sánta azonnal a kertbe ment, leszakította az ezüst almákat és más irányba szökött. A Juda nem érte utól a testvéreket, mert a maga határán tul egy lépést sem tehetett. A sánta az ezüst almákkal a czár székvárosába iparkodott. Oda érvén, ott találta testvéreit, akik a czárnál arattak. Mikor testvérei meglátták, szidalmazni kezdtek és elüzték maguktól, nehogy a czár megtudja, hogy ilyen béna testvérük van. A sánta most tanakodni kezdett, hogy hova menjen és mit tévő legyen. Gondolkozott és a czári palotába ment, egy ezüst almát tartva a kezében. Mikor a czár leánya meglátta, magához hívatta és így szólt hozzá: „Honnan vetted azt az almát? Kérlek add nekem, hozzád ugy sem ilik.“ — „Neked adom, ha a palotádba vezetsz és megengeded, hogy egy éjjel és nappal ott maradhassak,“ mondá a sánta. A czár leánya ezt megengedte, amiért a sánta neki is adta az almát. Este, mikor a testvérek az aratásból megjöttek és sánta öcscsüket a palotában látták, mérgükben képesek lettek volna őt elevenen széttépni. Másnap kiment a palotából és a másik ezüst almát tartotta a kezében. A czár leánya ismét meglátta és ismét megengedte neki, hogy egy nappalt és egy éjjelt a palotában tölthessen. Testvérei ismét meglátták, haragjuk határtalan lett. Megkérdezték a czárt, hogy ki az, aki a palotában lakik? A czár most magához hívatta és vallasni kezdé. A sánta bevallotta, hogy hol lopta az almákat. A testvérek erre azt mondták a czárnak: „Ha ő lopta el az almákat, ugy küldd el, hogy a Judát elevenen hozza ide.“ Azt akarták, hogy a czár küldje el és hogy a Juda egye őt meg. A czár erre így szólt a sántához: „Vagy idehozod nekem elevenen a Judát, vagy lefejeztetek. Ha ide hozod, ugy boldoggá teszek.“ A sánta beleegyezett és egy arabot, két pár ökröt, egy furulyát, egy baltát és négy szeget kért. A czár megadta neki, amit kért. A sánta ezután más ruhát öltött és a Judához indult. A Juda erdejébe érve, egy fát kezdett kivágni és eközben sirt. A Juda azzal a szándékkal jött hozzá, hogy majd megeszi. A mint azonban látta, hogy sir, megkérdezte tőle, hogy mit keres és miért sir? A sánta sirva mondta el, hogy a czár azért küldte, hogy estig egy fürdőkádat készítsen neki, mert máskép eleve-

nen sütteti meg. Mikor a Juda ezt meghallotta, szabadon hagyta és maga látott a kád megesinálásához. Megkérdezte tőle, hogy vajjon tudja-e, milyen nagy a csár, nehogy kicsinyre esinálja a teknőt. A sánta így felelt: „Olyan mint te, olyan széles, erős és nagy. Feküdjél a teknőbe, hadd lássam, elég nagy-e?” A Juda belefeküdt, a sánta pedig leszegezte és a Juda így a kádban maradt. Ezután befogta az ökröket, kezébe vette a furulyát és a Judát furulyázva vitte a csárhoz. Az egész udvar összefutott, hanem a kádat egyik sem merte kinyitni. A sánta testvérei is eljöttek, hogy meglássák, ki nyitja föl a kádat. Hiába, csak nem akadt bátor. Végére rábeszélésték a sántát, hogy ő nyissa föl. A sánta kikötötte, hogy a teknőt az ő nyolcz bátyja tartsa. Ezután fölnyitotta és a Juda azonnal elnyelte mind a nyolcz testvérét. Ő maga azonban előrelátó volt és jobb oldalán úgy megütötte a Judát, hogy ez meghalt. A sánta most felvágta a testét és kivette belőle testvéreit. A csár pedig feleségül adta neki a leányát, vejévé fogadta és nagy vagyont adott neki . . .“

A bolgár néphit szerint a legirtózatosabb szörny a lámia. A macedoniai bolgárok óriási szörnyetegnek, vizözön előtti elefántnak, mamutnak képzelik óriási testtel, mindent megemészthő gyomorral. Bulgária más vidékén azt hiszik, hogy olv kigyófőből támadt, melyet véletlenül vágtak le a kigyó testéről és a véletlenül közelben heverő ökor, vagy bivalyszarvba gurult. Negyven év mulva a kigyófő egybe nő a szarvval és a lámia támad, melynek nagy, éles fogu kutyafeje, négy éles-karmu lába, egy-egy hosszú farka van. A farkok végére van növe a szarv. Teste halpikkelyekkel van fődve. De ember nem ölheti meg, erre csak a zmej képes, de ez is csak nagy erőmegfejezéssel.¹⁾

Ha a forgószél nyáron a fákat gyökerestől tépi ki, a háztetőket leszaggatja, akkor azt mondják, hogy ez egy megharagított lámia munkája, melyet a zmejek menydörgéssel és vilámokkal támadtak meg. Ilyen harcban rendszeren nagyon sok zmej pusztul el.²⁾

A lámiaák nagy, hozzáférhetetlen barlangokban laknak, ahol elásott kincseket őriznek. A bolgár néphit szerint minden nagy folyó nyílásán egy lámia ül és arra vigyáz, hogy a folyónak más irányu folyást ne adjanak.³⁾

A Malečkovo című költeményben az mondatik, hogy

¹⁾ Strausz B. N. Gy. ²⁾ Marinov Blg. lit. és Iliev tan. Sbornik III. ³⁾ l. u. o.

Malečkovo már három éves korában megölte a lámiát, mely az egész környéket félelemben és rettegésben tartotta.

Ime a költemény: 1)

A fényes nap versenyez a holddal.
 „Hej fényes hold, egyet mondok, értsd meg,
 Együtt keljünk és nyugodjunk egyszer.“
 Másnap korán reggel kél fel a nap,
 Feleutját be is járja délig,
 A fényes hold pedig akkor kél csak.
 „Hütelen nap, fogadásod szegted.
 Ugy-e megfogadtuk mi egymásnak,
 Együtt kelünk és lenyugszunk együtt.“
 De megfelel a nap ilyen szóra :
 „Hej tiszta hold, nem úgy van ez, érts meg,
 Sosem kelt föl a világ még délben.
 De korábban, már hajnalban ébred.“
 Nap szavára felel a hold ekkép ;
 „Hütelen nap nagy az oka annak,
 Hogy korábban nem keltem föl reggel.
 Csodálatos nagy esetet láttam!
 Betegágyas özvegy asszony küzdött,
 Hogy egy fiut szüljön a világra.
 Kilencz bábaasszony bábáztatta.
 S megszületett a kis fiu végre.
 Megszületett, meg is szólalt rögtön,
 S az anyjához ilyen szókkal fordult :
 „Hej jó anyám, édes anyám kérlek,
 Pólálj engem fehér takaróba,
 Kötözz aztán szép selyem kötővel,
 Három nap és három éjjel alszom,
 Édes anyám, ne is költs fel engem.“
 A hogy mondta, úgy is tett az anya.
 Harmadnapra felébredt a gyermek,
 És így szólott az a kicsiny gyermek ;
 „Hej jó anyám, édes anyám, kérem,
 Meg van-e még édes atyám ménje,
 Meg van-e még szép fegyvere, vértje?“
 Szólt az anya „Édes fiam, kincsem,
 Meg van még az édes atyád ménje,
 És meg van még szép fegyvere, vértje.“
 „Édes atyám szép fustánja hol van ?“
 „Édes atyád szép fustánja meg van.“
 „Add elő hát anyám a fustánját.“ 2)
 Tarka szekrényt nyit az anyja rögtön,
 És a fustánt előveszi onnan,
 Öltözik a fiugyermek sebtén.
 Czifrálkodik és felölti nyomban

1) Strausz B. N. Gy. I. k. 2) Ránczos szoknya. Macedoniában divatos.

Édes atyja fegyvereit sorban.
 Fölpattan a telivérü ménre,
 És elvágat, azt sem mondja, merre.
 Nagybátyjához, Jankulához vágat,
 Három hete, hogy az lagzit ülne,
 Lakodalmas népe vigad folyton,
 S egy se mozdul, hogy menyecskét hozzon.
 Hej, hoznának, de egynek sincs mersze,
 Menyecskéért utra kelni félnek.
 Az átkozott, isten verte lámja,
 Az utjokat biztosan elállja.
 És elpusztul, a ki arra járna.
 És a gyermek az udvarba érve,
 Tánczoltatja édes atyja ménjét,
 Lakodalmas népet körül járja,
 Nagy haraggal így kiabál hozzá :
 „Hej, virágos, lakodalmas népek,
 Három hete, hogy itt vigan éltek.
 Eszem-iszom, dinom-dánom járja,
 De menyecskét egy sem hoz a házba !“
 Felelnek a lakodalmas népek ;
 „Hej, kis gyermek, ez nem is nagy vétek,
 Hadd mondjuk el a nagy csodát néked.
 Az átkozott isten verte lámja
 Az utunkat biztosan elállja,
 És elpusztul, a ki arra járna.“
 De a népet biztatja a gyermek :
 „Keljetek fel és utánam jertek,
 Ne féljetek, elöttetek járok.“
 S a virágos lakodalmas népek
 Menyecskéért rögtön utra kelnek.
 A nép előtt jár mindig a gyermek,
 A többiek mind utána mennek.
 El is érik az átkozott lámját.
 Ott megállt a lakodalmas népség,
 A kis gyermek kiugrat a térre,
 Előveszi sárga buzogányát,
 És kihuzza damaskuszi kardját.
 Jó kardjával a torkára vágott,
 Hej, ezután nagy csoda esett meg !
 A szivéből, nagy fehér szivéből
 Jött ki három lakodalom népe,
 Szép menyasszony jött ki onnan három,
 Völegény is jött ki onnan három.
 Nosza hamar menyecskéért mentek.
 Az udvaron nagy almafa állott,
 Aranyalmát termelt a fa hármat.
 Isznak, esznek, szép menyecskét visznek.

S az almafát kitepte a gyermek.
 Jankulához így indultak vissza,
 És elérik az udvart, a házat,
 Bámulják a kicsi gyermek tettét,
 S áldomásként nagyot lakomáznak.
 De imígy szól ekkor a kis gyermek :
 „Hej, Jankula, kedves bátyám halljad,
 S halljátok meg lakodalmas népek !
 Három hete, hogy itt vigan éltek,
 Eszem-iszom, dinom-dánom járja,
 Jertek hozzám, ott lesz majd a párja,
 Ott üljük meg a keresztelőmet !“
 Bámul ezen Jankula, a bátyja,
 És vezeti lakodalmas népét,
 És az öcscsét keresztelik vigan,
 El is tartott három álló hétig.

A bolgár népköltészetben ugyanis a főhős öt gyermek.

Ezen öt gyermeknek a bolgár nép a következő neveket adta: Sekula Detenče vagy Sokolova Detenče, Dete Dikatinče, Dete Golomeše, Gruica Detenče és Dete Malečkovo. E nevek mellé még ezen jelzőt is tete: junaci nad junaci, „hősök a hősök fölött.“¹⁾

A lámiáról a bolgár népmese is regél:²⁾

„Élt egyszer két testvér. Volt egy tehenük, egy szolgálóleányuk és egy kosár gyümölcsük. Egyszer így szólt az egyik : „Gyere, vágjuk le a tehenet és a szolgálóleányt, hogy kirabolhassuk őket, a gyümölcsöt pedig égessük el.“ Ezt meg is tették és tettök után megszöktek. Mentek, mendegéltek, mignem egy pajtához értek. Itt egy kotlóstyukot találtak, ezt megfogták, tojásait pedig megették. Ezután folytatták utjukat. Másnap egy öreg asszonyhoz értek. „Jó estét,“ köszöntötték az öreget. „Adjon az Isten nektek minden jót,“ mondák a gyermekek. „Adj egy kis vizet !“ mondá az egyik testvér. „Adok, válaszolá az öreg, jóllehet havonként áldozatot kell bemutatnunk a lámianak, hogy el ne vegye a vizünket. Holnap kerül a sor a czár leányára. Tegyétek be az ajtót, hogy a lámia be ne jöjjön.“ Az öregebb testvér lefeküdt, de lefekvés előtt három követ dobott a tűzbe. Ekkor jött a lámia, hogy megegye őket. Az öregebbik testvér a három követ a tűzből a lámia torkába dobta. Ez kihányta a köveket, az elsőt, a másodikat, a harmadikat is és azután elfutott. Az öregebbik testvér utána lopódzott, elvette kését, megölte a lámiaát, a kést pedig elásta.

1) Marinov : Blg. hit. és Strausz: B. N. Gy. 2) D. Mirčev (Resen) Sbornik IX.

Reggel a lámia halva feküdt és a víz bőségesen folyt. A czár, mikor azt meghallotta, összehivatta az egész falut és kihirdette, hogy az, aki a lámiát megölte, leányát feleségül veheti. Az öreg asszony is elment meghallgatni a hirnököt. „Van-e nálad valaki?” kérdék tőle. „Két idegen van nálam!” válaszola az anyóka. „Menj, vezesd őket ide” mondák neki. Az asszony elővezette a fiatalabbik testvért. Ez ketté törte a kését és azt mondta, hogy a lámiát ő ölte meg. Az öregebbik ekkor kiásta a kését és megmutatta. Ekkor a czár így szólt hozzá: „Neked adom a leányomat. A lámia nem ette meg, hát inkább neked adom . . .”

Egy másik népmese meg ezt mondja el: 1)

Egy czárnak három fia volt, leánya azonban nem volt. Kérte tehát Istent, hogy ajándékozza meg egy leánynyal. Az Isten meghallgatta kérését, adott neki egy leányt, aki azonban valójában lámia volt. Egy reggel a czár istállójába menve, azt látta, hogy lovai mind meg vannak fojtva. Így kiáltott föl: „Ezt a lámia cselekedte!” Elküldte tehát legöregebb fiát az istállóba, hogy ölje meg a lámiát, ha az istállóba jó. A fiu várt, várt, míg nem végre elaludt. Ekkor jött be a lámia és ismét megfojtotta a lovakat. A czár most középső fiát küldte az istállóba, de ez is úgy járt, mint bátyja. Utoljára a legfiatalabbikra került a sor. Ez fegyverrel kezében várta a lámiát. Csakhamar zörejt hallott, amiről megtudta, hogy a lámia jó. Amikor a lámia az örködőt észrevette, halkán csuszott a lovakhoz és kezdé őket sorba fojtogatni. A czár fia kardjával feléje vágott és levágta a kis ujját. A lámia elmenekült, a fiu pedig megmutatta a czárnak a levágott kis ujját. Amint a czár a kis ujját meglátta, azonnal tudta, hogy az a leányáé. A czár leánya ugyanis épen akkor sirva panaszkodott, hogy levágták az ujját. A czár haragosan szólt a fiához: „Szamár vagy; leányom ujját vágtad le és azt mondod, hogy a lámiát támadtad meg.” A czár fia mentegetődzött és erősítette, hogy valóban a lámiát támadta meg. A czár erre még haragosabb lett, és így kiáltott fiára: „Elég, takarodjál! Menj a szolgálkkal, akik meg fognak ölni!” Előhivatta a szolgálkat és így szólt hozzájuk: „Menjetek és öljétek meg fiamat. Bizonyítékul pedig hozzatok egy vérével telt kis üveget és a gyűrűt a kis ujjáról. A gyűrűre neve, Konstantinus van vésve. A czár fia most anyjához ment és ennek beszélte el, hogy miképen ütött kardjával a

1) A. Mitov. Sbornik IV.

lámiaira és hogy most atyja megparancsolta a szolgálknak, hogy őt öljék meg. A czárné igazságtalanságot látott ezen eljárásban. A czárhoz ment, hogy fiának életéért könyörögjön. A czár nem hallgatta meg feleségének könyörgését. A szolgák tehát megragadták a fiut és meg akarták ölni. A szolgák feje azonban egy cselt eszelt ki, melyet társaival közölt. A czár fiának két egyenlő gyűrűje volt. Az egyik gyűrűt elvették tőle. Az uton pedig egy kutyára akadtak, ezt ölték meg és véreből egy kis üveget megtöltöttek. Ezt az üveget és a gyűrűt átadták a czárnak. A czár fia anyjával a Balkán-hegységekben kóborolt, szarvasokra és nyulakra vadászva. Öltözetük a vadállatok bőre volt. Amint így egyszer az erdőben kóboroltak, egy nőstény medvével találkoztak; amely két ág közé volt szorulva és kérte őket, hogy szabadítsák meg, hálából majd egy medvebocsot ad ajándékba. Megszabadították a medvét, amely meg is adta nekik a bocsot. Most már tovább mentek a medvebocsal. Később egy oroszlánnal találkoztak, mely két ág közé szorult. Ez is kérte, hogy szabadítsák meg és hálából egy oroszlánkölyket ígért. Megszabadították és jutalmul megkapták a kölyket. További utjukban egy lámiaival találkoztak, melyet juhászkutyák üldöztek. Ez arra kérte őket, hogy szabadítsák meg a kutyáktól, ő majd egy kis lámiait ad nekik. A czár fia megszabadítja a kutyáktól, amiért egy kis lámiait kapott. Utjukat most már a medvebocsal, az oroszlánnal és a lámiaival folytatták. Egyszer csak a távolban gyönyörű palotát pillantottak meg. Elhatározták, hogy a palotába mennek. A palotában egyetlen egy emberre sem akadtak. A czárné eledeleket készített elő, megmosta ruháikat, mindent kitisztogatott, tüzet rakott ezután és a padlásra bujt. A czárfiu ezalatt az erdőbe ment, ahol három samovilával találkozott. Ezek testvérül fogadták. Amint földalatti palotájukba értek, egy hatszárnyu lovat adtak neki. A czárfiu felült a lóra és épen akkor ért a lámiahoz, amikor ez kicsinyeit szoptatni akarta. A czárfiu elvett tőle egy kis lámiait, egy üveget megtöltött tejjel, azután lován tova repült. A mikor a lámia észrevette, hogy egy ember volt nála, üldözésére indult. De a czárfiu könnyen röpült lován, melynek hat szárnya volt. A lámia egy ideig csak üldözte, de amint észrevette, hogy nem tudja utólni, visszatért. Másodszor az életvizért ment. A samovilák ekkor egy kilencszárnyu lovat adtak neki. A czárfiu

azon kőhöz ment, amelyben az életvize volt. A kő ketté vált és a közepén feküdt a víz. Amint a vizet az arany edénynyel, mely egy boton lógott, merítette, a kő ismét összezsapódott. De a kilencz szárnyu ló még ennél is gyorsabb volt és így a czár fia az életvizet hazavitte a samoviláknak. Harmadszor egy piros rózsáért küldték és ekkor a legszebb, egy tizenkét-szárnyu lovat adtak neki. A czárfiu föl pattant a lóra és a piros rózsákhoz ment. Amikor oda ért, ahol a rózsák voltak, akkor a duna nymfák épen a tulsó parton voltak és nem vehették észre, amint egy piros rózsát leszakasztott. A rózsát leszakítván elröpült szárnyas lován. A nymfák üldözni kezdték, de nem tudták utólni és megfogni. Végre a samovilákhoz ért. Mig a czár fia ide-oda járt, addig a medve, az oroszlán, a lámia a samoviláknál voltak, akik gondot viseltek rájuk. Végre visszatért anyjához a palotába, a hol anyja egy dervisnek lett a feleségévé. A samovilák azt mondták neki, hogy azt, vajjon a dervis anyjánál van-e, erről fogják megismerni: ha a szobába dugott bot mozog, úgy a dervis a palotában van. Ha nincs a palotában, úgy nem fog mozogni. A fiu így szólt anyjához: „Anyám, kérdezd meg a dervist, hogy hol van a lelke, hadd öljem meg.“ Az anyja meg is kérdezte a dervist, de ez nem mondta meg. Végre egy napon még is elszólta magát és megmondta, hogy lelke egy nőstény medvénél van, mely egy mocsár közelében tartózkodik. Az anya megmondta ezt a fiának. Amint erről beszélgettek, megjött a dervis és még mielőtt az anyja elrejtette volna a fiát, a dervis megölte. A czár fia azonban már előbb megmondta: „Ha látod, hogy viaskodom és a vér a térdemig ér, akkor hívd a medvét, az oroszlánt és a lámiaát segítségül. Amikor a samovilák ezt látták, segítségül hívták a medvét, az oroszlánt és a lámiaát. Amikor ezek elősiettek, látták, hogy a czár fia darabokra van szaggatva. Összeszedték testének darabjait, egyet azonban a kutya megevett. A samovilák összerakták a darabokat, a hiányzó testrészt pedig a lámia testéből pótolták. Az összerakott testet leöntötték az élet vizével és a czárfiu új életre kelt. A samovilák elbeszélték most, hogy a dervis darabokra tépte, ők azonban ismét életre keltették, testének hiányzó részét pedig, melyet a kutya megevett, a lámia testéből pótolták és így öntötték le az élet vizével. A czárfiu ezután azon mocsárhoz ment, ahol a medve a dervis lelkét őrizte. Mikor azon helyre ért,

előbujt a medve. Sokáig viaskodtak egymással, míg nem a csár fia legyőzte a medvét. Ekkor fölívágtá a medvét és egy nyul bujt elő. Fölvágtá a nyulát is, amelyből egy galamb jött elő. A galambot is fölívágtá és ebből egy üveg esett ki. Ezen üvegben volt a dervis lelke. Az üveget föltörte és előjött a dervis, aki megbetegedett és meghalt. Ezen munkák után viszzatért atyjához. Otthon csak nővérét, a lámiát, találta. Nővére mindent, még atyját is megette és egyedül maradt. A mint őt a lámia meglátta, így szólt: „Itt jön a számomra egy áldozat.“ A mikor látta, hogy semmi sem maradt már fön, csak három fa, a melyekről táplálkozott, a testvérét is meg akarta enni. Amint ez észrevette, hogy őt is meg akarja enni, egy fára mászott. A nővére így szólt hozzá: „Jőjj le.“ Ő azonban nem jött le. Erre gyökerestől kitépte a fát, de testvére a második fára mászott. Nővére ezt is kitépte, fivére pedig a harmadik fára mászott és így szólt: „Engedd meg, hadd imádkozzam és azután megehetsz.“ Amint ezt a samovilák meghallották, odasiettek és megfojtották a lámiát. A csár fia ezután elégette a lámiát, hamvát leöntötte az élet vizével és a hamuból egy ember támadt.“

Az ember sorsát megállapító lényekben szintén hisz a bolgár nép. A néphit e lényeket Urišnica, Narušnica nevek alatt ismeri. Rendesen három ilyen lény jelenik meg a bölcseknél és közösen állapítják meg az ujszülött sorsát. Általában azt hiszik, hogy kettő közülök a gyermeknek minden jót, a harmadik azonban minden rosszat ró a gyermekre. Hogy hol és mikor jelennek meg az urišnicák, hogy a gyermek sorsát meghatározzák, erre vonatkozólag az egyes vidékek hitei egymástól eltérnek. Általában azt mondják, hogy a születés éjjelén, vagy a keresztelés napjának éjjelén jelennek meg.¹⁾

Egy mesében e lények keresztény befolyás következtében az Istennek rendeltetnek alá. E népmese így szól:²⁾

„Volt egyszer egy szegény ember. Ez egyszer az Isten fölkeresésére indult. Meg is találta az Istent, akivel aztán együtt gyalogoltak. Utközben egy gazdag ember házába értek, ahol egy ezüst halat és arany villát találtak. Vacsorához ültek. Vacsora közben oda jöttek az urišnicák és így beszéltek: „Isten, egy gyermek született, mit határozasz fölötte?“ Az Isten ezt felelte: „Ami itt az asztalon van.“ Az urišnicák ezután elmentek a gyermek házába, ahol reggel távozás előtt kenyeret ad-

1) Strausz B. N. Gy. 2) Az urisniczáról l. D. V. Steikov Sbornik VII. D. Matov Sbornik V D. Zkimov (Samakov) Sbornik X.

tak nekik. Másnap az Isten a szegény emberrel egy más helységbe ért, ahol szintén egy házba tértek be. A házigazda jó ember volt ugyan, de aranya és ezüstje nem volt. Vacsorához ültek és vacsorázás közben ismét megjelentek az urisnicák. Most is így szóltak az Istenhez: „Isten, egy gyermek született, határozd meg szerencsését.“ — „Ami itt az asztalon van, az legyen övé,“ mondá az Isten. Az urisnicák ismét elmentek a gyermek házába, de itt reggel kenyeret sem kaptak. Az Isten a szegény emberrel most egy harmadik faluba ment, ahol egy szegény ember házába tért be. A gazda gombát szedett és abból vacsorát készített. Az urisnicák ismét megjelentek és így szóltak: „Isten, egy gyermek született, határozd meg szerencsését.“ — „Ami itt az asztalon van, az legyen az övé,“ mondá az Isten. Az Istennel vándorló szegény ember ezek után megszólalt: „Isten, én is gombák mellett születtem, azért vagyok talán olyan szegény?“ Az Isten ezt felelé: „Én is szegény vagyok.“

Amit az urisnicák a gyermek fölött határoznak, az föltétlenül teljesebbé megy. Egy népdal ezt mondja el:

U R I S N I C Z A .

A királyné asszony	Első és utolsó.
Gyerckágyat fekszik,	Utolsó a török.
Kilencz napja fekszik,	„Vigyázunk mi rájuk.
Kinos kilencz napja.	Gyermekedre, nődre,
Kilencz öreg asszony	Hogyha urisniczák
Állja körül ágyát,	Sorsmondani jönnek,
Kilencz asszony közül	Meghalljuk, megértjük.
Kilenczedik török.	Szól a török asszony:
Török asszony övét	„Király, király, nagy bölc,
Testéről leveszi,	Feküdj le és pihenj,
S keresztcsonton üti.	Vigyázunk mi rájuk,
Szült gyermeket nyomban	Gyermekedre, nődre,
A királyné, fiut.	Hogyha urisniczák
„Király, király, nagy bölc,	Sorsmondani jönnek,
Neked fiat szültem,	Meghalljuk, megértjük.“
Ajándékot érte	Vacsorához ültek,
Pazar kézzel osszál,	Feküdni is tértek,
Hogyha ezt megteszed,	Ébren van az apa,
Ne aggódjál, ne félj,	Hogy fölirjon mindent.
Fölépülök rögtön.“	Urisniczák jönnek,
Öreg este is lett,	Kitakarják szépen,
Az asszonynép elmégy.	S fölveszik a fiut,
Ott maradt az első,	Jövendölni néki.

Ekkép szól az első :
 „Nevelkedjél, nőjj fel,
 Légy huszonkét éves,
 Essél rá egy késre,
 Halálod így légyen.“
 A második beszél :
 „Mit se tud az első,
 Én mondom meg sorsod,
 Nevelkedjél, nőjj fel,
 Huszonhárom évig
 Az életet tartson,
 Öljön meg egy golyó.“
 A harmadik mondja :
 „Jövendölök néked,
 Légy huszonöt éves,
 Anyád legyen a nőd!“
 Felkeltek és elmentek,
 Hallja ezt az apja,
 Senkinek se szólva,
 Ir levelet nyomba.
 Elloppa a fiut,
 Ládába bezárja,
 Levelet tesz mellé,
 S a tengerbe dobja.
 Fölkapja a tenger,
 Vitte, kivetette
 Püspök udvarába.
 Kinyitja a püspök,
 Kinyitja a ládát,
 Hát benne egy gyermek,
 Mellette egy fermán.
 Mikor oszt megérte,
 Mit tudat a fermán,
 Megtartja a fiut,
 És nevet ád néki.
 Udancsu lett neve,
 Nevelték a fiut,
 Nevelődött szépen,
 Oktatja a püspök,
 Jó vladika sokra,
 Már is többet tudott,
 Mint maga a püspök.
 A királyné asszony
 A szép özvegy asszony,
 Sokat hallott róla.
 Udancsu meg egyszer

Vladikához így szól :
 „Oh vladika, atyám,
 Adj engedélyt nékem
 Czárigrádba menni,
 Királyasszonyt látni,
 Csodaszép királynét,
 Bájos özvegy asszonyt,
 Ha én tetszem néki,
 Ő megszeret engem,
 Feleségül veszem.“
 Szól a püspök erre :
 „Megengedem fiam,
 Nem tiltom meg, eredj.“
 Megy Udancsu, mégyen,
 A királynét látja.
 Megszereti menten,
 Királyné is ötet.
 „Oh vladika atyám,
 Királyasszonyt láttam,
 Megszerettem nagyon,
 Ő a legszebb asszony,
 Czárigrádba mégyek,
 Megesküszöm véle.“
 A vladika mondja :
 „Vegyed ezt a fermánt,
 S ha tied az asszony,
 Olvasd mi van benne.“
 Esketik az ifjut,
 Esketik Udancsut,
 Eszébe jut ekkor,
 Mit mondott a püspök.
 Nyul zsebébe gyorsan.
 Aranyból volt zsebje,
 Abban volt a fermán,
 Azt veszi ki onnan.
 Menyasszonya mellett
 Olvassa a fermánt,
 A nikor bevégzi,
 Kiveszi a kését,
 A szívébe veri,
 S nagy hangosan kiált :
 „Hallották-é, látták,
 Anyját nőül venni ?
 Ez volt nekem írva
 Jövendölve, mondva!“
 (Strausz : B. N. Gy. II. k.)

Ugyanez a motivum tárgya egy másik népdalnak is :

A fiatal momiricza
 Kilencz leány gyermeket szült,
 Várandós a tizedikkel.
 Szóval mondja momir néki,
 Momir bég a hires vajda:
 „Hej menyecske, ifju asszony,
 Ifju asszony, momiricza,
 Ha tizedszer is leányt szülsz,
 Levágom a lábaidat,
 Lábaidat térdeidben,
 Kezeidet vállaidban,
 Kiszurom a szemeidet,
 Megvakitlak, megcsuftlak,
 Szép menyecske, ifju asszony!”
 Az idő is eljött végre,
 Hogy szüljön a momiricza,
 S kézen fogja kis leányát,
 Legifjabbat, kis Todorát.
 Kimennek a zöld erdőbe,
 Zöld jávorfa alá ülnek,
 És ott szült a momiricza.
 A tizedik nem volt leány,
 A tizedik fiu gyermek.
 Fehér pólyába takarja,
 Selyem kötöt fűz köréje.
 Sir a gyermek, hull a könnye,
 És az ifju momiricza
 Tüzet akar éleszteni.
 Elküldi a kis Todorát,
 És az tüzet hoz a sikróll.
 Erős tüzet raktak hamar,
 Melengetik a csecsemőt,
 El is aludt a kis gyermek,
 S elaludt a momiricza.
 Tűz meglöbban s eltoppan
 Három erős narisnicza.
 De nem alszik kis Todora.
 Néz és figyel minden szóra,
 Narisniczák beszédére.
 Szól az első: „Hej, vigyük el!”
 Szól a másik: „Ne vigyük el,
 Ugy sem nől meg ez a gyermek,
 Nem éri meg a hét évet.”
 A harmadik szól: „Hadd nőjjön,
 Nagy vitézzé nevelődjön.
 Szép menyasszonyt eljegyezzen,
 Esküvőre is elmenjen,
 S mikor lépdel a templomba,

Majd csak akkor vigyük őt el.”
 Szél meglebben és a három
 Narisnicza tova szállong.
 Nőtt a gyermek, nagyra termett,
 Hires vitéz lett belőle,
 Megérett a nősülésre.
 Szép menyasszonyt el is jegyzett.
 Az esküvő napja előtt
 Szép Todora így beszéle:
 Anyám, anyám, édes anyám,
 Ne hozd bajba szép öcsémet,
 Mert a mikor megszületett,
 Három öreg narisnicza
 Róla ilyen határozott:
 Szólt az első: Hej, vigyük el!
 Szólt a másik: Ne vigyük el,
 Ugy sem nől meg ez a gyermek,
 Nem éri meg a hét évet.
 A harmadik szólt: „Hadd nőjjön,
 Szép vitézzé nevelődjön,
 Szép menyasszonyt eljegyezzen,
 Esküvőre is elmenjen,
 S mikor lépdel a templomba,
 Akkor aztán vigyük őt el.
 Így szólott és mén Todora.
 Kinyitja a tarka ládát,
 Kiveszi a fustániát.
 És Todora átöltözik
 Szép fiatal vőlegénynyé,
 A násznéppel, virággal
 El is megy a menyasszonyért,
 El is megy és el is hozza,
 És vezeti esküvőre,
 Esküvőre a templomba.
 Ekkor erős szélvész támad,
 Sűrű pára, sűrű köd száll,
 Szállnak véle, s ülnek rajta
 Mint lovon erős vinliczák,
 És megfogják, elragadják
 Szép Todorát a vőlegényt,
 Felragadják a felhőig.
 És a násznép, virágosan,
 Nem tudja, hogy mi történik,
 Hogy a nővér feláldozza
 Önmagát a kis öcscséért,
 Mert csak ezt az egyetlen egy
 Fiut szülte édes anyja.
 És a kicsi szép Todora,

Szép Todora elv. szett.
 De megmaradt a vőlegény.
 És öleli, dédelgeti
 Szép aráját boldogságban.

Egy népmese a következőt meséli az urisniczákrol:

Volt egyszer egy király és egy királyné, volt nekik kilencz fiu- és egy leánygyermekük. A leány születése után harmadnap éjjel megjelentek az urisniczák és kimondták, hogy a leány kigyómarás következtében haljon meg. Mikor ezt a királyné és kilencz fia meghallotta, jajgatni kezdtek és arra kérték a királyt, hogy csináltasson egy szobát, vastag falakkal, hogy oda rejthessék a királyleányt és megőrizhessék a haláltól, éjjelenként felváltva őrködvén fölötte. Így növekedett föl a királyleány. Már menyasszony volt és vőlegénye ekkor egy kosár szőlőt küldött neki ajándékba. Mikor a leány a kosárból egy szőlőfürtöt kivett, ezen egy kis kigyó volt, mely a kezét megmarta. E marás folytán azután meg is halt a királyleány. (Iv. K. Sapundžiev (Lom) Sbornik VI.)

Egy másik népmese így beszél:

Egy kereskedő jött egyszer egy faluba üzletet csinálni és itt egy korezmába szállt. A korezmárosné két nap előtt szült egy fiugyermeket és a szülésben maghalt. Harmadik nap megjelentek a házban az urisniczák és az első így szólalt meg: „Vegyük el a lelkét, hogy anyátlanul ne kelljen kinlódnia.“ A másik kettő azonban ebbe nem egyezett bele, hanem elvették a kereskedő pénzét és ráállottak. A mint ezt a kereskedő észrevette, hogy az urisniczák el ne költhessék a pénzét, megvette a gyermeket, hogy fölnevelje. Foglalót is adott. Hazamenet azonban a gyermeket egy bokorba dobta és nélküle ment haza. Ugy történt, hogy egy pásztor juhait keresve az erdőn keresztül ment és megtalálta a gyermeket. Magával vitte, keeske tejjel fölnevelte és „Erdő“-nek nevezte el, mert az erdőben találta. A gyermek megnőtt és oly okos lett, hogy még a falubeliek is ő hozzá jártak tanulni. Évek multak így el, mikor a kereskedő ismét a faluba jött és ő is meghallotta a fiu hírért. Eszébe jutott, hogy ez lehet az a gyermek, akit ő kitett az erdőben. Magához esalta tehát azon ígérettel, hogy neki adja a leányát feleségül és hogy így megölhesse. Erdő elment tehát a kereskedővel. Mikor a kereskedő leánya atyjától megtudta, hogy Erdőt borért a pinczébe fogja küldeni és ott majd

agyonüti, megmondta Erdőnek, mert nagyon megszerette, hogy ne menjen a pinczébe. hanem bujjék az árnyékszékbe. Este a kereskedő Erdőt csakugyan a pinczébe küldte borért; hanem ez nem ment a pinczébe, hanem az istállóba az ökrökhöz. A kereskedő várta mikor hallja a puskadurranást, de zaj nem hallatszott. Lement tehát a pinczébe a felbérelt gyilkosokhoz. A mint a gyilkosok jönni látták, azt hitték, hogy Erdő jön és lelőtték. Erdő ezután elvette a kereskedő leányát és vele együtt a kereskedő pénzét is megkapta. (Iv. k Sap. (Sbornik VI.)

Az urisniczák határozatainak beteljesedéséről egy mese ezeket mondja:

„Történt egyszer, hogy mikor egy asszony ikreket szült, harmadnapon megjelentek az urisniczák és megátkozták mind a két gyermeket. Az egyiknek egy kigyó, a másiknak egy fág fogja majd okozni a halálát. A mint az atya azt átkot meghallotta, kinevette az urisniczákat. Egyszer a gyermekek a réten voltak s ott halálukról beszélgettek, nevetve az urisniczák és atyjuk fölött. Amint tovább mentek, az egyik ledobta magáról a kabátját és egy fára mászott, a másik pedig a fa alatt maradt. A fán egy kigyó volt, melyet a fiu nem vett észre. Mikor egy ág után nyult, a kigyó megmarta a kezét és halva esett le a fáról. A fa alatt álló fiunak a fejére pedig egy ág esett és agyonütötte. Az urisniczák átka tehát beteljesült . . .“

Egy más bolgár mese ezt beszéli az urisniczákrol:

„Mikor az Ur még a földön járt, egyik napon estefelé egy juhász házába ért, a hol meg is éjszakázott. A juhász felesége épen két nap előtt szült egy fiugyermeket. Most következett a harmadik éj. Az urisniczák el is jöttek, a gyermekhez és a következőleg határoztak felőle: „Egy csepp víz okozza a halálát.“ Az Ur meghallotta az urisniczák határozását és így szólt: „Ugy-e, bár, ti el tudjátok venni a lelkét?“ Azok így feleltek: „Nem most, hanem majd ha a lakodalmát üli, hogy anyja és menyasszonya megsirathassák.“ Az Ur pedig a gyermek keresztyja lett. Távozásakor így szólt a juhászhoz: „Majd ha valamikor megházasítjátok a fiut, akkor, ha élek, engemet is hijjatok meg a lakodalomra és nélkülem semmiképen se menjetek a menyasszonyért.“ A juhász így válaszolt erre: „De komám, honnan hívjunk meg téged?“ Az ur felelé: „Egy kalácsot és egy kulacs bort tegyetek egy tarisznyába és tegyétek ezt egy hegyre. Majd ha meglátom a tarisznyát, eljövök.“ Ezóta

lett szokássá, hogy a vendéget kalácscsal és egy csutora borral hívják meg a lakodalomra. A juhász fia nagyra nőtt és szülei eljegyezték. A lakodalomra meghívták a komát is, úgy amint ez meghagyta nekik. A koma el is jött és a lakodalmasokkal együtt ment a menyasszonyért, aki a folyó tulsó partján fekvő faluban lakott. Oda mentek, elvitték a menyasszonyt és a mint a folyóhoz értek, ez már meg volt áradva. Az Úr a vőlegényt maga mögé ültette a lóra és így ment át vele a folyón. Amikor már átmentek a folyón, egy csepp víz hullott a szájába és ettől haldokolni kezdett. Valamennyien sirni kezdtek, leginkább pedig a menyasszony. Az Isten nem menthette meg a legény lelkét az urisniczáktól. Ekkor kebelébe nyult, egy nagy könyvet huzott elő, amelyben az embereknek életkora volt bejegyezve. A legénynek hatvan, a leánynak száz év volt beírva. Az Úr ekkor azt mondta a menyasszonynak, hogy ha életéveinek a felét az urisniczáknak adja, úgy ezek visszaadják a legénynek a lelkét. A leány feláldozta életének felét, a legény pedig visszakapta a lelkét. A mit az urisniczák harmadnap éjjelén elhatároznak és a nagy könyvbe beírnak, azon az Isten sem változtathat. (Sbornik VI.)

Egy másik egészen keresztény szellemben átalakított mesében ezt olvassuk:

„Mikor még szent Alajos a földön járt, egyszer a Sarplanina-hegységen kellett átmennie. A csucsra érve, három asszonynyal találkozott, akiknek a lábán kötősczipő volt és a kezükben botot tartottak. „Isten nevében üdvözöllek, nővérek! Hova szándékoztok?“ kérdé szent Alajos. „Üdvözlünk az Isten nevében öreg,“ válaszolá az egyik asszony, „ha akarod, légy utitársunk, mi is oda megyünk, ahova te menni akarsz.“ — „Jól van,“ mondá szent Alajos és így gondolkodott: „Mégis csak különös dolog, hogy ez a három öreg asszony épen oda akar menni, ahova én akarok. Legalább azt mondták. De én nem mutatom meg nekik az ajtót, hadd lássam, igazat mondtak-e?“ Egész nap gyalogoltak, éjjel egy faluban háltak meg, másnap pedig egy magas hegységhez értek. „Látod-e öreg, azt a magas hegységet, ahol az emberek a hótól megfehérednek? Ott van az a ház, a hova mi is, de meg te is menni akarunk,“ szólalt meg az egyik vén asszony. Szent Alajos nagyon csodálkozott, hogy ezek a vénasszonyok kitalálták azt, hogy hova akar ő menni. „Körülbelül 5—6 napi járó föld

van még addig,” mondák tovább a vénasszonyok, amin Szent Alajos csak még jobban csodálkozott. Tovább mentek és elértek a hóval borított hegységhez, amely alatt egy falu feküdt. A faluban sok monosor volt. Mikor azon ajtóhoz értek, amelyen Szent Alajos be akart lépni, a vénasszonyok eltűntek, e szavakat mondva: „Maradj egészségben, Szent Alajos, az éjjel majd eljövünk hozzád, hogy elvégezzük munkánkat.“ Szent Alajos kopogtatására kijött a házigazda, hogy megnézzze, ki kopog. „Mit kopogsz öreg?“ kérdé a házigazda. „A vendéged akarok lenni, testvér,“ felelé Szent Alajos. A gazda visszasietett a házba és elmondta a feleségének, hogy egy öreg az éjjelre vendégük akar lenni. Az asszony azonban azt mondta az urának, hogy ne vezesse be, mert szülni fog és csak egy szobájuk van, amelyben neki szülnie kell, az pedig nem illik, hogy egy idegen őt végig hallgassa. Holnap azonban jőjjön el. A gazda szép szavakkal mondta ezt el, hanem Szent Alajos olyan sokáig kérte, hogy mégis bebocsátotta. Egy lepedőt vett és ezt fölakasztotta a szobába, hogy az idegen ne láthassa feleségét. Rövid idő múlva az asszony fiut szült. Szent Alajos éjjel felé hangokat hallott, melyek a vele volt vénasszonyok hangjához hasonlítottak. „No hát nővér, milyen szerencsét adjunk ennek a fiunak?“ kérdé az egyik, mire a másik így felelt: „Ezen gyermeknek, a ki miatt mi a Fekete-tengertől a legmagasabb hegységeken át e fehér faluba jöttünk, az legyen, hogy minden nap 100 pára jövedelme legyen.“ A másik azonban így beszélt: „Ne 100 párája, hanem 5 garasa legyen naponkint.“ Így határozták meg a gyermek sorsát. Szent Alajos ezt kevésnek tartotta és így kiáltott föl: „Ne ilyen szerencsét nővérek! Lásátok milyen jó szülei vannak, daczára bajaiknak, mégis befogadtak és mindenből adtak, amit az Isten adott. Nagyobbítások meg tehát a gyermek szerencséjét, hogy élhessen és szülein segíthessen.“ A vén asszonyok öregbítették erre a gyermek szerencséjét és minthogy Szent Alajos arra kérte őket, hogy még 100 párát adjanak neki, tehát 10 garas napi jövedelmet rendeltek a részére. Az atya nagyon csodálkozott és nem tudta, mért pártfogolta őt Szent Alajos, aki másnap reggel megáldotta a gyermeket és az Isten rendeletére, úgy a mint jött, el is távozott. Mikor a gyermek nagyobb lett és dolgozni kezdett, minden nap 10 garast keresett. Így kezdett erre okoskodni: „Én most minden dolgommal naponkint 10 garast keresek, de ha

még egy vagy két emberem volna, vajjon mennyi lenne a jövedelemem?“ Társat keresett tehát magának és új üzletet nyitott. Hat hónapig, egy évig együtt dolgoztak, azután össze-számították, mennyit kerestek; ezután még egy évig együtt dolgoztak. Ezután még egy társat fogadott magához egy más üzlethez és ezzel is együtt dolgozott egy évig. Amikor ezzel is leszámolt, látta, hogy semmit sem nyert. Ekkor egy este gondolatokba mélyedt és azon gondolkodott, hogy az Isten neki semmit sem ad. Épen ebben a pillanatban kopogtattak az ajtón, melyet az atya kinyitott. Szent Alajos lépett be, a ki jelen volt a gyermek születésénél. Szívesen fogadta tehát őt és jól megvendégelte. Kérdezte, hogy hol volt olyan sokáig, hogy miért nem látogatta meg. Szent Alajos elmondta, hogy most már nem csak a földön, hanem a felhők között is vándorol. Miközben szent Alajos vacsorázott, a fiú mindig az üzletén bánkódott, amely semmit sem jövedelmez neki. Ekkor ezzel a kérdéssel fordult hozzá szent Alajos: „Miért gondolkodol annyit fiam? Talán mert hozzátok jöttem? Mondd meg, mi bánt, és én mint öreg ember, aki már annyi jót és rosszat látott, majd tanácsot adok.“ A fiú most elmondta, hogy a társaival mit sem tud nyerni. „Mondj el mindent, biztatá szent Alajos, ne szégyeld magadat egy aggastyán előtt, hiszen én születésednél is ott voltam.“ A fiú most mindent hűségesen elmondott. „Gyermekelem, mondá erre szent Alajos, az urisniczák neked 5 garast rendeltek, azután ezt 10 garasra emelték. Azért azt mondom én neked, dolgozzál csak a magad üzletében, hogy azt, amit az urisniczák rendeltek, megkapjad. Még ha tíz üzleted volna is, mégis mindig csak tíz garast keresnél, és ha nem dolgoznál, úgy mind a tíz üzleten vesztenél. Így áll a te ügyed, ne töprenkedjél hát, hanem dolgozzál csak a magad üzletében és majd jól folyik a sorsod.“ E szavak után eltűnt szent Alajos. A hátramaradtak a mondottak fölött nagyon csodálkoztak és azt mondták, hogy ő mégis csak a szent, a ki most a felhők között jár. Másnap a fiú az üzleteken megosztotta társaival és e naptól fogva csak a maga üzletében dolgozott és élvezte a szerencsét, amit neki az urisniczák rendeltek . . .“

A bolgár néphitben a zmejek szerepelnek mint vihardaemonok.

A zmejek az emberektől csak annyiban különböznek, hogy hónaljuk alatt szárnyaik vannak, a melyeknek a segélyé-

vel a levegőben röpködhetnek. Testi erejük rendkívüli és lehetőséggel a legnagyobb fát is képesek kidönteni. A zmejek némely tekintetben az embereknek hasznosak, amennyiben az emberekre veszedelmes lámiákat pusztítják. A sziklahegységekben laknak és vihar alkalmával előjönnek, hogy fölfogják a villámokat, melyek után a viharban futkosnak. Van feleségük és gyermekeik, akik valamennyien a hegyekben laknak. Számos monda regéli, hogy a zmejek földi asszonyokba szerettek és azokat elragadták; vagy hogy a zmejek a falukban járnak és földi asszonyokkal gyermekeket nemzenek, akik fél emberek és fél zmejek és a testi erejük rendkívülien nagy.¹⁾

Igy Gornya Brodniczában egy asszony egy zmejtől lett viselős, és egy gyermeket szült, akinek arany szárnyai voltak. Mikor a gyermek megnőtt, atyja a levegőben villámlás és dörgés közt ragadta el magával.²⁾

Kruševo faluban élt egy aggastyán, aki szintén egy zmej fia volt és szárnyai voltak. Mint juhász a falutól három óra járásnyira fekvő Ali-Botus hegységben legeltette nyáját. Ha az ennivalója kifogyott, akkor a hegyen oly hangosan kiabált, hogy a faluban meghallották és enni valót vittek neki. Ez háromszáz kiló vasat fel tudott emelni és a levegőben megforgatni.³⁾

Beszélik, hogy régen a zmejek a földön jártak és hőstetteket végeztek. De amikor a lőfegyvereket feltalálták, akkor a szikla-hegységekbe rejtőzködeket.⁴⁾

A bolgár népkölteményekben szereplő zmejek a villámot és a dörgést és a viharfelleget személyesítik. Ezért itt-ott tüzeseknek (Ogneni) nevezik, mert a nekik nem tetsző tárgyakat azonnal lángba boríthatják. Egymás között és a népköltészet hőseivel szövetséges társak.⁵⁾

A zmejek a bolgár néphit szerint karikán járnak, melyeket természetfölötti erővel bíró kis fekete vagy fehér lovak vonnak a magasban. Tartózkodási helyüket örökös hó borítja, ahol a viharfelhők is tanyáznak. A zmej is üldözi a leányokat, de ellenükben nem erőt, hanem inkább eselt használ, hogy így csábíthassa el őket. Szerelmével benső viszonyban él, amelyből rendszeren gyermekek is származnak.⁶⁾ Feleségét soha sem veri

1)–5) L. S. D. Božev (Sbornik IV.) és Vatrov (Sbornik IX.)

2) Strausz: „Bulgarische Volksdichtungen.“ Wien, 1895. Graeser L. 52.

meg. A zmejleányokból boszorkányok lesznek, akik a gabonát lopják, amiben azonban a zmejek őket gátolni iparkodnak.

Sadovik faluban élt egyszer egy koldus zmej, aki lóra kötve, remegő fejjel üldözte a boszorkányokat. Otthon felesége volt, aki valahányszor csak férje a boszorkányokkal küzdött, mindig megverte. Összetörte minden csontját és ezért az egész teste remegett.

Az udvaron nem szabad szemetet hagyni, mert a boszorkányok ezzel megverik a zmejt, aki ekkor tüzet hányhat rájuk.

Egy mese ezt mondja:

„Volt egyszer egy király, aki megbetegedvén, birodalmának valamennyi orvosát magához rendelte. Baján azonban egyik sem tudott segíteni. Ekkor kiadta a parancsot, hogy gyűljenek össze az öregek, hogy megtudják, nem hallott-e egyikük ilyen betegségről és nem tudná-e meggyógyítani. Egy öreg ember ezt meghallván, azt álmodta, hogy a királyt csak hallal lehet meggyógyítani. Ezt elmondta a királynak, aki azonnal megparancsolta, hogy a legközelebbi folyóban fogjanak neki halat. Oly szép halakat fogtak, hogy a király fia megsajnálta őket és nem főzette meg atyjának, hanem szabadon bocsátotta. Az öregek megmondták ezt a királynak. A király meghagyta erre, hogy fiát ölje meg, amiért a halakat szabadon bocsátotta. A mikor a királyné meghallotta, hogy a fiát meg akarják ölni, így szólt hozzá: „Menekülj innen gyermekem, mert atyád meg akar öletni.“ A királyfi polgári ruhába öltözött, lóra ült és elmenekült. Sokáig lovagolt, míg végre egy szántóföldre érve hátra tekintett és háta mögött egy embert pillantott meg, aki fejszével volt fölfegyverkezve. A királyfi lovára ütött és tova vágatott. Rövid vártatva ismét hátra tekintett és ekkor az ember már egészen közelében volt. Végre a királyfi hozzá lovagolt és megkérdezte, vajjon megparancsolta-e neki a király, hogy őt megölje? Az ember azt felelte, hogy őt senki sem küldte, ő csak egyszerű vándorló. Ezután együtt folytatták utjukat, de hogy egymástól ne féljenek, pobratimstvot kötöttek és megfogadták, hogy keresményükön becsületesen meg fognak osztozkodni. A pobratimstvo megkötése után tehát együtt vándoroltak tovább és egy más királynak a városába értek. A királyfi itt egyszerű ruháit aranyruhával cserélte föl. Mikor a két barát így együtt sétált, a királyleány kinézett a palotából és megbámulta a királyfi gazdag öltözetét. Azonnal megparan-

esolta, hogy jelenjék meg színe előtt. A szolgák oda hívták erre a két barátot. A királyfi megjelenve a királyleány előtt, ez így köszöntötte: „Fölsímetem szépségedet, és magas származásodat; és szerelmes lettem beléd. Ha te is szeretsz engem, úgy házasodjunk össze.“ A királyfi elfogadta az ajánlatot és a király kitűzte az esküvő és a nagy lakodalom napját. A királyleányt azonban egy zmej is szerette. Sőt többször is férjhez ment már, de másnap a férj megmagyarázhatlan módon eltűnt. Az esküvő után azt kérte a királyfi pobratime, engedjék meg legalább azt, hogy a menyegzői szoba ajtajában alhassék, hiszen arra esküdtek, hogy egymásnak segíteni fognak. A királyleány sokáig nem akart beleegyezni, de mikor látta, hogy ifju férje nem enged, ő is belenyugodott abba, hogy a jó barát az ajtó előtt aludjék. Mikor a fiatal pár az ágyba feküdt és végre elaludt, a jóbarát az ágyhoz csuszott, hogy meglássa, mi fogja barátjának a halálát okozni. Rövid idő múlva a király leány szájából egy kétfejű zmej jött elő és meg akarta ragadni a fiatal férjet. Ezt látva a jóbarát, levágta a zmejnek a két fejét és tovább őrködött. Kis vártatva egy másik háromfejű zmej bujt elő, de a jó barát ennek a három fejét is levágta és egy zsákba rejtette. Így megmentette a királyfit a zmejektől. Mikor másnap a rokonok látták, hogy az ifju férj még él, nagyon megörültek és újra lakmározni kezdtek. Egy darabig együtt élt már a fiatal pár. Ekkor meghalt a férj királyi atyja és anyja egy levélben felszólította, hogy térjen most már haza. A királyfi megmondta ezt feleségének, ki a hazatérésbe bele is egyezett. Az ifju pár a jóbarát társaságában utnak indult. Elértek végre azon folyóhoz, amelyből a király számára a gyógyerejű halakat fogták. A jóbarát ekkor így szólalt meg: „Lássuk csak testvérem, mi van a mi eskünkkel! Mikor barátságot esküdtünk egymásnak, arra esküdtünk, hogy keresményünkön megosztozunk; miért nem akarsz most erről semmit sem tudni?“ A királyfi így válaszolt: „De hiszen mi még semmit sem kerestünk. Én magam szereztem magamnak egy fiatal feleséget, őt csak nem akarod két részre vágni?“ A barát így felelt: „A feleségen is megosztzkodhatunk! Itt van a késem, osztzkodjunk.“ A királyfi inkább egészen át akarta feleségét engedni, de a pobratim a kettévágásnál maradt és egy baltával ketté is vágta a feleséget. Még ekkor is volt néhány zmej a menyecskében. „Látod, mondá erre a pobratim,

már az első éjszakán megöltem két zmejt és ti még az ajtó előtt sem akartatok aludni hagyni!” Ezután elövette a levágott zmej fejeket és megmutatta a királyfinak, ezeket mondva: „Köszönöm, hogy megmentettél és visszabocsátottál a folyóba akkor, amikor mint halat megfogtak és atyád számára meg akartak főzni. Én pedig téged a zmejektől mentettelek meg.” Ezután ismét hallá változott; beugrott a folyóba és eluszott. A királyfi pedig örvendve sietett anyjához . . .“

Egy másik mese így regél a zmejekről:

„Egy czárnak hét fia és három leánya volt. A leányok oly szépek voltak, hogy sok czár birodalmában beszéltek szépségükről. Egy erdőben élt három zmej és pedig egymástól külön válva. Ezek is hallottak a czár leányairól. Szép ruhába öltözködtek tehát és el akarták nyerni a czári leányokat. Azt mondták, hogy nagyon távoli czárnak a fiai. A czár nekik is adta leányait, kiket a zmejek magukkal is vittek. A fivérek később azonban megtudták, minő kezekbe kerültek nővéreik és hogy hova vezettettek. De volt még egy másik czár is, akinek olyan szép leánya volt, hogy a naphoz hasonlított. Senki sem nyerhette el feleségül, mert senki sem tudta azt végrehajtani, amit kért. Neki ugyanis éjjel-nappal egy kövecske volt a szájában, a mivel mindent véghez vihetett, amit csak akart. A czár fiai is hallottak róla és a legöregebbik utnak indult, hogy megkérje a leány kezét. Utja sógorainak lakása mellett vezetett el. Elért tehát a legöregebbik nővéréhez. A nővér sirt örömeiben, mert már hosszú évek óta nem látta bátyját. Sógora azonban nem igen örült jövetelének. Nővére így szólt hozzá: „Bátyám, hova rejtselek, a zmej meg fog téged enni.” Végre mégis csak elrejtette; de mikor a zmej hazajött, azonnal megérezte, hogy ember van a házban. Faggatni kezdé tehát a feleségét, hogy ki van nála. Eleinte nem akarta megmondani a felesége, de végre mégis bevallotta. A zmej most előhívatta sógorát, azt mondva, hogy ha kicsi úgy nem bántja, de ha nagy, úgy megeszi. Mikor előjött, a zmej lenyelte. A czár hasztalanul várt fiára és a menyére. Ekkor a második fiu indult el bátyjának a felkeresésére és hogy a szép czári leány kezét megkérje. Mikor nővéréhez ért, ott őt is elnyelte a zmej. Legutoljára a czár legfiatalabb fia indult utra, hogy fölkeresse bátyjait és megkérje a szép czári leány kezét. Mikor a nővéréhez ért, a zmej úgy fogadta őt, mint egy czárt. Nővére meg-

kérdezte, hogy hova megy? A czár fia elmondta szándékát és így végzé beszédét: „Nem ismerem az utat, mely ezen czárhoz és leányához vezet.“ A zmej erre így válaszolt: „Várj csak, nekem vannak madaraim, melyek nappal mindenütt röpködnek, majd ha estére hazatérnek, megkérdezem tőlük, hogy hol lakik az a czár.“ Este, mikor a madarak hazajöttek, a zmej kikérdé őket. A madarak azonban így válaszoltak: „Igaz, hogy nappal mindenütt röpködünk, de azt nem tudjuk, hogy van-e egy ilyen czár, mi semmit sem hallottunk róla. Kérdezzétek meg a másik zmej madarait, azok messzebbre repülnek, mint mi, ők talán tudják.“ Másnap a nővére és a zmej megvendégelték a királyfit és a másik zmejhez kísérték, azt azonban nem mondták meg, hogy miképen vesztek el bátyjai. A másik zmej is megvendégelte őt. Itt is elmondta szándékát, itt is megkérdezték a madarakat, de ezek sem tudtak semmit sem arról a czárról. A harmadik sógoránál is szives fogadtatásra talált. Itt is elmondta, mi célja van utjának és itt a madarak már tudtak valamit a czárról. A zmej kikereste most a leggyorsabb madarat és megparancsolta, hogy vigye sógorát a czárhoz és segítsen neki, hogy elnyerhesse a czár leányának a kezét. Ekkor így szólt a madár a czár fiához: „Nyisd ki a szádat, hadd köpjek bele.“ A czár fia engedelmeskedett, a madár szájába köpött, amire az is madár lett. „Ülj most a hátamra,“ mondá a madár, „és kapaszkodjál erősen belém.“ Ezután elrepültek a czári birodalomba és a czár kertjébe szálltak le. A czár leánya magas falaktól körített palotájában ült. Sokan jöttek kezét megkérni, de egyik sem tudta kivánságát teljesíteni. A madár ekkor így szólt a czár fiához: „Én itt ezen a fán megvárlak. Te röpj a szobákba, a czár leánya majd megfog és egy kalitkába zár. Nappal aludjál, éjjel azonban őrkdjél; ha a czár leánya aluszik, hints borsot a farkadra és röpködj az orra körül. Erre majd tüszszenni fog, és a szájából egy kövecske esik ki. Vedd föl a kövecskét és röpj vele ide. E kövecske nélkül itt semmit sem tehetsz.“ A czár fia tehát a palotába röpült, a hol a czári leány csakugyan megfogta. Nagy volt az öröme, ha a madár a fejére, vagy a vállára szállt. Még éjjel is a hálószobájában hagyta. Mikor aludt, a madár borsot hintett a farkára és halkán a czár leányának orra körül röpködött. A leány tüszentett és a kövecske kiesett a szájából. A leány észrevette ugyan, de azt gondolta, hogy majd reggel amugy is megtalálja.

A madár fölemelte a követ és megvárta a reggelt, hogy ki-nyissák az ajtót, a mikor aztán el is röpült a másik madár-hoz, ez most leköpte és ismét ember lett. A madár most így beszélt hozzá: „E kövecske nélkül semmit sem hajthatsz végre, azért tehát jól vigyázz reá. Menj most és kérd meg a czári leány kezét. Mindent, a mivel megbiz, hajts végre és ne félj. Minden óhajának eleget tehetsz, mig a kövecske veled lesz. És ha valamivel megbiz, úgy jöjj hozzám és mond meg nekem és akkor el fogod végezni.“ A czár fia magához vette a kövecskét, elment a czár leányához és így szólt hozzá: „Hiredet hallottam, azért jöttem ide, ha boldog akarsz lenni, jöjj velem. Mondd meg, akarsz-e az én feleségem lenni, vagy nem. Ha nem akarsz az enyém lenni, úgy mást fogok magamnak keresni.“ — „Mért ne akarnék én a tiéd lenni,“ felelé a czár leánya, „de előbb teljesítened kell azt, a mit reád bizok. Ha teljesíted, úgy feleségeddé leszek; ha pedig nem, úgy levágatom a fejedet; gondold meg tehát jól a dolgot.“ — „Mondd hát, mit tegyek,“ szólt a czár fia. „Végy egy korsót,“ parancsolta a czár leánya, „töltsd meg csordultig vízzel, azután menj le és jöjj föl a lépcsőkön, anélkül, hogy csak egy csepp vizet is kiöntenél. Ha ezt megteszed, úgy a feleségeddé leszek. De ha csak egyetlen egy csepp vizet öntesz is ki, úgy leütetem a fejedet.“ — „Jól van, holnap majd teljesítem a kívánságodat,“ mondá a czár fia. Ezzel visszament a madárhoz és elmondta, mivel bizta meg a czár leánya. A madár biztatá, hogy csak lásson a dologhoz, a követ azonban tegye a korsóba. Másnap a czár fia visszament a czár leányához, a korsót csordultig töltötte vízzel és a követ beletette. Háromszor futott föl-alá a lépcsőn, anélkül, hogy egy csepp viz is kihullott volna. Ezután kivette a kövecskét a korsóból és elrejtette. Az emberek most a czárhoz futottak és hirül vitték neki, hogy leánya egy hős czári fiuhoz fog feleségül menni. A czár erre nagy kísérettel jött és meggyőződött a dologról. A leány átka-rolta atyját és így szólt a czár fiához: „Látom, hogy veled boldog leszek. De vágj még nekem előbb egy fát ki. Ha ezt megteszed, úgy megüljük a lakodalmat; de ha nem tudod megtenni, úgy leütetem a fejedet. Három szobába foglalak vezetni. A szobák késekkel vannak tele; válassz magadnak egy kést és ha egy vágással levágod a fát, én a tied leszek.“ A czár fia ebbe is beleegyezett, de másnapra tüzte ki a határidőt.

Ismét visszament a madárhoz és elmondott neki mindent. A madár azt mondta, hogy a három szoba egyikében az ajtó mögött, egy nagyon régi kés van; azt és ne más kést válasszon. Másnap a czár és az egész udvar összegyülekezett. Eljött a czár fia is, kit a czár leánya a három szobába vezetett, hogy kést választhasson. A két első szobában különféle kisebb, nagyobb arany és ezüst kés volt, de ezek közül egyik sem tetszett meg a czári fiúnak. A harmadik szobában azonban az ajtó mögött lévő régi kést választotta. Ezután lementek a gyümölcsös kertbe és ott egy nagyon vastag fát kerestek. A czár fia késével egyszer ráütött a fára, és az kidült. Megülték most már a lakodalmat. A czár fia feleségét most azon fa alá vezette, melyen a madár várt. Ez szájukba köpött, mire madarakká változtak és a zmejhez röpültek. Innen a sógor haza kísérte őket.“

A vampirokban vetett hit a bolgárok között nagyon el van terjedve.¹⁾ Azt beszélik, hogy a régi időkben nagyon sok vampir volt és sok kárt és bajt okoztak. Ha egy keresztény meghalt és testét borral és olajjal nem kenték be, a homlokára, mellére, kezeire és lábaira nem jelöltek az ujjal keresztjelet, ha a temetésnél nem tettek borral és olajjal telt edényt a koporsó fejébe, vagy ha pap nélkül temették el, az illető vampirrá lett. Némely vidéken azt is mondják, hogy ha a ravatálon fekvő holttestet egy tyúk vagy macska átugorja, úgy az illetőből szintén vampir lesz. Ezen alakjában is ugyanaz az alakja van, mint életében, csak csontja és husa nincs, hanem csak bőre és vére van. A halottaknak, a kik már életökben gyanusak voltak, hogy vampirrá válnak, a gyomrukba tűt szúrnak. Körülbelül ötven évvel ezelőtt Misimerben nagyon félték a vampirektől. Ebben az időben az emberek nem vigyázhattak eléggé a vajra és turóra; mert a vampirok mindent megrontottak. A szérü éjjel a vampirok zenéjétől visszhangzott, sokszor még a házakban és a fonókban is lármáztak és tomboltak. A szegény falusiak nem tudták, mihez fogjanak, mert a vampiroknak még a puská sem ártott. Egy kalugernek köszönhatték megszabadulásukat. Ez megtanította őket arra, hogy hogyan kell a vampireket elhajtani. Meg kell váltani a halottakat úgy, hogy a vízbe borral és olajjal telt üveget dobnak, amit addig nem

¹⁾ A vampirokról: Z. Ginčev (Sbornik II.) M. G. Radutov u. o. D. Matov Sbornik IX. Ležev (Sbornik III.) Zepenkov Sbornik VII.

tudtak. Így azután a vampirek száma egyre kevesbedett és végre valamennyien eltűntek.

Bisivunban azt hiszik, hogy ha valakit pap nélkül temetnek el, úgy az illető vampírrá lesz. Egy bisiruni lakos beszélt, hogy ő már látott is egy ilyen vampírt. Egyszer egy társával ez elaludt a szabadban egy fa alatt, amely alatt néhány nappal előbb egy asszonyt pap nélkül temettek el. Éjjel társa kiabálni kezdett: Mizi, hei Mizi! Kelj fel, testvér; a vampir kezd nyomni, nem enged lélegzenem, segíts.“

A bolgár néphit szerint a vampir állatalakot is ölthet: kutya, ló, szarvas alakot, sőt tűz is lehet belőle. Nekem azt beszélt egy falusi, hogy egy éjjel egy faluba lovagolt és lovát egy agár ugrálta körül és harapdálta. Ő azután keresztet vetett, amire az agár eltűnt. Később egy nyul ugrálta körül a lovát, ő ekkor ismét keresztet vetett és a nyul is eltűnt. Azután egy szarvas jelent meg. Máskor egy társával ment egy másik faluba. Utközben azt látták, hogy az egyik fáról a másikra fej nagyságu szikrák ugrálnak. Tudta azonnal, hogy ezek vampirek. Muzsikálni, táncolni is hallották őket. A vampirek csak kakaskukorékolásig maradhatnak a földön.

Némely vidéken beszélnek, hogy a vampirek gyakran aszszonyokkal ismerkednek még és velök gyermekeket nemzenek. Kasturban egy pap mint vampir gyermeket nemzett.

A vampirek csak a farkasoktól félnek, amely az ő legnagyobb ellenségük és a mely elől el nem bujhatnak.

A vampirelhajtók, az ugynevezett vampiridzók elől sem menekülhet a vampir. Ezek így tanulják meg a mesterségüket. Éjfélkor egy temetőbe mennek, ahol egy siron nádat égetnek el, miközben puskájukkal hadonáznak. A vampirek erre összegyűlnek és életükért könyörögnek,

A vampireket következőképen pusztítják el. A vampiridzók arra a helyre megy, a hol a vampir van és lelövi a vampírt. Hogy a lelőtt vampir véréből ismét vampir ne támadjon, a vértócsát forróvízzel öntik le, vagy parazsat hintenek rá. Némely vidéken éjfélkor a vampir sírjához mennek, amely időben a vampir még nem tud megmozdulni. Ekkor kiássák a tetemet és elégetik. Ha a vampir-elűző nem tudja elpusztítani a vampírt, úgy legalább más vidékre hajtja. Prilep környékén egyszer egy nagyon veszedelmes vampir létezett, Timon szabó. Elűzésén még a vladika is fáradzott és negyven napon át

negyven házban énekelt zsoltárokat, a házigazda olajával üzve el a vámpireket. A negyvenedik napon épen szombati nap volt, a vladika a temetőbe ment a vampir sírjához. Szentelt vízzel hintette be a sirt, azután fölásatta. A holttest a víztől fel volt puffadva. A pap most vizet öntött a halott szájába, amire az olyan száraz lett, mint a deszka. És ime, a halott többet nem jelent meg vampir alakban. A házigazda azonban később elbeszélte, hogy a vladika nem tudta megölni a vampirt, mert ez még sokszor haza járt és a szentelt víz miatt haragudva, még több kárt okozott. Az illető gazda Kurto vampiridzőnak sok pénz ígért, aki azután meg is ölte a vampirt.

Egy bolgár monda a következőt beszéli el:¹⁾

„Azon időben, mikor még vámpírek voltak, meghalt egy leánynak a vőlegénye. Egy szombatira menő éjjel a leány anyja a közeli városba ment, egyedül hagyva otthon leányát. Mint-hogy a leány félt egyedül aludni, a szomszédból barátnőjét hívta magához, hogy este együtt fonjanak. A szomszéd leánya el is jött munkájával és kendőjével, hogy barátnőjénél fonjon. Este tehát együtt fontak, beszélgettek, énekeltek, végre szeretőikről is megemlékeztek. A menyasszony így szólt barátnőjéhez: „Az enyém meghalt, de legalább a gyűrűmet huztam volna le az ujjáról. Miért is engedtem a gyűrűmmel eltemetni.“ — „Igazad van, mondá a barátnő, mért maradna a gyűrű a sirban. Jójj, ássuk ki.“ A két barátnő elment most a temetőbe, kiásták sírjából a vőlegényt és az ujjáról le akarták a gyűrűt huzni. Az ujj azonban épen úgy mint az egész test, meg volt dagadva. Ekkor az egyiknek az ötlött az eszébe, hogy vágják le az ujjat és vigyék haza. Az egyik kivette a kését, levágta a halottnak az ujját, ismét eltemették a testet és azután hazamentek. Ott-hon egy vízzel telt fazekat tettek a tüzre és bele tették az ujjat, hogy megfőjön és így könnyebben lehuzhassák a gyűrűt. Amint így fonva és beszélgetve a tüzhely mellett ültek, éjfélkor a meghalt vőlegény a kéményen át a leányokhoz jött vampir alakjában. A leányok elsápadtak, mint a falevél, remegtek és nem tudták mittevéők és mit mondandók legyenek. Végre a vampirrá lett vőlegény kérdezte a leányoktól, hogy mit főznek a fazékban? „Kölest,“ válaszolának a leányok. Ekkor melléjük ült és azt mondta, hogy megvárja, míg megfől a köles és majd velök fog enni. Az idegen leány el akart menni, mert félt, de barátnője nem engedte. Amikor látta, hogy barátnője épenséggel

1) Zepenkov (Prilip) Sbornik III.

nem akarja eleresztetni, eldugta kenderét és kérte a barátnőjét, hogy engedje haza kenderért. Barátnője kérte, hogy maradjon, de ő minden áron el akart menni. Hogy azonban barátnője elhigye, hogy visszatér, a fonál egyik végét a lábára kötötte, a másik végét pedig barátnőjének a kezébe adta és azt mondta neki, hogy ha majd sokáig marad el, úgy csak huzza meg a fonalat és ő azonnal vissza fog jönni. A barátnő hitt neki és elengedte. Alig lépett azonban át a küszöbön, máris leoldta lábáról a fonalat és többet már vissza nem jött. A menyasszony csak várt, csak várt és amikor látta, hogy még mindig nem jön, meghuzta a fonalat. A fonalat húzva csakhamar a fonál másik vége is a kezébe került. Látta most, hogy barátnője megcsalta és még inkább megijedt. Vőlegénye mellette ült és azt kérdezte tőle, hogy mikor föl meg a köles. Nagyon jól tudta ugyanis, hogy mi van a fazékban. A leány biztatta, hogy nem sokára megfő, de a földét nem merte levenni a fazékról, nehogy vőlegénye az ujját meglássa. Végre, mikor már a kakaskukorékolás ideje közelgett, amikor a vampireknek el kell tünni, felugrott, megölte a leányt és kiszivta a véré. Mikor minden véré kiszivta, testét szalmával kitönte, menyasszonyi ruhájába öltöztette, az ajtó mögött a fal mellé támasztotta és eltűnt. Másnap a leány anyja hazajött a vásárról és kopogtatni kezdett az ajtón, hogy nyissák ki. De senki sem mozdult meg. Benézett az ablakon és mit látott? Leánya, menyasszonyi ruhában, az ajtónak támaszkodik. Megharagudott és kiabálni kezdett: „Ej te kutya, ugyan fölékesítetted magadat és most még csak meg sem mozdulsz! Nyisd ki az ajtót, nem szégyenled magadat? Csak menjek be, majd megtanítalak! Mért nem nyitod ki az ajtót?” A leány azonban nem felelt. Az anyjának tehát be kellett törni az ajtót. Mérgesen lépett a szobába. Mikor aztán a leányát verni kezdte, ez azonnal a földre esett. Ekkor látta az anya, hogy leánya meg van fojtva és a vére ki van szopva. Sirva hívta most össze szomszédúit. A szerencsétlennek a barátnője is eljött, aki mindent elmondott.

Zeinskoban (Maczedonia) a bolgárok ezt beszélik:

„Történt egyszer, hogy egy leálynak meghalt az anyja, az apja pedig egy öreg asszonyt vett feleségül, akinek szintén volt egy leánya. A szegény leálynak tehát mostoha testvére is lett. Atyja egy vizimalomban űr volt, ahol kísértetek miatt veszedelmes volt hálni. Egyszer, mikor atyja elment hazulról,

leányára bizta a malmot, de csak azért, hogy a vampir a vérért kiszivhassa. A leány engedelmeskedett, egy kalácsot süített magának és a malomba ment, ahol egy kis kutya, egy kakas és egy macska volt. A leány halakat fogott és vacsorát készített magának. Ezután becsukta a malom ajtaját és társaival együtt vacsorához látott. Legtöbbet azonban a macska evett. Mikor a leány feküdni ment, azt mondta neki a macska, hogy addig el ne aludjék, míg a kakas nem kukorékol, a tüzet pedig hagyja égni. Ha valaki bebocsátást kér, ne nyissa ki neki előbb az ajtót, míg a macskát és a kakast meg nem kérdezte. Kis vártatva kopogtatott valaki az ajtón és így kiáltott: „Hopp! Tropp! kis leány, nyisd ki az ajtót.“ A leány megkérdezte most a macskát és a kakast, ezek pedig a kis kutyát kérdezték meg: „Ki van kint kutyácska?“ Ez így felelt: „Egy vampir.“ — „Mit csináljunk,“ kérde a leány a macskától, amely erre így válaszolt: „Mondd neki, hogy hozza el a leggazdagabb ember kincseit, melyek egy katlanban vannak és akkor majd be fogod eresztetni; akkor azonban már kukorékol a kakas.“ A leány szót fogadott. A vampir elment, de nem sokára vissza is tért a sok kincscsel és kiabálni kezdett: „Kis leány, nyisd ki az ajtót.“ A leány most a kakast kérdezte meg, amely így válaszolt: „Itt van már a kakaskukorékolás ideje“ és kukorékolni kezdett: „Kukuriku.“ A kis kutya is ugatni kezdett, mire a vampir elfutott. Másnap este még több halat fogott és még nagyobb kalácsot süített, hogy társai előtt hálásnak lássék. Mikor sötétedni kezdett, a macska így szólt a leányhoz: „Tégy úgy, mint tegnap éjjel.“ A leány ismét nem aludt el, míg a vampir el nem jött és nem kiáltott: „Kis leány, nyisd ki az ajtót.“ A leány megkérdezte most a macskát, mely így felelt: „A vampir menjen el a földesurhoz és hozza ide ne csak a földesur pénzét, hanem minden vagyonát is.“ A vampir elment és mindent a malomhoz hozott és ismét kiabálni kezdett: „Kis leány, nyisd ki az ajtót.“ A kis leány erre azt mondta: „Dobálj be mindent a malomba, hadd lássam, mit hoztál.“ A vampir mindent bedobott, úgy hogy a malom egészen megtelt. A kis leány most a kakast kérde: „Mit tegyünk?“ Ez így felelt: „Itt van már a kakaskukorékolás ideje“ és ezzel kukorékolni kezdett, a kis kutya meg ugatni, amire a vampir eltűnt. Hajnalba eljött a malomba az ember, hogy megtudja a történeteket. És ime leánya

szép ruhába volt öltözve, a malom pedig kincsesel volt megtömve. Ekkor ezt kérdezte leányától: „Ki hozta a kincseket és ruhákat?” A kis leány elbeszélte, hogy a macska, a kutya és a kakas segítségével rábirták a vámpírt, hogy lopja el ezeket a dolgokat. Az ember a kincsek láttára így szólt leányához: „Szedd össze a kincset és hagyd itt, hogy a vámpír sok nagy gazdagságot hordjon ide össze.” A kis leány egy rakásba rakta a kincset és hazament. Eljött az idő, mikor a másik leánynak kellett a malomba menni. Anyja mindenféle süteményt sütött neki és a molnárral kísértette a malomba. Az árva leány azonban így szólt mostohájához: „Mondd meg nővéremnek, hogy mikor a vámpír jön, a macskát, a kutyát és a kakast kérdezze meg, hogy mit cselekedjék.” A leány a malomba ment, jól megvacsorázott, hanem a kutyának, a macskának és a kakasnak semmit sem adott, a vámpír kopogtatott, ő is megkérdezte az állatokat, hogy mitévő legyen, de ezek azt felelték, hogy ők maguk sem tudják; „magad ettél, felelj magad” mondák és elbujtak. Ekkor bejött a vámpír, megfojtotta a leányt és kiszivta a véréit. Reggel nagy örömmel jött a malomba az anyja, hogy gyönyörködhessék leányainak a kincseiben. De a malomban leányát hava találta. Mit tégyen most dühében? Egy korbácsot ragadott, hogyagyon verje a macskát, a kutyát és a kakast, a miért nem tanították meg a leányát, hogy miképen fogadja a vámpírt. Az állatok azonban lyukaikba bujtak. Az asszony ezután eltemette a leányát. A lekiismeretlen anya most így gyónt meg önmagának: „Mostoha leányomat akartam elpusztítani, hanem az Isten másképen akarta és én könnyelműen saját leányomat küldtem a malomba és így korai halálát okoztam.” Ezután így szólt a férjéhez: „Ellened és az Isten ellen vétkeztem, mert üldöztem a leányodat és bűnöm az én fejemre hárult.” Ezután a leány megmutatta atyjának a tömérdek kincset, gazdaggá tette és arra kérte, hogy romboltassa le a malmot és építtessen egy templomot a helyére Szűz Mária tiszteletére; mert a szerencsétlenségnek az anya könnyelműsége és lelkiismeretlensége volt az okozója. Az atya teljesítette leányának a kívánságát, aki most így szólalt meg: „Még egy kérésem van: csináltass nekem három kalitkát, egyet a macskának, egyet a kutyának és egyet a kakasnak; fogadj a részükre egy jó szolgát, aki jól gondjukat

viselje.“ Az atya-hálából teljesítette okos leányának kívánságát. A kis leány ezután boldog volt.“ (Sbornik III. 150. l.)

Ez a mese, az alapeszmét tekintve, a hamupipőke mesekörébe tartozik, de a háladatos állatokkal is rokon.

A burgaszi és a kis-tirnovoi kerület lakosai egy usztrelnek nevezett szörnyben hisznek. Itt e lényről számos mese és monda forog közszájon. A lakosság leírása szerint az usztrel gyenge, de átváltozó és láthatatlan lény. Kizárólag a juhok, tehenek és néha a bivalyok vérével táplálkozik. Ha ingerlik, akkor embervért is iszik. Nappal pihen, éjjel zsákmánya után jár. Szombaton még ezt a kis erejét is elveszti és egész napon át aluszik. A lángoló tüztől és a farkasoktól fél. Az usztrel szombaton született és kereszteleetlenül meghalt keresztény gyermekből támad. A temetés utáni kilencedik nap a gyermek már kész usztrel. A siron oly nagy lyukat fur magának, a melyen egy kis gyermek átbujhat és ezen a lyukon át jár fel sirjából. Egész éjjelen át állatokat keres, hogy véréket kiszívja, hajnalban azonban visszatér sirjába, ahol egész nap aluszik. Ha ereje már nagyobbodott, ami tíz nap múlva áll be, mikor már több állat véréet kiszívta, úgy az usztrel hosszabb utakat tesz meg és ha utközben nagyobb juhnyájra vagy szarvasmarha-csordára akad, akkor már nem tér vissza a sirjába, hanem nappal vagy egy erősebb üszőnek, vagy egy kosnak a szarvai között, vagy egy tehen tőgyénél ül. Azon állatok, melyeknek a véréet kiszívta, még az nap meghalnak. A csordát az usztrel a legkövérebb állatokon kezdi ki és így megy át a soványabbakra, mignem az egész csordát elpusztította. Ezután másik csordát keres magának. A megölt állat teste reggelre földagad és ha megnyúzták, úgy a hátán, az oldalán vagy a hasán egy kékes, vérrel körülömlött foltot lehet látni. Az usztrel ezen a helyen szívta ki az állat véréet. Egy éjjel néha öt állatot is megöl, többet csak nagyon ritkán. E csodálatos szörny sulyát változtathatja, így például a kos nappal alig érzi az usztrel sulyát, de ha éjjel egész sulyával nehezedik az állatra, úgy ez meg sem tud mozdulni és keservesen nyög. (Sbornik V. 131.)

Kora és a sok kiszívott állatvér az usztrelt bátorrá, vakmerővé változtatja. Különféle alakokat ölt, különösen állat alakot, de ismeretlen, soha nem látott alakot is és ha akarja, láthatóvá is lehet. Vakmerőségében már az embereket is megtámadja, eleinte csak az alvó embert, de később már éber álla-

potában is. Az embereknek is a vérét szivja ki. Ha már embervért ivott, úgy emberalakot is ölthet.

Egy usztrel egyszer legény alakot öltve, beleszeretett egy leányba, akit feleségül is vett. E házasságból két gyermek származott. A férj az éjet rendszeren a házon kívül töltötte és mindig véres ajkakkal jött haza. Szombaton sem ő, sem gyermekei nem tudtak mozogni és beszélni. Egy napon a rendesnél is véresebb ajakkal tért haza. Felesége ekkor megtudta, hogy férje vampir, mert ezenkívül gyermekei is szerették a vért. Az asszony ezután egy szombati napon férjét és gyermekeit megölte. (St. Russev (Burgas) Sbornik V. 132.)

Račo, višici lakos (Kis-Tirново mellett) egyszer a malomból ment haza. Már esteledni kezdett, de meg nagyon meleg is volt, elhatározta tehát ezért magában, hogy egy kicsit szundikálni fog a szabadban. Az uttól tíz lépésnyire kiterítette ködménét, lefeküdt és elaludt. Közéleben legelészett egy tehéncsorda, melyben az állatokat az usztrel pusztította. Éjfél tájban érezte az öreg Račo, hogy valami nyomja és pedig oly súlylyal, hogy még kiáltani sem tudott. A füre nyujtott karját akaratlanul emelte maga fölé s egy puha gyapjas tárgyat ragadott meg, mely azonban azonnal kisiklott kezéből. Račo azonnal könnyebben érezte magát. Erre felugrott és egy fekete gyapjas gömböt pillantott meg, amely testéről legurult. Néhány percz mulva ismét lefeküdt, de izgatottságában már nem tudott még egyszer elaludni. Ugy egy óra tájban ismét a lábára nehezedett valami. Račo felugrott, de most semmit sem látott. Ezután haza sietett és otthon elbeszélte a vele történeteket. (Ezt 1875-ben Račo maga beszélte el.)

Egy fiatal házaspár (a férj usztrel volt) a szomszéd faluba ment lakodalomra. Utközben megállították kocsijukat, kifogták az ökröket és legelni engedték. A férj eközben az erdőbe ment és eltűnt. Kis vártatva egy farkas rohant elő az erdőből és az asszonyról dühödten tépte le a ruháit. Az asszony kiabálását senki sem hallotta. A farkas azonban a ruha leszaggatása után visszafutott az erdőbe, az asszony pedig hazarohant. Ugy egy félóra mulva haza jött a férj is. Az asszony széttépett ruháiban sirva sietett eléje és beszélte el a történeteket. A férj nem felelt, hanem csak nevetett. Fogai között azonban az asszony ruháinak a rongyaiból egy darab volt látható, amit mikor a feleség

megpillantott, azonnal tudta, hogy férje usztrel. A legközelebbi szombaton meg is ölte férjét. (Sbornik V.)

Egy emberalakot öltött usztrel nagyon barátságos és udvarias volt. A falvakban, az erdőben járva, mindenkivel pobratimotrot kötött. A régi időkben ez az udvariasság jele volt, azért mindenkivel megkötötték a barátságot, ami gyűrük kölcsönös kicserélésében állt. Azt senki sem vette észre, hogy az usztrel gyűrük különös alakúak. Ha az újra huzták a gyűrűt, kisebb lett és többé lehuzni nem lehetett. Ez nagy szerencsétlenség volt. Ha az usztrel éjjel vért ment szivni, úgy emberi hangon kezdett kiabálni: Oj! amire a legközelebb lévő pobratimnak a gyűrűje visszafelelte: Oj! Az usztrel követte a hangot, ráült az emberre és kiszivta a vérét. Az usztrel egy pobratime éjjel meghallotta az usztrel és a gyűrű kiáltozását. Felugrott és a hanggal ellenkező irányban menekült. Minthogy azonban üldözője nem maradt el és az ujján lévő gyűrű „Oj” kiáltozásával elárulta, már nem igen bizott menekülésében, mert az éj még hosszú volt, a gyűrűt az ujjáról lehuzni nem tudta, ereje pedig kezdett kimerülni. Egy hidon valami eszébe jutott. Levágta gyűrűs ujját, a folyóba dobta, maga pedig elmenekült. Az usztrel követve a gyűrű hívását, a folyóba ugrott és megsüketült. (Sbornik V.)

A szombaton született emberek és állatok meglátják az usztrelt, megkülönböztetik alakjait. Minthogy pedig a bolgár néphit szerint minden farkas nagyszombaton kölykezik, ezért a farkasok valamennyien látják, sőt meg is foghatják. A szombaton kölykezett kutyák az usztrel közeledtére iszonyatosan vonitanak. (Russev Burgasban I. Sbornik V.)

Szombaton született emberek, akik már usztrelt láttak, ezt így írják le.

1) Mikor az usztrel életének első hónapjaiban szombaton erőtllenül a sirjában fekszik, akkor dudához hasonlít. Nyaka nincs, feje közvetlenül a törzshöz van növe; szája hasonlít a disznóéhoz, de nagyon rövid, szemei az ember szemeitől abban különböznek, hogy a szélei vörösek és szemcsillaguk nincs, a pillák pedig szakadatlanul mozognak. Fülel nincsenek, az orr helyén egy lyuk van, lábai helyén két kinövés van öt hosszú, fekete karmokkal ellátott ujjal. Ezen alaktalan tömegnek csontja nincs. Ilyen állapotában az usztrelnek golyó, fegyver, tűz nem árt. Csak a fekete glog tövisével ölhető meg, ha

vele átszurják, amire fekete, nyálkás vér ömlik belőle. Ezt a vért már más napon született emberek is látták.

2) Mikor az usztrel a szarvasmarha szarvai között ül, akkor a kukumievkához hasonlít; hanem teste csupasz; lába, csőre és farka nincs. Az állat, a melyen ül, csendesen viseli magát; de ha valaki közelit hozzá, akkor az usztrel más állatra röpül, rémes pillantásokat vetve az emberre. A pásztor esellel most megfoghatja, ha ugyanis megígéri neki, hogy egy kövérebb csordába vagy nyájba viszi. A megfogott usztrel sir, mint a gyermek. Ezt mindenki hallhatja. Ezen állapotban is meglehet a glog tövisével, vagy ezüst pénzdarabbal ölni.

3) A harmadik alakjában börgömbhöz hasonlít, sűrű, hosszú fekete szőrrel van fődve. Járása ingatag. Ezen állapotában közelből még nem lehetett megvizsgálni.

4) A negyedik alakja a legtökéletesebb. Ezen alakjában állatalakokat ölthet már magára. Állat- vagy emberalakjában az állattól vagy embertől csak annyiban különbözik, amennyiben orrában nincs válaszfal és így két orrlyuka helyett csak egy van. (Sbornik V. 133. 1.)

De ezen tökéletessége mellett sines csontja. A sirokban az usztrel gömb- vagy emberalakban ritkán található, de annál többször azon alakban, amely alakjában a csordákban él.

Az usztrelt a következőképen hajtják el: Szombaton, naplenyugta előtt a falu dobosa kihirdeti, hogy a tüzet minden házban oltás el. Ilyenkor még dohányozni sem szabad. Ezután a háziállatokat, kivéven a szárnyasokat, a szabadba hajtják ki. A csorda előtt két ember halad, a kiknek nevét akkor a faluban kiejteni senkinek sem szabad. Ezek az erdőben két száraz ágat keresnek, meztelenre vetkőznek és az ágakat addig dörzsölik egymáshoz, míg lángra nem kapnak. Az így meggyuladt ágakkal a keresztuton, a hol a farkasok szoktak járni, az ut két oldalán tüzet raknak. A két tűz között áthajtják a csordát. E tüzből vitt parázsszal gyujtanak a faluban ismét tüzet. Néhány napon át senkinek sem szabad azon helyre menni, ahol a tüzet rakták. Az állatok ezután megszűnnek pusztulni. A bolgár néphit szerint ugyanis az usztrel, mikor az állatokat a két tűz között áthajtják, a földre esik. Itt fekvé marad és este különféle neveket kiabál. Ha egy arra járó ember nevét kiáltotta, úgy ezt falujába kíséri. Azért senki se járjon e helyek körül. Az usztrel egy emberhez sem csatlakozhatik, akkor éjfél-

tájban a keresztuton járó farkas megfojtja. Néhány nap mulva azután a pásztorok ráakadnak a nyálkás vérével megitatott helyre. A faluban így gyújtott tűz az usztrelt a faluba bejönni nem engedi. (Sbornik V.)

Ehhez rokon lény a lepir, amely szintén holt emberből támad és pedig olyanból, akinek a tehenét macska ugrotta át. Ennek is csak egy orrlyuka van, éjjel jár föl sirjából, az emberek alvasközben megnyomja és az élőkkel szerelmi viszonyt köt. Az emberi alakon kívül oly alakot is ölt, amelytől az ember megijed. A lepirt csak úgy lehet megölni, hogy az illető halottat kiássák, sirján tüzet raknak és e tüzőn elégetik.

Egy ember egy éjjel a temető mellett haladt el, az ott legelésző juhok között egy szamarat pillantott meg, amelyről azt hite, hogy a faluban van. Meglepetve lépett a temetőbe, hogy haza hajtsa a szamarat. Ez azonban most kutyává, azután pedig macskává változott, mely ő rá ugrott és össze-vissza karmolta. Végre az ember egy követ kapott föl és ezzel akarta az állatot agyonütni. A macska erre a sirra ugrott, ahonnan morogva, tágra nyitott szemekkel bámult rá. Az ember most a lepirtől való félelmében elmenekült. (Sbornik III. 162.)

Ezen lények közé sorozhatjuk a talasamot is, amely tulajdonképen az ember árnyékából támad. Ha azt akarják, hogy valakiből talasam legyen, úgy ennek az árnyékát valamely nagyobb épület építésénél fonállal megméri és a skatulyába rejtett fonalat az épületbe falazzák. Az illető ember 40 nap mulva meghal és lelke a befalazott skatulyába repül. E skatulyából néha ember alakjában előjő és olyanoknak, akik szombaton születtek, megjelenik. E lények leginkább iskolákban és templomokban laknak, amiért is ezen épületek idővel összedülnek. Hogy ennek az elejét vegyék, tanácsos, hogy az építésnél egy macska árnyékát falazzák be a fönt leirt módon. A talasam az embernek bajt nem okoz, csak ha valamit széttör, ebből egy darabot dob az ember elé, hogy az megbotoljék benne.¹⁾

Egy neme a házi szellemeknek a sabii. Némely háznak férfi, másnak nő házi szelleme van. Ez a szellem néha hosszú szakállu öreg férfi, vagy fehér ruhájú öreg nő alakjában jelenik meg. Nappal, mint kis kigyók a ház lyukai-ban tartózkodnak, éjjel pedig a házban járnak-kelnek. Nagy tiszteletben részesíttetnek, mert ha elhagyják a házat, a szerencse is velük megy. Ha valaki egészen új házat épít, akkor,

¹⁾ Ležev (Vodena) Sbornik IV. 117. Zepenkov Sbornik III. 158.

mielőtt családjával bele menne lakni, egy kost vagy juhót, egy kakast vagy tyukot vág le és szétosztja a szomszédok között, a család pedig nem eszik belőle. Azért teszik ezt, hogy házi szellemet csaljanak az új házba, hogy a benne lakóknak a dolgai jól folyjanak. Ezen szokás összefügg az építésnél hozott áldozattal, amikor ugyanis a felépítendő ház alapkövébe csontot, tojást, sőt még élő állatokat is befalaznak.

A házi szellemek közé sorolnám még az ugynevezett stupánt. Azt hiszik, hogy minden falunak meg van a maga stupánja, mely a falut idegen emberek és betegségek ellen védelmezi. A néphit szerint minden falu stupánjának más az alakja. Zehoroban például bivaly alakjában jár-kei a faluban. Krčovoban mint lóháton ülő ember jelenik meg, más faluban kecske alakban stb. Mikor a stupan a faluban van, akkor oda idegen be nem tévedhet. Háborukor a csatamezőre megy vért inni, és ilyenkor a falut folytonosan betegségek látogatják. Sokszor éjjel hangosan kiabál és aki meghallja a hangját, az meghal. Ezért kakaskukorékolásig nem szívesen mennek ki a házból. A stupan a falu végén odvas fákból lakik.¹⁾

A bolgár nép ezen daemonokon kívül néhány betegséget is gonosz természetű szellemeknek tart. Ezek közül némelyiknek állat, másoknak pedig ember alakja van. A legtöbbször nem adnak ugyan határozott alakot, de azért mégis anyagi léttel képzelik. A betegség szellemeinek női alakot tulajdonítanak; nappal szívesen hevernek a gyapjun, pamukon, éjjel azonban az utcákon kóborolnak. A nép ezen gyűjtőszóval bolki nevezi őket és azt hiszi, hogy elhagyják a falut, ha a lakosság a kedvökben jár. Ezért járványos időben éjjel megkötik a kutyákat, hogy a bolkikat éjjeli kóborlásukban ne zavarják. A házakat tisztán tartják, mert a szellemek kedvelik a tisztaságot. Disznóhúst nem főznek, mert a szagát a bolkik nem szeretik. Hogy megengeszteljék őket és így a falut minél előbb elhagyják, kis mézes pogácsákat akasztanak a kapura. Éjjel a beteg mellé mézzel telt edényt és pogácsát tesznek, hogy a bolkik, ha eljönnek, ehessenek és a beteget ne gyötörjék. Neveiket csak tisztelettel ejtik ki. Ha hozzájuk beszélnek, hizelgő jelzőket tesznek a neveik elé. Hogy meg ne haragítsák őket, a betegnek orvosságot nem adnak. A nép névszerint három bolkit ismer: a Kaurkat, Turkomankat és a Csahutkát. A Kaurka

¹⁾ S. D. Božev (Demar-Hissar) Sbornik IV. 110.

különösen a keresztényeken könyörül és kéri társnőit, hogy ezeket ne bántsák. (Sbornik III. 153. — IV. 111.)

Különös betegségszellem a morava, akinek az alakját nem ismerik. Az embert éjjeli álmában látogatja meg és ekkor gyöngíti. Arról, akinek az ereje fogy, azt mondják, hogy a morava kövesíti meg. Megölni e szellemet nem lehet, elhajtani is csak nagy nehezen lehet. Azon embernek, akihez ellátogat, mindig az evangéliumot kell a kezében tartania. (Sbornik IV.)

Hasonló szellem a senka, akit csak a vampir, elűzött, vagy a szombati napon született emberek látnak és ölhetnek meg. Azonban ahol senka lakik, a lakók mindig betegek. Különösen a viselős asszonyokat üldözi, akik azután emiatt betegesek és idő előtt szülnek. (Sbornik IV. 111.)

A didein már nem ilyen veszedelmes. Ennek kecske vagy kos alakja van és éjjel mekeg. Azt hiszik, hogy mezőn kiöntött állattejéből támad. E tej negyven nap múlva kis szemével hunyorgatni kezd és lassanként dideinné nő. Teljes kifejléséig a házakban lakik, éjjel lármáz, tombol, ijesztegeti az embereket. Később barlangokban tanyázik. Aki a didein hangját hallja, az megbetegszik, vagy meghal. (Sbornik IV.)

A legveszedelmesebb és legrémesebb betegség a čuma. Vén asszonymak képzelik, hosszú, kuszált hajjal, hosszú fekete karmokkal, aki gyermekeket is szül. Mikor Isten az embert alkotta, néhány nem sikerült. Ezekből csinálta a čumákat. Még az Isten is félt tőlük és közeledtükre elrejtőzött. Hogy nagy erejüket elvegye, villámot sujtott rájuk. Ettől kezdve a nyakuk meg van görnyedve és fejeiket nem mozdíthatják. A čuma sem hátrafelé, som oldalvást nem mehet és ezért csak azt támadja meg, aki szembe jő vele. Ez a megtestesített járvány.

Egy ember a következőt beszélte el:

„Mikor egyszer a dőghalál dühöngött, az én apám is beteg lett. Amint önkivületi állapotában az ágyban feküdt, esengetyühangot hall, mintha karaván közelednék. Épen éjjél volt. Atyám fölugrott és kiment a szobából. Ottkint megpillantott egy elvonuló karavánt. A lovak sorban egymás farkához voltak kötve. Mindenféle háziszerekkel voltak megterhelve. A hajesarok oláh cigányok voltak, akik szétrongyolt ruhájukban, rémes külsejükkel egyiptomiakhoz hasonlítottak. Mikor így apám előtt elvonultak, egy asszonyt pillantott meg, aki egy lovon a teher fölött ült. Arcza ijesztő volt, haja kuszált, karjai fel-

tünően hosszúak voltak. Jobbjában kicsorbult kaszát tartott. „Élj egészségben, Kosta,“ mondá atyámnak a rettenetes asszony. „Hogyan élhetnék egészségben,“ felelé atyám, „nem tudom, hogy te ki vagy, mi vagy és te mégis tudod az én nevemet!“ — „Ej, fiam, már hogy is ne ismernélek,“ mondá ismét az asszony, „én a čuma vagyok; itt már nem dolgozom. A čuma vagyok én, fiam, Kosta.“ A karaván tovább ment. Míg atyám a karavánt nézte és a čumával beszélt, nővérem és anyám nem vették észre, hogy atyám kiment a szobából. Mikor visszajövet kopogtatott, akkor látta csak nővérem, hogy atyám nincs az ágyában. Kiment az udvarra és bevezette atyámat, aki mindent elbeszél. Ettől fogva a faluban senki sem halt meg döghalálban.¹⁾

Különös neme a samoviláknak a vetrica, egy neme a betegségszellemeknek. A néphit szerint a vetricák annak ártottak, aki a fa alatt aludva tagszagatást kapott. Szeleknek képzelik az éjjél tájban járó szellemeket is. Ezen időtájban a vetricáktól való félelemben senki sem megy ki a házból. Ezen szellemek gyakran úgy csalják ki az embereket, hogy egy kedves ismerős hangját utánozzák, amire a hívott kisiet és kint a szellemek megtámadják.²⁾

Meg kell még említenünk a vinlicáknak nevezett gonosz szellemeket, akik az embereket kirabolják. Ha valaki oly helyen jár, ahol vinlicák laknak, úgy kiköp, amivel a lényeket erejőktől és hatalmuktól fosztja meg. Több vidéken a vinlicákat a samovilákkal azonosítják, és azt hiszik, hogy ezek is a széllel járnak-kelnek.

Eremia pap, a bogumilistáknak neves írója és tudora, akit helyesen, vagy helytelenül Bogumillel azonosítanak, figyelemre méltó történelmi egyéniség. Személyéről egy monda maradt ránk, de ez is csak az apokrif iratoknak egy jegyzékében, ahol az mondatik róla: „bil vo naveh za Verziulovo Kóló.“ A Verzevul, kol vagy kolo, naveh vagy navi elnevezés értelmét már keresték és sokféleképen is magyarázták.³⁾

Már kezdetben azt hitték, hogy a ránk maradt mondatban egy Kol-ról, fadarabról, valószínűleg nyársról van szó,

1) Zepenkov, Sbornik IV. 120. l. 2) Sbornik III. 158. l.

3) M a t o v D. Versiulovo kolo i navite című tanulmányából kivonat Külön lenyomat a „Blgarski Pregled“-ből. II. évf. IX.—X. k.

amelylyel Eremiát, akit a nép Verkolak-szellemnek tartott, halála után átszúrták.¹⁾ A varázsló Eremia nem csak eretnek volt és nem csak apokrif iratokat terjesztett, hanem apokrif természetű erisákat is szerzett és a betegségeket varázsmondásokkal gyógyította. Ezért, mint eretneknek, keresztény bűnbánat nélkül kellett meghalnia és hogy a sírjában maradjon, hogy vampírrá ne legyen, testét egy nyárssal átszúrták, mit hasonló esetben még ma is megtesznek.

Jagič tanár 1877-ben ezen Eremiára vonatkozó mondatot másképen értelmezte. Szerinte a Verziulovo Kóló Verziul hóróját, Verziul körét jelenti. A szerbek azt hiszik, hogy a varázslók Verziul körébe lépnek, hogy művészetüket tökélyre vigyék. Jagič szerint Verziulban a római költőnek, Virgilnek a neve rejlik, akit a középkorban a varázslók közé számítottak. A dalmát-boszniai papság a Virgilről keringő mondákat ismertette és ezek szerint Virgil az ördögökkel állott szövetségben és a varázskör és varázsmondások segítségével üzte varázsló mesterségét. A szerbektől e hit a bolgárokhöz szivárgott át, ami, tekintve e népek gyakori érintkezését, könnyen meg is magyarázható.

Matov 1889-ben meggyőződött arról, hogy Macedóniában a navi-ban, mint hitregebeli lényekben hisznek. Ezek a szülő asszonyokat kinozzák. Minthogy a navi tulajdonságaikkal a vestricákhoz és samovilákhoz hasonlítanak és minthogy a bolgárok hisznek a samodivsko hóróban, azért azt hiszi Matov, hogy az Eremiára vonatkozó mondatban nem halottakról, hanem naviról, vestricákról, samodivákról betegségek személyesítéséről van szó. Lehetséges, hogy a hóró, melyben Eremia részt vett, navinak volt a hórója és e szó Verziulov, csak később került a mondatba. Ezen értelmezés hasonló Jagičéhoz, de azzal a különbséggel, hogy a navi nem poklot, hanem navi-szellemeket jelent. Így az Eremiát jellemző mondat azonos a néphittel, melyet Macedóniában megőriztek.

Matov értelmezését Sobolovski tanár azzal egészíti ki, hogy a navi szóhoz a gonosz szellem fogalma is kapcsolandó. Figyelembe véve a körülményt, hogy az orosz krónikások szerint 1092-ben a návik a pavlikánokat megverték, nyilvánvalóvá lesz, hogy itt nem halottat, hanem gonosz szellemeket kell érteni. Sobolevski a Verziulov szót semmiféleképpen nem akarja

1) Božev S. D. (Demir-Hissar) Sbornik IV. 111. l.

Virgiliusból származtatni, hanem azt állítja, hogy e szó egyszerűen a Velsevul, Velseul szó átalakítása. Az említett mondatnak Sobolevski szerint ez az értelme: Velsevul gyülekezetében a gonosz szellemek között volt és pedig oly gyülekezetben, amelyen az ördögök a varázslókat művészetükben oktatták.

Sobolevski ismerteti az orosz néphitét is, amelyet a legrégebb krónikák őriznek, melyek kezdetben a nav szónak „halott” értelmet is adtak. A kievi kormányzóságban még ma is hiszik, hogy a vampirek megtámadják a falvakat, az embereket és az állatokat megölik. Ha ezt összehasonlítjuk a krónikásokkal, úgy okvetlenül el kell vetnünk azon véleményt, amely szerint a nav szó a rossz szellemeken, vampirokon kívül mást is jelenthet. És ha meggondoljuk, hogy a vampirnak daemoni ereje van, úgy e nézet csak nyer valószínűségben.

A kóló és a navehről alkotott nézetek ma már egyesítettek; a Jagič által vont párhuzam alapján itt hóróról vagy a szellemek gyülekezetéről van szó. (Matov f. i. m.)

Némelyek Versiult Velsevul átalakulásainak tartják, mások Virgilius nevéből származtatják, akit, amint említettük, a középkorban varázslónak tartottak. A szó igazi forrását ugránsziki Veselovski találta meg. Vannak apokrif imádságok, melyekkel a treski, tresavici daemonokat üzik el. Ezek betegséget hozó szellemek. Ezen imákkal még egy más ördögi lényt is elűznek, a gilót, amely az ujszülöttnek a lelkét rabolja el és a szülő anyákat gyötri. E lénynek vagy több neve van, melyek a treskihez hasonlítanak, vagy több egymáshoz hasonló lényre osztatik. Ezen imákhoz sorakoznak, vagyis inkább ezen imáknak a részét képezik a legendák, amelyek azt beszélnek, hogy a daemonokat elűző szent miképen menti meg a nővérét, akitől már többször elrabolták a gyermekeit. Ezen szentnek a neve rendszeren Sisini, (Sisvi stb.) a nővééré pedig Melitrina. Egy kopt variánsban a nővér maga változik át vestricévé, daemonná, s ekkor a neve Versilija és ez már élénken emlékeztet Versiulra. A szláv és a román imádságok és varázsmondások a görögöknek az átalakításai. A varázsolás első színhelye Chaldau volt; Gaster szerint Persia és Sophia határa, ahonnan átment a zsidó kabalisztikus irodalomba is, amelyben Giló szerepét Ádám felesége, Sisiniét pedig Eliás próféta veszi át.

A sisini név sensvi, senvi, sansenvi angyal nevére emlékeztet. Föltehetjük, hogy a giló elleni varázsmondásokban

kezdetben az angyal egy neve szerepelt és csak később kerültek bele az angyal többi nevei, amelyeket sisini testvéreinek véltek, akkor ugyanis, amikor a sisini nővéréről szóló legenda hozzá kapcsoltatott. Ezt Sokolov átlátja, Veselovski pedig, aki különös jelentőséget nem tulajdonít azon körülménynek, vajjon az imádságban sisini az angyal nevét vette-e föl, azt hiszi, hogy a sisini és nővérenek legendája, a varázsmondás és az epikai rész elkülönítendő. Veselovski azt gondolja, hogy szent Sisini neve alatt Manes utóda rejtőzik, aki a szekta alapítójának halála után a szekta feje lett. Ennek a bogumilek között meg volt a legendája és az imádsága, amelyeknek szerzőjeül Bogumilt gondolták. Természetes, hogy Bogumil ezeket csak fordította vagy átdolgozta és valószínűleg manicheus körökben készült. E nézetet erősíti meg Veselovski legújabb értekezéseiben is, melyekben sisini imádságát a kopt-mondával hasonlítja össze. (l. Matov f. i. m.)

Mínthogy az aethiopiai mondában sisini nővére Verselia nevet vesz fel, amely lény a gyermekeket megöli és navit csínál belőlük, azért e mondát itt közöljük:

„Az atyának, a fiúnak, a szentléleknek, az egyetlen Istennek a nevében; a teremtő, az élő, a mindenütt jelenlévő Istennek a nevében.“

Szent Sisian imádsága, hogy minden gyermek megőriztessék a gonosztól. Ez segít minden asszonynak, hogy gyermekei életben maradjanak. A beteg írja le magának, viselje a mellén és üdvös lesz rá nézve a nagy és jóakaró Isten kegyelméből. Az Isten óvjon mindenkit, aki viseli, az ördög támadásaitól, a degióntól, a bodestől, a gyomorfájástól, a kokaltól, ütéstől és töréstől, megveréstől, ájultságtól, váratlan szerencsétlenségtől, napszurástól, tűztől és támadástól, gyuladástól és vérzéstől, senistától és a čumától, a treskától, magosnicáktól, bajačkaktól, basmarektól, csont- és gyomorszurástól, minden gonosz szellemtől, a varázslóktól és minden tisztátalan ördögtől, óvjon és segítsen.

Volt egy ember, Suseni volt a neve; megnősült és felesége egy fiugyermeket szült. Nővére Verselia eljött, megölte az elsőszülöttet és eltávozott. Az anya jajgatni és sirni kezdett. Suseni meghallva az anya sirását, hazajött és kérdé: „Miért sírsz, asszony?“ Ez így felele: „Ide jött Versilia, megölte a fiamat és eltávozott.“ Mikor ezt Susen hallotta, fölkel, lovára

ült, jobbába vette lándzsáját és nővérének a fölkeresésére indult. Egy kövön ülő vénasszonynyal találkozott, akit így kérdezett: „Hova ment a gyermekgyilkos Versélija?” Az asszony felelé: „Erre ment! az előtted elterülő kertbe ment.” Amint Susen ezt az asszonytól megtudta, a kertbe ment, ahol Verseliát egy csoport gonosz szellem között megpillantotta. Szent Susen leszállt lováról, kelet felé fordul, letérdel, kitarja karjait és imádkozik: „Ur Jézus Krisztus, keresztények istene és Izrael királya, essék Versilia kezeimbe, hogy megölhessem, hogy meg ne gyilkolhassa az ujszülötteket, hogy az asszonyoknak és férjeiken veszedelmet ne okozzon. Tanubizonyságot fogok tenni a te nevednek a nagyságáról.” Azután így imádkozván, szótatot hall a menyből: „Oh! szent Susen, hallottam imádságodat és kérelmedet; erő fog neked adatni, hogy utólérd Versiliját és megöld, és teljesithess mindent, amit kérsz!” Mikor Suseni ezt hallotta, nagyon örült. Fölült lovára, lándzsáját jobbába vette, Versilijára rohant, hogy megölje és átdöfte jobb oldalát. Ez hangosan kiáltott: „Uram, szent Suseni! hetedizig megátkozlak téged az arkangyalokkal, Mihályyal, Rafaellel, Sadakjallal, Anapjallal, Faumirral, akik örökkön az Ur előtt élnek, a világ teremtője előtt öröktől fogva örökké. Én már soha sem fogok az utakon vándorolni, ahol a te neved említetik, sem a templomokban, sem azon helyeken, ahol az emberek a te nevedet kiejtik; ott az emberek éljenek békében. Nem hozok veszélyt oda, ahol könyvedet olvassák, senkire, aki imádat imádkozza, legyen az férfi, asszony, legény vagy leány vagy agg, sohasem hozok rájuk veszélyt!” E szavakkal halt meg Versilija és szent Suseni tanuja lesz az Ur nevének, a mi Urunk Jézus Krisztusénak; akit tisztelet, hódolat és dicsőség illet öröktől fogva örökké.” Ezután szent Suseni visszatért Antiochia városába feleségéhez stb. stb. (I. Matov.)

Minthogy René Basset francia tudós tanúsága szerint Szent Suseni és Versilia neve más variánsokban is előfordul és minthogy a szent antiochiai volt, ebből Veselovski azt akarja kimutatni, hogy e varázsmondás vagy imádság Örményországból ment át Aethiopiába. A Balkánfélszigetre is valószínűleg ezen vidékről ment át. Ezen alkalommal Veselovski a bolgár varázsmondásokról is megemlékezik, amelyekben a navi, a treski, ermenki neveket viseli. Megemlíti a pavlikánok bevándorlását Trakiába a 743. és 970. években, ugyszintén a

pavlikán és manicheus, Armen és Bogumil nevek összetévesztését is. Az említett varázsmondás a délszlávoknál Verselija névvel fordul elő. És innen maradt meg Veselovski szerint e mondat: „bil v naveh, na versiulove kolu.“ Versiulov tehát Versiliából származtatandó. Igaz, hogy inkább várhatnánk Versiliut, mint Versiulovot, de ezen alakot a leíró javításának is vehetjük. Veselovski szerint az Eremiára vonatkozó mondat értelme ez: Eremia, akinek a nevét a legenda szt. Sisinijének a nevével hozza kapcsolatba, a navivel, Versilijával, Versilija gyülekezetében, hórójában, a navi, a vilák, a szülőkre veszedelmes szellemek közepette volt.

Veselovski ezen értelmezéséhez még hozzá teszi, hogy az imádságban Sisini szent Györgyhöz hasonló hős. Szent György kapadociai származása. Életleírása szerint Örményországban, Kapadariban született és innen Trakiába költözött, az első pavlikán kolóniába. Szülővárosa Melitina volt, amely Sisini nővérenek nevét juttatja eszünkbe. És megemlíthetem, hogy éppen Philippopel környékéről ismerek oly varázsmondást, amelyben Sisini szerepét szent György viseli. (I. Matov.)

Minderre támaszkodva hiszi Veszelovski, hogy ez a legenda a régibb, amelyben a szentnek a nővére daemon. A sátáni erővel bíró nővér, vagy anya a meséknek ismert alakja, ami kezdetben a jó és rossz küzdelmét jelenthette; a rosszét, mely ellensége minden élőnek és az életet már megjelenésekor kioltja. A legendában éppen ezen dualizmus van megörökítve.

A versiulov hóró, amelyben Eremia részt vett; vilák vagy magusnicák hórója volt. Ismeretes dolog, hogy a sátánok gyűléseket tartanak, amelyeken új magusnicákat csinálnak. Ezen hitből támad a szerb Versiul kóló. Versilija mint nava ilyen hórót vezethetett. A navaknak, a samoviláknak hasonló lényeknek is lehetett hórója, amelyben a bajačkák és a vilák is részt vettek. (I. u. a.)

Hogy az iménti fejtegetést megerősítsük, meg kell ismerkednünk a szülő asszonyokat gyötrő navival. Veleskoban azt hiszik, hogy három nava asszony van, kik a szülő nőt önkivületi állapotba döntenek. Ezek közül kettő Ermenka és a harmadik Nasenka. Ha viselő asszonyt vizen keresztül vezethetnek, úgy ez az asszony meghal. Ez ellen következőképen védekezhetik: Egy hordóba kátrányt, összemorzolt vöröshagymát és három porrá tört szentet tesznek. A bajačka ezen keverék-

kel az asszony keresztésontján át három vonalat huz, ezeket mondva: „Nézz ide, megmentettem N. N.-nét. Aminthogy bűdös a kátrány és a vöröshagyma, úgy legyen bűdös N. N. a naváknak. Aminthogy minden fél a tűztől, úgy fussanak a navák N. N.-től.“ E varázsmondást Bajadžiev jegyezte föl, Svesde lisicai bajačka után.

Rudnikban is hiszik, hogy a navák gyötrik a viselős asszonyokat, sőt halálukat is okozzák. A navák különféle állatok alakjait öltik magukra. Velesben az asszonyok azt hiszik, hogy a navák a tengeren laknak és hogy a beteg, amelynek az árnyékát elrabolják, két, három nap mulva meghal, az árnyéka pedig ide s tova kóborog. Az agonia beálltakor ezt mondják: „A navák ragadták meg, a navák vitték el.“ Mig az önkivületi állapot tart, ezt mondják: „A navák vitték el, a navák vitték el.“ Legtöbb esetben azonban nem ejtik ki a nava nevét, hanem e szóval „maisti“ helyettesítik. Ezt különben minden személyesített betegséggel szemben megtartják.

Vasiliv szerint az ustrel a hang után indul, amiért is a pásztorok éjjel semmiféle hívásra sem felelnek, ha csak meg nem ismerik a hangot. Veleskóban az asszony a szülés után egyetlen szót sem ejt ki és a pap nem megy a házba. Még ha kívülről hívják, sem felel, mert fél, hogy a navák őt megragadják.

A navák ellen még más óvószerek is vannak: „Mikor a gyermek megszületett, a szoba közepére egy vízzel telt teknőt tesznek és izzó parazsat dobnak bele. Később az anya a teknőnek egyik, a bábaasszony a másik végére áll, miközben a bába az anyának a nyaka körül egy kendőt köt és ezzel huzza, hogy a teknőn át hozzá lépjen és azután ismét vissza az előbbi helyére. Ez háromszor ismétlődik. Ezután a teknőben megfürösz-tik a gyermeket, az anya pedig visszafekszik a megvetett ágyba. (l. Matov tanulmányát.)

Lesis környékén azt hiszik, hogy a navák az ember fejét megtámadják és ekkor az ember meg fog halni. Az itteni hit szerint a navák a samovilákhoz hasonlítanak és oly számosan vannak, mint a fűszál. Ha a szélben valahol átvonulnak, az asszonyok ezt kiabálják: „Fussatok, mert a vak tyukok vonulnak el!“ Mert futnak, rájuk lépni nem lehet és így nem is árthatnak.

A reseni, prilepi és bitoliai bolgárok szintén hisznek a

návákban és hogy megmenthessék tőlük magukat, a varázsmondásokat veszik igénybe.

Tetovóban a nava által okozott betegséget narovnak nevezik (Gerov). A zaribrodiaik hite szerint a keresztleletlenül meghalt gyermekek szárnyat kapnak és madarakká válnak. E madarat návának nevezik. Hangosan fütyülnek, az embereknek és az állatoknak a vérét szívják ki.

Küstendil vidékén az a hit uralkodik, hogy a gyermekeket és az asszonyokat a navjacitól és más rossztól úgy lehet megőrizni, ha nem oltják ki a tűzhelyen a tüzet. E lények ugyanis félnék a tüztől. A navjacik nem egyebek, mint az éjjel fütyülő navamadarak. Születésnél fütyülnek és magukhoz csalják a gyermeket. A viselős asszonyok félnék, nehogy meghallják a fütyülést, mert ekkor a szülésük nehéz lesz. E navjacit Samokov vidékén is ismerik.

Hasonló lények a Tatár-Bazardzikban ismert naviasulok, amely szó szintén betegséget jelent. E betegséget vízzel való leöntéssel gyógyíthatják.

Ochridban e lényeket hupan-nak nevezik. A nőt ezek szülése után harmadnap mulva támadják meg. Hogy az asszonyok megmenekülhessenek tőlük, fejük alá sütőlapátot tesznek, ezenkívül a vánkos alá még egy kötelet, tengelyt raknak, a fejre fésüt, a lábra és a kézre tésztát.

A lomi kerületben a viselős asszonyokat megtámadó lényeket latrusi-nak nevezik. E görög származású szóval nevezik a fiatal anyákat is.

Mint már említettük, Kelet-Bulgáriában ezen elnevezés nava ismeretlen, helyette az Ermenka nevet találjuk. Hogy e lényektől óvja magát a viselős asszony, mikor a mezőre megy, „ressen“-t visz magával, mert a vas elűzi a gonosz szellemeket. E gonosz szellemektől való félelemben az asszonyok a szülés után negyven napig nem mennek ki az utcára és ha ki kell mennie, úgy rendes ülőhelyére söprüt tesz. De ilyen esetben nem szabad az erdőre tekintenie, mert akkor megbetegszik.

Dobris körül a navákat armenci, sarmanci-nak nevezik és a samovilákkal és urisniczákkal azonosítják. A szülés után harmadnapra a gyermeknek is, az anyának is ártanak, ha ugyanis a bábaasszony elfelejtett a gyermek feje alá este egy ezüst pénzdarabot tenni; ezen a napon jelennek meg az urisniczák is és megbüntetik az anyát, ha a gyermek feje alá nem

tett ezüst pénzt. Ha egy asszony az armencik révén beteg lesz, úgy „sekat“ (metszik) vagyis ráolvasnak. A szoba mestergerendája alá helyezik, a bajačka egy baltával hátul és oldalt az asszony körül egyszer a földre üt, a varázsmondást morogva, amelyet a betegnek, vagy ha az önkivületi állapotban van, valakinek másnak utána kell mondani. Ezután a bajačka egy fehérrés és egy vörös fonalat vesz elő, ezt vörös hagymával kenyérré teszi, az egészet pedig a beteg fejére, ami után a baltával a kenyérré üt. A beteg most azt kérdi: „Mit ütsz?“ „Armenci“ válaszolja a kuruzslónő. Ezt háromszor ismétlik, miután a kuruzslónő e varázsmondást morogja: „Menjenek ki a fejedből, a szemeidből, a szemöldöködből, a szempilláidból, a szivedből, a kezeidből, az ujjaidból. Itt nem ehetnek, nem ihatnak, menjenek a zöld erdőbe; ott egyenek, ott igyanak, ott kóborogjanak. Ha férfiak, úgy fivéridek legyenek; ha asszonyok, úgy nővéridek legyenek. Az orvosság tőlem, az egészség a szent szüzanyától!“ Ha a betegség három nap múlva meg nem szűnik, akkor a beteget az örmény paphoz vezetik, hogy ez olvasson rá.

A sarmanka bizonyára az armenka szóból származik. E lények a treski, velazonorak.

A samovilák, urisnicák és armenkák összetévesztését mutatja egy lovcsei varázsmondás is, melyet gyermekágyas asszonymál használnak: „Isten anyja, Krisztus Isten, lehusi, silvestri, kilencz nővér. Aminthogy ti N. N.-nek a kezeibe, lábaiba, szemeibe stb. mentetek, úgy menjete a pusztá erdőbe: ételt és italt készítettem nektek; meghittam a samovilákat, hogy egyenek és igyanak ott, ahol a madár nem énekel, ahova az ember nem jut, ahol a leány nem fon. Jőjjetek ki a kezeiből, a lábakból, a szemekből, a szivből, az erekből stb.“

Amennyiben a židove (egyedül sz. žid) a bolgár néphitben mint emberek szerepelnek, akik nagyságuk miatt később a földről eltűnnek, annyiban a kosmogoniába tartoznak és ott van helye érdekes szereplésüket méltatni. E lények azonban a bolgár népmondákban mint rémitő, gonosz szellemek is előfordulnak. A népköltemények körülményesen leírják a žid óriási alakját, iszonyatos erejét és fantasztikus külsejét. A rendkívüli erejű nemzeti hősökkel erős harcokat vívnak a költemények szerint, amely harcokat épen úgy leírják, mint e hősöknek a samovilákkal, judákkal, zmejekkel, lámiákkal folytatott har-

czát. Ezért a židove-t is megemlíthetjük ebben a fejezetben és mivelhogy róluk ez ideig kevés jelent meg a szláv irodalomban, azért nem lesz fölösleges, ha velük e helyen kimerítőbben foglalkozunk. Hü képét iparkodunk adni a židnak és a fogalomnak, melyet a bolgár nép magának róla alkotott. Nagy segítségünkre lesz munkánkban Ilev tanulmánya, mely a Sbornikban jelent meg. Már is megjegyezzük azonban, hogy Ilevvel is csak addig tartunk, amíg ő a žideket, mint ispoliniket (óriásokat) ismerteti. E tekintetben hazájának különböző vidékeiről sok monda áll rendelkezésére. Nem tartunk vele azonban akkor, mikor a židről alkotott fogalmat történelmi uton akarja levezetni.

Bulgáriában a židove szónak több variánsa van. A nép azt mondja: židove, žitove, džidove, džidovci, židovci, žitovci. Először is Rakovski említi „Blgarska starina“-jában a židet, megjegyezvén, hogy az ásatásoknál talált nagy embercsontokat a bolgárok őseik csontjainak tartják. Halanski azt állítja, hogy a židet nem ismerik egész Bulgáriában. És csakugyan Éjszak-Bulgáriában és Macedoniában a nép alighogy ismeri e kifejezést. Jireček szerint e kifejezés csak a tirnovai és a szófiai kerületekben ismeretes. Hogy a tirnovai kerület židjeiről mit mond E. Ginčev, azt már az első fejezetben elmondtuk. Ezt a mondát, bár más alakban, P. R. Slajevkov is megörökítette a Sbornikban. Ezen lényeket azonban židove ispolininek nevezik. Tirnovoban egyáltalában ispolininek nevezik, ugyisintén Gornja Orehovicában is. Slaveikov és Beron jegyzeteiben sokszor fordul elő e két szó: židov-grob (židov-sir). A Tirnovo melletti židov-grobról Slavejkov a következőket mondja el: „A židov-grob Tirnovotól nyugatnak egy kilométerre fekszik, a Mamepole felé a Kartalj-magaslaton. A sir 6 méter hosszú, 1½ méter széles. E sirban van eltemetve egy žid, a ki Tirnovot a törökök kezébe juttatta, értesítve őket, melyik oldalról és miképen vehetik be a várost. Ezen alkalmas támadási pont Kajabaši és Hissarja között volt. A város elfoglalása után a žid Soliman pasához ment árulásának jutalmáért. E helyett azonban a pasa lefejeztette. A žid fölkapta levágott fejét és futni kezdett. A Kartalj-dombon megbotlott és halva rogyott össze. Soliman megparancsolta, hogy azon a helyen temessék el. Minden bolgár, aki a sir mellett elment, követ dobott rá. Így nagy kőhalmaz emelkedett ama helyen, melyet a tir-

novoiak židov-grobnak neveznek. Soliman parancsára a törökök évenként egy juhöt vágta le. A törökök Adil Dobának nevezték a helyet és a kadi évenként istenitiszteleket tartott ott, köszönetet mondva a prófétának, hogy Tirnovo a žid segítségével meghódított. E szokás megőriztetett az utolsó felszabadító hadjáratig. Ezután a török asszonyok juhfejeket, húst, belet vittek áldozatul a sirra, melylyel ma senki sem törődik.“ A sirnak egy másik leírásában Slavejkov még ezt is mondja: „A židove hajdan a Jantra folyó mellett elvonuló hegyekben laktak. Egy žid lejött a hegyekről a folyó partjára sétálni. Mikor az emberek meglátták, üldözni kezdték. A žid menekülése közben egy rögben megbotlott és halva rogyott össze. Az emberek most köveket dobáltak rá és egészen betemették, hogy minden ember megemlékezzék arról, hogy a žid valamikor lejött a hegyekről a Jantrához és e helyen meghalt. Bela faluhoz közel, éjszak-nyugot felé romok láthatók, melyet žitovski mogilinek neveznek. A nép azt hiszi, hogy itt žitovi laktak.

Elena és Lovča közt nagy csontok találtattak, melyekről azt hiszik, hogy žid csontok. Gigen faluban, az Isker folyó jobb partján Arkarig római föliratok találhatók. A nép ezekről is azt hiszi, hogy židek irták. Arkarban egy szorosnak židove a neve, melynek partjait a židove emelték. A Trojanski monastirtól éjszakra egy židov-rid ismeretes. A lomi kerületben a nép azt hiszi, hogy a židove olyan ispolini, akiknek a homlokukon egy szemük van. Ichtiman mellett is vannak régi sirok, melyekben židove ispolini vannak temetve. Sofia mellett Kostinbródban van egy nagy sir, amelyben szintén egy ily lény fekszik. A Slivnicába vezető ut baloldalán szintén vannak židovski grobi. Sofiában azt beszélnek, hogy egyszer ott egy žid elesett, azonnal meghalt és feje kővé vált. E kő-fej a Sofia melletti Vitosa-hegyen látható.

Halanski Szerbiában hallotta a koszovoi vilajetben egy szerbtől, hogy a džidi már Marko király előtt éltek. Erősek és nagyok voltak. E szerb azt is mondta, hogy ő maga ásta ki egy ily džidnek a csontjait és a fejét. Régi sirokat Szerbiában is džid siroknak neveznek: židovski grobista, židovski groblje. Pašič N. állítása szerint Alexinac és Banja között van egy ilyen sir. Az ispolini (óriások) a szerb népkölteményekben is megemlítetnek. Halanski szerb területen is fődözött föl néhány epikai költeményt, amelyekben a hősök rendkívüli

testi erővel vannak felruházva és nagyon magasak. E költemények nagyon hasonlítanak a bolgár költeményekhez. E szerb hősöknek a neve : Sidov, Sidovic, Sidovka, Sidovin, hasonlóan a Madžarin és Arapinhoz, melyek a bolgár költeményekben is előfordulnak.

Egy a szerémségből eredő költemény, melynek a czime : „Marko Kraljevic és Neda Sidovina“ a következőt beszéli :

„Egy nagy czári vendéglőben a budai nagyfejük és velük együtt Markó Kraljevics, boroztak. A Neda Sidovina ment el mellettük és köszöntötte őket. Mindnyájan fölkeltek, meghajoltak, levették a kalapjukat és kezet csókoltak neki. Csak Markó nem emelkedett föl. Ez nem tetszett Neda Sidovinának és így szólt Markóhoz :

Tudod-e te More, ki szült téged,
Tudd meg hát most, én szültelek téged,
Mikor Budát szerbek ostromolták,
Szeretőm volt édes anyád nékem . . .

E szavak által sértve, Markó édes anyjához ment és származását tudakolta tőle. Az anya azt felelte neki, hogy atyja Vukasin és nem Nede Sidorina. Markó most Sidorinához ment és párviadalra hívta. Ez elfogadta a kihívást és a küzdőterre lépett. Markó azt akarta, hogy a Sidovina foglaljon előbb állást, ez viszont ezt Markónak, mint a fiatalabbnak engedte át. Markó tehát állást foglalt. A Sidovina fegyvere széttörtött, anélkül, hogy Markónak árthatott volna. Most a Sidovina állt ki. Markó oly erős ütést mért rá, hogy mind a két szeme kifolyt. A vak Sidovina most üldözni kezdé Markót és el akarta fogni. Markó végre megunt a üldözést, megforgatta fegyverét és levágta a Sidovina fejét.

Fejét vette hős Kraljevics Markó,
A lovára kötötte a Nédát,
A császári vendéglőbe vitte,
Az urak ott sétálgattak épen,
Sidovina fejét bámulták meg.
Harminczhat szem volt azon az egy fön!
Megsodálták az urak a szörnyet.
Üdvözölték érte a hős Markót :
— „Egészséget kívánok hős Markó,
Egészséget jó szülő anyádnak,
Ki legyőztél, ki leöltél bátran
Olyan hőst, mint az a Sidovina !“

Egy másik szerb népdal, melynek czime : „Markó Kraljevié és Sidovka“ ezt beszéli el :

„Egyszer Markó Kraljevié két bajtársával, Milossal és Reljával egy kolostorba ment az Istent imádni. Kezdetben széles mezőkön vándoroltak, ezután egy erdős vidékre értek. Utközben egy nagy sas tollát találták meg. A toll keresztben feküdt az uton és gátolta őket a tovább menésben. A nehéz tollat nem tudták félre tenni, fegyverrel a kezükben kellett tehát az erdőben utat törni. A kolostorba érve, a pinczébe mentek és borozni kezdtek. Ezt Markó az édes anyjának elmondja, hogy a pinceajtóban ült és onnan nézte az egybegyülteket. Egyszerre belépett egy fiatal leány, kinek nyakáról aranyfürtök lógtak, kezében ezüst korbács és füle mögött az óriásmadár tolla volt. Bement a leány a sziklapinczébe, melynek ajtajában ültem, letevé az ezüst korbácsát, azt a csizmámhoz támasztá. Mikor a nővér érinté lábamat, úgy éreztem anyám, mintha tüzes áram járna át a lábamon.

A leány most azt kérdezte a hősektől, vajjon ismerik-e Markót? Relja és Milos azt felelték, hogy nem ismerik. Markó hallgatott. A leány most levette Markó lábairól a köteléket és eltávozott. Markó kisietett a pinczéből, utólérte a leányt és megkérdezte tőle, hogy mit akar Markóval? „Szeretném már egyszer látni azt a Markót, felelé a leány, vajjon lehetne-e az én vőlegényem? Markó erre így felelt :

A korbácsot ellenem emelte,
 Agyon ütni akart vele engem,
 Nagyon megijedtem, nagyon, jó anyácska,
 A leány előtt reszkettem anyácska,
 Kergetett a leány most egyre engem,
 A templomba menekvék előle.
 Észre vette a Sidovka lány is,
 Hogy a hős im templomba menekszik.
 A korbácsot utána hajítá,
 Hogy ha azzal eltalál a lányka,
 Azon helyben én meghaltam volna
 Fejem fölött repült el a korbács,
 A szellője szörnyen megütött már,
 Ugy repültem mint a szellő tőle,
 A templomba futottam legottan.

A leány most elbujt a templom közelében, Markó pedig a templomajtó mögé vonult. Ekkor véletlenül elsült a fegyvere

és golyója a Sidovkát szíven találta. Markó ezután fölvágta a testét és megvizsgálta a szívét.

Három szív volt az egy szíve helyén,
Az egyik szív én értem dobogott,
A második dobogott magáért,
A harmadik harcért, háboruért,
Három fejü kigyó feküdt ezen
Ha a kigyó meglát vala engem,
Ő is menten elpusztított volna.

A sidove ispolini fogalom Oroszországban ismeretlen. Az orosz népköltészetben egyetlen egy „Ilija Muravec és Sidovin“ ezinü költemény említi ez utóbbit mint ispolint. E dal a következő :

Kiev előtt egy csapat hős áll őrt. E csapatnak a vezére az orosz epikai költészetben ismert Ilija Murovec. A hősök egyszer csak azt veszik észre, hogy Sidovin megkerülte az őrséget. A vezér követi a nyomokat. Olyan patkónyomokat talált a mezőn, melyek legalább is akkorák valának mint egy fél kályha. Nézegette az óriási patkónyomokat, melyek jelezték, hogy erre egy nagy hős járt. A Sidovkia országból jött, egy sidovin volt a hős, ki gazdagon, hatalmasan vonult itt végig a császári mezőkön.

A hősök most egybegyűlnek és a fölött tanácskoznak, hogy melyik megyen a Sidovin ellen. Miután néhány sikertelenül vette föl a harcot, Dobrinja Niketič vonul ki, erősen felfegyverkezve és e szavakkal hívja viadalra a Sidovint :

Rabló, kutya, semmirekellő te,
Őrségünket mért kerülgeted te?
Mért nem hajlongsz mélyen le a földig?
A vezérünk előtt tisztelettel?
Mért nem hoztál ajándékot néki,
A vezérnek, meg a testvéreknek ?

Mikor a Sidovin e szavakat meghallotta, megsarkantyuzta a lovát és oly erővel támadt Dobrinja Niketičnek, hogy :

Köröskörül reszketett a föld is,
Partjaiból tóvize kibuggyant,
Térdre bukott lova Dobrinjának !

Dobrinja az Istenhez és az Isten anyjához imádkozott és visszamenekült az őrséghez. Mikor Ilija Murovec látta, hogy

már senkit sem küldhet a Sidovin ellen, maga indult ellene. Már messziről kiáltotta feléje a kihívást. Sokáig küzdöttek a nélkül, hogy egyik a másiknak árthatott volna. Ekkor Ilija Murovec bal térdére bukott. A Sidovina azonnal mellette termett és fejét akarta venni. Ilija azonban égi segítségért könyörgött és ereje nagyobbodott. A Sidovint a földre sujtotta.

Földre bukott csodálatos módon,
 Övig süllyedt mélyen be a földbe,
 Villámgyorsan oda ugrott Ilija,
 A vállára tette nehéz lábát,
 Fölhasítá kardjával a torkát.
 Homály borult Sidovin szemére,
 Lemetélte fejét rut testéről.
 Föltüzé azt fényes dárdájára,
 Így vivé azt az őségi helyre . . .

Dobrinja Niketič és többi társai üdvözlík :

A fejet most Ilija földre dobta,
 S büszke hangon fönnhéjázón így szólt:
 Harmincz éve járom a mezőket,
 De ily csoda nem történt még vélem.

Az orosz egyházi könyvekben egy Jodejskija cászár is említetik, akinek Sidovskija hatalma van. Ezt így mondja el :

„Konstantin Samoljovic cászár imádkozott, amikor a városhoz a Jodejski császár, akinek sidovskija ereje volt, közeledett és egy hatalmas löveget küldött a város ellen. A szálló lövegre ez volt írva : Konstantin Somojlovic császár, add át önként a várat, mert ellenesetben én azt irtózatossal fegyverrel veszem meg !

A cászár fejedelmeit és bojárjait hívta össze tanácskozásra és így szóla hozzájuk : fejedelmek és bojárók, előkelő vendégeim, ki akar közületek a Jodejski császár ellen sikra szállani, hogy engem megvédelmezzon ?

Mindnyáján hallgattak, egyedül csak Tiron Teodor vállalkozott. Megkezdődött hát a harcz közte és a Jodejski cászár között. És Tiron Tivadar legyőzte és megsemmisíté a hatalmas Jodejski császárt.

A kereszténység véleménye szerint, a zsidók (židove) voltak az első emberek, akiket az Isten teremtett. A nép hite szerint a zsidók óriások voltak és ezért hozták őket kapcsolatba az óriásokkal. Így származhatott a židove-ispolini fogalom.

Egy bolgár karácsonyi énekben, amelyben három hitről van szó, határozottan állittatik, hogy az első hit a zsidók hite. A keresztleetlen gyermeket a bolgárok ma is Evreice-nek nevezik és a keresztelés után a keresztapa e szavakkal adja a gyermeket anyjának: „Zsidócskát adtál, keresztényt hoztam neked vissza.“

A bolgár népkölteményből, mely a szent erdőnek a zsidó által történt megvételéről és a zsidónak Markó általi megöletéséről szól, amelynek egyik variánsát „A Sárga zsidó“ címmel Račamovski után a Sbornik közli, nyilvánvaló, hogy a sárga zsidó egy ispolin. Ez a költemény így szól:

Amint Markó szokása szerint anyjával a vacsoránál ül, titkolódzva mosolygott a szakállába. Anyjának kérdésére, vajjon az egyszerű vacsora, vagy az ő öregsége fölött nevet-e, így válaszol:

Nevetem csak sárga zsidó tettét,
 Dicsekszik a sárga zsidó egyre,
 Három ezer harczost gyűjt majd egybe.
 Hogy azokkal a szent hegyet -vijja,
 A szent Illés-kolostort megvijja,
 A keresztjét le akarja törni,
 Hogy ezüstjét, aranyát elhordja.
 Csodálkozom, egybe mérgelődöm.
 Nem tudom, hogy gyorsan oda menjek,
 A szent hegyet hogy gyorsan megvédjem.

Anyja ezt tanácsolja:

Hála érte édes fiam Markó!
 De ne kezdj ki a sárga zsidóval.
 Mit atyád birt teljes életében,
 Pedig hős volt, áldás emlékére,
 Oda ment mind a zsidó városba,
 A hatalmas, a sárga zsidóhoz.
 Csak ne volna a sárga zsidó itt,
 Nem követné szegény atyád sorsát,
 Nem pusztulnál el most ilyen ifjan.

Markó azonban nem szívleli meg anyjának a tanácsát, hanem fölfegyverkezett, lóra ült s a szent erdőbe indult. Levágott egy fát, lovát megkötötte és lefeküdt aludni. Lova azonban csakhamar kapálni kezdett a lábával és így szólt Markóhoz:

Kelj föl gyorsan, föl Kraljevics Markó!
 Közel feléd a sárga zsidó már,
 Háromezzer ember tart most véle!

Markó felébredt és mikor megpillantotta a sereget, kalapját szemére huzta és keservessen sirt. Lova vigasztalni kezdé:

Ezer harczos mezitelen arnaut,
Ezer harcsos fekete cigány mind,
Sárga zsidó a más ezer harczos.
Összetiprok ezret a lábammal,
A kardotól ezer semmisül meg,
Sárga zsidó a más ezer harczos,
És a zsidók nagyon félénk népek,
Elpusztulnak csupa félelemtől.

Markó fölkel, kirántja kardját, lovára pattan és az egész sereget elpusztította úgy, amint azt a lova mondta. Markó ezután nagy merészen a sík mezőre tért és ott az uton utólérte a sárga zsidót. A hatalmas sárga zsidó érczszekegerén ült, melyet tizenkét pár bivaly huzott nagy nehezen. Markó megsuhintá kardját és levágta a sárga zsidó tar fejét. De a sárga zsidó feje nem hullott le, hanem tovább maradt a sárga vállakon és így üldözőbe vette Markót. Markó az erdőnek száguldott lován, a sárga zsidó követte és így kiáltott: „Törjetek elő hős seregeim! Hol késlekedtek, mikor harcban vagyok? Jertek segítségül fák és sziklák, hogy el ne pusztuljon a sárga zsidó, hogy le ne hulljon sárga feje a porba!” Meghallotta ezt Veljo Krilatica és azonnal harcra indult, levágva a fákat, összezúzva a köveket. A sárga zsidó elesett és leullott a sárga feje. Markó most visszatért, elővette fekete kését és fölívágta a sárga zsidó testét, hogy megnézzze szivét; három szive volt az egy sziv helyén. Az egyik épen meghalt, a második épen ébredezett, a harmadik még csak nem is élt még.

A bolgár népköltészet sárga éifutinája és a szerb džidovka divojka óriások, akik nem hálnak meg, hogyha levágják a fejüket, hanem csak akkor, ha a földre buknak. A földnek halált-hozó ereje van velök szemben is.

A sárga basirgyán ugyanis a szent hegyre, a kolostor priorjához egy levelet küldött, amelyben azt izeni, hogy ha nem adja el az erdőt, úgy azt erőszakkal foglalja el. A prior háromszáz kalugert hitt össze tanácskozni, és ezek elhatározták, hogy mindenhova segélyért fognak fordulni:

Honnan jön most egy hős segélyünkre?
Közélg felénk a sárga bazirgán!
El akarja venni a szent hegyet . . .

A prior mindenhova irt ily levelet, de nem akadt hős, aki meg mert volna küzdeni a basirgánnal.

Hogy megmenekedjenek a veszélytől, a kalugerek Salonikiben három napon át hirdették, hogy a szent hegyet el akarják adni egy hősnek. De senki sem jelentkezett. Ekkor megjelent a sárga basirgjan és megkérdezte az árát. A szent hegyet 40 mérő aranyért, 9 mérő sárga dukatért és más egyéb kincsekért meg is vette. Ezután azt követelte, hogy a kalugerek valamennyien hagyják el a szent erdőt, mert akit közülük ott találnak, azt megölik. A szent könyveket sem szabad elvinni. Ezt mindeütt, tehát Prilepben is megtudták. Meghaltotta Kraljevič Markó is és elmondta édes anyjának, aki azonban nem engedte meg neki, hogy megküzdjön a sárga basirgjannal. Ekkor Markó azt írta a basirgjannak, hogy viselje magát nyugodtan, mert különben föl fogja keresni és meg fogja ölni. A felelet így szól: „Egészséget kívánok hős Markó! Jőjj el hozzánk kora hajnalban, akkor add hősiséged próbáját. Ha te léssz a győztes, úgy szabad légyen a szent erdő, de ha én maradok a győztes, úgy nem öllek meg téged Markó, hanem az ajtó félfájához szögezek, hogy a ki ott meglát, engemet dicsőítsen.“

Markó megetette, megittatta a lovát és egyenesen Salonikiba lovagolt, ahova korán reggel ért. A basirgjan csakhamar észrevette. Nem nyergelte meg erős lovát, pusztá szőrén ülte azt meg, nehéz kardját kezébe ragadta, így járult Markó elé. Mikor meglátta imígyen Markó, szörnyen megrémült a zsidótól. Sarac lova pedig ezt sugta neki: Menjünk, fussunk innen el messzire. Ő nagyobb hős mint te és erősebb. Csak az Isten ölje meg őt, te nem tudod őt megölni.

Markó mégis elhatározta, hogy meg fog vele küzdeni. „Akár ma halok meg, lovam, akár holnap. A minek meg kell történni, az történjék meg.“

A basirgjan most azt ajánlja, hogy Markó álljon ki neki előbb. Markó beleegyezik. A basirgjan a kezébe veszi a fegyverét, de a ló egyet ugrott és a csapás nem talált. Ezután Markó támadott. Nehéz kardját keményen suhintá és szeme közé vágott a nehéz karddal. A csapás olyan erős volt, hogy a kard négy részre tört.

A basirgjan most azt ajánlja, hogy menjenek Saloniki alá és köveket dobjanak a magasba. Markó egy nagy fehér

követ emelt föl, elhajítá a nagy nehéz követ, mely vagy három óra járásnyira esett le a földre. Erre a basirgján vett egy nehéz fehér követ és elhajítá a nagy követ, de sehol sem érinté a földet, hanem repült tengereken által. Erre azután Markó még jobban megijedt.

A basirgján ezután pedig azt ajánlja, hogy menjenek Salo nikibe és ott a kastélyon ugráljanak át. Ez is jobban sikerül a sárga basirgjának, mint Markónak, aki most őt a legnagyobb hősnak ismeri el és csak arra kéri, hogy eressze haza az édes anyjához. A basirgjan azon föltétel alatt ereszti el, ha reggelre visszajő. Otthon édes anyja azt tanácsolja neki, hogy korán reggel koldusnak öltözve, egy bizonyos forráshoz menjen, a hova a basirgjan is jár, hogy sárga lábait mossa. Utoljára még ezt mondja neki az édes anyja: „Ha kardodat ellene emeled, ne szúrd azt középen, mert a szive tájéka tisztára kő. Igy soha sem fogod megölni. Mélyebbre suhints, vágj a lábára, térdben vágd el a lábát, azután olyan gyorsan, a mint csak teheted, fuss el onnan, fuss el onnan messzire.“

Markó a forráshoz megy és a lovát a közelben legelni hagyja. A basirgján is eljött és megparancsolta a koldus ruhába öltözött Markónak, hogy tartsa a lovát.

Verje Isten a sárga basirgjant,
Szörnyeteg volt fejtől a bokáig.
Kilencz ága volt a forrásnak ott,
Nyolczat elzárt a basirgjan gyorsan,
S kiitta az utolsót egy cseppig.

Markó most mindakét lábát levágja, azután lovára pattan és menekülni kezd. A basirgjan megismerte és levágott lábakkal vette üldözőbe. Üldözés közben elesett és meghalt. Markót pedig, mint a szent hegy megszabadítóját és a basirgján megölőjét ünnepelték.

A sok változat közül itt közlöm szószerinti fordításban a legteljesebbet :

Hallgasd öreg s mond el az ifjunak !
Erős volt a sárga bazirgáni,
Erős volt ő Solun¹⁾ városában.
Hetven királyt pusztított el sorra,

1) Saloniki.

Nyolczvan bánust vert ő le bizonynyal.
 Kilencz magas, fehér tornyot épít,
 Kilencz tornyot hősi koponyákból,
 Hősök csontja a kapuk félfája,
 Megfogadta : Markót elpusztítja
 S elfoglalja a szentelt hegységet.
 Lánggal éget minden szent kolostort,
 Fölgyújtja az Ilindár kolostort,
 Megöli majd mind a vén Igument,¹⁾
 Megöli majd mind a tanítványt is,
 Elégeti sorra a szent könyvet,
 Törvény nélkül maradjon a nép majd.
 Levelet ír a sárga bazirgán,
 A levelet elküldi Górába.²⁾
 „Egészséget, öreg Igumene !
 A szent Góráat add át menten nékem,
 Ha kívánod, pénzért megvásárlom,
 Ha nem adod, elveszem erővel !“
 Válaszolt az öreg Igumene :
 „Üdv néktek, ti háromszáz Igumen !
 Mondjátok, hogy mi a véleményetek ?
 Hűségesen válaszolnak ők most :
 „Üdv tenéked öreg Igumene,
 Mindentivé leveleket írnál,
 Vajjon van-e egy hős, ifju, bátor,
 Hogy kiszálljon más hős ellenébe,
 Megvívni a sárga bazirgánnal,
 Hogy mngmentse fehér sveta Góráat ?
 Megfogadta ezt az Igumene.
 Leveleket irt gyorsan, fehérét,
 Mindenüvé küldé gyors futárral.
 De nem jött meg a hős ifju, bátor,
 Hogy kiálljon más hős ellenébe,
 Megvívni a sárga bazirgánnal,
 Hogy megmentse fehér sveta Góráat.
 „Nem jön senki, nem akad hős egy sem ?
 Sveta Góráat adjuk hát el pénzen,
 Még mielőtt elpusztulnánk mind itt !“
 Válaszolt a háromszáz Igumen :
 „Üdv tenéked öreg Igumene !
 Küldj egy futárt, gyors futárt Solunba,
 Hirdesse ezt Solun városába,
 Jelentkezik majd talán egy hős ott,
 Ki megmentí fehér sveta Góráat !“
 A futár ezt hirdeti három nap,
 Hirdeti ezt Solun városában :

1 Pap. — 2) Sveta Góra Athos hegye a sok kolostorral.

„Eladó a fehér sveta Góra,
 Kinek van itt hozzá elég pénze?
 És nem jött el a hős, ifju, bátor,
 Hogy kiálljon más hős ellenébe,
 Megvívni a sárga bazirgánnal.
 Földerüle a harmadik nap is,
 És eljött a sárga bazirgáni,
 Imigy szól a sárga bazirgáni:
 „Üdv tenéked öreg Igumene!
 A szent hegyért, mond meg: mennyi pénzt kérsz?“
 Válaszol az öreg Igumene,
 „Köszöntelek téged hősök hőse!
 Nem tudom én, mennyit kérjek érte.
 Adj valamit Istennek nevében,
 Ugy sem volt e hely eladó soha!“
 Válaszol a sárga bazirgáni:
 „Üdvözöllek öreg Igumene!
 Negyven öszvért küldj el hozzám nyomban,
 Negyven öszvért rakj meg szinaranynyal,
 Szinaranynyal, sárga dukátával,
 Kilencz öszvért küldj el aztán nyomban,
 Kilencz öszvért rakj meg rubintokkal,
 Nem számlálom vagyonomat, kincsem,
 Aranyomat nem mérem okával,
 Amennyit birsch, annyit vigy el tőlem“
 Kezet csókolt egymásnak a kettő,
 S aztán szólt a sárga bazirgáni:
 „Üdvözöllek öreg Igumene!
 Add tudtára minden Igumennek,
 Hirdesd ki ezt a sveta Górában,
 Hirdesd minden fehér kolostorban:
 Ilindar nagy szent kolostorában
 Távozzanak mind az Igumenek,
 Távozzanak a kolostorokból,
 Ne vigyenek könyveket magukkal!
 Később a hű cselédséget küldöm,
 Hogy megöljék mind a szent kalugert.
 Fölkiált az öreg Igumene:
 „Tudja meg már minden ember mostan,
 Eladták a magas sveta Górá,
 Megvette a sárga bazirgáni,
 Elfoglalja a szentelt hegységet,
 Lánggal éget minden szent kolostort,
 Fölgyújtja az Ilindár kolostort,
 Megöli majd mind a vén Igument,
 Megöli majd mind a taniványt is,
 Elégeti sorra a szent könyvet,
 Törvény nélkül maradjon a nép majd.“

A nagy gyászhir elszállt messze földre,
 Elszállt messze Prilip városába,
 A hős Markót szomoruvá tette,
 És így szóla öreg jó anyjának :
 „Anyám, édes jó anyácská,
 Hatalmas volt a sárga Bazirgan,
 Hatalmas volt Solun városában,
 Hetven királyt pusztított el sorra,
 Nyolczvan bánust vert ő le bizonynyal,
 Sok királyné lett a rabszolgája.
 Kilencz magas fehér tornyot épít,
 Kilencz tornyot hősi koponyákból,
 Hősök csontja a kapuk félfája,
 Megvásárlá magas sveta górá,
 Megvásárlá nagy vagyonért, kincsért,
 Elfoglalja a szentelt hegységet,
 Lánggal éget minden szent kolostort,
 Fölgyujtja az Ilindár kolostort,
 Megöli majd mind a vén Igment,
 Megöli majd mind a tanítványt is,
 Elégeti sorra a szent könyvet,
 Törvény nélkül maradjon a nép majd.
 Anyám, édes jó anyácskám,
 Ne induljak, ne menjek mint hős el,
 Sveta górá hogy fölszabadítsam,
 Hogy a földön emléket állítsak,
 Ha meghalnék, ha elpusztulnék most,
 A vallásért halnék, pusztulnék el . . .“
 Válaszol rá Markó édes anyja :
 „Köszöntelek édes fiam Markó !
 Elbocsátlak a nagy küzdelemben,
 Elbocsátlak a veszélyes harciba,
 De megáldlak édes fiam Markó.
 Győzd le hősleg a sárga Bazirgánt,
 Szabadítsd meg a szentelt hegységet,
 Dicsőséges légy te itt a földön,
 Dicsőséges légy te fönn az égben.“
 Ezt az áldást vette a hős Markó,
 Ezt az áldást kapta jó anyjától.
 Levelet ír hős Kraljevics Markó,
 Elküldi a sárga Bazirgánnak :
 „Béke veled sárga Bazirgáni !
 Nem adom át néked sveta górá,
 Nem adom az Ilindár kolostort,
 Térdben vágom el a két nagy lábad,
 Vállban vágom le a két karodat.“
 Elolvasta a fehér levélkét,
 Elolvasta a sárga Bazirgán,

Elolvasta és irt más levélkét,
 Elküldé azt Prilip városába :
 „Egészséget hős Kraljevics Markó !
 Jöjj el hozzám majd holnap, hajnalban,
 Hadd ismerjük meg a hősiséged,
 Ila nagyobb hős vagy te nálam Markó !
 Lemondok én a sveta góráról,
 Kifizetem, de átadom néked,
 De ha Markó, én lennék nagyobb hős,
 Nem öllek meg hős Markó én téged,
 Kiszögellek a kapufélfához,
 A ki meglát, engem is meglát az,
 Dicsőítsen aztán téged Markó,
 Dicsőítnek ugyis mindenfelé.“
 Kora reggel abrakolja Markó,
 Kora reggel lovát a hű Sarkót,
 Vörös buzát ad neki abraknak,
 Három éves óbort ad itlnak.
 Fölpattan a futó paripára,
 Elszárguld szép Solun városába.
 Még fris harmat csillogott a fűvön,
 Solun mellett nagy erődtítés volt,
 Kilencz fehér torony az erődnél,
 E tornyokban volt a Bazirgani !
 Meglátta a sárga Bazirgani,
 Hogy eljött a hős Kraljevics Markó.
 Nem volt neki, ki lovát nyergelje.
 Szórén ülte meg erős lovát ő,
 Kézbe vette nehéz buzogányát,
 Így ment gyorsan hős Markó elébe.
 Megijede hős Kraljevics Markó,
 Előtte volt a hősöknek hőse,
 Sárkó lova sugva mondja néki :
 „Fuss el innen hős Kraljevics Markó,
 Nagyobb hős ő, verje meg az Isten !“
 Sugva mondja Markó hű lovának :
 „Édes lovam, jó paripám Sárkó,
 Akár máma, akár holnap haljak,
 Történjék meg, aminek kell, máma !“
 Helybe állott, viadalra állott,
 Alig pár szót vesztettek el ott.
 Első szól a sárga Bazirgani :
 „Üdvözöllek hős Kraljevics Markó,
 Legnagyobb vagy a hősök sorában,
 Állj ki Markó, állj ki viadalra,
 Véled is hadd próbálkozzam Markó !“
 Helyt állt Markó, viadalra állott,
 Buzogányát, nehéz buzogányát,

Kézbe vette a sárga Bazirgán.
 Markó lova megállott ott hiven,
 Csendben állott, nyugton mint a bárány,
 Verje Isten a sárga Bazirgánt,
 Nem hős Markó czélezott elsőnek,
 A mint czélezott a ló homlokának,
 A mint hajít a sárga Bazirgán,
 (Markó lova jól ismerte már ezt,
 Jól ismerte bulgár hősök cseljét.)
 Földre veté a ló magát gyorsan,
 Feje fölött repült el a kopja,
 Hős Markóra került a sor mostan.
 A Bazirgan kiállott a czélnak,
 Egész mellet úgy áll a Bazirgán.
 Hej hős Markó kopját vethet bizton,
 Fölemeli hős Kraljevics Markó,
 Fölemeli nehéz buzogányát,
 Eltalálta a sárga Bazirgánt,
 A homlokán találta el épen,
 De széttörött nehéz buzogánya,
 Széttörött a Bazirgán homlokán.
 Soha ilyet hős nem látott, hallott.
 És így szólott a nagy hősök hőse :
 „Üdvözöllek hős Kraljevics Markó,
 Imént mit is mondánk mi egymásnak,
 Azt, hogy Markó adott szavát állja ?“
 Válaszolja hős Kraljevics Markó :
 „Igazmondást mondott az én szívem,
 Igaz hívók szava volt az én szóm,
 Allok érte míg a szívem dobban “
 Válaszol rá a sárga Bazirgán :
 „Menjünk innen Solun város mellé.
 Solun mellett van egy fehér szikla,
 Hogyha Markó te vagy a nagyobb hős,
 Tovább veted majd a sziklát nálam,
 De ha nálad én vagyok nagyobb hős,
 Nem öllek meg hős Markó én téged,
 Kiszögellek a kapu félfához,
 A ki meglát, engem is meglát az,
 Dicsőítsen aztán téged Markó !“
 Elindultak Solun városához.
 Megragadta hős Kraljevics Markó,
 Megragadta a nagy fehér sziklát,
 Nehéz, nagyon nehéz volt a szikla,
 De hős Markó nagy erővel dobta,
 S szállt az három óra járásnyira.
 Megragadta a sárga Bazirgán,
 Megragadta ugyan azt a sziklát,

Átvette a széles mezőkön,
 De a szikla nem hullott le többé,
 Szállott messze tengereken által,
 Elszállt messze fehér tengeren túl.
 Megjédett hős Kraljevics Markó,
 És így szólott a sárga Bazirgán :
 „Üdvözöllek hős Kraljevics Markó,
 Menjünk ketten Solun városába,
 Átugrani a fehér tornyokat,
 Ha nagyobb hős vagy te Markó nálam,
 Majd a tornyot jobban átugratod,
 De ha Markó én vagyok nagyobb hős,
 Nem öllek meg hős Markó én téged,
 Kiszögellek a kapufélfához,
 A ki meglát, engem is meglát az,
 Dicsőítsen aztán téged Markó !“
 Indul Markó a hős Bazirgánnal,
 Oda mentek a magas tornyokhoz,
 Táncoztatja lovát a hős Markó,
 S átugrotta a nagy magas tornyot.
 Táncoztatja lovát a Bazirgán,
 S átugrotta mind a kilencz tornyot,
 A tornyon túl a magas felhőkig.
 Megjédett hős Kraljevics Markó,
 És így szólott kérve, könyörögve :
 „Üdvözöllek téged hősök hőse,
 Nálad nagyobb hős már nincs a földön,
 Te Bazirgán vagy a hősök hőse,
 Egy kérésem volna hozzád mostan,
 Te általad elpusztulok érzem,
 Hadd induljak a házamba innen,
 Hadd bucsuzzam édes jó anyámtól,
 Hadd tudja meg, hogy közel halálom !“
 Válaszol rá a sárga Bazirgán :
 „Üdvözöllek hős Kraljevics Markó,
 Megengedem, hogy elmenj házához,
 Jó anyádtól bucsut venni menj el,
 Holnap reggel visszavárlak Markó,
 Nem öllek meg hős Markó én téged,
 Kiszögellek a kapufélfához,
 A ki meglát, engem is meglát az,
 Dicsőítsen aztán téged Markó !“
 Megfogadta Markó ezt a mondást,
 És elindult Prilip városába,
 És elindult fehér udvarába,
 Szive buját kisírta ott aztán.
 Hozzálépett öreg édes anyja,
 És így szólott jó Markó fiának :

„Ne félj fiam, ne félj fiam Markó !“
 Válaszol rá hős Kraljevics Markó :
 „Ne szólj anyám, ne szólj ilyen hangon,
 Szivem vérzik, hősiségem fáj most,
 Nem az fáj, hogy elpusztulok mostan,
 Bár megölné saját édes anyám !
 Engem anyám nem fognak megölni,
 Kiszögelnek a kapufélfához,
 A ki engem lát, az őt is lássa,
 Dicsőítsék hős nevemet aztán.
 Édes anyám ezt nem tudom túrni.
 Ha megölné joggal, hősiséggel !
 Engem így a népek szeme öl csak,
 És a nép majd imigy szól felőlem :
 Nem úgy halt meg Isten keze által,
 De megölte a sárga Bazirgán.
 Bocsass meg te édes jó anyácskám,
 Ha ellened hibáztam, vétkeztem !“
 Válaszol rá Markó édes anyja :
 „Üdvözöllek édes fiam Markó,
 Ne félj, ne félj édes fiam Markó.
 Mindig mondta, szóval mondta anyja,
 Isten téged sok jóval megáldott.
 Öltözz Markó koldus ruhájába,
 A lovad is koldus módra nyergeld,
 Így indulj el holnap kora reggel,
 Így indulj el Solun városába,
 Solun mellett a fehér forráshoz.
 Oda jár a sárga Bazirgán is,
 Napfölkelte előtt, kora reggel
 Ottan mossa szörnyü sárga lábát,
 Ottan iszik vizet éhgyomorra,
 Azért lett ő a nagy hősök hőse.
 Öltözz Markó koldus ruhájába,
 A lovad is koldus módra nyergeld,
 Így indulj el holnap kora reggel,
 Így indulj el Solun városába,
 Solun mellett a fehér forráshoz,
 Oda jár a sárga Bazirgán is.
 Napfölkelte előtt kora reggel,
 Ottan mossa szörnyu sárga lábát,
 Ottan iszik vizet éhgyomorra,
Markó fiam ott tudod megölni.
Forgasd meg ott damasceni kardod,
 De ne szurd azt kellő közepébe,
Mert a szive tisztá merő kő már.
 Ha megölni akarnád őt ottan,
 Üss le mélyen a lábára, üss le,

Térdkalácsán alul vágd el lábát,
 Aztán fuss el, a merre csak futhatsz!“
 Jó tanácsát megfogadta Markó,
 Fölpattan a Sarkó jó lovára,
 Elvágatott Solun városába,
 Elvágatott a fehér forráshoz.
 Sarkó lovát legelteti ottan,
 És így szólott jó Sarkó lovának :
 „Üdvözöllek Sarkó lovam téged,
 A forrásnál legelj szabadon te,
 De csak én rám vedd a pillantásod,
 Itt fog jönni a sárga Bazirgán,
 Hozzám siess édes lovam akkor,
 Fölkapok majd a hátadra akkor,
 Aztán fuss el, a merre csak futhatsz!“
 Elérkezik hős Kraljevics Markó,
 Elérkezik Solun városához,
 Solun mellett a fehér forráshoz,
 Elereszi a lovát legelni,
 A zöld rétre ereszi legelni,
 Szóval mondja Markó hű lovának :
 „Üdvözöllek Sarkó lovam téged ;
 Kövér réten legelészhetsz mostan,
 Kövér fűből ne sokat egyél most,
 És csak én rám vedd a pillantásod.
 Itt fog jönni a sárga Bazirgán,
 Hozzám siess édes lovam akkor,
 Fölkapok majd nagy erős hátadra,
 Aztán fuss el Isten segítségével,
 Fuss, mert ő a hősök legnagyobbja!“
 Napfölkelte előtt jött Bazirgan,
 A Bazirgán eljött a forráshoz,
 Nyereg nélkül ült a lova hátán.
 „Isten hozott, koldus, téged itten,
 Tartsd egy kissé erős paripámat!“
 És a lovat megragadta Markó,
 Megragadta erős balkezeivel,
 A másikkal intett Sarkójának.
 „Gyere ide édes lovam Sarkó,
 Isten verje a sárga Bazirgánt,
 Szörnyü látvány, szörnyszülötte volt ő.
 Kilencz fehér forrás bugygyant ottan,
 Nyolczat rögtön elzárt a kezével,
 Aztán ivott a kilenczedikből.
 Kapja Markó damasczeni kardját,
 Lábát vágja le a térdkalácsnál.
 A hűséges Sarkó ott terem most,
 Markó gyorsan fölpattan hátára,

És elszáguld Sarkó lován Markó,
 Mint a szélvész száguld a zöld réten,
 Mint a szélvész követi Bazirgán,
 Lába nélkül üldözi Bazirgán,
 Három órán kergeti hős Markót
 Ugy megrémült ettől a hős Markó,
 Ugy reszketett ettől a hős Markó,
 Hogy a fráz majd három hétig rázta.
 De a Markó hirtelen nagy mostan,
 Sveta Górárt megmentette végre,
 Megmentette Ilindár szent házáat.
 És megölte a sárga Bazirgánt.
 Meghallá ezt az öreg Igumén,
 Futva ment el hős Markóhoz menten,
 Tisztelettel tisztelgett Markónál.
 Alig halt meg a sárga Bazirgán,
 Fölszabadult a szegény nép aztán.
 Megmentette a szentelt hegységet,
 Megmentette mind a szent kolostort,
 Megmentette Ilindar kolostort,
 Megmentette mind a vén Igumént,
 Megmentette mind a szentelt könyvet,
 A nép törvény nélkül maradt volna.
 Sok dicsőség Markó hős nevére !

Mig a Bazirgán sárga zsidó esete Markó hőstettét zengi meg, melyet zsidó férfival szemben követett el, addig a következő bolgár népdal egy zsidó leányról szól, kit a néphit szintén az óriások közé sorol, természet fölötti erővel és különösségekkel látva el. Az óriás erejű zsidó leányról számtalan változatokban emlékszik meg a bolgár népköltészet. Bolgár népköltési gyűjteményemben is van egy költemény, melyben a rettegett hajduk vezére egy Penka nevű zsidó leány. Penkát azonban közönséges emberi természettel látja el a néphit, mig az itt következő dalban a zsálta csifutina (sárga zsidónőben) a daemont tünteti föl.

Vacsorázik Markó az anyjával,
 És magában nevet hős Kraljevics Markó,
 Édes anyja ránéz a fiára.
 Szóval mondja Markó jó fiának :
 „Üdvözöllek édes fiam Markó !
 Bajusz alatt mit nevensz te Markó ?“
 Válaszol rá hős Kraljevics Markó :
 „Üdvözöllek édes jó anyácskám,
 Nem nevetem vékony vacsoránkat,
 Isten adta vékony vacsoránkat,
 Nem nevetem a te öregséged,

Minden ember megöregszik egyszer,
 Nevetem a sárga zsidó lánykát,
 Összegyűjtött három ezer harczost,
 Oda viszi a szentelt hegységhez,
 Elpusztitni Ilindár kolostort,
 Ledönteni a keresztes tornyot,
 Hogy elvigye ezüstjét, aranyját.
 Csodálkozom ezen jó anyácskám,
 Bizony isten, ez jár a fejemben.
 Menjek vagy sem a sveta Górához,
 Menjek vagy sem, mond meg jó anyácskám,
 Megmenteni a szentelt hegységet? "
 Válaszolja édes anyja halkan :
 „Üdvözöllek édes fiam Markó !
 Ne törődj te fiam a zsidókkal,
 Édes apád látod híres hős volt,
 Gyakran ment ő zsidók városába.
 Ott őgyelgett, ott szédelgett gyakran.
 Sárga zsidó lány kedvében jára,
 Talán ez a sárga zsidó lányka,
 Bizony édes apád édes lánya.
 És te ifjan pusztulsz el miatta ! "
 Nem hallgatja a tanácsot Markó,
 Fölül gyorsan hű Sarkó lovára,
 Elvágat a tiszta szent hegyhez,
 Oda viszi a fehér nagy sátort.
 A sátorhoz köti a hű Sarkót.
 És álomra hajtja fejét Markó,
 Fölelbreszti lábával őt Sarkó :
 „Kelj föl, kelj föl hős Kraljevics Markó.
 Meglát ottan három ezer harczost.
 A szemére huzza a kalapját,
 És a földet könyekkel áztatja.
 Látja ezt a lova, a hű Sarkó,
 Halkan sugja ezt a gazdájának :
 „Ne félj gazdám hős Kraljevics Markó,
 Ezer harczos mezitelen arnaut,
 Ezer harezos fekete cigány mind,
 Sárga zsidó a más ezer harczos.
 Összetiprok ezret a lábammal,
 A kardodtól ezer semmisül meg,
 Sárga zsidó a más ezer harczos,
 És a zsidók nagyon félenk népek,
 Elpusztulnak csupa félelemtől . . . "
 Fölkél mostan hős Kraljevics Markó,
 Előveszi nehéz éles kardját.
 Felül aztán hű Sarkó lovára,
 Tánczoltatja a zöld mezők szélén,

Találkoznak a három ezerrel.
 Mint a sáskák pusztítanak el mindent,
 Összetiprott hű Sarkó vagy ezret,
 A kardjától vagy ezer pusztult el,
 A más ezer a félsztől hullott el.
 És hős Markó elvágta előre,
 Mint a szelvévész vágta a sik réten.
 Sarkó lova fekete port ver föl,
 Meglátja a sárga zsidó lányt ott,
 A zsidólány úgy ment vasszekéren,
 Tizenkét pár bivaly húzta lassan,
 Kirántotta kardját a hős Markó,
 Vilámgyorsan tarfejét levágta.
 Ott ingott a fej a sárga vállán,
 Üldözőbe vette a lány Markót,
 Futott Markó a széles mezőkön.
 Futott Markó s hangos szóval mondja :
 „Fel, bajtársak, gyorsan segítségre,
 Hol késtek most, hol vagytok bajtársak,
 Dobáljatok nagy köveket és fákat,
 Dobjátok a sárga lány utjára,
 Hadd botolják a sárga zsidólány.
 Sárga feje hadd hulljon itt porba !
 Elér mindjárt, verje meg az Isten !“
 Meghallotta szavát szárnyas Réla,
 Segítségre siet szárnyas Réla,
 És dobál nagy köveket, fákat,
 Dobálja a sárga lány utjára.
 Botlik rajtuk a sárga zsidó lány,
 Lehullott a sárga fej a porba.
 Visszafordul hős Kraljevics Markó,
 Kihuzza nagy sötétnyelű kését,
 Fölhasítja a sárga zsidólányt,
 Szörnyen átkos szívét hogy meglássa.
 Átkozott volt a sárga zsidólány,
 Három szive volt a szive táján,
 Az első sziv épen most haldoklott,
 A második ébredezni kezdett,
 A harmadik még élttelen volt . . .

A zsidónak az óriásokkal való népies azonosításának a román néphitben is találjuk nyomát. Számos adatot közlünk itt Sejnianu nyomán.

Az óriás elnevezés gyakran ered ethnikus nevekből; a német Hünc „óriás“ a középnémetben magyart jelent, a Nibelungénekekben Attila egy alattvalóját, a középlatin Hunus vagy Chunus-t adva vissza; hasonlóképp a tót Obor, a cseh obr „óriás“ nem egyéb, mint az Avarus vagy Abarus szó, mely

a középkorban rokonértelmű volt a Hunus-szal, az orosz Nesztor az avarokat obrik-nak nevezvén; az oroszok egyformán csud-nak nevezik a finneket és óriásokat. A modern görögben az ellenas szó „óriást” jelent, mert az ős görögöket mint óriás nemzetség ivadékaikat tartják, s végre ugyanazt a szerepet töltik be népmeséinkben az arabok.

Az ethnikus tatár név használata „óriás” értelemben tehát nem izolált; a baszk nyelvben a tartaro szó éppen óriást jelent s mint ilyen szerepel ennek népmeséiben is.

Miképp magyarázható ki azonban az az összefüggés, melyet a román a zsidó és tatár között állított fel?

Csoportosítsuk először a rendelkezésünkre levő anyagot, hogy így könnyebben kitűnjék a rája épített hypothezis. Ez anyag legnagyobb részét a falusi tanítók által az Odebescá régiségügyi kérdéseire adott válaszokból merítettem, mely ma a román akadémia birtokában van.

A román köznép a zsidó szót többször oly értelemben használja, mely mind az eredeti „óriás” értelemre vihető vissza.

I. Ethnikus használat, melylyel a fentebbi analogiák hasonlíthatók össze.

1. Zsidó vagy tatár, mindkettő „óriás” értelemben.

Tatarescu N. tanító ezeket írja a dimbovicai kerület, musceli járásában levő Dragoslavele községből. (Az akadémia 228. számú kézírata.)

A preatra galbanai barlang, a mely ott, hol a kerületi ut épül, Mateasi szomszédságában, a Peatra Maguran van, a természet csodája, mely minden emberi lényt bámulatba ejt. E barlangnak mintegy két méter magas nyílása a Dimbovica felé néz. Az öregek azt mesélik, hogy ők úgy hallották, hogy itt valaha természetfölötti magasságú emberek laktak. Ennek bizonyosságául egy érdekes adomát mesélnek el: „Egyike ezen zsidóknak, látva, hogy szánt egy paraszt két szolgája és 12 ökrével, elesudálkozott a vállalaton s odament hozzá, fölszedte őt, szolgálait, ökreit és ekéit s mint valami játékot a hegy aljába vitte, ahol tovább szántatott velök, majd visszavitte őket oda, a honnan hozta.

Azt is mondják még az öregek, hogy a Peatra Gimbuluin is laktak volna valami zsidók, mely község szintén Dragoslavele határán van, a hol egy üregből kőtej ömlik; hogy egy peatra galbanai zsidó megszeretvén egy peatra gim-

bavului zsidó leányát, titkon járt el hozzá látogatóba. Az atyja meglátván őt egyszer a Prislev csucson, egy sziklát hajított utána, hogy megüsse, de nem találta el. Ez a szikla maig látható a Prislop tetején s mintegy 2000 oka nagyságu.

Egy Balasel stefanestii tanító által közölt legendában értékes részleteket találunk az ősz zsidókról.

A régi emberek zsidók voltak: azaz szörnyű nagy emberek; fejük akkora, mint az öt vedres hordó, szemek mint a tányérok, kezeik mint a mosdó-kád, lábaik mint tölgyek, s ujjuk kérgesek, fogaik akkorák, mint az ekevas. Mi mostaniak olyanok vagyunk a zsidók mellett, mint valami apró legyeeskék.

Egyszer ezek az emberkék oda voltak szántani. Hát ime, egy 15 éves zsidó leány jön lassan hozzájuk, kötényébe veszi őket hármukat, eke és ökreikkel együtt s mint az egereket viszi őket anyjához, kinek ezt mondotta: „Nézd anyám, mit találtam amott, valami legyek karczolták a földet.“ Erre anyja ezt mondotta: „Vidd vissza őket, ezek emberek, kik majd a földet fogják örökölni.“ S visszavitte őket oda, a honnan hozta. Azok az oesmány zsidók oly nagyok voltak, hogy lábukkal egyik hegyről a másikra léphettek.¹⁾

Megkapó analógiáját találjuk ennek a zsidónak, aki játékszer gyanánt veszi a parasztot, ökreit és ekéjét a német mondákban, a hol ugyancsak egy óriás leánya vesz a kötényébe egy parasztot s viszi atyjához. Hasolókép mesélik, hogy a feketeerdői Hünenkoppen lakott egy óriás asszony a leányával. Ez is meglátván egy parasztot a hegyen, kötényébe veszi, s viszi anyjához a kis imposztort, az ő maeskáival (kleinen Kerl mit seinen Kätzchen). A haragos anya rögtön megparancsolja neki, hogy vigye vissza a parasztot ekéje és állataival együtt²⁾.

Thessalia és Beotiában azt mondják, hogy a hellenek (óriások) oly magasak voltak, mint a nyárfák, az Arachobitok pedig azt mondják, hogy a régi hellen czizmája akkora volt, mint egy mai ember.³⁾

A nép szemében tehát a zsidók vagy tatárok természetellenes nagyságu emberek voltak, akik közül egy maga képes

¹⁾ Sezetoarea III. évf. 28—29. l.

²⁾ Grimm : 505—7. l. Hasonló mesék vannak a százszok, ruthének s oroszoknak is.

³⁾ Schmidt : Das Volksleben der Neugriechen 233. és köv. l.

24 ökröt az ölébe venni egyszerre. „A nép nyelvében az óriások és zsidók rokonértelmű szavak.“¹⁾

2) Jellemzetes szólásmód: a zsidók vagy tatárok vagy óriások idejéből szólásmóddal ősrégi időt akar a nép jelezni, kivált ősrégi épületekről szólva, melyekről már nem tudja, mely időből valók. A modern görög hasonló szólásmóddal él ilyen alkalomkor, ha régiséget akar jelezni: a hellenek, vagy óriások korából való.

Az Oltul kerület Peatra falujában ezt beszélik:

„Emusesti községben, hol a vasut halad el, mintegy ölnyire ásván ki egy hegyfőt, több kis kő és nagy téglából való építményre akadtak, szintugy nagy fazékcserépekre, melyek több mint két ujjnyi vastagok voltak. Ezekből láthatni, hogy itt valaha ősi intézmények állottak, vagy tán még az óriások, zsidók idejében.

3) Az óriás értelmet föltaláljuk még a népies metaphóriában, a zsidó munkában, melylyel egy roppant nehéz, az emberi erőt fölülmuló, kitartó, hosszadalmas munkát akar jelezni. Hasonlókép mindig „hellén (óriási) munkának“ nevezi a nagy megerőltetést kívánó munkát, az arahobita pedig erre a „tesz mint a hellén“ kifejezéssel él, a mi megfelel a román „dolgozik, mint a zsidó“ mondásnak.

Egy havasalföldi regében (Ispirescu 207. l.) olvassuk:

„Ujra munkához fogott, — zsidó egy munka — hánykódott jobbra, balra az ember, kézzel-lábbal dolgozott ugy szólván, s haszon körömfeketényi se.“

A „Pipelecuta vagy Cenuserlasa“ mesében ez áll:

A leány kicsiny korától megszokván a küzdelmet, dolgozott mint a zsidók, éjjel-nappal, s a legnehezebb munkát végezte.

II) Használják a zsidó szót gyűjtő értelemben helyi elnevezésekre: zsidova annyi, mint „a zsidók, vagy óriások vára.“ Vesd össze az új görög elleniko elnevezést, mely régi építmények és várakra vonatkozik. Messeniában a hellen vár „óriás várat“ jelent.

1) A Campulung melletti zsidova vagy uriásáról ezt olvassuk:

Poennari faluban mesélik:

1) Arielseu : Istoria Campulungului I. r. 13. l.

Az öregek elbeszélése szerint van egy igen régi kőépítmény, melyet zsidóvának neveznek. Ez a romvár Poenari falutól nyugatra fekszik. A hely, a hol fekszik, Gradiste lonkájának nevezetik. Benső kiterjedése egy harmad nagy pogont tesz ki; alakja négyszögű, faragatlan sziklából épült.

Schitu-Golestiben pedig:

Gradiste fölött, a Valea Uncheasului közelében van egy roppant régi kőfal. E zsidova nevű várról azt mondják, hogy tatárok és zsidók építették.

E várat legelőször Boliaie költő írja le:

Zsidova vagy Uriásá Campulung mellett van, rom ez, mely egyenes szöveget képezve, északi szára 115 lépés, a nyugati pedig 160 lépés hosszú, három részre oszlik, zárt völgyben, a hegyek közt van s neve ma Gradiste.¹⁾

Nagy fontosságú tény az, hogy ilyenü helynevekre akadunk Erdélyben is. Ha követhetnők e közös topographiai pontokat, megállapíthatnók azon nép utját, melynek tulajdonítják ez ősrégi romokat.

Neugebauer arról értesít, hogy Hunyad táján a Kaivadia folyó mentén egy sziklatetőn 180 lábnyi terjedelmű kerek erősség van, melynek kapuja s falai (31' magas és 7' széles) valamint ablakai is vannak. A néphagyomány szerint ezt óriások vagyis zsidók építették. Egy másik várat az Ompoly folyó mellett Zlatna környékén a magyarok zsidó-várnak neveznek.²⁾

A germán néphit szerint a régi csodálatos építményeket, melyek századokat éltek át s a milyeneket a mai nemzedék nem kísérle né meg fölépíteni, az óriások, vagyis az ördögöknek tulajdonítják. Épp így Hellas nagyszerű emlékeinek látása, melyek megbirkóztak a századok zivataraiival, a kőfalak roppant szikláival, valamint a templomok nagyszerű romjai azt a hitet keltették a modern görögöknél, hogy azok, akik ily építkezéseket hoztak létre, nem lehettek közönséges emberek. Innen ered a hellenek azonosítása az óriásokkal, akik a ciklopi építkezéseket végezték.

2) Dombok és halmoknak is vannak ilyen elnevezéseik.

1) Curierul romanese 1845. évf. 339. l.

2) Neugebauer: Dacien aus d. Überresten des class. Alterthums 85. l.

Jankán, a romanaci járás községében mesélik :

E falutól jobbra esik egy halom, melyről azt mondják, hogy a zsidók ásták ki a földből; zsidova halomnak is nevezik, mert a hely és gödör, a honnan kivették, máig meglátszik, tőle keletre. Az a gödör igen nagy s a hely is látható, a hová letették, miután kiemelték a földből.

Riureni faluban pedig ezt mondják :

E faluban most is látható egy 8 és $\frac{1}{2}$ öl magas domb, melynek kerülete 30 öl, kerek, teteje csucos, s melyről azt mondják, hogy tán a zsidók építették. Lejebb ugyanabban a faluban, az erdőben van egy 50 öl hosszú tisztás, ahol azt mondják, hogy valaha a tatárok táboroztak.

Kakaleci faluban beszélnek :

A falutól délre van egy 5 öl magas, 27 öl kerületű domb melynek teteje le van ütve. Ugyanezen részen zsidó csontok találhatók, és agyag-csatornák, melyeken át a víz folyik, vagyis akkor láthatók ezen csontok és csatornák, ha nagy esők vannak.

Az „óriás“ értelmű zsidó szónak, legalább közvetlenül, semmi köze sincs a vele egyhangzású szóhoz, mely a tulajdonképeni zsidót jelenti. A szerb nyelvben is meg van ez a két jelentősége. Polyphemos legendájának szerb változatában (Vuk 2. Nr. 35.) az óriás vagy valami emberevő lény helyett zsidóval találkozunk, oly tény, melyre analogiát a többi népies irodalomban nem találunk, mint azt Krek széles alapra fektetett tanulmányában kimutatja.

Bibliai hagyományokon nehezen volna kimutatható ez a logikai associatio. A közvetítő fonal s egyuttal a kérdés eszmója a tatár szó, az associatio harmadik fogalma, mely egyedül fejtheti meg a másik kettő közötti összefüggést: a zsidó és óriás között. Hogy a hypothesis a jelen esetben igazolható legyen, kell, hogy kimutassa az azonos három: zsidó, tatár és óriás közti összefüggést.

A tatár herkulesi alakja és ijesztő megjelenésével könnyen hagyhatta a nép emlékében az óriás benyomást, melynek helyhez kötött nyomait az ország több vidékén fel is találjuk.

Hátra van kimutatni a zsidó és tatár közti összefüggést.

Az egyszerűsített kérdés tehát erre vezetendő vissza: volt-e valaha olyan nép, melyről bizony lehessen állítani, hogy ugyanazon időben tatár és zsidó is volt?

Ilyen nép létezett, s a történelemben kazarok névén ismeretes.

A kazarok, finn-tatár eredetű nép, mint a hunok és avarak, kik majdnem egész Dél-Oroszországot foglalták el, a VIII-ik században elfogadták a judaismust s mint ilyenek, három századon át (1016.) maradtak meg. Birodalmuk a VII-ik században a Dontól Pannoniáig terjedt; a bolgárok s más szláv népek alá voltak nekik vetve. A magyarok is alattvalóik voltak s a bizanti császárok adót fizettek nekik. Az orosz krónikás, Nesztor, 896 körül említi őket židove kozartiy néven; később, hatalmuk pusztulása után, egy kozár község a tauriumi félszigeten tartotta fenn magát, úgy, hogy a kaukazusi népek az összes zsidókat az ő ethnikai nevükkel illették, elnevezvén őket általában Ghysarnak (= kazar). A VIII-ik századbeli Krimben fölfedezett zsidó fölíratokban tatár nevekre akadunk, mint Tohtamis, ami nem lehet más, mint egy áttért Nogai neve.

Főnökeik, mint minden tatár nemzetség főnökei, Kaganoknak neveztettek, ezek közül egy, József ben Aron a X-ik században Rabi Hisdai ibn Saprutnak, III. Abdul-Rahman kalifa követének egy nevezetes levelet írt, melyet máig megőriztek s melyet a pétervári császári könyvtár kézírata alapján Harkavy adott ki. E levélben a kazar király elbeszéli az áttérés történetét: 730-ban Bulan kagán egész népével a zsidó hitre tért, a monda szerint a három egy Istent hívő hit követőinek vitája alapján, tényleg azonban a kazar udvarnál levő zsidó tolmácsok, orvosok és tanácsosok rábeszélésére.¹⁾

Amint áttértek, utána jártak Bulgária, Magyarország, Havasalföld és Horvátországon át, hogy érintkezésbe jöjjenek a Földközi tenger keleti partján levő hitsorsosaikkal. „De cette Judée khazare partaient non seulement les missives qui allaient consoler les malheureux frères d' Espagne, mais les missionnaires qui allaient prêcher la loi de Moïse aux Bulgares noires, aux Hongrois, aux Bulgares danubiens.”²⁾

Ezek a kazarok, hatalmuk elenyészte után, összeolvadtak a Feketetenger-melléki más tatár népekkel, eredetük visszhangja azonban nem mult el az emberek emlékezetében. A szomszéd népek emlékezete mind homályosabb lett azon tatárok felől, kik valaha zsidók is voltak, akik gyakran félemlí-

1) Graetz: *Gesch. der Juden* V. köt. 186. l.; Vivien de St. Martin „Mémoire sur les khazares“ *Mélanges de géographie*-ében 1851.

2) Rambaud: *Constantin Porphyrogénète*, 400 l.

tették meg őket, szokatlan nagyságukkal és erejükkel és halhatatlan tetteikkel.

E kazárok egy része korán keresetett menhelyet Erdélyben, a honnan a dunai országokba mentek, különösen Havasalföldre s itt kivált a mai Muscel és Romanati tájára, a hova ugylátszik összpontosult a rájuk vonatkozó emlék. Itt emelhatték ők azt a zsidova nevű ciklopi építményt, melynek régiségéről már csak a név beszél. Berendezéseik és lakásaik nevezetes nyomokat hagytak maguk után, melyek a nép képzeletében óriásiaknak tűnnek fel. Valamely ősrégi időben e helyen természetfölötti nagyságu emberek laktak, a kikiről a legöregebb emberek is már alig emlékeznek, s ez óriás embereket a köznép zsidóknak, vagy tatároknak nevezi.

Valószínű, hogy az elzsidósodott tatárok megőrizték még vallásukat a békés népek közepette, a melyek irtóztak az ő hatalmuktól, s hogy a romániai zsidók primitív rétegében is folyt a kazar vér. Renan Ernő is egy ily véleményt fejezett ki 1883. január 27-iki, a Saint Simon-körben tartott fölolvásásában.

Összefoglalva, a zsidó „óriás“ értelemben, a tatároknak ez országba történt első betöréseinek halvány visszfénye van. Egy elzsidósodott turáni nép emlékezetét foglalja magába, mely elenyészett később mint nemzet, de a mely keresztül vonult a Duna völgyén, melyből egy rész itt maradt, a dunai országokban található judaizmus magvát vetvén el. Egy része elpusztult a szakadatlan harcokban, más részek beleolvadt a többi tatár nemzetségekbe, s ekép egy valaha hatalmas nép eltűnik a történelemből, nem úgy azonban, hogy nyomot ne hagyjon maga után, mely a jövő nemzedéknek elmondja, hogy ő e helyen létezett egykor.

Hamjakov A. S. orosz tudós már 1852-ben azon véleménynek ad kifejezést, hogy az orosz népies énekekben a zsidókra vonatkozó allusiók valószínűleg a kazárookra való megemlékezések. E véleményt magáévá tette azután Porfirico N. a maga orosz irodalmi történetében¹⁾

Az orosz epikai költészetben is szerepel az „Ila Murometz és zsidovin“ című költeményben a zsidó szó mint „óriás.“ Ezen a maga nemében páratlan versben ezt olvassuk :

¹⁾ Karan, 1896. 76. l.

Mely vitéz lovagolt itt
 Nagy Zsidóországon át?
 Zsidó volt az, a császári földek
 Hatalmas vitéze.

Ezenkívül a vallásos költészetben is a „Czár judeiszki“ zsidó császár szólamokkal találkozunk, valamint „szila zsidovszkije“ zsidó sereg elnevezésekkel. Egyikben Szamoilovics császár kétségbeesve kérdi bojárjaitól:

Ki fog szembeszállni az ellenséggel,
 Ki áll a hatalmas zsidó császár elé,
 Zsidó sereg elé?

Vesselovszki e nyomokon indulva a zsidó, óriás és kazar közti összefüggést bebizonyítottnak tekinti.

Halanski lengyel tudós meg tagadásba veszi a zsidók és kazarok azonosságát, az elsőket a görög gigász szóval hozza kapcsolatba.

Ez az összefüggés azonban annyira benső és megfogható a nép előtt, hogy némely bolgár népkölteményben a zsidó óriást a zsidók mai jelzőjével látja el, mint esifut „uzsorás“ és bazarghidin „kereskedő“ névvel, egyiket s másikat is mint óriást szerepelteti.

HARMADIK RÉSZ.

A VÉGZET A NÉPHITBEN.

A sorsra vonatkozó hit az emberiség kedélyvilágába ezer-meg ezerféleképp elágazó gyökerekkel kapaszkodik. A vallástudomány terén tett kutatások kimutatták, hogy a sorsra vonatkozó hit előfordul a legkülönbözőbb népeknél és a legkülönbözőbb időkben, mindenütt és mindenkor. De a tudományos kutatás számára mindörökké lehetetlen annak a földrésznek, annak a népnek a meghatározása: hol támadt legelőször ezen hit. Az embernek előre meghatározott sorsába vetett hitét a bolgárok számos, mondhatni a földgömb minden eddigelé ismert népével közösen birják. Az ember sorsa a bolgár néphit szerint is jó vagy rossz lehet, úgy, ahogy ezt a végzetet intéző tündérek meghatározták, vagy a mily mértékben a boszorkányok és más gonosz szellemek üldözik. Mielőtt azonban a tündérek a gyermek jövődöbeli sorsát eldöntenék, gonosz emberek és szellemek annak sorsát megváltoztathatják. Mélyen gyökeredzik az emberi lélekben azon vallásos érzélem, mely az ember sorsának eldöntésénél természetfölötti erőket szerepeltet. Ezen érzélem kifolyása egyuttal azon hit, mely arra czéloz, hogy a balsorsot mysthikus módon megakadályozza és jólétének biztosítására neki buzduljon a tőle telhető legnagyobb erőmegfeszítéssel, hogy a gonosz szellemek befolyása ellen diadalmasan megküzdhessen.

Ezen hit aztán szorosan összefügg a szerencse személyesítésével is, melyre vonatkozólag a bolgár monda nagy tárházában számos adatra találunk. Így például egy bolgár monda ezt beszéli:¹⁾

„Volt két testvér, kik örökségüket megosztották és aztán egymástól különváltan éltek. Elválásuk után a fiatalabbik földbirtokos lett, az idősebbik elszegényedett és mint napszá-

¹⁾ Stoikov (Vukadinov) Sbornik X. 143. (Gurmazo faluból) l. u. e. Čolakov Sbornikjában.

mos testvérénél élt. Egyszer a mezőn dolgoztak és midőn este hazafelé indultak, a fiatalabbik terstvér lóra ült; daloló napszamosai és aratói követték, kik zsákokat és edényeket, élelemmel és itallal telve czipeltek. Az idősebbik fivér fáradt volt és alig követhette a munkásokat; bánatosan sirdogált, mivel őcse földbirtokos s lovagol, ő pedig napszamos és zsákokkal, edényekkel megrakva vánszorog fáradtan. Egyedül, sirva kullogott a többi napszamos után. Megfordult fivére és mondá: „Bátyám, térj vissza a mezőre, ott felejtettünk egy kötelet; hozd el, mert holnap más mezőre megyünk!” Fáradtan visszament, hogy a kötelet megkeresse. Midőn a mezőre ért, egy embert pillantott meg, ki kalászokat szedegetett fel és azokat a kévékre tette. Megtalálva a kötelet, azt az emberhez hajtotta és kiáltá: „Én ugyan szegény vagyok, de te testvéremnél két darab kenyeret láttál s most pedig idejöttél, hogy valami boszorkányságot végezz gabonájával, ugy-e!” Az ember megfordult és mondá: „Mért háborgatsz? Nem jöttem én ide, hogy testvéred ellen valami boszorkányságot miveljek, hanem a mezőről az ő számára gyűjtöm a kalászokat, melyeket az aratók elhullajtottak; én az ő szerencséje vagyok!” Erre a szegény ember azt kérdezte: „Te vagy az ő szerencséje?” — „Igen,” felelt a férfi. „Oh, az én testvérem földbirtokos és nekem semmim sincs!” sóhajtott a szegény. A szerencse mondá: „Nem látod, hogy az ő számára gyűjtöm a kalászokat és holnap oda megyek, a hol aratni fogtok. Testvérednek segíték, azért sokat szerez és földbirtokos!” — „Oh, miért nem segítél nekem is, hogy ne dolgozzam annyit és én is szerezhsek valamit és könnyen megélhessek?” kérdé a bátya. „Mivel elmúlt a szerencséd, azért nem segíthet neked,” felelt az idegen. „Oh, hát te a szerencse vagy, akkor tudnod kell, hogy hol tanyázik az én szerencsém és miért nem segít nekem?” kérdé a szegény ember. „Szerencséd olyan kövér, akár a disznó, s azért hever és nem gondol tereád, szegény emberre,” mondá az idegen, „de menj az erdőbe, ott hever és végý lábá közé egy zsákot, ijeszd fel és ő azután a zsákba szalad; kösd be a zsákot és addig verd a bottal, míg neked három diót nem ad.” Az ember haza ment. Másnap korán zsákot vett a hóna alá és az erdőbe indult az ő szerencséjéhez. Ott feltárta a zsákot, mire a szerencséje beleugrott. A zsákot bekötötte, és a szerencsét addig verte, míg ez így szólt: „Engedj, ezentúl utánad látok és hasz-

nodra leszek!“ De ő tovább verte és mondá: „Adj három diót, akkor elbocsátlak!“ — „Bocsáss el,“ könyörgött a szerencse, „veled megyek; mit használ neked a három dió? Ezentúl segítelek, s te is földbirtokos leszel!“ — „Most megfogtalak és agyon verlek, ha nem adsz három diót!“ felelt a szegény ember. A szerencse belátta, hogy nem menekülhet, oda adta a három diót, mondván: „Ime, a három dió! Ha innen elmész, az uton három gyermeket találsz, kik egy fazék miatt czivakodnak; mindegyiknek adj egy diót s vedd magadhoz a fazekat!“ Elvette a három diót és hazafelé indult. Utközben egy dombon három gyermeket talált, kik verekedtek. Az egyik kiáltá: „Én találtam a fazekat, az enyém!“ A másik mondá: „Én találtam!“ Czivakodtak, hogy kié legyen a fazék és nem vették le róla a födelet, hogy tartalmát megnézzék. Az ember hozzájuk lépett és mondá: „Gyermekek, mit czivakodtok?“ Ők felelték: „Atyuska, mi itt a dombon játszottunk és ezt a fazekat kiástuk; most már a miatt czivakodunk, hogy kié legyen!“ Ő mondá: „Oh, gyermekek, miért verekedtek egy fazék miatt? Ime mindegyiknek egy diót adok, játszatok tovább és adjátok nekem a fazekat!“ A gyermekek elfogadták a három diót és a befödött fazekat neki adták. Haza vitte a fazekat, levette róla a födelet és látta, hogy a fazék tele arannyal. Most már ő is szerencsés volt és földbirtokos lett.“

Hasonlót beszél a következő bolgár monda:

„Élt egyszer két testvér; az egyik gazdag volt, a másik szegény. A szegény gazdag fivére számára annak szántóföldjein dolgozott. Midőn egy este a napszámosokkal vacsoránál ült, eszébe jutott, hogy kaszáját a mezőn felejtette. Felkelt az asztal mellől és anélkül, hogy csak egy falat kenyeret evett volna, kiment a mezőre, hogy kaszáját elhozza. Midőn odaérkezett, észrevette, hogy a réten valaki a lóherét gyűjti; oda kiáltott: „Hé ember! minő joggal szeded ezen rétről a lóherét? Nem tudod, hogy ezen rétnak tulajdonosa van!“ — „Nem kérdzem azt senkitől, kedves emberem!“ felelt emez; „tudd meg, nagyobb ur vagyok testvérednél; én az ő szerencséje vagyok; éjjel-nappal az ő számára dolgozom, ő neki gyűjtöm az itt elszórt lóherét, hogy abból is haszna legyen! Ez vagyok én! De mért hagytad abba vacsorádat?“ — „Barátom,“ felelt a

szegény ember, „kaszámat itt felejtettem és azért jöttem vissza!“ — „Hiszen a kasza ott csüng a válladon,“ szolt az idegen; „vagy azért hagytad abba a vacsorádat, hogy szintén lóherét gyűjts?“ A szegény ember vállához kapott és ime! ott csüngött a kaszája! Borzadály futott végig testén. „Ha gazdag volnék,“ mondá, „bizony nem jöttem volna ide a kaszáért!“ — „Valóban, barátocskám.“ szólott az idegen, „te nem tudod, hogy minő szerencséd van! Én vagyok a szerencsések legszerencsésebbike, én vagyok a szerencsések királya; ezentul nem kell dolgoznod! Nagy kineshez segítelek, vedd ezt a szíjjat, kösd meg vele bockorodat s menj ama magaslatra; annak tetején nagy palotát pillantasz meg, melyben a szerencsések királya lakik! Ütközben hozzám hasonló alakokat láatsz, kik szintén dolgoznak; kérdezd meg őket az ut felől és ők megmutatják azt neked. Ha a király elé jutsz, csak azt a kalitkába zárt tyukot kívánd magadnak, mely mindennap egy arany tojást tojik. Ha nem akarja rögtön neked adni, süsd el ezt az ágyut, s ő azonnal neked adja; így aztán nagyon gazdag ember leszel!“ Az ember köszönettel vette az ágyut és hazafelé indult. Másnap korán reggel utra kelt. Ütközben egy szántó emberrel találkozott. „Jó reggelt,“ szolt a szegény ember, hogy s mint van a szerencse, meg a föld?“ A szántó ember mindaddig nem felelt, míg a barázdát végig nem szántotta, aztán felelt: „Adjon Isten minden jót, hova vezet utad?“ — „Megmondom azt neked barátom, hogy hova vezet,“ felelt a szegény ember, „de mondd meg előbb, hogy miért nem feleltél nekem mindaddig, míg a barázdát végig nem szántottad?“ — „No barátom,“ szolt a szántó ember, „én egy földmives szerencséje vagyok, és nem szakíthatom félbe munkámat, hogy gazdag legyen az uram!“ A szegény fivér tovább ment és egy vinczellérel találkozott, ki egy másik ember szerencséje volt és szintén csak elvégzett munka után felelt. Aztán egy emberrel találkozott, ki fát gyűjtött. „Jó napot!“ köszönté őt. „Adjon Isten!“ felelt az ember tovább dolgozva; „segítsd barátom ezt a három tönköst a vállamra!“ — „Szívesen,“ felelt a szegény ember; „de mondd meg, mutasd meg a szerencse király palotáját!“ — „Szívesen,“ felelt amaz és a három tönkkel vállán tovább mentek. Midőn a palotába akartak lépni, az örök előrohantak és a szegény embert meg akarták verni; de ő elsütötte az ágyut, mire az örök serege nyomtalanul eltűnt. Az

ágyulövésre összerendezte a király és haragosan kiáltá: „Mit keresel itt? Mért nem dolgozol, hogy meggazdagodjál? Ne merj ide belépni, mert széttöröm csontjaidat!” De miután a király felocsudott ijedtéből, leültette a szegény embert és így szólt: „Kedves barátom, ami megtörtént, az elmúlt; csak azt kívánom, hogy bocsáss meg nekem; most még én parancsolok s nem te! De hallgass ide! Egész életedre földbirtokossá teszek, jövedelmemet és vagyonomat rendelkezésedre bocsátom: annyit végy, amennyit akarsz!” — „Pénz nem kell nekem,” válaszolt a szegény fivér; „csak ama tyukot kérem tőled, melyet kalitkába zártál!” — „Oh csak azt a tyukot ne kérd barátom, szólt a király, mert akkor bánatomban meghalok!” Midőn a szegény fivér látta, hogy nem adja neki a tyukot, megtöltte ágyuját, hogy elsüsse. A király remegve segítségért kiáltott; katonák rohantak elé, úgy hogy a szegény fivér egy percze megijedt; de aztán elsütötte az ágyut, mire mindnyájan elszaladtak. A szegény fivér megához vette a tyukot és hazament. A tojások árával nagy gazdagságra tett szert és ezentul a szerencse is az ő részén dolgozott . . .

Más bolgár mondákon az a fájdalmas gondolat vonul végig, hogy akinek részére nem rendeltek szerencsét, annak minden körülmények és viszonyok közt csak szerencsétlensége van; a legszebb előzmények daczára minden cselekedete balul üt ki. Egy bolgár monda ezt beszéli:

„Volt egyszer két vagyonos testvér.¹⁾ Midőn munkájukat végezték és még a semmiből is hasznot huztak, meg akartak arról győződni: vajjon a szerencse Istentől vagy magától az embertől származik. Egy napon veszekedtek és az idősebbik mondá: „A szerencse Istentől jön!” a fiatalabbik pedig mondá: „A szerencse az embertől származik!” Hogy megtudják, melyik a helyes, a következőt végezték: Sok pénzzel utra keltek. Mentek, mendegéltek és egy faluba értek. Ott a legszegényebb embert magukhoz hívták. Midőn látták, hogy semmije sincs, husz aranyat adtak neki, mondván: „Vedd ezt a pénzt, de sohse mond: „Isten fizesse meg, s csak nekünk fizesd vissza!” Ezt mondva, távoztak. Midőn a szegény látta, hogy annyi pénzzel bir, nagyon örült és feleségéhez sietett, hogy pénzével dicsekedjék előtte. Ez, ahelyett, hogy örvendene, szidta a férjét,

¹⁾ Elmesélte: Božov Sz. D. Demir-Hissárban.

hogy mért fogadta el idegenektől a pénzt, most már elkölte és akkor nem fizetheti vissza. Rá akarta beszélni, hogy adja vissza a pénzt. De ő nem fogadott szót, hanem a piacra ment, hogy vásároljon ott olyasmit, amit haszonnal eladhat. S mivel sok ideig szegény volt, egy mészárszék előtt elhaladva, azt gondolta magában: „Veszek most egy darab hust, hogy a gyermekeknek legyen egy kis élvezetük!” Hust vett és hazaindult. Utközben egy holló repült feje fölött; ő azt gondolta, hogy a holló el akarja lopni a hust és azt ruhája alá rejté. Midőn házába akart lépni, a holló elragadta fejéről sapkáját, melybe pénzét rejtette volt, — s sohse látta azt többé. De ez még nem volt elég, midőn feleségének ezt elbeszélte, ez újra leszidta. Később kétségbe estek, mert nem tudták, hogyan fogják majd a pénzt visszafizetni. Egy év múlva a két fivér a faluba jött, hogy utána nézzenek, mit mivelte a szegény pénzüikkel. Ő aztán elbeszélte nekik a történetet; de ők újra 400 aranyat adtak neki, mondva: „Vedd e pénzt és csinálj vele amit akarsz, de imádban sohse említsd Istent, hanem csak bennünket!” A szegény ember hazament, nem szólott nejének egy szót sem, hanem egy maggal telt fazékba rejté pénzét és aztán a piacra ment, hogy valamit vásároljon. Mialatt a piacon időzött, háza előtt egy almás szekér haladt el és gyermekei almát kívántak. Az anyjuknak nem lévén pénze, a maggal telt edényt odaadta az embernek almáért. Este hazatért a szegény ember, s egyenest az edény felé tartott, de ezt már nem találta helyén. Kérdezte nejét, és ez aztán megmondta, hogy az edényt egy almaárulónak adta. Az ember dühöngött, összezsapta kezeit, de az almaáruló nem tért vissza. A két fivér újra megjelent, hogy meggyőződjenek, mit csinált a szegény ember pénzüikkel. Most már két darab ólmot adtak neki, egyet neki, egyet a feleségének. Midőn hazajött, megmondta nejének, hogy mit kapott, az asszony mérgében a két ólomdarabot kidobta az udvarra. A ház egy folyó partján állott. Egyszer halászok vonultak ott el és kérdezték az asszonyt, hogy nem adhatna-e nekik egy darab ólmot, melylyel kijavíthatnák hálójukat, melyről az ólom leszakadt. Az asszony előkereste a két ólomdarabot és odaadta a halászoknak, kikötvén magának az első halakat, melyeket a hálóval fognak. A halászok ezen ólomdarabokkal felszerelték hálójukat, a vízbe dobták azokat, de csak egy halat fogtak, melyet az asszonynak adtak. Este a nő felvágta a ha-

lat, hogy vacsorára készítse és benne egy nagy fénylő követ talált, mely akár a nap, úgy ragyogott. Ők nem tudták, hogy ezen kő nagyon drága, és gyertya gyanánt használták. Velük szemben egy zsidó lakott, ki látta, hogy a ház feltűnően világos, csodálkozott, hogy ezen szegény emberek honnan veszik ezt a világítást, hiszen még kenyerük sincs gyermekeik számára. A zsidó tehát elment a szegény emberhez, hogy megnézzze, mivel világítanak; s nagyon csodálkozott, midőn a nagy drágakövet látta. Meg akarta venni, és így szólt a szegény emberhez: „Kérj szomszéd amennyit kívánsz, csak add nekem a követ!” A szegény ember, ki a kő értékét nem ismerte, szólt: „Adj annyit, amennyit megér!” A zsidó 10 aranyat ígért. A szegény ember azt hitte, hogy a zsidó tréfát űz vele és azért mondá: „Adj annyit, amennyit megér!” A zsidó husz, ötven és végül száz aranyat ígért neki. A szegény ember most megértette a dolgot. Mikor látta, hogy a zsidó neki annyit ígér, nem adta oda, hanem azt mondá, hogy azt a császárhoz viszi. A követ csakugyan a császárhoz vitte és így szólt: „Császár, én ezt a követ találtam, s miután megtudtam, hogy nagyon értékes, ajándékba hozom teneked!” Midőn a császár megpillantotta a követ, kérdezte az embert, hogy mit adjon neki érte. A szegény ember felelt: „Semmit!” Végül mondá a császár: „De ezen köért valamit kell elfogadnod!” — „A mit a császár nekem ad, azt elfogadom!” felelt a szegény ember. A császár megkérdezte, hogy ki ő és honnan való? Akkor a császár országa egy részét neki adta az adóbeszedési joggal és azon szabadsággal, hogy tetszése szerint cselekedhessék, úgy amint ez egy császárhoz illik. Aztán a császár embereit ezen országrészbe küldte, hogy ott mindenkinek tudtára adják, hogy ezentul kiki az új császárnak engedelmeskedjék. A szegény ember most már császár volt az illető országrészben. A két testvér ismét eljött, hogy megnézzék: mit mivel a szegény ember a két ólomdarabbal. Midőn a császár az ablak mellett ült, megpillantotta a két testvért és magához hívatta. A fivérek eleinte nem akartak a császárhoz jönni; de végül is engedelmeskedniök kellett a császári parancsnak, s eljöttek, meghajtva magukat, kérdezték, hogy miért hívatta őket. A császár kérdezte őket: hogy ismerik-e őt vagy sem? Mivel nem tudták maguknak elképzelni, hogy a szegény emberből császár lett, kijelentették, hogy nem ismerik őt. Most a császár mondá:

„Én vagyok a szegény ember, kinek pénzt adtatok, hogy belőle istentagadót csináljatok; de azzal nem basználtatok nekem, mikor két darab ólnot adtatok, hogy feleségemmel összeveszsek, Isten mindezt nekem adta, amit itt láttok; ezért mindent Istentől várjatok!” Most már a fiatalabbik fivér belátta, hogy vétkezett és bocsánatot kért, és most elhitte, hogy minden Istentől jön és hogy annak akarata nélkül semmi sem történik . . .¹⁾

E gondolatot még találóbban fejezi ki a következő bolgár monda:²⁾

„Élt egyszer egy nagyon szegény ember, kinek semmije se volt. Dolgozott és igyekezett, s még sem vitte semmire se. Az emberek azt mondták, hogy nincs szerencséje, azért nem szerezhette semmit se magának. Mikor ezt egy földbirtokos hallá, így vélekedett: „Valjon ez lehetséges-e? Sok embernek szerencséje van, azért megélhet; más pedig, kinek nincs szerencséje, semmire se viheti.” Nem hitt a szerencsében. Egyszer a szegény ember a folyó mellett haladt el, hol építő fa hevert. Midőn a földbirtokos észrevette, hogy a szegény ember a hid felé indul, oda ejtett egy aranyat és elbujva, lesbe állott: vajjon a szegény nem kapja-e meg az aranyat, mert hiszen azt mondják: hogy nincs szerencséje. Midőn a szegény ember a hidra ért, azt gondolta magában: „Megpróbálom, vajjon a vak ember hogy megy a hidon át!” Behunyta szemét és mint egy vak, végig ment a hidon. Most már így szólt a földbirtokos: „Mégis csak igaz, a mit a szerencséről beszélnek! Neki szántam az aranydarabot, s ő behunyja szemét, hogy megpróbálja: hogyan megy a vak ember a hidon át! Végig megy a hidon, rálép az aranyra és még sem találja meg!”

Más bolgár mondák már egészen keresztény színezetűek, nem ismerik a személyesített szerencsét, vagy végzetnöket, hanem az ember szerencsáját vagy balsorsát Isten elhatározásának tulajdonítják. Így pl. egy bolgár monda ezt beszéli:³⁾

„Troján császárnak számárfüle volt. A borbélyokat, kiket a palotába magához hivatott, mind lefejeztette, nehogy fogyatkozása kitudódjék. A sor egy szegény fiatalra került, kinek őt

1) Benedek M. M. M. V. Majduem szözszerinti változata.

2) Božov St. D. Demir-Hissárban. L. u. c. Stoikov Sbornik X. 144.

3) Russeski G. P. Stara-Zagora.

beretválnia kellett. Midőn ezt neki tudtára adták, ijedtében remegett. Vette szerszámát és elment a császárhoz, hogy megberetválja. A császár kérdezte: „Van-e testvéred?” Ó felelt: „Nem, uram; én vagyok anyám egyedüli fia.” Erre a császár mondá: „Azt, amit énrajtam láttál, elmondod-e valakinek, hogy leüttessenem, ugy mint a többinek, a fejedet?” A fiu felelt: „Ésküszöm, uram, hogy senkinek sem fogom megmondani, s ha az ellenkező tudomásodra jut, ugy azonnal vedd fejemet!” A császár mondá: „Eredj! és tartsd meg szavadat!” A fiu hazament, de ez idő óta folyvást bánkódott és betegeskedett. Midőn anyja észrevette, kérdezte, hogy mi baja van? de ő azt felelte, hogy nem modhatja meg, mert fejét veszik, ha valakinek megmondja. „Gyermekem,” szólott az anya, „menj az erdőbe; áss ott egy lyukat és kiáltd azt háromszor bele, ami szivedet nyomja; akkor elmulik a bajod!” A fiu követte anyja tanácsát, az erdőbe ment, mély lyukat ásott és abba háromszor belekiáltá: „Troján császárnak számárfüle van!” Aztán a lyukat behantolta és elment. Ez után szive megkönnyebbült, felépült és munkája után látott. Mult az idő és ezen lyukból különös növény sarjadzott, mely mindnagyobbba nőtt. A marhapásztorok, kik arrafelé jártak, meg-megnézték, vágta belőle egy-egy ágat és abból furulyát csináltak. Ha ilyen furulyán játszottak, ez mindig csak ezt sipolta: „Troján császárnak számárfüle van!” Ez a hír aztán elterjedt a nép közt és végül a császár is megtudta, ki rögtön a borbély után küldött és őt kérdezte: „Ugy-e megígérted, hogy arról, amit rajtam láttál, senkinek sem fogsz szólni? Most a nép közt is elterjedt, mért fecsegtél?” — „Uram én senkinek sem szóltam egy árva szót sem; de tudd meg, hogy ezen idő óta lefogytam és anyám tanácsát követve, elmentem az erdőbe, hol mély lyukat ástam és háromszor belekiáltottam azt, ami a szivemet nyomta; aztán a lyukat behantoltam és munkám után néztem. Ezt tettem, de senkinek sem szóltam. Uram győződj meg erről, és sétálj este az erdőben. A mikor a pásztorok hazatérnek a legelőkről, furulyáikon játszanak és akkor meggyőződöl arról, hogy én nem szóltam senkinek sem!” Este titkon azon helyre ment, a hol a furulyaszót lehetett hallani; fel és alá járkált és hallotta a pásztorok furulyajátékát. S ekkor hallá e szavakat: „Troján császárnak számárfüle van!” Most már meggyőződött

arról, hogy a fiu igazat mondott. Így szólt: „Isten így határozta el a dolgot!“ S megbocsátott a borbélynak.“

E bolgár monda egyik változata így hangzik: 1)

„Troján császár nagyon szép férfi volt, csakhogy kecskefüle volt. Hogy a nép ne lássa fogyatkozását, füleit mindig kalapja alá rejté. A míg füleit eldugva tartá, nem nyiratta le haját, nem beretváltatta magát. De midőn haja nagyra nőtt és elesufitá őt, úgy borbélyra kellett magát bizonia, a mi meg is történt. Troján császár tehát borbélyt hivatott és így szólt hozzá: „Azért hivattalak, hogy megberetválj és hajamat lenyírd; de mielőtt ezt megteszed, egy titkot közlök veled, melyért, ha valakinek megmondod, a fejedet vétetem!“ A császár kívánságával szemben nem lehetett mást tenni, mint akarátát teljesíteni; azért a borbély megígérte a császárnak, hogy a titkot senki fiával sem közli. Troján császár most már levette kalapját és mondá: „Én Troján császár vagyok; Isten nagy szépséget adott nekem és csak valami csufit el, ez a kecskefülem; mindig te fogsz engem beretválni, s parancsolom neked, hogy erről senkinek se szólj, mert életedet veszed!“ Sok ideig beretválta ő a császárt és senkinek se mondta meg, hogy Trojának kecskefüle van. Hosszú idő múlva nem volt többé nyugta a borbélynak, valakinek megmondani kívánta a titkot, hogy az által szive megkönnyebbüljön. De ezt már semmi szín alatt nem teheté. Egy napon a borbély távol a várostól sétált és ott egy elhagyott kutat talált; belepillantott, hogy lássa: mi van benne; de nem látott egyebet, csak egy békacsaládót és aztán így vélekedett: „Itt nem látok egy élő lelket sem, a ki a császárnál bevádolhatna; megkönnyebbítem a lelkemet!“ A kut fölé hajolt és háromszor belekiáltá: „Troján császárnak kecskefüle van!“ Séta után visszatért a városba. Néhány év múlva fuvarosok jártak arrafelé és véletlenül a kut melletti árnyas fa alatt pihentek meg; legelőre csapták lovaikat és a fa alá feküdtek. De midőn felfelé pillantottak: mit láttak? Minden falevélen ez volt írva: „Troján császárnak kecskefüle van!“ Letéptek nebány falevelet és e szavakat olvasták; felszerelték lovaikat és sietve elindultak. Rövid idő alatt az egész világ megtudta, hogy Troján császárnak kecskefüle van. A császár magához hívatta a borbélyt és megkérdezte: „Miért árultad el

1) Supkov Iván, Mevrokopban (Macedonia).

titkomat? Most már fejedet veszited!“ — „Én, tisztelt császár, senkinek sem mondtam meg!“ felelt a borbély. „De honnan tudja az egész világ,“ szólt a császár, „hogy kecskefülem van? Vagy mondd meg az igazat, vagy fejedet vétetem!“ A borbély gondolkozóba merült, de végül eszébe jutott a kut s mondá: „Isten és császár előtt semmit sem lehet eltitkolni! A reám bízott titkot sokáig megőriztem, ámbár lelkem kívánta, hogy azt legalább egy embernek megmondjam, hogy szivem megkönnyebbüljön; de azért még sem mondtam meg. Egy napon távol a várostól sétálva, egy kutat találtam; behajoltam, hogy megnézzem: mi van benne. E perczben eszembe jutott, hogy háromszor elkiáltam magamat: „Troján császárnak kecskefüle van!“ Ezt tettem, esakhogy, tisztelt császár, a szivem megkönnyebbüljön! Senki mással nem közöltem titkomat.“ A császár meg akart győződni az igazságról. Egy napon magával vitte a borbélyt a kuthoz. Mielőtt odaértek, kérdezte a császár a borbélytól: hogy minő jel volt akkor a kut mellett? Ez azt felelte, hogy semmi jel sem volt. Midőn a kúthoz érkeztek, mit láttak? A kutból egy fa nőtt vala ki, melynek leveleire e szavak voltak írva: „Troján császárnak kecskefüle van!“ A császár aztán ezt mondta: „A mit Isten adott, azt nem szabad rejtetegetni!“ Ez időtől fogva nem rejtette el kecskefüleit.“

Azon mondat, mely számos nép monda-körében található, és a fiuról szól, ki az akasztófa alatt leharapja anyja nyelvét, a bolgárok ezen alakban ismerik: ¹⁾

„Élt egyszer egy gonosz asszony, kinek olyan kis lábai voltak, akár egy egérnek. Volt egy gyermeke, mely oly engedelmes, jó és jámbor volt, akár egy angyal. A gonosz anya nagyon rosszul bánt gyermekével, és a szomszédokhoz kergette, hogy a csürben a tyukok alul lopja el a tojásokat. „Eredj fiam,“ szólt az asszony, „menj a szomszédságba és lopj tojást, beteg vagyok, megdagadt a testem és tojást kell ennem!“ És a szegény gyermek nagy félelemmel elment és egy tojást lopott, melyet anyjának átadott. Más alkalommal a gonosz nő almát kívánt és ismét ártatlan gyermekét küldte, hogy lopjon neki almát a szomszéd kertjéből. És a gyermek ismét engedelmeskedett és elindult, de kevesebb félelemmel, mint első alkalomkor, hozott is anyjának egy almát. Más alkalommal szöllőt ki-

¹⁾ Zepenkov Prilipben.

vánt az anya és megmagyarázta fiának, hogy miképen járjon el a szomszéd szőlőjében; és a fiu már még kisebb félelemmel indult el és elhozta anyjának a kívánt szőlőt. Ez a három eset a fiuból minden félelmet kiirtott, és ezentul mindenfélét lopott és hazavitte anyjának. Ilyenkor az anyja megdicsérte, mondván: „Helyes, fiam, ez már helyes! Lopj, csak lopj! Rabló légy, hogy meggazdagodj és ne légy oly szegény, mint a szomszédunk! Keserves dolog, ha az embernek mindennapi kenyéréért kinlódnia kell!” Felnőtt a gyermek és az elvetett mag nagyon jól csirázott, mert a fiuból elsőrangú rabló lett, ki a vidék veszedelme lön. Végül beteljesedett rajta a közmondás: „A korsó addig jár a kutra, míg a nyaka szakad!” „Tele pohár kifolyik!” „Végül a cipő elszakad és az ördögé lesz!” Végül utólérte a végzet azt a fiut is, kit az anyja továbbjárásra tanított. Egy éjjel rácsaptak, midőn egy boltot feltört. Hazahurcolták, hol még sok lopott tárgyat találtak. Halálra ítölték és kivezték a vesztőhelyre. Mielőtt a hurkot a nyakába tették, felpillantott és látta az ördögöt egy pár rongyos cipővel a levegőn át repülni. „Mit szaladsz pajtás egy pár rongyos cipővel?” kiáltá feléje a fiu, „gyere és ments ki!” — „Azt már nem teszem,” válaszolt az ördög, „lásd én is egy pár cipőt téptem el, míg az akasztófára hoztalak, nem, nem mentelek ki; ép azért állok most is fölötted, hogy a hurkot hamarább elkészíteni segítsem; ördögi munkát véghezünk mi; csak ártunk az embereknek és az akasztófára juttatjuk őket; jót sohse cselekszünk!” Midőn a fiu e szavakat hallotta, anyjára gondolt, ki őt lopásra tanította, kincsekkel kecségtette és őt megdicsérte, ha valamit lopott. A rossz anya mellette állott, sirt, jajgatott és haját tépte, hogy ne akaszszák fel az ő fiát. „Gyer ide, anyám, adj egy bucsucsókot az utolsó utra, amelyre most indulok,” szolt a fiu anyjához. És midőn az anya fiához közeledett, hogy ajkával érintse, így szolt a fia: „Nyujtsd ki anyám a nyelvedet, hogy csókoljam meg, mert vele tanítottál!” Midőn a bánatában majdnem eszméletlen anya kinyujtá nyelvét, a fiu megragadta azt fogaival és kitepte anyja torkából. A nép ezt látva, elkiáltá magát: „Oh, rossz ember! mit tett a gazfickó! anyjának kitepte a nyelvét!” — „Emberek!” kiáltá a fiu, „ha ezen nyelv nem lett volna, nem vált volna belőlem rabló és nem jutottam volna ide az akasztófára! Ez a nyelv tanított engem a lopásra és érte meg-

diesért. Ime, itt ez a hitvány nyelv, hogy más embert rosszra ne csábíthasson! Ha megkegyelmezték, úgy ígérem, hogy megbánom büneimet, melyekre anyám tanított és becsületes ember leszek! . . .“

Azon elterjedt hit, hogy állatok is jóra változtathatják az ember sorsát, a következő bolgár mesében is feltalálható, mely az összehasonlítás szempontjából némi értékkel bír: 1)

„Holt volt, hol nem volt, volt egyszer egy király és annak egy leánya. Midőn a leány felnőtt, idegen herezegek jöttek háztűz nézni. A király férjhez akarta adni leányát, de nem tudta, hogyan mutassa őt meg a herezegeknek, mert a leányt sohase lehetett szép ruhában látni. Ha este felöltözködött, reggelre a ruhája piszkos volt. A király hiába esodálkozott azon, nem tudta mitévő legyen. Embereket küldött leánya után, hogy lessék meg, hova jár éjjelenként és mit csinál, — de mindhiába! Végül, mit csináljon; rendeletet boesátott közre, melyben megígérte, hogy feleségül annak adja leányát országának felével együtt, ki őt éjjeli utján meglesheti, de aki erre vállalkozik és végrehajtani nem tudja, annak fejét véteti. Sokan próbáltak szerencsét, de egy se akadt a királyleány nyomára s így tehát lefejezték őket és fejeiket a palota falaira akasztották. Végül egy parasztfiu jelentkezett, ki arra vállalkozott, hogy a leányt megleszi; adja a király neki a leány ékszereit és ruháit. A király kinevette és mondá: „Oh, te kamasz! Hogy vállalkozol te olyasmire, miután ez számos vitéznek nem sikerült!“ — „Jól megfontoltam a dolgot, nagy király!“ felelt a parasztfiu „és fejemet rendelkezésedre boesátom!“ A király éjjelre a fiunak egy párnát és egy takarót adott, ki most már a királyleány hálószobájának küszöbére feküdt és elrejté a magával hozott kecskét, mely azt mondta neki, hogy rejtsse el. A szolgák mélyen aludtak a palotában, midőn valaki az utcán kiáltá: „Má-ri-a! Má-ri-a! Hugom, gyere velem! Éjfél már elmúlt!“ Erre a királyleány felugrott és kinyitá az ajtót. Midőn a küszöbön fekvő parasztfiut megpillantotta, mondá: „Oh, te szamar! kit a gonosz szellem hatalmába kerített! Te akarod nyomomat megtalálni? Holnap bizonyára a te fejedet is lándzsára szurva fogom amott megpillantani!“ és haragosan elment. Ekkor a kecske így szólt a parasztfiuhoz:

1) Lažev D. György Vodenskoból.

„Kelj fel és vigy magaddal!“ A fiu felkelt és magával vitte a kecskét. Midőn az utczára ért, nagy sereg leányt látott, kik közt a királyleány is volt. A sereg egy palotába vonult, hol egy félhomályos teremben eltűnt. „Mit vacsorázunk?“ kérdé egy vén leány, mire aztán a szolgasereg kérdé: „Mikor vacsorázunk?“ Ételeket hoztak, hust és kenyeret, és elkezdtek enni. Étkezés után lementek a kertbe. A kecske odavezette a fiut, s odaérkezve így szólt: „Köss egy bogot a zsebkendődre!“ A fiu megtette. A kertben a leányok megrohantak egy almafát, almát ráztak maguknak, sőt néhányan leveleket is ettek. S minő óriási nagyságu almák voltak ezek! akkorák, mint egy-egy tők, és vörösek, akár a láng! A kecske így szólt a fiuhoz: „Végy néhány almát és dugd a zsebedbe!“ A kertből a leányok a mezőre mentek, melynek közepén egy kunyhó állt, sűrű tövistől és bokroktól környezve, úgy, hogy oda vadállat nem juthatott be. E helyen a leányok és a királyleány is elkezdtek a hóró tánczot lejteni, ide-oda ugráltak, míg a kakasok elkezdtek kukorikolni. „Elég volt! Holnap éjjel újra!“ e szavakkal elváltak. A kecske ismét megszólalt: „Dugj néhány tövist magadhoz!“ Gyorsan hazasiettek és midőn a királyleány visszatért, a fiu már ismét a küszöbön feküdt és a királyleány mondá: „Szamár, te samár! úgy találtalak, amint elhagytalak! no holnap a lándzsán látom a fejedet!“ Reggelre kelve, a király magához hívatta a fiut és kérdezte: „Nos vitéz, mit láttál?“ — „Nagy király,“ felelt a fiu „hozasd ide leányodat!“ A király odahívatta leányát, kihez a fiu így szólt: „Azt gondolod hajadon, hogy engem úgy találtál, a hogy elhagytál? Azt hiszed, hogy nem láttam, hogy mit miveltél? Nem jöttek-e éjfélkor a leányok és hittak és te velük mentél a nagy palotába, hol vacsoráztatok? Még többet mondjak neked? S mutatta a vacsorából megmaradt szilvamagokat. Aztán mondá: „Nem mentetek egy kertbe, hol almát ettetek? Magammal hoztam egynehányat! Ime, itt vannak! S aztán nem mentetek egy mezőre, hol bokrok és tövisek mellett hóró-tánczot lejtettetek? Ime itt vannak a tövisek!“ Aztán a fiu a királyhoz fordult, mondván: „Ha most akarod nagy király, fejemet veheted!“ A király ennek hallatára nagyon elesudálkozott és leányát a fiuhoz adta és országának felét is. Nagy lakodalmat tartottak, tánczoltak és mulattak; még a szolgák is a hórót járták. Én is ott voltam, ettem, ittam, tánczoltam s most is

abból eszem. Sok mindenfélét, pénzt, hust, drágaságot hoztam magammal, de midőn falunkhoz közeledtem, megrohantak a kutyák és hogy menekülhessek, mindent odadoztam és üres kézzel jöttem haza . . .“

A legkülönbözőbb országokban ismernek egy beszélysorozatot, melyben elmesélik, hogyan sikerült egy szerelmesnek örültséget színelve czélhoz jutni. Egy keleti mese „Gül o Sanaubar“ (rózsa és cziprus), melyről hat hindustani változat ismeretes,¹⁾ elbeszéli: „Turkesztán-országban volt egy király, névszerint Kimus-Sah, kinek leánya, Mihr-anguez (azaz: szerelmet keltő) rendkívüli szépséggel bírt, úgy, hogy számtalan királyfiu vetélkedett érte. De mindegyikhez ezt a kérdést intézte: „Mit tett Gül (rózsa) a Sanaubarnak (a cziprusnak)?“ és miután egy se tudott erre felelni, elvesztették életüket és fejeiket a királyi vár bástyáira akasztották. Ily módon Samsad-Lal-pos hat fia is elvesztette volt életét, daczára ennek, a hetedik, Almas nevű fia nem riadt vissza a veszedelmes vállalatától, ámbár több elővigyázattal járt, mint bátyjai, kiket megboszulni akart. Behatol Mihr-anguez kertjébe és örült módjára bolondos beszéddel mulatja a királyleányt, ki egy parizad-hoz (tündér-fiu-hoz) hasonló szép fiatal emberbe beleszeretett és őt Dilaram nevű komornája gondozására bízta. Ez is beleszeret Almasba és elárulja neki, hogy Mihr-anguez trónusa alatt egy szerencsen van elrejtve, ki Wakaf városából elmenekülve, nála menhelyre talált és neki a Gül és Sanaubar meséjét elbeszélte. Almas csakhamar a nevezett városba indul és egy pir-től (dervistől) megtudja, hogy ez a város a Kaukazusban, a Div és Dsinek országában fekszik. A Latifa nevű boszorkánynőhöz jutva, ez viszonzatlan szerelem miatt szarvassá változtatja, de ennek Dsamila nevű huga által visszanyeri előbbi alakját és tőle három ajándékot nyer, még pedig Salih próféta ivét és nyilait, a „Salamon skorpiója“ nevű kardot és egy a böles Taimuztól készített tört. Útra kel és egy oroszlán segítségével, melynek eledelt szerzett, megöl egy iszonyatos szerencsen királyt, egy sárkányt, mely a Simorg nevű madár fiait akarta felfalni; s

1) Lsd. Garein De Tassy, Allégories, Recites poétiques et Chansons populaires traduite de l'arabe, du persan, l'hindoustane, et du turc. Seconde édition Paris 1876. p. 423. — V. ö. még Liebrecht, Zur Volkskunde 142. l. és Wliskoeki a „Germania“ 1888. évf.

ez a madár azután 7 tengeren át Wakaf városába viszi. Ott Almas megtudja, hogy az ország királyát Sanaubarnak, nejét pedig Gülnek hívják és hogy a király mindenkit lefejeztet, ki a Gül nevét kiejti, vagy neje után kérdezősködik. Almas a királynak egy szerfelett drága gyöngyöt ajándékoz, melyet Simorgtól kapott volt és így megnyeri annak bizalmát és egy alkalommal hozzá intézi a kérdést, hogy mit tett Gül Sanaubarnak, miután t. i. életét biztosította. A király kezdetben nem akar felelni, de végül megteszi azon feltétel alatt, hogy Almas kívánsága után fejét veszítse. A király parancsára 12 rabszolga drága nyakkötővel ellátott nagy kutyát és egy gyönyörű szép nőt lánczon elővezetnek. A kutya elé drága szőnyeget terítenek és megrakják azt a legjobb ételekkel, a nő elé pedig egy tálat tesznek, melyben egy szercesen feje van elhelyezve; aztán piszkos tányéron azt adják neki, amit a kutya meghagyott. A nő keservesen sir, könnyei gyöngyökké válnak; majd pedig nevet, mire rózsák hullanak szájából. Ismételt kérdéseire megtudja Almás Sanaubartól, hogy ez a nő az ő felesége Gül, kinek vizontszerelmében sokáig bizott. De egy éjszaka észrevette, hogy a mellette fekvő nejének keze, lába jég hideg. Gül azt felelte kérdéseire, hogy szükségét végezvén, megmosta kezeit, azért oly hideg keze, lába. Ezt a magyarázatot a következő éjjeleken is adta. De Sanaubar gyanakodott és utána járva adolognak, egyik lovásztól megtudta, hogy Gül minden éjjel lóháton távozik, és csak hajnalban tér vissza. Egy éjjel Sanaubar a fent említett kutya kíséretében utána szaladt és látta, hogy felesége egy ház előtt leszáll és bemegy; de csakhamar több szercesen a legkinosabb verésekkel kilökik a házból, mit Gül ellenszegülés nélkül eltűr és késő megjelenését indokolja, hogy férje, t. i. Sanaubar későn aludt el, aztán gyöngéd szavakban biztosította a szerceseneket tántoríthatlan szerelméről, mire ezek bevitték a házba és szerelmét élvezték. Sanaubar magán kívül dühében a szercesenekre vetette magát, kik közül négy elszaladt; az ötödiket eltiporta, de Gül őt hátulról a földre terítvén, a szercesennek egy tört adott, ki máris leszorni akarta Sanaubart, midőn hű kutyája a szercesen torkát megragadta és így alkalmat nyújtott urának, hogy ez megsemmisítse ellenségét. E menekültek közül Sanaubar hármat utólért és elfogott; a negyedik pedig menekült és most már Milrarguez trónja alatt biztonságban van. — Most már Almásnak

életét kellett volna hagynia, de a halál elől menekül, mert Sanaubar nem tudott feleletet adni, hogy a negyedik szerecsen mért menekült Mihr-arguezhhez és ez mért fogadta be. Simorg madár a 7 tengeren újra átviszi, mire aztán Almas Dsamilat nőül veszi, Latifát pedig az izlamra téríti. Végül Kimuz királyhoz viszszereszi és megmondja, hogy mit tett Gül a Sanaubarnak, mire aztán Mihr-arguez is az ő neje lesz . . .

Benfey¹⁾ összeállítására szerint e mese változatait szibíriai népeknél is ismerik. A bolgár mese nagyon halvány mása ezen változatok valamelyikének, még pedig minden valószínűség szerint az új-görög változat mása²⁾; de nincs kizárva az az eset sem, hogy ezen mese a bolgár és görög néphez a bogumilismus jussán jutott, hiszen a „nemi érintkezést“ a bogumilismus „ördögi bűnnek“ mondta.

Hogy néha az állatok is befolyásolják az ember sorsát, az kitünik a következő bolgár mesében, mely a „vitéz szabóról“ szóló ismert német népmese köréhez tartozik :

„Egyszer egy egyiptomi (czigány) ember egy kertben sétált és egy forrást vagy tejet keresett, hogy szomját oltsa. Csakhamar egy forrást talált, de inkább tejet akart inni, és kérte tehát a kertet, adjon neki tejet. De a kert így szólt hozzá : „Tejet nem adhatok neked, menekülj a havasokba, mert rögtön itt lesz egy nagy kígyó, mely minden alkalommal egy nagy kád tejet iszik, és ha a tejet nem kapná meg, nagy kárt okozna az országnak!“ Alig mondta ezt a kert, már ott volt a kígyó és haragosan így szólt a czigányhoz : „Hogy mersz ide jönni?“ — „Hős vagyok és mertem ide jönni!“ válaszolt a czigány. — „Hadd lássam, minő hőstetteket végezhetesz!“ szólt a kígyó. A czigány szerencséjére egy folyót ismert, mely számtalan forrásból támadt, és ő így szólt a kígyóhoz : „Menjünk a folyóhoz, hogy mutassam meg neked, hogy minő hőstetteket végezhetek ! Ott majd egy fehér követ annyira megszorítok, hogy tej csepeg ki belőle!“ S ő a követ annyira megszorította a forrásba, hogy a víz csak a kövön át tudott kibugyogni. A kígyó nagyon csodálkozott, midőn ezt a hőstettet látta. „Most már mutass te nekem valami hőstettet!“ szólt a

1) Panchatantra, I. XXI. jegyz. és XXIV. 443--454. l.

2) Hahn, Neugriechische Märchen 114. sz.

ezigány. „No hát én is mutatok egyet!“ válaszolt a kigyó és a kádra rohant, kiitta a tejet és aztán a folhőkig felhajította a kádat és midőn ez leesett, kis ujjával felfogta. „No látod, ezigány, minő hőstettet végezhetek én“ szolt a kigyó, „akarsz-e velem barátságot kötni?“ „Igen,“ felelt a cigány és most már ketten vándoroltak. A spanyol havasokba értek és ott egy eresznyével megrakott fát pillantottak meg. A kigyó a fa körül tekerte magát és annak koronáját le a földre hajtá és enni kezdte a gyümölcsöt. A cigány is megfogott egy ágat és evett. Midőn a kigyó jóllakott, lebocsátá a fa koronáját, mely nagy erővel visszapattant és az ágat tartó cigányt messze elhajítá. A cigány szerencséjére egy faágra esett és mivel nem történt semmi baja, úgy nem veszté el bátorságát és az ágon hintáztott. Midőn a kigyó ezt látta, így szolt: „Mit csinálsz ott té hős? Mivel elbocsátottam a fát, történt ez veled?“ — „Oh, nem; láttam egy nyulat, pajtás,“ válaszolt a cigány, „s élve akartam megfogni, azért átugrottam a fát!“ E hazugság folytán a kigyó még jobban elbámult a cigányon. Tovább mentek és egy idő múlva így szolt a kigyó: „Éhes vagyok, együnk valamit!“ — „Jól van, de mit együnk?“ kérdezte a cigány, mire a kigyó válaszolt: „E hegy ezen oldalát én járom be, te a másik oldalát, hogy egy őzet felriaszszunk magunknak. A kigyó azonnal elindult és felriasztá az állatokat, melyek előtte menekültek. Midőn a cigány a felriasztott medvéket és vaddisznókat megpillantá, elkezdett bámulni, de csakhamar halálos félelem szállta meg. Szerencsére egy odvas fát talált, melybe elrejtőzött, hogy a medvék fel ne falgják. A fában egy madárfészket talált, melyben egy veréb tojásain ült. Azonnal megfogta a verebet. Aközben visszatért a kigyó és kiáltá: „Pajtás, pajtás, hol vagy? fogtál-e valamit?“ Midőn a kigyó kiáltását hallá, elbujt rejtekéből. A kigyó elébe sietett és elkezdett panaszkodni: „És te nem fogtál egy állatot sem! Nem, de inkább madarakkal töltöd az időt! Hát nem szaladt el melletted egy állat sem? Lám, én egy őzet fogtam és azt most már megesszük!“ A kigyó megölte az őzet, tüzet rakott és elkezdé a húst sütni, mialatt így szolt a cigányhoz: „Pajtás, vedd az őz bőrét és töltsd meg vízzel, miközben a hús megsül!“ A cigány a nyers bőrrel a patakhöz ment és megtöltötte vízzel, de most már nem bírta visszavinni. Nem csöda! több mint 100 oka viz volt a bőrben, és hiába igyekezett, nem

birta a bőrt felemelni. Az őz már megsült, de a kigyó nem evett; a vizré várt. De hiába várt; a cigány nem jött. Elin-
dult tehát, hogy lássa: mi történt a vízzel és az ő pajtásával.
Midőn odaérkezett, látta, hogy a cigány késével a földet turja.
„Mit csinálsz?“ kérdezte a kigyó, „mit ásol?“ — „Csatornát
ások,“ felelt a cigány, „hogya patakot oda vezesse, ahol
enni fogunk. Mi nekünk egy vízzel telt bőr? A torkunkat, vagy
nyelvünket nedvesítsük-e meg vele?“ — „Gyere csak, gyere!“
szólt a kigyó; „már esteledik; ez is elegendő lesz, ami itt a
bőrben van. Majd elviszem én; gyere csak, hogy együnk!“ El-
mentek tehát és evéshez fogtak. És az evésnél is megcsalta a
cigány a kigyót, valami ürügy alatt félre küldve azt, jól meg-
tömtette magát hussal. A kigyó mindezen hőstettek fölött nagyon
is csodálkozott és már is félni kezdett a cigánytól. Arra gon-
dolt tehát, hogy mi módon rázza le nyakáról ezt a pajtását.
Beesteledett, midőn egy völgybe érkeztek, melyet a kigyó pi-
henésre alkalmasnak talált. Így szólt tehát társához: „Pajtás,
ez a völgy nagyon alkalmas éjjeli pihenésre; feküdj le, és én
körülöttem lefekszem, hogy vadállatoktól megóvjalak!“ A czi-
gány lefeküdt, de volt annyi esze, hogy maga és a kigyó közé
az őzbőrt tegye. Midőn a kigyó elaludt, a cigány megfogta a
botját és eltávozott. Éjjel a kigyó felébredt és a mellette fekvő
bőrt magához szorítá, így szólva: „Most már megjutalmaztam
restségedet, mivel nem szereztél sültet!“ Reggel a cigány
visszatért és midőn a kigyó őt megpillantotta, azt hitte, hogy
ez az ő szelleme. Nagyon megijedt és kérdezte: „Csakugyan
te vagy-e az, pajtás?“ — „Persze, hogy én vagyok,“ felelt a
cigány; „az éjjel nem aludhattam, nem tudtam ezen az olda-
lon nyugodni és a másikra fordultam.“ „No gondolta magában
a kigyó, ez aztán olyan hős, ki mindent végezhet. Félek, hogy
felfal. Mit csináljak, mit követeljek tőle, ami neki árthatna?
De ha észre veszi szándékomat, megfoszt életemtől!“ Hango-
san így szólt a cigányhoz: „Gyere, cigány, a mezőre, kel-
jünk birokra! Nem lehetek munka nélkül!“ Kimentek a me-
zőre, hogy megbirkózzanak egymással. A cigány megfogta a
kigyó derekát, hogy felemelje, de még a helyéből sem tudta
mozdítani. Aztán a kigyó megragadta a cigányt, felemelte és
ráereszkedett, úgy, hogy a cigány szemei kiduzzadtak, akár
egy haldoklóé. „De minek fáradozol, jobb ha pobratimok (vér-
testvérek) leszünk!“ „Jól van! legyen hát úgy!“ szólt a kigyó.

Aztán elszaladt és sok pénzzel visszatért, hogy azt a cigány lakására szállítsa. Midőn háza küszöbéhez érkeztek, a kigyó egy szőnyeget kért; de a cigány azt válaszolta, hogy ő nem olyan gyáva ember, ki szőnyegeken sétálgat; ő hős, ki az általa leterített vadállatok bőrén fekszik. Midőn a kigyó ezt hallá, félelmében elkezdett reszketni, és így szólt: „Itt a pénz; engedj haza, hogy még egy harisnyával hozzak!” És elrohant, mert félt, hogy a cigány neki is lenyuzza a bőrét . . .“

Mellékesen, mint félig-meddig idetartozót, a következő bolgár mesét is közölhetjük:

„Egy cigány a mezőn egy bokor alatt heverve, arra gondolt, hogy milyen jó lenne szép házban vagy nagy palotában lakni. „Bizony, szép dolog volna,“ mormogá a cigány, „ha én egy szép házban, vagy palotában laknék! de akkor kereszténynek vagy töröknek kellene lennem! Elmegyek tehát egy szent paphoz; hadd halljam, hogy mit beszél ő nekem a kereszténységről.“ Elment tehát egy püspökhöz és így szólt: „Valamit akarok kérdezni, te pap! de hol a feleséged? Mond meg az igazat: vannak a keresztényeknek nejeik? Beszélj el nekem, mert én is keresztény akarok lenni, mivel a cigány-élet terhemre esik, hogy egész napon át a zöld mezőn, bokor alatt kell hevernem. Én is ember vagyok és szeretnék olyan házban lakni, mint a keresztények. Ezt kérdezlek te pap; beszélj el tehát a ti hiteteket.“ — „No, hát, hallgass ide, te pogány!“ válaszolt a püspök, „a mi hitünk nagyon egyszerű. Ha templomba mész, keresztet kell vetned; három feleségnél többet nem szabad hogy legyen; böjtölnöd kell és az ünnepnapokat meg kell tartanod. Ez a te kötelességed.“ Midőn a cigány a püspök ezen szavait hallá, fejesóválva elment és felkeresett egy ulemánt (török papot), akinek ügyét előadta. Ez a következőket mondá: „Úgy, cigány, te török akarsz lenni? Miután hitünk felől kérdezősködöl, úgy tudd meg hát, hogy vallásunk szerint mindig tisztában kell öltözködni; naponta ötször kell magad mosnod, templomba járnod és a Ramazan-ünnepeket meg kell tartanod. Nőt pedig annyit tarthatsz, a hányat akarsz!“ Midőn a cigány a török uléma szavait hallá, így vélekedett: „Én böjtöt és Ramazant tartsak; no igen, nincs más gondom!“ Se böjt, se Ramazan! inkább a bokor alatt

lakom és feleségemmel odahozatom ételemet és italomat; mért legyek én keresztény vagy török?"

A bolgároknak a sorsra vonatkozó hiedelmök tárgyalásánál nem mellőzhetünk az ördögre vonatkozó néhány mesét, melyek az összehasonlító mesebuvárlatra nézve is értékkel bírnak. A „megesalt ördögről“ pl. ezt beszéli a bolgár mese:¹⁾

„Azon időben, a mikor az ördög még a földön járt-kelt, egy oláh vele barátságot kötött, sőt még egy közös üzletet is nyitottak, hogy együttesen nyereszkedjenek. Hagymát ültettek. Midőn a hagyma kibujt a földből, eldönteni igyekeztek, hogy kiki mennyit kap belőle, de nem tudtak megegyezni, úgy, hogy végre is az ördög a hagyma felső, a föld fölötti részét magának követelte. Megkapta tehát a hagymaszárat, az oláh pedig annak gyökerét. De midőn az ördög észrevette, hogy csalatkozott, dühbe jött, mire aztán az oláh így szólt hozzá: „Tudod mit, a jövő évben más valamit ültetünk, akkor te kapod a gyökerét, én meg a szarát.“ A következő évben buzát vetettek és midőn a gabona megért, az oláh egyezség folytán a kalászatot vette magának, az ördög pedig a gyökereket kapta. Midőn az ördög látta, hogy újra csalódott, még jobban megharagudott társára és felbontotta a szeződésüket. Végül mégis kibékültek és abban állapodtak meg, hogy kiki valamit meséljen és énekeljen. Először az ördög mesélt és énekelt. Aközben esteledett és most már az oláh kezdett mesélni és énekelni, mialatt őt az ördög a hátán tovább vitte. Az oláh mesélt s mesélt és végül az ördög megunt a dolgot és elkiáltá magát: „Hát a mesédnek még sincs vége?“ — „Most már megzavartál!“ hangzott a felelet. Az ördög tovább vitte az oláht, ki folyvást beszélt és dololt. Az ördög újra megunt a dolgot és kérdezte: „Még sokáig tart éneked, lesz-e annak már vége egyszer?“ — „Még csak három versszak van hátra,“ felelt az oláh. Ekkor a kakasok kukorikoltak; reggeledett és az ördög megpukkadt az oláh alatt. Így csalta meg az oláh az ördögöt.“

Egy másik bolgár mese ezt beszéli:

„Egy ördög egyszer egy réten tartózkodott, úgy, hogy azon senki sem legeltethette marháját, vagy tölthette azon az éjszakát. Két ember összebeszélt, hogy lovaikkal oda mennek, hogy lássák: bántja-e őket az ördög. Elmentek a rétre, meg-

¹⁾ Közli: Sapkarev Ochridból

kötötték lovaikat és úgy feküdtek le egymás mellé, hogy az volt a látszata, mintha egy kétfejű ember heverne ott. Éjfélkor eljött az ördög, körülánczolta és aztán szemügyre vette őket, kik úgy néztek ki, mint egy kétfejű ember. Rájok fujt, káromkodott, de nem tudta megijeszteni őket. Ujra körülánczolta őket és elkezdett énekelni: „Egy paraszt két fejjel, egy paraszt két fejjel!“ Az emberek meg se mozdultak; és midőn a kakasok elkezdtek kukorikulni, az ördög megpukkadt, mivel nem árthatott nekik.¹⁾

A „megesalt ördögről“ a következő bolgár monda is beszél:

Egy kertben egy ördög tartózkodott és az emberek nem mehettek a kerten át, hanem azt kerülniök kellett. A kerítést leszedték és a király sok pénzt ígért annak, ki a kertbe be mer menni. Egy paraszt erre vállalkozott és lovára egy áruval telt hordót, egy másik lóra pedig egy üres hordót kötött. A szomszédok ezt látva, elkezdtek vele veszekedni: „Megbolondultál, hogy a kerten át akarsz menni! Nem tudod, hogy aki oda megy, sohasem tér vissza?“ De a paraszt nem hallgatott rájuk és odább állott. Midőn a kert közelébe ért, az üres hordóba bujt és a lovakat egyedül hagyta menni. Az ördög odaszaladt és megállítva a lovakat, kiáltá: „No, na! két ló is van, de ember egy sincs! Hé, ember!“ Megkopogtatta a hordókat, de embert nem találva, a lovakat tovább engedte menni. A kert tulsó végén a paraszt kibujt a hordóból és elkezdte az ördögöt annyira csufolni, hogy az mérgében majdnem megpukkadt és e helyről távozott. A paraszt megkapta a királytól az ígért pénzt.“

Hogy az ördög az ember sorsát befolyásolja, arról a következő bolgár mese bizonyít:²⁾

„Ősrégi időben élt egyszer egy szegény ember, ki az ördögöt folyvást gyalázta és átkozta. Munkaközben mindig türelmetlen volt és ha valami kiesett a kezéből, mindig így átkozódott: „Az ördög vigyen el!“ Sőt mikor valamit kapott is, így átkozódott: Bujjon beléd az ördög! Vigyen el az ördög!“ Ily módon megátkozott mindent, a mi birtokába került és az ördögnek kívánta. Végül az ördög is megsokalta a dolgot és annyira dühbe jött, hogy mérgében majdnem megpukkadt.

1) Hallottam Kúcuta Tasától Levocovóban.

2) Zepenkov K. M. hallotta atyjától Z. Kostától.

Egy napon tehát összegyűltek az ördögök és az egyik emberalakot öltött, más kettő pedig öszvérbőrbe bujt, melyet az első vásárra hajtott, mintha ezeket az állatokat el akarná adni. Midőn annak a háza elé értek, ki őket mindig gyalázta, a két öszvér a férfi körül ugrándozott, farkukat csóválták, úgy, hogy az ember örömmel pillantott rájuk és mondá: „Hé, te ember, ezek az állatok eladók-e?” — „Igen!” felelt a hajtójuk, „300 garasért eladók; de nem szabad őket befogni; hiszen kár volna a jámbor állatokért, ha az ember elkinozná őket!” — „Nem vagyok fuvaros,” szolt az ember, „add el nekem! Nálam csak aratáskor és szüretkor dolgoznak; azután annyit ehetnek, a mennyi csak kell; de 300 garas sok pénz; 200-at adok, nem bánom, ha tetszik; pukkadjon meg az ördög.” — „No, jó hát!” szolt a másik, „add ide a pénzt; de annyit még mondok, ne veress a lábukra patkót.” — „Ime, a pénz,” válaszolt az ember, „de miért látod el patkóval őket? Pukkadjon meg az ördög.” A szomszédok ezt látva, hallva, nagyon esodálkoztak, hogy az ember milyen olcsón vette e két szép állatot. „Bizony, bizony; szolt az egyik a másikhoz „nagy szerencséje van, mily olcsón vásárolt!” Alig hajnalodott, az ember öszvéreit a templom melletti forráshoz vezette, hogy megittassa őket. De alighogy a váluhoz hajtotta, elkezdtek táncolni és beleugrottak a vízbe, mialatt az ember bámulta, a két üres kantárt kezében tartá és így kiálta: „Oh, az ördög elvitte őket! Ez aztán munkába fog kerülni!” Egészen vizes lett és midőn a vízből kiálló füleiket megpillantá, patkókat tüzesített meg, hogy őket megbüntesse és elkezdte hívogatni: „No, Muczi, no, gyertek ki no!” De ezek nem is hederitettek gazdájuk hívogatására. Csak a füleik és farkaik látszottak ki a vízből, melyet nem akartak elhagyni. Körüljárta a forrást, hogy a másik oldalról csalogassa; de ők nem hallgattak a hívogatására: „No, Muczi, no, gyertek ki no!” Ekkor egy másik ember is a forráshoz jött, hogy szomját oltsa és ez nem tudta fölfogni, hogy az az ember ott voltaképen mit csinál. „Te ember,” szolt ő végre, „az állatokat csak úgy hívhatod ki a vízből, ha zabbal telt tarisznyát mutatsz nekik.” Midőn látta, hogy a másik ember kineveti őt, hazaszaladt és egy zabostarisznyával tért vissza, hogy ezzel az állatokat kiesalja. De hiába mutatta nekik a tarisznyát; nem jöttek ki a vízből. Telt az idő és asszonyok jöttek oda, vizet meríteni. Bámulták az embert, ki a parton fel-alá szaladva, öszvéreit

csalogatja: „No, Muezi, no, gyertek, no!” — „No ezt az ördög megcsalta,” szóltak a nők egymáshoz, „ez az ember megbolondult; és hogy usznak, mintha uszó mesterek volnának!” Egy másik nő mondá: „Mily gyenge az ember, ha erős jelleme is van, a sors hatalmába kerül. Ki gondolta volna, hogy ez az ember még így jár!” És aztán jött egy vénasszony is a forráshoz, hogy vizet merítsen, de az ember ezt nem engedte meg. Elkezdtek veszekedni és az ember úgy meglökte az öreg asszonyt, hogy az térdre hullott és megsérté lábát. Az öreg asszony el kezdett hangosan rimánkodni és jajgatni, mialatt a többi nő sebet kötözgette. Nagy láрма támadt; a nők az öreg asszony pártját fogták és folyvást azt kiabálták, hogy ez az ember megbolondult; ez pedig nem engedte, hogy vizet merítsenek. „Te ember,” szólt hozzá egy másik férfi, „mért nem engeded, hogy a nők vizet merítsenek?” — „Az öszvérek nem akarnak a vízből kijönni,” felelt az ember, „lásd, a zabostarisznyák és a kantárok már eltépődtek és még sem csalhatom ki öszvéreimet!” — „Ember,” kiálták a parasztok, „te megbolondultál! Hiszen azok maguktól már nem jöhetnek ki. Takarodjál innen; hadd a nőket vizet meríteni, ha nem, bezáratunk!” De az ember nem hallgatott a parasztokra, kik közül hárman látva, hogy az öszvérek a vízbe futtak, azokat a patakból kihuzni igyekeztek, mialatt az ember folyvást kiáltá: „No, Muezi, no, gyertek, no!” Végül az örök elfogták az embert és bezárták a falu házába. A börtönben elkezdett a szegény ember dühöngni és meg akarta ölni az — ördögöt. Midőn a bírák három napi fogság után szabadon bocsátották, figyelmeztették, hogy ne menjen a patakhoz és hagyja békében a nőket, mert ellenkező esetben majd gondoskodnak róla a börtönben. Az ember tehát haza ment és azon törte a fejét: valjon hogy kerithetné vissza öszvéreit. Nehány nap eltelt, de aztán az ember nem birt magával; önkéntelenül a patakhoz ment, hogy lássa: mi történt öszvéreivel? Egy reggel tehát a patakhoz ért és oh csoda! látja, hogy öszvérei a vízben rugdalódnak és ki akarnak jönni. Midőn az ember ezt látta, elkezdé kiáltani: „Oh, átkozott ördög! belefutnak! No, Muezi, no, gyertek, no!” Eközben emberek jöttek a patakhoz, hogy szomjukat oltsák; nők is jöttek, hogy korsóikat megtöltsék: de ő senkit sem engedett oda, nehogy öszvéreit elriaszszák. Az emberek a falu házába szaladtak és panaszkodtak, hogy az ember a pataknál

ismét öszvéreit kergeti és senkit sem enged oda. Néhányan elfogták és a bíró botozással fenyegette, ha még egyszer ilyesmit cselekszik; de az örök kurtán bántak vele, megbotozták, vasra verték és elzárták. A börtönben most már ideje volt a történetek felől gondolkozni. Ugy rémlett neki, mintha az ördögöt látná maga előtt, ki így szólt hozzá: „No, ember, a jövőben is meg akarod aztátkozni, amit kapsz, és akarod még az ördögöt gyalázni? Ez még megjárja, ha valamit elveszitenél; de ha valamit kapsz, minek szírod folyvást az ördögöt? Hiszen én veled rosszat nem tettem és mégis engem gyalázol. Majdhogy belepukkadok! Az egész világon nincs olyan rossz ember, mint te, ki az ördögöt ok nélkül gyalázza. Rossz szellemed, rossz ördögöd vagytok, és azért még egyszer mondom tenéked, hogy ha még tovább is gyalázol, még nagyobb kellemetlenségekbe keverlek. Az öszvérek elvesztek; hiába mész a patakhoz, hogy kicsaljad őket; nem fogod többé látni! Ez szolgáljon javulásodra!” És az ember azt hitte, hogy az ördög csakugyan ezt mondta neki, és ezentul soha semátkozódott és mindig szentelt gyertyát égetett, hogy ne kerüljön az ördög hatalmába . . .“

Egy másik bolgár mese pedig ezt beszéli:¹⁾

„Midőn Isten még a földön járt, az emberek igazságosok voltak, és az ördög nem élhetett meg köztük; azért a vizekben élt, honnan papokat és embereket ijesztgetett. Egyszer egy juhász juhait legeltette a tengerparton, és az ördög egész éjszaka embereket ölt a vízbe. Midőn a nap felkelt, az ördög kibujt a vízből és felmászott egy hegyre, hogy ott a napon heverészszen. Volt ott egy farkas, mely az ördögöket megette. Midőn a juhász a gonosz farkast megpillantotta, odakiáltott az ördögnek: „Hé pajtás! menekülj, ha nem, felfalnak!” Az ördög a vízbe ugrott és menekült. Midőn a farkas eltávozott, az ördög újra a hegyre jött és kérdezte a juhászt, hogy mit kíván magának, hogy jótéteményét kamattal visszafizesse! A juhász azt kívánta magának, hogy ha egyszer a tengeren utazik, az ördög ne borítsa fel csónakát. Történt, hogy a juhász elveszté juhait, elszegényedett és idegen földön akart szerencsét próbálni. Szerencséjére a tengeren erős viharok uralkodtak, az emberekkel telt hajót széttörték a hullámok és csak néhány

¹⁾ Közli: Zepenkov M. K. Prilipból.

deszka uszkált még a vizen. A juhász egyszerű, de igazságos ember volt, nem tudta ő, hogy mikor és kihez kell imádkozni; és ha este a juhait az akolba zárta, imádsága csak abból állott, hogy háromszor körüljárta az aklot és aztán lefeküdt. A hajón sok gazdag pogány volt, de ő szokott módon imádkozott és nem törődött azzal, hogy kinevették. Midőn a hajó alámerült, mindnyájan a tengerbe fultak; a juhász pedig egy deszkára ült és menekült. A sötétben tovább uszott a deszka; és midőn a juhász a távolban gyertyafényt vett észre, arra felé evezett. Egész éjen át így uszkált és reggel aztán maga előtt látott egy szigetet, mely az ördögök szigete volt. Eleinte örvendett, de csakhamar megijedt, midőn az ördögöket megpillantotta. Az ördögök a falu közepére a nagy ördöghöz vezették, hogy ez mondjon ítéletet fölötte. De itt megismerte az az ördög, kit ő megmentett, és kérte a nagy ördögöt, hogy adjon a juhásznak egy ördöghajóst, ki őt a szárazföldre visszavezeti. A juhász néhány napig barátjának vendége volt; minden este a falu közepére ment, hol az ördögök a nagy ördögnek minden nap bejelentették tetteiket. Egyenként a nagy ördög előtt letérdeltek és jelentették, hogy hány embert izgattak fel Isten ellen, és aztán érdemök szerint megjutalmaztattak; azokat pedig, akik semmit sem végeztek, a nagy ördög megkorbácsolta és a földbe zárta, hogy ott kinlódjanak. Végül arra is került a sor, hogy a juhásznak egy vezetőt válasszszanak. A nagy ördög kérdezte őket, hogy közülök ki jár a leggyorsabban. Előlépett egy ördög és mondá: „Oly gyorsan járok, hogy még a legerősebb szelen is tulteszek!” Egy másik mondá: „Én oly gyorsan járok, mint a látás, amelyik rónára pillantasz, abban a pillanatban én már ott vagyok!” Az utolsó mondá: „Én oly gyorsan járok, hogy ha valahova gondolsz, én már ott is vagyok!” A nagy ördög megjutalmazta őt és mondá: „Te mész a juhászszal!” A juhász evett, ivott barátjánál, aztán utra kelt. Barátja egy botot meghegyesített és átadva ezt neki, azt sugta fülébe: „Barátom ezt a botot jól elrejtseed, mert mi ördögök nagyon sokat hazudunk, hogy vezetőd meg ne csalhasson. Ha vezetődet megragadtad, soha se engedd el, árnyékba vagy forráshoz ne szállj le; ha még sapkád is leesik, akkor se szállj le, hogy azt felvegyed. Ha vezetőd pihenni akar, ne hallgass rá, hanem üsd ezen bottal.” A juhász felült vezetőjére és elindult. Utközben egy forráshoz értek és az ör-

dög mondá: „Oh mily tiszta víz! szállj le rólam, hadd igyak!” A juhász a hegyes bottal egy ütést mért reá. Tovább haladtak; nagy meleg támadt és az ördög mondá: „Hé, látod ezt a hűvös árnyékot amottan; szállj le, hogy pihenjünk, aztán majd tovább megyünk!” A juhász ismét ráütött hegyes botjával. Midőn az ördög látta, hogy nem esalhatja meg a juhászt, elkezdett gyorsan futni, hogy a juhász sapkája a földre hullott. Ekkor az ördög mondá: „Szállj le pajtás, vedd fel sapkádat!” A juhász ismét ráütött. Most már tudta az ördög, hogy ki tanította milderre a juhászt és így szólt: „Tudom, hogy ki tanított erre, mondd hát meg, hogy hová vigyelek?” A juhász azt mondta, hogy vigye el arra a helyre, amelyen ő juhával volt, midőn az ördögöt megmentette a farkastól. Hogy gyorsabban haladjanak, az ördög a mezőkön átvágott, de egynehány mezőt utközben gondosan kikerült. A juhász csodálkozva kérdezte, hogy miért teszi ezt, az ördög aztán így felelt: „A mely mezőkön áthaladok, azok az enyémeek, mert mikor tulajdonosa szántani jön, nem mond a szántó földnek „jó reggelt;” elkezd szántani, de nem vet keresztet, otthon veszekedik, a szegényeknek semmit sem ad, nem segít szomszédjainak; az ilyen tulajdonosok csak hozzán fordulnak, és mi ördögök nem csak szántó földjük fölött uralkodunk, hanem háztájuk és szivők felett is; mialatt másokra befolyást nem gyakorolhatunk és azokat kerüljük!” Aközben arra a helyre érkeztek, hol a juhász egyedül is kiismerte magát. Az ördög barátságot akart a juhászszal kötni, és bement vele a faluba, hol épen lakodalmat tartottak, ott néhány lakodalmast összeveszített, ezek hajba kaptak és fésűik a földre hullottak, az ördög a fésűk egyikét a juhásznak adta és aztán elment, hogy ne időzzön itt a földön és távol legyen az emberektől, elment a nagy ördöghöz, ki őt megjutalmazta. Ha nem úgy történt volna, akkor nem így beszéltek volna el . . .”

A bolgárok egy másik meséje pedig így szól:

„Volt egyszer egy ember, kinek olyan zsákja volt, melybe belejutott minden, a mit ő kívánt, mihelyt mondá: „Ez vagy amaz jusson a zsákba!” Történt, hogy az ember farsangkor hátán a zsákkal az uton végig haladt és midőn egy fához ért, megpillantott azon valamit. Midőn jobban odanézett,

1) Zepenkov M. K. Prilipből.

látta, hogy az egy körtefa, tele gyümölcsessel. Ő maga igen rest volt ahhoz, hogy a körtét leszedje és gondolta magában: „Minek dörzsöljem fel a kezeimet!” Felnyitá a zsákot és mondá: „Minden, mi a fán van, jusson a zsákba.” S valóban érezte, hogy a körték mind a zsákba vándoroltak. Összekötötte a zsákot, vállára vette és tovább ment. Tovább haladva, érezte, hogy a zsákban valami mozog; és ugy tetszett neki, mintha valami élő volna a zsákban. Fejét esóválva tovább ment. Otthon felnyitá a zsákot és lám! ördögök is voltak benne. „Kik vagytok?” kérde az ember „és mit kerestek itt a zsákban! Látom, hogy ördögök vagytok és mit csináljak veletek?” — „Ne bánts bernünket,” szoltak az ördögök, „ne bánts! hiszen mi a mai napig nem okoztunk neked kárt, ugy-e bár?” — „Az igaz, ördög koma,” mondá az ember, „rosszat nem tettek velem, de jót sem és hasznomra sem voltatok eddigelé.” — „Az is igaz, jó ember, hasznodra sem voltunk eddigelé,” szoltak az ördögök, „de kívánj amit akarsz és mi megszerezzuk neked!” — „Gazdag akarok lenni, adjatok sok pénzt,” felelt az ember. — „A mennyit csak kívánsz, de add vissza szabadságunkat!” kiálták az ördögök; „kösd be a zsákot, vidd a vásárra és adj el bennünket. A mit azon a pénzen vásárolsz, melyet értünk kapsz, az mindig visszakerül a zsákba.” Az ember így is tett, beköté a zsákot, a vásárra ment, hol letelepedett, hogy ördögeit eladja. A mint ugy ült, jött egy férfi és látni akarta, hogy mit árul ez az ember. A zsákban megpillantá a fehéres szemű, tüzes szarvu fekete alakokat, elszaladt. Jött egy második, harmadik, negyedik ember, de mind elszaladtak. Végül mégis csak jött egy ember, ki el kezdett vele alkudozni és csakhamar megegyeztek, mire a vevő kívánta, hogy az ember adja neki a legnagyobb ördögöt. „Csak ne válogass, koma!” szolt az ember, „ördög ördögnek marad, mindnyájan egyformák; mindegy, melyiket fogod meg, s akkor add ide az istenadta pénzt!” Felnyitá a zsákot és az ördögök mint a nyüvek ugy másztak elő; mindegyik mielőbb menekülni akart börtönéből. Végül a vevő kiválasztott magának egyet; az ember pedig zsebre rakta a pénzt és elment, azon reményben, hogy bevásárol magának valamit, hogy a pénz ismét visszakerül a zsákba. Aztán az ördögökkel telt zsákot vállára vette és haza sietett. Otthon kioldta a zsákot és belepillantott, de abban a pénznek még nyoma se volt. „Oh, átkozott ördö-

gök!" kiáltá az ember, „megcsaltatok! No várjatok, segíték a bajotokon!" S a mint a zsákot a földhöz csapta, az ördögök elkezdtek jajgatni, bögni és rimánkodni, hogy ne bántsa őket: „Oh, uram, ne verj meg; hiszen mi nem csaltunk meg! Te magad csaltad meg magadat; mert midőn az embertől a pénzt kaptad, „istenadta“ pénzről beszéltél. Rosszul csináltad a dolgot. Menj még egyszer a piacra és adj el közülünk valamelyiket, de ne említsd az „istenadta“ pénzt; és meglátod, hogy a pénz visszakerül a zsákba!" És az ember úgy tett, a piacra ment, eladott egy másik ördögöt és a pénzért vett magának valamit. Otthon gyorsan kinyitotta a zsákot és lám! a kiadott pénz most már benne volt! Az ember néhány napon át fogva tartotta az ördögöket és csak miután meggyőződött arról, hogy a kiadott pénz csakugyan mindig visszatér a zsákba, szabadon boesátotta őket. Midőn az ördögöknek visszaadta a szabadságot és ők elrepültek, szemeik ijedségükben még mindig mozdulatlanul maradtak.“

A „megcsalt ördög“ meseköréhez tartozik a következő bolgár mese is:¹⁾

„Volt egyszer egy anya, kinek egy árva fia volt. Miután atyja meghalt, az anya fiát egy tanítóhoz vitte, de csakhamar mesterségre adta; de a fiu mindenünnen megszökött. Egyszer ketten egy hidon mentek; az anya fáradtan egy kőre ült és elkezdett sóhajtani: „Oh, én szegény asszony; mihez fogjak most?“ E perczben egy ember haladt arrafelé és kérde: „Miért sóhajtasz, minő bánatod van? Mond meg nekem!“ És az anya elbeszélte neki, hogy fiát egy tanítóhoz és aztán mesterségre adta, de sehol sem maradt meg, és most már nem tudja, hogy mitévő legyen vele. „Add hozzám,“ szólt az ember „és én egy év alatt sok mindenre tanítom.“ — „Jól van,“ válaszolt az anya, „mondd meg nevedet és hogy mikor vihetem hozzád fiamat.“ — „Az én nevem Of,“ felelt a férfi, „egy évig a fiu eltartásáról neked kell gondoskodnod; csak kiáltanod kell: „Of!“ és én rögtön megjelenek!“ Egy év múlva, még pedig ugyanazon a napon az anya a fiáért a hidra ment. Ugyanazon kőre leült és kiáltá: „Of, hol vagy?“ És az ember azonnal megjelent, visszaadá az anyának a gyermeket és mondá: „A fiunak nagyon buta feje van!“ Az anya gyermekével haza

¹⁾ Ezt a mesét Kičovo vidékén beszélik.

ment és otthon a fiu így szólt: „Anyám, én sok dolgot és ostobaságot tanultam. Ő még azt sem tudja, hogy én tudom, hogy az, akinél én eddig voltam, az ördög maga. Most már hős lesz belőlem, és te drágán adj el engem, adj a vevőnek egy kötelet, hogy ne szökhessek haza!“ Az anya eladta őt egy tizesért és haza tért. De a fiu is csakhamar haza jött; és így történt, hogy az anya őt gyakran eladta és pénzt kapott érte. Történt egyszer, hogy a fiu gyönyörű lóvá változott át és egy előkelő ur meg akarta azt venni és sok pénzt ígért érte. Ez az ördög maga volt és mivel az anya nem akarta neki a lovat eladni, úgy erőszakkal akarta azt elvenni, a fiu felismerte, hogy ez az ördög és nyullá változott át. Az ördög agárrá lett és a nyúl után futott. Majdnem utólérte, midőn a fiu galambbá változott át, az ördög pedig bagolylyá lett. A galamb gyorsan elrepült és egy ház kéményébe leereszkedett és gyönyörű alma lett belőle. A ház lakói szagolták az almát és midőn az ördög oda jött, ő is elkezdé az almát szagolni; de az alma hamar kásává változott át és a házban szétszóródott. Az ördögből most már kotlós lett, mely tizenkét csibéjével a kását megette. A kásából alig néhány szem maradt, a melyek most már rákká változtak át, mely a kotlót és a csibéket megfojtotta. Így tehát a fiu túljárt tanítójának, az ördögnek az eszén.“

Összehasonlító szempontból a következő bolgár monda értékkel bír: 1)

„Történt egyszer a télen, hogy egy tisztességes ember utján haladva egy másik emberrel találkozott, ki szintén vele tartott. „Adjon Isten minden jót!“ köszönté a szegény ember az idegent és aztán kérdé: „Hova igyekszel?“ — „Én is azt kívánom neked!“ felelé az ördög — mert az volt az idegen — „magam is a városba tartok.“ — „Ugy hát utitársak vagyunk,“ jegyzé meg a paraszt ember. Amint az uton haladtak, az ördög a szegény embert rossz utra igyekezett terelni és bűnbe akarta csábítani. A paraszt hamar belátta, hogy társa nem épen a legtisztább jellemű ember, megsejté, hogy ez az ördög. A paraszt ravasz ember volt és csuffá akarta tenni az ördögöt. Az ördög majd megfagyott, és a mint látta, hogy az ember a tenyerébe fú, kérdé: miért teszi azt? „Kezeimet melengetem pajtás!“ felelte a szegény ember. A mint este a városba ér-

1) Zepenkov M. K. (Prilip).

keztek, betértek egy korcsmába. Azonnal a kályha mellé ültek, hogy felmelegedjenek. Amint a megdermedt kezek kiengedni kezdtek, a paraszt ismét fúni kezdte. Amint az ördög ezt látta, rákiáltott: „Ember! már mit csinálsz megint a kezeiddel!” — „Lehűtöm, miután a tűz közelében nagyon égnek,” felelé a paraszt. „Micsoda?” kiáltá az ördög ijedten, „az embernek hideg és meleg lehellete van a szájában?” És ime azonnal elhagyja a szegény embert, és nyomtalanul eltűnt . . .

Ez a mese ugy látszik az egész világon ismeretes.

Egy kalotaszegi magyar monda ezt beszéli:

„Ezelőtt sok évvel a favágóknak könnyű dolguk volt. Kimentek az erdőbe, ettek-ittak, heverésztek és aludtak. Egy darab hust s egy csepp bort a fa alá tettek a vad öreg számára, ki azt megette, megitta és a favágók nehéz munkáit estig elvégezte. De idővel hamis lelkűek lettek a favágók és a vad öreget bosszantották és vizet tettek neki bor helyébe. Megbosszankodott tehát és Kalotaszegen elpusztított minden szőlős kertet; azóta nincs már szőlőnk. Mondá: „ha vizet adtok nekem bor helyébe, igyatok hát ti is vizet!” De viz mellett is még mindig dolgozott, ámbár a favágók őt mindinkább bosszantották. Egyszer egy borus téli napon a favágók tenyerükbe fűttak. Kérdé a vad öreg: „Miért fűttok tenyeretökbe?” Mondák a favágók: „hogya felmelegedjenek.” Délben levest főztek és a forró levest fűtták. Kérdé a vad öreg: „Miért fűjjátok a levest?” Mondák: „hogya meghűljön!” No már erre dühös lett a vad öreg és kiáltá: „Egyszer fűttok, hogy meleg legyen, máskor fűttok, hogy hideg legyen! Engem bolonddá nem tesztek, várjatok csak!” S elment a vad öreg s nem segít többé a favágóknak, sőt üldözi is őket. Azért mondják, ha embert erdőben megüt egy fa: „megrázta őt a vad öreg.”

Ez a „vad öreg“ egy hegyi, illetve erdei szellem és ugy látszik internationalis szerepe van.

Ez a szellem egy erdélyi szász mondában is mint „Holzmandel“ (faemberke) ismeretes. Egy erdélyi szász monda ezt beszéli: 1)

„A hol most a Holeczmány (Holeczmengen) falu áll, ott lakott egykor egy kis emberke, ki minden hetivásárra egy

1) Wlislöcki H. Volksbrauch und Volksgl. d. Siebenb. Sachsen.

szekér fát vitt be Szebenbe. Senki sem ismerte voltaképeni nevét. Egyszerűen „faemberké“-nek nevezték. Később e hegyvidéken emberek telepedtek le, kiket mindnyájan faembereknek neveztek, mivel fával kereskedtek. A faemberke idővel eltűnt és az emberek az ő neve után falujokat Holzmengeneknek neveztek el. E monda egyik változata Adleff szóbeli közlése szerint azt tartja, hogy a faemberke még sokáig élt az ott letelepedett emberekkel és azoknak mindenben segédkezett. De az emberek háládtalanul viselték magukat iránta, sőt törpe természetének rútsága miatt gúnyolták is. Egyszer egy hideg téli reggelen künn voltak az emberek az erdőn fát vágni és kezükbe fűttak, hogy lehetőséggel felmelegítsék. A faemberke kérdé: „Miért fűttok a kezetekbe?“ Az emberek felelték: „Hogy felmelegítsük.“ Délben levest főztek és evésközben a kanálban levő levest fűtták. A faemberke kérdé: „Miért fújjátok a levest?“ Az emberek azt felelték: „Azért, hogy meghüljön.“ Erre a faemberke mérgesen felkelt és mondá: „Ti velem csak csúfságot üztök! Egyszer azért fűttok, hogy meleg legyen, máskor pedig azért, hogy hideg legyen! Ilyen gyalázatos teremtésekhez nincs többé közöm!“ A faemberke eltűnt és soha többé nem tért vissza.“

Mario Menghini, ismertette Giannini „L'Uomo Selvaggio“ cz. értekezését (Lucca, Giusti 1890), e tárgyról ezt írja:!) Ezen mesék tárgya nagyon régi eredetű. Olasz hagyomány szerint a „vad“ tanította az embereket a vaj készítésre s még sok mindent tanulhattak volna tőle, ha meg nem sértik; mire ő aztán eltűnt. Egyszer t. i. nagy hidegben őrizte a teheneket és mivel meztelen volt, nagyon fázott. Egy havasi kunyhó tulajdonosa kinevette őt; de a vad nem hagyta el az embereket. De másnap, midőn ismét a havasi kunyhó elé került, látta, hogy az ember markába fú és ő kérdezte: „Mért fujsz ujjaidra?“ Az ember válaszolt: „Hogy melegedjék!“ Midőn a kunyhóba lépett, ép a levest tálalták és az ember a forró levesre fújt. „Miért fuvod a levest?“ kérdé a vad. Az ember felelt: „Hogy meghüljön!“ Erre aztán a vad felugrott helyéről, kiáltva: „Nem maradok többé az ilyen emberek közt, kik hideget és meleget egy szájból fújnak!“ És azóta nem látták többé.

„Ez a jóságos, talán túlságosan jóindulatu lény,“ mondja

1) Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde in Berlin I. 403.

Menghini, „mely a legközönségesebb természettünemények fölött csudálkozásba esik, mely egy más hozzá hasonló lényt valami természetfölöttinek tekint, talán valami ősi, praehistorikus faj képviselője, mely egy más, intelligensebbtől leigáztatott. Nem osztozom tehát Giannini véleményében, mely szerint ez a legenda Aesopus egyik meséjéből ered, ki mint első dolgozta fel az irodalomban ezt a tárgyat, habár Aesopustól származnak az új-latin irodalomban található számos feldolgozások. Ellenben Giannininek valószínűleg igaza van, ha az Uomo Selvaggio-t az Univerberól, a Marcofról, a Bertholdról szóló hagyományokkal összeveti, melyek a paraszt fufangját tárgyalják. Ezen mese számos változata és elágazása egy közös alap-gondolatban összponosul: az ész és esztelenség közti dualismus tárgyalásában. A tárgy maga nagyon régi eredetű és már azon tény is, hogy ó-északi és talmudhagyományokkal lehet összeköttetésbe hozni, a mellett tanuskodik, hogy az irott szóbeli hagyomány eleme egy bizonyos ponton megszűnik, hol aztán a szóbeli hagyomány átveszi a folytatást, míg aztán ez is a történelem előtti idők homályában elvesz. Ez a lény nemcsak Aesopusnál, de Avianusnál is (Satyrus et viator), Erasmusnál, La Fontainenél fordul elő és nyomát régi toscanai versekben, Fazio degli Uberti Dittamodójában, Rolandban, Straparolánál stb. találjuk.“

Ezen mesekörhöz tartozik némileg a következő bolgár mese is:¹⁾

„Egyszer egy ördög meghalt és három hátramaradt fia semmikép sem tudott osztozkodni egy kalap, egy vaspáleza, egy pár vascipő és egy varázspipa fölött, mivel mindenik két darabot akart magának tartani. Csak Isten tudja, mennyi ideig zsörtölődtek egymással, míg végül egyik napon egyik a másikat fojtogatni kezdé; ekkor a legöregebbik így szólott: „Ugyan testvérek, ne fojtogassuk egymást, hát máskép nem tudnánk egyezkedni? Hisz van olyan böles ember a világon, ki minket kibékíthet és jó szót is mondhat. Menjünk a fiatal királyhoz, ki igen okos, hadd ítéljen a mi esetünk felett is!“ — „Jól van“ felelének a többiek, „menjünk hozzá; atyánk is mondá, hogy olyan böles ember nincs a világon!“ Mindhárman utra keltek és Salamonhoz menének tanácsért. Egy

¹⁾ Zepenkov M. K. Sbornik IV. 101. 1.

reggel a királyi palotához értek, hol Salamonra találtak, ki szép virágai között sétált. Elmondták, hogy miért jöttek és a király utána gondolt a mondottak fölött, hogy milyen különös eset is az, hogy ilyen semmit érő csekélység miatt is hozzá jönnek, hadd ossza ő el ezt a csekély örökséget. „No hát, mondá a király, „én nagyon csodálkozom a ti észjárástok fölött. Négy ilyen semmiség miatt verekedtek egymással, agyonütitek magatokat és végül hozzám jöttök, hogy én oszszam el köztetek, mivel ti nem tudtok megegyezni. Nem szégyen, ilyen értéktelen tárgyakkal hozzám folyamodni? Induljatok, s egyeztetek egymás között meg! Még ha egy nagy vagyon volna, akkor jól teszitek, ha hozzám folyamodtok, de ilyen csekélység miatt nem kellett volna hozzám jönni!“ — „Oh, ez nem csekélység!“ mondák az ördögök, „ellenkezőleg, ezen tárgyak nekünk nagyon is értékesek és nagyatyánkról maradtak reánk!“ — „Ugyan miféle értékes tárgyak ezek, mutassátok, hadd lássam én is!“ felelé Salamon. Az ördögök folytatták: „Ez a négy tárgy varázshatalommal bir, nagy király és ezért nem tudunk megegyezni! Ha a kalapot fejedre teszed, láthatatlan vagy; ha a cipőket felveszed, 24 óra alatt a földet körüljárhatod; ha a pipába fujsz, valamennyi ördög eléd gyül és ha a bottal egyet suhintasz, ugy egyszerre annak ütésétől háromszáz ember hal meg!“ — „Ha ez igaz,“ mondá a király, „hogy ezek a tárgyak ilyen erővel birnak, akkor helyes, hogy hozzám fordultatok, hogy én adjak nektek tanácsot. De bárnikép is osztom el köztetek ezen tárgyakat, meg kell elégednetek. Mindhároman menjetek fel ama magas hegyre, s egyszerre kezdjétek el szaladni; ki legelőbb hozzám ér, az két tárgyat választ ki magának; a második a két megmaradt tárgy közül az egyiket választja magának; a harmadik azt kapja, mi a négy tárgy közül megmaradt.“ Ugy is tettek. De a mint Salamonhoz értek, a pálézával egyet suhintott s mind a három ördög halva terült el; megtartotta a négy varázstárgyat, melyekkel számos okos eselekedetet vitt véghez. Igen, még az ördögöket is megsalta. A pipába fútt, ördögök serege jelent meg, kik így szóltak: „Paranesolj hatalmas király! Mond, mit tegyünk?“ Salamon templomot építtetett velük és megátkozta őket, hogy nehéz köveket tartsanak.

De térjünk most át a voltaképeni „sorsról“ szóló bolgár néphiedelemre.

Sokfélék azok az előjelek, melyek az embernek jövő sorsát előre hirdetik. Házi és vadállatok, növények, égi testek, emberek, álmok, szóval minden hirdeti a hívőnek azt, ami jönni fog: szerencse vagy szerencsétlenség. Meglepő az a szerfölötti nagy megegyezés, mely ez irányban a legkülönbözőbb népek és idők közt létezik. De korántsem lehet feltételezni, hogy az előjelek, ez a meglepő megegyezése térben és időben egymástól távol eső népek közt, a pusztá véletlen játéka, hanem inkább a mindenkor és mindenütt hasonló emberi természetre vihető vissza. Az emberi lélek mélyében úgy látszik, kisebb-nagyobb mértékben symbolikus megfigyelő tehetség rejlik. Ósidő óta és mindenütt hasonló értelemben beszéltek az anyaföldről, csevegő patakról, bugyogó forrásról, a szálló felhőről, a cikázó villámról. A sorsról szóló néphit is az emberiség ilyen közös szellemi vonása, mely mindenkor és mindenütt meg volt és meglesz, ahol csak ember létezik és mint olyan a jövőjét önkéntelenül fürkészi.

A bolgár néphit ezt mondja:

Ha az ember a házból kilép, ügyeljen arra: hogy kivel és mivel találkozik legelőször; ha szemetet, üres edényt hoznak vele szembe, úgy járata sikertelen lesz; telt edény, kenyér, ló: szerencsét jelent. Czigánynyal, farkassal vagy kigyóval való találkozás szerencsét jelent; terhes asszonynyal, pappal vagy nyúllal való találkozás ellenben szerencsétlenséget. Ha az embernek házából való távozásakor vizet öntenek a küszöbre, úgy az illetőnek járata oly könnyű lesz, mint a mily könnyen a víz folyik. Ha az ember hazulról távozik, nem szabad visszafordulnia, mert baj éri. Nem lesz sikere a munkánknak, ha dologra való menetelünkkor oly emberrel találkozunk, ki keresztbe font karokkal áll; de ha karjait mozzgatja, vagy dolgozik, sikeres lesz a munkánk.

Sok ember, mielőtt juhait legelőre hajtja, egyet a farkasnak enged át, mert ez a nyájra aztán szerencsét hoz. Nőstény bárányt nem szabad leölni, mert baj éri a gazdáját; ugyszintén nem jó, farkastól szétmarczangolt juh husát megenni. Ha a farkas a nyájra tör, egy bárányt elrabol és észrevétlenül távozik, ez szerencsés előjel a gazdára nézve. Olyan évben sok barom pusztul el, amelyben a farkasok csapatosan ordítanak.

Ha a macska a szobában fenekén ide-oda csuszkál, ez rosszat jelent; jó jel ellenben, ha a kemenceze felé csuszik. Elromlik a turó, ha annak készítése alkalmával megrázza magát a macska. Ha macskára akarunk szert tenni, úgy azt lopnunk, vagy bármily csekély áron vásárolnunk kell, különben kárt vallunk lovainkban. Ha a macska az üzletben megrázza magát, elüzi a vevőket. Vonitanak a kutyák, úgy éhség, betegség vagy marhavész tör ki a faluban. Rossz előjel, ha a kutya a küszöbre vizez; ha lyukat kapar, köpj bele, különben rossz betegséget kapsz. Rossz aratást jelent, ha a kutya szántóföldön kapar. Ha a hangyák a házból apró tárgyakat az udvarba czipelnek, ez szegénységet jelent; ellenben jóvendő jólétet, ha az udvarból a házba czipelik a tárgyakat. Háborút jelent, ha a hangyák csapatosan mászkálnak, vagy sok béka ugrik az uton, vagy sok sáska lepi el a vidéket, vagy sok hernyó pusztítja a fákat. Ha sok az egér, drágaság lesz. Hamar elpusztul a háztáj, ha akáczfát ültetnek a ház elé, vagy ha bagoly vagy kakas száll a ház fedelére. Küszöb előtt kukorékoló kakas és házfedelen kerepelő szarka vendéget jelent. Szerencsés az a ház, melynek tetején gólya fészkel. A hol gólyát elpusztítanak, abban a faluban tűzvész tör ki. Ha levetkezéskor az egyik czizma a másikra esik, az illető embert vendégségbe hívják. Minden rábizott titkot elárul az, ki tyuklábat eszik. Szerencsétlenség éri a házat, ha a tyuk szerfelett kis tojást tojik; ellenben szerencsét jelent, ha a szobában megrázza magát és tollat hullat el, ha a háztetőn kadicsál vagy két sárgával biró tojást tojik. Ha kelet felé fordulva kadicsál, ez jó előjel; rosszat jelent, ha nyugot felé fordulva kadicsál.¹⁾

Ha valaki kezeit szemléli, azt mondják, hogy valaki beszél ő róla; ha jobb kezét nézegeti, nő emlegeti; ha balkezét szemléli, férfi emlegeti. Kinek a füle ég, arról beszélnek. A ki csuklik, azt emlegetik; ilyenkor ejtse ki rokonai és ismerősei nevét és a mely név kiejtésénél a csuklás eláll, az az illető ember említette őt. Ha úgy ül az ember, mintha lovagolna, csakhamar valami hirt hall. Ha jobb szemed viszket, ez szerencsét jelent; szerencsétlen előjel a balszem viszketése. A kinek a füle cseng, arról azt mondják, hogy angyal repült el mellette; azért is keresztet kell vetnie; vagy azt mondják, hogy az illető bosszankodni fog. Bosszankodni fog az is, kinek szájába légy repül. Ha uj erszényt veszel, fujj előbb bele, ak-

¹⁾ Zepenkov K. M. Prilip.

kor mindig lesz pénzed. Ha jobb tenyered viszket, pénzt kapsz; ha pedig a bal, akkor pénzt fogsz kiadni. Rosszat jelent, ha valaki evés közben megharapja magát. Ha a szobában eszel, tedd be az ajtót, különben az emberek ócsárolni fognak; azért nem szabad a küszöbön enni. Naplemente után ne egyél, mert szájbetegséget kapsz. Letörli magáról szerencséjét az, aki evés után kezeit dörzsöli. Evés után mossa meg a vendég a kezeit, különben a ház szerencséjét elveszi. Kenyér nélkül nem szabad asztalt teríteni, különben inség vonul a házba. Ki kenyérre szándékosan lép, megvakul. Szemfájós lesz az, ki sót dob a tűzbe; ép úgy az is, ki evés előtt és után nem mossa meg kezeit. Sót nem szabad lopni, sem kölcsönvetet visszaadni, mert szembetegséget kap az ember. Ha két pajtás meglopja egymást, egerek pusztítják el vetésüket. Pattogó tűz veszeke-dést jelent; czivakodást jelent, ha kézzel piszkálsz a tüzet. Ha szappannal mosod a lábad, szegénységben maradsz. Új szolgának legelőször vizet kell hozni a házba, hogy keze alatt a munka úgy folyjon, mint a víz. Új korszóból férfi igyék először, hogy a víz mindig „édes“ legyen. Ne igyál megfordított kézzel tartva az edényt, mert szerencsétlenséged lesz; ép úgy, ha te iszol legelőször abból a vízből, melyet te hoztál. Sepréskor a szemetet az ajtótól a kemence felé kell seperi; ez szerencsét hoz a háztájra. A családfő elutazásának napján nem szabad a szobát seperi, különben nem tér vissza, vagy más baj éri. Sepriével nem jó állapotot verni; Isten elsepri, megdöglik. A ki a csillagokat számlálja, pattanásokat kap a kezén. Ki a templomból valamit ellop és azt hazaviszi, annak vagyona porrá, hamuvá válik. Ha a templom körül jársz, mialatt a koldusok előtte állanak és egy gyermeket látsz, akkor gazdag leszel; de ha később embert pillantasz meg, az korán elhal. Ha két ember egyszerre vizet iszik, mindketten egy időben hálnak meg; és ha együtt koldulnak, meggazdagodnak. Aki tiszta inget ölt magára, előbb belekőp, hogy boszorkány ne árthasson neki. Ha egy férfi egy nőt lerészegíteni akar, üveg-ből egy pohárba pálinkát tölt és mialatt a férfi iszik, a nő tenyerével elfödi az üveg nyílását. Ha házépítéskor egy ember árnyéka oda esik, a hova az első követ fektetik, megbetegszik az illető, mert árnyékával egészségét is oda befalazták.

Hogy az u. n. építési áldozat a bolgár néphiedelemben is ismeretes, kitűnik már a következő mondából:

1) Žepenkov M. K, Sbornik II. 203. l.

„Volt egyszer három fivér, kik az építészetet tanulták. Hírókról hallott a király és magához hívatta őket, hogy neki egy hidat építsenek. Midőn a három mester hozzájött, így szólt a király: „Ide hallgassatok. Azért hivattalak, mert hallottam híreketek és országomat egy csodaművel akarom megajándékozni. A városon keresztül folyó folyóra építetek tehát egy hidat; de annak három év alatt el kell készülnie, mert ellenkező esetben fejetekkel laktok. Esküszöm, hogy megtartom szavamat.“ A három fivér hazautazott, hogy elbucszanak nejeiktől és aztán a hid építéséhez fogjanak. De bármily szorgalmasan dolgoztak, a mit nappal építettek, az éjjel összedőlt; s már két évig dolgoztak, anélkül hogy a hid alapzatát felépíthették volna. Mikor már a harmadik évben is siker nélkül dolgoztak, megijedtek, hogy a király szavát megtartja. Ekkor történt, hogy a legidősebbik testvér Istenhez segedelemért fohászkodott, és ekkor egy fekete tyukot imigy halla kodácsolni: „Legidősebbik testvér, te nagyon szépen fohászkodol Istenhez, de tudd meg: míg a legfiatalabbik testvéred nejét nem falazod be az alapzatba, addig a hidat nem építheted fel!“ Midőn ezt a legidősebbik testvér hallá, magához hivatá testvéreit és közölte velök a hallottat. Elhatározták, hogy ha a legfiatalabbik testvér neje az ebédet hozza, a nőt a hid alapzatába befalazzák. Midőn a testvérek munkára indultak, meghagyták a legfiatalabbik fivér feleségének, hogy hozza majd utánuk az ebédet s midőn az ebéd elkészült, a nő azt a hidhoz vitte. Midőn átadta nekik az ebédet, haza akart menni, de férje így szólt: „Ne menj haza, kedves feleségem! szállj le inkább az alapzatba, melyet évek óta hiába építünk!“ — „Oh, kérlek kedves férjem, könyörgött a nő, „engedj haza, ne tartóztass vissza; fiunk felébred és emléim után sirni fog!“ — „Kérlek kedves feleségem,“ szólt a férj, „hozd fel onnan az aranygyűrűmet, mely oda esett!“ S midőn a szegény nő oda leszállt, hogy a gyűrűt felhozza, azonnal nagy köveket hengergettek reá és befalazták az alapzatba. Ekkor a szegény nő így könyörgött: „Oh, kedves férjem, ha a hidat csak úgy tudjátok felépíteni, hogy engem ide falaztok, akkor szívesen meghalok; csak arra kérlek benneteket, ne falazzátok be emléimet, hogy azok a falból kilógnanak, és hozzátok ide kis fiamat, hogy szophasson, hogy nagyra nőjjön és rám emlékezzen; és mindenki, ki e hidon áthalad, csakugy remegjen, mint én remegek szeretett fiacskámért!“

Csak ennyit szólhatott a szegény asszony; aztán meghalt. Még manapság is azt hiszik az emberek, hogy ott az ördög emléi kővé váltak és a hid azért reszket, ha valaki rajta átkel . . .“

Ugyanerről a tárgyról szól egy bolgár népdal is :¹⁾

Fogadást tett, aman, egyszer három testvér,
Három testvér, aman, mind unoka testvér.
Felépitik, aman, Szmilén város várát,
Szmilén várát, aman, a Strundzsa viz mellett.
Nappal készült, aman, de ledőlt mind éjjel,
Ledőlt éjjel, aman, kő kő után hullt le,
Kő kő után, aman, oszlop oszlop után.
Megsodálta, aman, ezt a három testvér,
Három testvér, aman, mind unoka testvér.
Lefeküdt, aman, most a három testvér,
Lefeküdt, aman, el is aludt nyomban.
Álmodott, aman, álmodott álmodoztak :
Kinek neje, aman, eljön legkorábban,
Eljön korán, aman, másnap korán reggel,
Másnap reggel, aman, eljön az étellel,
Azt teszik, majd aman, a vár alapjába,
Hogy így a vár, aman, megmaradjon épen.
Mefogadta, aman, ezt a három testvér,
Három testvér, aman, török esküvéssél,
Nem szólnak majd, aman, feleségeiknek,
De a kettő, aman, nem állott szavának,
S bizony szóltak, aman, feleségeiknek.
A legkisebb, aman, az nem szólt egy szót sem,
Nem árult el, aman, semmit asszonyának . . .
És ez eljött, aman, legkorábban reggel,
És ez eljött, aman, a fris eledellel.
Mikor látta, aman, szeme könybe lábbadt,
És ez így szól, aman, így beszéle hozzá :
„Miért sírsz te, aman, jó Manuel mester?“
És ő felel, aman, válaszol reája :
„Hogy ne sírnék, aman, én első szerelmem.
Elvesztettem, aman, az arany gyűrűmet,
A gyűrűmet, aman, arany jegygyűrűmet.“
És ez felel, aman, így beszéle hozzá :
„Ne sírj azért, aman, jó Manuel mester,
Megkeresem, aman, majd meg is találom.“
És lehajol, aman, hogy azt megkeresse,
Hogy keresse, aman, az elveszett gyűrűt,
Megragadták, aman, nyomban le is rakták,
Le is rakták, aman, a vár alapjába.
És ő kiált, aman, sirva kiált, jajgat :

¹⁾ I. Strausz B. N. Gy.

„Ó mesterem, aman, jó Manuel mester,
 Ki táplálja, aman, fiu csecsemőmet?“
 És ő beszél aman, beszél, válaszolja :
 „Majd táplálja, aman, majd táplálja hugom.“
 Ismét kérdi, aman, jajgatva azt kérdi :
 „Ó mesterem, aman, jó Manuel mester,
 Ki táplálja, aman, többi gyermekimet?“
 És ez beszél, aman, beszél válaszolja :
 „Majd táplálja, aman, erdei madárka.“
 És újból szól, aman, jajgatva azt kéri :
 „Ó mesterem, aman, jó Manuel mester,
 Szabadítsd fel, aman, csak a bal emlőmet,
 Hadd szoptassam, aman, fiu csecsemőmet.“
 Megtették ezt, aman, a bal emlőjével,
 Hogy szophasson, aman, fiu csecsemője.
 Ott a hol volt, aman, ez a bal emlője,
 Ott fakadt ki, aman, tiszta hűvös forrás,
 Hűvös forrás, aman, a legtisztább tejjel . . .

A kőmivesek és építő mesterek babonájáról más népköltészetben is találunk énekeket. A székely népballadák között ott van Kőmives Anna gyönyörű balladája. Bulgáriában azonban épen úgy, mint a Balkán félsziget többi népeinél léptenyomon bukkanunk e babonát feltüntetető mondákra, dalokra. Már „Balkán félsziget“ című munkámban az albán-skutarii vár építésének történetéről a Rosa-fa hegyén következőket irtam: E hegy nevét a nép különös történettel hozza kapcsolatba. Ugyanis egy Rosa nevű hatalmas főnök építette éveken keresztül; de hiába, mert a legmagasabb torony, a mint befejezték, rögtön összedőlt. Hiába emelték föl, újból összedőlt ez ismét. Az építkezések vezetője azt állítá, hogy a vár el nem készülhet előbb, míg egy élő nőt bele nem falaznak. Ugyanekkor arra járkált Rosa nővére. A munkások azt ragadták meg és befalazták. A torony azután fölépült, a hegyet pedig a nép Rosafának nevezte el. Albán nyelven fa annyit jelent, mint leány. A legtöbb népnél különben szokásban volt áldozatot hozni valamely új épület emelésénél, a mi által a földszellemtől mintegy megváltották azt a területet, melyet beépítenek. A délszlávoknál legjobban tartotta fenn magát még a mai napig ez az ősi szokás. Sőt nem csak épületeknél, hanem egyszerű szántóföldeknél is, mielőtt azt először vetnék be, áldozatot hoznak. Így szokásban van most is egy ezüst pénz felét odahajítani a földszántandó területre, a másik felét jól meg-

örizni. Ha valaki ilyen félpénzdarabra bukkan szántóföldeken, föl nem veszi, hozzá nem nyul, mert az a szellemeké és földi lénynek csak bajt okozna. Ezelőtt kétségkívül nagyobb épületek vagy várak emelésénél emberáldozatokat hoztak; de ez a formája az áldozatoknak a kultúra haladtával elmaradt s helyet cserélt állati áldozatokkal. De még 15 évvel ezelőtt is hercegovinai építészek, kik kőhid alapját akarták megvetni, előbb Raguzából hullát loptak, s azt falazták be, s csak azután fogtak igazán munkához. Nem a törökök hozták e szokást a Balkán félszigetre, hanem a szlávoknál találták. Bulgáriában, Boszniában, Szerbiában legtöbb esetben a szláv lakosság tanácsolta illető pasáiknak az áldozathozatalt. A népköltészet, mely a műveltség alacsony fokán álló népeknél a legbiztosabb történeti kutforrás népszokásokat illetőleg, hiven megőrizte emlékét korunkig az emberi áldozatoknak. A „kadiin most“ története Bulgáriában, mit a Struma folyón át építettek, ugyancsak nőáldozatról tanuskodik. Már a hid neve kadina törökül asszonyt jelent. A bosnyák Tesanj váránál szintén asszonyt falaztak be, miről szebbnél szebb költeményeket dallanak Boszniában. Albán Skutari várának építéséről s azon alkalommal hozott áldozatról különben már Karadzics Vuk az általa kiadott szerb népköltészeti gyűjteményben is tesz említést. A szerb változat ez áldozathozataltól teljesen eltér a fent előadott albántól, amennyiben úgy adja elő a dolgot, hogy felsőbb rendelethez a három Mrljavesevics testvér együttesen vezette a nagy építkezést. Munkaközben megjelent előttük az alpesi vila, kijelentvén nekik, hogy ők hiába fáradsz, hiába dolgoznak, be nem fogják fejezhetni a munkát mindaddig, miglen nem találnak egy testvérpárt, fiut és leányt, kiket áldozatul befalaznak. A fiut Sztojánnak, a leányt Sztojánnának kell hini. Sokat és soká bujdosott a három testvér, de nem tudtak találni ily testvérpárt. Erre aztán elhatározták, hogy kárpótlásul befalazzák a legifjabb fivérnek gyönyörű szép feleségét. A szerencsétlen asszony csak egyet kért a férjtől meg sógoraitól, hagyjanak csupán akkora rést a falban, a hova emlői elférnek, hogy így legalább kisededét szoptathassa. Az asszonymnak ezt a kérést a kegyetlen három testvér teljesítette. Alaposság tekintetében fölébe kell helyeznem a szerb költemény előadását az albánnak, mert az tény, hogy Skutari körül a szoptatós asszonyok, ha kevés tejjel rendelkeznek, oda vándorolnak a vártorony

egyik falához, annak vakolatából, körmeikkel emlőikre kaparnak néhány porszemet abban a biztos hiszemben, hogy ennek titkos ereje megáldja emlőiket bőséges tejjel. Van számos költemény és monda, mely emberáldozatokról tesz említést, de egy sem oly borzasztó és egyszerűségében annyira megrázó, mint az az eset, melynél az anya pénzért adta el e czélra gyermekét. A kőmivesek édes anyja jelenlétében megragadták az ártatlan gyermeket, kezébe nyomtak süteményt s kezdték falazni. A gyermek midőn már jó magasra falaztak, oda kiáltott anyjához:

— Édes anyám, még látlak ám!

Tovább falaztak s a gyermek ismét kiáltá:

— Édes anyám, még látlak ám egy kicsit!

Midőn a kőmivesek feje fölé helyezték az utolsó követ, a gyermek kiáltá:

— Édes anyám, most már nem látlak!¹⁾

Az itt közölt költeményt is különféle változatban lehet Bulgáriában hallani. Leginkább lakodalmak alkalmával szokták énekelni ebéd alatt. A verset egy ember mondja el, de a benne előforduló „aman“ szót, mely török nyelven indulatos felkiáltást jelent, az egész társaság szokta mondani kórusban. Ez adja meg különben az egész versnek az ütemet. Egyik változata a következő: Manol mester hidat épít kilencz legénynyel, de a mit nappal építettek, az éjjelre mind összedőlt. Hogy ezen a bajon segítsenek, abban állapodtak meg, hogy azt a menyecskét fogják befalazni a hidoszlopba, ki legelőbb jön étellel. A legények siettek figyelmeztetni feleségeiket az egyezésre, csupán Manol mester állott szavának becsületesen, ő nem szól feleségének Gankának és így természetesen ez jött be először az étellel. Az általunk bemutatott versben előfordul Smilján városa. Ez az Achir Cselebi járásban még ma is létezik és 600 házból áll. Sok más költeményben más várost vagy helységet említenek. Így az egyikben említés történik Bealasa vérosról, mely ma azonos Muszina Kaleszi helységgel. Itt is az történet, mint a mi bemutatott költeményünkben és a nő emlőiből kifolyt tejet itt is mutogatják manapság. A babonás nép még tovább megy és felfödozi azt a helyet is, hol a nő emlői szabadon lehettek. Ide járnak bucsura sokan és port kaparnak a

1) I. Strausz „Balkán félsziget“ cz. m.

falról, kőről, mit olyan asszony italába kevernek, kinek kevés teje van.¹⁾

Szerencés vagy szerencsétlen előjelek ugyanazon jelenséggel bírnak, mint a „találkozás.“ Ember, állat, tárgy, melyre reggel első kimenetkor vagy egy ut megkezdésekor bukkanunk, szerencsét vagy szerencsétlenséget jelent és arra int, hogy a megkezdett utat folytassuk vagy abba hagyjuk.

Ezzel aztán a nap választása is összefügg, amennyiben a bolgár néphiedelem a jó vagy rosszra való következtetéseit nemcsak bizonyos napokhoz, hanem bizonyos napszakok- és évszakokhoz is fűzi.

Esti szürkületkor nem szabad enni, mert akkor csak a koldusok esznek és az illető is koldusbotra jut. Este nem jó fütyülni, mert az ördög körültánczolja az illetőt; éjjélkor pedig ne igyék az ember, mert akkor az ördög a vízben alszik és az illető testébe jut. Naplemente után nem szabad az aklot kitakarítani, mert a juhok megbetegednek. Ez időben nem jó a házból sót, lisztet, eczetet kiadni, mert elpusztul a háztáj. Ha az ember este eczetet ad el, megromlik a megmaradt eczet. Üzlethelyiségben nem szabad este seperni; a vevőket seperi el az illető. Vizzel telt edényben nem jó a napot szemlélni; szárazság áll be. Holdváltáskor nem kell a holdat említeni, mert baj éri a házat. Némely vidéken ünnepnapon nem ejtik ki e szavakat: bolond, hülye stb., mert azt hiszik, hogy ez esetben az illető ruháit ilyen ember fogja eltépni. Kedden, pénteken vagy szombaton elkezdett munka sikertelen lesz. Vasárnap ne fésülje magát a nő, mert férje meghal. Deczember 25-től kezdve január 6-ig nem jó éjjel a szabadban járkalni, mert akkor a rossz szellemek kóborolnak; aki ez időben fejét mossa, megbetegszik. A juhkosarat Ignácnap előtt kell egy helyről a másikkra helyezni, különben azon évben a juhok szétszaladnak. Ha az a virág megfagy, melyet a pap vizkereszt napján megszentelt, ugy ez szerencsét jelent. E nap éjjelén megnyílik az ég és a ki ezt észreveszi, annak minden kívánsága teljeseedik. A milyen a sorsod február 2-án, olyan lesz az egész éven

¹⁾ Az építési áldozat jelentőségéről és elterjedéséről v. ö. Liebrecht: Zur Volkskunde és Andree R.: Ethnogr. Parallelen und Vergleiche.

át. Ha szegény ember nagycsütörtökön gazdag háztól kovászt lop, meggazdagodik. Ki a kakukot az évben legelőször éhgyomorra hallja kiáltani, egész éven át egészséges marad; ki szt. György napja előtt hallja, szerencsés lesz az évben. Ha tavaszkor legelőször sötétszinű pillangót, vagy sárga tulipánt látsz, egész éven át betegeskedel; és szerencsétlenséget jelent, ha tavaszkor az ember legelőször fekete bárányt lát. Mentől korábban menydörög tavaszkor, annál drágább lesz a gabona. Szt. Györgynap elöestéjén nem szabad tejet, vaját, túrót a házból kiadni; a fejős állatok hasznát adja ki azzal az ember. Nyáron ételmaradékot nem szabad az udvarra dobni; ez kárt okoz a gabonában; de ha az ember ezt télen teszi, úgy ez szerencsét hoz a ház tájékára.

Az időjárásra vonatkozólag ezt tartja a bolgár néphiedelem:

Ha a macska kelet felé fordulva mosakodik, megváltozik az idő; ha farka alatt mosakodik, csakhamar esni fog; ha pedig nyugot felé fordulva ül, szél támad. Játszozó disznók rossz időt jelentenek. Ha a marhák a legelőn egymást kergetik, hátulsó lábaikra állanak, vagy a földön fetrengenek, eső várható. — Egy földmives Prilepből ezt beszélte: „Átutazott egyszer egy fiatal legény falunkon, ki Görögországban végezte tanulóéveit. Egy paraszt szívélyesen szállással kínálta meg. Este a paraszt felszólítja a legényt, hogy jöjjön be a szobába és feküdjék le. „Nem, ide künnt a kertben alszom,“ szolt az idegen legény, „hiszen szép az idő!“ A paraszt felelt: „Ma éjjel csunyán fog esni.“ — „Oh, nem!“ vélekedett a fiatal, „én megfigyeltem a felhők vonulását és csillaghullást láttam; semmi esetre sem fog esni!“ A paraszt felelt: „Én se a fellegeket nem figyeltem meg, se a csillagokat; én csak azt tudom, hogy tehenem este hazajövelekor nyalta magát, mire aztán az ólba sietett. Ez pedig esőt jelent.“ A legény mégis csak a kertben maradt. Éjfél táján szörnyű eső támadt, ugyannyira, hogy a fiatal csak nagy nehezen menekülhetett a szobába. „Igazad volt,“ szolt a paraszthoz; „az én tudományom mit sem ér a te tapasztalatoddal szemben!“

Nem csak az időjárás tüneményeinek beható megfigyelése, hanem az állatok viselkedése is, amennyiben ez a néphiedelem szerint a jövőre következtetni enged, az időjárásra vonatkozólag a bolgároknál is nemzedékről nemzedékre örökölt

következtetéseket idézett elő, melyek lehetővé teszik, hogy a nép embere meglehetősen biztossággal a jövőre következtethet.

Igy pl. a bolgárok azt hiszik, hogy ha a kutya télen a hóban szaladgál és szimatol, még sok hó várható. Ha a tyukok érintetlenül hagyják eledelőket és kiáltva odább szaladnak, rossz idő közeleg. Szárnyaikkal a vízben csapkodó libák, kacsák esőt, havat jelentenek; ugyanezt jelezik a fák esúcsán ülő hollók. Ha őszkor a fa levelei először a csúcsról hullanak le, korán beköszönt a tél; ha a fa közepéről hullanak leelőször, kemény tél lesz; ha az aljáról hullanak, nagy hideg áll be ősz végén. A kéményben hulldogáló korom nyáron esőt, télen havat jelent. Ha télen a sárga rigó megszólal, csakhamar havazni fog; ha tavaszkor füttyül, déli szél támad. Békák lármája száraz időt jelez; de ha a hernyók a földből előbujnak, csakhamar esni fog; ép úgy ha az ember füle viszket. Ha ujholdkor esik, az eső holdtólteig eltart. Őszkor virágzó fák kemény telet jeleznek; ha pedig kora tavaszkor virágzanak, szép nyár várható.

A bolgár néphiedelem a szerencsére vagy szerencsétlenségre vonatkozólag az álmoknak is tulajdonít jelentőséget.

A ki álmában bort iszik, egészséges marad vagy azzá lesz; ha pedig pálinkát iszik, csakhamar megbetegszik. Ha álmodban szántasz, jó termésed lesz. A ki álmában énekel, ébren veszekedni vagy sirni fog. Ha azt álmodjuk, hogy beteg ember meghal, az felépül. Ki vetésről álmodik, bosszankodni fog; és a ki álmában puskát lát vagy lövést hall, valami hírt fog hallani. Ha álmodban kutyaugatást hallasz, őrizkedj ellenségeidtől. Szerencsét jelent, ha kenyérrel vagy aranynyal álmodunk. Ha álmodban gyűrűt viselsz ujjadon, szőgyen ér. Ki pénzzel álmodik, bosszankodni fog; ki álmában rézpénzt lát, czivódásba keveredik. Ha álmodban megvakultál, nagy baj ér; de ha megházasodol, nagy örömben fogsz részesülni. Ha álmodban valakit megverünk, az illető megbetegszik. A ki álmában folyó vizen átkel, megbetegszik, ép úgy aki sárban gázol vagy fekete ruhát visel. Ha buzáról álmodunk, családunkból valaki meghimlősödik. Ha vásznat látsz álmodban, csakhamar utra kelsz; ha pedig folyót látsz házad körül folyni, gazdagságra teszel szert, ép úgy ha álmodban repülsz. Veszekedést jelent, ha kacsáról vagy koszoruról álmodunk. Ha álmodban

valakivel veszekedel, csakhamar megbarátkozol az illetővel. Ha fehér ruhát látsz álmodban, utra kelsz; ha fekete vagy kék ruhát látsz, utazásod szerencsétlen lesz. Veszekedést jelent, ha álmodban lakodalmon vagy. Ha álmodban új ruhát viselsz, sorsod jóra fordul; ha falon átugrasz, más faluba költözel. A ki álmában fát vagy forrást lát házában vagy házát füst nélkül égni látja, vagy az uton felfelé halad, az csakhamar meggazdagodik. Ha házad füstölve ég, nagy bajba keveredél; ép úgy baj ér, ha álmodban fürdesz, vagy az uton lefelé haladsz, vagy tojást látsz. Ki álmában kenyeret osztogat, pénzt kap, mely hamar elvész. A ki álmában érett gyümölcsöt eszik, csakhamar bosszankodik; ha valami édeset eszünk, jó hírt hallunk; rosszat pedig, ha savanyut eszünk. Ha álmodban fogadat takarítod, házad a rosztól tisztul; ha pedig kezedet mosod, valamit elvesztesz; lábmosás közeli utazást jelent. Ki halotról álmodik, azt az embert megsajnálják. Ha azt álmodjuk, hogy álmodunk, lelkünk abban a perczen a paradicsom közelében volt, a honnan az angyalok visszaküldik, mire aztán felébredünk.

A gyermek jövő sorsára, a rossz sors megváltoztatására vagy elkerülésére és a jó sors előmozdítására vonatkozik mindazon bolgár szokás és néphiedelem, mely a terhesség és szülés körül csoportosul.

Ha néhány hónap vagy év lejártá után a fiatal asszony még nem érzi magát teherben, úgy a bajaékához (tudós nő, javasasszony) fordul segítségért, ki vele és férjével valami bájított megitat, mialatt ő maga varázsigéket mormol. Ha ez nem jár sikerrel, az illető nő „menses“ idejekor kendőt csavar alteste körül, hogy „méhe táguljon.“ Sterilitas és impotentia a bolgár néphiedelem szerint varázs következményei. Május elsején leányok és gyermektelen asszonyok kora reggel a rétekre mennek, hol meztelen felső testtel a harmatos fűben szaladgálnak, hogy egészségesek maradjanak s gyermekeket szüljenek. Nők, kik minden coitus után teherbe esnek, az actus után kifujják orrukat, vagy opiumot fecskendeznek méhükbe. A Rusalka nedelja ünnep idejekor a férfiek kerülnek nejeiket, nehogy beteges gyermeket szüljenek.

A sterilitást a bolgár nép nagy szerencsétlenségnek tartja és számos népdal és mese is tárgyalja azt. Így egy bolgár mese ezt beszéli:

„Volt egyszer egy nő, ki magának egy fiut kívánt. Naponta Istenhez fohászzkodott és neki akarta ajánlani, neki adni a gyermeket hét éves korában, hogy neki dolgozzék, neki szolgáljon. Isten meghallgatta a nőt és adott neki egy fiut. A fiu születése napján meghalt a férj és az asszony özvegységre jutott; midőn a fiu hét éves lett, az anya a templomba vezette, hogy Istené legyen, úgy, amint ő azt ígérte. A templomban volt egy férfi, ki a templomot szolgálta és akiről mindenki az állította, hogy szent. Ez a fiut magához vette, hogy ez szolgáljon neki és ő őt arra tanítja, hogy tudjon Istenhez imádkozni. Néhány évig tanította és akkor egy reggel magával vitte, hogy a város körül sétáljanak. A város melletti uton élt egy ember, ki minden áron szent akart lenni. Midőn ez a szentet megpillantotta, magához kérte, hogy vele beszélgessen. A szent betért hozzá és beszélgetés közben a szentek is szóba kerültek. A szent, ki a fiut nevelte, azt állítja, hogy sehol sem létezik két olyan szent, mint az özvegy és fia. Ekkor a szentek megparancsolták a fiunak, hogy emelje fel azt a követ, mely annak az embernek udvarán feküdt, ki magát szentnek nevezte, és dobja a magasba. A gyermek megfogta a követ és feldobta. A kő mint a villám a felhőkbe repült. Az egyik szent a fiu szent lényétől és nagy erejétől megijedve, így szólt a másik szenthez: „Szent, mondd meg a fiunak, hogy várja itt be a követ; mert ha az nagy erővel leesik, itt mindent elpusztít!” A szent most megparancsolta a fiunak, hogy fogja fel a követ és tegye régi helyére vissza. Ez megtörténvén, a fiu előtt meghajtá magát az az ember, ki magát szentnek tartotta, és ezentul senkinek sem mondta, hogy ő szent. Hazatértekor a szent kérdezte a gyermeket: mit kér Istentől, hogy ez azt megadja neki. A fiu pénzt kívánt, hogy azt az anyjának adja. Ekkor Isten kegyelméből pénz hullott az égről, a melyre a szent a gyermeket ráállította. Ezt a pénzesőt egy másik gyermek látta és odaszaladt a fiu anyjához, azt mondva, hogy fiát az égről lehulló pénz agyonütötte. Az anya oda siet és azt kiáltja a szent felé, hogy ne hagyja a fiut a pénzbe belefúlni. S csoda! a pénzeső megszűnt; az égről hullott pénzt pedig a szent átadta az anyjának, hogy boldogan éljen . . .“

A fiatal asszony rendesen anyjával, női rokonaival közli, hogy ő áldott állapotban van. Ez időtől kezdve különös előzé-

kenységben részesítik. Arra ügyelnk, hogy olyan ételt ne kapjon, melyet soha sem evett, vagy ezen állapotban nem ehet. Az anyja zöld ágat ad neki, melyet ezentúl mindig meztelen testén visel; alsó testére kecskeszarvat köt, olyan almát vagy körtét, mely télen át a fán maradt. Sokan a vajudás beálltáig olyan amuletteket és reliquiákat is viselnek testükön, melyeket valamelyik török hadži (zarándok) Jeruzsálemből hozott, főleg azon fonal egy darabkáját, melylyel a szerzetesek azt a követ körültekerték, melyhez Mária szüléskor kapaszkodott. Sokan az „Isten-anyja kezének“ nevezett növény kézalaku gyökerét vízbe teszik és ezt a vizet iszszák. Ha a gyökér rügyet hajt, közelg a szülés órája. Hogy a nő könnyen szüljön, tudta nélkül a bába söt tesz párnája alá, melyet aztán három ój elmúltával elővesz és a terhes asszony ételébe kever.

Ha a terhes nő almát, körtét, szőlőt stb. evett, nem szabad nedves kezeit ruháihoz törölni, mert gyermekének jegye lesz a testén. Ha eszik, vagy iszik és aközben megijed, akkor a gyermek testén jegyet kap, mely az illető ital-, illetve ételhez hasonlít. Azt a napot, a melyen megijedt, jegyezze meg magának a nő. S ha a gyermek jegygyel jön a világra, az anyának három héten át mindig azon a bizonyos napon azon italban, illetve ételben kell fürdenie, melynek elfogyasztásánál megijedt. Ha a terhes nő valamit lop és akkor testéhez nyul; a gyermek testének ugyanazon helyén olyan jegyet kap, mely a lopott tárgyhoz hasonlít. Terhessége alatt nem szabad a nőnek állatot ölni.

Bolgár néphiedelem szerint a terhes nő cselekvése, magaviselete különös befolyással van gyermekének leendő sorsára. Főleg az ördög az, ki ez időben a gyermek lelkét magának igyekszik megkeríteni. Egy bolgár mese ezt beszéli:¹⁾

„Élt egyszer egy özvegy asszony, kinek egy nagyon rossz fia volt, ki az ördöggel barátságot kötött és nagyon rossz dolgot mivelt. A szegény anya mindig inté fiát: „Ne tedd ezt fiam! Ne járj az ördöggel, mert végül a pokolba visz!“ De a fiu nem hederített anyja szavára, ki folyton inté, hogy ne mivljen rossz dolgot. Az anya még egyszer s utoljára inté: „Ne tedd azt, kedves fiam! Ne barátkozzál az ördöggel, kedvesem! Fogadj szót s hallgass rám! Ha nem hiszsz szavamnak, úgy tégy egy

¹⁾ St. Siškov Sbornik I. (Achar-Čelebi.

próbát! Vedd a gatyádat, tömd ki szalmával és állítsd fel a kerítés mellé; te pedig bujj el valahová; és akkor csakhamar hallod, hogy mit szól az ördög a gatyához!” A fiu úgy tett, amint az anyja mondta. Midőn az ördög odajött és a gatyát felakasztva látta, azt gondolta, hogy a fiu benne van és így szólt: „No, a saját udvarodon akasztottak fel! És én nem voltam jelen! Báresak a piacz közepén akasztottak volna fel. No, ilyesmi még nem esett meg rajtam! De várj csak, pajtás, várj csak! Majd magammal viszem lelkedet, ha! ha! ha! Akkor legalább megtudod, hogy kivel barátkoztál!” Midőn a fiu az ördög szavait hallá, megbánta rossz tetteit és szót fogadott anyjának. Elszaladt és elbeszélte anyjának, hogy mit hallott. Ez időtől kezdve minden rossztól tartózkodott és egészen megváltozott. Rossz szokásaival felhagyott és jó ember lett . . .“

Ha a terhes nő azt álmodja, hogy csibéi udvarából elrepülnek, gyermeke csakhamar elhal; ha terhességét tagadja, néma lesz a gyermeke. Terhessége alatt az asztalon mindig valami ételnek kell lenni, különben a gyermeke nem lesz szerencsés. Ignác naptól Koledáig nem szabad terhes nőnek fejét mosni, se ruháját tisztítani, mert nehezen szül, mivel ez időben volt az Isten anyjának vajudása. Ha a terhes asszony naplemente után fésülködik, sokat sir gyermeke; és ha keresztbe tett lábakkal szokott ülni vagy fán lép keresztül, nehezen szül.

A kilencedik hónapban a terhes nőt egy tapasztalt asszony gondozására bízzák, ki folyvást mellette időz és a szüléshez szükséges előkészületeket megteszi. Az utolsó időben nem szabad a nőnek a szabadba mennie. Ha beáll a vajudás, ezt nem mondják meg senkinek, és senkinek sem szabad szülés utánig a szobából távozni, hogy az illető nő könnyen szülhessen. Gyertyákat gyújtanak és mialatt a vajudó nőt tömjénnel füstölik, az Istenanyjához imádkoznak. Ajtót, ablakot nyitva tartanak, és hogy a nő könnyen szüljön, az ápolónő, vagy a férj kezével néhányszor a vajudó hátára üt. Ha a méh vize kifolyt és a gyermek még sem jön világra, parázsszal telt edénybe egy bőrdarabot tesznek és azzal füstölik a rendesen félig álló, félig fekvő helyzetben szülő nőt. Nehéz szülésnél a bábák rendesen sikerrel erőszakosan húzzák ki a gyermeket az anyatestből. Az anyának nem szabad egész héten át azt a ruhát levetni, amelyben szült. Hogy a „rosszak“ ne ártsanak

az anyának és a gyermeknek, kötelet húznak a betegágy körül és a kályhában szakadatlanul tüzelnek. Az anyát fejével a kályha felé fektetik és feje fölé gyümölcságot akasztanak. A gyermek anyja jobb oldalán fekszik, hogy becsületes, tisztességes emberré váljék a gyermek; a párna alá pedig hagymát és foghagymát tesznek. A köldököt csak a méhlepény elválása után vágják el, melynek végét kék fonállal lekötik; a méhlepényt pedig a szobában az ajtó mögé elássák. Néhány vidéken szülés után a bába gyertyát gyújt és azt sorjában a jelenlevők fejei fölé tartja, hogy a betegséget elfűzze. A gyertyát elolttva, annak fekete mécsével bekeni az ajtót, hogy a gyermek feketeszemű legyen. Aztán mindenkinek egy pohárka pálinkát ad, és miután ő maga is ivott, a pohárkát az asztal szélén eltöri, hogy a gyermek boldog legyen és könnyen házasodjék meg. A gyermek fürdővizébe a szülők két ezüst pénzdarabot tesznek, hogy a gyermek tiszta maradjon; az urisniczák számára pedig foghagymát és egy darabka kenyeret tesznek, hogy az újszülöttnek jó sorsot adjanak; egy darabka vasat is dobnak a fürdővizbe, hogy a gyermek megerősödjék, és bort is öntenek bele, hogy vörös (egészséges) színű legyen; fonalat is tesznek a vízbe, hogy a gyermek színe fehér legyen. Ezt az ezüst pénzt 40 napig nem szabad kiadni, ép úgy azt a három diót is meg kell tartani, melyet néhány vidéken szintén a fürdővizbe azért tesznek, hogy a gyermek megerősödjék. Mielőtt a gyermeket megfürösztí a bába, sőt hint vajra és azzal bekeni az újszülöttet; ezt a következő három napon át ismétli, azontúl a következő 40 napon át csak minden csütörtökön. Fürdés után felfelé húzzák a gyermek fejét, hogy hosszú nyaka legyen. Az első fürdővizben minden jelenlévő megmossa kezét, mire aztán megméri a gyermeket, amennyit nyom, annyi oka vaját ajándékoznak a templomnak. Mielőtt a gyermeket felöltöztetik, a bába annak ruhájára háromszor rálehel és az ingecske ujjain át holt szentet bocsát a földre, hogy a „rosszak” ne árthassanak a gyermeknek. Aztán a tűz közelébe tartja és átadja az anyának, ki háromszor rálehel és keresztet vet reá. Végül az egybegyült rokonok számára pogácsát süt egy idegen leány, kinek szülei még élnek, és a kit külön e célra meghívnak. Ebből a pogácsából nem szabad egy darabkát sem a házból elvinni. A rokonok aztán megajándékozzák az anyát és a gyermeket; utóbbit leköpi a szemmel való verés ellen.

Másnap a bába fürdés előtt a gyermek fölé egy szitát tart, melyben az apja kapezája van, hogy a gyermek is, ha t. i. fiu, egykor apa legyen.

Keresztelésig nem szabad naplemente után valamit a házból kivinni. Ha ez idő alatt a házbeliek valamelyike elkésik és naplemente után tér haza, úgy a házba való beléptekor tüzes szenet visznek elébe és őt és a szobát tömjénnel füstölik. Sok helyen még keresztelés után is a gyermeket egy évig nem szabad este a szabadba vinni, mert megbetegszik. Ha éjjel a kakas megszólal vagy a kutya vonít, azt mondják: hogy egy angyal közeledik a gyermek felé és a „rosszak távoznak tőle.“ A szülésre következő három éjszakát a bába a betegágyas nő mellett tölti. Harmadnap estéjén pogácsát sütnek a bába számára és bort forralnak; ez éjjel jönnek az urisniczák, hogy a gyermek jövődő sorsát meghatározzák. Számukra a gyermek közelébe borral telt serleget és néhány pénzdarabot helyeznek el. A bába kötelessége, hogy az urisniczákat meglesse és határozatukat másnap a gyermek szüleivel kellemes alakban közölje; amiért is néhány pénzdarabot kap; a borral pedig az anya emlőit mossák és akkor az emlőhöz, még pedig a jobb-felőlíhez teszik legelőször a gyermeket. Első nap a gyermeket csak ezukros tejbe mártott ronggyal szoptatják. Keresztelésig a gyermek fekvő helye mellett egy seprű áll, hogy a „rosszak“ ne bánthassák, vagy meg ne ölhessék, mert keresztetlenül elhalt gyermekekből leszen navi, azaz szellemek, kik éjjel madáralakban repülnek, énekelnek és az embernek vérért iszszák. Ha az anyának nincs teje, vagy ő elhal, más szoptatja a gyermeket, kit az illető nő gyermekei egész életükön át testvérnek (tejtestvérnek) tartanak; ez törökökkel szemben is érvényes, ha keresztény nő török ember gyermekét szoptatja; az ilyen testvérek aztán a bairam- és koledaünnepen vendégségre mennek egymáshoz. Az anya rendszeren egy hétig marad az ágyban és ez idő alatt fogadja a rokonság látogatását és ajándékait. (Čolakov Sbornikja.)

Egy hét lejártá után, még pedig ünnep- vagy vasárnap megtartatik a keresztelés, melyre mindenki előtt a komát és annak feleségét hívják. A bolgároknál csak férfiak szerepelnek a komaságban. A koma családja új ruhát ajándékoz a csecsemőnek, kinek szülei is új ruhában jelennek meg a templomban. Keresztelés után a koma a gyermeket e szavakkal adja

át az anyának: „Kis zsidót adtál nekem, kis keresztényt adok vissza neked!“ Erre az anya megesókolja gyermeke kezét és megajándékozza a papot, a komát és ennek feleségét. A gyermeket rendesen a komák, vagy valamelyik rokon vagy ismerős nevére keresztelik, ki iránt aztán a gyermek egész életében különös tisztelettel viseltetik. Néhány vidéken nem keresztelik a gyermeket még életben lévő nagyapja nevére; azt hiszik, hogy valamelyikök csakhamar elhalna. Ebéd után távoznak a vendégek, mire egy asszony nagy bokrétával és egy zsákkal, melyben két kenyér és néhány pogácsa van, a koma házába megy és öt rokonaival együtt a gyermek szüleihez vendégségbe hívja. A vendégek ajándékot hoznak a szülőknek és a gyermeknek is. Körülbelül a születés után következő 15-ik napon az anya leányokat hív a házába és velök mézes pogácsát süttet, melyeket meghitt női rokonok és ismerősök fogyasztanak el. A nők mindegyike egy oka lisztet ad az anyának, mire megmossák kezeiket és evéshez fognak. Távozáskor mindegyik néhány pogácsát és kenyeret kap az anyától. Ha valamelyik házaspárnak három gyermeke keresztelés után csakhamar elhal, azt hiszik, hogy az illető komáknak nincs szerencsájük. Ha aztán a negyedik gyermek születik, a bába azt a keresztuttra fekteti és elrejtőzik, hogy lássa: ki halad el elsőnek a keresztuton. S bárki legyen ez, köteles a gyermeket felemelni és a templomba vinni, anélkül, hogy maga mögé pillantson. A templomban azonnal megkeresztelik a gyermeket, még pedig annak a nevére, ki a keresztuton találta és a templomba hozta.

Negyven napig nem szabad az anyának az udvarából távozni, sem férjéhez közeledni. Minden este kecskeszarvat dobna a tűzbe, hogy annak szaga elűzze a „rosszakat.“ Az anya sohse bajlódjék a tűzzel, hogy gyermeke ne legyen oly rossz, mint a tűz. Este nem szabad se a gyermeket, se a tüzet, vagy a sót a házból kivinni. Ez idő alatt a szomszédok és rokonok minden vásár- és ünnepnapon az anyának egy kenyeret, vagy pogácsát, vagy egy tál hüvelyes magot küldenek. A negyvenedik napon kora reggel az anya azt az ezüstpénzt és három diót veszi magához, melyek gyermeke első fürdőjében voltak és férje, anyja, vagy egy idősebb nő és a bába kíséretében a templomba megy, hol a pap egy imát mond. Hazajövet a bába az anyát és a gyermeket három házba vezeti, hol ajándékot kapnak, a gyermeket azonfelül liszttel is behintik, hogy fehér

bőre legyen. Az anyát aztán meglátogatják rokonai és ismerősei és ajándékot hoznak neki. Ezen a napon az anya szentelt vízzel hinti meg a ház és udvar mindazon részeit, melyeken az elmúlt 40 nap alatt megfordult.

Ha a gyermek már elkezd enni, vagy ha az anya újra terhes, a gyermeket egy kedden vagy csütörtökön elválasztják. Az anya egy tojást süt és azzal háromszor megkerüli a gyermek testét és aztán megeteti vele. E perctől kezdve nem kapja többé az anyatejet. Ez rendszeren az év lejártával, vagy az új terhesség beálltával történik. Ha az anya ez után oda adja gyermekének emlőjét, az rossz szemű és szerencsétlen életű lesz. Ez alkalommal az emlőt korommal is bekenik, hogy a gyermek visszaijeden.

Ha a gyermek harmadik évébe lép, az ugynevezett „hajkomaságot” végzik rajta. Ünnepvagy vasárnap a szülők magukhoz hívják a komát, rokonaikat és ismerőseiket. A komának mindenki kezet csókol. Leül; mire a gyermeket, ha ez fiú, egy legény, ha leányka, egy leány a koma ölébe ülteti. De a koma háromszor visszautasítja, harmadszor pedig mondja: „Most már jól van, többet nyom, kövérebb; legyen megtisztelve és szerencsés; az ég bugyogjon rá, a föld teremjen neki; a mit kezébe vesz, azt ne ejtse el; sokáig éljen apja, anyja és ő még hosszabb ideig!” Aztán a gyermek fejére öt helyen viaszt ragaszt: a bubjára, nyakára, homlokára, két halántékára és ezeken a helyeken a haját a viasszal együtt ollóval levágja. A haját néhány pénzdarabbal a gyermek sapkájába dobja, kit aztán az összes vendégek megajándékoznak.

A gyermekekre vonatkozólag a bolgár néphit továbbá ezt tartja:

Ha a gyermekben lévő ruhán valamit varrunk, czérnaszálat adjunk szájába, különben feledékeny lesz. Ha a fürdővíz a tűzhelyen sístereg, azt mondják: sok legény, illetve leány fog a gyermek után sóhajtozni, ha felnő. Üres bölcst nem jó ringatni, mert sokat sír a gyermek; vörös, vagy fehér rongyot nem kell a bölcseben tartani, mert az ilyenmü kelmébe behúzódnak a betegségi démonok és a gyermek beteg lesz. Ha a gyermek álmában sír, nem szabad felköltetni, különben megőrül. A gyermek ruháját nem jó szombaton mosni, kanalat sem kell kezébe adni, mert a mlanus nevü betegséget kapja (lába mindig hideg lesz). Ha a csecsemő gyakran keresztbe

fekteti lábait, anyja csakhamar újra teherbe esik. Nem szabad a gyermek körmeit az első év leforgása alatt levágni, mert tolvaj lesz. S legelőször nem kell szines harisnyát rá öltetni, mert baj éri. Ha már járni kezd, ne menjen a házból legelőször ki háttal fordulva, s ez alkalommal nem szabad őt kezé-
nél fogni; ha aztán visszahozzák a házba, kezecskéjébe kell valamit adni; akkor felnőtt korában arra igyekeznek, hogy valami a házhoz hozzon és mentől kevesebbet vigyen ki a házból. (A „gyermekbetegségekről“ lásd az V. fejezetet.)

Hogy a néphit a szerelmi és házassági ügyekben is nem ép alárendelt szerepet játszik, az majdnem magától érthető.

Ha a tej a fazék fenekéhez sül, azt a leánynak nem szabad levakarni, mert lakodalmán eső lesz. Esti szürkületkor ne igyék a leány kútból, forrásból, mert azzal a vízzel szerelmét is eliszsza és soha sem megy férjhez. Ha a leány meg akarja tudni, hogy gazdag vagy szegény legényhez megy-e feleségül, márczius elsejének előestéjén egy fehér és egy vörös fonalat köt karjára, melyeket addig hagy a karján, míg az első fecskét meg nem pillantja, mire a két fonalat leoldja karjáról és e szavakkal teszi egy kő alá: „Boldog leszek, ha nyüvek; boldogtalan, ha hangyák!“ Ha a fecske távozott, felemeli a követ és ha alatta hernyót talál, gazdag ember lesz a férje, ha hangyát lát alatta, szegény ember veszi feleségül. Ha a leány dalolva eszik, cigányhoz megy férjhez. Tavaszkor első kakukyszó hallásakor boritson a leány egy követ fel és ha alatta hernyót talál, juhászhoz megy férjhez; ha pedig sáskát lát alatta, földmives lesz a férje. Ha a leány vízbe gázol, ne nedvesítse meg ruháit, mert részeges lesz a férje; és evés közben ne törjön falatokat a kenyérből, mert özvegyhez megy feleségül, kinek sok apró gyermeke van. A leány ne söpörje a küszöböt, mert nagy lesz a melle. Ha csütörtökön és szombaton fejét mossa, hamar és jól megy férjhez. Kő nélküli gyűrűt ne viseljen, mert vak lesz a férje. Ha este a csorda hazajövelekor eszik, sokat felejt abból, a mire asszonykorában szüksége lesz.

Ha vőlegény és menyasszony egymás mellett állanak, senki se lépjen közöttük el; ez által egyetértésüket megsemmisítik. Hogy a menyasszony házasságában szerencsés legyen, szerdán varrják menyasszonyi ruháját. Ha templomba viszik a menyasszonyt, úgy ugyanazon az uton térnek haza, hogy a

fiatal házaspár egészségben maradjon. Ha a lakodalmi menet halottal találkozik, a házasság szerencsétlen lesz; és ha más lakodalmi menettel találkoznak, elfödik a menyasszonyokat, hogy ne lássák egymást, különben meghalnak. Esketés után két gyertyát gyújtanak meg; egyet a menyasszony, egyet a vőlegény számára; a kié hamarabb elalszik, az hamarabb hal meg. Hogy férje mindig szeresse, lakodalom után a fiatal asszony férje és a maga ingét kimossa; legelőször a magáét mossa, mialatt férje ingén áll. Esketésről való hazatérése után a menyasszony a kéménybe pillant, hogy fekete szemü gyermekai legyenek. A nászéjen nem kell a fiatal hitveseket meglesni, mert siket gyermekök lesz. Fiatal házások nászruháit nem szabad megfoltozni, mert a házaspár hamar elhal. Ha egy asszony tűt kér, nem kell azt neki odadobni, hanem át kell nyújtani, különben özvegyiségre jut. Ha a férfi észrevétlenül tüszőjét maga után hurezolja, és ha a nőnek köténye lehull, akkor férje más nő után is jár.

Ha a férfinak meghal a neje, nem szabad ezt megcsókolni, se a gyűrűjét vele eltemetni, mert második neje is elhal, ugyanazt teszi a nő elhalt férjével, ha még egyszer férjhez akar menni.

A bolgár a házasságnak már azon álláspontról is nagy fontosságot tulajdonít, mert azzal a nyers anyagi erőt a háznál a munkák végzésére szaporítják. A fősulyt arrra fektetik, hogy a bolgár leány munkabíró és munkaképes legyen, mivel a bolgár nő helyzete többé-kevésbé alárendelt és ennélfogva a háztartás egész terhe a nő vállára nehezedik.

Egy bolgár monda ezt beszéli:

„Midőn Krisztus az apostolokkal a földön vándorolt és egy faluból a másikba ment, utközben egy buta legényt talált, ki tátott szájjal hanyat feküdt egy fa alatt, és azt várta, hogy egy körte szájába hulljon, mert annyira rest volt, hogy nehezére esett, egy körtét leszakítani és azt a szájába dugni. Krisztus így szólt hozzá: „Jó napot!” De ő nem mozdult. Csakhamar más faluba kerültek, hol egy éésma (kut) mellett néhány leány mosott. Krisztus vizet kért, hogy szomját oltsa. A leányok korsót vagy edényt keresve, ide-oda szaladgáltak, hogy vizet merítsenek neki. Az egyik leány ekkor egy nagy levelet

szakitott, azzal vizet meritett és inni adott neki. Krisztus ivott és megáldá a leányt, hogy az a legény legyen az ő férje, ki a körtefa alatt hevert. Az apostolok csodálkozva kérdezték: „Uram, mit tettél? Nem lesz ebből szerencsétlenség, ha ez a leány beleszeret a rest legénybe?” Krisztus felelt: „Ti mitsem tudtok és mégis kérdeztok! Ha ama legény nem kap ilyen munkás, okos leányt feleségül, mint ez itt, akkor senkije se lesz, ki róla gondoskodik; nem lehet gazda és családot nem tarthat fenn.” Az apostolok szégyenkezve bocsánatot kértek Krisztustól. Lám, Isten nem akarja, hogy egy munkás, okos leány munkás legényt kapjon férjül és ritkán esik meg, hogy vő és meny egymáshoz hasonlítanak.“

Ugyanezt beszéli egy magyar monda is:¹⁾

„Aratók mellett haladt el Krisztus és vizet kért. Egy anyányi leány rögtön hozta a friss vizet. Mikor Péterrel tovább haladtak, egy juhászt láttak, ki tátott szájjal feküdt egy körtefa alatt és azt várta, hogy a fáról a körte magától hulljon a szájába. Péter meg akarta a leányt jutalmazni, a legényt pedig büntetni. Krisztus azonban összeházásitá őket, hogy a lusta mellett segítségül egy fürge legyen, hogy így tönkre ne menjenek.“

A házaseletre nézve jellemző a következő bolgár elbeszélés:

„Volt egy embernek egy leánya; jöttek hozzá kérők, hogy megkérjék. A leány apja így szólt a kérőkhöz: „Jó, én odaadom, de ki fog neki felszolgálni? Mert az a szokása, hogy mihelyt tüzet raknak, azonnal elkezd kiáltani: „Oltsátok el!” s akkor nektek el kell oltani. Ha a tüzet kioltottátok, akkor elkezd kiáltani: „Gyujtsátok meg!” és nektek meg kell azt gyujtani.“ A kérők feleltek: „Add csak ide! majd végzünk mi vele!” És ő oda adta leányát. Midőn később tüzet raktak, elkezdett a leány kiáltani: „Oltsátok el!” És ők eloltották a tüzet. Midőn a tűz kialudt, elkezdé kiáltani: „Gyujtsátok meg!” és ők újra meggyujtották. Midőn másnap még nagyobb tüzet raktak, ismét kiáltá: „Oltsátok el!” de senki se mozdult. Ujra kiáltott, de senki sem figyelt rá. Midőn látta, hogy senki sem oltja el a tüzet, úgy maga oltá el. Most már elkezdett kiáltani: „Gyujtsátok meg!” És midőn látta, hogy senki sem akarja

¹⁾ Kálmány, f. i. m.

meggyújtani, maga gyújtá meg, mondva: „No várjatok, én magam gyújtom meg! Ki látott ilyesmit!” Harmadnap a férje emigy tanitgatta: „Asszony, szántani megyek; te pedig most süss, főzz és nézz munkád után, úgy, hogy este hazatértemkor mindent rendben találjak.” Midőn este hazatért, misem volt készen. Másnap reggel felkelt a férj, botot vett kezébe és azt a falra akasztva, így szólt hozzá: „Te bot, szántani megyek, te pedig végezd a házi dolgokat; mert ha nem végezed el, megverlek hazatértemkor!” Midőn este hazatért, misem volt kész. Ekkor levette a botot a falról és nejéhez verte; aztán visszaakasztotta a falra. Másnap ismét munkára ment, miután a botnak újra meghagyta, hogy hozzon mindent rendbe. Az asszony egy ideig csendesen üldögélt, de aztán megszólalt: „Mozdulj bot és végezd a házi teendőket; mert ha este haza jön a férjem és mitsem talál készen, ismét hozzám ver!” De a bot helyén maradt. Erre az asszony mondá: „No, várj csak, én magam fogok mindent elvégezni; mert ha este haza jön a férjem és mitsem talál készen, ismét hozzám ver.” Felkelt ültéből és elvégzett minden munkát. Midőn férje a munkáról este hazatért, így szólt a bothoz: „Lám, bot, így akarom a dolgot; most már mindent elvégeztél!” De az asszony elkiáltá magát, „No igen! nem a bot, hanem én végeztem mindent!” A férj felelt: „No igen, a bot is nagyon jól végezte munkáját! Ha a bot nem lett volna, most sem lenne semmi sem készen!” Emigy javult az asszony és ezentúl minden munkát férje meghagyása nélkül végzett és most már boldogan éltek egymással.“

A bolgár asszony rendkívül házias, egyszerű, munkás, erkölcsös, kitűnő anya és odaadó feleség. Házasságtörés a leg-ritkább esetek közé tartozik még ma is; ha az előfordul, rendkívül nagy szigorral bünteti meg. Nem kerül törvény elé az ily eset, hanem a helység maga elbírálja. Kiméri a büntetést és végrehajtja. Vannak esetek, hogy házasságtörő asszony kénytelen egy csacsira ülni megfordított arccal, a csacsi farkát a kezébe adják, a csacsit pedig a csábitó kénytelen vezetni és így az egész helység halhotája és köpködése közt végig kell neki járni a falu vagy helység összes utcáit. Mindezekről a dolgokról számtalan népdal szól.¹⁾

A nő ravaszsága, furfangja és bosszuvágya a bolgároknál

1) Strausz: B. N. Gy. I. k.

közmondás tárgya, ámbár szerencsétlen házasságok csak nagyon ritkán fordulnak elő.

Igy egy bolgár mese ezt beszélí:!)

„Isten óvjon meg mindenkit a nő bosszujától!“ Volt egyszer egy ember, ki minden este munkája végeztével többek közt ezt is mondá imájában: „Isten óvjon meg mindenkit a nő bosszujától!“ Szomszédja nagyon csodálkozott ezen szavak fölött és egy este elbeszélte feleségének, hogy amaz ember naponta Istenhez imádkozik, hogy óvja meg a nő bosszujától. „Nem olyan nevetséges a szomszéd véleménye a nők bosszujáról,“ válaszolt a felesége, „mert ez a bosszu borzasztó valami!“ A férfi ezt nem akarta elhinni és elkezdett a fölött vitatkozni, végül annyira megverte feleségét, hogy ez összerogyott. „Jól van!“ gondolta magában az asszony, „majd megtudod, mit hoz számodra a nő bosszuj!“ Hogy meggyőzze őt a nő bosszujáról, elment a közelben levő dervisekhez és kérdezte őket, hogy akarnak-e rajta segíteni. „Hogy segítsünk?“ kérdé a dervisek főnöke. Az asszony elbeszélte, hogy férje megőrült; ő pedig azt álmodta, hogy felépül, ha őt egy évre olyan szobába zárják, melynek nincs ablaka, hogy tartózkodási helyét ne tudhassa meg; éjjel pedig vezessék sétálni, de akkor zárják el újra; elegendő étele és itala legyen; de vigyázzanak arra, hogy ne aludjék sokáig, és ostorral kell őt verni, hogy felébredjen, és ezt kell akkor kiáltani: „Hé öreg, hé!“ Beszéde végén mondá: „Egész éven át így tegyetek vele! A mennyi pénzre szükségtel lesz, annyit adok, mert nagy szolgálatot tesztek nekem, ha férjemet meggyógyítjátok és visszaadjátok egészségét. Én már nem bírom őt egész éjszakán át ostorral kezembem őrizni. No, mit kértek e szolgálatért? Mondjátok meg és aztán éjjel kettő közületek vigye el őt, hogy senki se lássa, hallja!“ A dervisek főnöke magas pénzösszeg fejében beleegyezett, melynek egyik felét az asszony előre fizette ki. Este a nő férjének valamit a borába kevert, és midőn ő ezt megitta, elvitték a dervisek és egy földalatti szobába zárták, úgy bántak el vele, amint az asszony meghagyta. A midőn felébredt, nagyon csodálkozott a dervisek eljárásán és kérdezte: „Hol vagyok? Álmodok-e?“ — Így telt el az év, az asszony kifizette a derviseknek a hátralevő összeget és meghagyta a der-

viseknek, hogy adjanak férjének ismét egy álomitalt és hozták aztán haza. A dervisek úgy tettek és aztán haza vitték. Otthon lefektette őt a neje és várta felébredését. Midőn felébredt, kérdezte neje: „Felébredtél, kedvesem? Mi kell? Kávét főztek?” De ő már megszokva az erőszakos felébredést, elkezdett kiabálni: „Hé, öreg, hé! Hé, hé, öreg!” — „Miért kiáltsz, kedvesem! Mit mivelsz?” kérde neje. Ő újra elkezdett kiáltani: „Ne félj, kedvesem? Mit mivelsz?” szólt a felesége. Végül magához tért és miután vizet ivott, megmosta kezét és megitta a kávét, aztán újra elkezdett kiabálni, de nem oly hangosan, mint azelőtt. „Mond csak, asszony, hol vagyok? Otthon, vagy idegen helyen?” kérdezte az ember. Felesége válaszolt: „Mért vagy oly szórakozott, mit képzelődöl, mit kiabálsz? Térj eszedre, mert most már te is Istenhez imádkozhatsz, hogy óvjon meg a nő bosszujutól!” „De hogy jelenjek meg üzletemben? Hiszen az emberek kinevetnek, ha ezt hallják!” jajgatott a férj. „Ne törődj te azzal,” mondá a felesége; erről is gondoskodtam. Vedd ezt a rózsafüzérrel telt táskát és menj üzletedbe, és ha valaki jön és így szól: „Üdvözlégy zarándok!” akkor adj neki egy rózsafüzért; mert én azt mondtam, hogy te zarándok utra keltél!” És a szegény elment üzletébe és az emberek „Hadži“-nak (zarándoknak) nevezték. E naptól kezdve minden este, amikor üzletét zárta, imádkozott: „Isten, őrizz meg a nő bosszujától! . . .“

Egy másik bolgár mese a nő ravaszságát így jellemzi:

„Egy gazdag ember fiának háromszáz juhot adott és azt is kijelölte, hogy hol teleljen azokkal; tavaszkor aztán hozza haza a háromszáz juhot, anélkül, hogy csak egy öt para (pénz nem) értékű bért kérjen. A szegény fiu egyszer nyáját egy falun hajtá keresztül és elkezdett jajgatni és sirni, mert nem volt pénze ételre. Egy leány megpillantva őt, kérde: mért sir? Ő elbeszélte neki: „Háromszáz juhot adott nekem apám és háromszázat követel tavasszal vissza; de pénzt nem adott, hogy etessem őket!” Ekkor a leány következőre tanitá: „Végy kölcsön pénzt és etesd a juhokat tavaszig, akkor nyird le a gyapját, add el és a pénzzel fizesd ki az adósságodat; a háromszáz juhot pedig hajtsd vissza apádhoz.” És a fiu így tett. Tavaszkor a fiu visszahajtá a juhokat apjához, ki megkér-

dezte: „Ki tanított erre? Ez nem termett a te koponyádban!“ A fiu azt felelte: „Egy leány tanított erre.“ Az apja kérdezte: „Akarod azt a leányt nőül venni? Én oda megyek és megkérem számodra!“ — „Menj,“ válaszolt a fiu, „kérj meg számomra; nőül veszem!“ Midőn az apa oda ment, hogy megkérje a leányt, annak atyja nem volt otthon; kérdezte a leányt: „Hol az apád?“ A leány felelt: „A malomba ment.“ — „Mikor jön haza?“ kérdé az öreg. A leány azt felelte: „Ha nem a szokott úton jön, akkor hamar itt lesz; ha pedig a szokott úton jön, akkor még sokáig marad el!“ Rövid idő múlva az ember hazajött a malomból és odaadta leányát. Midőn a lakodalmat tartották és a szobában ültek, künnt a kutyák ugatni kezdtek. A fiatal férj kiment, hogy megnézzze, ki érkezik. Midőn visszatért, kérdezték tőle, ki érkezett? Ő azt felelte: „Egy szakálltalan ment itt el, egy restet vezetett, az pedig a magátét vitte!“ Az összes lakodalmi vendégek kérdezték, hogy mi lehet ez, de senki sem tudta megmondani. Ekkor a vőlegény mondá: „Mégkérdem a leányt, hogy mi ez?“ A leány felelt: „Én tudom!“ — „Hát mi?“ kérdezték mindnyájan. „Egy szerzetes haladt el, számarat vezetett, mely sót vitt,“ felelt a leány. A lakodalom utáni reggelen mindnyájan távoztak és a fiatal férj mondá: „Menjete csak, én még itt maradok és vadászok, mindamellettt utól érlek benneteket; várjatok reám a száraz úton, melyből viz szivárog!“ Midőn eltávoztak, senki sem tudta, hogy hol várjanak reá; de midőn a szőlőkhöz érkeztek, mondá a fiatal asszony: „Itt várjatok. Férjem megparancsolta, hogy itt várjak reá.“ A vendégek kérdezték: „És mit akar itt csinálni?“ — „Vadászni,“ felelt a fiatal asszony „és a mit talál, azt lelövi; a hányan erre szaladnak, annyit fog ő haza vinni.“ Rövid idő múlva a fiatal férj is megérkezett és akkor tovább indultak. A havasokon tolvajok kezdték a fiatal férjet üldözni és pénzt követeltek tőle. De a fiatal férj így szólt a tolvajokhoz: „Menjete el házamba és mondjátok meg feleségemnek, hogy főzzön nektek, adjon bort, szolgáljon fel nektek és aztán vezessen a pinczébe, hol a pénz van; és akkor vegyetek annyit belőle, amennyit ép akartok; de aztán arra kérlek benneteket, mondjátok meg a feleségemnek, hogy a kutyám és a disznóm megfiókázott; tegye a kutyakölyköket a disznó alá, a malacokat pedig a kutya alá!“ A rablók oda mentek és megmondtak mindent a fiatal asszonynak, a mit férje reájok bizott,

mire ő felelt: „Mindent úgy teszek!“ Elkezdett tehát főzni, leitatta őket és aztán mondá: „Most gyertek, hadd adjak nektek annyi pénzt, amennyit ép akartok.“ Felzárta a pineze ajtaját és a rablók habozás nélkül beléptek. Az asszony aztán rájuk zárta az ajtót, összegyűjté a falu lakóit és elbeszélte nekik a történeteket. „E malaczkokat a kutya számára, a kutyakölykeket a disznó számára!“ A falusiak agyonütötték a rablókat és aztán kiszabadították a fiatal férjet.¹⁾

Még a papoknak is sokat kell szenvedni a nő furfangjától. Így pl. egy bolgár mese ezt beszéli:²⁾

„Egy papnak nagyon furfangos felesége volt. Ünnepnapi tejfelt evett és különböző helyeken kóborgott. Egy ünnepnapon a pap bezárta, hogy ne egyen tejfelt és tiltott helyen ne kóborogjon. De ez sem segített a bajon. Egyszer a pap nagyon felbőszült; maga készítette el ételeit és elvitte azokat a templomba, hogy más nap, egy ünnepnapon, az istentisztelet után elfogyaszsa azokat. Éjjelre a templom kulcsát párnája alá tette; de midőn aludt, a papné kilopta onnan és a templomba ment, hol elfogyasztotta az ételeket és azok maradványával az oltár fölött függő szt. János képének ajkait bekente. Aztán jól bezárta a templomot és a kulcsot visszatette férjének párnája alá. Reggel a pap nagyon örvendett, hogy ő is egyszer tejfelt ehet. Vette a kulcsot és a templomba ment, még pedig egyenest az oltárhoz, hogy végezze az istentiszteletet. Miután ezt elvégezte, levette magáról a miseruhát és felkereste az elrejtett ételeket. De mit látott? A tejfel hiányzott. Bánatosan az oltár felé fordult, hogy keresztet vessen, és most már látta, hogy szt. János szakálla be van kenve. Levette a képet az oltárról, haza vitte és el akarta égetni, de ekkor a szent így szólt a papnéhoz: „Sohase említsd szt. János nevét és tartsd meg az ünnepnapiakat, azokon tartsd eszedben, hogy senki se egyék tejfelt, mert én feljegyzem az emberek bűneit!“

Bolgár hagyomány szerint maga Salamon király is megérezte egyszer a nő furfangját. A bolgár nép erről ezt beszéli:

„Midőn Salamon király volt, beleszeretett egy nagyon gazdag és szép nőbe, kit ágyasává szeretett volna tenni. Sok embert küldött ki, hogy beszéljék rá az asszonyt, jőjjön hozzá, de az a legerényesebb nők egyike volt. Végre a király azzal

1) Zepenkov (Prilip.) -- 2) St. Siškov (A. Celebi) Sbornik I. 121. l.

ijesztgette, hogy erőszakosan fogja házából elvitetni. Az asszony megijedve, beleegyezett, hogy a király őt meglátogassa, de csak azon feltétellel, hogy éjjelkor, sötétben jöjjön hozzá. Midőn a király ezt hallotta, nagyon örült és éjjelkor az asszony háza elé ment, ki a felső emeleten várakozott reá. Kötelen egy kosarat bocsátva alá, így szólt a nő: „Fenséges király, szállj a kosárba, hogy felhúzzalak és férjem, ki a lépcsőn alszik, mitsem vegyen észre!” A király állati ingertől ösztökélve, beszállt a kosárba. De az asszony a magas ház közepéig húzta fel és ott a kosárral együtt a levegőben hagyta csüngni. Salamon király kínos helyzetbe jutott. Alulról az a veszedelem fenyegette, hogy összezúzza magát, felfelé pedig nem mászhatott. Elkezdett tehát könyörögni, mire az asszony így felelt: „Látod, böles király, mennyire terjed böleseséged. Balga vagy, mert nem jutott eszedbe, hogy mi mindent mivelhetek veled! Mindenkinék jó tanácsot adhatsz, csak tenmagadnak nem, mert rossz ösztönöd elhomályosítja eszedet. Üljetek a kosárban, mint vak a kása előtt. Cserbe hagyott tehát böleseséged! Nos, mit gondolsz, leejtselek, vagy itt hagyjalak, hogy reggelre az emberek szép látványban részesüljenek?” — „Oh, erényes asszony!” könyörgött Salamon, „eressz lassan lefelé, hogy ne üsse agyon magamat. Drága ékszereket adok neked és soha sem fogom kívánni testedet érinteni; mert a mit most velem miveltél, felnyitotta szememet! Oh, őseink helyesen mondták: „A böles és a balga egyformák!” Kérlek tehát, erényes asszony, bocsásd meg, hogy ellened vétettem; azt, amit velem tettél, helyesen tetted. Még mindig szeretlek; de koronámra esküszöm, hogy többé nem üldözlek és hugomnak foglak tekinteni!” Midőn az asszony esküjét hallá, lebocsátá és a nagyon böles Salamon haza sietett és ez időtől fogva kerülte az éféle kalandokat.“

Egy másik bolgár mese pedig így szól:

„Az ördögök királya, kit Antikrisztusnak hívnak, egy kis ördögöt magához szólított és megparancsolta neki, hogy keresen magának egy kis fiút és veszekedjen vele. Midőn az ördög egy fiuhoz jött, így szólt hozzá: „Halld csak fiu, anyád szült!” A fiu felelt: „Meglehet, szép reményben volt!” Az ördög erre így szólt: „Két gyermeket szült!” A fiu felelt:

„Bizony volt reménye két gyermekre!“ Az ördög szólt: „Az egyik meghalt!“ A fiu felelt: „Hiszen ő nem is szuka, hogy kettőt is szoptasson!“ — „A másik is meghalt!“ mondá az ördög. A fiu felelte: „A testvér csak testvérét követte!“ Az ördög mondá: „Anyád leöli két ökrét gyermekei ünnepére!“ A fiu felelt: „Hát a két halott tor nélkül maradjon? Az nem történik meg sehol e világon!“ — „De a kutya az ünnepen lehorgasztja fejét!“ szólt az ördög. „Bizonyára abban telik kedve,“ felelt a fiu. Most már mondá az ördög: „Akkor apád a két hullát levette a székéről!“ — „Ugy,“ válaszolt a fiu, „bizonyára velük agyonütötte a kutyát!“ Midőn az ördög látta, hogy a ravasz fiut nem szoríthatja sarokba, majdnem megpukkadt mérgében és eltűnt. De a fiu ezt gondolta magában: „Valami ördögfajzatot veszek feleségül, hahaha!“ és az ördöghöz ment . . .¹⁾

E helyen még mellékesen a következő bolgár mesét közöljük:²⁾

„Volt egyszer egy ember, ki sok rosszat tett, de mindig titokban és a világ előtt szent cselekedet színe alatt. De a következő cselekedete arra volt szánva, hogy az ördög haragját magára vonja és a pokolba jusson. Egy alkalommal egy faluba ment, és midőn utközben nagy eső támadt, megjelent az ördög ember alakban, anélkül, hogy nyoma lett volna rajta az esőnek, anélkül, hogy csak a legesekélyebb mértékben is vizes lett volna. Megpillantotta az ördögöt az ember és nagyon esodálkozott, hogy amaz nem is nedves, ámbár ő is a nagy esőben járt; az ördög pedig kérdezte: „Mit esodálkozol rajtam pajtás? Azt, hogy nem vagyok nedves? Jaj, ha az ember varázsolni tud, akkor nem éri baj!“ — „Hogyan, te varázsolni tudsz?“ kérdezte az ember, „hiszen ahoz csak az ördög ért!“ — „Ez a varázs nagyon könnyű,“ válaszolt az ördög; „ha nagy eső ér, vedd le ruhádat és ülj reá, míg az eső eláll; és ha akkor felöltözködöl, ismét száraz ruhád van és megifjodott erőd is lesz, mintha fürödtél volna!“ Ezt az ördögi tanácsot megjegyezte magának az ember, és midőn másnap reggel újra esett, követte a tanácsot, melyet neki tegnap a jószívű ember adott és pőrére vetkezett. Az ördög így gondolkozott: ez az

1) Bakalov C. P. közlése. (Kara-Ozman.)

2) Zepenkov (Prilip) Sbornik I. 98. l.

ember se nem ás, se nem szánt, csak másoknak árt, utána lopódzott és ellopta ruháit. „Oh!” kiáltá az ember, „hová lettek ruháim?” És elkezdte azokat mindenütt keresni, de sehol sem találta meg. Ekkor közeledett az ördög leányával és hozta az ember ruháit; kérdezte őt: „Miért vagy meztelen, pajtás? Talán ezek a te ruháid, melyeket egy farkastól ragadtam el? Ha a tied, vedd el, de fogd meg a leányom kezét, mialatt egy puskáért szaladok, hogy a farkast lelőjsem, mely a leányomat is fel akarta falni!” Az ember megragadta az ördög leányának kezét és az ördög eltűnt. Bármennyire is rossz volt ez az ember, mégis, ha veszedelemben forgott, azt szokta mondani: „Isten nevében!” Midőn az ördög eltűnt, szintén mondá: „Isten nevében!” mire aztán az ördög leánya is eltűnt, és kezében csak egy kevés por maradt, melyet a keleti szél rögtön elhordott. Ekkor az ördög visszatért és kérdezte: „De ember, hol a leányom, mi történt vele?” Az ember felelt: „Por és hamu lett belőle, és kezemből elhordta a szél!” — „Leányom, leányom, hol vagy?” kiáltá az ördög. — „Itt vagyok, apám!” felelt a leány és megjelent. — „Ime, vedd pajtás!” szól most az ördög, „legyen a feleséged!” És eltűnt. A leány kezén ragadta az embert és egy ideig egymás mellett mendégéltek, elérték a tengert, a melybe a férfi őt beledobta, ahol már kezdett alámerülni. Az ember ijedten elsietett és ismét az ördöggel találkozott, ki őt kérdezte: „Ember, hol a leányom? Mi történt vele?” — „Leányod a tengerbe fult,” felelt az ember. — „Leányom, leányom!” kiáltá ismét az ördög. — „Itt vagyok, apám!” felelt a leány és megjelent. — „Fogd meg a kezét,” szól az ördög, „és ne okozz neki kellemetlenséget!” Erre aztán az ördög újra eltűnt. Az ember törte a fejét, hogy mit kezdjen ezzel az ördögfajzattal, hogy vigye haza az ő feleségéhez, ahol szégyenkeznie kellene. Eleinte szép szavakkal kérte, hogy hagyja el őt; de az ördög leánya nem távozott mellőle. Sokáik kérte; végül torkon ragadta, hogy megfojtsa. A mint fojtogatta, a leány reszketni kezdett és vérveres almává változott, mely kezében maradt. Az ember nem sokat törődött a dologgal, hanem megette az almát. Midőn újra az ördöggel találkozott, ez kérdezte: „Hol a leányom?” Az ember felelt: „Leányod elszökött tőlem!” — „Leányom, leányom, hol vagy?” kiáltá az ördög. — „Itt vagyok apám ezen férfi szívében!” hangzott a válasz a férfi szívéből. — „Maradj csak ott lányom,”

válaszolt az ördög; „akarom, hogy te belülről és én kívülről hassunk oda, hogy mielőbb hozzánk juttassuk! . . .”

Alig egy félszázad előtt Bulgáriában a férfiak 35—40, a nők 30—35 éves korukban léptek házasságra. Manapság a legény már 18 éves korában nősül és a 15 éves menyasszonyok nem tartoznak a ritkaságok közé. Enikő és Gabrovo vidékén a szerelem már korán mutatkozik a fiatalságnál. Nem mintha korábban fejlődtek volna a fiúk és leányok, hanem intellektualis okokból. Ugyanis maguk a szülők szerelmi történetek mesélésével mulattatják a gyermekeket. Innen van, hogy például Achar Cselebiben 12—13 éves szerelmes párok is akadnak. Ez azonban csak az újabb idők jelensége, mert még félszázad előtt a 20 éves legények gyermekjátékokkal töltötték idejüket és semmiféle nyilvános mulatságon nem jelentek meg. A 18 éves leányok még baromfiakat őriztek és fenni is alig tudtak. Vannak azonban esetek, mikor a fiatal ember nagyon ifju még a házasságra s őt gyakran teljesen élemedett hölgygyel köti össze az apja. Ez meglehetősen csunya szokás. Utóbbi időben törvény elé került több eset, mikor a fiatal férj még nem volt abban a helyzetben, semhogy férji kötelességének eleget tehessen és így az ő férji szerepét saját édes apja önmagának tartotta fen. Így tűnt ki ezen szokás erkölcstelen alapja. Mikor néhány ily eset a törvény elé került, egyszerre kiviláglott, mi a tulajdonképeni oka, hogy némely vidéken az édes apa oly sürgősen kényszeríti még alig felesőporódott fiát a házassághoz. Egy paraszt ember ilyen esetben röviddel ezelőtt megölte a saját menyét, mert ocsmány szándékának ellent állott. Ma ugyanis arra ügyelnek, hogy a házaspár életkora közt ne legyen feltűnő különbség.¹⁾

A leánykérés, eljegyzés, különböző vidékeken más-más formában történik, de többnyire az ifju részéről indul meg a dolog, kinek vagy az édes anyja, vagy pedig rokona egy kiválasztott leányhoz indul, hogy azt a fia, vagy rokona részére megkérje. Ilyenkor azután megállapítják, hogy mennyit tartozik a fiatal ember, a vőlegény (godenik, glavenik) fizetni a leány szüleinek, (ez az u. n. prid, agirlik), de egyuttal megállapítják azt is, hogy a leányt, a menyasszonyt, (godenica) mennyi hozomány (pridan, goda, prikja) illeti, mennyi féle ruhanemű vagy más értékesebb holmit hoz a házhoz. Szerelmi

¹⁾ Strausz : B. Nk. Gy. I. köt.

házasságot faluhelyen még találhatni, de városban igen ritkán fordul elő. (L. B. Nk. Gy. I. köt.)

Egyes vidékeken, városban, falun, fennmaradt a szülőknek az a rendelkezési joga, hogy gyermekeik megkérdezése nélkül megkötik egymás között a házasságot, és a gyermekek akarva nem akarva kénytelenek engedelmeskedni. Az eljegyzés (godež, obraki) gyűrűváltásból áll (menež) — mit nagy áldomás követ.

A gyűrűváltás kötelező erővel bír, a melyet nagy szégyen volna megszegni. Vannak vidékek, a hol a fiatal embereket nagyon korán házasítják ki a szülők, tisztán azon okból, hogy a fiatal ember mellett munkaerős asszony segédkezzék és együttes jövedelmező munkásságot fejtsenek ki.

Az eljegyzés és a lakodalom (svadba) között alig szokott nagy időköz lenni; ellenkezőleg lehetőleg legrövidebb idő alatt megszokták azt tartani. A házasság alkalmával mindkét fél köteles majd csak hogy az összes vendégek között, de különösen a rokonság és a szomszédság között ajándékokat osztani szét. Ez okozza, hogy sok helyen a házasság megkötésénél a rendes szokástól és a vele járó formáktól eltérnek. Ezen némely vidéken úgy segítenek, hogy a leányt a szülői háztól megszoktatják.

Ezt a megszoktatást úgy kell értelmezni, hogy tulajdonképpen nincs megszoktatás és szökevény, mert a leány szülei egészen tisztában vannak azzal, mik fognak történni és az egész ugyszólván beleegyezésükkel történik. A megszoktatással aztán elérik a mi tulajdonképpen céljuk volt, hogy a frigy utólagos szentesítése alkalmával, a szokásos nászajándékok elmaradnak. Takarékosági szempontból tehát nem tartozik a ritka dolgok közé a leányszoktatás. Beszélik, hogy a nászajándék némelykor valóságos akadályt képez a házasságnál és ha nem élnek a szoktatás módjával, úgy az ekész lakodalom illetve házasság elmarad.

Vannak esetek Bulgáriában épúgy, mint annak idején leirtam, Boszniában, hogy a leány maga elhagyja szülői házát és elmegy szive választottjához vagyis annak szüleihez és így szintén kikerüli a költséges lakomázást, ajándékosztogatást.¹⁾

Leányszoktatók a szó igazi értelmében a leány beleegyezése nélkül, vagyis erőszakos szoktatás a legritkább esetek közé tartozik és óriási felháborodást kelt az egész országban. Majd csak minden esetben a leány rokonai a fiatal ember esa-

¹⁾ Strausz: Bosznia és Hercegovina I. köt.

ládjával formaszertint harezot viv és a legtöbb esetben számos emberáldozatba kerül.¹⁾

A leányrablás következőkép szokott történni: A legény megtudakolja szerelmesétől, hogy szülei mikor nem lesznek otthon, s ebben az időben 15—20 egykoru társával, valamennyien fölfegyverkezve megrohanják a házat és a leányt elviszik a legény házába. Ha a szomszédok megakarnák akadályozni a rablást, fegyvereiket is használják. Megtörtént már, hogy a leányt nyilvános helyről, társnői közül viték el.²⁾

Szóhagyomány szerint, 150 év előtt, Dirokaluka, Csokmanovo, Raikovo és Deroko falvak lakói Péter napján a Csorika nevű mezőn szoktak összegyűlni. A vigasság és mulatozás 10 napon át tartott. Erről az összejövetelről szolt ez a nóta :

Összegyűltek, gyülekeztek,
Csorikának magas síkján
Kilencz gazdag nagy faluból stb.

Történt egyszer, hogy egy diroka-lubai beleszeretett egy derekoi leányba és elakarta venni, de a leány vonakodott. Fogta magát a legény és a Csorika mezei mulatozás utolsó napján fegyveres társaival együtt elrabolta a leányt. Ennek a rokonai azonban védelmére keltek, s olyan esete-paté támadt, hogy husz halott maradt a küzdőtéren. A sirdombok még most is föltálatók a térségen levő horista közepén.

A sok ajándék gyakran a házasságkötés akadályá. Egy bolgár mese ezt beszéli :

„Volt egyszer egy szegény ember, kinek két felnőtt leánya volt. Szépek voltak, de ő neki még egy garasa sem volt, hogy férjhez adja őket. Gondolkozott, elmélkedett, hogy mit tegyen. Egyet gondolt és elment szt. Spiridonhoz, hogy elpanaszolja neki bánatát. A szegény ember könnyezve beszélt el neki, hogy két felnőtt leánya van, de nincs egy garasa se, hogy ruhát csináltasson nekik. Miután szt. Spiridon végighallgatta a szegény ember szomorú beszédét, nagyon megsajnálta és jobb lábáról lehúzza harisnyáját, mondá: „Vedd ezt a harisnyát és menj vele gazdag emberhez, mondd meg neki, hogy enyém ez a harisnya, és akkor az én kedvemért annyi pénzt

1) Jircëek : Bulgarien.

2) L. f. i. m.

fog neked adni, hogy férjhez adhatod leányaidat; és ha nem akarja elhinni, hogy ez a harisnya az enyém, akkor térj vissza, hogy a másikat is neked adjam.“ A szegény ember a harisnyával egy gazdaghoz ment és elmondta neki azt, mit szt. Spiridon meghagyott neki. De a gazdag ember nem akarta elhinni, hogy a harisnya szt. Spiridoné. Sőt gúnyosan kikergette házából. A szegény ember szomorúan visszament szt. Spiridonhoz és elbeszélte neki, hogy egy gazdag ember csak gúnyt űzött a harisnyából. A szent így szólt: „Vedd a másik harisnyát is és menj a gazdag emberhez. Ha nem akarják elhinni, hogy az enyém a két harisnya, akkor tegyék az asztal egyik végére, a másik végére pedig tegyenek pénzt, és akkor majd látnak valamit!“ A szegény ember elment a gazdaghoz és megmondta, hogy mire tanította őt szt. Spiridon. A gazdag újból kinevette s a harisnyákat az asztal egyik végére tette, a másikra pedig egy zacskó pénzt, hogy a szegény embert még jobban kigúnyolhassa. De szt. Spiridon harisnyái magukba szitták a pénzt és még sem teltek meg. Ekkor a gazdag belátta, hogy ezek szt. Spiridon harisnyái és a szegény embernek és leányainak sok pénzt adott, hogy férjhez mehessenek . . .“

Háztüz-nézés, eljegyzés előzi meg a lakodalmat. A háztüz-nézés inkább kiszemelésnek, (sgledvanie) nevezhető, a mely a fonókban (sedenki popreli) vagy nyaranta a hóristán megy végbe. Ha a leány megtetszett a legénynek, ez utóbbi szüleinek valamelyik rokona által megkérdeztetik a leány szüleit, hogy odaadják-e lányukat? Kedvező válasz esetén kitűzik az eljegyzés napját. Ha a szülők nem tudnak megegyezni, a legény elrabolja a leányt, nem törődve a következményekkel. Régente az is megtörtént, hogy a szerelmes pár titkon jegyezte el magát, de most már nem fordul elő.

Az eljegyzésnek két fajtája van: kis és nagy eljegyzés (dodes). Az előbbi következőkép történik: Mikor a szülők már megegyeztek, a meghatározott nap estéjén a legény szülei néhány rokonnal elmennek a lányos házhoz, vivén magukkal többféle ajándékot a leány és pálinkát a szülők számára. Mindenkinek a kezében van egy cseresznye- vagy szilvagaly nyáron, fenyőgaly pedig télen. Megérkezve helyet foglalnak a legdiszesebb szobában és előadják jövetelük célját. A leány szülei ezzel felelnek: „Megkérdezzük lányunkat, hogy akarja-e eljegyeztetni magát,“ s behívják a hajadont. Az apa megkér-

dezi háromszor: „Akarod-e, hogy eljegyezzek a legénnyel?” Ha a leány igennel felel, odaadják neki a pálinkát, a melylyel mindenkit megkínál, kezdve a maga szülőinél. Aztán átadják neki a hozott tárgyakat, a melyek leginkább gyűszűből, kendőkből, nisamból (pénzből készült nyaklánc) s ezüst holmikból állanak. Mindezek fehér kendőbe vannak takarva. Távozáskor a leány anyja a kérőket megajándékozza egy-egy kendővel, a melyet „agluk“-nak neveznek; a leány anyja fejkendőt kap (testimen), a legénynek pedig kendőt és színes virágokból kötött bokrétát küldenek.

Másnap a leány anyja meglátogatja a rokonokat és ismerősöket, s pálinkával kínálva őket, elbeszéli, hogy leányát eljegyezték. Ezzel a kis godes véget ér. Hajdanta a leány nem jelent meg a kérők előtt, hanem rejtett helyről felelt a kérdésre igennel. (Strausz : B. Nk. Gy. I. köt.)

A nagy eljegyzés csak két-három év elteltével történik, még pedig nagyobb ünnepnap előestéjén. Azt megelőzőleg pár nap előtt a szülők megállapodnak, hogy hány vendéget hívjanak és mennyi ajándékról gondoskodjanak. A kitűzött napon a vőlegény maga keresi fel a rokonokat és ismerősöket, s mindegyiknek egy szilva- vagy cseresznye-galyat adva, ekkép hívja meg: „Jőjj estére házunkhoz, mert ma megyünk sok pálinkával X.-hez.“ A leány hasonlóképp cselekszik, de csak rokonait hívja meg. Alkonyatkor összegyűlnek a meghívottak, gajdástól kísérve dalolgatnak, s pálinkázás után elindulnak a lányos házhoz. Utközben énekelnek és lövöldöznek (illetőleg csak lövöldöztek, mert most tiltva van). A ház előtt várják őket a leány rokonai és bevezetik a szobába. A legény által hozott ételeket átadják a leány szülőinek, hogy készítsék el. Legtöbbnyire rizst és kenyeret hoznak.

A godež a jegyespárnak nem ad jogot bensőbb érintkezésre; csakis a cesmánál találkozhatnak, vagy utközben. A szülők ellenben nagyobb ünnepkor, minő Miklós napja, a kolda ünnep, husvét, Péter napja, karácsony stb. egymásnak ajándékokat: czukrot, baniczát, pálinkát, bort, kenyeret, pénzt küldenek. A vőlegény is szokott pénzt küldeni menyasszonyának, a melyen az utóbbinak a szülei lisztet, zsirt és lukumot vásárolnak s azokból a vőlegénynek is küldenek.

Szokás, hogy a vőlegény megizeni menyasszonyának, hogy ekkor meg ekkor a falun kívül bizonyos helyen várni

fogja. A leány egy négyszögletes pamut kendőt vesz magához (a kalilot), s mintha füvet menne szedni, kísétál a megjelölt helyre, ahol aztán a jegyesek kibeszélik magukat. Ezt nevezik „hodenie na paratiku“-nak. Ezután azonban már nem hagyhatják el egymást, mert senkinek sem kellenének. Ha a leány nem megy el, a vőlegény fölbontja az eljegyzést.

Sok helyen egy rostát állítanak a szoba közepére.

Legelőször a legény apja dob beléje néhány garast, aztán sorban a többiek, ezt mondogatván: „Öregedjenek meg, őszüljenek meg mindig jóval. Én tőlem kevés, az istentől sok.“ Utoljára maga a legény dob néhány garast a rostába. (Hasonló ceremonia történik a leány házánál.) Aztán az összegyűlt pénz — ami 100—500 garast tesz ki — bekötik vászonból készült fehér vagy vörös kendőbe, melléje tevén a legény gyűrűjét és czukrot. Ezt hívják nisean-nak. Ezután a legközelebbi rokonok, számszerint hárman vagy öten (de mindig páratlanul, mert a páros szám a legény vagy leány halálát jelentené) a legény apjának vezetése alatt a niseant elviszik a leányhoz. Ott megvendégelik és megajándékozzák őket, mire visszatérnek, hozván a legény számára a leánytól néhány otthon készült fehér kendőt s egy leveles galyat almával. A leány gyűrűt nem ad.

Hadzileskóban egy héttel az esküvő napja előtt a vőlegény apja egy csutora bort, font kalácsot és tavanlukot vásárol. (Tavanluk e szóból ered: tavan eseréptál, melyben a fokhagymával jól megspékelt hust sütik. Magát e husételt nevezik tavanluknak). Bőjt idején a tavanluk sós hal rizsszel főzve. Ezzel megy a menyasszony házába. (B. Nk. Gy. I. köt.)

Az, ki az esküvő napját meghatározza, „otsekár“ vagyis metsző. Az otsekár így köszönt be a menyasszony házába: „Jó estét!“ A háziak pedig így fogadják: „Adjon isten minden jót, isten hozott!“ (Dobre dosli.) Mielőtt leülne, átadja a menyasszony anyjának a tavanlukot, meg a kenyér szakasztót kendőbe kötve. A bort is átadhatja, magánál is tarthatja. Miután tisztességtudóan jó egészséget és sok szerencsét kívánt volna, az otsekár a családnak, elmondja, hogy isten jóvoltából eljött meghatározni azt a napot, melyen az esküvőt fogják megtartani, ezt azért teszi, hogy így mindkét fél elkészülhessen rá. Ennek a ceremóniának rendesen az esküvő vasárnapját megelőző vasárnapot választják. Itt az esküvőt rendesen vasárnap tartják, így hát az otsekvánie is vasárnapra esik. Ez alkalom-

mal fizeti az otsekár az agarlužkát, ha még nem volna megfizetve. Agarlužka alatt azt a pénzösszeget értik, melyen a legény a leányt formaszerint megveszi. A nyolczszáz garasos ár eddig a legmagasabb volt. Másutt ezt a vételdíjat kepinnek nevezik. Mig az agarlužka kifizetve nincsen, a legény még csak a lábát sem teheti a lányos házba. Sok helyen a lakodalmat megelőző vasárnap este a legény az apja és néhány rokona kíséretében elmegy menyasszonya szüleihez, kikkel megbeszélnek: hány vendéget hívjanak, mennyi ételt, italt és ajándékot szerezzenek be, s mennyi legyen a hozomány, a „spara.“ Ez 50-től 200 garasig szokott terjedni, mihez járul még egy pár papucs a leány szüleinek és bátyjainak. A vétel-árt a nép obustának mondja. Az egész ceremoniát tečenje na svadbata-nak nevezik. A következő napokon sem a legény, sem a leány nem hagyhatja el a házat. Az utóbbi otthon sirdogál; társnői naponta eljönnek vigasztalni, s kezeit kendővel takarják le, hogy ne lehessen látni.

Csütörtökön, vagyis két nappal az esküvő előtt, a vőlegény nővére felölti új ruháját és devert keres. A devert kötelessége az esküvő alkalmával a gyűrűket váltatni és az egész aktus alatt két szál gyertyát tartani a jegyespár háta megett. A zelva, vagyis a vőlegény nővér, még a lányokat is meghívja és különös tekintettel van a maga rokonságára. Főlhívja őket, hogy menjenek vele mind a vőlegény házába a lakodalmat előkészíteni. (L. B. Nk. Gy. I. köt.)

A meghívottak csakhamar egybegyűlnek a legény házába, hol a leányok maguk között négy énekesnőt választanak. A zelva teknőt, lisztet és szitát készít elő.

Mikor a leányok mind összegyűltek, az asztalra fehér sajak terített borítanak, arra pár pénzdarabot és azután a teknőt. A zelva szitát hoz, melybe mazsola szőllőt, öt szem diót és lisztet tesznek. A szitát a vőlegény, a zelva és a devert jobb kézzel fogja. Így kezdik el a szitálást együttesen. A zelva azonban egyedül végzi el a szitálást és különösen arra ügyel, hogy a diók össze ne ütődjenek. Azt hiszik, ha a diók összekoczulnak, az új házaspár is csupa perpatvar lesz.

Mialatt a zelva szitálja a lisztet, két fehér fazekat tesznek vízzel tele a tűzre és arra ügyelnek, hogy a víz parázzson forrjon fel és láng a fazekakat ne érje. Az egyik fazékba fasipot tesznek, abba meg bazsalikomot dugnak, azután a sipra ezüst

gyűrűt huznak. Ezt a gyűrűt fogja a vőlegény az eskü alkal-mával a menyasszonynak átadni. A fazekakból öntenek vizet a dagasztáshoz, a mit szintén a vőlegény, zelva és dever együtt kezdenek. Ez a három a sipot jobb kézben tartván, megkezdí a liszt és víz összekeverését. A dagasztást énekelve a zelva végzi be. Ezután a zelva a négy énekesnő kíséretében az ud-varra megy, hogy kezét megmossa. (L. B. Nk. Gy. I. köt.)

A négy énekesnő a két fehér fazékban maradt vizet tálba önti és ezzel mossa a zelva a kezeit úgy, hogy egy másik tál-lal alulról a lecsurgó vizet felfogják. Ha a zelva keze tiszta, veszi a második tálát, melyben a vizet felfogták és annak tar-talmát a ház tetejére önti. A kézmosást a következő dallal kísérik :

Megmostad a kezed, zelva ?
 Befontad a hajadat, zelva ?
 Szedtél-e rózsát, zelva ?
 Piros rózsát nem szedtem én,
 Hajamat se fontam be én,
 Fehér tésztát dagasztottam,
 Fehér tésztát szakasztottam. (L. B. Nk. Gy. II. k.)

A kézmosás után két fehér fazekat a fennmaradt viz-zel az udvar közepére viszik és ott a zelva a négy énekesnő-vel hórót tánczol a fazekak körül. A hórót a zelva vezeti. Bal kezével az egyik énekesnőt, jobbával pedig azt az edényt fogja, melyben a már említett mazsola szőlő és öt szem dió van. Hóró mellett következőt éneklík :

Játszadozott, játszott, szép Mária, játszott,
 A lány a legénynyel, Mária, legénynyel.
 Az egristen játszott, szép Mária játszott.
 De rossz helyen játszott, Mária, rossz helyen,
 Elvesztette a lány, Mária, vesztette
 Csontos szép fésűjét, Mária, fésűjét.
 A legény elveszté, Mária, gyűrűjét.
 Kiáltott, Mária, a leánynak anyja :
 „Hozzátok, Mária, azt a sűrű szítát,
 Szítálgátok gyorsan a hamut, homokot,
 Keressük, Mária, a leány fésűjét,
 A leány fésűjét, a legény gyűrűjét.“ (L. B. Nk. Gy. II. k.)

A dal után megszűnik a táncz. A zelva szétosztja a leá-nyok között a mazsola szőlőt és a diót. Az ötödik diót magá-nak tartja. A két fehér fazékban maradt vizet olyan fára önti

a zelva, melyen gyümölcs van. Különösen almafára szeretik önteni ezt a maradék vizet. Az üres edényeket visszaviszik a házba. Mikor a fazekakat visszahozták, mindenkinek szabad énekelni, mindenkinek szabad táncolni. Valamennyi járja a hórót, és valamennyi énekel is hozzá. Többnyire a következő dalt éneklik a tánczhoz:

Elment Péter elszegődni,
Szép menyasszonyt ment keresni.
De nem akadt Péter schol
Gyönyörű szép feleségre.
Ekkor Péter ellovagol,
Elmegy messze paripáján,
Hol a szőke Duna folyik,
Ottan talált egy szép leányt,
Karsut, miként a pálmafát.
A leány az udvart sepri,
Sepergeti zöld galyakkal,
Bazsalikom virágokkal.
„Leány, karsu mint a pálma,
Kérdezd meg csak jó anyádat:
Ad-e nékem feleségül?”
Dunántuli karsu lányért
Nyomban Péter elszegődött. (L. B. Nk. Gy. II. k.)

Az énekek eldalolása után a hóró feloszlik és a leányok a szobába mennek, hol terített asztal vár rájuk. Az asztalon, melyet a zelva terített meg, csak hus van kenyér nélkül. Mikor a leányok az asztal köré telepedtek, a zelva észrevétlenül hátukba kerül és egynehány leányt fejbe kólint a fonott kalácsesal. Erre a leányok nagy lármával felriadnak, de egyikük sem bánja, ha fejbe kólintották a kalácsesal, mert ez azt jelenti, hogy hamarabb megy férjhez. A lakoma után a lányok haza mennek. Csupán a zelva marad ott, ki a házat el nem hagyja addig, míg a lakodalomnak vége nincsen. Megjegyzendő, hogy a zelva már rendes férjes nő.

A dagasztás napjától kezdve a legény nem végez semmiféle munkát, hanem tűz mellett melegszik. A dever mindig mellette van. A legénynek bár a tűz mellett ül, azt élesztenie nem szabad, sőt ha szivarkára akar gyújtani, azt is csak gyufával teheti. Ez a szokás azt akarja jelképezni, hogy az új házaspár mindig jó ruhában fog járni. Manapság azonban legtöbbször nem tartják be ezt a régi népszokást.

A zelva a lányok eltávozta után a tészta kelését várja. Ha a tészta megkelt, három darabban a kemenczébe teszi. Ettől a naptól kezdve a zelva minden nap kenyeret süt.

De ezen a napon a menyasszony házában is dagasztanak. Itt a zelva szerepét a menyasszony valamely barátnéja végzi. A szitalásban, dagasztásban azonban csupán a zelva és a menyasszony vesz részt.

Ugyancsak ennek a napnak az estéjén a dever tarisznyájába három kalácsot tesz és úgy megy a menyasszony házába. Itt átadja a tarisznyát a menyasszony anyjának, kinek kezét csókol, a magával hozott csutora bort pedig a lány apjának adja, vagy annak, ki az apát helyettesíti. Ennek is megcsókolja kezét.

Mikor a dever az üres tarisznyával haza vagyis vissza akar indulni, a leány szülei a magukéból négy kalácsot tesznek a tarisznyába. Ez természetesen akkor történik, ha a leány is, a legény is egy faluból valók. Ha különböző faluból valók, úgy a devert ezen látogatása aldalmából a falu leányai és a lány rokonai kocsikon kísérik a faluból.

Meghívó gyanánt a leány rokonai galyakat küldenek szét. A galyak csak nyár idején zöldek s vörös fonalakkal kötik össze őket. A fonalakon egy pár apró pénzdarab is van. Télviz idején száraz bazsalikom ágakat küldenek szét. Ha a leány és legény egy faluból valók, úgy e meghívókat nem a dever, hanem a leány rokonai viszik. A meghívó galyakat a leányok fejdisz gyanánt használják és úgy hordják a nyilvános csesmáról (kutról) a vizet.

A dever a tulajdonképeni komoly meghívást az esküvő előtti napon végzi. Még a legközelebbi rokonok sem mennek el, ha ezen a napon újból meg nem hívja őket a dever. A bolgár közmondás ezt mondja: Neskalesen gost e gotove magare, hivatlan vendég kész számár.

A vőfély csutora borral megy a meghívást eszközölni. Persze minden meghívottat megkinál borából. Mikor a dever inni ad, egyuttal kezét is csókol. A násznagy rendszeren a dever apja. (L. B. Nk. Gy. I. köt.)

Demir Hisarskóban (Macedonia) már szerdán reggel sütik a kenyereket a lakodalomra, melyeket bazsalikkal gondosan betakarnak, mialatt a leányok e dalt énekelik :

Tölgyfa, tölgyfa,	Mind a ketten?
Sötét tölgyfa,	Udvaromra
Tölgyfa zölden	Köd borult le,
Mért fonnyadsz el?	Köd borult le,
Tölgyfa én is	Le a földig.
Elfonyadtam,	Udvarodra
Elszáradtam	Két nap süttött,
Ifjan, zölden.	Két nap süttött,
Mért fonnyadunk	Világított.

Dagasztás előtt egy búzával telt rostába teszik a jeggyűrűt és mialatt a leányok énekelnek, a dever és egy asszony a rostát körülforгатják.

Deberskóban valamelyik ünnepnapra a rokonokat összeüjtik a legény házába, s ott az örömapának, vagy ha az nem él, az apa testvérének kezét megcsókolják, s átadják az eljegyzési tárgyakat: a sármiát és a pénzdarabokat. Innét a menyasszony házába mennek, hol megvendégelik őket.

A legény csak később mutatkozik, a mikor aztán az említett tárgyakat a jegyespár maga cseréli ki. A kézesókolás ismétlődik, s ezután a leány a jelenlévők mindenikét inggel ajándékozza meg és pedig a férfiakat géppel készített, a nőket sajátkezüleg szőtt vászonból csinált inggel. Ezt a szokást hívják malarmas-nak, sveršanie-nek.

Következő napon harmincz, vagy kevesebb tiz éven alóli gyermek jelentkezik a leány házában, honnan egy öreg asszony elvezeti őket a menyasszonyhoz. Egyik gyermek kendőbe rakott gyümölcsöt, a másik ingbe göngyölt ötféle gyümölcsöt, a harmadik pedig zsinórra fűzött pénzeket visz, melyek közt három nagyobbértékű is van. A leány már várja őket, s egyenként kezét csókol nekik, utoljára hagyva az ajándékhozókat. A gyermekek először édességeket kapnak, később más enni valót is. Azután ismét kezét csókol nekik a leány, s megajándékozza őket virággal, inggel. Egy szépen kivarrott inget és egy virágot elküld a vőlegényének. A neki hozott gyümölcsből nem szabad ennie. (B. Nk. Gy. I. k.)

Pár hónappal ezután a vőlegénynél, kit a bolgárok már csak „Zet“-nek, vőnek neveznek, az asszony rokonság egybeüjtül, hozva magukkal gyümölcsessel telt edényeket, sok zöld ágat, melyek közül a legnagyobbra selyem fonállal arany pénz van kötve (ez a menyasszonyt illeti). Hoznak azonkívül ez utóbbi

számára kapezákat, opánkát, egy csizmát vagy czipőt, néhány oka fonott lent, s különböző színű selyem fonalat. A leánynak ez utóbbi holmikból ingeket kell készítenie, hogy a lakodalom alkalmával szétosztogassa. A vőlegény vendégei átmennek a leány házába, hol terített asztal várja őket. Megjelenik köztük a menyasszony, sorba kezét csókol és megkínálja őket egy pohár borral; közben három éneket dalolnak el. A leány vőlegénye nővéreinek egy-egy inget ad, azonkívül leendő anyósának is, megtoldva az ajándékot egy gyümölcsessel teli edényvel s zöld ágakkal, melyek közül a legnagyobb arany pénz van a vőlegény számára, de kisebb, mint az, melyet ez küldött a leánynak. Inget kapnak továbbá a nagybátyák (a deverek) és a leendő após.

Az esküvőt két héttel megelőző szombaton a legény rokoni és barátai kíséretében u. n. armasniczára megy, vivén magával enni és inni valókat. Az anyja egy tepsiben fonott kalácsot visz, nővérei pedig kolan-t (derékövet), négy gyűrűt, kivarrott ingujjat, himzett fejkendőt, tükröt, fezt, fésűt és aranyokat. A legénynél himzett kendőben gyümölcs van. A menyasszony házához érve, a szoba egyik felén a férfiak leülnek, másik felén az asszonyok állva maradnak. A menyasszony egy leány kíséretében megjelenik, s a férfiaknak kezét csókol, csak vőlegényének nem. Majd megcsókolja az asszonyok kezét, és átveszi az ajándékokat, de nem tartja magánál, hanem társnőjére bizza. Legutoljára vőlegényéhez megy, s kezét csókolván, átveszi a kendőben levő gyümölcsöt. Ezalatt asztalt terítenek és a hozott holmikból lakmároznak. A legény a vendégeknek kezét csókol s pálinkával kínálja meg őket. A jelenlevők legidősebbje ketté töri a fonott kalácsot, s közepét, a rajta levő régi pénzzel együtt, odaadja a menyasszonynak. Kis idő multán a legény borral kínálkozik és újból kezét csókol vendégeinek.

Majd a leány enni és innivalójára kerül a sor, ugyanolyan szertartások mellett, mint a vőlegényénél. A mulatozás egész éjen át tart, senki sem megy aludni. Hajnal tájban a legény pálinkáját veszik elő s hörpintgetnek mindaddig, míg a leány vizet nem hoz, hogy azzal megmosakodjanak. Ennek megtörténte után a menyasszony egy inggel ajándékozta meg vendégeit, kik viszont egy-egy aranynyal kedveskednek neki.

Ez a szertartás a golem armas.

A macedoniai bolgároknál szokásban van, hogy az esküvő

előtti vasárnap (rendesen 7 nappal előbb) a legény egy hordó bort kap menyasszonya részéről. Ugyanakkor néhány barát-nője a menyasszonynak elmegy a legényhez, vivén ajándékul inget, két gatyát, egy köntöst, egy kabátot és egy teritőt, azonkívül a testvér, apa és rokonok számára külön egy-egy inget. A legény ezeket az egyik szoba falára akgatja, hová csakis a menyasszony ajándékai jönnek. Azután elkezdődik a vendégeskedés, meg a táncz; eljárják a hórót és pedig úgy, hogy háromszor ki és vissza tánczolnak az udvarra. Ezt hívják ruba-nak.

Egy másik szokás: a lames, mely következésképp megy végbe:

Három nappal a lakodalom előtt, azaz esütörtök reggel a vőlegény házánál két kalácsot dagasztanak; egyiket a menyasszonynak, másikat komáinak. A dagasztást falubeli leányok végzik, hozván magukkal három teknőt és három szitát. Három leány átszitálja a lisztet és egy halomba rakja. Egy kis gyermek, aki azonban nem szabad, hogy árva legyen, vizet és sót tesz a lisztbe. Az egyik leány egy darab fával, melyet „bukudarka“-nak neveznek, összekeveri a vizet, sót és lisztet, mire mind a hárman külön dagasztanak. Készen lévén, megfogják a gyermek kezét, s az abba szorított fával háromszor a tésztaúra ütnek, ugyanannyiszor kiáltván: „legény és leány“ — „momak-i moma.“ (L. B. Nk. Gy. I. köt.)

Ugyanezen a napon a leányok frugliczát vagy bairak zászlót csinálnak, a mi nem más, mint egy bot, rája akasztva egy kimosott fehérkendő, a bot végén pedig egy aranyozott alma. Egy férfiruhába öltözött leány, fején férfi fezzel, kezébe veszi azt a zászlót és a többi leányt karján vezeti.

Este egy ládát küldenek a leánynak, belerakva három almát és egy csomó árpát. A ládával egész menet megy, zászlós férfi vezetése alatt, ki a mint a ládát átadta, reá ül. A leány kezét esókol neki és megajándékozza egy inggel. Ezután a vőlegény apja keresi föl a menyasszonyt, s viszi magával a reggel készített három kalácsot, melyek vörös selyem kendőbe vannak takarva. A kalácsok közepén régi aranypénz csillog, melyet zelo-nak neveznek. A menyasszony megvendégeli lenndő apósát, ki a kalácsot széttördeli. Ez alkalommal megbeszélnek, hogy milyen ruhákat készítenek. Estefelé a legénynek 7—8 barátja megy a leányhoz, s magukkal vivén a kalácsokat, föl-

keresik a komát, hogy az esküvőre meghívják. Ennél egy ideig mulatoznak, s aztán visszamennek a menyasszonyhoz.

Másnap, vagyis pénteken ebéd után a menyasszonyos háznál összegyűlnek a menyasszony nőrokonai, hogy a menyasszony haját befonják, a mi, tekintve a számtalan vékony hajfonatot, nem kis dolog. Legelőször egy kis gyermek (de nem árva) kifonja és megfésüli a leány haját, aztán a rokonok újra megfésülik, befonják. Ezután a menyasszony sorba kezdet csókol nekik, s hórót tánczolnak, a mikor is a menyasszony fejére fezt tesznek. Ugyanekkor szemlére kiteszik a szobában a leány esküvő ruháját. A legénynél ezalatt a zászlóvivők (fluglicári) zászlót készítenek, s azzal sorba járják a meghívandó vendégeket. (B. Nk. Gy. I. köt.)

Demir Hisarskóban (Macedonia) ezen a napon az úgynevezett Mesenie gurgurski prepora történik. A gurgurska három fonott kalács, mely fölött különböző alakokat készítenek. Ezen kalácsok egyike közepén lyukas. Ennek a neve kamara. Ezt teszik az asztalfőre, vagy mint a bolgár mondja, az asztal homlokára, hol az após és a násznagy ülnek.

A kamara közepébe három águ galyat dugnak, melyre három aranyozott almát tűznek. A kamara szombat estétől kezdve az asztalon marad, csak azután eszik meg, mikor a vőlegény és menyasszony ajándékot visz kalatjának. A másik két gurguruskába kendőt dugnak, melyet vasárnap a vőlegény és dever viselnek. Így mennek a menyasszonyért.

A gurgurusokat pénteken reggel dagasztják, dél felé ékesítik. Ez alkalommal a lányok a következőt énekelik:

Holló repült, délről repült,
Leszállt a lány udvarába.
Ifu lányok tanakodtak,
Mit tegyenek, hogy elszálljon?
Aadtak neki szállítótkét —
De a holló el nem szállott,
Aadtak neki gyümölcs ágat,
De a holló el nem szállott,
Aadtak neki ifju lánykát,
És a holló elszállt aztán. (B. Nk. Gy. II. k.)

A preporát (zászlót) úgy készítik, hogy botot vesznek, arra vörös kendőt varrnak, melyet körül fognak zöld levelekkel. A bot végére keresztet tűznek.

Szombaton néhány legény megy a vőlegény házába, hogy

levágják az ökröt, amely nélkül bizonyos vidékeken nincs lakodalom. Néhány vidéken e nap estéjén négy bizalmas ember elmegy a menyasszonyhoz, hogy elvezesse a kuthoz, hol a leányok eléneklik:

Korán kél Rusánde,
 Korán megyen vizért,
 Korán, hajnaltájban,
 Korán mossa fejét,
 Korán, hajnaltájban,
 Korán dagaszt tésztát,
 Korán, hajnaltájban.
 „Hej, idegen hallod,
 Hová indulsz, hová?“
 „Megyek kedvesemhez.“
 Társnők, hűtlen társnők,
 Ne bizzatok bennem,
 Nem szóltatok hozzám
 Igaz szót az este,
 Mikor vizért mentünk!
 Ime anyám, viz, viz,
 Távozik leányod!
 Ime atyám, viz, viz,
 Távozik leányod!
 Ime bátyám, viz, viz,
 Távozik a hugod! (B. Nk. Gy. II. k.)

Ugyanez este a legénynél is, meg a menyasszonynál is vendégeskednek. A vőlegény házánál a leányok pogácsát gyúr-
 nak, ugyszintén a menyasszonynál is. Gyurás közben így da-
 lolnak:

Két kis szürke szelid gerle,
 Szállott vigan az ereszre,
 Mondjátok meg a kis lánynak:
 Gyurja meg a pogácsákat.

Vasárnap korán reggel a borbély megjelenik a vőlegény-
 nél és megborotválja. De már akkor ott van két leány, kik
 inget tartanak az álla alá, hogy a lehulló haját és szakáll szőrt
 felfogják; ezt aztán a menyasszony ládájába teszik. A borot-
 válás befejeztével az inget a borbélynak adják, s azonkívül min-
 denki tetszése szerint pénzzel is megajándékozza. A vőlegény
 a jelenlevőknek kezet csókol és megmossa magát. A vizet ad-
 dig ki nem öntik, míg a menyasszony meg nem érkezik. Aztán
 előhózzák a vőlegény ruháját, melyet egy gyermek megmér, s

a legény felöltözik, de régi lábbelijét az esküvőig magán viseli. Borotválás közben ezt éneklük:

A vőlegény nem akarja, hogy a borbély borotválja,
 Mig nem mondja isten hozzád — Isten hozzád édes apám!
 A vőlegény nem akarja, — Hogy a borbély borotválja,
 Mig nem mondja isten hozzád, — Isten hozzád édes anyám!
 A vőlegény nem akarja, — Hogy a borbély borotválja,
 Mig nem mondja isten hozzád, — Isten hozzád édes bátyám!
 A vőlegény nem akarja, — hogy a borbély borotválja,
 Mig nem mondja Isten hozzád, — Isten hozzád édes hugom!
 Elbucsuzik az apjától, — Fehér ruhát ölt fel aztán,
 Szóval mondja édes anyja: — „Vőlegény vagy, hej okos légy!
 Messze elmegy édes fiam, — Átmész három vagy négy falun,
 Vigyázz, ki ne csufoljanak, — Ne hozz szégyent jó szülődre!“

Dél felé gyülekeznek a lakodalmas vendégek; külön meghívják a násznagyot és feleségét, kiknek megérkezte után evéshez ülnek. A vőlegény kezét csókol a násznagynak, kinek hivatalos neve kuma-koma, meg a többi vendégeknek, s elindulnak a menyasszonyért.

Megérkezve a házhoz, a leendő anyós, továbbá a násznagy, (a dever) meg a vőlegény sógornői bemennek a szobába, hol a menyasszony a rokonságtól körülvéve, kezében babbal teli rostát és három fenyő hasábot tart, mialatt valamennyien éneklük: „Vedd meg a menyecskét dever, érdemes erre.“ A dever néhány pénzdarabot nyújt be az ajtón át, mire valamennyien bemennek, ekkor a leány a rostát tartalmával együtt az udvarra vagy a háztetőre dobja. A dever ezután a menyasszonynak harisnyákat ad, melyek egyikében gyümölcs van. A leány zsebre teszi, s a lábai elé rakott cipőket, miután háromszor megrugta, felhuzza. A koma szállólevelekből font és vörös szalagokkal diszitett koszorút tesz a fejére, a vőlegény anyja pedig ezüst virágokkal ékesíti fel, mialatt a leányok énekelnek. Aztán átkötik fehér kendővel, a bal hónaalja alatt vállán át sermával, s leteritik fehér lepedővel. Így feldiszitve a menyasszony háromszor meghajol apósa és a násznagy előtt, s félre áll. A vendégek pedig előtte hajolnak meg. Sok helyen ekkor egy szitát adnak a menyasszony kezébe, hogy azon nézze vőlegényét és teljék be vele. (Nevesta gleda zeto nis sito za da bidi; sito = szita, sit = jóllakni, igen régi szójáték.) Mikor már jó hosszú ideig nézte a menyasszony a vőlegényt, kimegy az

udvarra, hova apja, anyja s a közeli rokonsága kíséri. A rokonok a menyasszony nevében borral kínálják a vőlegényt. A vőlegény azt elfogadja és minden pohár bor után tartozik összes rokonságának kezet csókolni. Ezalatt a leányok ezt éneklik:

Isten hozott ifju,
Hej te deli ifju,
Fehér kezet csókolj,
Ne hozz reánk szégyent,
Apádra, anyádra,
Anyádra, bátyádra,
Bátyádra, hugodra.

A vőlegény mindenkinek, ki őt ez alkalommal borral kínálta meg, egy almát ad, melyben egy pénzdarab van. A pénzt kiszedik, és az almát visszaadják neki. Mikor a menyasszonyért indulnak, Enikőben és Gabrovóban háza elé 19 arsin magas gerendát vernek a földbe, melynek a tetején piros kendő lobog s addig a lakodalmasak nem mennek a házba, míg a leány rokonai közül valamelyik fel nem mászik a gerendára és le nem hozza a kendőt. Demir Hisarskoban a vőlegény templombamenet előtt jobb lábával menyasszonya jobb lábára lép, mire a menyasszony a vőlegény előtt meghajol. A vőlegénynek erre kenyeret adnak, a mit ő térdén három darabba tör. A maga darabját a zelvának adja. Ezután tepsiben egy baniczát adnak neki, a minek széleit letöri. A közepét a kenyérral együtt a zelva kendőbe köti, átadja a menyasszonynak, a vőlegénynek, a széleit pedig szétosztja az asszonyok között. Most elveszik azt a kendőt, melyet a menyasszony a vőlegénynek ajándékozott, azzal a vőlegényt odakötik az ajtófélfához és azt kérdik tőle: „Kendő kell-e vagy menyasszony?” A vőlegény azt feleli: „Kendő is, menyasszony is!” Ezt ismételtetik vele háromszor is. Alig mondja ki harmadszor ezt a vőlegény, kikergetik a szobából, a menyasszonynak pedig következő dal kíséretében levetik a papucsát:

Vesd le lányka, vesd le,
A papucsod vesd le,
Egyszer lányka vetted,
Kétszer leányka szőtted!

A levett papucs helyébe sárgát tesznek, melyet a vőlegény adott. A menyasszony megrugja a papucsot és a sarkával maga felé fordítja, az énekesnők pedig újból kezdik:

Huzd fel, lányka, huzd fel,
 A papucsod huzd fel!
 Egyszer lányka vetted,
 Kétszer megköszönted.

Ezután egy kis leány kézen fogva a menyasszonyt a többi nőekkel együtt a vőlegényhez vezeti. A férfiak a menyasszony házában maradnak, kivéve a legény apját, ki a templom előtt várja a menyasszonyt. A lakodalmas népség a vőlegénynél mulat, de külön a vőlegénytől, ki a furuglicsárikkal egy másik szobában van, hol szintén asztalt teritenek. A vőlegény a föltálalt étel négy sarkáról három ujjal vesz magának és úgy eszik. Nemsokára megjelenik nagynénje, s átadja a jegygyűrűt, karjára pedig fehér kendőt dob. A legény kezét csókol neki, s elmegy a kumához. Helyét a menyasszony foglalja el, s megeszi azt, amit a vőlegény ott hagyott, más ételhez csak ezután nyulhat. Evés után a vőlegény és menyasszony együtt mennek a násznagy elé, ki kendővel leteríti fejüket, s egy pohár bort, melyben kis darab kenyér van, tartva kezében, megáldja őket, s aztán a bort átönti a fejük fölé. Mindezek után a menyasszonyt lóra ültetik és templomba vezetik. Utközben az asszonyok énekelnek, a menyasszony pedig mindenki előtt meghajtja magát. A templom elé érve, az asszonyok megvárják, míg a menyasszony megérkezik, s köréje gyűlve énekelnek. A lóról a leendő após segíti le, kinek kezét csókol és egy kendőt ad ajándékba. Esküvő után ismét az após ülteti lóra. Viszszatérve a vőlegény házához, a kapu előtt énekelnek. Mielőtt a fiatal menyasszony leszállana a lóról, két fiugyermeknek kezét csókol s ad nekik abból a gyümölcsből, melyet harisnyába kötve az esküvő előtt kapott és a zsebébe tett. A megmaradt gyümölcsöt szétszórja. Ekkor az após apró pénzt szór feléje és a lóról leemeli. Ezután a hóna alá két kenyeret tesznek, meg azt a vizes tálat, melyben a vőlegény megmosdott. Így megy lassan a házba, s vigyázva kiöntögeti a vizet, mignem a szobába ér, hol a vőlegény, az ajtó mögött elbujva, várja. Ez háromszor a homlokára üt, s kimegy az udvarra. A menyasszonyt most a sarokba állítják, a kenyeret és vizestálat pedig az udvarra dobják. Sok helyen az após a gyurúdeszka elé vezeti a menyasszonyt, kinek most laskát kell készítenie. Demir Hirsarskóban a menyasszony vizet önt ezután anyósára, a ki kötényébe három kenyeret tesz. A házban a tüzhely elé vezeti,

hol az asztal elé ül. A dever térdére ül. Csipetetőt adnak kezébe és ő meg a dever azzal a tüzet piszkálják. A vendégek a tűzre sőt vetnek Enikőben. Esküvőről hazatérve a menyasszonyt az asztalra ültetik, s egy fiugyermeket tesznek az ölébe, a kit a menyasszony egy pár harisnyával, czukorral, teli tarisznyával s pár darab pénzzel megajándékoz s aztán megcsókol. Ez azért történik, hogy az első gyermek fiu legyen. Ez a szokás sok magyar vidéken is divatos.

Ezután enni s inni adnak a menyasszonynak, s a vendégek távoznak. Estére azonban újra összegyűlnek, még pedig vendégségre, a mikor a menyasszony mindenkinek ajándékokat osztogat, a mit a vendégek szintén ajándékokkal viszonoznak. Sok helyen ez alkalommal a vőlegényt legidősebb barátja vezeti az asztalhoz, hol apja előtt háromszor hajol meg és csókol kezét. Ezután megkapja az engedélyt, hogy aludni mehet. Legidősebb barátja és barátnője kísérik a vőlegényt a menyasszony szobájába, mögöttük rájuk zárják az ajtót. Mikor az új házaspár magára maradt szobájukban, az ajtajuk elé egy cserépedényt állítanak, mely dióval van megtöltve. Ezt az edényt nagy lármával eltörik és a szétguruló diót még nagyobb láрма között kapkodják össze a gyermekek, lányok és menyecskék.

Reggelre a férjet tapanarikkal (dobokkal) keltik fel. A férj kimegy az udvarra a dobosokhoz. Ezek pedig a dobverővel egynehányszor a férj homlokára ütnek, hogy amugy Isten igazába felébredjen. A férj a taparnak öt garast (1 frank) ad baksis fejében.

A menyasszonyt énekekkel keltik a leányok.

Kelj fel lányka, egészséggel fel ne kelj!
 Felkelt a nap fenn a magas hegyeken,
 A dobosok dobolnak az udvaron,
 Az erkélyen lakodalmas népség van.
 A szobában ül az ifju vőlegény,
 Az ablakon a kereszties zászló van,
 Kelj fel lányka, egészséggel fel ne kelj!

A vendégek újra összegyűlnek és lakmároznak, tánczolnak.

Ha a menyasszonyt a legény érintetlen állapotban találta, akkor ez utóbbinak az anyja másnap reggel meglátogatja a szomszédokat és megkínálja pálinkával, a devert pedig elkül-

dik egy üveg pálinkával a leány anyjához, a ki viszont a saját szomszédnőit vendégeli meg pálinkával. Ezt hívják „blaga rakia“-nak. Ha a menyasszony nem volt szüz, a pálinkázás vagy elmarad egészen, vagy a következő módosítással történik: a pohár alján lyukat fúrnak, a melyet a kínáló befog az ujjával és azután megtöltik a poharat. Mikor megkínál valakit, a pohár átnyújtása közben elveszi ujját a lyukról, mire a pálinka kifolyik. Régente a mominik a vőlegénynél maradtak és megvárták a blaga rakiát. Ha a leány szüz volt, pénzt kaptak, ha nem volt szüz, a lyukas pohárral kínálták meg őket, mire szégyenkezve távoztak. A szüzességét veszített menyasszony többé nem lehetett összeköttetésben a férjével. Régente az ilyen leányt visszavitték a szüleikhez, ha csak ezek nagy kárpótlást nem fizettek a legénynek. Számos esetben történt öngyikosság az esküvő utáni napon. (L. B. Nk, Gy.)

Kedden a fiatal asszony az edényeket összetöri és kisöpri a szobákat. Előbb azonban tettet, hogy nem tud söpörni, s csak akkor fog hozzá, mikor néhány pénzdarabot szórnak a földre. A dagasztásnál is eljátsza ezt a tettetést, míg pénzt nem tesznek a lisztbe. A mit elkészít, azt társnői fogyasztják el. Sok helyen e nap reggelén azok a leányok, kik a zasevkiben vettek részt, újból felöltik legszebb ruháikat, s elmennek, hogy az ifju menyecskét a csešmára vezessék vizért. A leányok orsót visznek és fonnak, a menyecske pedig csöbröt visz. A csešmaig vezető uton éneklük:

Kersmiarkó szép szüz,
Ólomból öntöttek,
Budavárból hoztak,
Kergét az anyósod,
Nagy kovászt csinálni,
Kenyeret dagasztni,
Sóval behinteni.

Ezután énekelve hazamennek. Mikor a szobába érnek, háromszor körüljárják a szobát s ugyanannyiszor keresztteszton ütök a menyecskét, s miután ebédelték, elmennek.

Sok helyen csak szerdán vezetik a kuthoz, hol a fiatal asszony mindenkit borral, pálinkával megvendégek. A kutat háromszor megkerüli, aztán kölest dob bele, végre a négy világtáj felé meghajtva magát, egy pénzdarabot dob a kutba. Akkor megtölti korsóját vízzel.

Csütörtökön este a fiatal asszony apja ad vendégséget.

Pénteken a fiatal pár sehova sem megy.

Sok helyen az ugynevezett svernačka (hazatérés) is szokásos, melyet csak nagy ünnepnapon tartanak meg, mikor az idegenben dolgozó falusiak is hazatérnek. Ekkor a falu összes mátkapárjait egy napon esketik, még pedig azon sorrendben, melyben eljegyzésüket a papnak bejelentették.

NEGYEDIK RÉSZ.

ÜNNEPI SZOKÁSOK.

A népies ünnepi szokások mindenütt és mindenkor azon áldozatok körül csoportosultak, melyeket az istenségnek mutattak be, hogy megengeszteljék vagy kegyét nyerjék. Az ünnepi áldozat, melyet nagy ünnepeken vagy rendkívüli alkalmakkor áldoztak, a legalkalmasabb arra, hogy az ember sorát folyton irányító és befolyásoló istenséget kedvező hangulatba hozzák. Ezeken a ma is fennálló és mindenütt élő pogány alapon fejlődött áldozatokon épülnek föl a bolgárok ünnepi szokásai, melyek idővel szorosan hozzá-simultak a keresztény egyház szokásaihoz, olyannyira, hogy első tekintetre azok alkotó részeül volnánk hajlandók tekinteni. A mai ünnepi szokások magját rendesen az ősrégi áldozati kulturreselekményekben találhatjuk föl; a mi keresztény van benne, az rendesen csak a burok, a forma. Hiszen a keresztény egyház maga is rajta volt, hogy ünnepi szokásait a pogány szokásokhoz idomítsa, s ekképen az ősi pogány törzsökbe új sarjadékot oltson. Éppen azért akárhány jelenlegi ünnepi szokásra találunk, melyeknél bajos meghatározunk, vajjon pogány maradékkal vagy keresztény toldalékkal van-e dolgunk? Az összehasonlító népismertetésre nézve rendkívül fontosak ezek az ünnepi szokások, mert világosan megmutatják a kutatónak, hogy ezek az ünnepi formulák már sokkal előbb éltek a népek közt, mintsem arra gondoltak, hogy levonják belőlük az „ünnep“ fogalmát.

A bolgároknak itt közölt ünnepi szokásaiban is számos bizonyítékot találhat az összehasonlító néprajz és mythologia annak kétségtelen igazságát illetőleg, hogy a nép szívében ragaszkodik ősrégi hitformáihoz, s bár alakjuk már régen szétporladt vagy idegen mázt vett föl, tartalmuk még mindig megmaradt eredeti hamisíthatlanságában.

Nemesak a tulajdonképeni Bolgárország népe, melynek politikai határait ismerjük, képezte e cikkem anyagát, hanem

a politikai határain messze túl lakó bolgár nemzetiségek ünnepi szokásait is fölvettem. A mennyi adat és gyűjtött anyag mai napig rendelkezésre áll, azt igyekeztem mind felhasználni, úgy hogy e tanulmány lehetőleg teljes képet nyújt a bolgár ünnepi népszokásról.¹⁾

Prilepben az év ünnepei október 14-én Szent Petka napján kezdődnek és szeptember 8-án, Mária napján végződnek. „Szent Petka az első szolgáló“ (Sveta Petka prva sluga), mondja a nép. Az, a kinek a házában az ünnepségek kezdődnek, már napokkal előbb mindent bevásárol és a pokanač-át (vendég-hívó) megbizzza, hogy hívja meg rokonait és barátait. A pokanač a házba, a honnan vendéget akar hívni, belépve, rövid köszöntés után a legöregebb előtt áll meg és így szól: „Egészséget és életet az atyától és az anyától! Jőjjetek hozzánk Szent Petka ünnepére.“ Az öreg átveszi a pokanač ajándékait, megkinálja pálinkával és megígéri, hogy el fog menni. Az ünnepnapon megjelenő vendégek helyet foglalnak a čestnata trapeza (tisztas asztal) körül, a melynek közepén kalács, és e körül pedig az ételek vannak. A lakmározás reggelig tart, a mikor valamennyien a templomba mennek, a hova az ünneplő gazda ajándékot visz. Innen ismét visszatérnek az ünneplő házba, ahol még délutánig esznek-isznak. Prilep környékén nem hívnak vendégeket, hanem mindenkit szívesen látnak. Itt négy napig is eltart a dinom-dánom. Az ünneplő már az ünnep előestéjén tömjént, viaszkot, olajat, néha kenyeret visz háziszentjének tiszteletére a templomba. Az ünnep reggelén a pap a házban kenyeret és búzát áld meg, a mit régente a templomban foganatosított. Ezután az előénekes előhossa a szent arczképét és az egyik kezébe gyertyát, a másikba pedig szentelt vizet vesz, a mivel a képeket sorbacsókolókat meglocsolja. A jelenlevők a templom részére pénzt ajándékoznak.

1) E tanulmányom főanyagát a bolgár nyelven különböző helyen és időben megjelent művekből (m. Čolakovnak Bolgrádban megjelent Sbornikja, Ilievnek és Sapkarev Sbornikjai stb.) vagy egyes rövid cikkekéből meritettem, melyek bolgár nyelven jelentek meg. Ilyen rövid szakszerű összeállítás a Kisové (Rupčóból) „rövid kalendarium“ czimvel (Sbornik VIII. k.) M. K. Zepenkové (Prilepből) Sbornik X. k. Laževé (Vodenából) „a szent szerda ünnepe“ Sbornik V. k. és végül korán elhunyt barátomé a Sbornik nagy gyűjtőmunka főszerkesztője Matové: „Kalendárium“ czimvel, mely Sbornik XI. kötetében jelent meg. Ez utóbbi bár rövid, de nagy fontosságú fejtegetés.

Prilepben a következő házi ünnepek vannak:

Október 14. (Szent Petka), október 26. (Demeter), november 1. (Kusman és Damjan), november 8. (Archangel), november 9. (Matrona), november 17. (Min), november 24. (Merkurii), november 26. (Gyorgye Alipia), november 27. (prečista), december 4. (Barbara), december 5. (Bogati Sav), december 12. (Spiridon), december 27. (Archidjakon Stefan), január 18. (Atanas), márczius 9. (negyven vértanu), április 23. (Georg), május 1. (Eremias), május 2. (Atanas Talelae), május 8. (Ivan Bogoslav), június 29. (Petár), július 15. (Julita és Kirika), jul. 17. (Marene), július 20. (Ilia), augusztus 15. (Mária), szeptember 8. (Maria, Spasov és Duvodeu).

Suruvak (január 1.) Ujév napján minden családtag számára egy somfaágat metszetnek le s ezeket a családfe egyenkint a tűzbe dobja e szavak kíséretében: „Ha egészségben éli át az új évet, úgy pattanjék.“ (Aku šte prikaza živu i zdravu gudinata, či do sa raspetli.) Ha az ág pattanik, ez azt jelenti, hogy az illető családtag egészséges és szerencsés lesz; ha nem pattanik az ág, úgy az ellenkező fog bekövetkezni. A pattanó ágat azonnal kivesszük a tűzből és megőrzik, hogy szükség esetén gyógyszerül használhassák. Bőrbetegségeknel az állatokat oly vízzel mossák meg, a melybe a megszenesedett ág porrá tört szénéből kevernek szénport. Ha a pattogó ág egészen elég, úgy ez az illető családtag halálát jelenti. (L. v. fej.)

Az újév előestéjén a legények és leányok a patakhöz mennek, zabot dobnak bele és vizet meritenek belőle egy korszóba s a leányok gyűrűiket e korszóba dobják. Ezután énekelni kezdenek és minden egyes ének végén egy gyűrűt vesznek ki a korszóból, valamely mesterséget kiáltva ki. A illető leány férjének ez lesz a mestersége. (L. III. fej.)

Ujév napján a gyermekek somfavesszőkkel házról-házra járnak és a kivel találkoznak, azt e szavakkal ütik meg: Surva zdrava gudina i dá gudina sas zdravie. A megütött egyén ajándékot ad a gyermekeknek. E napon minden házban pitát sütnek, a melybe egy kis ágra kötött ezüst pénzdarabot dagasztottak. A pitát annyi darabra vágják, a hány családtag van és e darabokat e szavakkal osztják szét: „Azé legyen a pénz, a ki szerencsés lesz az egész esztendőben.“ E napon köszöntik meg a Basilius nevűeket.

Hogy a háziállatok az egész évben egészségesek legye-

nek, azért a házigazda a templombamenés előtt egy somfavosszövel szurkálja meg barmait. Ezt teszik a csecsemővel is, ha van a házban.

Január elsején babot, kalácsot tesznek a szabadba áldozatképen a farkasok és a medvék részére. E közben a medvéknek ezt mondják: „Ha én a fa alatt vagyok; te a csúcsán légy; ha én a csűrön vagyok, légy te a csűrben; ha én a hegyen vagyok, légy te a hegy alatt.“ A farkasoknak pedig ezt mondják: „Hazug morgással veszi áldozatát a szájába; az Isten szegezze be a száját és vaksággal verje meg.“

Iván napján (január 7.) a tíz éven alóli leányok fölemelt kötényvel állnak a templom ajtaja elé, hogy az istentiszteletre jövők pénzt dobjanak bele. E közben énekelnek:

Lobog a láng, nem oltja el,
Fuj a szélvész, nem oltja,
Hull a harmat, nem oltja el.

Az isteni szolgálat után a leányok csoportokra oszlanak és az egyes máhálékban (város- vagy falurészekben) házról-házra járnak, hórót tánczolva. A házi gazdának az udvarralépés előtt ezt éneklük:

Kelj fel bolár, jó csorbadzsi,
Ha szundikálsz, nosza ébredj,
Józanodjon, a ki részeg!

A hórót elkezdve folytatják:

Azt hallottuk, hogy fiad van,	Czárrá legyen, azt kívánjuk,
Arany hajú, erős mellü,	Add ki nekünk, jöjjön velünk,
A „czár“ nevet hozzuk neki.	Czárt belőle hadd nevelünk!

A régi időkben az öregeknek csak engedélylyel énekelhettek:

Ült az öreg Jánó	Főzet a menyével,
Puha selyemágyon,	Az unoka szolgál,
Fiának dolgot ád,	Az apróság tánczol.

A férjhez menő leánynak ezt éneklük:

Érett szőlőt árulgatnak
Drinápolynak piacán,
Egy szem szőlő háromezer,
Háromezer garas bizony,
Két szem hatezer garas.

Nem is akad vevő rája.
 Arra jár egy tüzes ifju,
 Nem volt többé érett szőlő.
 Kis leányka állott ott,
 Kis leányka sötét szemű,
 Sötét szemű, vörös haju . . .

Iván napján mindenki korán kel, hogy a felkelő napban megláthassa az arcát. A ki a napban az egész testét meglátja, azt az egész évben nem éri baj. A ki azonban fej nélkül látja meg magát, az meg fog halni.

Koars (január 5.) E napon a pap sorba járja a házakat és azokat beszenteli, amiért megajándékozzák (vajjal, tojással, gabonával stb.) Este buzát főznek, hogy a házi nép egészséges maradjon. Éjjel az első kakaskukorékoláskor a háziasszony a kuthoz megy és szóttanul vizet merit, a melyet azután az év folyamán sok betegségnél gyógyszerül használnak.

Kamilare, Vodnici (január 6.) A falu legényei este összejönnek a faluban, mindegyik egy-két csengetyüt hozva magával, melyeket aztán vesszőkre kötöznek. Az egyik legény most papnak öltözik, a másik némának tettet magát és így házról-házra járnak és ajándékokat gyűjtenek e szavakkal: „Patkoljátok meg a mi tevéinket.“ A kapott ajándékokat együtt fogyasztják el.

Három királyok napjának előestőjén a háziasszony hajnali első kakaskukorékoláskor folyóhoz, patakhöz megy és vizet merit, melyet többféle betegségnél használnak gyógyszerül. E napon mindenki elmegy a folyóhoz, vagy ha ez nincs, a česnához (kut). A vőlegény már egy nappal előbb pénzt küldött a menyasszonyának. Az egyházi vizszentelés után a vőlegény után a vőlegény rokonai megmossák a menyasszony arcát, a miért a menyasszony pénzt ad nekik. Hazamenet valamennyien égő gyertyát visznek kezeikben, az asszonyok pedig szentelt vizet, a mivel otthon a szentképeket megmossák. Ezen alkalmal egy keresztet is eldobnak. A ki a keresztet megtalálja, az az egyik társával házról-házra megy és adományokat gyűjt, melynek egyrésze a templomé, a megmaradt rész pedig a gyűjtőké. E napon azokat ünneplik és ajándékozzák meg borral és pénzzel, a kiknek a neve Jordana, Dana vagy Jana. A ki már annyi ajándékot kapott, hogy viszontajándékot adni nem képes, azt a folyóhoz vagy česnához viszik és ott egy

teknőben megfürösztik. Lázbetegségeket, vagy könnyű betegeket szintén ezen teknőben fürösztenek meg, hogy meggyógyuljanak. (L. V. fej.)

Atanas-den (január 18.) E napon a háziasszony fehér kendőt visz a templomba ajándékol, hogy a háziak egészségesek maradjanak.

Trifun (február 1.) E nap reggelén a háziasszony baltával egy fatörzsökre üt és ezt kiáltja: „Hallasz-e engem Trifun?” A háziak a házból felelnek: „Nem hallok a vajtól és a turótól.” Azt hiszik, hogy minden egyes ütéssel egy háziállatot gyógyítanak meg. Ezt a szertartást ismétlik a szántóföldeken és a réteken is; alkalmazzák a pénzes erszényre is, hogy az egész évben tele legyen. A szertartást Trifunosvanie-nek nevezik. Magtalan asszonymál szertartás közben motolát használnak. E napon éles szerszámhoz senki sem nyul, mert azt hiszik, hogy megsértik magukat. Némely házban a baltát a nőstény állatok fölött megcsóválják és e közben ezt mondják háromszor: „Vagy elleni fogsz vagy leváglak.” Másutt a háziasszonyok e napon kenyeret sütnek és az anyaállatokat téztás kézzel megfogják, hogy könnyen elljenek.

Sveta Bugrodica (február 2.) napján az asszonyok pitát sütnek és azt gyermekeik egészségére szétosztják.

Sveti Arala (február 10.) napján az asszonyok buza- és kukoriczalisztból izzó vaslemezen kis pogácsákat sütnek, cukorral és mézzel behintik és a szomszédok közt szétosztják, hogy a Bulichéici csendben távozzanak. Egy kalácsot az ereszre vagy a keresztutra tesznek a betegségrszellemek részére.

Sveti Vlas (február 11.) napján korán reggel, vagy már e nap előestéjén az utra kimennek, a hol az állatok egészségére kalácsot morzsolnak és hintenek szét. A bolgár néphit szerint ez a szent védi az állatokat. E napon semmihez sem szabad nyulni, a minék vörös színe van. Dolgozni sem szabad, hogy az állatok ne vetéljenek és az asszonyok béna gyermekeket ne szüljenek.

Tódor napján (február 17.) az asszonyok kalácsot sütnek és a szomszédok között szétosztják, hogy a lovak egészségesek legyenek és meg ne bokrosodjanak.

Ivanuva glava napján (febr. 25.) találták meg szent János fejét a csalán között, azért e napon minden házban csalánt főznek ebédre.

A brunite dene nevezett napok márczius elsején kezdődnek. Számuk nincs meghatározva. A hónap első napját Martnak nevezik, a többi napokat családok, szomszédok és asszonyok neveiről nevezik el. A második nap egy ismerős család nevét viseli. Ha e napon az idő szép, úgy az illető család élete is szép lesz az egész esztendőben; ha az idő rossz, úgy az illető család az egész év folyamán veszekedés, czivakodásban fog élni. E hónap hét első napjának az időjárásából következtetnek a következő hónapok időjárására.

Márta napján (márczius 1.) mindenki korán kel, hogy Márta a szemökbe ne vizeljen és így egész évben álmosak lennének. Az asszonyok gondosan kisöprik a szemetet és messze a háztól eldobják. A házat, az udvart, a kertet a gonosz szellemek ellen tömjénnel befüstölik. A kigyók távoltartása végett a gyanus helyeken tüzet raknak. A családtagok karjaira piros fonalat, martenicát kötnek. Némely vidéken e fonalat az első fecske megpillantásáig viselik, a mi után egy száraz ágra függesztik, hogy az egész évben egészségesek legyenek. Ha a háziasszony ezen a napon, melyet a tavasz kezdetének tartanak, lusta, akkor az egész évben lusta marad.

Sveta Csiterdeste napján (márczius 9.) kukoriczát főznek és minden háziasszony 140 szemet oszt szét. Ezen a napon ültetik el a fákat is, mert azt hiszik, hogy ha ezen a napon száraz ágat ültetnek is el, még az is megfogamzik. Ha e napon, a negyven vértanu napján negyven vesszőt ültetnek el, ezek megfogamzanak és nagy fákká nőnek.

Blaguvec napján (márczius 25.) a gólyák, a fecskék, szóval a vándormadarak visszatérnek. A ki e napon gólyát lát repülni, az az egész év folyamán egészséges lesz; de ha a földön látja meg, akkor betegséget várhat. Ha a legény vagy leány repülő fecskét pillant meg, repülését nézi és e közben zsebkendőjére három csomót köt, ezeket mondva: „A márczius leányt veszek el, olyan jegyet csinálok.“ A zsebkendőre három nap és három éjjel egy kő alatt hagyják és azután feloldják a három csomót, azt gondolva, hogy valamelyikben a leendő házastársra vonatkozó jegyet találnak. Ha például sarat találnak benne, úgy ez szegény férjet jelent. A papirdarab tudóst, a rongy szabót, az érczdarab kovácsot jelent. A viselő asszonyok ebből gyermekeik jövőjére következtetnek. Ezen a napon eresztik a méheket.

A márczius hónap két utolsó napját Babini dene-nek nevezik, mert ezeket Márta a februárius hónaptól lopta, hogy a Baba a juhait a hegyekben más helyre hajtsa. Ezért rövidebb két nappal a februárius hónap.

Szent György napig (április 24.) a juhászok bárányt nem vágnak, de ezen a napon egy áldozatbárányt szúrnak le.

Az emberek Szent György napján korán kelnek és harmatban mosdanak, hogy az egész évben egészségesek legyenek. E napon gyógyfüveket is szednek. A néphit szerint e napon minden fűnek gyógyereje van.

Ha Szent György napján esik, az esővizet edényekbe gyűjtik és addig hagyják a napon, míg, a mint mondják „megcetztesedik.“ Az asszonyok, a kik ez évben Demeter napja után mentek férjhez, kalácsot és kenyeret visznek a templomba és ott rokonaik között szétosztják, E szokást pearva òjorkva-nak nevezik. Szent György napján aludni nem szabad, nehogy egész évben álmosak és lusták legyenek. E napon meg is szokták magukat mérni. Hogy a családban mindenki egészséges legyen, kalácsot sütnek s ezt zöld galyakkal diszitett asztalon eszik meg. Ha e napon kigyót ütnek agyon, elégetik és hamuját gyógyszer gyanánt őrzik meg. A magtalan asszony e napon egy kigyónak a fejét vágja le, a levágott fej szájába babszemmet rejt és a falun kívül, ott, a hova a kakaskukorékolás nem hallatszik már el, egy odvas fába dugja. Ha a bab kiesirádzik, az illető asszonynak gyermeke lesz. Ha Szent György napjában a hóróban cigányasszony is tánczol, úgy a hóróban tánczoló lányok még azon évben eljegyzik magukat.

Az Urnapja után következő csütörtököt Kuši-csütörtöknek nevezik és a ki ezen a napon dolgozik, az az egész éven át Kuš marad.

A zöldesütörtök és az Ur menybemenetele közé eső csütörtököt veliki çetvertici-nek nevezik, a melyeken dolgozni nem szabad, mert másként a jég veri el a vetéseket. Némely vidéken e tilalomra oly szigoruan vigyáznak, hogy az uton do-logban talált szekereket szétzúzzák.

Zöldesütörtök reggelén harmatban mosdanak meg, vagy oly vízben, a melyben zdravec-nek nevezett virágot áztattak. E napon kenyeret és egy kalácsot sütnek és a kalács közepére piros tojásokat raknak. Egy tojást lehéjaznak és vele minden családtag arcza körül kört jeleznek, e szavakal mondván : „Egész-

ségben, életben, piros tojáska.“ Az e napon tojt tojást a templomba viszik és egész husvétig ott hagyják, a honnan aztán a szántóföldre viszik, hogy a jég a vetést el ne verje és bő termés legyen. A gyertyát, melyet e napon gyújtottak meg a templomban, megőrzik és vihar alkalmával meggyújtják. E nap a lelkek napja, mert a bolgár néphit szerint az Isten e napon bocsátja őket szabadon és csak Spasov napon zárja el ismét őket.

Zöldesütörtök reggelén minden házigazda égő gyertyát visz haza, a melylyel a ház három sarkán megáll és a negyediknél eloltja. Azért teszi ezt, hogy a háznépeket ne háborgassák a balhák. Az asztalra teszik a főntemlitett ünnepi kalácsot (Kusureta), a melyből minden egyes családtag kap egy darabot egy piros tojással. A mi megmarad, az a vendégeké lesz. E napon minden fiatal házaspár kalácsot, piros tojást és két kenyeret visz házassági komájának, a ki viszont kenyeret és tojást ad nekik ajándékba. A gyermekek a tojásokat összeverik s a melyiknek a tojása összetörik, az az összetörött tojást a másiknak adja.

Fehér hétfőn, a mely a Tomina napra következő hétfő, mindenki már korán reggel dolgozni kezd, mert ez az év legszerencésebb napja és az e napon kezdett munkának mindenestre sikere lesz.

Husvét első napján egy kalácsot ketté vágnak és az egyik felét magasra emelik, hogy a gabona is olyan magasra nőjön.

Husvét harmadnapjának délutánján az ugynevezett velikdenskot ünneplik. Ekkor az egész falu hóróra megy, melyet azonban most nem úgy tánczolnak mint rendesen, hanem körben. A körben egy leány, a körön kívül egy legény áll s ezek egy kendőt tartanak két sarkánál fogva magasra, a mely alatt a tánczolóok átbujnak. Ezután két legény lép föl, az egyik a körben, a másik a körön kívül, kezükben botot tartanak. Erre énekelni kezdenek és pedig olyan énekeket, melyeket máskor sohasem hallani. Ének közben a legények a tánczolóok fejei fölött ütik egymást. Sokszor vér is folyik az ilyen mulatságoknál. Rila faluban ezzel végződik a husvét ünnepe. E velikdensko énekekből ismertetjük a következőt:

Vidó, Vidó, Füstös Juda !
 Füstös Juda, Samovila !
 Így kiált a füstös Juda

Perin hegytől Kratováig.
 „Kratovának lakosai
 Halljátok meg a mit mondok :
 Hozzatok két ifjú asszonyt,
 Hozzatok két ifju leányt,
 A kit el nem jegyezték még,
 Hozzatok még két junákot,
 A kit el nem jegyezték még,
 Két gyermeket hoztok hozzá,
 Két gyermeket, a kik szopnak.
 Ezt adjátok, hogy ne menjek,
 Ne menjek el a faluba,
 Ott nagyon sok rosszat tennék,
 Az anyákat megrikatnám,
 Az anyákat, az apákat,
 Mind sirnának a testvérek.“
 Csodálkozva hallgatják ezt,
 Hol találnak olyan anyát,
 Ki két lányát oda adja ?
 Hol találnak olyan anyát,
 Ki két junák fiát adja ?

Hol találnak olyan anyát,
 Ki gyermekét oda adja ?
 Hol találnak két oly férjet,
 Ki a nejét oda adja ?
 Válaszoltak a lakosok :
 „Vidó, Vidó, füstös Juda,
 Füstös Juda, Samovila !
 Hallgass ide, kérve kérünk :
 Asszony helyett, kettő helyett
 Mind ezüstöt adunk néked,
 A két ifju lányzó helyett
 Szinaranyat adunk néked,
 A két kicsi gyermek helyett
 Csupasz fehér pénzt adunk mind !“
 Válaszol rá Füstös Juda :
 „Kratovának lakosai,
 Van aranyom annyi nékem,
 Hogy az erdőt bevonhatjuk.
 Van ezüstöm annyi nékem,
 Hogy a mezőt kirakhatnám !“

Spasuski četvoartaci-nak nevezik a husvét és spasov nap közé eső csütörtököt, a melyeken fenni, varrni, a kertbe kapát vinni nem szabad, mert másképp jégeső fog pusztítani. E csütörtökön a halottak tiszteletére zsiros köleskását főznek.

Stefanovo, Madžura, Blaca, Resovo, Merzivo, Urgari, Priglopo bolgár, Kosti, Bordilovo, Kalandža görög-bolgár falvakban régtől fogva azt hiszik, hogy vannak emberek, a kik szüleiktől titkos tudományokat örökölnek, így például az igazság megismerését, a mit nekik szent Konstantin nyilvánít ki. Ha valaki május hónapban izzó parázson tánczol, úgy elnyeri e titkos erőt, a melynek segítségével megjósolhatja a jövőndöt. Az ilyen embereket nistinároknak nevezik, s közöttük az a legelső és a legjobb, a ki leghosszabb ideig tánczolt a parázson. Nistinár lehet férfi is, asszony is. Az 1884. évig Baba Kali volt a leghiresebb nistinár Mersivoloban, ma leghiresebb Baba Kica Urgari faluban. Május elsején a nistinárok ételeket és italokat vive magukkal, az első nistinárhoz mennek. Ez az udvaron fogadja őket, a hol a többiek lerakják a magukkal hozott ételeket és italokat, háromszor meghajolnak előtte és kezet csókolnak neki. Az ajándékokat ezután hálálkodások közben adják át. Az ünnepelt első nistinár komolyan, némán vezeti vendégeit a szobába, a melynek padlóját vászon-szőnyeg borítja,

falai körül pedig váncosok vannak. A szoba közepét egy kisebb színes szőnyeg takarja, erre egy asztalterítő van kiterítve, a melyen különféle edények állnak. A vendégek ajándékaikat a szőnyegre, ha erre nem férne, a padlóra rakják, miközben az ünnepeket, a ki, mint már mondtuk, asszony is, férfit is lehet, a tűzhelyen ételeket főz; ezek között káposztát is szalonnával. Ezután a főnistinár parázsszal telt füstölőt vesz elő, a parázsra tömjént hint és a füstölővel a kezében vendégeit a mellékszobába vezeti, a mely a főnistinárnak a házikápolnája. Ezen szoba egyik falán a Jézust tartó Isten anyja, szent Miklós és Modestus, György, Panteleimon szentek képei függenek. E képesoport közepén szent Konstantin és szent Ilona képei vannak. E két kép különös gonddal van diszitve. A keret ezüstözött, és fejeiken ezüst koronák vannak. A képeket élővirágok koszorúzzák, előttük ezüst mécses lóg, a földön vasgyertyatartó áll. A szemközt levő falon Krisztus sirjáról hozott két Mosania függ, körülöttük Krisztus menybemenetelét és az örök kárhozatot ábrázoló képek láthatók. E képek alatt egy dob van a falra akasztva. A főnistinár befüstöli a képeket, vendégei pedig keresztet vetve hajolnak meg előttük, megcsókolják a képeket és azután visszamennek a másik szobába, a hol korszerint ülnek egymás mellé. Az első helyet a főnistinár foglalja el. Május elsején tulajdonképen azért gyűlnek egybe a nistinárok a főnistinárnál, hogy ez fölhatalmazza őket arra, hogy Konstantin és Elena napján a szent forrásokat megtisztítgatják. E tisztítás módját azonban minden nistinár tudja. A főnistinár vendégeit pálinkával, borral, ételekkel megvendégeli, mire ezek rövid tanácskozás, meghajolás és kézcsokolás után távoznak.

Konstantin és Ilona napján (május 21.) a pap már hajnalban isteni szolgálatot tart, a miután a lakosság, kocsin, lóháton, gyalog, de ételekkel megrakottan, a templom előtt gyülekezik. Egy fiatal nistinár kihozza a templomból Kostantinnak és Elenának feldiszített képeit, a miközben megszólalnak a dudák és dobok, a dobok között a szent dob is, az, a mely a templomban a két szent kép alatt függ. E dobot az veri, a ki ezen esztendőben háziállatainak az egészsége végett szent Kostantinnak fogadást tett. Így indul a gyülekezet a szent forráshoz, mely több falu között elterülő erdőben van. Ide gyűlnek a közeli falvakból is. A pap megáldja a forrást, vízből mindenki iszik és behinti magát. Ezek után kosokat, bikákat vág-

nak le, lakmároznak; a lakmározás után haza mennek. Ha hazamenet egy más szent forrástól jövő esapattal találkoznak, úgy a képeknek meg kell küzdeniök, hogy megtudják, melyik esapaton segít majd inkább szent Konstantin. A küzdés így történik meg. A két csapat képviselői addig nyomják egymás elenébe a képeiket, míg a gyöngébb enged és meghátrál. A győzőn és faluján tehát segíteni fog szent Konstantin. Ezalatt a faluban 20—30 kocsis fából és röszből, az erre kijelölt emberek felügyelete alatt, szabad helyen nagy máglyát raknak, melynek a csapat visszatértéig egészen el kell égnie. A szent forrástól visszatérő emberek a képviselő emberrel együtt hórót kezdenek járni a parázs körül, a melyben néhányan a parázst turják föl és egyenetlik. A parázsmező körül vizet öntenek. A dudások egy sajtóságos dallamot játszanak, a nistinárska svirnját, a mely azonban szintén hóró. E hóró közben ismerik föl a tulajdonképeni nistinárt. Ez az, ki a hórót mindig elhibázza, szemei megmerevednek, teste pedig mint a falevél remeg. A táncz végeztével a fanatikus nistinár kezébe ragadja a szent képet és azt a nép felé fordítva, a duda hangjai mellett a parázsmezőn tánczol. A táncz után a lábait a parázs köré öntött vízben megmossa. Ezt teszi minden nistinár. A parázstáncz közben jövedölnek is és pedig ily formán: „Baba Kerin Petkoja! vágj le szent Konstantin tiszteletére egy tehenet és meg fogja menteni gyermekedet a haláltól.“ Vagy: „Csorbadži Demeter! nevelj fel két árva gyermeket, égess egy évig szent Konstantin tiszteletére mécesest és a fiad egészséges lesz!“ Vagy: „Gyermekeink meghalnak, barmaink elpusztulnak, ha nem építjük föl a templomot!“ — „A falunkban N. N. a legbünösebb ember“ stb. Másnap a nistinárok a főnistinárnál gyűlnek össze és ott néha az egész héten át lakmároznak. A nép hite szerint a nistinár csak májusban képes a parázson tánczolni, más hónapokban erre nem képes.

Mehmečkoi-ban és a közeli falvakban a nagybőjt idejében mulatságot nem tartanak. A fiatalság legfőlebb vasárnapokon és ünnepeken gyűl össze különféle játékokra, melyeket fillek néven neveznek. Játékközben alkalmi ugynevezett velikdinski énekeket énekelnek, a minő pl. a következő:

Dimu halkan flótán játszik
Szép birtokán, Kavalieskán.
Drinápolyi zöld berkekben.

Juda kettő hallgatódzik,
Velük három Samovila.
Pu-zlitják az erdőt ketten.

Szárítják a forrást hárman,
 Mig a Dimut megtalálták,
 Mig meglátták szegény Dimut,
 Furulyázó szegény Dimut.
 Mikor Dimut megtalálták,

A Dimunak így szólottak:
 „Nem tudod te szegény Dimu,
 Hogy a bőjtök idejében
 Nem játszanak, muzsikálnak,
 Nem flótáznak, furulyáznak!“¹⁾

A bőjt első hetében (mjosnica) és utolsó hetén (sirnica), a leányok este a patakhoz mennek és ágakból kis hidakat építenek. Ezután más uton térnek vissza a faluba. Az a legény veszi el a leányt, a kit álmában a hidon keresztülmenni látott. Este a leány az első falatot a vánkosa alá rejti és a kivel álmában megette, az lesz a férje. Tésztából kigyót sütnek, az ajtó mögött hallgatagon ketté törik és ezt mormogják: „Ha a kő alatt van a kigyó, úgy én a kő fölött legyek.“ Estéknél a szomszédos családok meglátogatják egymást, közösen elfogyasztják a magukkal hozott ételeket, énekelnek és tánczolnak. A hóróban vénnek, fiatalnak részt kell venni, hogy a kender magasra nőjön. Az utolsó héten a rokonok látogatják meg és vendégelik meg pálinkával egymást. Ekkor az ellenségeknek ki kell békülniök egymással. A gyermekek, hogy nőjjenek és egészségesek legyenek, főtt tojást kötnek a fonálra és ezzel az öregek száját megérintik. E hét egyik napján öregje, fiatalja rózsát hoz az erdőből és azt a kertben meggyujtják és a parazsat éjfélig élesztik. E szokást Oradie-nek nevezik. A vacsora után körültánczolják még az öregek is a tüzet és énekeket énekelnek.

Loasku napján (április) egyik a másikat akarja elbolondítani, hogy a balhák egész éven át ne csipjék.

Irmia napján (május 1. Eremias) a házakat korán reggel körtefa galyakkal ékesítik és a réten tejet isznak. Az asszonyok május másodikát is megünneplik, hogy meg ne betegedjenek. E napon hajtják át a nyáját a nyári legelőre. E napon jó a harmatos füben járni; mert minél harmatosabb lesz valaki, annál több szerencse éri az év folyamán. Ünneplik e napot azért is, hogy a kigyó meg ne marja őket. A ki e napon dolgozik, azt abban az évben kigyó fogja megmarni.

Guduvete napját (május 9.) a betegségek tiszteletére ülik meg.

Cyrrill és Method napja (május 11.) iskola-ünnep. Ha a gyermek ezen a napon először jó iskolába, a tanítónak egy kendőt ajándékoz, melynek sarkába pénz van kötve. Az anya pedig

¹⁾ Sbornik IV. 16.

ételeket ajándékoz neki, ezeket mondva : „Itt hozzuk neked a mi N-nünket, hogy oktasd. Mi hust, mi mindent adunk neked, csak ne kimélj semmi fáradságot sem, hogy embert csinálj belőle. A vessző ne kimélje a hátát.“ Ezután gyermekéhez szól az anya : „Hallottad, mit parancsoltam a tanítónak. Majd meglátom, mit fog csinálni.“ Minden nagyobb ünnepen és az abcés könyv befejezésével a tanító a gyermekek szüleitől ajándékokat kap. Ünnepek szokott lenni az a nap, a melyen a gyermek egy könyvvel végzett. E napokon a tanulók anyái nem fognak, hanem a rokonokat meghívja; lakmároznak.

Preduj napján, vagyis Konstantin és Elena napján (május 21.) a juhászok elválasztják a bárányokat az anyajuhoktól. A gazdák áldozatbárányt szúrnak le, friss juhturót készítenek és azt a rokonok és szomszédok közt osztják szét. Az asszonyok főznek és az ételekből a juhaklokba öntenek, hogy a juhok sok bárányt eljenek, sok tejet adjanak és egészségesek maradjanak. A keresztszülők keresztyermeküknek a leszúrt báránycsontjait, kenyeret, turót és tejet adnak.

Goresnici-nek a június hónap három első napját nevezik. A minő volt az időjárás a három napon, olyan lesz az év első három hónapjában is.

Kunar napját (június 9.) azért ünneplik, hogy egészségesek legyenek. A ki e napon dolgozik, ember vagy állat, az megsebzí magát.

Vertulumei napját (június 11.) a pomákok is megünneplik. E napon vasszerszámhoz nyúlni nem szabad, hogy baj ne történjék.

Eliseus napjáig (június 14.) a lakósok elvetik a kölest, mert a ki e napig elvetette, az aratni is fog; a ki később veti el, az nem fog aratni.

Ha Achrie napján dolgoznak, viharok, jégesők fognak pusztítani.

A ki Lisej napján (július 14.) dolgozik, biztosan számíthat valami bajra. Rendesen arcbetegséget kap.

Platej napján (július 15.) szintén nem szabad dolgozni, mert másképp valamit elveszt, vagy meg is halhat az, a ki dolgozott. A ki e napon megfürösztí gyermekét, az estig el is veszíti.

Jenjuj napján (június 24.) a leányok fehér virágot szednek és belőlük csokrot kötnek. E virágok neve bolgáruul jen-

juska kitka. Minden leány jegyet köt csokrára, hogy megismerhesse. Este hallgatagon vizet meritenek egy edénybe, ebbe dobják csokraikat, lefödik az edényt övvel és az éjen át egy rózsabokor alatt hagyják. Másnap az edényt egy udvar közepére viszik és körüle énekelve hórót járnak. A táncz végeztével egy vénasszony a csokrokat kendőbe teszi és betakarja. A leányok ezután megmosakodnak az edényben és keresztet vetve kiáltanak föl: „Adj Isten egészséget; hosszú évekre egészséget!” A vénasszony a csokrokat most egymásután veszi elő a takaró alól, minden egyes csokornál ilyesmit mondán: „Akié ez a csokor, azt čorbadži veszi feleségül.” A leány, aki-é a csokor, a reá kötött jegynél fogva fölismeri és azt hiszi, hogy csakugyan čorbadži lesz a férje. A csokrokat megőrzik és bőrbetegségeknel gyógyszerül használják.¹⁾

A ki Prukop napján (július 8.) dolgozik, annak az év folyamán semmi sem fog sikerülni. Bitolban²⁾ az asszonyok e napot azért ünneplik meg, hogy gyermekeik okosak legyenek.

Sveti Kirik napját (július 15.) azért ünneplik, hogy a gyermekek betegek ne legyenek.

Sveta Marina napján (július 17.) czérnához, kötélhez, szőr-höz nyulni nem szabad, nehogy a kigyók elszaporodjanak.

Ilin napján (július 20.) a hegycsúcsokon áldozatbáránycokat ölnek, hogy erőben sohase legyen hiány.

Jegus napját (augusztus 1.) a betegségek távoltartása miatt ülik meg. Mindenki egy gerez foghagymát eszik meg, hogy hideglelése ne legyen. Az augusztust tartják a legszerencsétlenebb hónapnak, a melynek folyamán ruhát nem varrnak, eljegyzéseket, lakodalmakat nem tartanak.

Gulemata čjorkva napon (augusztus 15.) minden egyes háziasszony az Istenanya tiszteletére egy tányér mézet visz a templomba. A családok lakmározni gyűlnek egybe.

Ivanuva glava napján (augusztus 29.) mindenki böjtöl; somot senki sem eszik, mert a néphit szerint e napon fejezték le szent Jánost és sombokorban találták meg a fejét. (I. febr. 25.)

Ustina napját (szeptember 1.) a vadállatok tiszteletének szentelik. E napon ollót kinyitni és vele vágni nem szabad, hogy ki ne tágítsák a farkasok torkát.

1) Várna vidékén. 2) Bitolia-Monastir.

Malkata ějorkv-n (szeptember 8.) az Istenanya tiszteletere kalácsot és kenyeret osztanak szt.

Szeptember 24- és 25-ikt a farkasok és a visels asszonyok tiszteletére lik meg, hogy idő előtt ne szüljenek.

A Sveti Tuma napja (október 6.) az ácsok nnnepe, a kik e napon kenyeret visznek a templomba és egymást meglátogatják. Tamás apostol volt ugyanis mestersgk föltalálója.

Pjotkuf napját (október 14.) a megőrülés ellen ünneplik meg. A ki e napon dolgozik, az meg fog örülni. E napon bocsátják a kosokat a juhok közé, a hol egy hónapig maradnak, a mely idő alatt a juhsok semmi srghoz nem nyulnak. A juhsok e napon mzespogcst sütnek és rokonaik között szétosztják.

Dimiter napját (október 26.) els ějorkv-nak is nevezik, mert a kik ez v nyarán házasodtak, azok e napon kalácsot és kenyeret visznek a templomba, és rokonaik körében mulatnak. E napon szegődnek el a cselédek és gazdák tiszteletére mulatnak.

Bitoliban, Szófiában és környékén az asszonyok Nestor napját (október 27.) is megünneplik, hogy az egerek a házban semmit se rongljanak meg. Azt beszélik, hogy mikor e napot ünnepelni kezdték, néhány asszony gúnyolódott. Szent Nestor ekkor egereket küldött rájuk, a melyek lergtk az orraikat. Ezután már hittek e nap szentségében is. Bitoliban Min napját is megünnepelik az asszonyok, hogy a fejük ne fjjon.

Sveti Vra napját (november 1.) a betegségek távoltartása miatt nnepelik meg.

Andrei napján (november 30.) különféle eledeleket készitenek, hogy a háziak egészségesek legyenek. A kalcsokba pénzét dagasztanak, hogy a pénz szaporodjék a házban.

Vlite prasnici (farkas nneppek) november 10—15-ikig, némely vidékeken november 12—21-ikig tartanak. Ezen ünnepekről a néphit ezt regli: „Egyszer az emberek már nem tartották meg a farkas ünnepeket. Egy asszony megfoltozta férjének a köpenyét. Mikor az ember a városba ment ft vágni, egy farkas támadt r és leszakitva kdmenrl a foltot, visszafutott az erdőbe, a nélkül, hogy az embert bántotta volna. Eből megtudták az emberek, hogy a farkas ünnepeken dolgozni nem szabad. E napokon a seprt, a lapátot, a csipvasat a ke-

menczébe teszik és befödik a kemence száját, hogy a farkas szája is csukva maradjon. A tüzhelyre lánczot kötnek, hogy vele a farkast kössék meg. A háziasszony az istálló ajtaja előtt ruháját elől és hátul összevarrja, hogy a farkas bosszuját kiengesztelje. A férfiak nem borotválkoznak; fehér ruhát nem váltanak. Az asszonyok nem mosnak, nem fonnak. Az istállóajtókat csukva tartják, hogy csukva maradjon a farkas szája is. Némelyek e napokon még a kenyeret sem vágják késsel és a faluból el nem távoznak.¹⁾

Katarina napján (november 25.) korán reggel mézeskalácsot sütnek, ezt fehér kendőben az utca közepére viszik és az arra menőket megvendégelik. A dagasztás közben egy darab tészta leszakítanak és ezt külön sütik meg és Ašmak ajtaja fölé akasztják a Baba Sarka részére, hogy a háziak himlőbe ne essenek.

Sveta Varvara napján búzát főznek, kalácsot sütnek, gyertyát öntenek, melyet csak házszenteléskor gyujtanak meg. E Borbála-gyertyákat gyógyszerül is használják szüléseknél, óvszerül a jégeső ellen. Ilyen gyertya kivétel nélkül minden házban van. E napon vörös fonálhoz nem nyulnak, hogy a kigyók ellen védve legyenek. Az e napon fogott hal sok betegségen segít.

Sveti Sava napján (december 5.) minden házból kalácsot visznek a templomba, a melyet otthon azután elfogyasztanak. Az új házaspár is visz egy kenyeret a templomba, a melyből azonban a pap a maga részére semmit sem vág le. A papnak más kenyeret adnak.

Miklós napján (december 6.) szent Miklós tiszteletére halal vendégelik meg egymást.

Spiridon napja (december 12.) az arany-, ezüst- és rézműveseknek az ünnepe. E napon kalácsot sütnek, és hogy egészségesek maradjanak, e szavakkal osztják szét a szomszédok között: „Fogadd a betegséged részére, hogy a szent Spiridon tartsa távol tőlünk.“

December 17. és 19-ikét az asszonyok ünneplik, hogy gyermekeik a hit és más veszedelmek ellen védve legyenek.

Sveti Ignat napján (december 20.) kezdé az Istenanya a

¹⁾ A korán elhunyt Matov küldte egy kérdő levelemre e becses adatokat.

szülési fájdalmakat érezni, a miért is az asszonyok e napot megünneplik. Ha e napon először asszonyvendég lép a házba, ez szerencsét jelent a házra. Szent Ignat védszentje a tűznek is. Ignat napjától háromkirályokig az asszonyoknak nem szabad nehéz munkát végezniök, mert az Istenanya ekkor szenvedte át a szülési fájdalmakat. A ki e napon először lép valamely házba, annak egy vánkosra kell ülni, hogy a tyúkok könnyen költsenek. Addig ülve kell maradni, míg néhány kukoriczaszemet ki nem pattogtattak. Ugyancsak a fönti okból az a családtag, a ki először a szobába lép, egy marok szalmát hoz magával, azt a tűzhelyre teszi, ráül és kotkodákol. A motolának e napon nem szabad fonál nélkül maradni, mert másképp a család elszegényedik. A ház legöregebb asszonya reggel, mikor felkel, egyet-egyet üt a gyermekekre, hogy nőjjenek. Azt hiszik, mert Ignat napján kezd nőni a nap, hogy ezáltal nőnek a gyermekek is.

A december 24. és január 5. közötti időt bugane-dene-nek nevezik, mert az ugynevezett buganite az évnek csak ezen a napjain járnak. A kit a buganite megfognak, azt magukkal viszik és megeszik vagy pedig emberhussal etetik, a mitől azután ő is ilyen lényynyé lesz. Ezért e napokon éjjel, kakaskukorékolás előtt, senki sem megy a szabadba és még az ajtókat is már kora este becsukják. A bolgár néphit szerint rettenetes lények; egyszeműek és egy lábuak és éjjel meztelenül kóborognak. Olyan barlangokban laknak, a hova az ember el sem tévedhet, a hova kakaskukorékolás nem hallatszik. Mikor a pap január 5-ikén beszenteli a házakat, akkor e lények eltűnnek az emberi hajlékoknak a környékéről.

A novoseloi kerületben Ignat napjának hajnalán minden házban kenyeret sütnek, melynek a tésztáját kenderfésülővel verik meg. A tésztából kis font kalácsokat is csinálnak, melyeket egy évig megőriznek és betegségnél gyógyszerül használják. Minden egyes családtag számára külön egy-egy kalácsot sütnek. Ezután kezdődik a koleda. A kis koleda ünnepen (december 24.) a gyermekek somfavesszőket metszenek maguknak és csapatonként házról-házra járnak, a földet verik vesszőikkel, ezeket kiáltozva: „Bog se rodi — Koleda.“ (Az Isten születik — Koleda.) Addig kiabálnak, míg a háziur kalácsot nem ad nekik. Karácsony este összetörött foghagymából, dióból és vízből egy eledelt készítenek, a melyből minden csa-

ládtagnak ennie kell. Közvetlenül a vacsora előtt két családtag a kertbe megy, az egyik a fejszével minden egyes fát megfenyeget, mintha le akarná vágni, a másik pedig ezeket mondja: „Ne vágd le, ebben az évben majd gazdagon gyümölcsözik.“ Így ijesztgetik a fákat és hiszik is, hogy bő termésük lesz. Az asztal alá hintett szalmára eledeleket raknak, egy kenyeret pedig, melybe pénzt dagasztottak, kivisznek a kapuba és meghívják lakomára a felhőket, hogy a nyáron jégeső ne verje el a vetést. Ezután a kenyeret darabokra törik és a család tagjai között szétosztják. A kinek a darabjában a pénz volt, az az egész évben szerencés lesz. A vacsora előtt az asszonyok még fonalat is fonnak és ezt a méhkasokra kötik, hogy a méhek visszatérjenek a kasba. Az evés megkezdése előtt egy családtag tömjént tesz egy parázsszal telt csészébe és megfüstöli az asztalt, a mi után a csészét a vizes kanna alá helyezi. A vacsora után megnézik, vajjon van-e még parázs a csészében. Ha van, ez szerencsét jelent, ha nincs, ugy szerencsétlenséget. Vacsora közben az asztaltól senkinek sem szabad elmenni, hogy a szárnyas háziállatok és a méhek el ne tévedjenek. Szükség esetén is csak a gazda kelhet föl, a ki azután mélyen meghajolva megy oda, a hova mennie kell. Azért hajlott meg, hogy a kalászkok is meghajoljanak a szemtől. Minden ételből minden egyes családtag félre tesz egy harapást, hogy azt másnap a háziállatoknak adja. A leány egy harapást vánkosa alá is tesz, és a mely legénynyel azt álmában megeszi, az a legény lesz a férje. Vacsora után a gyermekek az asztal alá terített szalmában szemet keresnek és a talált szemeket a vetőmag közé keverik, hogy bő legyen az aratás. A szalmából azután ágyat vetnek, a melyen egész éjen át a család fő aluszik. Másnap a szalmából koszorukat fonnak, melyeket a fák köré kötöznek. A szalmamaradékot megőrzik és szent György napján egy magaslaton égetik el, azt gondolva, hogy azon kerületben, a melyből a tüzet látni lehetett jégeső nem fog pusztítani. Éjen át a tűzhelyen egy tuskót égetnek, mert „az Istenanya látni akar.“ A tuskó maradékból ekerészeket faragnak. A hol ily ekével szántanak, ott a jégeső kárt nem fog okozni. Karácsony reggelén nagyon ügyelnek arra, hogy asszony lépjen először a házba, hogy csupa nőstény bárányokat elljenek a juhok. Ha férfi lép először a házba, ezen gazda juhai ebben az évben mind kost ellenek majd. Ezen a vidéken a koledát koladnici-

nak nevezik. A koledárok stananikot, blagoslovnikot, szamarat és macskát választanak maguk között. Az előkészületeket már egy héttel előbb megkezdik. Legtöbb nehézségét a stananik választása okoz, a kinek házas embernek kell lenni és a kit három évre választanak. Ha alkalmas embert találtak, egy csutora borral kínálják meg, és ha iszik belőle, ezzel a megválasztást elfogadta. Pedig stananik senki sem lesz szívesen, mert az előkészület hetében a koledárok folyton nála esznek-isznak, nála tanulják be a koledaénekeket. A stananik egy koladnik-ot egy csutora borral a blagoslovník keresésére küld, a kinek tudni kell az áldásokat. A szamarat és macskát a fiatalabb koladnici közül választják. A szamár a zsákokat viszi, a macskának pedig nyafogni kell, hogy az alvókat fölébresztsze. A zsákokon kívül még a kaniskáról is a stananiknak kell gondoskodnia. A kaniska kalács, a melynek a közepén egy nagy négyszögletes lyuk van, melyet koszoru körít s a közepén bazsalika virág van. Ez a koszoru, valamint azok a koszoruk is, melyeket a koledniczek viselnek, szarított gyümölcsből vannak összefűzve. A koladnik menyasszonya vagy szeretője készíti e koszorut, melyet a koleda tartama alatt le nem tesz. A koleda a stananik házában kezdődik éjfél után. A stananik ezután egy csutora borral és a kalácsesal a kezében házról-házra vezeti a csapatot. Minden házban jó reggelt kívánnak. A köszöntés után a stananik a házigazdát borral és kalácsesal kínálja meg. A koladnici énekelnek, amiért a házigazdától pénzt kapnak ajándékba. A blagoslovník az így kapott ajándékokkal a szobában függő szent kép elé lép és ott áldást mond. Ezután a jelenlévőknek még egy rövid mesét mond el, a minek befejeztével a pénzt a stananiknak, a kalácsot pedig a számárnak adja. A koladnici csak oly házba mennek be, a melyben halott nincs, vagy a halálozás óta legalább is hat hónap már elmúlt. Befejezván körmenetüket a faluban, visszatérnek a stananikhoz, a hol meleg borral vendégeltetnek meg és a kapott ajándékokat elfogyasztják.

Dobričkóban a koledárok egy stananikot, egy papot és két hlebárt (kenyérhordót) választanak. A stananiknak a koleda énekeket kitűnően kell tudni és a koledárokat engedetlenség miatt szigoruan meg is büntetheti. A pap az áldást mondja, a hlebárok pedig az ajándékba kapott kalácsokat viszik, melyekre azon leányoknak a nevét írják, a ki a kalácsot adta. Az ének

után a gazda itt is pénzt és kalácsot ad, a mire a pap elmondja az áldást. Másnap reggel a koledárok így osztognak meg a kalácsokon: A stananik sorba rakja a kalácsokat és azután egyet a kezébe vesz és leolvassa róla a ráírt leánynevet. A legények most árverezni kezdenek a kalácsra és az a legtöbbet ígérő lesz. Gyakran 40—50 garasért adnak el egy kalácsot, különösen, ha az illető leányt több legény szereti. A befolyt pénzért a stananik Iván napján megvendégeli a koledárokat.

Philippopol környékén a badni večer december 24-én kezdődik. Az esti harangszóra a háziasszonyok kalácsot kezdenek dagasztani, a melybe, Jézus Krisztus titokteljes születését jelképezve, ezüst pénzt kevernek. E kalácsot azért Isten kalácsának nevezik. Ez az ezüstpénz rendesen régi, forgalomból már kivont pénz és évről-évre megőriztetik, mert szerencsepénznek tartják. Többféle eledelt készítenek a kenyérdagasztás után: guskát (vagdalt hus káposztával és rizsszel), babot, szőlőt, fošarot (főtt aszalt gyümölcs), borenia (káposzta rizsszel) stb. A kecskék számára is készítenek rizsből, lencséből, borsóból, babból és kölesből egy ételfélét és pedig azért, hogy el ne vetéljenek. Az ételeket az asztalra rakják egy kis hordó vörös borral együtt, a melyre égő viaszgyertyát erősítenek. Ezután a legöregebb tömjénnel megfüstöli az asztalt, a melyre még három szemétdombról hozott szemetet, három különböző helyről hozott szalmát, homokot és kölessel és pénzzel teli zacskót helyeznek. A szemét az ember mulandóságát, vagy a termékenységét, vagy Jézus jászolát jelképezi és a szertartások befejeztével a mezőre viszik, hogy bő legyen az artás. A homok az emberek szaporaságát jelképezi és hombárok körül hintik el, hogy sok gabona teremjen. Mikor a homokot az asztalra helyezik, akkor némely helyen ezt mondják: „A mennyi itt a homok, a gyermek is annyi legyen.“ Ezt a homokot este szóltanul meritik a patak medréből és pedig azért szóltanul, mert azt hiszik, hogy ezen időben titokteljes lények vannak a vízben, kik nem engedik meg, hogy homokot vegyenek. A szalma az Istenanya ágyát jelenti és szent György napján este egy magaslaton égetik el, hogy a vetést megóvják a jégveréstől. E szalmából a gyümölcsfák köré is kötnek szalmakoszorút, hogy bőven teremjenek; valamint a tyukólba is visznek belőle, hogy a tyukok sok tojást rakjanak. A kölest azért teszik az asztalra, hogy a tyukok jól kotaljanak. Vacsora előtt a legöregebb családtag megfüstöli a

szobákat, az istállókat és a jelenlévők fejrevalóit, hogy az egész ház meg legyen védve az ördögi lények ellen. A vacsora előtt valamennyien foghagymát esznek, hogy veszett kutya meg ne marja őket. Ezután eltördelik az ünnepi kalácsot és szétosztják a család tagjai között. Egy-egy darabot félretesznek a ház szent képeinek, a gazdaságnak, és külön-külön a távollévő családtagoknak. A ki a pénzes kalácsdarabot kapta, az lesz az év folyamán a legszerencsésebb. Ha a pénzt egyik darab kalácsban sem találták meg, úgy ez nagy szerencsétlenséget jelent. Vacsora közben az asztaltól senkinek sem szabad távoznia, nehogy a kotlós-tyukok elhagyják fészkeiket és hogy a háziállatok el ne vetéljenek. A tüzre tett karácsonyi törzsöknél egy gyermek a kakaskukorékolást utánozza, a mire az ajtó elé megy ki, hol háromszor ezt kiáltja: „Kukurigu-u tebe kaklacita i glamnata, äistata zagaria.“

A tizenkét napot, mely karácsony első napja és a Háromkirályok közé esik, bogane dene-nek nevezik. E napokon az asszonyoknak nem szabad mosni vagy gyermekeiket fűroszteni. E napokon alakulnak a fálvakban az úgynevezett „Rusalki“ társaságok. A társaság megalakulásának módja és szertartásaik a következők:

Minden társaságban 20—60 felnőtt ember vesz részt, a kik párokra osztatnak föl. Az egy párba került tagoknak egymást elhagyni semmiféle körülmények között sem szabad. Valamennyien együttvéve lánczot képeznek. Minden csapatnak van két dobosa és két furulyása. A társaságot ketten vezetik; az egyik vezetőt Baltadžia-nak, a másikat Resedžia-nak nevezik. Az ezek után következő pár kezdi meg mindig a hórót. Van még egy harmadik megkülönböztetett pár is, a „Csausi“, mely a sorral párhuzamosan halad és tagjai egymásután mennek. Van ezenkívül minden társaságban két hirnök, két vagy négy szolga. A tagoknak husvétii ruhájokba kell öltözködniök. A baltadžia fejszét visz kezében, mint fegyvert, a többiek hegyes karókat, hegyes végeikkel a föld felé tartva. A tagok karácsony első napján az egyházközség világi előljárójánál gyűlnek össze s innen indulnak szertartásos utjukra. Mielőtt a tagok a gyülekezési helyre indulnak, búcsút vesznek családjaiktól, mintha csak háboruba mennének, a honnan nincs visszatérés, Csakugyan megtörténik s régente gyakran megtörtént, hogy a Rusalki-csapat több tagját utközben temették el. Az elindulástól kezdve a visszatérésig, tehát 12 napig a tagok a következő határozatoknak kénytelenek magukat alávetni:

a) Minden tagnak fölvetelénél hallgatni kell, még társával sem szabad beszélnie. Csak este alvás előtt válthat társaival néhány suttogva kiejtett szót. Kivételt csak a vezetők és a két éausi képeznek, de ezeknek is csak szükség esetén szabad beszélni.

b) az alvás előtt, az evés és ivás előtt keresztet vetni nem szabad. Az imádság e 12 napon egyáltalán tilos.

c) Evés és ivás előtt vagy után egészségére kívánni senkinek sem szabad.

d) A tagoknak este, reggel, a házba lépésekor vagy távozásakor köszönteni senkinek sem szabad. Még a régóta nem látott rokonokat vagy ismerősöket sem szabad köszönteni.

e) Táncz vagy menésközben egyik tagnak okvetlen oda kell lépnie, a honnan a másik ellépett.

f) Jóllehet a tagok menés vagy táncz közben nem tartják egymásnak kezét, de azért a sort vagy hórót egyiknek sem szabad megszakítani. Kivételt csak a betegek képeznek, akik tánczközban a kör közepén állanak, remélve a meggyógyulást. E reményben a táncz végeztével keresztet vetnek magukra.

g) Utközben vízbe lépniök nem szabad. Ha olyan vízre akadnak, melyet átugrani nem tudnak, akkor úgy vitetik magukat át a vizen.

h) Az egy párt képező két ember egymástól el nem válhatik; ha az egyik kénytelen megállani, meg kell állnia a másiknak is és kezével társának a feje fölött kell hadonázni, hogy elülze tőle a rosszat. Ha véletlenül házi szárnyas repül el a csapat fölött, azt megfogják, megölik és estére meg is eszik. Ezért őket kérdőre vonni senki sem meri.

i) Ha a társaság faluban tölti az éjet, minden pár más házban kap szállást.

j) A vezető pár a legnagyobb házba száll. Ide szállnak a muzsikusok is, mert este az egész társaság ide gyül össze hórót tánczolni.

k) Ha a társaság véletlenül oly faluban tölti az éjet, a honnan a társaság valamely tagja származott, úgy ezeket nem szállásolják rokonaikhoz, sőt még csak meg sem látogathatják rokonaikat.

l) Mikor valamely falu elé érnek, eléjük jó az egész falu és a legmélyebb tisztelettel fogadtatnak és vendégettetnek meg.

m) Mielőtt valamely faluba mennének, jövetelüket a hírnökök által tudatják, hogy a lakosok készülhessenek fogadásukra.

n) Ha egy faluban már volt egy ilyen társaság, a második már nem megy a faluba, hanem a hír hallatára irányt változtatva kerüli ki e falut és megy más faluba. Ha hajdanta két ilyen társaság találkozott, akkor a gyengébbik csapat a karók hegyét a földbe szúrta és az erősebb csapat által képzett sorfal között a magasra emelt karók alatt kellett mintegy a meghódolás jeléül elvonulnia. Ez nagy szégyen volt a s legtöbb esetben verekedés lett a vége. Ilyenkor többet agyon is ütöttek s a holttestet a verekedés színhelyén temették el, egyházi szertartás nélkül. Az egyházi szertartás igénybe vételét bűnnek tartották. Még ma is láthatók az utak mentén Russalki grobista (russalka sirok). Ma ilyen verekedések már nem fordulnak elő, mert a társaság utját a hatóságnál tartozik bejelenteni.

Karácsony első napján gyűlnek össze az egyházi előljárónál, a honnan zeneszó mellett házról-házra járnak hórót táncolni. A 12 nap alatt a vezetők és a čausi korlátlan urak. A baltadžia adja ki a rendeletet, a razedžia vezeti a hórót. Reggel napkelte előtt egy órával már dobolnak a dobosok, felébresztik a tagokat, a kik rövid reggeli után azon házba sietnek, a melyben a vezető töltötte az éjet. Innen hóró táncolás után tovább indulnak. Előbb azonban a vezető szemlét tart a csapat fölött. A szemle alatt a tagok karóikkal hadonáznak. A csapat vagyonát, élelmiszereit stb. a szolgálkra bizzák, a kik a csapat után mennek.

Hóró közben nem fogják meg egymásnak a kezét, mint a rendes hórónál. Tánczközben a tompa csúcsával fölfelé tartott karót a zene ütemének megfelelőleg fölemelik és lebocsátják. Baljuk szabad és csipőjükre szoritják.

Ha utközben keresztúthoz, kúthoz, forráshoz, kiszáradt fához, elhagyott temetőhöz, vagy templomromhoz érnek, ezeket háromszor tánczolva körüljárják. Erre a baltadžia példáját követve, az egyes párok karóikat keresztbe teszik, a mi után tompa csúcsukkal a földbe ütik, ezt kiáltva: „Ehe-e-e!“ Ezt teszik a hóró végeztével is.

Míg a társaság valamely házban hórót jár, a két čaus a szolgálk kíséretében a szomszéd házakba megy és a kikkel utközben találkoznak, azoknak homlokára a karókkal a keresztet jelzik. A házakban az ajtóra és még két más helyre egy-egy háromszöget rajzolnak, a jelenlevőknek a homlokára pedig

az imént említett módon keresztet jeleznek, a mire a háziaktól pénzt, ételeket, szóval ajándékot kapnak. A mely házban viselő asszony van, oda nem mennek be. A viselő asszonyok is kerülnek őket.

A házigazdák gyakran meg is hívják őket, hogy náluk tánczoljanak és a házbelieket a kereszttel jelöljék meg, hogy egészségesek maradjanak. Ha beteg van a házban, a ki nem mehet a társasághoz, akkor az egész társaság a beteghez megy és a tagok külön-külön jelölik meg a kereszttel, hogy meggyógyuljon. Ha halottas menettel találkozunk, megállítják a menetet, a koporsót a földre tétetik és azt minden egyes tag átgorja. Csak ezután mehet tovább a halottas-menet.

A társaság csak reggel, délután és este eszik. Ilyenkor rendszeren valamely gazdának a vendégei. Kenyérszeletekre turót tesznek és így rakásra rakják a szeleteket. A rakásból a tag vesz egy szeletet, aztán helyére megy és megeszi. Erre bort kapnak. Törvényeik szerint még naplemente előtt be kell menniök valamelyik faluba. A szállásadó házban még evésközben sem beszélhetnek. Vacsora után a vezető összedoboltatja a tagokat. A dob hangjának okvetlenül engedelmeskedniök kell. Összegyűlnek tehát azon házban, a hova a vezető szállt és a vezető kivételével párosan hórót járnak. A falu lakosai a nézőközönség. Ha a rangban második pár tánczol, akkor a baloldali kivételével, mindannyian fölállnak és így várják a táncz végét.

Körutjuk befejeztével, Három-királyok előestéjére, visszatérnek falujokba, a hol egyenesen a templomba mennek és a pappal együtt szent énekeket énekelnek. A ki nem énekel velük, arról azt hiszik, hogy megbolondult. A templomban az asszonyok ajtaján át mennek, lebocsátott karókkal és párosan egymásután. A pap az oltár mellett levő székre lépve mindegyiknek külön-külön egy imát olvas fel. A mint valamelyik előtt az imát elolvasta, az illető azonnal a templom közepére megy, a baloldalon lévő székekhez. Az imaolvadás befejezte után körmenetet tartanak a templomban. Ezután eléjük áll a pap, balkezeiben a kereszttel, jobbában egy szentelt galylyal. A társaság tagjai fődött fővel, keresztet nem vetve, sorban csókolják a keresztet és a pap jobb kezét, miközben az új hit iránti tisztelet jeléül karóikat a földre dobják és közvetlenül ezen jelenet után a templom ajtaja előtt egy rakásba rakják. A templomba most

már mint keresztények födetlen fővel, égő gyertyát tartva, térnek vissza, megcsókolják a szent képeket, a szent szobrokat, a mi után egymást előbb a templomajtó előtt megüelve haza mennek. A kivel utközben találkoznak, annak, mintegy jelezve, hogy a keresztény hitben ujjá születtek, a jobbját csókolják meg. Minden házat meglátogatnak. Otthon családjaik által ünnepelesen fogadtatnak, ruhát váltanak, az uton viselt ruháikat pedig az asszonyok a szabadban azonnal kimossák. Másnap, vagyis Háromkirályok napján áldozatjuhot vágnak, melyet közösen fogyasztanak el.

A Koledar praznik (Koleda ünnep), mely kezdetben bizonyára pogány-ünnep volt, a téli napfordulás ünnepe, ma már, mikor a nap helyét Krisztus és Mária foglalják el, keresztény alakot öltött. Kereszténytelen jelleget kölcsönöz neki a Mladi Bog (kis Isten) elnevezés, a melyet a koleda énekekben az ujszülött Istenre alkalmaznak. A magyarárzók tévedése csak a jelző hamis értelmezésén alapszik.

A hajdani napfordulás-ünnepével van összefüggésben a december hónap Koložeg elnevezése is, a mely elnevezést csakis a bolgárok őrizték meg.¹⁾

Egyes családok valamely szent tiszteletére különös ünnepet ülnek. Ezen ünnepet Svetec-nek nevezik. Néhány nappal az ünnep előtt egy családtag borral és csutorával a rokonokhoz, szomszédokhoz, barátokhoz megy és meghívja őket az ünnepre, mely rendszeren 2—3 napig is eltart, mert a vendégek nem egyszerre jelennek, hanem egymásután. Az ünnep előestéjén egy nagy kalácsot tesznek a terített asztalra, a kalácsra pedig sót. A vendégek kalácsot és bort hoznak magukkal és a megérkezéskor így köszönt: „Dobro vi na svetoga,“ a mire így felelnek: „Dal Bog dobro.“ Ezután ételekkel, italokkal kínálják meg. A vendég távozáskor néhány pénzdarabot dob a kalácson lévő sóba, a mikor ezeket mondja: „Svetomu“ (a szentnek.) A családtagok így felelnek: „Segitsenek a szentek a szántáskor!“ „Ti rólatok se feledkezzenek meg, úgy a minthogy ti sem feledkeztetek meg rólunk“ mondják ismét a távozó vendégek.

Említsünk meg végezetül még néhány ünnepet, melyek nincsenek oly határozottan az egyházi ünnepekhez kötve.

Egy búcsú-félélet ismer a bolgár nép is e név alatt: Sbor

¹⁾ Ezen elnevezést legelőször Karavelov említi meg „Pamjatinik“-jában. Megemlíti Sapkarev is példabeszédében. (Sbornik ot narod. Starini IV. k.

(gyűlés). A mint a bolgár közmondás mondja: „Minden falunak megvan a maga törvénye,” a magyar: a hány ház, annyi szokás; ennek megfelelőleg a bucsúkat is minden faluban más-képen és más-más napon tartják meg. Malko Tirnovoban például május 27-én, Konstantin napján. E napon korán reggel végezik el az istentiszteletet, a mire a dudások a boltok előtt dudálni kezdenek. A boltokban már hemzseg a sok vevő, idevaló, más falubeli. Mikor a papok harangszó mellett kijönnek a templomból, a nép örege, apraja a hóróstérre siet, a honnan a hóró után mindenki a bucsú tulajdonképeni színhelyére siet, mely rendszeren egy fákkal beültetett magaslat. Fák alá terített szőnyegekre ülnek le az egyes családok egyetemben. A fára egy tejjel vagy friss túróval telt edényt akasztanak, nyáron bárányokat sütnek, vagy bográcsokban főzik meg. A dvinab forrásánál a papok megállnak és megáldják a vizet, a melylyel mindenik meghinti magát. Az asszonyok által kirakott eledeleket is megáldja a pap, és egy-egy darabot magának vesz ki. Az egyik családtól a másikhoz menve, megáldja a bort és a tejet is, a melyekből szintén kiveszi a maga részét. Ezután késő estig járják a hórót.

Az iparos czégeknek is meg van a maguk külön ünnepe, melyek a vidék szerint más és más napra esnek és Esnafnak¹⁾ neveztetnek. Malko Tirnovoban például a bakalok (szatócsok) ujév napját ülik meg; a szabók Athanasz napját, január 18-át; szent György napját a juhászok; Spiridon napját a czipészek, és Modestus napját a földművesek. Stara Zagorában a szűcsök az Esnaf napon kívül Ilin napját is megünnepelik, az ácsok meg Tamás napját. Lozen városában a cserepesek ünnepe december 12. A gazdagabb czéheknek pénztáraik vannak. Ezek a templomban az egész éven át méceset égetnek. A tengerparton minden jelentékenyebb napot megünnepelnek. Így a burgaszi kerületben Otanaszki faluban Archangel napját. Svt. Nikola faluban Miklós napját, Grammatikovoban szent Petka napját. E napon a faluban a lakosok a templomba mennek és áldozat-állatot ölnek le, a szomszéd falvakban azonban, mint rendszeren dolgoznak. Kurban²⁾ különben mindenütt és minden alkalomra vágnak le. Valamely szerencsés eseménykor,

1) Esnaf törökül: iparosczeh.

2) Kurban = kosáldozat.

a halottak emlékére, az Isten segítségéért stb. Kurban csak kos lehet, melyet belestől együtt megfőznek a bográcsban. A pap megáldja az áldozatot, a miért bőrét és egy czombját kapja és a megáldás után kis darabokban a jelenlevők közt osztatik szét. Az ugynevezett Panaireknél (görög szó = ünnep) is vágnak áldozatot. A panair tulajdonképen Sbor, panairkor veszik és adják el az állatokat, szóval vásárt tartanak. Faluban panairt nem tartanak.

Meg kell még emlékeznünk a vikanje szokásról, a mi tulajdonképen a majdnem mindenütt ismert építési áldozat. E szokást különösen a Stara Planina északi lejtőjén fekvő falvakban tartják meg. Mikor valamely épületnél a mestergerendát teszik a falakra, akkor előbb megpihennek; dohányozva, beszélgetve ülnek az építőmester köré és értesítik az építőtulajdonost, hogy már pihennek. A tulajdonos csakhamar megjelenik a körükben és pálinkával, borral, különféle ételekkel vendégeli meg őket, miközben minden egyes munkás áldást mond az építetőre és családjára. Most a tulajdonos több méter hosszú vászonnal megéri a építő mester vállát és ezeket mondja: „Nagyon tisztelt ajándék.“ Ezt ismétli minden munkásnál. Erre az építőmester átadja a vásznat az első ácsnak, a ki most helyére teheti a mestergerendát és a vásznat az ezen lévő keresztre akasztja. Az ünnep vége lakoma, a mi közben mind-egyik munkás kap ajándékot.

A Starci-nak nevezett menetet, a meso pustuaata-nak nevezett vásárnapot követő hétfőn rendezik. Több férfi összeáll egy csapatba ezigányoknak, derviseknek stb. öltözködve. Egy gajdar (dudás) kíséretében házról-házra járnak, hórót tánczolnak és ajándékokat gyűjtenek, amit közösen fogyasztanak el. Azt hiszik, hogy ha ezen menet egy évben elmaradna, úgy rossz termés lenne az évben.

A Mara lisanka menetet a Svetlata Sreda¹⁾ napján rendezik, a mely napot a burgaszi kerület több falujában fél ünnepnek tartanak. Az öregek azt követelik a fiataloktól, hogy ezt a napot is épen úgy üljék meg, mint a Svetlata nedeljat.²⁾ E napon csak könnyebb munkát szabad végezni. A leányok özsze gyűlve egy leányfejet csinálnak, azután három leánynak a fejkendőjét és pedig két pirosat és egy sárgát úgy kötnek a mesterséges főre, hogy a sárga közepen legyen. Ezután e fejet egy leány fejére teszik és így az egész csapat a horistérre megy.

1) Nagyhét szerdája. — 2) Virágvasárnap.

Ezt a menetet nevezik Mara lisankanak. A horisten a legények és az asszonyok várnak reájuk. A leányok most két félhold alaku sorban állnak egymás mögé. A belső sor első leánya kezébe veszi a főt, a mi közben mindegyik sorban két-két leány énekel.

Most annak a nevét ejtik ki, a ki a fejet tartja és neve után a szeretőjének a nevét mondják.

Minden leány kezébe veszi sorba egymásután a fejet, s minden leánynak ugyanezt a dalt éneklük. Azért teszik ezt, hogy a leányok megtudják, melyikhez melyik legény illik. Végül szétbontják a fejet.

Kukerov napján (a sirnata nedelja¹⁾ hétfője) a legények korán reggel egy kutyát fognak és egy helyre vezetik, a hol már készen áll az akasztófa. A kutyát a teste köré kötött kötélnél fogva felhúzzák az akasztófára. E közben a Kuker (bolond) vezetése alatt, zenekiséret mellett álarczosok jönnek. A Kukernek az arcza be van feketítve. A másik főszemély a baba, egy asszonynak öltözött férfiú. Ezután jönnek leányok legénynek, legények leánynak öltözve. A medvének öltöztetett kutyákat rongyokba takart emberek vezetik. Ezek után jönnek a haracarik, a kik a velök szembe jövőket kötéllel megfogják és arra kényszerítik, hogy adjanak nekik pénzt, a mit oesmány képekkel és szavakkal nyugtáznak. A kukert követi a király s több méltóság, közöttük a biró, a ki mindenkit megbüntethet ok nélkül is. A tisztán öltözött király a méltóságokkal egyetemben egy magasabb helyre ül és a kuker dolgait nézi. A papság mindent elkövet, hogy e szokást megszüntesse. A nép hite szerint a kuker a legnagyobb bünös, a kihez 40 napig angyalok nem közelednek és a kinek hat hétig a templomba mennie nem szabad. Este a kuker oly ekével szánt, mely elé két ember van fogva. Nehány barázdát szánt, megcsinálja számláját, összegyűjti a neki járó pénzt. Fizetése rendszeren 2—3 kiló gabona és 50—100 garas.

A Sirnica sagoveni²⁾ napján minden ember a templomba megy. A vacsorához már korán reggel készülődnek. A gyermekek a Sirnicat csinálják, vagyis szalmát, rőzsét raknak egy rakásra. A fiatalság hórót tánczol, mert már ezentúl a bójtben tánczolni nem lesz szabad. Halva-árusítók³⁾ járnak a faluban

1) Vajas hét. — 2) Vajhagyó. 3) Halva — édesség.

és mindenki vesz magának egy darab halvát, melyet estére a lamkanje-nak nevezett szertartáshoz használnak. Minden mahala¹⁾ készít magának egy Sirnicát valamely magaslaton. Ezenkívül szurokba karókat mártanak, melyeket este a Sirnicával együtt pisztolydurránás és kiabálás között égetnek el. A Sirnica leégése után a gyermekek vígan mennek haza, azt hiszik, hogy a balhák ebben az évben nem csipik őket. Este a rokonok egymást meglátogatják s az egymás ellen elkövetett rosszért boesánatot kérnek. Ekkor végzik az ugynevezett lamkanjet is. Egy fonalra halvát kötnek és ezt a gerendára kötik. Ezt az édességet a gyermekek a szájukkal iparkodnak elkapni, de eközben kezeiket hátukon keresztben kell tartani. Brestovicában a Sirnica meggyújtásakor egyuttal a tujkanjet is végezik. Ez abból áll, hogy egy agyagból készített golyó két lyukába gyulékony anyagot tesznek és azt meggyújtják. A legénny a meggyújtott golyót szeretőjének a háza felé dobja.

Lázár napján a kis leányok hatonkint sorba járják a házakat és az ugynevezett Lázárszki énekeket éneklük. Négy leány énekel, kettő tánczol. A tánczoló és énekesek föl is válthatják egymást. Minden családtnak külön ráillő éneket énekelnek, a miközben az egyik leány az illető családtnak a vállán tartja a kendőjét, hogy az illető abba pénzt kössön. Gyakran kapnak pénz helyett csak tojást. Az ajándékokat a leánykák fölosztják maguk között.

Sirni zagovesni-től Lázár napjáig Orelavskoban nem szabad zárt hórót tánczolni (Sfanato hóró), hanem csak nyitottat (bojanec), hol a tánczó sor nem zárt. A leányok e helységben és ezen a napon fűzfavesszőkből koszorukat fonnak és azokat valamennyien egyszerre a vízbe dobják. Azt a leányt, kinek a koszoruja elsőnek uszik, husvét napján kalácsesal és tojással ajándékozzák meg.

1) Mahala = városrész v. negyed.

ÖTÖDIK RÉSZ.

ORVOSSÁGOK A NÉPHITBEN.

A néphittel legszorosabb összefüggésben áll a népgyógyászat, melynek őseredeti forrása a vallásra, a bűbájra és a legprimitívebb gyógyászatra vezethetők vissza. Mint az alsófoku képzelőtehetség és hitfelfogás kifolyása, sem nem keresztény, sem nem pogány eredetű, hanem az igazi babona szülötte. Minden pogány népnél kimutatható a babona és bűbájosság szereplése, mely ellentétben és elkülönítve van a tulajdonképeni néphittől és a bevett istentisztelettől. Így volt ez mindig, s így van ma is. A babona nincs kötve bizonyos néphez és bizonyos valláshoz, hanem általánosan emberi. Az emberi betegségek orvoslása visszanyulik a homályos ó-korba. Elegendő számú nyomait találjuk ennek a bolgár néphittben is, melyből mellékesen következtetni lehet arra, hogy a bolgároknak a kereszténység fölvétele előtt mindenestre kifejlődött, s megfelelő áldozatokkal s szokásokkal bíró természeti vallása volt. Egyes maradványai még ma is virágoznak a keresztény törzsön, talán még üdébben, mintsem első tekintetre gondolnók.

A bolgároknál jelenleg is szokásos áldozatok szintén pogány eredetűek, valamint azok a szokások is, melyeket népgyógyászatukban megfigyeltünk.

Például, ha valaki megbetegszik, hozzátartozói a ház szellemének az u. n. namestnik-áldozatot hozzák, melyhez egy férfit és egy nőt választanak ki. A férfi a beteg ember nyájából kikeres egy egészen fekete kost, elviszi a házba, s a betegszoba padlójába a tűzhely jobboldali részén lyukat ás. Ezután levágja a kost úgy, hogy vére a lyukba folyjon. A kos megemészthetetlen részeit bedobja a lyukba, a vérrel pedig a tűzhelyel szemköztös oldalra keresztet füst. A húst megfőzik és vacsorára félre teszik; eközben az illető nő kenyeret süt. Egy kis hordót megtöltenek borral, s egy fiút elküldenek a faluba, házról-házra menvén, következőkép hívja a lakókat vendégségbe.

„Jó egészséget nektek; jőjjetek este namestnik-re.“ Estszürkületkor a meghívott vendégek összegyűlnek a beteg szobájában, mire két gyertyát gyújtanak, s az egyiket a szoba északi, a másikat a déli részén állítják föl. Ezután megterítik az asztalt s a húst, meg a kenyeret ráteszik. Egy tányérba bort töltenek, s befödik egy kerek süteménnyel, hogy a bort ne lehessen látni. A tányér alá gyapjút tesznek, mire a jelenlevők valamennyien háromszor megforgatják s pár csöpp bort az asztalra folytatnak. A megmaradt részt elteszik a jövő szombatig. Megjegyzendő, hogy a namestniket mindig szombaton tartják. Ezután egy tálat megtöltenek kolivo-val kenyeret tesznek, legfőleg pedig kisebb tálat hussal és főtt májjal (džiger) s addig adogatják kézről-kézre, míg el nem fogyasztják. Ezután kezdődik a tnajdonképeni czéző tánczczal, zenével és énekkel. A következő szombaton újból süteményt sütnek, s előveszik a borral telített és süteménnyel befödött tálat. Mindkettőből a bort s a süteményt megeszik, a mivel a namestnik be is van fejezve.

A bolgár népmedicinában is nagy szerepet játszanak a javasasszonyok, kik orvosszerek mellett ráolvasásokat is alkalmaznak, hogy a meglevő bajt eloszlassák. Ezek az áldásmondások vagy ráolvasások egyszerű népies imák, a minthogy a legrégebb és legszebb áldások minden népnél amaz imákban fordulnak elő, melyek eredetileg az áldomásoknál mondattak s legalább is amaz időre vezethetők vissza, a mikor a nép még ragaszkodott természeti hitéhez. Lehetséges, hogy ezek a régi áldási és ráolvasási formák nem mások, mint pogány időből fenmaradt imádságok. A nép föltétlen bizalma azonban mai napig megmaradt e csodás áldások iránt.

A javasasszonyokat és ráolvasókat a bulgároknál bajačkanak és vračkanak hívják. Leghíresebbek közülök azok, kik valamely betegségben szenvedve, deliriumban fekszenek. Ezekről azt tartják, hogy deliriumos állapotban sok tulvilági gyógyszerről szereznek tudomást. A gyógyítási mód gyermekeknél más, mint felnőtteknél, ép úgy mint fiataloknál vagy öregeknél, nőknél, vagy férfiaknál.

Az eleni kerületben a javasnő a beteg gyermeket vagy öreg embert kiviszi az udvarra, hol jobb kezének középső ujjával megkopogtatja a homlokát és háromszor ezt mondja: „Isten szent anyja nevében menjen a rossz innen oda, hol a kakasok nem kukorikolnak, hol a kutyák nem ugatnak, hol a

tyukok nem gágnak, hol a fa nem rügyedzik, hol a víz nem folyik, hol a hold nem süt: a pusztá erdőbe, a pusztá sziklákra.“

Ezután a bajačka megmossa vizzel a beteg arcát, újból elmondván a főntebbi formulát.

Csaknem minden betegséget élő lénynek, mintegy démonnak tekintenek, a kinek megbántásától mindenki óvakodik.

Még az egészséges sem mer egészségével dicsekedni, nehogy a megszemélyesített betegségek ezt meghallván, beteggé tegyék. Még az Isten és az ördög, a samodivák és russalkok is beteggé tehetik az embert. Legnagyobb ellensége azonban az embernek az ördög, ki vagy szélvészben (dijavolsko horo ördöghóró) törve elő, az emberbe hatol, vagy ha az illető este vagy éjjel vizet iszik, s nem vet előbb magára keresztet. A „rosszszemű“ emberek is tudnak betegséget okozni embertársaiknak, különösen gyermekeknek. A samodivák (tündérek) azokat teszik beteggé, a ki tartózkodási helyükön bolyong. A bolgár néphit szerint ők az okozói a menési raendpedumnak, az enteralgliának, tiphusnak, nephritisnak, vitium condisnak. A russalkok (tündérek) okozhatnak szintén betegségeket és pedig ograma parlysis hemiphlegia, paraplegia, sőt őrülséget is.

Az ugynevezett Mrniste- napok (jan. 11—14) alatt az elbűvölt medvék és farkasok kiszívják mindazok véréát, akikkel éjjel találkoznak.

Albanismus partialis akkor támad a bőrön, ha valaki oly részén alszik a földnek, a hol „fehér pénz“ (ezüst pénz, beli pari) van elásva. Bőrbetegségek akkor is ütnek ki, ha az anya terhessége alatt valamit lopott. Enteralgliát akkor kap az ember, ha olyan helyre lép, a hol kutyák fetrengtek. A sárgaság okozója a hosszas alvás. Rheumát kap az ember, ha ünnepnapon dolgozott. Ha valaki megpillantja az ujhódat és nyomban utána egy emberre néz, az utóbbi forró lázat kap. Hiszterikus nők a bolgár néphit szerint nemileg érintkeznek a mithikus lénynyel, az u. n. zmejjel (kigyóval vagy sárkánynyal), a mely az ilyen nők szivét „kiüssza“ (pijat sreeto.) Gyakran fordulnak mellbetegek az orvoshoz, kik azt állítják, hogy betegségüket onnét szerezték, mert valaki akaratumon kívül lemérte testük hosszát és egy épületbe befalazta. Kutyaüvöltés betegséget, vagy halált jelent. Ha terhes nő kötélén ugrik át, nehezen fog szülni. Ha a bölcsőt hintázzák, a gyermek megbetegszik. Ha valaki a házból távozáskor nem köp a kis gyermekre, akkor

felszólítják erre. A ki ezt elmulasztotta, feljelentik a falu birájának s meg lesz büntetve. Ha a kis gyermek ruháját szombaton szappannal mossák, a gyermek beteg lesz. Ha a gyermek süteménnyel játszik, hideg lesz a lába és megbetegszik.

Aki a csillagokat számlálgatja, vagy szemölcsök nőnek a kezén, vagy lázbeteg lesz. Aki sót kér kölcsön és nem adja vissza, vagy a ki sót lop, szembajt kap.

Valamint az ember bizonyos napokon különösen könnyen megbetegszik, ugy bizonyos napokon megerősítheti egészségét. Az egészség gyarapítása, vagy fenntartása czéljából pl. január 5-én buzát főznek. Éjjel a házigazda elmegy egy forráshoz, s vizet merit, a mely orvosszer minden betegség ellen. Könnyebb ragályban szenvedők január 6-án a patakban megmossák ruháikat, hogy a betegségüktől megszabaduljanak.

Január 18-án a háziasszony kendőt visz a templomba, hogy a család egészséges maradjon.

Február 2-án az asszonyok pítát (süteményt) sütnek és szétosztják, hogy gyermekeik egészségesek maradjanak; ugyanily czélből Arala-napkor (febr. 10-én) mézes kalácsot sütnek.

Vlas-napján (febr. 11.) vlas, — a régi volos a háziállatok patronusa volt — ételeket tesznek az utra, hogy az asszonyok ne szüljenek nehezen.

Márta-napkor (márcz. 1.) vörös és fehér szalakat kötnek össze, (a melyeket Martiniczának neveznek) s a kézcuklóra kötik, hogy lázt ne kapjanak.

A ki Glajuvec-napkor (márcz. 25.) gölyát lát, egész évben egészséges marad.

György-nap (april 25.) a bolgároknál is a boszorkányok napja. Csak a füvek, melyeket a kuruzslóasszonyok e napon gyűjtenek, mind gyógyhatással birnak. Ugyanezen a napon a meddő asszony megöl egy kigyót, levágja a fejét és a szájába babot dug, azután eltemeti a fejet a falun kívül olyan távol-ságban, a hová már nem hallatszik kakaskukorékolás. Ha a bab kinő a földből, az illetőnek gyermeke fog születni.

A ki Lissei-napkor (julius 14.) dolgozik, beteg lesz és pedig rendszeren arcfájdalmat érez. Julius 15-én nem fürdetik meg a gyermekeket, nehogy még az estig meghaljanak. Ez a nap különösen veszedelmes a gyermekekre nézve. Augusztus 1-én mindenki foghagymát eszik estére, hogy lázat ne kapjon. Augusztust különben is szerencsétlen hónapnak tartják.

Szeptember 24-ikét és 25-ikét megünneplik a terhes asszonyok, hogy ne legyen szerencsétlen szülésük.

Október 14-én nem szabad dolgozni, hogy meg ne bolduljon az ember.

A Demeter-napnak (október 24.) ugyanaz a jelentősége van, mint a György-napnak.

November 1-ét sveti orač-nak mondják (orač bolgáruľ bűbájost jelent) s a betegekre nézve ünnepnap jelentőséggel bír.

December 4-én (Borbála-napkor) gyertyát öntenek (varvarska svešt) s evés előtt meggyújtják, hogy mentesek maradjanak a betegségtől. A nő szülése alatt is meggyújtják ezeket a gyertyákat.

Az amuletteket (sapissi) szintén hatásos ellenszernek tartják a betegségek elhárítására. Az amulettek rendszeren vászon- vagy bőrdarabkából állanak, a melyet a mellén hordanak. Különösen a bulgáriai török lakosság használ ilyesfajta talizmánokat (talasum) és amuletteket (amamli).

Kipróbált gyógy módnak tartják az érvágást. Minden faluban van 1—5 egyén, kik ezt gyakran legemberietlenebb módon gyakorolják és gyakran a paciens halálát idézik elő az anémia (elvérzés) által. Az 1888-iki törvény azonban, ugy látszik, ennek a fölösleges vérontásnak gátat vetett.

A massage-t sokféle betegség ellen alkalmazzák; bedörzsölésre spermacetet, nyúl- vagy medvezsirt használnak.

Gyógyfüveket bizonyos meghatározott napokon, különösen Enov-napkor keresnek; a füvek felhasználását azonban a törököktől tanulták. Enov-napkor (junius 24-én) napfelkölte előtt a szabadba mennek, összekeresik a galium malum-ot és a galium verum-ot, felkoszorúzzák ezzel magukat, s ha a nap felkelt, egyházi dalokat énekelnek. Hazatérve néhány virágot megfőznek s ezzel a vízzel megmossák a fejüket, azt remélvén, hogy most már szent Enov megőrzi őket betegségtől. A többi virágot félreteszik és adandó alkalommal italt főznek belőle a betegek számára.¹⁾

A bolgár néphit azt tartja, hogy minden növény bír gyógyító erővel bizonyos betegség ellen, csupán azt nem tudják

¹⁾ Sbornik III. köt. 90—91. 1.

már most, a mit őseik jól tudtak, hogy melyik betegség ellen melyik való. (Csodaorvosoknak (libere) nevezték a füélárusítókat.

Egy bolgár monda ezt beszéli:

„Midőn Isten az első embert teremtette, lyukat csinált a testébe, s ott hagyta a földön, hogy másnap ezen a lyukon át lelket leheljen beléje. Éjjel eljött az ördög és egészen átlüg-gatta a testet, azt hívén, hogy az Isten majd egy másikat fog formálni. Isten azonban másnap az összes lyukakat betömte gyógyfüvekkel és aztán lelket lehelvén beléje, életre támasz-totta. Ezeket a füveket pedig megáldotta, hogy hasznára legyenek az embereknek betegségükben. Azok a fűnek, melyekkel Isten az ember fejét betömte, most fejfájás ellen használtat-nak; a melyekkel a hason levő lyukakat tömte be, azok a hasfájás ellen valók; a melyekkel a lábat, azok a lábfájás el-len és így tovább. Ha valaki ilyen növényt talál s felfedezését nem közli embertársaival, vétkezik Isten ellen s az ördögnek tesz használatot.“

Ezért nem fogadnak el a bajačkák pénzt a gyógynövé-nyekért, legfeljebb egy parát ($\frac{1}{4}$ krajeczár.) És innen ered a szegényekre vonatkozó mondás: „Még az orvosságot sem tudja megfizetni.“

Bulgáriában körülbelül 200 gyógynövényt ismernek, me-lyek közül sok van fölemlítve a Simeon bolgár czár által készített „Sbornik“-ban. Érdekes, hogy mily fogalma van a bolgár nép-nek az orvosi tanulmányról. Gyakran csak azért megy a beteg a „carski doktor“-hoz, (császári orvoshoz) hogy ez megmondja neki, milyen bajban szenved. Ha az orvos megmondja a beteg baját, erre ez segélyért a kuruzslónőhöz fordul. Ha az orvos valami gyógyszert rendel, a beteg legtöbbszörre nem csináltatja meg a patikában, hanem a receptet vízzel telt üvegbe teszi, és a vizet megiszsza vagy elégeti a papiroost és a hamut lenyeli, így remélvén gyógyulást baja ellen.

Anaemia, inanitus propter tuberculosis a földre égő szenet tesznek és a gyermeket egy kádba fölötte háromszor átlóbáz-zák, háromszor ezt mondván: „Nőstény farkas kölykével átmegy a tűz fölött: a nőstény farkas nem égett meg, a farkas kölyök sem égett meg.“

A kádhoz tapadt hamut a gyermeknek vízben bead-ják inni; némely vidéken a beteg gyermeket megfürösztik olyan

vizben, a melybe két tojást ütöttek. Tuberculosisnál a kuruzsló az ördögöt és a samodivákat igyekszik a beteg testéből kiűzni olyképen, hogy különböző füveket főz és varázsigeiket mormol. Néphit szerint az ördög és a rossz szellemek megjelennek a tűzhely körül és térdre esnek a kuruzslónő előtt. Ezután a beteget kiviszik a szabadba és egy fa alá ültetik, mire az ördög és a rossz szellemek elhagyják a testet és a fára menekülnek.

Minden kiszáradt fáról azt tartja a néphit, hogy alatta egy beteg gyógyúlt meg. Ha ez az eljárás nem segít, akkor a baj „ednomesečna“ (egy hónapbeli), vagyis azt jelenti, hogy a betegnek egy olyan rokona halt meg, a ki, ha vele nem is egy esztendőben, de ugyanabban a hónapban született. A bajačka kivezeti a beteget hajnal előtt az illető rokonnak a sirjához, hol hátával a kereszthez támaszkodva kell leülnie. Erre a bajačka lánczczal a kereszthez köti és kulcsot dug a láncz egyik szemébe. A beteg erre azt kérdezi: „mit csinálsz?“ a kuruzslónő azt feleli: „lánczczal a sirhoz kötlek.“ Néhány percz mulva a lánczot leveszi és a beteget hazakiséri, a hol őt gazdagon megvendégelik.

A palpitatio cordis nervosa nevezett betegséget megkapja az ember, ha valmitől megijedt. Ily esetben rögtön kőre kell vizelnie, hogy az aggodalom benne kővé változzék; ha ez a betegsége azonban már régibb keletű, elmegy egy kuruzslónőhöz, aki egy vízzel és parázsszal telt kanecót vesz a kezeibe és a következő igézetet mondja: „Üzd el az ijedtséget a fejből, a szájból, a szemekből, az orrból, a fogakból, a fülekből, a kezekből, az ujjakból, a szivből, a térdekből, a sarkakból, a lábujjakból.“

Egy másik babona így hangzik:

„Ment egyszer egy szörnyüses török szörnyü puskával, szörnyü pisztolylyal, egy szörnyü késsel, egy szörnyü karddal és egy szörnyü lándzsával. Az ijedtség találkozott vele s reszketett a szive, meg az ereje és vére megállott a félelemtől. Majd a vér a fejébe szállt és ott maradt betegség gyanánt. Kiabálni és sirni kezdett égbekiáltó hangon. Találkozott vele az Istenanya és szt. György s megkérdezték: „Ijedtség, miért kiáltasz te föl az égre s miért sirsz könnyeket a földre?“ — „Szent Istenanyám és szent György, hogy ne sirnék, mikor olyan szörnyüses puskával, pisztolylyal, késsel, karddal és lándzsával ellátott szörnyüses törökkel találkoztam?“ — „Ne sirj

Ijedtség; vannak asszonyok, akik tudnak rajtad segíteni; hívasd valamelyiket,* hogy szivedet, májadat, csontjaidat, véredet, fejedet és idegeidet megszabadítsa a félelemtől és elkergesse egy pusztaságra, a hol a gyermeket nem keresztelik meg, ahol a kakas nem kukorékol, a hol a bárány nem béget s a kutya nem ugat, a hol nincs sem étel, sem ital. Az embert megkeresztelem békében, istenfélelemmel, s nem kap sem enni, sem inni, hogy megtisztuljon mint a tiszta ezüst, hogy repülni tudjon, mint a pehely és úgy aludjék, mint a bárány anyja mellett . . .“

Keresztfájásnak nevezik azt a betegséget, mely a keresztcsontban, vagy a gerincz fölött okoz fájdalmat. Különféle módon gyógyítják, többek közt dörzsöléssel, csiklandozással, rázással, nyomogatással, meleg zacskó rátevással stb. A csiklandozásnál a beteg hasra fekszik s a hátát egy gyerek csiklandozza. A rázás úgy történik, hogy a beteget egy erős ember felemeli a derekánál fogva s nehányszor megrázza, hogy a „keresztcsont megigazodójék“; vagy pedig háttal állanak egymáshoz s az egészséges magára emelvén a beteget, nehányszor megrázza. A bekenést faolajjal vagy zsirral csinálják, közben pedig meleg téglát raknak a beteg hátára.

Az említett gyógymódokon kívül gyakran alkalmazzák az u. n. „átléptetést“ is. A beteg elnyújtózkodik az ajtóküszöbön, egy asszony pedig egy kanczát vezet elő, s az ajtó elé állítja, kezeivel rátámaszkodik a hátára s lábával rálép a beteg ember fájós részére, ezt kérdezvén: „Van-e iker anyád?“ Az iker anya most jobb lábával rálép a küszöbre, ballábával a beteg hátára, majd megfordítva bal lábbal a küszöbre és jobbal a betegre; ezt háromszor ismétli, aztán hazamegy, ezt mondván a betegnek: „Ha az iker anyád hordozott, menj be egészségesen.“ Ezt a procedurát nehányszor ismétlik. Hogy az illető nőt mért hívják ikeranyának, azt alig lehet kimagyarázni. A bolgár néphit különben azt tartja, hogy ezt a betegséget csak ikerrek tudják gyorsan és alaposan meggyógyítani. Mellékesen megemlíthetjük, hogy a beteg gyermeket el szokták vinni a templomba és a küszöbre fektetik, hogy a lelkész „átlépje“ s ezáltal egészséges legyen.

Szemfájás ellen napfölkeltkor ki kell menni egy folyóvízhez, a szemeket megmosni és ezt mondani: „Nap az erdő mögött, szemfájás a vízből, két bivaly verekedik, a fekete legyőzi

a vöröset.“ Vagy pedig a bajačka jobb kezének hüvelykét a felső, balkezének hüvelykét az alsó szemhéjra szoritja, néhány-szor fel- és lemozgatja, végre ráfű a szemre és ezt az igézést mondja :

„Alólról jön a Samodiva,
Kiterjeszti jobbik szárnyát,
A jobb szárnyát, szürke szárnyát,
Beporozza a jobb szemét,
A jobb szemét, saját szemét,
Szórja csak ő egyedül a port,
Gyógyítsa meg maga magát.“

Szokás még vízzel telt hordót állítani egy méhköpü alá s a vízzel megmosni a beteg szemét. napfölkeltkor kelet felé fordulva ; ilyenkor háromszor keresztet kell vetni a szem fölött. Szembajokat mézzel, sóval, fülzsirral és rózsavízzel is szokás gyógyítani.

Az ugynevezett metalkja a szembajon lévő fehér vagy vörös gyulladás. A fehér ellen foghagymát vagdálnak, a vörös ellen vörös hagymát és az illetőnek szemébe köpik. A fehér metalkját úgy is gyógyítják, hogy egy vörös hagymát kivájnak és anyatejet töltenek bele, még pedig, ha az illető beteg férfi, akkor olyan nő tejéből, a ki fiut szoptat, ha az illető nő, akkor leányt szoptató asszony tejéből. A tejet fél óráig a hagymában hagyják s aztán megnedvesítik vele a szemet.

Ha a gyermek fogzáskor hasfájást és hasmenést kap, hamut olvasztanak föl vízben és 3 kanállal egymásután keverik ; a kotyvalékból időközönként inni adnak a gyermeknek. Ezután a kanalakat a gyermek fejére teszik, s ha azok előre esnek le a földre, az arczon keresztül, azt jelenti, hogy a betegséget nem a fogzás okozza. E procedura alatt a bajačka ezt mondja : „Fut N. N. (a gyermek neve) és sir. Az Istenanya találkozik vele és kérdezi : Miért sirsz te? — O szent Istenanya, eleven gyomorfájás fogott el engem. — Hallgass és ne sirj. Parancsoddal elparancsolom, seprűmmel elsöpöröm, tűzzel elégetem.“ Ezután elereszti a kuruzslónő a beteget e szavakkal : „Föl! eredj! A szent Istenanya segítsen!“ Vagy fogja a varázsvizet,¹⁾

1) A varázsvíz úgy készül, hogy a kuruzslónő a víz fölött 9-től 1-ig számított visszáról s minden szám után a baja (varázs) szót mondja.

néhány csöppet föcskend egy fedőre és vászonfélét terít a csöppek körül kőralakban anélkül, hogy azokat érintené, s ebbe a körbe gyufát tesz. Ezután balkezebe fogja a fedőt, jobbjaiban pedig egy üres edényt tart. A fedőt ráállítja a gyermek fejére s mialatt az anya vagy egy más nőszemély a gyufákkal meggyújtja a vásznat, a megszenesedett maradékot a kuruzslónő belerakja az edénybe. Ezt az eljárást háromszor ismétlik s aztán az összegyűjtött hamut vízbe vegyítik, a melylyel a gyermeket egy héten át minden reggel megitatják.

A néphit szerint vannak emberek, kik „rossz nézés“-sel birnak, s ez által másokat megbetegítenek. Különösen férfiak „verik meg szemmel“ a szép gyermekeket; undok külsejűeknek nem árt a szemverés. Hogy a gyermek óva legyen a szemverés ellen, ezüst, vagy arany gyűrűt, vagy pénzdarabot kötnek a nyakára és gyakran megitatják szentelt vízzel. Ha a gyermek megbetegszik, a kuruzslónő elviszi a gyermeket az anyjától egy férfihez, akinek a gyermek szájába kell köpni, vagy az anya hozza haza a nyálat s vízzel vegyítve itatja meg a gyermekkel. Minden látogató köteles kiköpni, ha a házban kis gyermek van; ha nem teszi, kényszerítik rá, ami gyakran veszekedésre ad okot. A szemmel vert gyermeket szerdán és szombaton, napfölkelte előtt szokás gyógyítani.

A szemverés ellen a bajačka elővesz egy vízzel tele fazekat, a tűzhöz állítja s kereszt alakjában négy darab izzó szentet dob a vízbe, varázsigéket mondván. Ha a szén rögtön a víz felszínén uszik, akkor az illető nincs megbabonázva; ha ellenben a fazék alján marad, akkor szemverés érte; ha a szén leszáll, de csakhamar feljön, ez azt jelenti, hogy a baj hamar elmúlik. Ha a tűzhely hamujában, hol az edény állott, lyukak mutatkoznak, azt mondják, hogy a beteg közel áll a sirhoz; ha nincsen lyuk, akkor hamar meggyógyul. Ezzel a vízzel megmossák a beteg gyermek testét, s inni is adnak neki belőle. Szokás továbbá, hogy a javasasszony vízzel telt zöld tálat állít a tűzre, s egyenként három izzó parazsat dob a vízbe, a kereszt jelét csinálván a víz fölött; közben e szavakat mondja: „Ha az igézés leánytól származik, menjen a hajába, ha egy ifjútól, menjen a szakállába; ha nőtől, menjen a torkába; ha férfitől, menjen a p . . . . be.“ Miután mind a három szentet bedobta a vízbe, így szól: „Valamint a szén kialszik, úgy muljék el N. N.-nél az igézés.“ Ezután ollót vesz elő, s a vízben

vagdal vele, ezt mondván: „A mint az olló vág, úgy vá-
gassék el N. N.-től az igézés.“ Ha a szén lesülyed, az illető
szemverés érte. A vízzel megmossák minden egyes testrészét,
s a javasasszony hozzámondja: „Hogy az igézés elhagyja a
homlokát, szemeit, karjait, lábait, szivét stb. stb.“ A megmaradt
vizet ráöntik egy kutyára, s ha lerázza magáról, így szólnak:
„A mint a kutya lerázta, úgy rázza le N. N. az igézést.“ Idő-
közben megdörzsölik a beteget, ily szavak kíséretében: „Bal-
kezes embertől származott, menjen tehát balra a hegységbe,
hol görbe fenyők és rossz vadgesztenyék teremnek, hol görön-
gyös sziklák emelkednek; ha az az ember balról jött ide, essék
le a baloldala; ha az asszony balról jött ide, essék le a balol-
dala.“ Vagy pedig ezt mondják: „Elmentem a baloldali szom-
szédhoz, aki rossz borral kínált meg; elmentem a baloldali
(vagyis rossz) hegységbe, a hol levágtam a görbe fűzfát, farag-
tam egy görbe csutorát s megtöltöttem rossz borral; vissza-
tértemben találkoztam egy balkezes emberrel; adtam neki a
rossz borból, hogy kiigya a rossz igézést.“

Szemverés ellen a bolgár néphit szerint legjobb a fok-
hagyma. Ha új ruhát vesz valaki föl, előbb bedörzsöli egy ki-
csit fokhagymával, ha a lánynak hosszú a haja, egy darabka
fokhagymát fon a hajába, hogy meg ne rontsák. Aki idegen
faluba megy, előbb megtörli az arcát ingujjával, és azt mondja:
„Ha a rossz szemek megszámlálták ingem ujjának szálait, csak
akkor rontsanak meg engem.“ Némely vidéken az ajtóküszöb-
ről három forgácsot hasitanak és három gerezd fokhagymával
együtt elégetik; a megmaradt szenet bal sarokkal széttapossák,
s a porral bekenik a homlokot, hogy a megrontás ellen védve
legyenek.

Ugyancsak a megrontás ellen szokás, hogy az anya meg-
nyalja gyermeke homlokát és háromszor mondja: „Fekete te-
hénnek fekete a borja, fekete tehén szülte és rontotta meg őt
is.“ Ezután megfogja az ingujját és azt mondja: „Aki az ölté-
seket az ujjon megszámlálja, az szabadítsa meg gyermekemet
a megrontástól“; vagy pedig: „Lenyalom az igézést, bárkitől
is ered“ s háromszor kiköp a gyermek feje fölé. Gyakran ezt
is mondják: „Fekete tehén fekete borját maga szülte, maga
nyaldosta, maga is gyógyítja.“

Szokás az is, hogy a bába nyalja meg a gyermek hom-
lokát, miközben két ujjával a testét dörzsöli és ezt mondja:

„A török kiment a faluból és egy zsákban diót vitt; elesett és a dió szétszóródott; a mint a diók szétgurultak, úgy távozzék el a gyermektől a megrontás. Ha nő igézte meg, menjen a hajába; ha férfi igézte meg, menjen a p . . . be.“ Vagy pedig: „Madár repült ki a faluból; fehér tej esöpögött; kövek repeztek; a szemei ugrottak ki annak, a ki ezt a gyermeket megrontotta.“

Némely községben péntek este tojást ütnek egy vizzel telt tálba s éjszakára a kertbe állítják. Ha szombaton az emberek haza jönnek a vásárról, a gyermeket megfürösztik ebben a vízben és azt mondják: „Miként a vásár feloszlott, úgy oszoljon szét az igézés a gyermeknél.“ Szokás az is, hogy vizet töltenek a küszöbre, gyorsan felfogják egy tálba, beledobnak három izzó szenet s ezzel a vizzel megmossák a gyermeket és inni is adnak belőle neki.

Hogy megtudhassák, vajjon a gyermek megvan-e „igézve“ vagy szivbajban szenved, avagy az u. n. ijedtség bántja, a következőkép járnak el: Egy deszkáról három forgácsot hasítanak, s az egyiket a fejére teszik, mondván: „A megrontás ellen!“ A másikat a szívére e szavakkal: „A rossz betegség ellen!“ A harmadikat lábaira, így szólván: „Az ijedtség ellen!“ Ezután a három forgácsot a tűzbe dobják, miközben egy fiúgyermek a kutról gyorsan vizet hoz, a melybe belevetik a megégett fadarabkákat. A melyik darab lesülyed a vízbe, a megfelelő betegségben szenved az illető gyermek. Ezzel a vizzel megmossák a gyermeket és meg is itatják belőle. Ha mind a három fadarab lesülyed a vízbe, ezt az eljárást háromszor ismétlik; s ha mind a háromszor lesülyednek a fadarabok, akkor a gyermeknek meg kell halnia, mert mind a három betegségben szenved. Rossz vagy gonosz betegségnek tartják a szívfájást és erről azt mondják: „Ha a kigyó szájából ki tudsz szakítani egy halat vagy egy békát, add oda a halat vagy békát megenni a gyermeknek s egészséges lesz tőle.“

A veszett kutyaharapás ellen citromot etetnek a beteggel és kifüstölik a illető kutya szőrével. A ki veszett kutyát ver agyon, leteríti szalmára és elégeti, miközben néhányszor átugrik a tűzön, hogy a veszettséget meg ne kapja. Némely vidéken a megharapott testrészt erősen lekötik, hogy a mérges vér ne hatoljon a szivbe; azután a sebre kovászt tesznek, 2—3 perezig rajta hagyják s a kutyának adják megenni, ab-

ban az esetben, ha a kutyát nem tartják megveszettnek. Később tiszta ezüstpénzt tesznek a sebre, s azt eldobják. Végül 20 gramm fehér és fekete dafkát főznek meg 20 gramm tehénvajjal, s bekenik a sebet vele. A köteléket többször megujtják.¹⁾

Kutya-, skorpió-, kigyó- és pókmarás ellen használni szokták a „sambucus ebulus“-t is. Ha a kutya nem volt veszett, az esetben a levelekből és fiatal hajtásokból köteléket csinálnak a sebre; ha a seb kicsi, akkor csupán a növény nedvét csavarják ki reá. Ha azonban a kutya meg volt veszve, akkor egy olyan házból, honnét még senki sem házasodott meg, kétszer „hallgatva“ lisztet kérnek, a melyet úgy intéznek el, hogy előbb elküldenek valakit értesíteni az illetőket. Ebből a lisztből süteményt készítenek, a melyet nem a tűzhelyen, hanem a tűzön sütnek meg. A süteményt a megmárt szótlanul eszi meg. Sok vidéken a sebet kiégetik. A mint a veszetzég első jelei (fejfájás, láz stb.) mutatkoznak, a megmártnak nyelve alatt szürke pattanások támadnak, melyeket a hozzáértő asszony megtüzesített kötőtűvel kiéget.

A bolgár néphit szerint van a verebeknek egy fajtája, a mely a legmagasabb légrétegekbe száll fel, s az ott uralkodó rossz szelektől megvész és dögölve zuhan a földre. Ha ilyen verebet a kutya fölfal, szintén megvész.²⁾ Ha kiütések mutatkoznak a testen, az illetőnek esküvői ruháját körbe viszik körülötte. Vagy pedig előkeresnek 40 szem fekete babot, a tűzön szétpantantják és külön-külön minden egyes babbal megérintik a kiütéseket; aztán mind a 40 szemet egy kő alá ássák, ezt mondván: „Ha ezek a babok kicsiráznak, kiütések támadjanak rajtam.“

A villám által sujtott embereket a földbe ássák, de úgy, hogy az arczuk szabadon maradjon.

Kék kiütésnek nevezik azokat a vöröses-kék és gennyes folyadékot tartalmazó hólyagokat, melyek rendszeren a kézen támadnak. Ha a hólyag föl pattan, s a geny kifolyik, akkor fáj-

¹⁾ Sbornik V. k. 126. o.

²⁾ Sbornik X. k. 325. l. — A magyar néphit szerint (a kalotaszegi vidéken) a magasban dúló rossz szelek megmérgezik a legyeket és azok a földre esnek; ha a kutya eszik belőlük, megvész. Czigány hit szerint a rossz szellemek húst dobnak a földre; aki eszik abból, veszetzég tör ki rajta.

dalmas seb támad. Hogy ezt elkerüljék, tiszta tűvel kék szálat húznak a hólyagon keresztül, s benne hagyják, míg a folyadék kijön belőle és a bőr hozzánő a hushoz. Hasonló eljárás történik az égési hólyagokkal; némelyek az égési hólyagra megmelegített fadarabot tesznek, vagy közel tartják a tűzhöz, míg a hólyag fölfakad s a genny kifolyik. A kiütéseket csak olyan ember gyógyíthatja meg, a ki tengervizet ivott. Ez kezébe fog egy füstölő-edényt, s háromszor a beteg felé lóbázza, hogy a szikrák testére hulljanak; aztán rálehel arczára.

Ha a gyermeknek sérve van, vagy biczeg, lefektetik az ajtó elé, úgy hogy feje a küszöbön nyugodjék. Valaki odanyomja a gyermek fejét a küszöbhez, egy más valaki pedig az ajtón kívül állva úgy tesz, mintha fűrészszel levágná a lábát egész a sarkáig. Ez alatt egy öreg asszony, a ki bent van a szobában, ezt kérdi: „Mit fűrészel?” Az illető azt feleli: „A sérvet és a biczegést vágom le.” Ezt a kérdést háromszor ismétli, s az öreg asszony ugyanannyiszor hozzáteszi: „Holnap már nem lesz se sérve, sem biczegése.” Ezután a gyermeket fejénél fogva megfordítják és ismétlődik a fűrészelés, miközben az asszony kérdezi: „Mit fűrészeltél szét?” — „A sérvet és a biczegést.” — „Holnap már nem lesz sem sérve, sem biczegése.” — Ezt háromszor ismétlik, aztán a gyermeket lefektetik pihenni. Ha egy hó elteltével a sérv és a biczegés nem szűnt meg, a gyermeket megméri s ezt az eljárást többször ismétlik.

Mellfájás ellen a beteg 40 napon keresztül éhgyomorra egy kanál női tejet iszik, ha a beteg férfi, akkor olyan nő tejét kell innia, a ki fiut szült; nőnek pedig leánygyermeket szoptató nőét.

Diphtheritisnél a lomi kerületbeli javasasszonyok leszorítják a hangszálakat, sokszor el is szakítván azokat. Ezt a gyógy-módot különben bármiféle torokbajnál alkalmazzák. Gyermeknek torkába esővön át dohányfüstöt fujnak és szeszes itallal kevert amoniákkal itatják meg. Ha a betegség járványszerűen lép föl, a gyermekeknek disznó torkon át vért kell inniok. Hasmenés (bolg. varvet, modor, nagon) ellen cseresznyét és gesztenyét esznek.

A torokbajt gyiknak nevezik és különösen gyermekeknél fordul elő. Gyógyszerül meleg bivaly trágyát, vagy más szarvasmarhának a trágyáját kenik egy kendőre és azzal a nyakat

bekötik ; gyakran czukrot is, vagy tömjént is kevernek olyan porra, melyet a szarvasmarha bőréről kaparnak le:

Egy hónapbelieknek hívják azokat a gyermekeket, a kik, ha különböző éveken, de ugyanazon hónapban születtek és ezért a nép őket fivéreknek vagy nővéreknek tartja. Ha közülök valamelyik meghal, azt hiszik, hogy a többieket maga után hívja, és azok is meghalnak. Hogy ezt megakadályozzák, ilyen halálesetnél egy ezüst pénzdarabot az ajtóküszöbre tesznek és két felé vágják, azt a felét, mely a küszöbről a szabadba esik, azt az elhalt gyermek sirjára dobják ; a másik felét pedig, a melyik a szobába esett, az életben lévő gyermek mindig magánál hordja. Azután megméri az élő gyermeket, és a súlyának teljesen megfelelő követ az elhunyt gyermek sirjára helyeznek. Némely faluban az élő gyermek lábszárát hozzákötik zárral ellátott kötélekkel a halottéhoz és mindkettőt a sirba ereszik, az élő gyermeket azonban kihúzzák ; a kötélek a zárral együtt a halottnál marad. Ha a gyermek később megbetegszik, az illető sirhoz kötik, hol mintegy tíz perczig marad, mialatt a javasasszonytól ezt kérdezik : „Mit csinálsz te ?“ a felelet így hangzik : „Foglyot kötözök a sirhoz.“ Ezután a gyermek a javasasszonynyal, a kit második anyja gyanánt kell tisztelnie, hazamegy, a hol lakomát tartanak. Ha a gyermek két-három hónap múlva sem egészséges, odakötik akármelyik kereszthez és megkéri valamelyik arramenő férfit, hogy oldozza föl ; az illető ezt szívesen megteszi és ettől kezdve a gyermekkel egész életén át barátságban marad.

Az enteralgiát (bolg. klinove, samodivki papek) így gyógyítják : a beteg holdtöltekor minden szerdán és szombaton elmegy a javasasszonyhoz, aki őt selyemből, vagy farkas által megharapott juhnaq gyapjából készített fonállal leméri. Miután a beteg a fonalon három bogot kötött, a javasasszony azt egy cseresznyefaágra csavarja ; azután a beteget lábbal fölfelé, fejfelé lefelé egy fához támasztja. Lábainál lyukat fúr a fába és odaerősíti a cseresznye ágat. Ezután a fonal egy részét őt kutya fog köré csavarja és megbizsa, hogy rejtse el egy tőkbe, előbb azonban rövid ideig a földre kell feküdnie és pedig, ha az illető személy férfi, a hasára, ha pedig nő, szétterjesztett czombokkal a hátára, a mikor is az őt fogból egyet-egyet a kezeire, ugyanannyit a lábaira és egyet a hátára, illetőleg a hasára tesznek. Következő nap a beteg tojást és egy kevés

kölest hoz magával. A fentebbi eljárás után a javasasszony a beteg mögött egy lyukat ás a földbe, a tojást beleteszi, aztán kezében kölest tartva, háromszor megkerüli a beteget és szét-szórja a kölest. A beteg anélkül, hogy megfordulna, a lyukba lép és széttapossa a tojást. A fába furt lyukból kieső kérget a betegnek vízben meg kell innia. Ezt harmadszor is ismétlik; a javasasszony is harmadszor ad neki inni és pedig első ízben a tűzhelynél, másodízben az ajtóküszöbnél, harmadszor az udvaron, amikor is az ital maradványát abban a reményben öntik ki, hogy azzal együtt a betegséget is kiöntötték.

A ragályos betegséget, az epidemiát, vénasszonynak tartják. Azokban a házakban, hol gyakran fordul elő, egy sarokba szappant meg vizet és egy fésüt tesznek e szavak kíséretében: „Aranyos kedvencünk, jőjj és mosdjál meg, de ne okozz bajt.“

Strugában még ma is ösmerik azokat a házakat, melyeket a 60-as években a járvány fölkeresett.

Epilepsiánál (nyavalyatörés), melyet „fekete betegség“-nek neveznek, óvakodnak a beteget kézzel, vagy lábbal érinteni, mert ezáltal a beteg keze vagy lába megsérül. A betegnek vízben feloldott ökor- vagy lótrágyát adnak inni. Azon a helyen, hol leestében a feje feküdt, a földbe egy fekete tyukot ásnak el, ha az illető személy nő; ha pedig férfi, akkor egy fekete kakast. Ugyanabba a lyukba teszik a betegnek fényes borotvával levágott körmeit, s magát a borotvát is. Ezután a javasasszony meghagyja a betegnek, hogy egész életén át tartózkodjék a tyukok lábaitól, szárnyaitól, gyomrától, a garam-haltól (csubától) és a kecskehustól.

Epilepsia és ijedtség ellen a következő eljárást is alkalmazták: A javasasszony a tűzhelyről hamut tesz a földre és a beteget meztláb abba állítja, aztán 9-től 1-ig visszafelé számítva a lábnyomról hamut szed föl, vízbe keveri, inni ad belőle a betegnek, a maradékot pedig egy fa alá, vagy egy köré önti. Vagy pedig hamut hint a tűzhely elé és erre teszi a lapátot, melylyel a kenyeret a kemenczébe rakják. Ezután a beteget seprűvel a lapát körül kergeti s miközben a hátát veri, kezét a fejére teszi és így szól: „A sziv a maga helyén, a tyuk a ketrecben, a juh az akolban, a bojtortján a mezőn és a hal a tengerben.“ A beteg most még egyszer átlép a lapáton, miközben a javasasszony kezét majd a szívére, majd a fejére teszi, a fentebbi mondást ismételvén. Ezután elemelik a

lapátot a hamuról, s megnézik, mi van a hamuban. Néha találhatnak szenet vagy más egyebet, a mit a javasasszony átad a betegnek e szavakkal: „Nézz ide, itt van az ijedtség.“

A vízbeesettét egy erős ember megfogja a lábainál s körben forgatja, hogy a víz kifolyjon belőle. Vagy pedig fejjel lefelé fektetik, s verik a hátát. Szokás még az orrát befogni, s a szájába fúni, hogy lélegzethez jusson. Közben dohányfüstöt is fúnak a szájába és a testét dörzsölgetik.

Láz ellen a beteg napkeltekor háromszor körülfut egy fűzfát és ugyanannyiszor kiáltja: „Téged rázzon a láz és engem melegítsen a nap.“ Vagy pedig a betegnek a csuklójára vörös fonalat kötnek. A láz akkor is elmúlik, ha a beteget egy török ember sirján szalonnával megfűstölik. A török uralom idején ezt a dolgot czigányok sirjánál végezték. Ugyanezen eljárás szokásos az uraninál, a mely betegség ugy származik, hogy a nedelka (tündér) vagy a juda (mithikus női személy) az embernek az arezát megütötte. Láz ellen a betegnek az ujjára kötik a tojás héja alatt levő bőrszerű anyagot, ha hólyag támad, azt jelenti, hogy a láz átment a hólyagba.

Meleg-láz ellen a beteget a patakpartnak olyan részére vezetik, hol a vízből a sás látszik ki. A javasasszony kihúzását, vízbe mártja, s háromszor megkerülvén a beteget, beföcskendezi e szavak kíséretében: „Kigyuladt a czár palotája, semmisem olthatja el a tüzet, de a hideg víz hamar el fogja oltani, meg a zöld sás és a világos sárga pitypang.“

Lompalanka környékén a betegnek láz ellen szeszes italt adnak, a melybe előbb egy békát tettek. A „láz megkötése“ Bulgáriában is ösmeretes, de a következő módon: A javasasszony ujholdkor kilencz fonalat sző egybe s aztán e szavakkal köti a lázbeteg balkezére: „Megkötöm a láz kezét, megkötöm a láz lábát, megkötöm a láz száját, megkötöm a láz nyelvét, hogy megmerevedjék, hogy ne tudjon mozogni, hogy néma legyen mint a hal a mélységben, mint a kő a mezőn, mint az Enov napkor levágott fű.“ A beteg addig hordja ezt a fonalat a csuklóján, míg a hold fogyni kezd és akkor titokban rádobja egy a faluból kimenő kocsira. Leskoveczben török ember kocsi-jára szokás dobni ezt a fonalat. Némely faluban vannak források, melyeket „areskavi klade“-nak neveznek, s a melyekbe az ilyen fonalat dobják. Ha a láz még nincs „megkötve“, a beteg kitép egy szálat az övéből s ráakasztja egy fára olyan forrás

közeliében, a melyet a samovilák forrásának tartanak. A fáról senkinek sem szabad a fonalat leszakítani.¹⁾ Lázbetegnek inni szokták az inula dypenretica virágját, vagy a salix alba forrázatát. Használatos az aristolochia elematitis (bolgárul farkasalma) gyümölcséből, leveleiből és ágacskáiból készített ital is.²⁾

Van még egy gyógyszer, melyből a betegnek minden lázroham előtt adnak inni egy evőkanállal és ez 100 gram amoniakból, 100 gram kámforból és 100 gram áloéból áll, vízben összevegyítve. Lompalánkában a betegnek ürmöst és spanyol paprikát adnak inni borszeszben s lázrohamában megfürösztik.

Hypertrophiánál, mely a láznak következménye, bekenik a beteg hasát mézzel; szombaton és szerdán a javasasszony kötelet köt a balkarjára s felhuzza egy fára; aztán tizszer ráüt a kötélre, hogy a test megrázkódása következtében a láz elmuljék. Ha ehhez a betegséghez még kiütések is járulnak, azt dalak-nak nevezik.

Sárgaság ellen némely vidéken leborotválják a szemöldököt.

Tirnovo környékén az ízületi gyuladást (Karajanak černo izgorelo) következőkép orvosolják: Friss meggy-ágot megmelegitenek és a beteg testrészeire kötik. Ha a gyuladás gennyed, megmelegített mézet tesznek rá, s egy orsóra gyapjuszálakat fonnak, azt a mézbe mártják és a sebre nyomják. Azután kimossák a sebet szappanos vízzel és pálinkával. Ha a seb gyógyulni kezd, charpiet és terpentín-olajat tesznek rá.

Nyakmirigy-gyuladás ellen füstölést alkalmaznak. Megszentelt gyertyánál, a mely husvétkor lesz először meggyújtva, tömjént vagy a bárány első lábának egy olyan csontját megégetik, a melyet erre a célra már György nap óta tartogatnak; a füstöt ráeresztik a beteg nyakára. Közben a nyakra tintával egy kört és abba egy keresztet rajzolnak; a kör felső részébe J. K. betűket, az alsó részébe N. K. betűket pingálnak. Az előbbi a Jézus Krisztust jelenti, utóbbi Nikát (segítség). A beteg nyakát este, csillagfeljövételkor a szabadban egy asszony bekeni fagygyuval, miközben a beteg a csillagokat nézi, az asszony pedig ezt mondja: „Ma feljöttek a csillagok, holnap nem jönnek fel.“

¹⁾ Sbornik X. köt. 131. l.

²⁾ Sbornik III. köt. 76. l.

Nyakfájás ellen megmelegített hagymát vagy zsírral vegyített meleg hagymát tesznek a nyakra, vagy izzó vasszögekkel felmelegített pálinkát adnak inni a betegnek. Némely vidéken fehér tömjénnel befüstölt gyapjút vagy szintén befüstölt fehér vászondarabot tekernek a nyakra; ha a nyakfájáshoz még fej- és fülfájás is járul, akkor pálinkát töltenek a fülbe.

Kutyabetegségnek nevezik a sorvadást, a melynél a gyermek lesóványodik és hátán szőr nő. A gyermeket többször bekenik zsírral és hamuval, s miután hátáról a szőrt leborotválták, megfürösztik néhányszor olyan vízben, a melyben hamu lett feloldva.

Köhögés ellen higanyt, vagy mézből és paprikából készült rántást használnak, a melyből az első napon két és így egyre több adagot adnak be. Ha a beteg vért köp, gummi arabicumot kell szopogatnia; ha a köhögés sokáig tart, csalángyökér főztjét kell innia. Szamárhurut ellen (*Suſſus consulsiva*) szamártej-t itatnak. Közönséges köhögésnél is éjszakára a nyakat bekötik harisnyával (őrap).

A carbunculus-t Bulgáriában dalak-nak vagy ovői kozija dijavol-nak nevezik; azonkívül sladkala loravala, pupku, jakma és buba raja név alatt is ösmeretes. Veszedelmes, sőt halálos daganat, ha az aljában keményedés mutatkozik, a melyet „asztalnak“ (*stol*) neveznek. Hogy megtudhassák, vajjon a daganat tényleg dalak-e, ezen czélből hegyes vasdarabot izzítanak és a daganatra tartják; ha tényleg „dalak“, akkor az illető semmi fájdalmat sem érez. Ennek megállapítása után azonnal hozzálátanak a szétozlatásához. Némely vidéken hegyes fával addig szurkálják a daganatot, míg seb támad, melyre aztán oltatlan meszet tesznek. Másfelé az a szokás, hogy a javasszony kenyérből 99 golyócskát készít, s azokat kilenczesével tizenegy sorba állítja. Azután elvesz egy golyót az első sorból és azzal a daganatot kilencszer megköriti, közben varázsigéket mormolva. Ugyanezt ismétli valamennyi golyóval. A beteg erre elalszik, s mire fölébred, meg van gyógyulva. A mint látszik, itt elaltatás és hypnotizálás esete forog fenn. Egy másik gyógymód az „erek fölmelegítésében“ áll. Tésztából fazekat készítenek, azt félig megtöltik mézzel és a beteg gerinczére állítják. Ezután a fazékban levő mézet izzó vasdarabokkal forrásba hozzák. Ugyanezt az eljárást ismétlik a fejen, a halántékon stb., hogy a vér az erekben megmelegedjék. Néha azon-

ban a daganatot borzasztóan kiégetik izzó vaspálczikával, hogy a keményedés (az „asztal”) is eltűnjék. Míg a seb be nem gyógyul, pálinkával mossák. Ezen idő alatt a betegnek sem savanyu ételt enni, sem szeszes italt inni nem szabad; még a kenyeret is só nélkül készítik számára.

Ha valamely faluban a gyermekek számárhurutban szenvednek, egy öreg asszony kiássa egy fűzfa gyökerét s alatta a földet annyira kikaparja, hogy egy 12 éves gyermek átbujhasson. Ezután valamennyi gyermek átbuik háromszor, s mindeniknek a ruhájából egy kitépelt szálát ráakasztanak a fára, egy olyan szálát pedig a nyakára, a mely a fonásnál megmaradt. A fonásnak szombaton kell kezdődnie és befejeződnie. Ezt az eljárást felnőttek is gyakorolják nehéz betegség után.

Klimának nevezik azt a fájdalmat, melyet a fiuk herékben, a leányok az első menstruatio előtt éreznek. Ezek ellen a linaria vulgaris virágját és leveleit főzik meg s az illetőt abban megfürösztik, a virágot és leveleket azután ráteszik a fájó testrésze.

Holt csontoknak mondják azokat az ökölszerű, fájdalmatlan, diónagyságu kinövéseket, melyek rendszeresen a kézfejen támadnak. Az ilyen kinövést korán reggel bedörzsölik nyállal, vagy valami sima tárgygyal, főként csonttal lenyomják. Vagy egy száraz kutból negyven kavicsot szednek, s ezekkel megérintik a holt csontot. A kavicsokat ezután egyenként visszadobálják a kutba, ezt mondván: „A mint kiapadt ez a forrás, úgy tűnjék el rólam ez a csont, s ne legyen többé.“ Hazafelé más uton kell menni és pedig visszafordulás nélkül.

Csonttörésnél reggel és este hamut tesznek a beigazított testrésze és e mellett ezt mondják: „Jó reggelt (vagy jó estét) te szép eltörött; milyen nagyon jó vagy te! Eredj a négy testvér közül a legfiatalabbhoz.“ Ezután eczettel készített tésztát tesznek az eltörött testrésze és azt fadarabok közé sinelik be.

Fejfájás és sárgaság ellen szokásba van, hogy a javasszony zöldre festett kannával vizet merit a patak azon részén, hol a gyermekek szoktak átjárni. Ezután a tűzhelyről ollóval három izzó szenet vesz le, velök a kereszt jelét csinálja meg a víz fölött és bedobja őket a kannába. A vizet megérintvén az ollóval, kiveszi az elaludt széndarabokat és a következő ráolvasást mondja:

Csodálatos méhek mentek, csodálták a csodálatosakat ;
 Csodálatos ágat vittek csodásan csodásat ;
 Csodálatos hegyre érkeztek csodásan csodásra ;
 Csodálatos fákat döntöttek le, csodásan csodásokat ;
 Csodálatos akadályokat csináltak, csodásan csodásat ;
 Csodálatos nyájt hajtottak, csodásan csodásat ;
 Csodálatos tejet fejtek, csodásan csodásat ;
 Csodálatos dézsába fejtek, csodásan csodásba ;
 Csodálatos sajtot készítettek, csodásan csodásat ;
 Csodás szitán törték át, csodásan csodáson ;
 Csodálatos késsel vágták, csodásan csodással ;
 Csodálatos feketével, csodásan csodással ;
 És nyolcz irányban vitték azt szét.
 Így vigyék szét Iván sorvadását,
 Mint az utról a könnyü port,
 Mint a ködöt a Dunáról,
 Mint az asszonyt a templomból,
 Mint a férfit a mezőről,
 Mint a fiatal nőt hórótánczból,
 Mint a leányt a mosásból,
 Mint a fiatal leányt a fürdőből.

Ezt ismétli mindenik széndarab kivételénél. Azután még egyszer megcsinálja a kereszt jelét a víz fölött a széndarabokkal és ezt mondja :

Ördög repül fönt az ég felé,
 Ördög ül fönt a kéményen ;
 Ördög lelke, ördög teste —
 Csak Ivánka ne távozzék el.

Ezt háromszor ismétli, mire kilencz széndarabot dob a vízbe, melyet egy ággal és az ollóval néhányszor megérint. Az ágat és az ollót leteszi a tüzhelyre és inni ad ebből a vízből a betegnek.

A kinek csak egy oldali fejfájása van, ezt a betegséget „Zórá“-nak (hájnál pirkadásnak) nevezik. Az illetőnek még szürkületkor a szabadba kell mennie és sódarabkákat dobálni a hajnalesillag felé, közben ezt mondván : „Én keresem a zórá, fejem azonban nem akarja.“

Fejfájás ellen szokás a beteg fejét darab kék papirossal bekötni, a melyet előbb túvel átszurnak és tömjénnel behintet-

tek. Vagy pedig megsütött vöröshagymát ezitrommal keverve tesznek a fejre.

Ha a gyermeknek görcsei vannak, ekevasat izzóvá melegítenek és aztán vízzel leöntenek; az így támadt gőz fölé tartják a gyermeket.

Dobričban egy gyermekbetegségnél, melynek nevét azonban nem tudom, különös eljárás van divatban. A betegség arról ismerhető föl, hogy a gyermek senkit sem ismer föl, még szüleit se, habár előbb jól ismerte őket. Az anyának nem szabad gyermekéhez nyulnia, különban az meghal. A javasasszony hoz egy megfeketedett kést, háromszor meglóbázza a gyermek feje fölött; azután leveszi a gyermek fejkendőjét, s azt meggyújtván, szintén háromszor meglóbázza a feje fölött. Ezután ráparancsol az anyára, hogy egészen meztelenre vetkőzzék. Mialatt a javasasszony a szobából távozik, az anya levetkőzik, befödi a gyermeket egy fekete kendővel és háromszor hozzá lépven azt mondja: „Aki téged szült, az gyógyítson is meg.“ Ezután egy pálcikát vesz a kezébe, háromszor körüljárja a gyermeket és fölötte széttöri a pálcikát. Majd fölöltözvén, kimegy az udvarra, hol a széttört pálcikát eldobja. Ezután visszatér a szobába a javasasszonynyal, ki arra a helyre, hol a gyermek szíven feküdt, hosszú tűt szúr a földbe. Végül lyukat ás a földbe és az ott talált szenet a vízbe teszi. Ezután megsebesíti a gyermek sarkát és a kiömlő vért felfogja a pohárba, a melyben a szén van. Ezenkívül fiugyermeknél egy kakast, leánynál tyukot vágnak le és a vért szintén abba a pohárba fogják föl. Az így készített orvosságot beadják a gyermeknek. Ezután a javasasszony az anyával együtt kimegy az utcára és negyven kavicsot gyűjtenek. A kavicsokat az anya mellébe eresztí és aztán feloldja az övét, mire a kavicsok szoknyája alatt a földre esnek. Ezeket a kavicsokat a kakással, illetőleg a tyukkal együtt elföldelik. Az azután következő negyven napon keresztül az anya minden reggel vízzel kevert mézet főz és arra helyre tölti, hol a kavicsok vannak elásva; eközben így szól: „Amig te engem égetsz, addig égetlek én téged.“ E negyven nap alatt a gyermeknek nem szabad a ruhát levetni, csupán a kezét megmosni; nem szabad továbbá kocsira ültetni, a templomba, vagy vizen átvinni. Az anyának nem szabad kenyérdagasztás után ujjait a rátapadt tésztától megtisztítani. Ezt negyven nap elteltével a javasasszony végzi el.

A kinek gyomorfájása van, azt hiszi, hogy a szabadban aludt és kigyó csuszott a gyomrába. Ez ellen megölnek egy gólyát s a husát megetetik vele, azt hívén, hogy a kigyót meg kell ölnie, miután a gólya elemésztí a kigyókat.

Ha a betegágyas asszonynak nincs az emlőjében elég teje, akkor ezt szürkületkor kiállítják a házajtájába és kezében kenyérszeletet és egy vízzel telt korsót tartván, e szavakat mondja: „Az est szürkület megkezdődött, az emberek jönnek a munkáról, a szarvasmarha a mezőről, a juh a hegyről hazatért és az én tejem kiapadt, a gyermekem sir, akár férfiasan, akár nőiesen, akár alvás után, akár tehén után, akár a szomszédok után.“

Azután iszik a vízből, keveset rátölt a mellbimbójára, eszik egy keveset a kenyérből, aztán visszamegy gyermekéhez és letévén melléje a megmaradt kenyeret, így szól: „fogd, hoztam neked tejet — már jön.“

A szülés utáni három első hónapban az anyának mindennütt, a hová elmegy, adnak egy korsó vizet, hogy igyék és teje legyen, azokivül egy kenyérszeletet és hagymát, mire az anya így szól: „Mire való ez a szelet? ha legalább egy harapás volna.“ A ház asszonya azt feleli: „Nem neked adjuk a kenyeret, hanem gyermekednek, ez az ő szerencséje. Ha az asszony fájlalja a mellét, a javasasszony a következő ráolvasást mondja :

„Átmentünk a mezőn,
Láttak téged kecskepásztorok,
Láttak téged marhapásztorok,
Láttak téged juhásztorok,
Láttak téged disznópásztorok,
Kutya nélkül megfogtak,
Kés nélkül megöltek,
Tűz nélkül megsütöttek,
Száj nélkül fölfaltak,

A te lelked könnyebb az enyémmél.“

Eközben elővesz három darabka sót, az egyiket belemártja egy vizes tálba, ráteszi a fájós mellre, majd onnan elvevén, beledobja a tálba, másik két darabkával ugyanezt teszi a fentebbi ráolvasásra. Ha az anya az első hónapokban a szülés után a rokonait látogatja meg, nem csak hagymát, kenyeret és vizet adnak neki, hanem sót is és a gyermek számára

egy tojást, hogy olyan kövér legyen az, mint a tojás. Első időben az anya mindig hord az övében egy kanalat és zsebében egy darabka kenyeret. Reggel kimegy egy folyóvizhez, a kanállal megnedvesíti a kenyeret és mellét is leönti vízzel, hogy mindig legyen teje. Ugyanezen czélből a munkából este hazatérő munkások egy kenyérszeletet mártanak a folyóvizbe és odaadják a szoptatós anyának. Csodaszert is szoktak készíteni az anyatejből. Nevezetesen, hogy hazatérésre hívják azt, ki szülőföldjét kerüli, egy anyának a tejét összekeverik a leányának a tejével, rátöltik egy vizimalom vizét és így szólnak: „Amint az anya és leánya szeretik egymást, úgy szeresse őt az apai ház; a mint a víz forgatja a malmot, úgy fordítsa meg az ő értelmét.“ A tej keverékből egy keveset öntenek a tintába, melylyel az illetőknek levelet irnak, vagy magát a levelet nedvesítik meg vele. Ugyanebből kevernek annak a leánynak az ételébe, a kinek kívánják, hogy az illető feleségül vegye. Vese- és májbajoknál a javasasszony almával megérinti a betegnek fájdalmas testrészeit és aztán az almát kidobja az utra, hogy a betegség arra menjen át, a ki az almát megtalálja és megeszi.

Mlamos-nak nevezik Tirnovo környékén azt a betegséget, melyet a gyermekek kapnak, ha hajadon fővel aludtak a napon. Jelenségei ennek: a test lesoványodása, sárga bőrszín, izzó szemek, fejfájás és reszketés. Ez az ugynevezett meleg mlamos; de van hideg is, mely meghülés következtében támad; az utóbbi esetben a test lesoványodik, hideg, a bőr sárga és a végtagokat gyakori reszketés fogja el.

Ez a betegség tulajdonképen gyomorelrontásból származik, ha t. i. a gyermek édes és meleg tejjel teleszivta magát. Ha az anya ki van fáradva, ezt szokták neki mondani: „Ne szoptasd a gyermeket, ha ki vagy merülve és a tejed meleg, mert különben az éhes gyermek megkapja a mlamost.“ Ha észreveszik, hogy a gyermek tényleg megkapta, elviszik olyan nőkhöz, a kik ezt gyógyítani tudják. Az illető javasasszony elővesz egy fazekat, három ujjnyi magasan megtölti vízzel, tűzre állítja és beletesz három hosszú lud- vagy tyuktollat, három kést és három kanalat. Mikor a víz forr, csöndesen kivesz a fazékból egy kanalat és azzal a tűzhelyről háromszor hamut meritvén, azt beledobja a fazékba; ugyanezt ismétli a többi kanállal, késekkel és tollakkal, aztán ezeket egymás mellé rakja. Ha a víz körülbelül tíz perczig

forrott, beletölti mély tálba és azt befödi a fazékkal. Ezután a tálát a fazékkal együtt a gyermek fejére teszi és a kanállal megkopogtatván, azt eldobja a gyermek feje fölött; ugyanezt ismétli a többi kanállal, késekkel és tollakkal. Ha ezen idő alatt a víz fölfut a fazék szájáig, azt mondják, hogy a mlamos öszszegyült a fazékban és a betegség elhagyta a gyermeket. Ezután a vizet ismét a tálba tölti és néhány kanállal inni ad belőle a gyermeknek. Majd megmelegíti a gyermek lábait a tűznél, egészen bekeni faolajjal, szént tör szét s azzal bedörzsöli a homlokot. Ha a baj ugyanazon a napon nem szűnik meg, ezt az eljárást estefelé 6 óraker ismételik. A kanalak, kések és tollak összesen kilencz tárgyat képeznek; a kilenczes szám pedig a bolgár néphitben misztikus szám, a mely dalokban, közmondásokban és esküvésekben előfordul. Így például: „Elkergetik a kilenczedik határig; nem fogja elfelejteni kilencz és kilenczvenkilencz esztendeig; 99 hős és 9 fürge segítő stb.“ Ez a szám nagy szerepet játszik a javasasszonyoknál is.

Egy más kuruzslási mód a következő: Elővesznek egy fazekat, zöld tálát, három fakanalat, egy rövid fadarabot, egy fésűt és egy kést. A fazekat vízzel megtöltik és tűzre állítják. Ha a víz forr, a javasasszony a fésűvel háromszor hamut merít a tűzhelyről, beledobja a fazékba, annak tartalmát a tálba üríti és a fazekat ráállítja. Azután a kanállal, a fadarabbal, a fésűvel és a késsel megkopogtatja a fazék fenekét, háromszor ezt mondván: „Huzódjék el a mlamos a fejből, a szivből, a lábakból stb. stb. és gyűljön ebbe a fazékba!“ Ha a gyermek tényleg szenved ebben a betegségben, akkor a víz a tálból fölmegy a fazékba.

Ennek a betegségnek a neve a görögből származik. (Mlamospára.) Kelet-Ruméliában az ezen betegségben szenvedő gyermekeket „pázások“-nak vagy „megpörköltek“-nek nevezik. Van a négy lábúaknak (scolopendra) egy sárga színű fajtája, melyet „mlamosnika“-nak mondanak vagy pedig „sárga betegséget“ jelent. (Mlama a görögben „aranyat“ jelent; az ezen betegségben szenvedő gyermekeknek tényleg sárga színe van.)

Névtelen betegségnek (τρισμός) nevezik a csecsemők ajkának megsebesedését és fölpattanását, a melynek következtében nem tudnak szopni s éhen halnak. Ez ellen gilisztát mosnak meg borban, szétmorzsolják olajban, a gyermek ajkára kö-

tik s rajta hagyják 24 óráig. Ha giliszta nincs kéznél, akkor tojást készítenek így el s teszik a szopós gyermek ajkára.

Kiszakadt körmöket a ranunculus acris főztyével mosásák meg.

Ájulásnál egy edénybe amoniacot és meszet tesznek, s az orra alá tartják, hogy a szagot fölszivja.

Fülfájás ellen a fülezimpára tintával kört rajzolnak, abba pedig keresztet és ezeket a betűket: Js (Jézus) Kr (Krisztus) Mika (Segits.) Lompalanka vidékén ünnepnapon megszentelt olajat öntenek a fülbe, vagy jól zárható edényben eczetet forralnak, azután a fedőn kis lyukat csinálnak s a kiszálló gőzt a beteg fülre teszik, vagy marhaganéjjal megfürösztik.

Pereštez az a betegség, mikor az ember arcán foltok jelentkeznek és a szemet lezárják. A beteg olyan asszonyhoz kénytelen fordulni, a ki az ugynevezett „elfuvást“ tudja alkalmazni. Két ilyen javasasszony elmegy oda, a hol fákat vág-
nak, s összegyűjtenek 39 faszálkát kötényükben, összekeverik kölessel, ezt szétszórják a földre és egymást taszigálva az egyik kérdezi, a másik feleli:

— Fujni, fujni!

— Mit fujsz te el?

— A perester-t fuvom el.

— Fujjad el!

— A viz elvitte magával

— A szél elfűtta,

— Tőle (t. i. a betegtől) már eltűnt.

Azt hiszik, hogy az arczon a szem alatt árpa nő, a mely ugyan nem okoz fájdalmat, de ha a szembe jut a mosakodásnál, mégis bajt okoz. Ez ellen egy gram amoniákot összekevernek borszeszszel és éjszakára egy darab rongyba takarják; azután rákötik az arczra és három nap és három éjjel rajtahagyják, daczára annak, hogy égető fájdalmat okoz.

Pleuresia, pneumonia, perupneumonia. (Bolgáruł blaš, bodos, dupes.) A beteget ráültetik a meleg tűzhelyre s körülrakják megmelegített cseréppel, a melyet vízzel vagy eczettel megnedvesítettek, vagy megnedvesített edényekkel, a melyekben meleg víz van, vagy pedig közelébe rakják a sütőkályhából kiszedett kenyereket. Egy darabig még fölmelegített árpára fektetik és jól betakarják. Némely faluban a beteg testrésze paprikával kevert mézet raknak.

Orbánéz ellen a következő ráolvasás van szokásban :

„Orbánéz légy te, pusztá erdőbbe menj, őrizkedj az orbánéztól; ott tisztulj meg, mint az ezüst és arany; az orbánéz nem eszik és iszik semmit; eredj a vad erdőbbe, hol a kakas nem kukorékol, hol kutya nem ugat, ökör nem bög, juh nem béget, kecske nem mekeg, szamár, ló és öszvér nem nyerit. Ott zöld mezők és magas fák vannak és sötét árnyékban források; ülj egy forráshoz, meríts vizet, igyál belőle és mosd meg magad, s kend be arcodat mézzel; a faluba ne jöjj viszsza; a kutyák megugatnak, hogy meg fogsz rémülni.“

„Pešičavo“-nak, „disznós“-nak mondják a gyermeket, ha testileg lefogy, ha bőrszine megsárgul és gyöngé lesz. Az ilyen gyermeket következőkép gyógyítják: Egy nagy mozsarat megtöltenek vízzel, s a gyermeket megfürösztik benne. Fürdés után női ingbe csavarják, a földre teszik s mialatt az anya megszoptatja, egy másik nő ezt kérdi: „Minek ülsz itt öreg?“ Az anya ezt feleli: „Pešič miatt ülök itt.“ A kérdést és feleletet háromszor ismétlik. Ezután hamut kötnek egy rongyba, s beteszik vízbe, a melyben a gyermek meg lesz fürösztve. Éjszakára a rongyba kötött hamut kiteszik a háztetőre. Következő reggel leveszik, s ha még nedves, az azt jelenti, hogy a gyermek szenved ugyan abban a betegségben, de meggyógyul.

Ha a gyermek gyöngé, az anya tíz, husz, vagy harmincz embert meghív egy szombati napon az udvarába. Tiznél kevesebb nem lehet jelen. Ha negyvenet hívtak, mindenik hoz egy ágacskát, ha huszat hívtak, akkor kettőt hoznak, ha tizen vannak, mindenik négy ágacskát hoz magával. Ezután rézüstöt állítanak az udvaron három köre s alatta az ágakból tüzet raknak, de úgy, hogy ne lánggal lobogjanak. Az anya a meztelen gyermeket néhány perczig az üstbe tartja, hogy megerősödjék, azután meleg vízben megfürösztli. Némely vidéken a gyöngé gyermeket olyan vízben fürösztik, a melyben előbb egy macska, vagy kutya lett megfürösztve. Ha az állat a vízből kiugorván, megrázza magát, akkor „a gyermek is lerázza magát a betegséget.“ Hogy megtudhassák, javult-e a gyermek állapota, megmérik, s ugyanolyan súlyú száraz homokot tesznek egy zsákba, mint amennyit a gyermek nyom. A zsákot a következő szombatig száraz helyre állítják, s akkor úgy a gyermeket, mint a zsákot újból megmérik; ha a gyermek súlyosabb, akkor javult az állapota.

Kigyómarás ellen megfogják a kigyót és szétzúzott fejét a sebre teszik, hogy a mérget kiszivja. Vagy pedig egy élő kakas fejét tartják addig a seben, míg megdöglik; ezután egy másik kakással csinálják ugyanezt, majd egy harmadikkal. Ha ez nem döglik meg oly hamar, mint a másik kettő, akkor eldobják és szederfa (černica) leveleket kötnek a sebre. (Lásd fentebb a „veszett kutya harapásnál.“)

Ijedtség ellen fejszével a földre csapnak, s aztán vizes-tálban megmossák; miután ezt háromszor ismételték, a vizet az illető személylyel megitatják. A fejsze megmosásánál mindannyiszor ezt mondják: „Vágd el az ijedtséget, miként a fejsze vág.“ Szokás az is, hogy verebet vagy kis tyukot felhasitanak, s a még meleg szívet az illetővel lenyeletik. Némely vidéken az ijedt embernek 40 napon keresztül a következőket kell tennie: Odamegy az ajtóhoz, arczczal az ajtó felé fordul, kezeit a csipőjére teszi és így szól: „Jőjj szívem a helyedre,“ aztán a tűzhelytől az ajtóig és vissza háromszor bukfenczet hány, ismételvén a fentebbi mondást. Gyermeknek valakinek a segélyével csinálják a bukfenczet, aki helyettük a mondanivalót is elmondja.

Ha gyermek ijed meg, az esetben az anya jobb kezének ujjait szétterjeszti a földön, ráfekszik a hátára és háromszor mondja: „Ijedjen meg a föld, de te ne ijedj meg.“ Ha a gyermeknek szivdobogása is van, kivágják egy verébnek a szívet, s odaadják a gyermeknek megenni, ilyenkor ez a szólásmód: „Gletne deka, ie oste žuro srce,“ „élő szívet nyelt le.“ Szokásban van még használt ólmot is nyeletni az ijedtség ellen. Az általánosan ismert ólomöntés a bolgároknál is divatban van s az ólom alakjából előre megmondják azt az állatot vagy tárgyat, melytől az illető megijedt.

Ha valakinek öröklött betegsége van, egy férfi vagy egy asszony (a szerint, a mint az illető beteg him- vagy nőnemű) elvezeti a szomszéd falu határához, hol az egészséges levág két szőlővenyigét s ezeket bizonyos távolságban egymástól a földbe dugja, felső részöket azonban összeköti. A beteg ezután meztelenül átbujik a nyílás alatt még pedig háromszor. A ruhákat egy fára akasztják, s mást kell fölvennie. Hazamenetkor a mezőn átbujik egy magasan tartott ekevas alatt is. A daganatokra megmelegített sóval behintett hagymát tesznek, hogy azok felpattanjanak.

Maczédóniában különösen el van terjedve a scrophula, amelyet „kartičina“-nak hívnak. Gyakran a betegnek egész testét daganatok borítják, a melyek nem ritkán halált is okoznak. A betegnek diólevél forrázatot adnak inni, s a testen mesteséges sebeket támasztanak, hogy a daganatoknak levezető csatornája legyen.

Sipanica (baba sarka-boginja-varoila verd.) Ezt a betegséget női démonnak tartják, s a mint valamelyik házban megjelenik, gondot fordítanak a legnagyobb tisztaságra. A betegség tartama alatt nem szabad forralni, sem valamit eladni, vagy venni. Ha ez mégis feltétlenül szükséges, akkor a szomszédházban végzik el. A beteg személy anyjának nem szabad dolgozni, hogy a sipanica e miatt meg ne haragudjék. Ha a gyermek cipőkről, vagy más efélékről álmodik, rögtön megszerzik számára, mert azt hiszik, hogy azt a sipanica kívánja s kívánságának teljesülése után a beteget életben hagyja. Abban a házban, hol a betegség kiütött, férfiak és nők egymástól elkülönítve élnek s tartózkodnak a coitustól; a hulladékot elviszik a házból, hogy a sipanica meg ne botoljék bennük. Éjjelre nem zárják be az ajtót, mert ha a sipanica zárva találja, a faluban fog lármázva és üvöltve bolyongani. A kutyáknak nem szabad ugatni, hogy zavartalanul mehessen be. Éjszakára mézes süteményt és egy pohár bort tesznek valami világos helyre, hogy könnyebben megtalálja. Éjszaka senki sem megy ki a házból szükségét végezni, nehogy bepiszkítsa a véletlenül ott szunynyadó sipanicát. Ha a szobát kisöprik, ügyelnek arra, hogy a betegágyból kiesett tollakat, szalmát stb. ne dobják a tűzbe, mert a sipanica emiatt megharagszik. Ha a beteg meggyógyul, a szalmát melyen feküdt, a földbe ássák; ha meghal, holttestét nem kíséri pap a sirhoz, mert a sipanica nem türi a tömjént. Gyógyítószerzert ennél a betegségnél nem hasnálnak, sem orvost nem hívatnak, mert a sipanica emiatt megharagudnék.

Sirma-nak hívják azt a betegséget, mely meghülés következtében a kézen és lábon támad, s fájdalmas szagatással jár. A javasasszony megdörzsöli a beteg kezét és azt mondja:

„Sirma nyárson lovagolva
Ment a vásárra;
Találkozik vele a farkas,
Megette száj nélkül,
Kirakta s . . g nélkül.“

Ochridában azt hiszik, hogy ezt a betegséget csak akkor lehet alaposan kigyógyítani, ha az illető a beteg testrésztét leteszi az ajtóküszöbre s egy terhes asszony átlép rajta.

„Szár az fésű“-nek nevezik azt a helyet, a hova kutya vizelt vagy okádott, a ki odalép, egész testén viszkető fájdalmat kap. A betegnek először el kell menni egy disznó-ólhoz, lábával megrugja az ajtót és így szól: „Ó, csalás, mely engem egy idegen nő részéről ért.“ Ezután fölkeres egy javasasszonyt, a ki elvezeti őt egy szemétdombra vagy egy folyóhoz s mialatt arcával a napfölkelte felé fordul, keresztet vet rá s egész testét megkaparja egy fésűvel, miközben ezt mondja:

„Letörülte a száraz fésűt
Kutyáról,
Macskáról,
Farkasról,
Verébről,
Békáról,
Hollóról,
Kakasról,
Emberről,
Nőről,
Tehénről,
Tyukról,
Ökörrel.“

Tüdőbajnál (tuberkulosis) a javasasszony megpróbálja az ördögöt és a samodivákat kiűzni a beteg testéből, olyképen, hogy különböző füveket főz és varázsigéket mormol. A néphit szerint az ördög és a samodivák összegyűlnek a tüzhely körül s letérdelve könyörögnek a javasasszonynak. Végül a javasasszony elvezeti a beteget egy fához, a hol vízzel leönti, mire az ördög és a samodivák elhagyják a testet és a fára menekülnek. Ha ez az eljárás nem használ, akkor a baj „ednome-sečna“ (egyhónapbeli) vagyis a betegnek egy rokona meghalt, a ki vele egy hónapban született. A javasasszony elviszi a beteget hajnal előtt az illető rokon sírjához, s ott a kereszthez háttal odakötözi. Pár percnyi ottidőzés után leoldja a lánczot s hazamennek, hol a javasasszonyt megvendégelik.

Nyugtalanul alvóknak s olyanoknak, kik álmukban beszélnek, fésűvel a szájára ütnek. Azokat, kiknél gondolják,

hogy álmukban rossz szellemek nyomják, s ezért kiabálnak, néven szólítják, hogy fölébredjenek s jobb oldalukra feküdjenek.

Altetidugulásnál a javasasszony vesszővel háromszor rácsap a betegre, s mindannyiszor azt kérdezi: „Vesszőt akarsz-e vagy dugulást?” A beteg azt feleli: „Vessző kell, nem dugulás.” Ennek a vesszőnek azonban olyannak kell lenni, a melyet a szent földről hozott egy hadsi (zarándok).

Venerikus betegségeknél az illetőt higanynyal kezelik. A higany füstölve lesz, de hogy mikép, az titok; annyi tudva van, hogy sokan meghalnak tőle.

Mérgezés ellen ezt a ráolvasást használják: Hetvenkét gonoszhitű mendegélt és pedig izraeliták, latinok, sorvadások, méregkeverők, lelkiismeretlenek és találkoztak a mérgezéssel, kiszívták a szívet, a máját, a gyomrát, véré, ereit és agyvelejét; beteg lett, félt és nem tudott aludni. Sirt gyermek módjára; a mint ezt Isten szent anyja és szent György meghallották, ezt kérdezték: „Miért sirsz olyan hagon, mely az égig hat és miért könnyezel a földre?” — „Hogy ne sirnék és könnyeznék? Találkozott velem hetvenhét gonosz hitű s kiszívták szívemet, májamat és minden nemes részemem.” — „Ne sirj, mérgezés, hanem eredj és ülj fel az anyád köntösére; vannak öt ujjú asszonyok, kik téged meg tudnak gyógyítani. Hivjatok el korán reggel egyet, fésüljön meg téged fésűvel, dobja azt egy lakatlan házba, anyád söpörje ki tisztára és a szemetet dobja ki a falu szemétdombjára, hová a falusi kutyák, állatok, barmok és szárnyasok járnak; ezek tapossák a lábaikkal, tépdessék a fogaikkal, hogy azt (t. i. a betegséget) széttépjék és a vér a Dunába folyjon, a hol megsemmisül. Ott nincsen étel, sem ital. Az embert én békében keresztetem.”

Őrütség ellen, mely megigézés következtében támadt, a következőket olvassák a betegre: „Isten anya és Krisztus Isten, áldozatok, Sylveszter, kilencz testvérek. Menjetek a puszta erdőbe, ételt és italt készítettem ott előre, mindenkit meghívam oda, hol a madár nem énekel, hol a tyúk nem kotkodácsol, hol a kakas nem kukorékol, hová ember nem megy, oda menjetek a lábakból, kezekből, szemekből, a szivekből, az erekből stb. stb.”

Egy másik ráolvasás így hangzik: „Őrütség! Miért veszekedtél a kereszttel, a csontokkal, a lábszárakkal, mint a bika a tehénnel, mint a kos a juhval, mint a kecskebak a

kecskével. Hogy tudtál összeveszni? A szent Istenanya találkozott vele s azt mondá: „Eredj vissza, küldök hozzád egy nőt, egy javasasszonyt, hogy veled ártól (az örületségről) beszéljen és elvezesse puszta erdőkre, hol nap nem süt, szél nem fuj, juh nem béget, ahol nincsen sem enni, sem inni való.“

Akinek szemölcse van, mihelyt két személyt lát egy szá máron lovagolni, azt kiáltja: „Az én szemölesem menjenek át tirátok.“

Ha a gyermek nagyon sokat sir, az anya leány vagy fiu-
gyermeket hiv magához s az illetővel három fáról egy-egy
ágot szakittat. Ezeknek az ágaknak egyik végét tűzbe tartják s
a mikor égni kezdenek, az illető személy egyet a jobb kezébe,
a másik kettőt a balkezébe fogja és az anyát, ki gyermekét
karjában tartja, kergetni kezdi. Rövid futkosás után azt kérdi
az anya: „Mit kergetsz te?“ Az illető azt feleli: „A sirást.“
Erre az anya azt mondja: „Kergesd, kergesd, csak kergesd,
hogy kiüzzed!“ Ezt az eljárást háromszor ismétlik s aztán az
égő ágakat az udvarra dobják, hogy ott maguktól kialudjanak.
Szokás még az is, hogy az anya három napon át gyermekét
a felkelő és lemenő nappal szembe tarja, ezt mondván: „Ha
gyermekem a nap után sir, sirjon a nap is az én gyermekem
után.“ Némely községben az anya éjszaka kimegy a szabadba
olyan helyre, honnét a pásztorok tüzeit látni lehet és gyerme-
két a tűz felé tartva így szól: „Gyermekem ne sirjon a pász-
torok tüze után; a juhok sirjanak az én gyermekem után.“ Ha
egy idegen távozik a házból, ott kell hagynia egy szálát a
ruhájából, nehogy a gyermeke a sirást megkapja. Némely falu-
ban a gyermeket háromszor áthúzzák egy olyan nyiláson, ahol
előbb egy kutya bujt keresztül. A sirás ekkor a kutya-
ba megy át.

Sebet (podljota) így szokás kezelni: A javasasszony ösz-
szegyűjt néhány gabnakalászt, néhány zöld füvet, egy fehér
kakastollat és egy vörös ezérnaszálat, aztán így szól:

„Átugrott a kertbe,
Hogy növényeket gyűjtsön.
Növényeket és virágokat,
György napi imához.
Növényt nem gyűjtött,
De megszurta magát
A szederinda tövisen,

A kigyó csontokon,
 A farkas fogakon,
 S közeledik a podljota ;
 Podljota megsérült,
 Leült és sirt.
 Hozzá jött szent Istenanya
 És így szólott hozzá :
 — Miért sírsz te N. N. (neve a betegnek)
 És az ezt feleli :
 — Szent Istenanyácskám,
 Már hogy ne sirnék én,
 Elmentem a kertbe
 Virágot gyűjteni,
 György napi imához
 S megszurtam magam a szeder tövisén,
 A kigyó csontokon,
 A farkas fogakon,
 S podljotát kaptam,
 Podljota megromlott.
 A szent Isten anya felelé :
 Ne sirj,
 Eredj a javasasszonyhoz,
 Hogy meggyógyítson téged,
 A zöld füvel, a gabnakalászszal,
 A kakastollal,
 A vörös ezérnával.
 Majd könnyebben érzed magad
 És örülni fogsz
 Mint a bárány a zöld mezőn.“

Hogy a seb gyorsabban hegedjen, fehér mézzel vegyített tiszta buza vagy rozslisztet tesznek reá. Ugyenezért megmosásák a sebet olyan vízzel, a melyben az ulmus compestris héját főzték meg. Szokás a sebet hypericum perforatummal is gyógyítani. Ha virágzásban van (junius, augusztus), összegyűjtik a virágjait, beleteszik egy edénybe, olajat töltenek reája és aztán félreteszik, hogy előforduló esetről fölhasználják. Fájós női melleket is szokás ezzel bekenni. Égési sebekre káposztaleveleket tesznek, hogy hólyag ne támadjon. Használni szoktak egy kenőcsöt is, a mely 25 gramm disznózsirból, 4 darab tojás fehérjéből és 4 gramm porított kámforból áll. Az állatok

ütési és zúzási sebeire sőtalan disznósirt tesznek. Ha embernek támad ilyen sebe, vérelállítóul szétmorzsolts gombát vagy dohányt tesznek reá.

Giliszták ellen a skolopedrium officinarum főztjét használják.

Fogfájás ellen legelterjedtebb szer a tömjén, melyből diónagyságu darabkát eczetben megfőznek és ezzel a folyadékkal a száját kiöblítik. Szokás még a pinus sylvestris egy darabkáját eczetbe megfőzni és azzal a foghust bedörzsölni; használják még az arcz bedörzsölésére a puliurus ausrális gyökeréből nyert nedvet is; a fogba pedig caryophyllus aromaticust dugnak; a rózsaoajat is használják a foghus bedörzsölésére.

Ha a gyermek a fogzásnál megbetegszik, vagy öreg ember reumában, csuzban szenved, a javasasszony jobb kezében egy tojást fog, azt megforgatja a beteg feje körül, e szavakat mondván: „Ha ördögtől jött a rossz, menjen a fekete kakas után, a fekete medve után, a pusztá erdőkébe; ha pedig a szép mézédés lilimtól jött, bedörzsölöm mézzel, hogy a méhek elvigyék a szőlővesszőkre, a cseresznyefákra, a körtefákra és a virágokra; ha a legszentebbtől jött, úzze el az Istenanya, dobja az ördögök közé, a kövekre, a csillagokba, hová az ember nem mehet, hol a kakas nem tud repülni, hol a vad nem tud élni.“ Ezután az egyik sarkánál feltöri a tojást, kiissza a fehérjét, a sárgájával pedig bekeni a beteg testrészt. Végül két lyukat fur a tojás héjába, czérnát huz azon keresztül és a beteg nyakára köti.

A bolgár népmediczináról csak a legutóbbi időben gyűjtik össze a néprajzzal és demografiával foglalkozók az adatokat. Az itt közölt igen becses adatok csupán egy részét képezik az összegyűjtött és a Sbornikban közölt anyagnak. Azok számára, kik e nagyfontosságú tárgyról még részletesebb adatokat kívánnak megismerni, egybefoglalom itt az összes eddig gyűjtött anyagot abban a sorrendben, a melyben azok megjelentek, megjelölvén egyuttal nemesak a Sborniknak megfelelő számát és lapját, de fölsorolom a helyeket is, a hol az anyagot összegyűjtötték.

Sbórník I. kötetben : Popov A. a Hadzilesko kerületből l. 78. o.

Mirèusko S. verses rálvasások 1883-ból, Siroka vidékén l. 90. o.

Zepenkov K. M. Prilibből, Petra, Bona, Ivana stb. bajačkákról l. 92. o.

- Sbornik II. kötetben : Siškov St. Achar Čelebibilől l. 170. o.
 Ginčev Z. Tirnovóból l. 172. o.
 Ikonomov, Deberskóból l. 173. o.
 Zepenkov, Prilipból l. 173. o.
 Radulov, Dobričból 274. o.
- Sbornik III. kötetben : Stoikov D. Sofiából l. 142. o.
 Saranov, Orhaniából l. 144. o.
 Stoikov N., Kazanlikból l. 145. o.
 Ginčev Z. e kötetben egy hosszabb és részletező tanulmányt irt anélkül, hogy magát valamely meghatározott helyhez kötötte volna kizárólag. Ez a tanulmány nem fordul elő a Sbornik néprajzi részében, hanem a tudományos cikkek között. l. 70. o.
- Sbornik IV. kötetben : Ilčev Mária, Orhaniából l. 95. o.
 Cicov Nikola, Kosturból l. 108. o.
 Ginčev Z. Tirnovóból l. 97. o.
 Siškov S. N. Achar-Čelebibilől l. 102. o.
 Božev D. Demir-Hissar l. 105. o.
- Sbornik V. kötetben : Ilčev Mária, Orhania l. 114. o.
 Stoikov, Sofia, Gabrovo és Kazanlik l. 117. és 121. o.
 Berkovski J. P. Lomból l. 128. o.
 Stoilov P. A. Gorno-Džumaisko l. 120. o.
- Sbornik VI. kötetben : Zepenkov K. M. Bitolia-Monasztárból l. 94. o.
 Ilčev Mária, Orhaniából l. 98. o.
- Sbornik VII. kötetben : Atanasov Paskal, Dobričko l. 141. o.
 Trifunov St. Lovčából l. 144. o.
 Čarakčiev, Küstendil l. 145. o.
- Sbornik VIII. kötetben : Ginčev Z. Tirnovóból l. 144. o.
 Velčinov testvérek, Sófiából l. 153. o.
 Trifunov Lovčából l. 156. o.
- Sbornik IX. kötetben : Matov Kr. Strugából l. 136. o.
 Gelobov Spas, Plovdiv (Filippopol) l. 137. o.
- Sbornik X. kötetben : Sapkarev K. nagyobb tanulmány a macedóniai népmédecináról, mely szintén nem a néprajzi, hanem a tudományos részben fordul elő, bő nomenclaturával ellátva, l. 324.
 Ginčev Z. Tirnovóból l. 128. o.
- Sbornik XI. kötetben : Matov D. Velesből l. 86. o.
 Dimitrov P. M. Trajánból l. 90. o.
 Bojadžiev, Pirdopból l. 87. o.
- Sbornik XII. kötetben : Staliski Z. Lomból l. 142. o.
 Božov D. St. Nevrokopból l. 124. o.
 Zlatarov, Nevrokopból l. 150. o. és Konušköből l. 151. o.
 Angelov V. G. Bitolia-Monasztirból l. 153. o.
- Sbornik XIII. kötetben : Ikonomov T. Rašovóból l. 176. o.

Ez összeállításból az világlik ki, hogy Bolgárországban igen sokan feglalkoznak a népszokások összegyűjtésével. Ennek okát pedig abban kell keresni, hogy nem csak sokan érdeklődnek ez iránt, hanem főleg azért történik ez ilyen nagy buzgósággal, mert a bolgár közoktatási miniszterium több szaktudós hivatalnokot alkalmaz pusztán az általa kiadott Sbornik szerkesztésére és mindaz ami a Sbornikban megjelen, tisztességes honorariumban részesül.

HATODIK RÉSZ.

HALOTTI SZOKÁSOK.

Valamennyi népnél a halotti szokásokban mutatkoznak a legrégebb hit legjelentékenyebb maradványai. A kultúra mindent szétbomlasztó befolyása a néphitnek egyetlen ágát sem hagyta aránylag annyira érintetlenül, mint a halotti szokásokat. Ez némileg természetes is, mert első sorban a szivre és kedélyre ható eseményekre vonatkoznak és naponként felújulnak, ennél fogva feledésbe könnyen nem merülhetnek.

E szokások tulajdonképeni lényege a modern nemzetek néptudatából ugyan már rég eltűnt és pedig főként a kereszténység befolyása alatt, de azért hagyományos szokás gyanánt mintegy szentségnek tekintve, még mindig fennállanak.

E szempontból a bolgár halotti szokások is, melyek sok tekintetben változatlan őseredetűek, jelentékeny becsesel bírnak a vallástörténelmi kutatásra és összehasonlító népismére vonatkozólag.

A bolgár néphit szerint a halálnak, mint megszemélyesített lénynek, nincs szabad akarata, hanem mint minden teremtmény az Istennek van alárendelve, a ki elküldi őt azon ember lelkének elvételére, a kinek Isten akarata szerint az utolsó órája ütött. Ekkor a halál láthatatlanul jelenik meg az embernél s elrabolja lelkét; a test élettelenül összeomlik, a halál által elrabolt lélek pedig egy darabig a földön bolyong, majd eljut Isten elé, hogy büntetését vagy jutalmát elnyerje.

Egy bolgár monda ezt adja elő:¹⁾

„Isten elküldte egyszer a halált egy szegény, beteg emberhez, a kinek sok gyermeke volt, hogy vegye al a lelkét. A halál belépett a házba, hol a beteg feküdt és így szólt: „Jó

¹⁾ Kostenčev A. közli Stipből.

reggelt!“ Az asszony és a gyermekek ráválaszoltak: „Adjon Isten minden jót!“ És az asszony nyomban rendelkezett: „Hamar adjátok elő, gyermekek, amit Isten nekünk adott, hogy a halált megvendégeljük.“ E szavakra a halál így szólt: „Hagyjátok, hagyjátok, nem kell nekem semmi, én a beteg lelkét akarom elvinni és az Istenhez vinni, a ki várakozik reám.“ A mint az anya és gyermekek ezt hallották, körülfogták a halált, sirtak és könyörögtek, hogy ne hagyja őket az apa nélkül; ki táplálja, ruházza őket, mikor még egyikőjük sem képes dolgozni?“ A Halál belátta, hogy a gyermekek csakugyan éhenhalnának, s ezért el is távozott. Az Isten azonban magához hívta és megkérdezte: „Mit csinál annak az embernek a lelke, akihez küldtelek?“ — „Jobb volna“ — felelé a halál — „a gyermekek lelkét elvinni, mert azok még kicsinyek és munkaképtelenek.“ — „Hallgasd meg, a mit mondok,“ szól az Isten „szállj alá a tengerfenékre, keress ott egy követ és hozd fel hozzám; de gyorsan térj vissza, ne időzz sehol utközben.“ A Halál gyorsan elsietett és hozott egy követ a tenger fenekéről. Isten ekkor azt parancsolta neki: „Törd szét a követ és nézd meg, hogy mi van benne!“ A Halál széttörte a követ s egy kis féreg mászott ki belőle a kezére. „Jőjj most ide!“ szól az Isten. A Halál megijedve az Isten elé állott, a ki ezt kérdezte: „Ki teremtette ezt a követ?“ — „Te teremtetted,“ felelé a Halál. — „Ki adta az életet ennek a féregnek, ki táplálja őt a kőben, a tenger fenekén?“ — „Te, Isten,“ felelé a Halál. — „Ha tehát én a tenger fenekén levő féregnek életet és táplálékot adok,“ mondá az Isten, „hogyne gondoskodnám én ez általam teremtett emberekről? És te sajnálsz az embereket?“ Erre megátkozta őt és ezt mondá: „Mától fogva vak leszel, hogy ne láthasd, melyik ember szegény vagy gazdag, öreg vagy fiatal. Azonkívül süket is, hogy ne halljad az emberek siránkozását és könyörgéseit. Azonkívül rest is leszel, hogy ne sokat beszélj és az emberek beszédedről fölismerjenek; láthatatlan is leszel, hogy az emberek ne lássanak téged és megijedjenek tőled, végül pedig szivtelen is leszel, hogy ne sajnálkozz az emberek fölött.“ Ezután az Isten pofon ütötte a Halált, mire ez vak, süket, rest, láthatatlan és szivtelen lett.

Ósrégi az a hit, hogy a halál előre jelentkezik, mintegy hírnököt küld, hogy a halandót előre értesitse, hogy készüljön el a hosszú utra, a halálra. A néphit legváltozatosabb anyaga

áll a bolgárok közt is rendelkezésünkre, mely mindezt tisztán föltünteti. Ősidőktől a halál nyújtott legbőségesebb tápot a legtöbb babonás hiedelemre.¹⁾

A bolgár néphitben számos nyoma van a halálsejtelmeknek is.

Ha egy tyuk úgy rikácsol, mint a kakas, akkor halálozás fog történni a házban, kivéve, ha a tyukot azonnal odajándékozzák egy kolostornak. Nagyon el van terjedve az a hit is, hogy a szellemeket előre megérzi. Ha a kutya lyukat ás az udvarban, azt jelenti, hogy valamelyik házbelinek nemsokára sirt kell ásni. Ha a kutya ház előtt üvölt, úgy nemsokára meghal valaki a háziak közül; a ki először hallja meg az üvöltést, annak így kell szólania: „Üvölts, üvölts! üvöltsd csak magadnak a halált!” Ha kigyó mutatkozik a házban, szintén halálesetet jelent; ha a kigyót megölnéd, még nagyobb fájdalom fogja érni valamelyik hozzátartozódat, mint a halál. Ha a holló azt kiáltja: „Krá-krá“, akkor egy állat döglik meg; ha ellenben ezt kiáltja: „Kro-kro“, akkor egy ember hal meg. Ha pedig estenden hosszú nyújtott hangon károg, halálesetet jelent előre. Gólyafészket nem szabad szétrombolni; aki megteszi, annak a hozzátartozója közül valaki hamar meghal. János napkor korán kell felkelni az embereknek, hogy felkelő napban megláthassák saját alakjukat; ha az egész testet fejjel együtt látják, úgy az egész évben életben maradnak; ha ellenben a fej hiányzik valamelyiknél, az illető még abban az évben meghal. Ha valaki álmában az ácsot látja házában dolgozni, a lakók közül valaki hamar meghal; ugyanez következik be, ha valaki álmában a házat bedőlni látja. Ha látunk valakit álmunkban esküvőre készülni, az illető meghal. Ha elvesztesz álmodban egy malacot és buslakodol miatta, meghal a gyermeked. Ha álomban fogat huzatunk, a rokonságunkból fog meghalni valaki. Szegénységet jelent, ha valaki álmában egy elhunytnek süteményt ad. Ha az ujjaidon kis sárga foltok keletkeznek, halált jelent; ha a foltokat a házban észreveszik, a háziak közül hal meg valaki; ha a szabadban veszik észre, akkor a rokonság köréből; ha pedig az uton, akkor a szomszédok közül. Valamely temetésről hazajövet nem szabad ide-

¹⁾ Schwebel S. Tod u. ewiges Leben 96. l.

gen házba betérni, mert a halált vinnéd oda. Ha vetkezésnél boeskorod fölfordítva esik a földre, hamar meg fogsz halni. Ha valaki uj ruhát húz fel, előbb lépjen rá lábával, hogy a ruha hamarabb szakadjon el, mielőtt ő meghalna. Ha valaki a napra fordulva alszik, hamar meghal.

Ugyanezt látjuk a halotti szokásokból is, a melyekhez minden nép erősebben ragaszkodik mint más szokásaihoz s amelyek kevesebb változásnak vannak kitéve. Röviden ismerettni fogjuk a bolgárok halotti szokásait, melyek a külföldön kevésbé, sőt nagyobrészt egyáltalán nem ismeretesek.

Ha valaki valamely házban bármilyen betegségbe esik, mindenekelőtt a papot hívják, hogy énekeljen. Azután a pappal elhoznak a beteghez a templomhoz tartozó valamely tárgyat, leginkább kulcsot, vagy pedig más dolgot, pl. szent szobrocskának vagy szent képecskének egy részét, ezüstöt, aranyat; azt lemossák vízzel és ezzel a vízzel azután a beteget egészen leöntik, sőt inni is adnak szegénynek belőle. A templomba pedig vajjat, viaszkot, ruhát stb. mindenfélét visznek.

Ha ez az orvosság a pappal és templomkulccsal nem használ, akkor a javasasszonyhoz fordulnak. Az ily javasasszonyokról azt hiszik, hogy különös magikus képességgel bírnak, mindenben járatosak. Ez az asszony rendszeren azon helyekről, a melyeken a beteg járt, földet hozat, azokból a vizekből, melyekből a beteg ivott, szintén hozat, ezeket megfüstöli, megfecskendezi vele a beteget, megmossa és kiönti a keveréket ugyanazon helyen, a hol a beteg járt. Vagy pedig megvizsgálja a javasasszony a szívét, hogy nem ugrott-e ki szive a helyéből? stb. Orvos persze ritkán kerül elő, ezelőtt egyáltalán nagyon ritkán találhattak ilyet az egész országban. (Lásd V. fejezet).

Ha a beteg állapotában veszélyes változás áll be, papot hívnak hozzá, mert azt tartják, hogy a lelkész látogatása után harmadnapra a beteg vagy meghal, vagy állapota megjavul. Namestniknek hívják azt az áldozatot Bulgáriában, a melyet azért hoznak, hogy a beteg visszanyerje egészségét. Az áldozati szertartást egy férfi és egy nő végzi, még pedig rendszeren szombati napon. A férfi mindenek előtt az illető betegnek a nyájából egy fekete kost keres ki, a melyet elvisz a beteg házába. Aztán egy lyukat ás az akol jobboldali részén a padlóba és a kost levágja olykép, hogy vére ebbe a lyukba foly-

jon. A kos meg nem emészthető részeit szintén ebbe a lyukba dobják. Ezután a kos vérével az akol ellenkező oldalára keresztet füstének. A hust megfőzik és félreteszik étkezésre. Ezen idő alatt az illető nő kenyeret süt, egy fiu pedig teli borosüveggel házról-házra megy és vendégeket hí az áldozati lakomára ily módon: „Jó egészséget nektek, jőjjetek el estére namestnikre.“ (Mnogo vi zdravie, da doidate do večera na namestnik.) Este a beteg házában összegyűlnek a vendégek, mire két gyertyát gyujtanak, s egyiket a szoba északi, a másikat a déli részére állítják. Mielőtt a vendégek étkezéshez látnának, egy tányérba bort öntenek és süteménnyel lefödik. A tányér alá gyapjút tesznek. A jelenlevők egymásután kézbe veszik a tányért, háromszor megforgatják maguk körül s háromizben folytatnak pár csöppöt a borból az ételekkel fődött asztalra. Ezután megkezdődik az étkezés. A tányért a maradék borral és a süteménnyel együtt félreteszik. Legközelebbi vasárnap ismét csinálnak egy süteményt, előveszik a félretett tányért, a bort megiszszák és mindakét süteményt megeszik. Mindez abban a hitben történik, hogy ez által a betegség az illetőt elhagyja és csakhamar meggyógyul. Ha járvány van a faluban, akkor este a kályhalyukba sót tesznek, eléje pedig vizes korsót állítanak, hogy a betegség, mely a kályhán át jön, ne a lakókba, hanem a fazékba hatoljon. Mielőtt a halál beállaná, a haldoklót tiszta fehérneműbe öltöztetik, s többi ruháját az ágyra teszik, mert a néphit szerint a másvilágon ezekbe fog öltözni, végül viaszgyertyát nyomnak a kezébe, a melyet a pap ott időzése alatt készítenek.

Ha a halálozás bekövetkezett, a holttestet kiterítik, a kezeket a mellen összeteszik, a szemeket erővel lenyomják, mert ha a halott nyitott szemmel ránéz valakire, annak rövid idő alatt követnie kell őt a másvilágra. Ha a halott meg van mosva, és legszebb ruhájába felöltöztetve, melyet már esküvőkor elkészítenek a haláleset alkalmára, akkor az asszony nép kimegy a szabadba és 15—20 perczig jajveszékél és siránkozik.

A bolgár népköltészetnek tekintélyes részét képezik a halotti sirámok. Ez a költészeti faj a délszlávok közt erősen ki van fejlődve.

A halotti sirám egész Bolgáriában el van terjedve. A halottat legjobb ruhájába öltöztetve, fejfel nyugatra fordítják s aztán elkezdik a siratást. Az illető, ki a halotti sirámot mondja,

gyakran elbeszéli az elhunytnek egész élettörténetét, kiemeli jó tulajdonságait, de egyszersmind gyöngéit és hibáit is. Ezen alkalommal a hátramaradottak összes kivánságait is tolmácsolja. Kéréseket is intéznek az elhunythoz, hogy azokat a másvilágon hátramaradottai érdekében hozza elő.

Tökéletesen úgy beszél a sirató a halotthoz, mint ha élő személyhez szólna. Erre a célra némely vidéken meg vannak a kész versek. Kész a vers, melyet az anya fiához, leányához, ugyszintén melyet a gyermek anyjához, atyjához, nővéréhez mond. A népköltészet gondoskodott már előre minden képzelhető alkalomra néhányat.

A magyar népköltési gyűjtemény II. kötetében Török Károly közli csongrádmegyei gyűjtését. Ebben a kötetben van néhány sirató, és a gyűjtő szükségesnek találta a következő jegyzetet írni a siratókat illetőleg a gyűjtés végére: „A halotti énekek a nagy közönség előtt eddig ismeretlen műfaj képviselői. Erdélyi ugyan a Népd. és Mond. I. kötetében a 327—334. számok alatt közlött néhány „szent éneket,“ melynek egy része írók, más része pedig a nép vagy ismeretlenek szerzeménye. Hasonlókép Kriza „Vadrózsá“-iban az 523—525. számok alatt közzétett 3 éneket a szombatosok sektájától; azonban e szám vallásos irányu népies költészetünk termékeinek megismertetésére és kellő méltánylására oly csekély, hogy méltónak tartottam az itt közlött néhány halotti éneket a gyűjteménybe felvenni. Ezeknek egy részén meglátszik ugyan, mint például a 4-ik szám alatt közlöttön, hogy iskolázott elme szüleménye, de egy jó részről bizton merem állítani, hogy majdnem egészen írás-tudatlan emberek agyából került elő. A mint valami nevezetesebb haláleset fordul elő, a falusi muzsa készen van kesergő énekével, elbucsztatja a megboldogultat szeretett övéitől, intő s vallásos életre serkentő tanácsokat oszt a híveknek. Az ily énekeket aztán azon jó néném-asszonyok, kik egész nap elénekelgetnek ott a halott mellett, vagy magok leírják vagy mással leiratják, hogy alkalom adatván, újra elővehessék, megtévén rajta az alkalmoszerű kellő változtatásokat. Így pl. a 3-dik szám alatti éneket egy még a század első évtizedében összeirt énekes könyvből irtam ki, s több ilyen átlapozván, mondhatom, nemcsak a névre, hanem egyes sorok, sőt egész versszakokra nézve is lényeges változtatásokat tapasztaltam az utóbbi írott példányokba. Állításom igazolására felkérem a

szives olvasót, hogy a most említett és a 6-ik számú éneket hasonlítsa egymással össze. A 10. szám alatti „Siratót“ egy fiatal özvegy után jegyeztem föl; valóban ez nyilatkozata az igazán s forrón szerető hitvestárs sebzett szívének. Tudtommal ez az első, mely a válásfájdalom eme nyilatkozataiból eddig föl van jegyezve. De nem mindenkinek esik kezére, mint szokták mondani, a siratás. Egy némelyik oly együgyüen hadar össze mindent, hogy a halottnézők mosolyra fakadnak felette.“

Mutatóba közlünk itt néhány bolgár sirámot a javából, melyeket Zepenkov M. K. közölt a Sbornik III. és IV. kötetében.

ANGELINA SIRATJA LEÁNYÁT, RÁZDELINÁT.

Én Istenem, én Istenem,
 Szerencsétlen árva lettem.
 Mára reggel, hajnal táján,
 Meghalt az én Rázelinám.
 Édes lányom, te egyetlen,
 Édes lányom ne hagyj itten,
 Ne hadd itten jó anyádat,
 Ott a földben férgek rágnak!
 Ifjuságod ne add oda,
 A fekete földbe ne szállj!
 A fekete hideg földben
 Nagy fekete kigyó lakik,
 Három fejű hideg kigyó,
 Két szép szemed kiszíjja az.
 Cuszó-mászó féreg van ott,
 Által rágják szép testedet,
 Vékony, karcsu termetedet.
 Rázelina, szépen kérlek,
 Csak még egyszer gyere vissza,
 Szánj meg engem, gyere vissza,
 Ne menj még a másvilágra!
 Hej ki oda egyszer elmégy,
 Soha többé vissza nem tér.
 Vagy annyira beteg lennél,
 Hogy már nem tudsz visszatérni?
 Hallgass reám édes lányom,
 Édes anyád nem hazudik,
 Csak még egyszer szólalj hozzám,
 Hogy elmondhasd jó anyádnak,
 Mi baja van a szívednek?
 Hej a szíved megmérgezték,
 Sok keserű orvossággal,
 Attól vagy elkeseredve,
 Arczod attól oly haragos.
 Szóval mondtad jó anyádnak:
 „Éredj anyám, hozz egy orvost,
 Hívjad hozzám, vizsgáljon meg.
 Talán még az meggyógyíthat?“
 A mikor az orvos eljött,
 Az örömtől fölugrottál,
 Ugy vártad nagy tisztelettel.
 Kérdésére megfeleltél,

Elmondta a nagy bajodat.
 Ő meg mondta: „Nincsen bajod,
 Három napra meggyógyítlak,
 Hozok neked orvosságot.“
 Mikor pedig elment tőled,
 Várva vártad, jöjjön vissza,
 A szemedet le sem vetted,
 Az ablakot nézted folyton,
 Vajjon jön-e már az orvos?
 Talán lelket ad majd néked.
 Ha megláttad jönni hozzád
 Üvegekkel a kezében,
 Fölugrottál lábaidra.
 Szóval mondtad az orvosnak:
 „Drága orvos, nagyon kérlek,
 Orvosságod használjon ám,
 Három napra föllábadjak,
 Hadd örüljön édes anyám,
 Rég ideje, hogy gyötrődik,
 Hogyha engem meggyógyítasz,
 Bovecsalukot adok néked.“
 Bevetted az orvosságot,
 Örültem is határtalan.
 Szóval mondtad édes lányom:
 „Édes anyám, jobban vagyok.“
 Erre aztán három napra,
 Könybe lábadt két szép szemed,
 Könybe ázott fehér arczod,
 Szomorkodtál keservesen.
 Kérdeztelek jó gyermekem:
 „Édes lányom mért könnyezel?“
 Szóval mondtad édes lányom:
 „Édes anyám, édes anyám,
 Három napja rég elmúlt már,
 Bár az orvos azt mondotta,
 Három napra meggyógyítlak,
 Ime jobban még sem vagyok,
 Két szememen sűrű köd ül.“
 Így szóltál és elhallgattál,
 Mert akkor már haldokoltál.
 Valami az eszedbe jut,
 Hirtelen a ruhád kérted.
 Oda hoztam, melléd tettem.
 Megvizsgáltad darabonként,
 Könnyeiddel megáztattad,
 S nagy sóhajtvá így beszéltél:
 „Édes anyám öltöztess föl,
 Öltöztess föl, cziczomázz föl.
 Menyasszonynak ékesíts föl,
 Holnap visznek mindörökre,
 Másé soha ne lehessenek.
 Édes anyám szépen kérlek,
 Selyem ruhám el ne adjad,
 Oszd szét szegény lányok között,
 Ők viseljék, mondják is majd,
 „Rázdalina, pihenj nyugton!“
 Hej leányom, édes lányom,
 Én aranyos, okos lányom,
 El nem tudlak felejteni.
 Az volt végső kívánságod,

Nézegessem társnőidet,
Társnőidet faluvégén,
Ha tánczolnak, hórót járnak —
— Szerencsétlen árva lettem!

Ez a sirató már csak azért is érdekes, mert az anya elmondja hiven a betegség egész lefolyását, és jellemzi a leány jó neveltségét különösen akkor, midőn az orvos szereplését említi, és hogy a leány bár nehéz beteg volt, mindig fölkel. Bulgáriában az asszony előkelő ember előtt felkel és még a beteg is felkél a tudós orvos megjelenésekor. Vannak vidékek, a hol a nő egyáltalán fölkelni tartozik minden férfi jelenlétében, a mivel tiszteletének ad kifejezést. A délszlávok ezen szokását részletesebben leírtam „Bosznia“ munkám I. kötetében és „Balkán félsziget“ című munkámnak Montenegróról szóló részében. Rázdzelina nagyon szeretett volna meggyógyulni, sőt az orvosnak arra az esetre, ha meggyógyul, ajándékot is ígér. Az, hogy a leány ruháinak felosztásáról intézkedik, ez általános bolgár népszokás. A hajadon leány holta előtt társnői között osztja szét összes ruháit. Különösen azok kapják az értékesebbeket, kikkel az egristen (játzóhely) hórót szokott táncolni. Azért is kéri édes anyját, hogy ossza szét a ruhákat a leányok között, s a faluvégén nézegesse társnőit, ha tánczolnak, hórót járnak, — mást nem kér, mást nem kíván anyjától. Bovesáluk török szó, és kendőbe kötött ajándékot jelent. Bovesál annyit jelent törökül, mint kendő, ebbe meg szépen himzett gatyát, inget, harisnyát és két zsebkendőt kötnek.

A fentti ének után az anya odafordul Bozilkához és így szól:

Jó Bozilka, jó nővérem,
Nézd csak, nézd csak, mivé lettem,
Mi lett kedved: szép hugoddal,
Szép hugoddal, Rázdzelinával!

Ez egyszerű felszólítás a siratóra, vagyis jelzi, hogy ő befejezte sirató dalát és most folytassa ezt valaki a rokonságból. De még e felszólítást is versben végzik.

Mire aztán Bozilka kezdi siratni nagynénjét, Rázdzelinát:

A mi mostan sujtott téged,
Többé nem fog busítani.
Ángelina, édes hugom,
Mind a ketten árvák vagyunk.
Tavaly meghalt az én Dvezdám,¹⁾

¹⁾ Dvezda csillagot jelent, azonban Bulgáriában és Maczedoniában gyakran előforduló nőnév. Legtöbb helyen kedveskedő megszólítás.

Életemnek csillaga volt,
 Most utána Rázdalina,
 Te mentél el Rázdalina.
 Mért okoztad e bánatot,
 Jó anyádnak, jó apádnak?
 Hiába, csak sirathatunk.
 Szüleidnek egyetlene,
 Érted táradt édes anyád,
 Álmában is téged látott,
 Rázdalina, jó unokám,
 Hallgass reám, szépen kérlek,
 Csak még egyszer tekints reám.
 Valamit hadd mondjak néked
 Vigyél tőlem, üdvözetet,
 Az én kedves leányomnak,
 Az unoka testvérednek,
 Valamennyink Dvezdájának,
 A ki már az égben rád vár.
 Mond meg neki, ezt üzenem :
 „Beteg nagyon édes anyád,
 Mert utánad busul egyre,
 Feketébe jár miattad,
 Kéri Istent, hogy haljon meg,
 Hogy mehessen téged látni.“
 Mindezeket mond meg néki,
 Aztán szépen ülj melléje,
 Egyedül ne menj sehová,
 Hogy valahogy el ne tévedj!
 Édes kicsi ártatlanom,
 Én becézett, jó unokám !

Miután Bozilka befejezte a sirámot, az anya újból kezdi :

Hej gyermekem, Rázdalinám,
 Miért lettél oly haragos ?
 Lecsuktad két szép szemedet,
 Keresztbe van két szép kezed.
 Kelj föl lányom, tekints reánk,
 Láss bennünket, hallj bennünket,
 Bus éneket énekelünk.
 Hogy bánkódunk te utánad !
 Öreg anyád örömdalt mond,
 Esküvőre készülődünk,
 Téged, édes, férjhez adunk,
 A fekete, pusztá földhöz,
 Mindjárt jönnek a vendégek,
 Elkísérni Rázdelinát!
 Még lovat is hoznak néked,
 Négyen tesznek föl reája !
 Tudod-e ezt Rázdalina ?
 Ne hadd magad vinni innen,
 Addig ne légy te menyasszony,
 Mig a gajdát meg nem hallod,
 A vőlegényt meg nem látod,
 Ne hagyd magad vinni innen,
 Habár négyen jőjjenek is.
 Ó te Mito, öreg anya !
 Ó te Dvezda, édes testvér !
 Segítsetek sirni nekem,

Hallják meg azt fönn az égben,
 Tán az Isten meghallgatja,
 Rázdelinát visszaadja,
 És helyette én halok meg!
 Rázdolina így válunk el —
 Ó én szegény, szerencsétlen!

Most előáll Rázdolina öreganyja és szól:

Hej unokám, Rázdelinám,
 Mért okoztál ily bánatot?
 Fájdalmat hagysz magad után,
 Rázdelinám, hogy elváltál
 Jó anyádtól, jó apádtól,
 Öreganyád és nénédétől,
 Meg az egész nemzetségtől.
 Jó anyádat mért bántod meg,
 Engemet is, öreg asszonyt,
 A te görnyedt öreganyád,
 Világtalan öregszüléd,
 Én unokám, Rázdelinám!
 Fordulj vissza, ne távozz el,
 Ne rikass meg mindnyájunkat,
 Én megyek el a helyedbe,
 Hiszen rajtam volna a sor,
 Meghalni és elbucsuzni
 A keserves öregségtől.
 Rajtam a sor eltávozni,
 És én mégis itt maradok,
 Hogy tégedet sirassalak.
 Mit sirassak meg legjobbau,
 Szépséged, vagy szendeséged?
 Engedelmes gyermek voltál,
 Nem vétettél még embernek,
 De még a kis gyermeknek se.
 Jó unokám szánj meg engem,
 Szánj meg engem, gyere vissza,
 Akár miért távoztál el!
 Ugye lányom nagy beteg vagy,
 Nem tudsz többé visszatérni —
 Én unokám, édes lányom! —

Egy testvér siratja a másik testvért.

Ó Ruménó, édes hugom,
 Sokat kinzott kedves hugom,
 Ilyen csudát miért tettél?
 Ó Ruménó, édes hugom,
 Még csak egyszer fordulj ide,
 Fordulj ide, fordulj vissza,
 Szólnom kell még hugom veled,
 Üzenetet vigy anyánknak,
 Reád váró jó anyánknak.
 Mond meg neki édes hugom,
 Üdvözöllek jó anyácskám,
 És csókold meg jobbik kezét
 Mond meg neki édes hugom,
 Szép üdvözlét Kalinától!
 Hej Kalina sokat szenved

A napánál, a férjénél.
 Részeg az én férjem uram,
 Holtak lelkét káromolja,
 A korcsmában éjszakázik.
 A miye volt mind eladta,
 Mind elissza, elfecsérli,
 És most nagyon szegény vagyok.
 Így mondd ezt el édes hugom,
 Így mondd ezt el jó anyáknak,
 Ő is sirjon sorsom felett,
 Az Istenhez imádkozzék,
 A jó Istent kérje anyám,
 Hadd vigyen el engem is már,
 Fájdalmamnak keservemnek,
 Kinjaimnak végét lássam,
 Hej Istennek szegénye én.
 Hallgasd hugom, jó Ruména,
 Hallgasd meg, mit mond Kalina.
 Jó bátyánkról, Spasettáról,
 Jó bátyánkról ezt beszéld el :
 Vagyonkáját jól kezeli,
 Nagy tisztesség éri mindig,
 Eljön többször én hozzám is.
 Rossz sógorát inti, kéri,
 Hogy ne legyen részeg többé,
 Nékem meg hoz ajándékot.
 Kérem is az Istent egyre,
 Adjon néki hosszú éltet.
 Ó Ruméno, édes hugom,
 Mond meg, mond meg jó anyáknak,
 Ha még élek, ha megérem,
 Spasettát megházasítom,
 Gazdag házból házasítom,
 De nagyon szép lesz a lány is.
 Hej most várni kell bátyáknak,
 Jegyes nélkül egész évig,
 Mert meghaltál jó Ruménám
 Kérlek kedves jó hugom te,
 Ne felejts el semmit ebből,
 Mindent elmondj jó anyáknak.
 Ő én nagyon szegény vagyok !

A siratók közé tartozik a következő szép vers is, bár formailag lényegesen elüt a többitől.¹⁾ Jellemző benne, hogy a bolgár leány halála előtt azon tárgyak fölött végrendelkezik, melyeket lakodalmára készített, hogy a vendégek, illetőleg rokonok közt szétosson. Etnografiailag az is érdekes, hogy a temetés alkalmával a lányoknál különbséget tesznek és hogy a menyasszonyt másképp viszik a temetőbe, mint a többi leányt. Tenka kéri az anyját, hogy legények vigyék hajadon fővel az ő koporsóját és hogy mint tiszta szüzet, mint ifju menyasszonyt temessék el őt.

1) Elmondta Pejkov Iván 1891. jan. 17-én Alexandri faluban.

Szép leányka Tenka,
 Gyönyörű menyasszony,
 Nagy betegem fekszik.
 Feje felett sir, ri,
 Mint az árva gyermek,
 Az ő édes anyja.
 Sirva mondja néki,
 Kérve kéri lányát,
 Nézzen egyszer rája.
 Megfordul szép Tenka,
 Megöleli anyját.
 „Ne sirj, ne sirj anyám,
 Ne okoz fájdalmat,
 Elmelegk jó anyám.“
 Szóval mondja anyja:
 „Ne mondj ilyen szökat.“
 Nem késik szép Tenka,
 Szerelmesen felel:
 „Mind a rokonaink,
 A meghalt rokonok,
 Várnak engem, várnak.
 Kelj fel anyám, kelj fel,
 Gyujtsd meg a kis mécesest,
 Égi hang szól hozzám.
 Kérlek anyám, kérlek,
 A kedvemért tedd meg,
 Ne sirass te engem.
 Nyisd ki a ládám,
 Ajándékos ládám,
 A mit varrogattam
 Nászra készítettem,
 Én meghalok anyám,
 Nem is térek vissza,
 Messze megyek, messze,
 A fekete földbe.
 Ne sirass meg engem,
 De vezessed ide
 A legények javát,
 Oszd szét ajándékim,
 Fehér keszkenőim,
 Mikot magam vartam.
 Vigyék azt utánam,
 Papok előtt járva,
 Mint hajadon fővel.
 Mint a tiszta szüzet,
 Mint ifju menyasszonyt
 Temessenek ők el“
 Aztán Tenka újból
 Igy szól az anyjához:
 „Kelj fel anyám, kelj fel,
 Gyujtsd meg a kis mécesest,
 Közélj már az óra,
 Itt lesz nem sokára.“

Tenka anyja gyujtja,
 Meggyujtja a mécesest,
 Fölkél szegény Tenka,
 Elkezd imádkozni,
 Háromszor is veti
 A hívő keresztet.
 Aztán leül újra,
 S nagy szomorun így szól:
 „Ne nézz anyám most rám,
 Fordítsd el az arcod.“
 Elfordul az anya,
 Elfordítja arczát,
 Tenka végsőt sóhajt,
 Elaludt, így halt meg.
 Rárogy édes anyja,
 Görcsösen öleli,
 Hulló könnyeivel
 Aztatja szép arczát.
 Mondja Tenka anyja:
 „Szép leánykám, Tenkám,
 Gyönyörű menyasszony,
 Anyád egyetlenje,
 Nem fogom felejteni
 A te szép orczádat!
 Hej mit tegyek mostan
 Nálad nélkül, Tenka!
 Ki fut majd élembe,
 Ki gonoz majd engem?
 És siratja anyja,
 Szép leányát, Tenkát.
 S elküld a pazárra,
 Legényeket hívja,
 Hogy ifju legények,
 Vigyék majd szép Tenkát
 Adott mindegyiknek
 Szép fehér keszkenődt,
 Mikor fölemelték.
 Vitték a szép Tenkát
 A pazáron által,
 A csarsian által,
 A legények vitték,
 Papok énekeltek.
 A templomhoz értek,
 Ottan énekeltek —
 Aztán vitték, vitték,
 Temetőbe vitték.
 Mikor elhantolták,
 Torra gyülekeztek,
 S mindenki azt mondta:
 Eltemettük Tenkát,
 De emléket tisztán,
 Tisztán megőrizzük.
 Azután szétmentek.

Egy anya megsiratja férjes leányát.

Bono, Bono, édes lányom,
 Mért hagyta itt mindörökre,
 Mért ölted meg a szívemet?

Nagy búban van az én szívem,
 Két szemem is te érted sir!
 Mi okozta haláloedat?
 Megsiratlak, meggyászollak.
 Téged várlak mindenik nap,
 Gyere hozzám vendégségre,
 Két kicsinyke gyermekeddel,
 Ülj melléjük ki a padra.
 Kesmet volna ha eljönnél
 Jó anyádhoz, jó apádhoz,
 Hogy örömet okozz nekem
 Hogy örülhess jó szülőddel,
 Jó szülőddel, testvériddel.
 Könyörülj meg édes Bono
 Két kicsinyke gyermekeden,
 Árván maradt mind a kettő,
 Kikre hagytad az árvákat?
 Ki neveli szegénykéket?
 Ki lesz az édes anyjuk?
 Mondd el nekem, tudjam én is,
 Csak még egyszer szólalj meg hát,
 Hallgassz rá, mit mondok én:
 Mért tudtál úgy haragudni,
 Hogy két árvát hagyj utánad,
 Hogy az utcán kószáljanak
 Anya nélkül, apa nélkül?
 Kelj föl lányom, tekints rájuk,
 Téged néznék könyes szemmel,
 Hej gyermekem, édes Bono,
 Szólitának, hívnak, kelj fel,
 Kenyeret adj gyermekidnek!
 Kit sirassunk meg legelébb?
 Téged avagy jó magamat,
 Vagy kicsinyke árváidat?
 Egymagamban maradtam már,
 Schová sem mehetek már
 Elmondani, mi bajom van.
 Ha valami bánatom volt,
 Hozzád mentem panaszkodni,
 Nálad magam kibusultam,
 S fölvidulva eltávoztam.
 Hej de mostan hová menjek,
 Kinek mondjam panaszomat,
 Mely folyóba vessem magam?
 Isten hozzád, csak azt kérem,
 Bűnös lelkem vedd magadhoz!
 Édes lányom te nem hallod,
 Miként sirat édes anyád,
 Milyen szépen rendez téged.
 Még szerencséd se volt néked,
 Az az ifju nincs melletted,
 A te kedves első férjed,
 Hogy tégedet kikísérjen
 A fekete hideg sirhoz,
 Honnan nincsen visszatérés.
 Holnap veszi a levélet,
 Elégeti a mint kapja,
 És elsirat keservesen.

Véla Janova megsiratja férjét, mondván :

Édes gazdám, drága férjem,
 El kell válni tőled nékem,
 Mért hagyod itt a házat,
 Mért hagyod itt nemzetséged ?
 Harmincz és nyolcz esztendeig
 Éltünk együtt békességben,
 S el kell válni mégis nékem.
 Éjjel-nappal fáradoztunk,
 Tisztességgel éldegéltünk,
 Tisztességes családunk volt.
 Szegénységet elszenvedtünk,
 Soha azt nem szégyeneltük.
 A templomba együtt jártunk,
 Az istenhez fohászokdtunk,
 Adjon derék jó családod.
 Ahogy gazdám imádkoztunk,
 Az uristen úgy áldott meg.
 Adott az ur két szép fiut,
 És egy derék munkás leányt,
 Becsületes családunk lett,
 Adott isten apró marhát,
 A munkánk is megkönnyebbült.
 Neked gazdám nem volt terhes,
 Mikor arra került a sor,
 Hogy egy házat épithessünk
 S azon kezdtünk gondolkozni,
 Hogy miképen csináljuk azt ?
 Akkor lettél beteg, gazdám,
 Lakodalmat nem értél meg,
 Annak te nem örülhettél,
 A betegség elcsigázott.
 Éjjel nappal rád vigyáztunk,
 Orvossággal orvosoltunk,
 Mind hiába, nem segített.
 Soká voltál beteg gazdám !
 Vétettünk is tán ellened,
 Isten ellen is vétkeztünk,
 De az Isten megbocsátja.
 Ha ellened is vétettünk —
 Szépen kérünk, bocsáss nekünk.

Véla Krstava siratja nagybátyját :

Édes bátyám, drága bátyám,
 Hej, hogy nekünk el kell válni !
 Drága bátyám voltál nékem,
 És te bátyám itt hagysz engem,
 Elköltözl másvilágra.
 Reád vár ott nemzetségünk,
 Édes anyánk, testvéreink,
 Mind kijönnek téged várni.
 De anyánknak nincsen szeme,
 Hogy tégedet megláthasson,
 Hogy téged megcsókolhasson,
 Szomorú volt itt a földön,
 Szomorú ő az égben is.
 Hogyha bátyám meglátod őt,

Keservesen sirassad meg.
 Ha hangodat hallja, bátyám,
 Arról mindjárt reád ismer.
 Szomoru volt itt a földön,
 Szomoru ő az égben is.
 Emlékszel rá édes bátyám,
 Hogy sajnáltad itt a földön,
 Sajnálod meg őt az égben is —
 Világtalan öreg anyád.

Sztruma megsiratja bátyját :

Bátyám, bátyám, én Szilánom,
 Mért hagytál itt boldogságom ?
 Fiatalon, jó erőben,
 Mért engedted magad, bátyám,
 A halálnak martalékul ?
 Hogy sötét sir legyen ágyad ?
 Mért tetted ezt édes bátyám,
 Temetőbe elvigyenek ?
 Soha el nem felejtelek,
 Te voltál az egyetlenem,
 Hiába is várlak többé,
 Hogy jó szóval tartsál engem,
 Árva lett a leányom is,
 Nincsen apja, nincs nagybátyja.
 Hányszor mondtad, mondogattad :
 „Sztruma, Sztruma, jó testvérem,
 En adom majd Czonát férjhez.
 Találtam már egy jó legényt,
 Jó apától, jó anyától,
 Ahhoz adom leányodat,
 Amennyit te költesz rája,
 Annyit adok én is néki,
 Jó hírünket, hogy megtartsad,
 Mert családunk, derék család,
 Tisztessége ismeretes.
 Más izben meg így beszéltél :
 Édes hugom, ne busulj te,
 Hogy a gazdád, férjed meghalt,
 Itt vagyok én, megsegítek,
 Akármilyen ér, megsegítek.
 Hej, de mostan édes bátyám,
 Ki segíti a házamat,
 Férjhez adná leányomat !
 Nincsen apám, nincsen anyám,
 Kinek búmat panasználom !
 Édes apám, édes anyám,
 Régen meghalt mind a kettő,
 Tégedet is árván hagytak,
 Hogy a dutjant te vezessed.
 Mikor édes apánk meghalt,
 Két lánccal földet eladtál te,
 És a boltot rendezted be,
 Aki látta megcsodálta,
 Milyen nagy a gazdagságod.
 Édes bátyám, én Szilánom,
 Hallgass reám, kelj fel, kelj fel,
 Könnyörülj meg lányomon,

Édes bátyám, én Szilánom,
 Czona lányom árva maradt —
 — Nincsen apja, nincs nagybátyja !

E sirámot a meghaltnak unokahuga így folytatja

Jó bácsikám mi lelt téged,
 Gyászba borult a háznéped.
 Mért haltál meg csodamódra,
 Mért haltál meg ifju korba.
 Jó anyámat elemészted,
 Szegény szivét keserited.
 Olyan testvér mint te nincsen,
 Olyan bácsi mint te nincsen
 Árvák lettünk mind a ketten,
 Könyörülj meg édes bátyám,
 A nővéred kis leányán.
 Szánj meg engem édes bátyám,
 Ébredj, kelj föl és tekints rám,
 Haját tépi szegény hugod,
 Szemeimből köny patakszik —
 Töröm gyöngé ujjaimat —
 Ébredj, kelj föl édes bátyám,
 Szegény édes anyám mondta,
 Ne távozz a sötét sirba,
 Fiatalon, jó erőben.
 Ne hagyj pusztán a házadat,
 Gyász emészti családodat,
 Jó bácsikám, hallgass reám,
 Légy ez egyszer engedelmes,
 Csak ez egyszer fordulj vissza,
 Gyere hozzánk, ülj közibénk,
 Hisz mi téged úgy szeretünk —
 Tartunk szóval, mulatással,
 Nevetéssel, vig játékkal.
 Meglásd, milyen jó leszek én,
 Az én kedves anyám öln.
 Édes bátyám, egyetlenem,
 Jó arcodat nem felejtem,
 De mennyi jót tettél velem,
 Akár csak az édes apám.
 Jaj fejemnek, jaj énnekem,
 Nincs bácsikám, árva lettem,
 Nincsen apám, öregapám,
 Öreganyám, se nagybátyám.
 Keserü már az én sorsom,
 Árva vagyok mindekoron.

Struma huga újból folytatja a sirámot :

Édes bátyám, jó Szilánom,
 Hallod-e a hugod hangját,
 Rimánkodó bús szózatját ?
 Kelj fel bátyám, fordulj vissza,
 A hugodat oktasd ujra.
 Atyja helyett légy az apja.
 De te bátyám rám sem hallgatsz,
 Czona lányom sem hallgatod.
 Mi is jutott az eszedbe,

Miért vagy így felöltözve?
 Elkészültél hosszú utra,
 Elköltöztél más hazába
 Mond meg nekem édes bátyám,
 Vajjon újra vissza jössz-e,
 Vajjon újra várjalak-e?
 Hozzák, hozzák már a kocsit,
 Hogy tégedet föltegyenek.
 Édes bátyám, jó Szilánom,
 Hallgass reám, mit mondok én,
 Tiszteltetem az apánkat,
 Tiszteltetem az anyánkat,
 Tisztelteti a lányom is,
 Tisztelteti mindnyájukat.
 Beszéljed el jó anyánknak,
 Hogy leányom még hajadon.
 Édes bátyám, jó Szilánom,
 Mindezeket el ne feledd,
 Ajánld Isten kegyelmébe,
 Irgalmába Czona lányom.

Parasztasszony megsiratja fiát:

Petko, Petko, édes gyermek,
 Mi lelt téged, mért haltál meg?
 A házunkat becsukattad.
 Szomorítod jó apádat,
 A szívemet megmérgezted,
 Árván hagyod feleséged,
 Árván hagyod, árnyék nélkül,
 Nincsen apja, nincsen anyja,
 Aki róla gondoskodna.
 Sirj csak menyem, sirj Petkána,
 Meghalt a jó férj, a gyermek,
 Hej csak menyem, sirassuk meg!
 A szántókat hej, ki szántja?
 A szőlőket ki kapálja?
 A juhokat ki gondolzza?
 Hej mirajtunk nagy seb támadt,
 Ránk borult a nehéz bánat.
 Itt maradtunk elhagyatva,
 Mért ébredtünk ilyen napra!
 Sirj csak te is, busulj gazda,
 Sirassuk a jó fiunkat,
 Elvesztettük jó fiunkat.
 Árván ketten megmaradtunk,
 Hogy sirassuk, buslakodjunk,
 Hej hogy ketten meg nem haltunk!
 Petko, Petko édes gyermek,
 Mi lelt téged, mért haltál meg?
 Szegény menyem, édes lányom,
 Most hogy nincsen, mostan érzed,
 Ó volt a te mindenséged!
 Ezt te néked narusniczák,
 Ugy-e régen megjósolták?
 Születéskor megjósolták,
 Ifjan jutsz majd özvegységre!
 Hej, hogy lelked meg is érte!
 Ó Istenem, ó, én uram,
 Akaratod másíthatlan,

Eztán árván maradt menyem
 En gondozom, én őrizem.
 Petko, Petko édes gyermek,
 Hallod-e az anyád szavát?
 Könyörgését, siró hangját?
 Könyörülj meg édes gyermek,
 Csak Petkánán könyörülj meg.
 Vagy könyörülj az anyádon,
 Az anyádon, az apádon,
 A szőlőkön, a szántókon,
 Az ökrökön, a juhokon.
 Deli, erős ifjuságod,
 Mért, hogy te azt nem sajnárod!
 Így állsz te a sötét sirba!
 Hej mért volt ez így megírva!

Egy anya így siratja meg idegenben elhalt fiát:

Fájdalmas hír jutott hozzánk,
 Fehér levél, tűzre való!
 Hozta a hirt, hogy meghaltál,
 Messze földön, Szerbországban.
 Szívünk tele van bánattal,
 Édes fiam, gyászba borult
 Az életünk haláloddal.
 Egy jó ember írta ezt meg,
 Lozencséből jött a levél,
 Hogy meghaltál messze földön.
 Messze földön idegenben,
 Anyád, apád nem láthattad.
 Édes fiam, jó gyermekem,
 Anyádat se láthattad meg,
 Ha sajnáltál volna engem,
 Hazajöttél volna fiam,
 Jó anyádat megláthatni,
 Jó anyádtól elbucszni.
 Ó Lázáre, kedves fiam,
 Mit sirassak meg legelébb?
 Mért nem voltam közeledben?
 Adtam volna gyógyító irt,
 Kinálhattam volna mindent.
 Hideg vizet adtam volna,
 Hadd hűsítse lázas ajkad!
 Elgyötörve, mngkinozva,
 Keserves volt a halálod,
 Idegen föld adott enyhet.
 Ismeretlen sirban fekszel.
 Édes fiam, jó gyermekem,
 Ki fog járni a sírodra,
 Hogy üdvödért gyertyát gyujtson?
 Ó én szegény, szerencsétlen,
 Szegény fejem itt maradtam,
 Lázárémat elvesztettem.
 Benne bízam, benne hittem,
 Hogy ápoljon agg koromban,
 Eltemessen tisztességgel,
 Ő legyen a házi gazda,
 Ő járjon ki a síromra,

Hogy üdvömrét gyertyát gyujtson,
Meleg hangon vigasztaljon,
Hogy az égben találkozzunk.

Ha valaki idegenben halt el, s holtteste nem lett hazaszállítva, akkor odahaza levő ruháit a földre terítik és megkezdik a halotti sirámot, mintha maga a halott feküdnék ott.

A leghíresebb halotti sirámok és halottsiratók Krušovóban vannak. A bolgároknál az erő és nagyság nem a fájdalom elnyomásában és visszatartásában nyilvánul, hanem inkább abban, hogy a nagy fájdalom minél szabadabban, kézzelfoghatóbban tűnjék föl az emberek előtt.

Gyakran elég szívtelenül még az illető egyén halála előtt rákezdik az elsiratást, hogy a hátramaradottak kívánságai annál közvetlenebb meghallgatást nyerjenek. Előfordul például, hogy a fivér a haldoklóhoz lép és elremitő hangon ordítja: „Látod-e kedves anyánkat?” (aki t. i. már régen meghalt.) E fajta kérdésekkel addig ostromolják a haldoklót, míg az öntudatlanul beszélni kezd. Ekkor az illető így szól: „Mondd meg neki, hogy a legnagyobb nyomorúságban vagyok; mondd meg neki, hogy mindazt megtettem, amit akart; ó mondd meg neki, hogy ebben vagy abban a dologban szóljon értem az Istennél.”

A haldokló, kit eközben felültettek az ágyban, kénytelen igennel, vagy nemmel felelni. Hasonló jelenetek gyakran játszódnak le, mert kevés az orvos, ellenben sok a sarlatán és javasasszony. A nép sokszor azt sem tudja, hogy a beteg mikor halt meg.

A halottsiratókat zleanje-nak nevezik, az általok elmondott énekeket pedig žalosni pesni-nek. Az elhunytak legközelebbi rokonai a sirató közelében állanak, hajadon fölvel, a távolabbi rokonok és pedig az asszonyok fehér fejkendővel és vörös köténynyel oldalt ülnek. A szertartás e nemét a német nyelvűből kölcsönzött „trauer” szóval jelölik.

Egy öngyilkosra a következő szép nótát énekelik:

Énekel a kis madárka,
A faluban, Rurirában.
A hugaid sirva sirnak,
Sirva sirnak és azt mondják:
„Megtaláltuk dolmányodat,
Jegenyefa ágán lógott.
Megtaláltuk a tüsződöt,
Jegenyefa ágán lógott.”
Mit gondoltál, miért lettél,

Miért lettél öngyilkossá ?
 Ifjúságod virágjában,
 Miért lettél gyilkos, gyilkos,
 Tenmagadnak gyilkosává.
 Felemeltek, el is vittek
 A pásztorok kunyhójába,
 Onnan vittek a faluba,
 A faluba három napon
 Voltál aztán kiterítve.
 Fáj-e ólmos sebed, fáj-e ?
 — Örvendj atyám, örvendj atyám,
 Táncolj atyám, táncolj atyám,
 Ifjúságom virágjában
 Választottam szép menyasszonyt,
 De elvetted tőlem apám,
 Feleséged lett az a lány.

Ez bolgár-mohamedán dal. Egy valóban megtörtént esetet énekel meg. Az öngyilkosság a mohamedánok között a legritkább esetek közé tartozik. Csak az utóbbi időben fordul elő nagy ritkán ily eset. Sőt már a legmagasabb rétegekben is előfordul az öngyilkosság, mint azt csak nem régen láttuk Bécsben, hol a török birodalom egyik legnagyobb államférfia és írója Sadullah pasa sajátkezüleg vetett véget életének. De épen mert ritka az öngyilkosság, nem csoda, ha a nép az ilyen esetet rögtön ajkára veszi és megénekli. A mi énekünk egy Rakitovó faluban történt öngyilkosságot énekel meg. Ezelőtt 7—8 évvel ugyanis egy Hasszán nevű ifju hazavezette menyasszonyát, midőn édes atyja így szólt hozzá: „Hasszán fiam, ezt a leányt majd én veszem feleségül, te meg menj és keress magadnak mást.“ Hasszán anyja nagy rémültében az imámhoz (pap) küldé Haszánt, hogy gyorsan keljenek egybe. Azonban az öreg tuljárt az eszükön, megelőzte őket és leendő menyét mint feleségét hozta a házhoz. Hasszán szerette a leányt, de atyja iránti tisztelete és alázata sokkal nagyobb volt, mintsem nagy haragját atyjával szemben éreztette volna, hajnalba kiment a közeli Ruriába, ott ruháit a fára akasztá és nagy elkecsereedésében szájába lőtt és rögtön meghalt. Hasszán apját a bíróság elfogta, de daczára a nép nagy felháborodásának, három havi vizsgálati fogság után, újból szabadlábba helyezték és még most is él Rakitovóban.

A gyászháznál az egész falu össze szokott gyűlni ; a halott mellett gyertyákat gyujtanak s almát vagy más gyümölcsöt raknak melléje. Ez képezi az ajándékot a halott, vagy az előtte elhunytak számára, akiknek át fogja adni. Temetéskor ezt a gyümölcsöt a gyermekek közt osztják szét. Abban a szobában

hol a halálozás történt, három napon át vajat és bort tesznek az asztalra a házban még mindig bolyongó lélek számára. Ha valaki a bort vagy vajat történetesen elfogyasztaná, azt hiszik, hogy az a halottnak javára szolgál, akár csak maga fogyasztotta volna el.

Hogy honnan származik a halottak eltemetése, arról a bolgár monda ezt tartja :¹⁾

„Midőn isten a világot létre hozta, az állatokat hamarabb teremtetete, mint az embereket ; utoljára teremtetete Ádám apánkat s annyira megörült neki, hogy bordájából egy nőt adott neki, hogy együtt aludjanak. Ha a paradicsomban járt, elhanyagolta dolgait, mert folyton azt nézte, hogy azok hogy alszanak. Később, mikor Ádám vétkezett, az Ur nagyon megharagudott reá, de még inkább a nőre, mert Ádámot az csábította bűnre. Még aznap maga elé hívta őket, hogy ítéletet mondjon fölöttük. Ádám elment leveleket gyűjteni hogy azokat összekösse és magát betakarja ; Éva ellenben elrejtőzött a paradicsomban a fák alá ; mert a midőn vétkeztek, azonnal észrevették, hogy meztelenek. Az Ur még egyszer hívta őket, mire Éva megszólalt : „Fel akarok öltözni, hogy utközben senki előtt ne jussak szégyenbe, mert meztelen vagyok ; itt vagyok Uram, de nem jöhetek elő, mert meztelen vagyok.“ — „Ki mondta neked, hogy meztelen vagy ?“ kérdezte az Ur. — „Igazán nem tudom ; ma egy fának gyümölcséből ettünk, s a hogy ettünk belőle, rögtön észrevettük, amiről eddig nem volt tudomásunk, hogy meztelenek vagyunk.“ — „De miért ettetek annak a fának gyümölcséből, a melyből enni megtiltottam ?“ kérdezte az Isten. — „Mert a kigyó volt ott“ felelte Éva. Az Ur ekkor észrevette a levelek közt Ádámot és megbotránkozva kiáltotta : „Pusztuljatok innen ! Ne kerüljetek még egyszer szemeim elé, mert csodát tesztek veletek ! Ki innét !“ Ádám és Éva kispolyogtak az utra, mely egész váratlanul előttük volt és kivezette őket a paradicsomból ; amint visszafordultak, hogy még egyszer lássák az Édent, egy borzasztó cherubot pillantottak meg, aki pallossal kezében az ajtó előtt állott, hogy senkit ne bocsásson be. Sirva mentek tovább, hogy valami enni valót keressenek. Később visszatértek, és sirtak, hogy az Ur bocsás-

¹⁾ Sbornik IX. k. 161. 1.

son meg nekik. Isten azonban nem vonta vissza kimondott szavát. Kénytelenek voltak eltávozni és megkezdeni saját erjükön az életet. Az isten megajándékozta őket gyermekekkel, s ezekkel elfoglalva lévén, elfeledték a paradicsomot. Gyermekeik oly szépek voltak, mint az angyalok. Az idősebbet Kainnak, a fiatalabbat Ábelnek hívták. Atyjuk foglalkozását üzték ők is: Kain földet mivel, Ábel pásztor volt. Mindketten engedelmesek voltak apjuk iránt, Ábel azonban szivesebben hallgatott az anyjára, miért is Éva gyakran mondogatta: „Gyermekeim szivesen hallgatnak reám, Ábel azonban leginkább.“ Így nyilatkozott Kain előtt is, nem gondolva a következményekre. Kain nem csak bátor, de vad is volt. Midőn egyszer a gyermekek együtt voltak, az anya ismét kijelentette: „Ábel igen hallgat reám, vajha az Ur úgy hallgatna reá!“ Ezután a két fiu távozott, s Kain így szólt Ábelhez: „Ej, Ábel, mondd csak, mit csinálsz te anyánknak, hogy annyira engedelmeskedel? Tele van dicsérettel felőled és azt mondja: Kain engedelmeskedik nekem, de Ábel még jobban; ha nála vagyok, mindig rólad kell hallanom; engem ellenben sohasem dicsért.“ — „Hát azért,“ felelé Ábel, „mert te nem tudod mikor kell neki valami, amit hozhatnál neki; én azonban rögtön kitalálom. Te megvárod, míg fölszólít reá, ez pedig nem igazi engedelmesség. Lásd, én tudom, hogy mikor és mi kell neki.“ — „Melyik Urról mondta azt,“ folytatá Kain, „hogy vajha hallgatna reád?“ — „Hogyan“ esodálkozáék Ábel, „te nem tudod, hogy csak egy Ur van?“ — „No igen,“ felelte Kain, „de nem értettem őt meg; miért hallgasson az Ur terád, micsoda neked az Ur, hogy meghallgassa azt, a mit tőle kívánsz? Talán azt kéred tőle, hogy nagyobb légy, mint én?“ — „Lásd milyen vagy te, s mint gondolkozol felőlem,“ mondá Ábel, „ha én kérem, hogy az Ur meghallgasson, nem e világ miatt kérem, hanem hogy halálom után hallgason meg, és vigyen vissza ama szép helyre, a paradicsomba, ahol szüleink éltek, mielőtt vétkeztek volna.“ — „Ej“, felelé Kain, „te megjavítod ezt a világot, s megkapod ezt is!“ — „Hát akkor meg is tartom,“ mondá Ábel, „engem meghallgat az Ur.“ — „Van hasznod abból, ha meg is hallgat?“ kérdezte Kain; „mondd csak mivel van neked többed, mint nekem, s mire vagy te többre képes?“ — „Azért nincs itt semmim,“ felelte Ábel, mert reméllem, hogy majd a másvilágon meghallgat.“ — „Sok

szerencsét“ mondá Kain, „majd meglátjuk. — „Ha akarod, megkísérelhetjük“, vélte Ábel; „akarod-e? Jöjj, áldozzunk valamit az Urnak, majd ő megmutatja.“ — „Micsoda áldozatot mutassunk be neki?“ kérdezte Kain. — „Az Ur nem eszik semmit, tehát nem hívhatjuk meg vendégségre“, felelte Ábel; „hanem nyujtsunk neki áldozatot első terményünkből; én egy bárányt, te valamit a föld termékéből. Majd meglátjuk, hogy melyiknek a füstje fog az Urnak jobban tetszeni. Akarod-e?“ — „Megtehetjük, de csak holnap“, mondá Kain. Másnap Kain hozott egy mérő rozstot, Ábel pedig egy bárányt. Mindketten nagy tüzet raktak, s mikor erősen lobogott, rádobták az Urnak szánt áldozatot. Ekkor az Ur, ki nem volt ugyan ott, de szávaikat hallotta és tudta, hogy mikép gondolkodnak, erős szelet bocsátott Kain áldozatára, úgy, hogy a füst nem szállhatott fölfelé, hanem a földön maradt. Ábel áldozatára ellenben lanyha szellőt eresztett, úgy, hogy az ég megnyílt mint szent háromkirály napján megnyílik és sugárzik, úgy sugárzott most is; csakhamar azonban ismét beborult. „Lásd, testvér, mit tehet az Ur, ha akarja? kérdezte Ábel Kaint. — „Láttam, de...“ felelé Kain. — „Itt nincsen de“, mondá Ábel, „az Ur megmutatja az embernek, amit akar!“ Kain megharagudott, lehorgasztotta fejét és eltávozott; az irigység annyira erőt vett rajta, hogy majd kiugrott a bőréből dühében. Ettől fogva nem kereste föl többé Ábelt a mezőn s nem tért haza. Ha véletlenül meglátta, mindig haragos szemmel nézett reá; gyűlölte, mint valami férget. Egy napon amidőn Kain kiment a mezőre dolgozni, hozzásegődött egy kutya. Elérkezve a helyre, ahol dolgozni szokott, két nyulat pillantott meg a dombon játszadozva. A kutya is észrevette és a sürüben közel lopódzott hozzájuk, hogy lássa, mint játszanak. Az egyik nyul észrevette, s abban a hitben, hogy meg akarja támadni, elfutott a dombról. A kutya nem tudta magát tartóztatni és utána futott; mindketten elbuktak és a dombon lecsusztak; a kutya a nyulra vetette magát és megölte. Kain megnézte őket; délben eljött és ismét megnézte őket; este hazamenetkor odament és megtekintette. Eddig még nem látott halottat; most a döglött nyul megzavarta fejét, lelkiismerete mondott neki valamit és magában mormogta: „Hm, hm.“ Este vaesora volt otthon, s midőn az étel elkészült, leültek enni. Kain is leült és evett egy-két harapást; aztán fölállott, mert az étel nem ízlett neki; kiment és

lefeküdt. Abel a szobában maradt és elbeszélte a tegnapi áldozatot; mindent elmondott, s aztán elaludtak. Kain korán reggel fölkel és elment arra a helyre, hova Ábel a nyájával szokott jönni. Keresett egy nagy husáng fát és azzal Ábelt megölni akarta; elrejtőzött egy fánál, a mely mellett Ábelnek el kellett mennie. Ábel csakugyan jött, gyanutlanul, s Kain néhányszor úgy a fejére sujtott, hogy lerogyott a földre és meghalt. Miután Ábelt megölte, Kain visszahúzódott, hogy gondolkozzék: mit tegyen? „Most már jól van,“ mormogta, „megöltem őt; most már nem fogom hallani, hogy mint dicsékszik az Urral; az anyja sem fog imádkozni érte, hogy az Ur őt meghallgassa; ha majd kérdi tőlem: hol van Ábel? csak nem fog apja fölkelni, hogy megkeresse és csak nem fogja mondani: gyere Kain velem! te jobban tudod, hol járt legutóbb. Hová vezessem akkor? Ide? Ó nem! De hát hová? Jobb lett volna ha meg nem ölöm, csak jól elvertem volna, hogy megemlegesse: mint henezegett az ő engedelmességével és az ő Urával. Ej, de mégis jobb így: Mert sok bajom lett volna még vele. Ha azonban rothadni kezd, a szaga majd eléri hazáig. Erre nem is gondoltam. Még se kellett volna megölni!“ Mialatt gondolkozott a teendő felől, a tulsó oldalról nagy zaj és csiripelés hallatszott. „Mi az?“ Föltekint és egy egész csapat seregélyt lát repülni, úgy tűnt föl neki mintha vinnének valamit, halotthoz hasonlót. Utánnuk megy és látja, hogy egy pusztaságon, a vizesés mellett letelepszének, csiripelnek, aztán elrepülnek. Odalép és észreveszi, hogy egy csomagot hagytak ott. Fölnyitja, s nagy csodálkozására egy döglött kis seregélyt talál benne. „Áldottak legyetek, seregélyek, hogy ezzel az eszmével engem megmentettetek!“

A bolgár néphit szerint a halottnak ama ruhadarabjait, melyekkel eltemetik, nem szabad sem begombolni, sem összekötni, mert ezáltal az özvegyen maradt házastárs úgy az elhunythoz köttetnék, hogy nem tudna újból megházasodni. Ha az özvegy férjnek szándéka van újra nősülni, az esetben kiterített neje jobboldali halántékáról egy hajszálat tép ki s a temetésen nem vesz részt. — A holttest fölgravatalozása után a nők azonnal hozzáfognak a halotti lakoma készítéséhez. Férfi halottnál kost, női halottnál anyajuhot áldoznak. A rokonságbeli asszonyok mindegyike hoz vagy lisztet, sót, főzeléket vagy bort. Mielőtt valaki a borból innék, néhány csöppet a holttest

előtt a földre önt, e szavakat mondván: „Isten bocsássa meg a bűneit.“ Ezután megállapítják, hogy a rokonok közül melyik született az elhunytal ugyanazon hónapban. Hogy az illető meg ne betegedjék és meg ne haljon, elviszik a halotthoz; rá kell hajolnia a holttest mellére, s fejével a halott fejét három-megérintenie. Több faluban szokás a halott kezébe buzával telt kendőt tenni, a melyet kevéssel a temetés előtt elvesznek tőle, hogy a buzával együtt a ház szerencséje is el ne temetessék.

Faluhelyen a koporsót bivalyok által vont kocsí viszi a templomig; a kocsin több asszony is helyet foglal, kik a templomig, s onnét a temetőig folyton siránkoznak és jajgatnak. A ki a halottal kocsival találkozik, gyorsan tövist dug a szájába, hogy fogai erősek maradjanak, s egy kavicsot tesz a mellére, hogy egészsége ne változzék. Beszentelés után a rokonok sorban a halotthoz lépnek, s jobbját megcsókolva ezt mondják: „Bocsáss meg nekem.“ Ezután a halott kezébe viaszból készült keresztet nyomnak, melynek közepébe egy ezüstpénz van erősítve, oly czélből, hogy másvilági útján az ördögök ne zaklassák. Mikor a koporsó le van eresztve a sirba, a rokonok pénzdarabokat dobnak utána, a többiek pedig rögöket, hogy a föld könnyű legyen a halottnak.

A holttest eltakarítása után a család rögtön hazamegy. A ravatalt megégetik, hogy ezáltal a házban maradt betegséget megsemmisítsék. Előbb azonban mindenki megmossa a kezét, úgy mint az még a zsidóknál szokásban van. Ezt a szokást a bolgárok szigorúan megtartják s többnyire már künn a temetőben végzik el. Ez alkalommal valaki, ha a meghalt férfi volt, férfi, ha nő volt, úgy nő, felölti a meghaltak ruháit és ebben imádkozik a meghaltak lelki üdvéért. Ha az illető, ki az inádságot mondja, eddig nem tartozott volna a családhoz, e perzstől fogva a meghaltak családja szoros rokonságot tart vele. A meghaltak legjobb ruháit neki ajándékozzák.

Ezután felterítik az asztalt halotti lakomára, melynek felső részén, a keletre néző oldalon, a pap foglal helyet és pedig a szoba kifüstölése után e szavakkal: „Isten bocsásson meg az elhunytak.“

A lakomán, mely az ugynevezett kolivon-nal kezdődik, az összes jelenvoltak részt vesznek, a család tagjait kivéve. kik az asztal körül állanak és a felszolgálásban segídenek.

A boroskorsó mindig jobbra-balra jár körbe. Evés közben a pap többször mondja: „Egyetek, igyatok és mondjátok: Isten bocsásson meg N.-nek“, (az elhunytnek). Mire a vendégek karban felelnek: „Isten bocsásson meg neki.“

Másnap egy árva leány a házat kisöpri és kitisztítja, hogy a szerenese újból visszatérjen oda. Mialatt az árvaleány a házat söpri, balkezeiben égő viaszgyertyát tart, azonkívül az elhunytól eredő ajándékot. A seprőt azután eldobják. A halotti házon kívül az összes rokonok házaiban kisöprik a szobákat.

A temetés utáni harmadnapon reggelenként 3—5 asszony kimegy a sirhoz, gyertyát gyújtanak és a sirdombra vizet és bort töltenek. Első reggel sem sirniok, sem beszélniök nem szabad a sirnál. Harmadik reggel füstölőt gyújtanak és a sirdomb közepére egy edényt állítanak. Az első három napon (némely házban negyven napon át) reggel és este azokra a helyekre, hol az elhunyt imádkozni szokott, követ tesznek és arra égő gyertyát állítanak. A néphit szerint a lélek temetés után még 40 napig a meghalt házában tartózkodik. A ki a hátramaradottak közül azon idő alatt, míg a holttest a házban kiterítve volt, vagy a temetés alatt dolgozott, annak a kezei fölcserepesednek. A temetés napján a nők az elhunytnek fehérneműit kimossák, de szappan nélkül.

Némely faluban hat, máshelyütt tizenkét hónapon keresztül minden tizennégy nap első szombatján prinost csinálnak, a melynél ha a halot férfi volt, kost, ha pedig nő volt, juhot vágnak le. Ezt az áldozatot kurban-nak nevezik. Az állatot egészben főzik meg; a bőre és hátsó része a papé, a többit a vendégek fogyasztják el.

A kolivo elkészítése után a vendégeket és a papot meghívják a Bog da prosti-ra. A temetést követő negyven napon át az elhunytnek férfirokonai nem borotválkoznak, sem hajukat nem vágatják; a női rokonok nem olajozzák be hajukat és egy évig nem tánczolnak hórót.

A kis gyermekek halálát Bolgáriában nem gyászolják, legalább a szülők se a templomba nem mennek a beszentelésre, se a temetőbe nem mennek ki. A gyermek szülői, mint egy közmondásuk is jelenti: „da ide dar za boga“ a gyermeket ajándékba küldik az uristenhez. Azt hiszik, hogy a még

ártatlan gyermek rögtön angyallá lesz és így az uristen mellett lesz a szülőknek szószólója.

A bolgárok is anyagi lételt gondolnak a szellemeknél. Az ő- vagy műveletlen népek egyáltalán képtelenek az anyagot elválasztani a szellemitől. A bolgárok e tekintetben még ma is ilyen kezdetlegesen vélekednek. Szerintök valamely egyén földi viszonyai a túlvilágon is folytatódnak. Ez magyarázza meg a nálok divó halotti szokásokat.

Valahányszor a nők fölkeresik az elhunytak a sírját, mindig bort és vizet öntenek reá, hogy ne szomjazzék. A temetés után negyven napra egy asszony a pappal együtt kimegy a sírhoz, magával vivén a kolivo-féle süteményt és egy üveg bort, melyeket a sírra tesz, hogy a „föld a halott szemeiről eltávolodjék.“ A pap imádkozik, tömjént füstöl, s a sírba lyukat ás, hová vizet önt s az étel egy részét elhelyezi. Ezt „za dušnica“-nak nevezik.

A „za dušnica“ (némely vidéken „odusje“) tehát az a ceremónia, melyet az elhunyt tiszteletére tartanak. Egy évben rendszeren négy „za dušnica“ szokásos, nem számítva a minden hó utolsó szombatján tartottat. Szerdán este az asszonyok bort, süteményt és főtt búzát visznek a templomba, ahol azt el is fogyasztják. Vespera után a pap a füstölővel körüljárja a templomot, s a jelenlevőket megáldva, átveszi tőlük a ezédulákat, melyekre az elhunytak nevei vannak följegyezve.

Ezután a templom előtt levő szegények közt alamizsnát osztanak szét. Szombat reggel mindenik özvegy egy kis asztalkára bort, szeszes italt, süteményt és virágot állít, aztán az asztalkát elviszi a templomba, hol még égő gyertyát is tesz reá. Miután a pap a halottak nyugalmaért imádkozott, sorban mindegyik az asztalt megfüstöli, fölemlítvén az illető halott nevét. Aztán az enivalókból leszel magának egy darabkát s egy kosárba dobja. A megmaradt ételeket és italokat a nők szétosztják a szegények közt a templom előtt. Azok az asszonyok, kiknek hozzátartozói abban a hónapban hunytak el, már a templomban végzik a szétosztást. Ezután az asszonyok befüstölik az elhunytak sírját, s gyertyát állítanak a vízzel és borral megöntözött sírdombra. Az edényeket, melyekben az ital volt, vagy széttörik, vagy elajándékozzák.

Ha a hátramaradottak valamelyike azt álmodja, hogy a halott hazajött és kenyeret kért, ez azt jelenti, hogy az elhunyt-

nak lelke éhes; erre az özvegy vagy valamelyik nőrokon több kenyeret süt, s azokat mint „za bog da prosti“-t a szomszédok és rokonok közt szétosztják. Egy darab kenyeret a sirra is tesznek. Gyakran gyümölcsöt is helyeznek oda. Még nem rég ételeket is hordtak ki a sirhoz, honnét a koldusok esti órákban elvitték. Akadt olyan özvegy is, aki feketekávé kedvelő férjének sirjába minden nap töltött feketekávé.

Egyes vidékeken az a hit van elterjedve, hogy a lélek a halál után negyven napig marad a házban s csak azután megy a tulvilágra. Azoknak a lelke, kiket nem pap temetett el, mindig a földön marad. A lélek hazatér, ha a holttesten ember vagy állat átlépett; ha a temetés utáni reggelen a sirnál valaki beszélt vagy sirt; ha a halottnak a házáat. vagy azért, a kihez járni szaretett, temetés előtt kisöprik. Hogy a halott, mint hazatérő lélek bajt ne okozzon, tűt szúrnak a tomporába, különösen azoknál, kiknek a családjában — a néphit szerint — hazatérő szellemek szoktak lenni. Hogy a bolygó lélek ne hatoljon be a lakásba, az ajtó külső felére kátránynyal keresztet festenek, a belső felére pedig számtalan leszakított szálból bogot. A lélek nem juthat tovább, míg a szálakat mind meg nem számolta; eközben azonban a kakas kukorékol, s a szellemnek a sirba kell visszatérnie. Pár év előtt még úgy ölték meg az ilyen hazajáró lelket, hogy a holttestet kivették a sirból, a fejét levágták s a két testrészt külön temették el.

A hazatérő lelket úgy is szokták ártalmatlanná tenni, hogy éjjel földet hoznak a sirjáról, s a folyóvizbe dobják; a mint a lélek észreveszi a tova uszó földet, utánna ugrik, és belefutad a vízbe. Miután a néphit szerint ezek a szellemek fölöttébb buták és ostobák, úgy is meg lehet semmisíteni őket, hogy találkozáskor rájuk kiáltanak: „Hallottam, hogy a Dunában egy gyönyörű hal van.“ A szellem a Dunába ugrik és belefut. Ezeknek a szellemeknek igen nehéz a teste; ha valamelyik ráül a szekérre, a bivalyok sem tudják elmozdítani. Késő este szoktak a sirból a lyukakon kibujni, s különösen tél idején okoznak sok kellemetlenséget. Még a nőkkel is érintkeznek nemileg. Orzoja faluban 1888-ban meghalt egy leány, akiről azt beszélnek, hogy a szellemekkel való ilyen érintkezése miatt hunyt el. Tavasszal az első menydörgésnél valamennyi azon évbeli szellem megsemmisül. Ha egy szellem az első menydörgést tuléli — ami csak ritkán történhetik meg — akkor

vampyr lesz belőle, s mint ilyen már látható is. A halottak csak télen lehetnek szellemekké.

Szellemek és kereszteleetlenül elhúnyt gyermekek nem juthatnak a másvilágra. Törvénytelen gyermekek holttestei rendszeren nyáron tartós szárazságot okoznak. 1888-ban Samolnájovceban egy asszony hat hónapi házasság után gyermeket szült. A gyermek csakmar meghalt és a községi temetőben földelték el, mire a jég elverte az egész termést. A falubeliek erre kiásták a holttestet és a községtől két mértföldnyire egy odvas fába dugták. Erről az esetről dr. Rabinovicz berkoviczi kerületi orvos jegyzőkönyvet is vett föl 1888. július 2-án. Ugyanilyen okból a vízbefultakat és öngyilkosokat sem viszik a temetőbe.

Egy bolgár monda ezeket meséli el:

„Történt egyszer, hogy kereskedők pénzzel és portékával megrakodva jöttek hazafelé a vásárról. Amint egy szép mezőhöz érkeztek, amelyen bőven volt fű, elhatározták, hogy a lovakat kifogják legelni, s maguk is megpihennek. Vacsora után lepihentek. Egyikőjük azonban elég okos volt, hogy vette puskáját és elvonult magában aludni a közeli csalitba. Éjjeltájban megjelent egy kövér ember, előhuzott ruhája alól valamit, a mivel az alvóknak a fejét sorban megérintette, s aztán kirabolta őket. A csalitban levő kereskedő mindezt látta, s mikor már valamennyit kikereste, puskájával lelőtte. Midőn hozzámment, látta, hogy az illető egy cigány, ki a rablást egy halott kezének a segélyével hajtotta végre. Költögetni kezdte társait, de azok nem ébredtek föl. Eleinte nem tudta, hogy mit csináljon; majd eszébe jött, hogy a cigány a holtkézzel balról jobbra érintette társait, s ő megpróbálta megfordítani. Erre azok felébredtek, a cigányt becipelték az erdőbe. A holt kezét bedobták egy patakba és hazautaztak.“

A néphit egyébként a halott minden testrészét bűvös erővel ruházza föl, miért is, kivált régebben, napirenden voltak a sirbolygatások. A gyermeksirokat fölásták s a jobb szemet, a jobb kezét, a jobb lábat elvitték oly asszonyok számára, kiknek gyermekei mindjárt a szülés után meghaltak. A bolgár néphit szerint a gyógytárakban emberzsirt árulnak. A balkán-államok banditái, a hajdubok ilyen zsirral dörzsölik be a szemüket, hogy éjjel is úgy lássanak mint nappal. Gyertyát is csi-

nálnak maguknak ilyen zsirból; a hol ilyen gyertya ég, ott nem ébrednek föl az emberek.

A sirban talált gyűrűket, aranypénzeket s más ilyen tárgyakat jó az embernek magával hordani, mert megóvnak betegségtől, bajtól és szerencsét hoznak.

Tirnovóban van egy templom, melyet Asen János épített 1230-ban, a negyven mártyr tiszteletére. Ezt később a törökök mosévá alakították át, s Tebe dsami néven volt ismeretes. 1877-ben az oroszok újból keresztény templomot csináltak belőle. Erről a templomról úgy a keresztények, mint a törökök azt hiszik, hogy valami természetfölötti van benne elrejtve. Így beszélnek azt is, hogy ősszel a halottak a templom udvarán bolyonganak. Jaj annak, aki éjjel odamegy, hogy meglássa őket. Beszélik, hogy egyszer épen márczius 9-én (a negyven mártír napján) éjfélkor egy fehérbe öltözött, leirhatatlan szépségű nő imádkozott hosszasan, mély áhítatba merülve az oltár előtt.¹⁾ Aztán meggyújtotta a lámpást, körüljárt a templomban, több helyen letérdelt és imádkozott. Majd a templom ajtaja magától feltárult, s a fehér asszony kilépett az udvarra, hol azonnal szörnyű szárnyesattogás, rémitő kacaj és fogesikorgatás volt hallható; a sirkövek egymásra borultak, s a közeli folyó hullámai vadul zajongtak. De mindez csak rövid ideig tartott, s utána halotti csönd állott be. Eközben a fehér asszony (belata žena²⁾) a templomot kívülről is háromszor megkerülte, majd a sirokhöz lépett, fölemelte a köveket, beereszkedett az egyik sirba és ott gyertyát gyújtott. Ezután elment a folyóhoz, megmosta kezeit és az arcát, sőt meg is fürdött. Fürdés közben haja leirhatatlan fényben ragyogott. Aztán újból visszatért a templomba, fölment a minaretbe, azt háromszor megkerülte, aztán megállott és tekintetét a folyón túl fekvő Trepevie felé irányozta, hol egykor a bolgár czárok

1) Akkoriban az oltár fallal volt körülvéve. 1877-ben Gurko tábornok elrendelte a dsámia rendbehozását, de maig is régi állapotában van, egyedül a dsámia kinyuló szöglete hiányzik.

2) Hasonlít e monda a Hohenrokiem-ház fehér asszonyához, valamint a a bécsi Burg szelleméhez. Egy francia ballada is van hasonló tartalommal, melynek refrainje:

Prenez garde, prenez garde!
La Dame blanche vous regarde,
La Dame blanche vous entende!

templomának keresztje az ég felé meredt. Hajnalhasadtakor a fehér nő eltűnt és egy évig nem mutatkozott.

Ha keresztény látja meg a fehér nőt a minareten, égi jelenségnek tartja és azt hiszi, hogy vállalataiban szerencsés lesz és minden baj elkerüli. Beteg emberek sok éjjelen át lesték a fehér asszonyt, hogy tekintetétől meggyógyuljanak. Nem így történik azonban, ha egy muzulmán, vagy más hitetlen, vagy olyan látja meg, a kit csak a kíváncsiság vitt oda. Ilyenkor a szellemek berontottak a dsamiába, körülrohanták az oltárt s az illetőnek valamelyik tagja vagy kifezamadott vagy megvakult a szemére.

A legujabb időben (10—15 év előtt) ezt hozták kapcsolatba a fehér asszonnal:

A tirnovoi metropolita elküldte Dioniuszt a shájkhoz, a ki a dsamiára felügyelt, hogy kutasson Hilarion Meglinski föltalalt kincsei: egy arany kereszt és arany korona után, egyben nézzen szét a templomban, nincs-e más kincs is ott elásva. A küldőnek félénk természetü lévén, reszketve ment a templom környékére, de azért megfelelt megbízatásának, amennyire épen tehette, sőt még ebéden is volt a shájknál. Amint azonban távozni akarván, a templom udvarából kilépett, hangosan fölkiáltott s kezeit csapkodva és érthetetlen szavakat mormolva örültként futkosni kezdett az utczákon. A mohamedánok azt beszélték, hogy a shájk megmérgezte, hogy ne tehessen jelentést az elrejtett kincsek felől.¹⁾ Beszélik erről a templomról, hogy a minaret a keresztények örömeire több ízben leomlott. Hiába hoztak a törökök áldozatot, hiába imádkoztak, a minaret ismét összedült. Már nem is akarták újból fölépíteni, mikor a kádi vizsgálatot rendelt el. Fölásták a minaret alját és ott egy katakombára akadtak,²⁾ amelyben sok kincs volt; ezt a törökök megtartották, és a minarettet felépítették újból. Fönnállott egész az oroszok benyomulásáig, amikor ismét összeomlott.

A gyermekek halála után három, vagy némely vidéken kilencz év mulva a szülők kiássák a csontokat, borral meg-

1) Ez állítólag történeti tény.

2) Az oltártól jobbra volt egy sirbolt, mely összeköttetésben állott egy földalatti uttal. A templomban talált föliratokról azt tartják, hogy az ördög piszkította be azokat és tette olvashatatlanokká. A törökök tényleg ezt művelték minden keresztény templomban, a melyet mosévá változtattak át.

mossák és egy éven át a templomban hagyják, mire aztán ismét elföldelik a temetőben. Azok a szülők, kiknek gyermekei korán elhunytak, az életben maradt gyermeket arra tanítják, hogy az apát ne tate-nak (apának), hanem dedo-nak (nagyapának) és az anyát ne nane-nak (anya), hanem babo-nak (nagyanya) nevezze.

Végül emlékezzünk meg röviden a lelkek tulvilági állapotáról.

Sok haldokló elfödi arcát azért, mert életében rossz tetteket követett el, s utolsó órájában maga előtt látja a haragos arcú angyalt, a ki az embert halála után elviszi azon helyre, hol az illető valami jót vagy rosszat követett el.

Mint említettük, a bolgár néphit szerint a lélek negyven napig bolyong a földön s csak azután jut a másvilágra, ahol negyven bíró ítélkezik fölötte sorban. Csak a negyvenedik bíró dönti el, hogy a lélek a pokolba vagy a menyországba jusson. Az ítélet „az angyalok által vezetett listák és följegyzések“ alapján hozatik; az angyalok viszik a védői, az ördögök a vádlói szerepet. Az emberek tettei lemérlegeltetnek; a jó tettek az egyik, a rossz tettek a másik serpenyőbe kerülnek; amahoz kapaszkodnak az angyalok ehez az ördögök, hogy a suly nagyobb legyen.

Husvét első napjától pünkösd első napjáig Isten kibocsátja a lelkeket a paradicsomból, hogy szétnézzenek a égben és a földön. Pünkösdkor a lelkek övéikkel együtt vannak a templomban és velök mennek a temetőbe, a zadušnica-ra.

A paradicsom a néphit szerint szép kert, melynek közepén egy nagy fa áll; ez alatt ülnek a jók lelkei és pedig férfiak, nők, leányok, ifjak, egymástól elkülönítve. Mindegyik lélek előtt van egy asztal, rajta zadušnica-ajándékok, melyeket az életbenmaradottak juttattak az illető halott számára. Mindegyik lélek kezében tartja azt a kendőt, melyet temetéskor nyomtak a markába. Valamennyien harmincz éves emberhez hasonlitanak; életük gondtalan s nézik a pokolban kinzott lelkek viselkedését.

A pokol a paradicsom alatt a földön van. A bűnösöket megsütik, a gyilkosoknak szakadatlanul inniok kell azt a vért, mely a meggyilkotnak véréből folyik. Azok, kik életükben

libát vagy juhot loptak, folytonosan kötelesek tollakat vagy gyapjút gyűjteni, a mit azonban a szél mindig elkap tőlük. A rágalmazónak a megrágalmazott husából kell étkeznie.

Ezek volnának a bolgár halotti szokások főbb vonásai, melyek némely tekintetben adalékul szolgálhatnak az általánosan érvényes népgondolkodáshoz, népszellemhez.

Tárgy- és névmutató.

- A**barus 201.
 Abdul Rahman 207.
 Ábel 27, 52, 53, 392.
 Ábrahám 7, 40, 94.
 Abrudad 28.
 Achrie 300.
 ács 48, 310.
 Ádám 8, 13, 35, 36, 52, 53, 59, 64,
 65, 66, 67, 68, 69, 98, 174, 382.
 Ádámcsutka 68.
 Aesopus 242.
 Aethiopia 175, 176.
 Afanasjev 23.
 ág 99, 257, 259, 275, 277, 283, 285,
 287, 301, 356.
 agár 46, 160, 239.
 Agára (Hágár) 40.
 agarluzka 280.
 agluk 278.
 ágyu 213.
 Aino 39.
 ajtó 258, 259.
 ájultság 175, 350.
 ákácza 245.
 akasztás 82, 102.
 akasztófa 220, 221, 323.
 Alajos 73, 74, 150 151.
 albanismus 327.
 áldozat 52, 107, 125, 130, 133, 140,
 169, 107, 182, 246, 250, 295, 298,
 302, 308, 309, 321, 322, 325, 361,
 389, 394.
 Allah 17.
 állat 222, 226, 243, 297, 300.
 állatlakodalom 27.
 állatok teremtése 49.
 alma 17, 64, 72, 97, 119, 135, 136,
 139, 215, 220, 223, 239, 257, 273,
 282, 286, 287, 290, 348, 361, 381.
 Almas 224.
 aloe 342.
 álom 243, 243 ff, 258, 301, 302, 383.
 ammoniak 338, 342, 350.
 amulet 257, 329.
 Anapjal 179.
 Andree R. 252.
 Andrei 310.
 Andronia 71.
 Angelov 359.
 angol 48.
 angyal 6, 20, 21, 36, 47, 66, 71, 85,
 86, 87, 89, 92, 94, 174, 175, 245,
 255, 260, 290.
Antikrisztus 105, 271.
 apostol 90, 92.
 április 302, 307, 328.
 arab 22, 112, 136.
 Arachobitok 203.
 Arala 300, 328.
 arany 254.
 arapín 183.
 aratás 245.
 Archangel 321.
 arczfájdalom 328.
 Ariansen 204.
 aristolochia cfm. 342.
 armasnica 285.
 armen 177, 180.
 arnaut 188.
 árpa 386, 350.
 árva 286.
 Asen 115, 393.
 Asparuch 4.
 aszkor 128, 129.
 Atanasov 359.
 Atanas 68, 297, 300, 321.
 átléptetés 321.
 Augustus 309, 328.
 avar 202, 207.
 Avarus 201.
 Avianus 242.
Bab 298, 302, 328, 337.
 Baba Sarka 311.
 bábaasszony 178, 179, 258, 259, 260,
 261, 335.
 babini dene 302.
 bagoly 55, 60, 239, 245.
 bairak 286.
 bairam 260.
 bajačka 175, 177, 180, 255, 326, 330,
 333, 334.
 Bajadžiev 178, 359.
 bájital 255.
 bajusz 33.
 Bakalov 272.
 Balasel 203.
 Balázs 42.
 Baldur 101.
 balha 35, 62, 303, 307.
 balkéz 130.
 balta 180.
 Baltadžia 316.
 Barbara 297.
 bárány 72, 133, 244, 253, 302, 342.
 Barna 12, 14, 74.
 Basilios 297.
 basirgan 188, 189, 190, 191, 193, 194,
 195, 196, 199.
 Basset 176.
 Bastian 37, 103
 Bathai 4.

- Baudissin 80
 bazarghidin 209.
 bazilium 175.
 bazilium 7, 280, 282, 283.
 bazmarek 175.
 Behemot 19.
 béka 27, 61, 88, 245, 336, 341, 354.
 Benedek Elek 56, 57, 72, 73, 76,
 86, 90, 93, 95, 217.
 Bertalan 70.
 berkenye 106.
 Berkovski 359.
 Beron 181.
 Berthold 242.
 betegség 15, 37, 71, 89, 101, 106, 111,
 125, 127, 128, 129, 170, 171, 172,
 173, 175, 178, 179, 180, 245, 246,
 352, 253, 254, 259, 260, 262, 299,
 300, 301, 307, 308, 309, 310, 311,
 317, 319, 325 ff, 349, 361, 362,
 388, 393, 394.
 betegségi szellemek 130, 171, 172, 174,
 300.
 blaga rakia 293.
 blagoslovník 314.
 Blagucev 52, 301.
 bodes 175.
 bogati sav 297.
 Bogomilismus 4, 20, 23, 74, 102, 177,
 226.
 Bogoslav 297.
 bojtortján 340.
 Bolgárok 75.
 bolki 170.
 bölcső 262, 327.
 bor 74, 95, 159, 254, 382.
 Borbála 329.
 borda 35, 36.
 bors 157, 159, 260.
 borszesz 350.
 boszorkány 125, 126, 127, 129, 154,
 224, 246.
 borz 84.
 bőr 17.
 bőrbetegség 297.
 bot 6, 11, 143, 235, 266.
 Božev 153, 170, 173, 214, 217, 359.
 brodnica 131.
 brunite dene 301.
 Bnch 75.
 buchlićci 300.
 Buda 183.
 bugane dene 312.
 buganite 312.
 Bugrodica 300.
 bukovinai magyar 23.
 Bulan 207.
 buza 230, 299, 311, 328, 388.
 Buzlaev 21.
 büntetés 64.
 Carbunbulus 343.
 Carakčiev 359.
 carlina ac. 129.
 čaus 318 ff.
 Chaldea 174.
 Chunus 201.
 Cicov 359.
 čifutina 188, 199.
 čjorkva 310.
 coitus 255, 353.
 csahutka 170.
 Csam-paz 14, 15.
 csalán 300.
 cseh 106.
 cseremisiz 13.
 csereznyje 338, 339.
 černa Juda 132.
 čifut 209.
 csillag 24, 25, 26, 28, 76, 118, 132,
 246, 328, 367.
 čiterdeste 301.
 čsizma 245.
 Colakov 210, 260.
 csontszúrás 175.
 csonttörés 344.
 Csuma 71, 175.
 csuklás 245.
 Csuvas 2. 12.
 csütörtök 259, 262, 263, 280, 286,
 294, 302, 304.
 csúz 358.
 czérna 356.
 czethal 19, 20, 21.
 cigány 18, 26, 40, 41, 42, 43, 46, 68,
 79, 171, 188, 226, 227, 228, 229,
 230, 244, 263, 302, 341, 392.
 Czinczár (zinzár) 44.
 czipő 221, 353. — vashól 118.
 Daemon 103, 132, 152, 174, 177.
 daganat 130.
 dal 50, 114, 116, 120, 124, 131, 138,
 145, 147, 183, 184, 185, 186—192,
 199, 248, 255, 281, 282, 284, 288,
 289, 290, 291, 292, 293, 298, 303,
 306, 342, 343.
 Damjan 71.
 Dana 299.
 Danev I. 11, 24, 64, 93.
 Daskalov 44, 46.
 darázs 12.
 december 297, 312, 321, 329.
 degion 175.
 Demeter 297.
 demiurg 66, 129.
 denevér 54.
 dervis 143, 267.
 Dete Dikatenč 140. D. Golomese 140.
 — Malečkovo 140.
 dever 280, 287.

didein 171.
 Dimitrov 359.
 dió 106, 211, 259, 261, 280, 292, 312, 336.
 diólevél 353.
 diphteritis 338.
 disznó 72, 170, 227, 253, 338, 354, 357.
 diva devojka 105.
 diva žena 105.
 divojka 188.
 Dojeso 115.
 dohány 63, 64, 357.
 Dozon 131.
 dőghalál 17, 172.
 Dragomanov 5, 9.
 Drinov 8.
 Dsamila 226.
 dugulás 355.
 Duvoden 297.
 džidove 181.
 džidovka 188.
Eb 13, 20, 34, 35, 37, 39, 52, 53, 58, 73, 128, 129, 137, 142, 160, 163, 169, 170, 225, 245, 254, 316, 323, 327, 335, 336, 339, 343, 351, 352, 353, 354, 361, 384.
 Edda 71—101.
 edény 244.
 ednomesečna 331.
 ég 12, 26, 27, 73, 252.
 egér 54, 220, 245, 246, 310.
 égés 338.
 égi hid 77. — test 243.
 egristen 367.
 éjfél 160, 168, 172.
 éjszaka 65.
 eke 65, 66, 67, 68, 346.
 ekevas 352.
 elefánt 58, 137.
 élett folyó 28. — kor 33, 150.
 életviz 142, 143, 144.
 elfuvás 350.
 Eliás lsd. Illés.
 Elizeus 308.
 ellés 300.
 eljegyzés 308.
 Ellenás 202, 305, 308.
 Elm-pi 36.
 előjel 243 ff.
 emberszag 119.
 emberteremtés 13 ff, 16, 17, 30.
 embersziv 392.
 emlő 260, 347. — elválasztás 262.
 énekes 115.
 Enov 52, 329.
 enteralgia 339.
 epidemia 340.
 epilepsia 340.
 építési áldozat 169, 246, 252, 322.

Erasmus 242.
 Erdélyi 33, 364.
 erdő 179, 187, 189.
 eresz 128, 129, 300.
 Erlik 36.
 ermenka 177.
 ermia 172, 173, 177, 297.
 erszény 245.
 érvágás 329.
 erza mordvin 14.
 eskü 155.
 esküvő 361 ff.
 esnaf 321.
 eső 73, 74, 106, 253, 263, 272, 302.
 eszkimó 39.
 eszt 24.
 ételmaradék 252.
 éva 8, 13, 35, 36, 60, 64, 65, 71, 97, 382.
 evangéliom 171.
 évés 246, 252, 257, 263.
 evrei 187.
 ezüst 168.
Fa 97, 98, 99, 102, 105, 129, 136, 172, 155, 281, 300, 301, 302, 313, 315, 318, 331, 339, 340, 341, 342, 350, 352, 354. — fára ruhdarabot aggatni 107.
 faemberke 241.
 falat, szájból kiesve 119.
 falevél 19, 219.
 farkas 22, 38, 39, 52, 57, 56, 110, 160, 165, 167, 169, 234, 236, 244, 309, 310, 311, 327, 354, 357.
 favágó 6, 70.
 Fazio degli Uberti 242.
 február 300, 302, 328.
 fecske 263, 273, 298, 301.
 fehérasszony 393, 394.
 fej 263.
 fejfájás 30, 129, 330, 337, 344, 345, 348.
 fejsze 30, 352.
 feltámadás 8.
 féreg 86, 361.
 festuca fluitans 129.
 fésű 179, 236, 281, 340, 349, 354.
 fésülés 258.
 filka 132.
 finn 75, 132, 207.
 Firdnsi 101.
 fog 255, 312, 316, 328, 333, 335, 361, 388.
 fogfájás 358.
 foghagyma 64, 127, 159, 309, 312, 316, 328, 333, 335.
 fogzás 358.
 fonal 162, 169, 180, 257, 259, 262, 263, 301, 311, 341.

forgács 336.
 forgószél 130.
 forrás 255, 305, 306, 341.
 föld 5, 10, 11, 12 ff, 14, 15, 23, 24,
 352, 361, 380, 391.
 földrengés 15, 23, 24, 352, 361, 380,
 391.
 fővény lsd. homok.
 francia 48, 75.
 frugalia 286.
 fruglicari 287.
 fül 245, 254, 350.
 fürdés 255, 257, 259, 260, 261, 262,
 300, 328, 330, 351.
 fürdőviz 128.
 furulya 64, 136, 218.
 füzfa 11, 341, 344.
Gábor 7, 68.
 galamb 23, 61, 62, 144, 239.
 galium 329.
 galy lordág.
 ganaj 17.
 Gaster 174.
 gatya 258.
 Gelabov 359.
 germán 205.
 Gerov 179.
 Ghyosar 207.
 gesztenye 338.
 Giannini 241, 242.
 Gibbon 38.
 gigasz 209.
 gilisza 349, 359
 giló 174.
 Ginčev 32, 159, 181, 359.
 glog 167, 168.
 godež 278.
 golem armat 185.
 gólva 245, 301, 328, 347, 361.
 gomba 357.
 gondviselés 85.
 goresnic 308.
 gorska 105.
 görcs 346.
 görög 44, 48, 76, 202, 209, 226.
 Graetz 207.
 Grimm 38, 73, 203.
 Gruica Detence 140.
 Gubernatis 37.
 Gül 224 ff.
 gulemata čjorkva 309.
 Gunduvet 307.
 Gurko 393.
 gurgurska 287.
 gypju 326.
 gyermek 32, 33, 65, 73, 87, 88, 95,
 105, 111, 112, 113, 125, 127, 128,
 130, 133, 140, 144, 145, 147, 148,
 153, 160, 165, 174, 175, 177, 178,

179, 180, 187, 210, 211, 246, 251,
 255, 284, 286, 288, 291, 292,
 298, 300, 301, 302, 306, 308, 309,
 312, 316, 326, 327, 328, 330, 332,
 333, 334, 335, 336, 339, 340, 342,
 344, 446, 547, 348, 349, 351, 352,
 358, 361, 389, 392, 394, 395.
 gyertya 258, 259, 264, 280, 299, 303,
 311, 389, 392.
 gyik 71, 79.
 gyógyfű 31, 303.
 gyógyszer 297, 302.
 gyomorfájás 175, 333, 347, 348.
 gyöngy 225.
 Gyorgye Aupia 297.
 Gyöngy szt. 41, 130, 177, 253, 297,
 302, 305, 313, 315, 321, 328,
 329, 331, 342, 356.
 gyufa 334
 gyuladás 175, 343.
 gyümölcs 255, 284, 285, 291, 381, 391.
 gyuródeszka 291.
 gyűrű 118, 141, 161, 167, 254, 263,
 264, 275, 280, 281, 284, 291,
 297, 393.
Háboru 245.
 hadži 257, 368, 355.
 hagyma 94, 177, 180, 230, 259, 333,
 343, 346, 347, 352.
 Hahn 226.
 haj 105, 107, 112, 113, 131, 288, 387.
 hajkomaság 262.
 hal 46, 61, 73, 113, 155, 215, 311,
 336, 340.
 halál 6, 66, 170, 171, 188, 264, 279,
 297, 299, 360.
 Halanski 181, 182, 209.
 halhatatlanság 80.
 halott 243, 255, 264, 362, 393.
 halotti énekek 365.
 halotti lakoma 388.
 halotti szokások 360.
 Hamjakov 208.
 hamu 69, 333, 334, 340, 342, 344,
 348, 349, 351.
 hamupipőke 165.
 hangya 59, 245, 263.
 Haralampia 71.
 harisnya 263, 277.
 harmat 105, 111, 302, 307.
 háromkirály 319
 hasfájás 330, 333, 338.
 hattyu 126.
 házasság 17, 31, 254, 337, 348. —
 törés 266, 274, 302, 311.
 háztető 281.
 hegyek keletkezése 10, 11, 13, 14, 15,
 24, 188.
 Hell 130.

- hellén 204.
 here 344.
 hernyó 70, 85, 245, 254, 263.
 hétfő 303.
 hid, égi 77.
 hideg 132.
 hidegtelelés 309.
 higany 343, 355.
 himlő 311.
 Hisdai ibn. Sparut 207.
 hiszteria 327.
 Hohenzoller 393.
 hold 23, 24, 25, 26, 27, 28, 77, 132,
 138, 252, 254, 339, 341.
 holló 215, 254, 287, 354, 361.
 homok 9, 14, 18, 21, 23, 88, 315, 351.
 hóró 111, 122, 173, 177, 223, 305,
 306, 309, 318, 319, 322, 324.
 hozomány 274 ff, 281, 298, 302, 303.
 hulla 250.
 humus 201, 202, 207.
 hupán 179.
 hurut 343, 344.
 hús 19, 215, 337, 395.
 husvét 46, 107, 108, 111, 116, 278, 303,
 316, 342, 395.
 hülés 353.
 Hüne 201.
 Hünenkopp 203.
 Hypertrophia 342.
 hypericum perforatum 357.
 hypnotizálás 343.

Ibn Rosteh 2.
 időjárás 253, 301, 308.
 igézés 335, 355.
 Ignác 258, 311, 312.
 ijdség 257, 336, 340, 352.
 Ikonomov 359.
 Ilčev 359.
 Illés 23, 63, 70, 80, 81, 132, 174, 187,
 297, 321.
 Ilijev 107, 131, 137, 181, 296.
 Ilin 309.
 Ilminsky 2.
 Ima 174, 175, 235, 317, 326.
 impotentia 255.
 ind 102.
 ing 118, 126, 246, 264, 335, 351.
 ipolyi 125.
 Iréne 100, 101.
 Iriček (Jirecsek) 181, 275.
 Isfendár 101, 102.
 Iskarioth 132.
 Ispirescu 204.
 ispolini 181, 182, 185, 186, 187.
 Istenanya 309, 310, 311, 315, 326,
 331, 333, 337.
 iv 224.

 Ivan 297, 298, 299, 300, 309, 315.
 Izmael 40.
 Izrael 179.
 Jagič 173, 174.
 Jakuskin 23.
 Jama 37.
 Jaman-daga 37.
 Jana 299.
 Január 298, 399, 312, 327, 328.
 Jankula 50, 116.
 János, a theologus 19, 20.
 János, szt. 31, 84, 85, 300, 309, 361.
 járvány 362.
 javasasszony 325, 334, 347, 348, 353,
 354, 358, 351.
 jég 302, 303, 304, 311.
 jégeső 309.
 Jegus 308.
 Jenjuf 308.
 Jeremiás 71, 307.
 Jeruzsálem 257.
 Jézus 7, 20, 21, 25, 66, 70, 83, 86, 88,
 90, 92, 93, 97, 98, 100, 101, 102,
 176, 180, 264, 265, 315, 320, 342,
 350.
 jodeskija 186.
 Jordán 7, 65, 66.
 Jordana 299.
 József 7.
 József ben Áron 207.
 Juda 131 ff, 180, 303, 304, 306, 341.
 Judás 8, 132.
 Judit 131.
 juh 52, 56, 57, 64, 72, 95, 179, 170,
 182, 233, 245, 244, 252, 302, 308,
 318, 339, 340, 347, 389, 395.
 Julita 297.
 Julius 308, 309, 328.
 Juma 13, 14.
 junak 50, 140.
 Junius 308, 328.
 Jung-jelemte-jung 17.
 Juntas 132.
 jura Juda 132.

Kacsá 13, 20, 60, 254.
 Kain 27, 52, 53, 382.
 kakas 106, 117, 123, 124, 127, 160,
 162, 170, 230, 231, 260, 298, 299,
 302, 312, 316, 328, 340, 346, 352,
 354, 456, 358, 361, 391.
 kakuk 49, 50, 52, 59, 253, 263.
 kalász 72, 73, 163, 356.
 Kálmány 19, 23, 26, 33, 35, 44, 54,
 59, 66, 73, 74, 125, 265.
 Kalevala 75.
 Kalotaszeg 240.
 kaluger 159, 189.
 kamara 287.
 kámfor 342, 357.

- kamilare 299.
 kanál 348.
 kapa 67.
 kapecza 260.
 káposzta 357.
 karácsony 187, 278, 312, 316.
 Karavelov 320.
 kard 224
 Karteicina 353.
 kártya 90, 91, 92.
 kása 239.
 kasza 30, 172, 211.
 Katarina 311.
 katharus 129.
 kátrány 177, 391.
 Kaurka 170.
 Kavalet 133.
 kavics 21, 85, 344, 346, 388.
 Kazár 2, 207, 208, 209.
 kecske 6, 148, 170, 171, 222, 223, 257,
 261, 370.
 kecskefűl 219.
 kedd 252, 262, 287, 293.
 kelet 245, 253.
 kemencze 130, 311.
 kémény 264.
 kendő 800.
 kenyér 180, 246, 254, 255, 259, 261,
 290, 291, 296, 343, 347, 348, 390.
 Keremet 13, 14, 74.
 kereszt 6, 21, 97, 98, 100, 101, 132,
 159, 160, 187, 229, 309, 317, 318,
 319, 327, 331, 333, 334, 342, 344,
 345, 354, 391.
 keresztcsont 145, 178.
 keresztelés 144, 165, 187, 260.
 kereszténység születése 7.
 keresztfájás 332.
 keresztút 128, 168, 169, 261, 300, 318.
 kés 127, 159, 158, 348, 549.
 kesztyű 53.
 kétfejű ember 231.
 kéz 245, 255, 157, 392.
 kigyó 26, 63, 64, 66, 71, 79, 80, 84,
 137, 148, 149, 169, 185, 226, 244,
 301, 302, 306, 309, 328, 306, 309,
 328, 336, 347, 352, 357, 361, 382.
 kigyómarás 352.
 kilencz 18, 50, 133, 145, 147, 165, 193,
 194, 333, 340, 349.
 Kimus-Sah 224, 226.
 kincs 82, 137, 163, 264, 211, 394.
 kinővés 344.
 Kirika 297.
 kiütés 337.
 Koars 298.
 kokal 175.
 Kol 172.
 kolan 285.
 Koleda 260, 258, 278, 312.
 Koledárok 313.
 kolednik 314.
 koledár praznik 320.
 koldulás 246.
 kolivon 388.
 kóló 115, 174.
 ko'ložeg 320.
 koma 260, 261, 303.
 komadžija 90.
 Kontancsev 36.
 Konstantin 101, 115, 304, 305, 306,
 321.
 koponya 193.
 koporsó átugrás 319.
 kopt 174.
 korbács 184.
 korcsmáros 21.
 kormánypálca 21.
 korom 254, 262.
 Kortomarov 23.
 kos 170, 271, 325, 361, 387, 389
 Kostenčev 360.
 koszorú 254.
 kovász 170, 253, 336.
 Kozma 126.
 kő 86, 87, 114, 122, 140, 176, 157,
 158, 181, 182, 189, 190, 197, 202,
 216, 226, 256, 263, 301, 321, 360.
 köhögés 343.
 köldök 12, 17, 18, 259.
 köles 161, 315, 340.
 köny 225.
 köpés 13, 14, 15, 17, 18, 20, 36, 70,
 128, 129, 157, 158, 159, 245, 246
 259, 327, 333.
 köröm 5, 13, 263, 340, 349, 350.
 körte 237, 257, 264, 307
 kötél 179, 211, 259, 327, k. a földet
 tartja 28.
 Kramer 3.
 kreva Juda 132.
 Krilatica 188.
 Krisztus 58, 60, 64, 305, 355, lásd
 Jézus.
 Kriza 364.
 Kucuta 231.
 Kudai 36.
 Kuhn 103.
 Kuker 323
 Kukerov 323.
 kukoricza 301.
 kukumievka 168.
 Kunár 308.
 Kunos Ign. 17.
 kurban 321, 322, 389.
 Kusman 71, 297.
 Kuši 302.
 Kuun G. gróf 2.
 kút 129, 219, 293, 244.
 kutya, lásd eb.

- Kuvrat 3, 4.
 küszöb 244, 245, 346, 263, 332, 338,
 340, 354.
- L**áb 190, 197, 198, 246, 290, 392.
 lábfejás 330.
 La Fontaine 242.
 lakodalom 255, 275.
 lameš 286.
 Lamia 137 ff, 153, 180.
 lamkanie 324.
 láncz 311.
 lányrablás 276.
 lányszöktetés 275.
 Latifa 224, 226.
 latrusi 179.
 láz 300, 328, 337, 341.
 Lázár 324.
 Lazarski 324.
 Lebedia 2.
 légy 12, 245, 337.
 lehelet 116, 153, 259.
 lélek 62, 80, 89, 117, 118, 143, 149,
 150, 169, 174, 255, 257, 250, 303,
 360, 391, 395.
 lengyel 105.
 lepir 169.
 levegő kapuja 20.
 Ležev 106, 159, 169, 222, 295.
 liba 254, 348, 395.
 libere 330.
 Liebrecht 40, 224, 252.
 Lindau 39.
 Lippert 80.
 Lisej 308, 328, 337.
 liszt 11, 252, 261, 337.
 ló 55, 58, 142, 153, 160, 239, 332.
 Loasku 307.
 lopás 257.
 Lóth 55, 98, 99.
 Luczifer 23.
 lyukba kiáltani 218.
- M**acska 35, 45, 53, 59, 163, 169, 245,
 253, 351, 354.
 madár 156, 157, 179, 224.
 madjar 2.
 Madjarovo 2.
 Madžarin 183.
 mag 215
 Magna Hungaria 2, 4.
 Magnjicky 12.
 Magosnica 175, 177.
 magyar 12, 19, 23, 26, 33, 35, 44, 48,
 53, 54, 58, 59, 63, 66, 73, 74, 125,
 265.
 maisti 178.
 majom 35, 55.
 máj 348.
 május 255, 305, 307, 308, 321.
 malacz 361.
 malkata čjorkva 310.
 malmarmas 284.
 mamut 137.
 manes 175.
 Manuel 248.
 maniheus 177.
 Mandi-Sire 23.
 Masse-Talni 102.
 mara lisanka 322, 323.
 Markov 242.
 marcius 263, 301, 302, 328, 393.
 marha 253, 339, 347.
 marhapásztor 56.
 marene 297.
 Maria 7, 69, 70, 164, 257, 296, 297,
 320.
 Marina 309.
 Marinov 107, 130, 131, 133, 137, 140,
 Markó 106, 182, 183, 187, 188, 189,
 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198,
 199, 200, 201.
 mart 301.
 Marta 301, 302, 328.
 martenica 301, 328.
 masteriga 106.
 Matov 20, 37, 106, 159, 172, 163, 175,
 176, 178, 296, 311, 359.
 Matrona 297.
 mažar 2.
 mazarin 2.
 mécs 259.
 medve 54, 55, 113, 142, 143, 227,
 298, 323, 327, 358.
 meggy 342.
 meghülés 348.
 mogrontás 335.
 méh 6, 11, 12, 31, 301, 313, 333, 345.
 méhlepény 259.
 méhviz 258.
 mellfájás 338.
 Melitrina 174.
 Menghini 241, 242.
 menny 20, 47, 62, 395.
 mennydörgés 30, 63, 132, 137, 253,
 391.
 mentes 255.
 menstruatio 344.
 mérgezés 355.
 Merkuri 297.
 mérés 259, 288, 302, 327, 338, 339
 mese, lásd monda 322.
 mesenie gurgurski prepóra 287.
 mész 350.
 metalkja 333.
 Method 307.
 méz 11, 12, 342, 343, 346, 350, 357.
 meztelenség 17, 168, 257, 346, 382.
 Mihály szt. 21, 23, 176.
 mihr anguez 224.

- Miklós 70, 305, 321.
 Miklós-napja 278, 311.
 Milos 184.
 Milares 104, 106, 125.
 mileska 132.
 Min 297.
 Mircse 116.
 Mirčev 140.
 Mirčusko 358.
 Mitov 141.
 Mlamus 262, 348, 349.
 Modestus 305, 321.
 Mohamed 63.
 monda, bolgár 5, 8, 11, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48—102, 108, 112, 117, 121, 134, 140, 141, 144, 148, 149, 150, 154, 161, 162, 210—223, 226—249, 258, 257, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 275, 310, 330, 360, 382, 392.
 mongol 33, 39.
 morava 171.
 mordva 12, 74.
 Mora-Juda 132.
 moniste 327.
 Motarina 305.
 mosdóvíz 129.
 mosás 258.
 motola 300.
 Mózes 7, 81, 82.
 možarka 2.
 možarovo 2.
 Munkácsi B. 2, 3, 12, 17, 73.
 Murovec Ilija 185, 186.
 Müller Fr. 33, 80, 103.
Nafora 46.
 nagypapa 261.
 nagybójt 306.
 nagycsüörtök 134, 253.
 nagy. Magyarország l. Magna Hungaria
 Nagy Sándor 105.
 nagyszombat 167.
 Namestnik 325, 361.
 nap 11, 12, 24, 25, 26, 27, 65, 70, 73, 74, 132, 138, 252, 299, 361.
 nappal 356.
 napanya 119.
 nap férjhezmenetele 12, 28.
 napisten 118.
 napkelte 129, 197, 198, 329, 341, 354.
 napnyugta 168, 246, 252, 258, 260.
 napszúrás 175.
 napválasztás 175.
 narov 179.
 Narušnica 147.
 nasenka 177.
 násznagy 283.
 nászruha 264.
 navi 173, 174, 177, 178, 179, 260.
 navjaei 179.
 nebna Juda 132.
 Neda Sidovina 183.
 Nedelka 341.
 néger 73.
 negyven 346, 352.
 néma 130, 258.
 német 48.
 nemi érintkezés 226.
 népek származása 37 s. k l.
 nephritis 327.
 Nesztor 207, 310.
 Neugebauer 205.
 név 168, 245, 261.
 Niebelung 201.
 Niketič Dobrinja 185, 186.
 nisean 278, 279.
 nistinár 304.
 nistinárska svirnja 306.
 Noé 35, 58, 59, 72.
 Nogai 207.
 november 110, 297, 311, 329.
 nőteremtése 35, 36.
 növény 243.
 nővér feláldozata 147.
 nympa 105, 143.
 nyakfájás 343.
 nyakmirigy 342.
 nyál 15, 17, 18, 129.
 nyár 26, 71.
 nyárfa 106.
 nyavalyatörés 127.
 nyelv 221.
 nyil 224, 244.
 nyugot 253.
 nyúl 11, 144, 160, 227, 239, 384.
Obor 201.
 obrl 202.
 ó-északi 242.
 Of 238.
 ogneni 153.
 október 296, 297, 310, 329.
 oláh 44, 46, 48, 230.
 olaj 159, 296, 349.
 olasz 44.
 olló 309, 334, 344, 345.
 ólom 215 ff 332.
 opium 255.
 oradie 306.
 orbáncz 351.
 óriás 198 ff
 Ormuzd 38, 40.
 oroszlán 224.
 orr 168, 169, 255.
 orsó 342.
 orvosság 325 ff
 osmaci 38, 40.

- Osmatar 75.
 osztályok alkotása 71.
 osztják 13.
 otsekar 279, 280
 ökör 20, 27, 28, 34, 55, 56, 58, 136,
     137, 340, 354.
 ölés 257.
 öngyilkos 380.
 ördög 5, 12, 18, 22, 29, 31, 35, 36,
     43, 53, 63, 65, 67, 78, 74, 88, 91,
     99, 132, 174, 175, 221, 226, 230,
     240, 242, 252, 257, 258, 271, 273,
     327, 330, 331, 345, 358, 394.
 örmény 48, 180.
 örökkévalóság 28, 78, 91.
 örültség 262, 310, 355.
 ősbika 28.
 őstenger 28.
 őszvér 58, 232 ff.
 őz 227, 228
 özvegység 264, 387.
Pojanc 36.
 Pál 23.
 pálcza 346
 pálinka 74, 254.
 Pallas 33.
 palpitatio cordis 331.
 Pantelemion 305.
 pap 83.
 Pápai K. 17.
 paprika 243.
 papucs, lásd lábbeli.
 paradicsom 28, 47, 65, 66, 67, 81, 91,
     92, 93, 98, 132, 255, 382, 395.
 parázs 304.
 passah 102.
 Pašić 182.
 pata 128.
 patkó 185.
 pattanás 337.
 pavlikán 173, 176, 177.
 pearva c'jorkva 502.
 Pejkov 372.
 péntek 126, 252, 287, 294, 335.
 pénz 130, 179, 180, 215, 229, 237,
     246, 256, 259, 260, 261, 278, 284,
     285, 286, 190, 293, 297, 300, 310,
     313, 327, 337, 330, 393.
 pénzeseő 256.
 pereštez 350.
 perzsa 26, 28, 102, 174.
 Pesicavo 351.
 pestis, 71, 171.
 Petar 297.
 Péter 23, 26, 44, 47, 48, 63, 64, 82,
     91, 92, 93, 265. — P. napja 278,
 Peterman 73.
 Petka 296, 297.
 Philo 80.
 pikkely 13, 137.
 pillangó 253.
 pinus sylv. 358.
 pirus aucup. 106.
 Pjotkuf 310.
 Platej 308-
 pleuresia 350.
 pneumonia 350.
 pobratim 115, 154, 155, 228.
 Podljota 357.
 pohár 119.
 pók 62, 63, 337.
 pokanač 296.
 pokol 20, 67, 93, 94, 132, 173, 272,
     395.
 Popov 358.
 por 273.
 Polyphem 206.
 Porphyrogenetos 207.
 precista 297.
 Preduj 308.
 prepóra 287.
 prinos 389.
 Prukop 309.
 puska 254.
 pünkösöd 395.
 Pypin 4, 23
Rabbinus 98, 100.
 rác 44.
 Račamoski 187.
 Radloff 2, 23.
 Raduloff 121, 159, 359.
 Rafael 176.
 rák 239.
 Rakovski 181.
 ramazan 229.
 Rambaud 207.
 ranunculus acr. 350.
 zádvarár 129, 180, 326, 330 331—335,
     344, 447, 350—356.
 Reech 4.
 Rela 201.
 Relja 184.
 reliquia 257.
 Renan 208.
 resedžia 316.
 ressen 179.
 részegség 127.
 rézműves 21.
 rheuma 327, 358.
 rigó 254.
 Rigsmál 71.
 Rink 39.
 Rittich 14.
 Roland 242.
 román 26, 132, 174, 201, 202, 204.
 Rosa 249.
 Roskoff 37
 rosta 279.
 rózsa 143 309.

rózsafüzér 268.
 ruha 17, 255, 258, 286, 361.
 russalka 255, 316, 327.
 russalki grobista 318.
 Russeski 108, 217.
 Russev 166, 167.

S
 Sabii 169.
 Sadakjal 176.
 Sadullah 381.
 Saitom ördög 14, 74.
 Salamon 99, 224, 242, 270.
 Salih 224.
 salik 342.
 Sal-Jime 37.
 Samakov 144.
 sambucus 337.
 Samoljovic 186.
 Samsad-lal-por 224.
 Sapkarev 24, 26, 27, 28, 53, 54, 70,
 230, 296, 320, 359.
 Sapándžiev 148.
 Sára 40.
 Saranov 359.
 sárga 310.
 sárgaság 327, 342, 344.
 sárkány 70: 132, 224, 327.
 sarmanci 179.
 sarmanka 180.
 sarmia 284.
 sar 95, 110, 115.
 sárka 245, 263.
 Sátán 5, 8, 9, 20, 21, 177, lásd Saitan
 és ördög.
 Sbornik 1 358, 359, 365, 382.
 Schmidt 203.
 Schott 24, 26.
 Schwartz W. 29, 102.
 Schwebel 361.
 scroppula 353.
 sel 129, 130, 356.
 Sejnian 201.
 sekát 180.
 Sekula Detenče 140.
 selyemhernyó 70.
 Sem-hamephoras 102.
 senista 175.
 senka 171.
 sensvi 174.
 seregély 387.
 seprés 246, 252, 263.
 sérv 338
 Sidov, Sidovic, Sidovin, Sidovka 183,
 184, 185
 Sidovskija 186.
 siketség 264.
 Simeon 330.
 Simorg 224.
 sip 280, 281.

sir 117, 160, 161, 169, 181, 182–331,
 339, 341, 354, 356.
 sirály 61.
 sirámok 364
 sirató 364.
 sirma 353.
 Sirnica nedelja 323.
 Sirni zagovesni 324.
 Sisini 174, 177
 Siškov 257, 270, 359.
 Sišmanov 37, 40.
 skolopedrium off. 358.
 skorpió 224, 337.
 Slaveikov 31, 181.
 só 7, 31, 246, 257, 259, 259, 328, 345,
 347, 352, 363.
 Soa-Gui-nép 39.
 Sokolova Deterče 140.
 Soliman 181.
 som 297, 298, 309, 312.
 sorvadás 342.
 soványság 128.
 söprű 297, 297, 310, 340.
 Spasov 297, 303, 304.
 Spasovic 4.
 spasuski četvoartaci 304.
 spermocet 329.
 Spiridon 71, 275, 297, 311, 321.
 Supkov 219.
 suruvak 297.
 Suseni 175.
 sütőlapát 179.
 svernacka 294.
 svetec 320.
 Sybilla 105.

Szabó (vitéz) 226.
 szabó 48.
 szalma 26, 312, 315.
 szalonna 341.
 számár 29, 35, 58, 59, 80, 81, 169,
 266, 269.
 számárfül 217, 218.
 Szamoilovics 209.
 szamodiva 104, 327, 331, 333, 354
 lásd szamovila.
 szamovila 104, 173, 177, 178, 179,
 180, 304, 306, 342
 szamovila-fa 106.
 szamovilszki kladence 130.
 szántás 9, 65, 66 111, 236, 254, 323.
 szántó föld 245, 300.
 szárazság 252, 392.
 szárny 108, 109, 110, 111, 126, 152,
 153.
 szarv 17.
 szarvas 160.
 zász 240.
 Szataniel 12.
 Szavaoth 12.

- székely 249.
szél 23, 27, 73, 97, 106, 127, 129, 131, 137, 172, 178, 253, 327, 337, szellemek 17, 21, 33, 132, 169, 172, 173, 174, 175, 177, 210, 250, 301, 361.
szem 182, 183, 245, 246, 262, 392.
szembetegség 328, 332.
szemét 154, 244, 246, 301, 354.
szemmel verés 259, 334, 335.
szemölcs 129, 132, 328, 356.
szemöldök 342.
szén 177, 260, 330, 336, 344, 345, 346.
szentek 47, 63, 70, 73, 80, 107, 132, 174, 177.
Szépápasszony 125.
szépápasszony köténye 127. — tálja 128.
szeptember 296, 297, 309, 310, 329.
szerb 105, 173, 176, 177, 179, 188, 206, 250, 260, 261, 394.
szerda 263, 283, 293, 296, 339, 342, 390
szerescsen 224, 225, 226, 243.
szerencse 75, 76, 211, 297, 303, 311, 312, 313, 388, 393.
szerencsétlenség 175, 243.
szifilisz 127.
szikra a kőből. 13, 21.
szita 260, 289.
sziv 185, 188, 189, 197, 201, 336.
szivdobogás 352.
szláv 26, 129, 174.
Czmirnov 13.
szombat 161, 165, 166, 167, 168, 171, 252, 262, 263, 285, 287, 339, 342, 344, 351, 361, 389, 390.
szöllő 72, 220, 240, 257, 352.
szőrruha 13.
szővés 69.
szülés 17, 31, 32, 33, 77, 138, 144, 145, 149, 151, 167, 171, 173, 174, 175, 177, 179, 257, 310, 311, 312, 328, 329, 347.
szüzesség 292.
- T**agszaggatás 172.
Taimuz 224.
találkozás 243, 252.
talány 269.
Talasam 169.
talizman 329.
talmud 242.
talp 9.
támadás 175.
Tamás 310, 321.
tapanar 292.
Tassi 224.
tavanluk 279.
tatár 202, 203, 204, 206, 208.
Tatarescv 202.
tavasz 132.
tehén 58, 140, 165, 335, 347, 354.
tej 171, 252, 253, 260, 263, 307, 333, 338, 345, 347, 348.
tejtestvérség 260.
tejut 26, 126.
tél 26, 71.
Tele-nép 39.
temetés 159, 165, 319.
temető 160, 161, 169, 318.
templom 246, 297, 318.
tengely 176.
tenger 9.
tenyér 246.
terhesség 244, 259, 363, 310, 319, 327, 353, 354.
tészta 179.
thymus serp. 106.
typhus 327.
Tiron 186.
Tódor 300.
Tohtamis 207.
tojás 140, 170, 213, 214, 220, 227, 245, 255, 302, 303, 306, 331, 336, 339, 341, 350, 357.
Toledoth Jesu 102.
toll 108, 109, 184.
tonsura 21.
torokbaj 338.
torony 191.
tót 201.
tök 339.
tölgy 106, 107.
tömjén 258, 260, 296, 301, 305, 313, 315, 338, 343, 345.
tör 224.
tövis 223, 388.
trágya 338, 340.
tresavici 174.
treski 174, 175.
Trifun 300.
Trifunosvanie 300.
Trifunov 359.
Trojan 217, 218, 219.
tuberculosis 331, 354.
tulipán 253.
túlvilág 895.
Turkomanka 170.
túró 245, 253.
tü 264, 246, 391.
tüdőbaj 354.
tündér 126, 130, 131.
tűz 331.
tyúk 140, 159, 170, 178, 213, 214, 220, 239, 245, 254, 258, 312, 315, 316, 340, 346, 348, 352, 354, 361.
- U**gor 3, 36, 129, 130.
ujj 361.
ujév 297, 321.
ukrain 9.
ulema 229.
ulmus comp. 357.
und 131.

unnibovo 242.
 ünnep 132, 134, 252, 295.
 Uomo selvaggio 242.
 uranina 341.
 Urisnica 144, 179, 180, 259, 260.
 Ur mennybemenetele 302.
 Urnapja 302.
 Urvaesora 60.
 ustina 309.
 usztrel 165.

Vacsora 54.
 vadöreg 240.
 vaj 241, 253, 300, 382.
 vajudás 65, 257, 258.
 vakond 60.
 vakság 84, 254, 263, 394.
 vampir 159
 vampiridzik 160.
 varázs 126, 129, 173, 174*, 175, 177,
 178, 179, 180, 272, 333, 334.
 varázsczipő 242. — ige 255.
 varázspálcza 242 — pipa 242. —
 vessző 42.
 varju 115.
 Varvara (Borbála) 311.
 vas 259.
 vasárnap 252, 279, 280, 286, 287,
 322.
 Vasiliv 178.
 Vasos 5.
 vászon 126.
 Vatrov 153.
 végzet 210.
 végzetnök 217.
 Vlčinov 30, 359.
 velkdensko 303, 306.
 veliki četvertici 302.
 Velikov 5.
 venerikus 355.
 vér 65, 67, 72, 141, 143, 160, 162,
 165, 167, 168, 170, 327, 338, 346,
 395.
 veréb 227, 337, 352, 354.
 Verkolak 173.
 Verkovič 132, 133.
 vérpaták 150.
 Vertilija 174, 177.
 vezér 175.
 vértanu 74, 297, 301.
 Vertulumei 308.
 Verzevul 172.
 Verziul 173, 174.
 vere 348.
 Vesselovszky 105, 174, 175, 176, 177.
 Vestrica 134, 171, 173, 174.
 veszekedés 255.
 veszettség 336.
 vessző 355.
 vetés 254, 303.
 viaszk 11, 262, 296.

vihar 152, 153, 303, 308.
 vikonyi 322.
 vila 105, 131, 177.
 világosság 65.
 világteremtés 5, 88.
 Viljo-kóló 115.
 vinlicza 172.
 villám 23, 132, 137, 153, 171, 337.
 virae 105.
 Virgil 173, 174.
 viselet 70.
 viz 5, 33, 129, 149, 159, 161, 178,
 244 299.
 vízbeesett 340.
 vizek kapuja 20.
 vizelet 63, 301.
 vizkereszt 252, 299.
 vizözön 54, 137.
 Vlas 300, 328.
 vlčite prasniti 310.
 vodnici 297.
 vogul 36.
 volga-bolgár 2, 4.
 völégény, halott 117.
 völgyek keletkezése 10, 11.
 votják 73, 75.
 vörös 300.
 vrač 310.
 Vrtrar 102.
 Vuk 250.
 Vukasin 183.

Weil 68, 73.
 Wlisllocki 18, 224, 240.

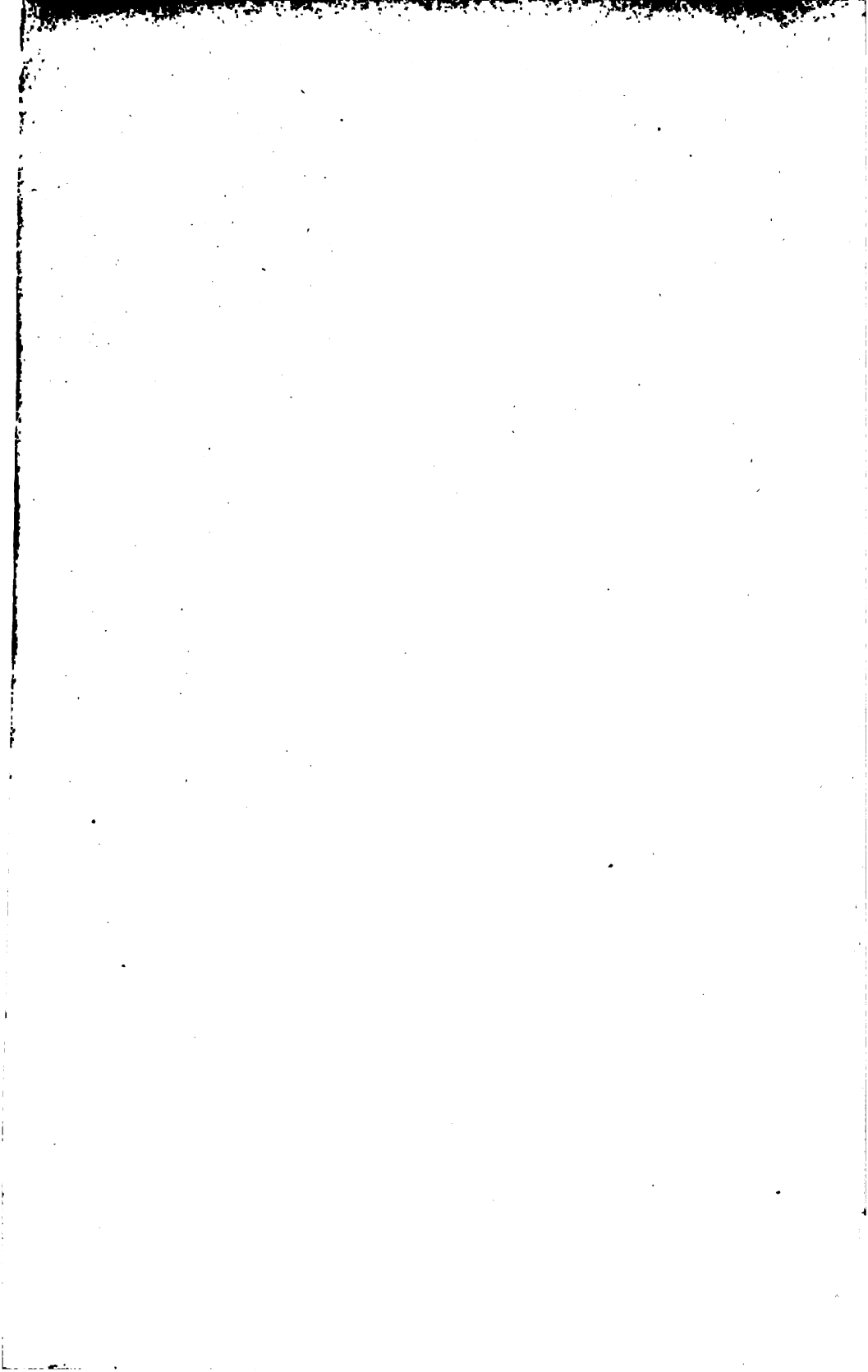
Zab 297.
 zadusnica 44, 395.
 žalosni pesni 382.
 zdravac 302.
 zelo 286.
 zelva 280.
 zemarchos 3.
 Zepenkov 26, 33, 40, 44, 49, 55, 58,
 60 62, 65, 69, 70, 71, 73, 76, 86,
 90, 92, 97, 98, 117, 159, 161, 172,
 220, 231, 234, 236, 239, 242, 425,
 746, 267, 270, 272, 296, 358 365.
 zet 284.
 zid, zidove 30, 31, 180.
 živa Juda 132.
 Zbatarov 359.
 Zleanje 380.
 zmej 137, 142, 180, 527.
 Znamenszkij 13.
 zóra 345.
 zöldsütörtök 60, 302, 303.
 zselka 70.
 zsidó 8, 48, 68, 69, 75, 98, 100, 113,
 114, 174, 186, 187, 188, 199, 200,
 201, 205, 215, 261.
 Zsófia 99.

TARTALOMJEGYZÉK.

Kozmogóniai nyomok	1
A daemonok	103
A végzet a néphitben	210
Ünnepi szokások	295
Orvosságok a néphitben	324
Halotti szokások	361
Tárgy- és névmutató	395

20

